

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Meta Novak

Vpliv družbenoekonomskega položaja na izražanje političnih mnenj v anketah

Doktorska disertacija

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Meta Novak

Mentorica: zn. sod. dr. Brina Malnar

Vpliv družbenoekonomskega položaja na izražanje političnih mnenj v anketah

Doktorska disertacija

Ljubljana, 2014

**"Bil sem zadovoljen, da mu lahko takoj postrežem z odgovorom, in tako sem tudi storil.
Dejal sem, da ne vem."**

Mark Twain, Življenje na Misisipiju (1961, 38)

Zahvaljujem se

mentorici zn. sod. dr. Brini Malnar za strokovno pomoč in usmeritve,

članoma komisije red. prof. dr. Marku Poliču in izr. prof. dr. Samu Kropivniku za koristne pripombe in priporočila,

predstojnici Centra za politološke raziskave red. prof. dr. Danici Fink Hafner ter ostalim sodelavcem centra za pomoč, nasvete in podporo,

Dori Mali za lekturo,

Sandiju za pomoč pri urejanju vseh izdelkov v času podiplomskega študiju,

Katji za vse prebrane seminarske naloge v času podiplomskega študija,

mami Mojci za vztrajno spodbujanje,

očetu Bojanu za podporo in brezpogojno pomoč,

sestri Maji, ker vedno verjame vame,

starim staršem Danici, Emi in Marjanu, ker ste vedno ponosni name

ter nenazadnje vsem ostalim bližnjim: prijateljem in sorodnikom, ki ste me spremljali na celotni poti mojega študija, verjeli vame in me spodbujali. Čeprav vas vseh nisem poimensko imenovala, moja hvaležnost ni nič manjša.

Povzetek

Vpliv družbenoekonomskega položaja na izražanje političnih mnenj v anketah

Cilj doktorske naloge je dopolniti raziskave s področja razkoraka v znanju s področjem razkoraka v izražanju političnega mnenja v anketnih kazalcih. Raziskovanja vpliva družbenoekonomskega položaja na izražanje političnih mnenj v anketi se lotevamo iz dveh teoretskih ozadij. Najprej izhajamo iz hipoteze razkoraka v znanju, katere utemeljitelji so Phillip J. Tichenor, George A. Donohue in Clarice N. Olien in se glasi: "S tem, ko se povečuje število medijskih sporočil v družbenem sistemu, deli populacije z višjim družbenoekonomskim položajem te informacije osvojijo hitreje v primerjavi z nižjimi statusnimi skupinami, razkorak v znanju med obema skupinama pa se pri tem bolj verjetno povečuje kot zmanjšuje." (Tichenor in drugi 1970, 159–160) Z utemeljitvijo hipoteze se je začelo široko področje raziskovanja vpliva povečane količine informacij in razpoložljivega znanja na neenakosti v znanju med družbenoekonomskimi skupinami. Tichenor s sodelavci izhaja s strukturnega stališča in razloge za neenako pridobivanje znanja išče v družbeni strukturi, Ettema in Kline (1977) pa na področje raziskovanja vneseta tudi argumentacijo na individualni ravni in neenakost v znanju pojasnjujejo s situacijskimi potrebami in motivacijo. Svoj pristop k preučevanju razkoraka v znanju so prispevali tudi Brenda Dervin (2003), ki združuje individualni pristop Ettema in Kline, pri tem pa družbene pojave podobno kot Tichenor s sodelavci razume kot naravne, ter Cecilie in Emanuel Gaziano (1999) z uvedbo pomena kulturnih razlik. Kljub temu da se je hipoteza razkoraka v znanju pogosto potrdila (Gaziano 1997, 240), je v določenih primerih prišlo tudi do zmanjševanja razkoraka v količini osvojenega znanja med družbenoekonomskimi skupinami. K temu je prispevala predvsem (1) konfliktnost tematike, še posebej, če je bil konflikt prisoten v bolj homogenih skupnostih; (2) vpliv skupnosti, ko je tematika lokalna in zadeva celotno skupnost, in (3) relevantnost preučevane tematike, ko tematika zadeva predvsem skupine z nižjim družbenoekonomskim položajem. Pri samem področju raziskovanja razkoraka v znanju pa ne gre zanemariti niti vloge medijev kot kanala, ki v preučevano okolje vnaša povečano količino medijskih sporočil in predstavlja orodje izobraževanja javnosti (Clarke in Fredin 1978). Zato najbrž ni zanemarljivo, da se je dovršen del raziskav razkoraka v znanju osredotočil prav na preučevanje vpliva različnih medijev na razkorak v znanju: televizije, tiskanih medijev in predvsem v zadnjem času interneta. Raziskave na splošno ugotavljajo, da so časopisi bolj naklonjeni bralcem z višjim družbenoekonomskim položajem, televizija pa je prepoznana kot medij, ki prispeva k izenačevanju razkoraka v znanju (Gaziano 1988). Internet po drugi strani kljub dostopnosti in količini informacij, ki jo ponuja, ni izpolnil pričakovanj v izenačevanju znanja med družbenoekonomskimi skupinami (npr. Bonfadelli 2002; Lee 2009; Jeffres in drugi 2012).

Nadalje izhajamo s področja raziskav neodgovorov na anketna mnenjska vprašanja. Pri tem neodgovore razumemo kot delne neodgovore v sami anketi, ko anketiranec privoli v anketni intervju, a na določena vprašanja ne odgovori (Ferber 1966). Kot poglobitna razloga za neodgovor na anketno vprašanje se pokažeta predvsem pomanjkanje objektivne kompetence oziroma znanja, na podlagi katerega lahko anketiranec oblikuje svoje mnenje, in pomanjkanje subjektivne kompetence (Rapoport 1981; Rapoport 1982). Subjektivno kompetenco se pri tem razume predvsem kot pomanjkanje samozavesti pri odgovarjanju na anketno vprašanja. Višja raven znanja pa lahko pomeni tudi višjo raven subjektivne kompetence. Analize javnomnenjskih podatkov pogosto zanemarijo neodgovore na anketna vprašanja in jih ne zajamejo v analizo. Pri tem raziskovalec predpostavi, da so neodgovori naključno razporejeni in da javno mnenje določajo zgolj anketiranci, ki se do vprašanja opredelijo in so informirani

(Converse 1987). Raziskave, ki so bile opravljene na tem področju, pa kažejo ravno nasprotno. Neodgovori so vse prej kot naključno razporejeni, bolj jih izbirajo ženske, starejši, manj izobraženi in etnično marginalizirane skupine (Ferber 1966; Rapoport 1981; Rapoport 1982; Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990). Pokazala se je tudi povezava med političnim znanjem, stopnjo izobrazbe in interesom za politična vprašanja in opredeljenostjo (Krosnick in Milburn 1990). Neodgovori so se v teh raziskavah izkazali za uporabne kazalnike družbenoekonomskega položaja in opozorili na potrebo po povečanju tako objektivnega znanja kot samozavesti za izražanje mnenja pri odpravi neenakosti v opredeljevanju in znanju (Fraile 2014).

Raziskave razkoraka v političnem znanju so že pokazale na vpliv volilne kampanje, ki deluje tudi informacijsko (Nedeau in drugi 2008), prevzema "komunikološko vlogo" z uporabo različnih orodij pri sporočanju volilnega programa stranke in stališč kandidatov na volitvah (Kustec Lipicer 2007, 107) ter zvišuje raven političnega znanja pri volivcih (Moore 1987, Lemert 1993, Kwak 1999; Eveland in Scheufele 2000; Holbrook 2002; Liu in Eveland 2005; Holbrook 2006). Pri tem pogosto, kot je značilno za hipotezo razkoraka v znanju, posamezne skupine hitreje napredujejo v znanju, to pa ustvarja dodatne neenakosti med družbenoekonomskimi skupinami. Za delujoč sistem demokracije je namreč predpostavljena splošna informiranost volivcev (Delli Carpini in Keeter 1996; Delli Carpini 2000), pri čemer je neenakost v znanju bolj problematična od splošne nizke ravni znanja (Gaziano 1997), saj se preliva tudi v neenakost v moči, neenakost v participaciji in, ne nazadnje, neenakost v kakovosti življenja in prispeva k vzdrževanju uveljavljene družbene stratifikacije. Neraziskano ostaja področje vpliva informacijske vloge volilne kampanje na opredeljevanje na javnomnenjska politična in aktualna vprašanja ter s tem razkorak v opredeljevanju. Povečana količina informacij, ki je anketirancu na voljo v času volilne kampanje, pri čemer je tudi lažje dostopna in cenejša (Boh 2001), bi lahko prispevala tudi k večji stopnji opredeljevanja pri anketirancih. Ne nazadnje anketiranci v interesu po predstavljanju lastne pozitivne podobe pred anketarjem težijo k oblikovanju vsebinskega odgovora na anketno vprašanje (Bishop v Uhan 1998, 104), pri tem pa svoje stališče navadno oblikujejo na najlažje dostopnih informacijah, informacijah, ki so na vrhu njihovega spomina (Zaller 1990). Hipoteza, ki smo si jo v naši nalogi zastavili, se tako glasi: s povečevanjem informacij v množičnih občilih v času politične kampanje posamezne družbene skupine prevzemajo te informacije različno hitro, to pa se empirično pokaže kot razkorak v deležih opredeljenih anketirancev pri političnih anketnih kazalcih.

V empiričnem delu naloge smo hipotezo preverili na podatkih raziskave Politbarometer, ki jo od leta 1996 nepretrgano izvaja Center za javno mnenje in množične komunikacije na Fakulteti za družbene vede. Analizirali smo pet obdobjev volitev v državni zbor (volitve leta 1996, 2000, 2004, 2008 in 2011) in primerjali meritve najbližje času volilne kampanje z obdobjem pred volitvami, zakonodajnim obdobjem. Našo odvisno spremenljivko je predstavljal indeks opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja. Vanj smo zajeli osem aktualnih političnih vprašanj: zadovoljstvo z demokracijo, opredelitev levo-desno na političnem kontinuumu, nedeljsko vprašanje, zaupanje v vlado, predsednika vlade, državni zbor, predsednika republike in politične stranke. Indeks je bil oblikovan tako, da smo vse vsebinske odgovore na vprašanja kodirali z vrednostjo ena, vse neodgovore (Ne vem, b.o. in manjkajoče odgovore) pa z vrednostjo 0 in te vrednosti sešteli. Indeks je tako obsegal vrednosti od 0 do 8. Neodvisno spremenljivko v analizi je predstavljal družbenoekonomski položaj, operacionaliziran s stopnjo izobrazbe. Za uporabo spremenljivke stopnja izobrazbe smo se odločili zaradi omejenosti z razpoložljivimi podatki in primerjave z drugimi raziskavami razkoraka v znanju, ki so stopnjo izobrazbe postavili kot veljaven indikator

družbenoekonomskega položaja (Gaziano in Gaziano 1996, 136). Dodatno sta bili v analizo zajeti tudi spremenljivki spol in starost. Analiza je bila opravljena s preprosto primerjavo povprečij med 32 oblikovanimi skupinami glede na stopnjo izobrazbe, spol in starostno skupino. Tam, kjer je bilo smiselno, smo uporabili statistične teste, pri čemer nas je zanimala statistično značilna razlika povprečij različnih skupin.

Analiza stopnje opredeljenosti v obdobju od volitev v državni zbor leta 1996 do prvih predčasnih volitev leta 2011 je razkrila, da se je večina anketirancev opredelila na opazovana politična mnenjska vprašanja. V analizi smo tako imeli opravka s primerjavo med tistimi, ki so bili popolnoma opredeljeni, in tistimi, ki so nekoliko manj opredeljeni. Čeprav se je povprečna vrednost opredeljenosti med časovnimi točkami razlikovala, pa opredeljenost v nasprotju s pričakovanji ni bila višja v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. V več časovnih točkah se je pokazalo ravno nasprotno: opredeljenost je bila večja v času pred volitvami. Možno je, da obdobje volitev v večstrankarskih sistemih ponuja preveč informacij, da bi jih volivec lahko obdelal in izluščil bistvo, to pa ustvarja že negativen učinek informacij (Fraile 2013a). Obenem analize volilnih programov slovenskih političnih strank kažejo na vsebinsko podobne prioritete strank (Kustec Lipicer in drugi 2011; Zajc in drugi 2012), zato je diferenciacija med strankami težja. Volilna kampanja torej ponuja predvsem konfliktne informacije, zato anketiranci težje oblikujejo svoje stališče (Zaller 2003). Se je pa stopnja opredeljenosti s časom povečevala in dosegala višje vrednosti v četrtem in petem opazovanem obdobju. V dvajsetletnem obdobju samostojnosti Slovenije so tudi anketiranci osvojili vprašanja, s katerimi se meri javnomnenjski politični utrip, in se lažje opredeljujejo. V skladu z našimi pričakovanji se je potrdila prisotnost razkoraka v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami. Četudi je bila razlika v stopnji opredeljenosti med anketiranci le manjša, se je kazala kot sistematično prisotna. Anketiranci so bili z vsako stopnjo izobrazbe tudi bolj opredeljeni, poglobljena razlika se je kazala med tistimi s končano osnovno šolo ali manj in drugimi izobrazbenimi skupinami. Tako je tudi najvišji napredek v opredeljevanju nastopil prav z dokončano poklicno šolo. V več opazovanih časovnih točkah je bil razkorak v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami nižji v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami, in to predvsem zaradi manjšega napredka v opredeljenosti bolj izobraženih oziroma večjega zmanjšanja opredeljenosti pri isti skupini. Zdi se, da so bolj izobraženi manj pripravljeni podati preproste odgovore na kompleksna politična vprašanja (Krosnick in Milburn 1990), ko imajo na voljo več informacij. Razlika v stopnji opredeljenosti pa se ne kaže samo med družbenoekonomskimi skupinami, temveč tudi glede na starost in spol. Za bolj opredeljene so se sistematično izkazali moški. Več neodgovorov izbirajo ženske in tudi najstarejša starostna skupina (nad 61 let). Razlika v stopnji opredeljenosti glede na starost se namreč kaže med najstarejšo skupino in drugimi. Tako ženske kot starejši so se manj opredeljevali ravno v obdobju volitev, ko ima posameznik z volitvami največjo moč vplivanja na to, kakšne politike se bodo oblikovale. Zdi se, da obe skupini zaradi svoje potisnjenosti iz javne sfere prav v tem obdobju še toliko bolj "izvolita molk" (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990). Prav tako smo opazili, da se tako pri ženskah kot pri starejših kažejo večje razlike v stopnji opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami. To lahko nakazuje, da so te skupine manj pripravljene "ugibati" in potrebujejo večjo raven objektivnega znanja, da se jim dovolj zveča tudi subjektivno znanje, potrebno za izražanje lastnega mnenja.

Ker smo skušali neenakosti v opredeljenosti v nalogi razumeti intersekcionalno (Hrženjak in Jalušič 2011), in ne zgolj enodimenzionalno, smo bili pozorni tudi na to, katera skupina se kaže kot najbolj in katera kot najmanj opredeljena. Za najbolj opredeljene so se izkazali moški, ki niso pripadali najstarejši starostni skupini in so imeli končano vsaj višjo oziroma

visoko stopnjo izobrazbe. Za najmanj opredeljene pa so se skozi analizo izkazale ženske, starejše od 61 let, z največ osnovnošolsko izobrazbo. Ta skupina se je izkazala tudi kot skupina z družbenoekonomsko najnižjim položajem. Če upoštevamo, da so se v gerontoloških raziskavah starejše, neizobražene ženske izkazale za skupino, ki je najbolj ranljiva in za katero je tveganje revščine največje (Hlebec in drugi 2010), to lahko kaže tudi na neenakosti, ki se porajajo kot posledica neenakosti v opredeljevanju in znanju. S splošnim zvečanjem opredeljenosti v četrtem in petem obdobju pa so se zmanjšali razkoraki tako med družbenoekonomskimi skupinami kot tudi med spoloma in med starostnimi skupinami. To lahko nakazuje tudi na to, da smo s svojo opredelitvijo opredeljenosti in merskim instrumentom zadeli ob stekleni strop. V prihodnje tako velja razmisliti o bolj kompleksno sestavljenem indeksu opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja, ki bo združeval več anketnih vprašanj, pa tudi kognitivno težja in lažja vprašanja ter splošna in politično bolj specifična vprašanja.

Četudi nam naše splošne hipoteze v nalogi ni uspelo potrditi, smo prišli do pomembnih sklepov in ugotovitev, ki nam lahko pomagajo razumeti izražanje mnenj v anketah tako v času volitev kot v času pred njimi. Čeprav je bila analiza opravljena na podatkih za Slovenijo, verjamemo, da je njen prispevek pomemben tudi širše. Naloga prispeva predvsem k dopolnitvi raziskav s področja razkoraka v znanju, ki so že posegle tudi na področje razkoraka v prepričanju in mnenjskega razkoraka, in ga širi na področje razkoraka v opredeljevanju. S to širitvijo se potrjuje relevantnost teorije razkoraka v znanju, ki prispeva k razumevanju celotne družbe (Viswanath in Finnegan 1996, 218). V analizi nam je hkrati uspelo združiti dve področji raziskovanja, ki se pomembno prepletata: področje raziskav razkoraka v znanju in raziskav neodgovorov. Če se za delujoč sistem demokracije kaže potreba po informiranih volivcih (Delli Carpini in Keeter 1996), je pomembno, da so se ti volivci pripravljani opredeljevati in izražati svoja stališča, še posebej, če se neenakosti v znanju in opredeljevanju prelivajo v neenakosti v moči.

Z analizo nam je področje raziskovanja uspelo umestiti tudi v demokratični kontekst. Čeprav velja predpostavka o univerzalnosti hipoteze razkoraka v znanju, je bila večina raziskav tako razkoraka v znanju kot neodgovorov opravljena na primeru uveljavljenih demokracij. Slovenija pa je razmeroma mlada država s kratko zgodovino demokracije. Za take države je značilna nizka stopnja zaupanja in politične participacije. Rezultati analize so nam razkrili, da se je na primeru Slovenije prav z daljšim časovnim obdobjem zvečala tudi stopnja opredeljenosti. Analiza, ki smo jo opravili, se od drugih razlikuje tudi po tem, da smo jo osredotočili na volitve v državni zbor. Raziskave razkoraka v političnem znanju so bile pretežno osredotočene na predsedniške volitve, zasledili pa smo tudi nekatere analize, ki so se osredotočile na volitve v evropski parlament (npr. Fraile 2013a). Volitve v državni zbor v večstrankarskih sistemih so lahko večja vzpodbuda za stranke, da se med seboj razlikujejo (McCann in Lawson 2006, 14), to pa lahko pomeni tudi preveliko povečanje informacij, tako da volivec ne more več izluščiti potrebnih informacij. To ustvarja negativen učinek informacij (Fraile 2013a). Negativen vpliv obdobja kampanje na stopnjo opredeljenosti se je pokazal prav v naši analizi.

Ne nazadnje naša analiza opozarja na uporabnost vseh zbranih podatkov z merjenji javnega mnenja, kot je raziskava Politbarometer. Opozarja pa tudi na to, da neodgovori niso naključno razporejeni, in s tem pomembno prispeva k razumevanju in interpretaciji javnomnenjskih podatkov. Še posebej, če nameravajo te javnomnenjske podatke uporabiti oblikovalci politik.

Ključne besede: razkorak v znanju, razkorak v izražanju mnenja, politično znanje, družbenoekonomski položaj, neenakost, javno mnenje, volilna kampanja.

Summary

The Influence Of Socioeconomic Status On The Expression Of Political Opinion In The Surveys

The aim of our thesis was to extend analyses in the field of knowledge gap hypothesis with the research on opinionation in public opinion surveys. We approached our research question: “the influence of socioeconomic status on the expression of political opinion” in the surveys from two theoretical backgrounds. Firstly, we originate from knowledge gap hypotheses articulated by Phillip J. Tichenor, George A. Donohue and Clarice N. Olien: "As the infusion of mass media information into a social system increases, segments of the population with higher socioeconomic status tend to acquire this information at a faster rate than the lower status segments, so that the gap in knowledge between these segments tends to increase rather than decrease (Tichenor et al 1970, 159–160)." The articulation of the knowledge gap hypothesis started a wide area of research interested in the impact of the infusion of information and disposable knowledge on inequalities in knowledge among different socioeconomic groups. While Tichenor and colleagues explain knowledge gap using a structural view and find reasons for the unequal acquisition of knowledge in social structure, Ettema and Kline (1977) bring in argumentation on the individual level and explain inequalities in knowledge with situational needs and motivation. A contribution to knowledge gap studies was also made by Brenda Dervin, who combined the individual approach of Ettema and Kline while describing social phenomena similarly to Tichenor and colleagues as natural. Cecilie and Emanuel Gaziano (1999) introduced the meaning of cultural differences into knowledge gap hypothesis. Despite the existence of a knowledge gap in many cases (Gaziano 1997, 240), some research showed stagnation or a decline of the knowledge gap between socioeconomic groups. Four factors contributed to this: (1) conflictual issues, in particular if an issue was present in more homogeneous communities; (2) community, when the issue is local and relevant to the entire community; and (3) relevance of the issue, when an issue is of particular relevance to lower socioeconomic groups. Furthermore, in knowledge gap studies, we cannot neglect the role of media in informing the public (Clarke and Fredin 1978). Thus, it is not negligible that some knowledge gap analyses have focused on the impact on the knowledge gap by various media, such as television, newspapers and lately, in particular, the role of Internet. Research in general shows that newspapers are more inclined towards readers with higher socioeconomic status, while television is recognised as a medium that contributes to levelling the knowledge gap (Gaziano 1988). The Internet, on the other hand, despite its accessibility and infusion of information, has not met expectations in the direction of decreasing the knowledge gap between socioeconomic groups (e.g. Bonfadelli 2002; Lee 2009; Jeffres et. al. 2012).

Secondly, we originate from the research field of non-responses in surveys. We understand non-responses as partial non-responses in a survey when a respondent agrees to participate in a survey but does not answer some of the questions (Ferber 1966). There are two main reasons for non-responses: (1) lack of objective competence and knowledge and (2) lack of subjective competence (Rapoport 1981; Rapoport 1982). Subjective competence is understood as the lack of confidence when responding to survey questions. A higher level of knowledge can contribute to a higher level of subjective competence. Analyses of public opinion data often neglect non-responses and do not include them in analyses. Researchers assume by this that non-responses are randomly distributed and that public opinion is defined only by respondents that express their opinions and are informed (Converse 1987). Survey

results in this field show quite the opposite. Non-responses are all but randomly distributed; they are chosen more often by women, older people, and less educated and ethnically marginalised groups (Ferber 1966; Rapoport 1981; Rapoport 1982; Ferligoj et al 1989; Ferligoj et al 1990). Furthermore, we can also notice a correlation between the level of political knowledge, level of education, level of interest in politics and level of opinionation (Krosnick in Milburn 1990). Non-responses in this analysis turned out to be useful indicators of socioeconomic position and pointed to the need to increase the level of objective knowledge as well as confidence in expressing opinions when abolishing inequalities in opinionation (Fraile 2014).

Political knowledge gap research has already pointed out the impact of election campaigns, which also play an informative role (Nedeau et al. 2008). Campaigns take over the communicational role with the use of different tools when informing citizens about electoral party programmes and the positions of candidates (Kustec Lipicer 2007, 107) and increase the level of political knowledge of voters (Moore 1987, Lemert 1993, Kwak 1999; Eveland and Scheufele 2000; Holbrook 2002; Liu and Eveland 2005; Holbrook 2006). Often, as is characteristic of knowledge gap hypothesis, some groups progress in knowledge acquisition faster than others, which creates extra inequalities between socioeconomic groups. A working system of democracy presupposes a general level of voters' information (Delli Carpini and Keeter 1996; Delli Carpini 2000), but inequality in knowledge is more problematic than a general low level of knowledge (Gaziano 1997), since this inequality translates into inequality in power, inequality in participation and inequality in the quality of life that contributes to the maintenance of existing social stratification. The impact of the informational role of election campaigns on the level of opinionation in surveys and the opinionation gap remains understudied. An increased level of information that is at the disposal of respondents during election campaigns is also easily accessible and inexpensive (Boh 2001) and could contribute to a higher level of opinionation of respondents. After all, respondents want to present themselves positively in front of interviewers and strive to formulate answers to survey questions (Bishop in Uhan 1998, 104), and opinion is usually formed based on easily accessed information, information that is on 'top of our heads' (Zaller 1990). The hypothesis in our thesis is thus: With the infusion of information in mass media during an election campaign, some social groups tend to acquire this information at a faster rate than others, which is empirically noticed as a gap in the share of opinionated respondents on political opinion survey questions.

In the empirical part of this thesis, we will test our hypothesis on data collected with Politbarometer surveys that have been continuously conducted by the Public Opinion and Mass Communication Research Centre at the Faculty of Social Sciences University of Ljubljana since 1996. We analysed five parliamentary elections (elections in 1996, 2000, 2004, 2008 and 2011) and compared measurements closest to election campaign with the period before elections. Our dependent variable was the index of opinionation on political opinion questions. We included eight political questions in our index regarding: satisfaction with democracy, left-right orientation on the political spectrum, whom respondents would vote for, trust in government, trust in prime minister, the national assembly, the president of the republic and political parties. The index was formed in a way such that a substantive reply was coded with 1, while all non-responses (don't know, no answer, and missing values) were coded with 0. All values were then added up. The index ranged from 0 to 8. The independent variable in the analysis was socioeconomic status operationalised with level of education. We decided for the use of variable level of education, we decided due to limitations with available data collected with the Politbarometer survey and its comparability with other surveys of

knowledge gap that established level of education was a valid indicator of socioeconomic position (Gaziano and Gaziano 1996, 136). The variables of gender and age group were used as control variables. The analysis was performed with a simple comparison of mean values between 32 groups based on the level of education, gender and age group. Where appropriate, we used statistical tests to examine if the mean values of different groups were statistically different.

Analyses of the level of opinionation in the period of the parliamentary elections in 1996 until the first early parliamentary elections in 2011 revealed that the majority of respondents were opinionated. In the analysis, we thus had to compare those respondents who were completely opinionated with those who were opinionated to a lesser extent. Although the average mean value of opinionation was different between different time points, contrary to our expectations, opinionation was not higher during elections compared to the pre-election period. We noticed quite the contrary in more time points; opinionation was higher in the pre-election period. Election periods in a multi-party system apparently offer too much information for voters to process and extract essential message, which creates a negative effect of information (Fraile 2013a). At the same time, analyses of party election programmes in Slovenia show that the parties prioritised similar content (Kustec Lipicer et al 2011; Zajc et al 2012), which makes differentiation of the parties more difficult for voters. It appears that election campaigns offer conflictual information, which makes it difficult for a voter to form an opinion (Zaller 2003). However, the level of opinionation increased through time and reached higher levels in the fourth and fifth period. Over the course of 20 years of Slovenian independence, respondents apparently got used to public opinion questions and had less difficulty in forming an opinion. In line with our expectations, we found an opinionation gap between socioeconomic groups. Groups with a higher socioeconomic status were also more opinionated. Despite a small gap in opinionation between socioeconomic groups, the gap was systematically present. With each level of education, respondents were more opinionated; the main difference in the level of opinionation was between group with elementary school or less and other educational groups. The largest progress in opinionation happened with finished vocational school. In more time periods, the opinionation gap between socioeconomic groups was smaller during elections in comparison to pre-election periods, mainly due to a lower increase in opinionation of those who were more educated and a larger decrease in opinionation of the same group. We expected that an increase in opinionation with more disposable information would be greater among respondents with a higher socioeconomic status. A possible explanation is that more educated individuals could be less willing to offer simple answers to complex political questions (Krosnick in Milburn 1990) when they have at disposal more information. The opinionation gap was not present only between socioeconomic groups, but also between both genders and age groups, as men tended to be more opinionated. Women and individuals in the older age group (above 61 years) answered more often with a non-response. A difference in the level of opinionation between age groups appeared between the oldest and other groups. Women and older groups were less opinionated during elections, when individual have more power to impact the kind of policies that will be implemented and possibly change the social structure. It appears that both groups, due to their position outside of the public sphere, choose silence even more often during elections (Ferligoj et al 1989; Ferligoj et al 1990). We also noticed a larger opinionation gap between socioeconomic groups when we observed women and older respondents. This could show that these groups are less willing to "guess" and need a higher level of objective knowledge to increase the level of subjective competence necessary to express an opinion.

Since we understood inequality in opinionation as intersectional (Hrženjak and Jalušič 2011) and not just one-dimensional, we were also attentive to the group that was the most and least opinionated. The most opinionated turned out to be men, not from the oldest age group and with at least colleague level of education. The least opinionated were women, older than 61 with elementary school education or less. This group turned out to be the group with the lowest socioeconomic position. If we take into consideration that research in gerontology shows that undereducated older women are the most vulnerable to poverty (Hlebec et al 2010), this could also show the inequalities that arise as a consequence from opinionation and the knowledge gap. With a general increase of opinionation in the fourth and fifth period, the gap between the socioeconomic groups was smaller, similarly to the gender and age groups. These results may also imply that we hit the glass ceiling with our definitions of opinionation and instrument measures. In the future, it would be worth considering building more complex indicators of opinionation relating to political public-opinion questions that would consist of more and less cognitively difficult questions but also general and less specific questions.

Even though our hypothesis was not confirmed, we managed to come to some interesting findings that could help us understand the expression of opinions during elections and pre-election time. Although our analysis was conducted on Slovenian data, we believe that our contribution has a wider meaning. Firstly, our thesis fills in a gap in the knowledge gap research that already extends to an opinion and belief gap and now adds an opinionation gap. With our research, we also confirmed the relevance of the knowledge gap theory in terms of its contribution to understanding the whole society (Viswenath and Finnegan 1996, 218). In the analysis, we also managed to combine two areas of research that are often intertwined, knowledge gap research and non-response research. If for a working system of democracy we need informed voters (Delli Carpini and Keeter 1996), it is important that voters are ready to form and express their opinions, even more so if inequalities in knowledge and opinionation translate into inequalities in power.

With our thesis, we also placed the area of research in the democratic context. Despite the supposed universal meaning of the knowledge gap hypothesis, most of the research in this area, as well as in non-responses, has been conducted in established democracies. Slovenia, on the other hand, represents a relatively young country with a short history of democracy; for this type of country, a low level of trust and political participation is characteristic. Research results showed us that in the case of Slovenia, the level of opinionation increased in period of twenty years. Our analysis involved parliamentary elections. Past research about the political knowledge gap has typically involved presidential elections, but we have also noted research involving European parliament elections (e.g. Fraile 2013a). Parliamentary elections in a multiparty system can represent a time when there is a bigger incentive for parties to establish what makes them different (McCann and Lawson 2006, 14), which could also mean that there is too much information for respondents to extract the basic campaign message and which may mean that too much information has a negative effect (Fraile 2013). This negative effect from the increase in information during election campaigns was also noted in our analysis.

Last but not least, our analysis calls attention to the use of all data collected with public opinion surveys such as Politbarometer. It also points out that non-responses are not randomly distributed, which is an important contribution to the understanding and interpretation of public opinion data, in particular, if this data is going to be used by policy makers when forming policies.

Key words: knowledge gap, opinionation gap, political knowledge, socioeconomic status, inequality, public opinion, election campaign.

KAZALO VSEBINE

KAZALO PREGLEDNIC IN SLIK.....	17
SEZNAM UPORABLJENIH OKRAJŠAV	19
1 UVOD.....	20
1.1 RAZISKOVALNI PROBLEM	21
1.2 TEZA DISERTACIJE.....	25
1.3 RAZISKOVALNE METODE IN TEHNIKE	28
1.4 PRISPEVEK DISERTACIJE K RAZVOJU ZNANOSTI	30
1.4.1 RAZŠIRITEV RAZISKOVANJA NA DRŽAVNOZBORSKE VOLITVE IN KONTEKST DEMOKRACIJE	32
2 TEORETIČNI DEL	33
2.1 UVOD V TEORETIČNI DEL	33
2.2 HIPOTEZA RAZKORAKA V ZNANJU	35
2.3 OPREDELITEV ZNANJA	37
2.3.1 NAPAČNI ODGOVORI.....	41
2.4 RAZISKAVE RAZKORAKA V ZNANJU	43
2.4.1 POJANITEV RAZKORAKA V ZNANJU.....	45
2.4.1.1 DRUŽBENI NATURALIZEM.....	46
2.4.1.2 INDIVIDUALNI VOLUNTARIZEM	50
2.4.1.2.1 POMANKLJIVOSTI PRISTOPA INDIVIDUALNEGA VOLUNTARIZMA	54
2.4.1.3 ATOMSKI NATURALIZEM.....	57
2.4.1.4 KOLEKTIVNI VOLUNTARIZEM.....	59
2.4.1.4.1 RAZKORAK V ZNANJU V OTROŠTVU	60
2.4.1.4.2 DRUGE RAZISKAVE RAZKORAKA V ZNANJU KOLEKTIVNEGA VOLUNTARIZMA.....	62
2.4.2 PRISOTNOST, ODSOTNOST RAZKORAKA V ZNANJU	63
2.4.2.1 VPLIV RELEVANTNOSTI TEMATIKE.....	66
2.4.2.2 VPLIV DRUŽBENEGA KONFLIKTA NA RAZKORAK V ZNANJU	68
2.4.2.3 VPLIV SKUPNOSTI.....	72
2.4.2.3.1 SKUPNOST KOT KOLEKTIVNI DEJAVNIK	72
2.4.2.3.2 PRIMERI RAZISKAV RAZKORAKA V ZNANJU Z VPELJAVO DEJAVNIKA SKUPNOSTI	75
2.4.2.3.3 VPETOST V SKUPNOST	77
2.4.2.4 VPLIV MEDIJSKE POKRITOSTI NA RAZKORAK V ZNANJU.....	78
2.4.2.5 ZMANJŠEVANJE RAZKORAKA V ZNANJU ALI STEKLENI STROP	80
2.4.3 MNOŽIČNI MEDIJI IN RAZKORAK V ZNANJU.....	81
2.4.3.1 VPLIV TELEVIZIJE NA RAZKORAK V ZNANJU	83
2.4.3.2 VPLIV TISKANIH MEDIJEV NA RAZKORAK V ZNANJU	86
2.4.3.3 VPLIV INTERNETA NA RAZKORAK V ZNANJU.....	89
2.5 RAZKORAK V ZNANJU IN NEENAKOST.....	92
2.6 RAZKORAK V POLITIČNEM ZNANJU	97
2.6.1 POLITIČNO ZNANJE	99
2.6.1.1 MERJENJE POLITIČNEGA ZNANJA IN RAZSEŽNOSTI TEGA POČETJA	104
2.6.2 VOLILNA KAMPANJA IN NJENA VLOGA V INFORMIRANJU	112
2.6.3 RAZISKAVE RAZKORAKA V POLITIČNEM ZNANJU.....	115
2.7 RAZKORAK V PREPRIČANJU, MNENJU IN VEDENJU	120
2.8 RAZISKAVE NEODGOVOROV IN OPREDELJENOSTI.....	122
2.8.1 ANKETIRANCI V ANKETNEM POLOŽAJU.....	128
2.8.1.1 VPLIV LOKALNEGA IN GLOBALNEGA KONTEKSTA	131
2.8.1.2 VPLIV MEDIJSKIH SPOROČIL NA OBLIKOVANJE ODGOVORA V JAVNOMNENJSKEM VPRAŠALNIKU	133

2.8.1.3	MODELNI ODGOVARJANJA NA ANKETNO VPRAŠANJE	134
2.8.1.4	NEODGOVOR NA ANKETNO VPRAŠANJE	137
2.8.2	NEODGOVORI KOT DRUŽBENOEKONOMSKI KAZALNIK.....	142
2.9	HIPOTEZA ALI RAZKORAK V OPREDELJEVANJU NA POLITIČNA IN AKTUALNA VPRAŠANJA V JAVNOMNENJSKIH ANKETAH.....	144
3	EMPIRIČNI DEL	147
3.1	METODA	147
3.1.1	PODATKI.....	147
3.1.1.1	UPORABA UTEŽI.....	148
3.2	ANALITIČNI MODEL	149
3.2.1	MERITVE, UPORABLJENE V EMPIRIČNEM DELU	155
3.2.2	ODVISNA SPREMENLJIVKA – OPREDELJENOST NA POLITIČNA MNENJSKA VPRAŠANJA .	161
3.2.2.1	UPORABLJENA VPRAŠANJA V NEODVISNI SPREMENLJIVKI – OPREDELJENOST NA POLITIČNA MNENJSKA VPRAŠANJA	163
3.2.3	NEODVISNA SPREMENLJIVKA – DRUŽBENOEKONOMSKI POLOŽAJ.....	173
3.2.4	DODATNE NEODVIDNE SPREMENLJIVKE.....	176
3.3	REZULTATI	181
3.3.1	RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA V OBDOBJU KAMPANJE IN MIRNEM OBDOBJU.....	181
3.3.2	RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA GLEDE NA DRUŽBENOEKONOMSKI POLOŽAJ.....	188
3.3.2.1	PRVO OBDOBJE.....	190
3.3.2.2	DRUGO OBDOBJE	194
3.3.2.3	TRETJE OBDOBJE.....	197
3.3.2.4	ČETRTO OBDOBJE	199
3.3.2.5	PETO OBDOBJE	203
3.3.2.6	SPREMEMBA RAZKORAKA V OPREDELJENOSTI MED DRUŽBENOEKONOMSKIMI SKUPINAMI	207
3.3.3	RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA GLEDE NA IZOBRAZBO, SPOL IN STAROST	211
3.3.3.1	RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA GLEDE NA SPOL	211
3.3.3.2	RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA GLEDE NA STAROST	215
3.3.3.3	RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA GLEDE NA IZOBRAZBO, SPOL IN STAROST V POSAMEZNEM OPAZOVANEM OBDOBJU	219
3.3.3.3.1	PRVO OBDOBJE	219
3.3.3.3.2	DRUGO OBDOBJE.....	222
3.3.3.3.3	TRETJE OBDOBJE.....	226
3.3.3.3.4	ČETRTO OBDOBJE	229
3.3.3.3.5	PETO OBDOBJE.....	232
3.3.3.3.6	NAJBOLJ IN NAJMANJ OPREDELJENE SKUPINE.....	236
4	RAZPRAVA	240
4.1	STEKLENI STROP	248
5	SKLEP	251
5.1	POMEN TEORETSKEGA OKVIRA PRI POVEZOVANJU RAZKORAKA V ZNANJU Z RAZKORAKOM V IZRAŽANJU MNENJA	251
5.2	VREDNOST EMPIRIČNIH UGOTOVITEV OZIROMA KAKO RAZUMETI RAZKORAK V OPREDELJEVANJU	254
5.3	OMEJITVE DISERTACIJE	258
5.4	IZVIRNI PRISPEVEK DISERTACIJE	261
6	VIRI IN LITERATURA.....	264
7	STVARNO KAZALO	292
8	IMENSKO KAZALO	299
9	PRILOGE	306

PRILOGA A: SEZNAM VPRAŠANJ, UPORABLJENIH ZA OBLIKOVANJE SESTAVLJENEGA INDEKSA ODVISNE SPREMENLJIVKE OPREDELJENOSTI NA ANKETNA VPRAŠANJA V POSAMEZNIH OBDOBJIH	306
PRILOGA B FREKVENČNA RAZPOREDITEV ODGOVOROV NA ANKETNA VPRAŠANJA VKLJUČENA V SESTAVLJEN INDEKS ODVISNE SPREMENLJIVKE OPREDELJENOSTI NA ANKETNA VPRAŠANJA V POSAMEZNIH OBDOBJIH	330
<i>Priloga B.1 Zadovoljstvo z demokracijo v opazovanih obdobjih .....</i>	330
<i>Priloga B.2 Za katero stranko bi volili naslednjo nedeljo v opazovanih obdobjih .....</i>	331
<i>Priloga B.3 Opredelitev levo-desno v političnih stališčih v opazovanih obdobjih .....</i>	332
<i>Priloga B.4 Zaupanje v vlado v opazovanih obdobjih .....</i>	333
<i>Priloga B.5 Zaupanje v predsednika vlade v opazovanih obdobjih .....</i>	334
<i>Priloga B.6 Zaupanje v državni zbor v opazovanih obdobjih .....</i>	335
<i>Priloga B.7 Zaupanje v predsednika republike v opazovanih obdobjih .....</i>	336
<i>Priloga B.8 Zaupanje v politične stranke v opazovanih obdobjih .....</i>	337
PRILOGA C PRIKAZ DISTRIBUCIJE ODGOVOROV NA POSAMEZNA ANKETNA VPRAŠANJA IZ RAZISKAVE POLITBAROMETER	338
<i>Priloga C.1 Zadovoljstvo v demokracijo od januarja 1996 do junija 2013 .....</i>	338
<i>Priloga C.2 Strankarske preference od januarja 1996 do junija 2013 .....</i>	338
<i>Priloga C.3 Levo-desno samoopredeljevanje od januarja 1996 do junija 2013 .....</i>	339
<i>Priloga C.4 Zaupanje v predsednika vlade, predsednika republike, vlado, državni zbor in politične stranke od januarja 1996 do junija 2013 .....</i>	339
<i>Priloga C.5 Zaupanje v policijo, vojsko, sodišča, ustavno sodišče in državno upravo od januarja 1996 do junija 2013 .....</i>	340
<i>Priloga C.6 Zaupanje v cerkev, medije, šolstvo in zdravstvo od januarja 1996 do junija 2013 .....</i>	340
<i>Priloga C.7 Zaupanje v NATO, OZN in EU od januarja 1996 do junija 2013 .....</i>	341
<i>Priloga C.8 Zaupanje v Banko Slovenije, slovenski tolar in evro od januarja 1996 do junija 2013 .....</i>	341
PRILOGA Č FREKVENČNA RAZPOREDITEV ODGOVOROV NEODVISNIH SPREMENLJIVK	342
<i>Priloga Č.1 Primerjava deleža posamezne stopnje izobrazbe v raziskavah Politbarometra in po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije v posameznih obdobjih .....</i>	342
<i>Priloga Č.2 Primerjava deleža moških in žensk v raziskavah Politbarometra in podatkih SURS .....</i>	343
<i>Priloga Č.3 Primerjava deleža starostnih skupin v raziskavah Politbarometra in podatkih SURS .....</i>	343
<i>Priloga Č.4 Populacija polnoletnih Slovence glede na neodvisne spremenljivke po podatkih SURS 2011 in Politbarometer (vrednost v oklepaju) v deležih .....</i>	344
PRILOGA D SESTAVLJEN INDEKS OPREDELJENOSTI NA POLITIČNA MNENJSKA VPRAŠANJA	345
<i>Priloga D.1 Vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja .....</i>	345
<i>Priloga D.2 Vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja v opazovanih obdobjih .....</i>	346
<i>Priloga D.3 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja med opazovanimi obdobji (Bonferronijev test) .....</i>	347
PRILOGA E RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA GLEDE NA DRUŽBENOEKONOMSKI POLOŽAJ, DODATNE PREGLEDNICE	350
<i>Priloga E.1 Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenost glede na družbenoekonomski položaj za celoten vzorec .....</i>	350
<i>Priloga E.2 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami (Bonferronijev test) .....</i>	350
<i>Priloga E.3 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v prvem obdobju pred volitvami (Bonferronijev test) .....</i>	351
<i>Priloga E.4 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v prvem obdobju volitev (Bonferronijev test) .....</i>	351
<i>Priloga E.5 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja pred volitvami in v času volitev v prvem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – mrežni prikaz .....</i>	352
<i>Priloga E.7 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v drugem obdobju pred volitvami (Bonferronijev test) .....</i>	353
<i>Priloga E.8 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v drugem obdobju volitev (Bonferronijev test) .....</i>	353

<i>Priloga E.9 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja pred volitvami in v času volitev v drugem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – mrežni prikaz.....</i>	<i>354</i>
<i>Priloga E.11 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v tretjem obdobju pred volitvami (Bonferronijev test).....</i>	<i>355</i>
<i>Priloga E.12 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v tretjem obdobju volitev (Bonferronijev test).....</i>	<i>355</i>
<i>Priloga E.13 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja pred volitvami in v času volitev v tretjem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – mrežni prikaz.....</i>	<i>356</i>
<i>Priloga E.15 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v četrtem obdobju pred volitvami (Bonferronijev test).....</i>	<i>357</i>
<i>Priloga E.16 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v četrtem obdobju volitev (Bonferronijev test).....</i>	<i>357</i>
<i>Priloga E.17 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politično mnenjska vprašanja pred volitvami in v času volitev v četrtem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – mrežni prikaz.....</i>	<i>358</i>
<i>Priloga E.18 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti pred volitvami in v času volitev v četrtem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – stolpčni prikaz.....</i>	<i>359</i>
<i>Priloga E.19 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v petem obdobju pred volitvami (Bonferronijev test).....</i>	<i>359</i>
<i>Priloga E.20 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v petem obdobju volitev (Bonferronijev test).....</i>	<i>360</i>
<i>Priloga E.21 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja pred volitvami in v času volitev v petem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – mrežni prikaz .</i>	<i>360</i>
<i>Priloga E.22 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti pred volitvami in v času volitev v petem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – stolpčni prikaz.....</i>	<i>361</i>
<i>Prilogo E.24 Povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti za skupino s končano osnovno šolo ali manj in skupino s končano višjo ali visoko šolo in več ter razkorak v povprečnih vrednostih med tema skupinama za vsako opazovano časovno točko.....</i>	<i>362</i>
PRILOGA F RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA GLEDE NA IZOBRAZBO, SPOL IN STAROST DODATNE PREGLEDNICE	363
<i>Priloga F.1 Primerjava razkoraka v povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posameznih obdobjih glede na spol.....</i>	<i>363</i>
<i>Priloga F.3 Primerjava razkoraka v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posameznih obdobjih glede na starost.....</i>	<i>364</i>
<i>Priloga F.4 Razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med najstarejšimi in najmlajšimi.....</i>	<i>364</i>
<i>Priloga F.5 Razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med skupino z družbenoekonomsko najvišjim položajem in skupino z družbenoekonomsko najnižjim položajem glede na starostno skupino (primerjava glede na najmlajše in najstarejše).....</i>	<i>365</i>
<i>Priloga F.6 Povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na izobrazbo in starostno skupino.....</i>	<i>366</i>
<i>Priloga F.7 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v prvem obdobju pred volitvami in v prvem obdobju volitev.....</i>	<i>367</i>
<i>Priloga F.8 Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost med časom volitev in časom pred volitvami v prvem obdobju.....</i>	<i>368</i>
<i>Priloga F.9 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v drugem obdobju pred volitvami in v drugem obdobju volitev.....</i>	<i>369</i>
<i>Priloga F.10 Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost med časom volitev in časom pred volitvami v drugem obdobju.....</i>	<i>370</i>
<i>Priloga F.11 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v tretjem obdobju pred volitvami in v tretjem obdobju volitev.....</i>	<i>371</i>

<i>Priloga F.12 Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost med časom volitev in časom pred volitvami v tretjem obdobju.....</i>	<i>372</i>
<i>Priloga F.13 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v četrtem obdobju pred volitvami in v četrtem obdobju volitev.....</i>	<i>373</i>
<i>Priloga F.14 Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost med časom volitev in časom pred volitvami v četrtem obdobju.....</i>	<i>374</i>
<i>Priloga F.15 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v petem obdobju pred volitvami in v petem obdobju volitev .....</i>	<i>375</i>
<i>Priloga F.16 Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost med časom volitev in časom pred volitvami v petem obdobju.....</i>	<i>376</i>

KAZALO PREGLEDNIC IN SLIK

Preglednica 2.1: Opredelitve znanja, uporabljenega v raziskavah razkoraka v znanju.....	39
Preglednica 2.2: Pristopi k raziskovanju razkoraka v znanju.....	46
Preglednica 2.3: Opredelitev političnega znanja.....	108
Preglednica 2.4: Opredelitev tipov političnega znanja, uporabljenega v raziskavah.....	111
Preglednica 2.5: Opredelitve razlogov za delne neodgovore v javnomnenjskih raziskavah.....	125
Preglednica 2.6: Štirje koraki oblikovanja odgovora na anketno vprašanje po Tourangeauju in Rasinskem ter Zallerju.....	137
Preglednica 3.1: Volilna udeležba.....	152
Preglednica 3.2.: Raziskave vključene v analizo.....	157
Preglednica 3.3: Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja med opazovanimi obdobji (Bonferronijev test).....	186
Preglednica 3.4 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami (Bonferronijev test).....	189
Preglednica 3.5: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za prvo obdobje pred volitvami.....	190
Preglednica 3.6: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za prvo obdobje volitev.....	192
Preglednica 3.7: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za drugo obdobje pred volitvami.....	194
Preglednica 3.8: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za drugo obdobje volitev.....	195
Preglednica 3.9: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za tretje obdobje pred volitvami.....	197
Preglednica 3.10: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za tretje obdobje volitev.....	198
Preglednica 3.11: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za četrto obdobje pred volitvami.....	200
Preglednica 3.12: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za četrto obdobje volitev.....	201
Preglednica 3.13: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za peto obdobje pred volitvami.....	204
Preglednica 3.14: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za peto obdobje volitev.....	205

Preglednica 3.15: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti in razkoraka med povprečnimi vrednostmi glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v prvem obdobju	220
Preglednica 3.16: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti in razkoraka med povprečnimi vrednostmi glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v drugem opazovanem obdobju.....	224
Preglednica 3.17: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti in razkoraka med povprečnimi vrednostmi glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v tretjem opazovanem obdobju.....	227
Preglednica 3.18: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti in razkoraka med povprečnimi vrednostmi glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v četrtem opazovanem obdobju.....	230
Preglednica 3.19: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti in razkoraka med povprečnimi vrednostmi glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v petem opazovanem obdobju.....	233
Preglednica 3.20: Skupine glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost z najvišjo in najnižjo povprečno vrednostjo sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posameznih opazovanih časovnih točkah z razkorakom med najvišjo in najnižjo povprečno vrednostjo indeksa.....	239
Slika 1.1: Razdelitev realiziranega vzorca na 32 opazovanih skupin.....	30
Slika 3.1: Vodstveni in pragmatični model ter model močne demokracije.....	182
Slika 3.2: Distribucija odgovorov indeksa opredeljenost na anketna vprašanja	183
Slika 3.3: Povprečne vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja v opazovanih obdobjih.....	187
Slika 3.4: Razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med skupino z družbenoekonomsko najnižjim položajem in skupino z družbenoekonomsko najvišjim položajem..	210
Slika 3.5: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posameznih obdobjih glede na spol.....	212
Slika 3.6: Razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med moškimi in ženskami....	213
Slika 3.7: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posameznih obdobjih glede na starost.....	216

SEZNAM UPORABLJENIH OKRAJŠAV

b.o.	brez odgovora
CJMMK	Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij
ECPR	European Consortium for Political Research
EU	Evropska unija
ICCS	Mednarodna raziskava državljske vzgoje in izobraževanja International Civic and Citizenship Education Study
N	število enot
PB	Politbarometer
PB01/96	Raziskava Politbarometer Slovenija, januar 1996
PB02/96	Raziskava Politbarometer Slovenija, februar 1996
PB10/96	Raziskava Politbarometer Slovenija, oktober 1996
PB11/96	Raziskava Politbarometer Slovenija, november 1996
PB09/99	Raziskava Politbarometer Slovenija, september 1999
PB10/99	Raziskava Politbarometer Slovenija, oktober 1999
PB09/00	Raziskava Politbarometer Slovenija, september 2000
PB11/00	Raziskava Politbarometer Slovenija, november 2000
PB09/03	Raziskava Politbarometer Slovenija, september 2003
PB10/03	Raziskava Politbarometer Slovenija, oktober 2003
PB09/04	Raziskava Politbarometer Slovenija, september 2004
PB10/04	Raziskava Politbarometer Slovenija, oktober 2004
PB09/05	Raziskava Politbarometer Slovenija, september 2005
PB10/05	Raziskava Politbarometer Slovenija, oktober 2005
PB06/08	Raziskava Politbarometer Slovenija, junij 2008
PB12/08	Raziskava Politbarometer Slovenija, december 2008
PB11/09	Raziskava Politbarometer Slovenija, november 2009
PB01/10	Raziskava Politbarometer Slovenija, januar 2010
PB10/11	Raziskava Politbarometer Slovenija, oktober 2011
PB01/12	Raziskava Politbarometer Slovenija, januar 2012
RS	Republika Slovenija
SJM	Slovensko javno mnenje
SURS	Statistični urad Republike Slovenije

1 UVOD

Cilj doktorske disertacije je dopolniti raziskave s področja razkoraka v znanju s področjem razkoraka v izražanju mnenja na politične anketne kazalce. Pri tem razlikujemo zgolj med opredeljenimi in neopredeljenimi anketiranci, se pravi tistimi, ki na anketno vprašanje odgovorijo, in tistimi, ki sicer privolijo v sodelovanje v anketnem položaju, a na določeno vprašanje nočejo odgovoriti (t. i. brez odgovora, b.o.) ali pa odgovorijo z "Ne vem". Izhajamo namreč iz predpostavke, da mora imeti anketiranec za oblikovanje odgovora na politično mnenjsko vprašanje določeno količino znanja, objektivne in subjektivne kompetence (Rapoport 1981, 35–36).

Z analizo razkoraka v stopnji izražanja mnenja oziroma opredeljevanja¹ želimo dopolniti področje raziskav razkoraka v znanju (*knowledge gap*)². Področje raziskav razkoraka v znanju je namreč še danes aktualno in spremlja tekoče objave in raziskave (Gaziano 2010). Začetniki raziskovanja razkoraka v znanju so avtorji Phillip J. Tichenor, George A. Donohue in Clarice N. Olien, t. i. skupina Minnesota (Minnesota Team). Prvič so artikulirano hipotezo razkoraka v znanju objavili leta 1970 v članku z naslovom *Mass Media Flow and Differential Growth in Knowledge* (Tichenor in drugi 1970). Z omenjeno hipotezo so poskušali pojasniti neuspeh informacijskih kampanj pri izobraževanju predvsem skupine z nižjim družbenoekonomskim položajem. Pretekle raziskave so namreč kazale na večanje razlik v znanju med družbenoekonomskimi skupinami v obdobju, ko je bilo na voljo več informacij, oziroma v obdobjih namenskega izobraževanja družbenih skupin (obdobje izobraževalne in informacijske kampanje) (na primer Hyman in Sheatsley 1947; Star in Hughes 1950). Hipoteza razkoraka v znanju krivdo za neuspeh pri zmanjšanju razlik v znanju prenese s posameznika na samo družbeno strukturo (Tichenor in drugi 1970) in s tem ponudi možnost za odpravo te neenakosti.

---

¹ Izraz razkorak v izražanju mnenja in izraz razkorak v opredeljevanju v celotni disertaciji uporabljamo kot sopomenki. V obeh primerih se namreč nanašamo na izražanje mnenja oziroma vsebinsko izbiro odgovora v anketnem položaju v nasprotju z neodgovorom oziroma izbiro odgovora "Ne vem". V angleščini je opredeljevanje poimenovano kot *opinionation* (npr. Mulburn and Krosnick 1990; Delli Carpini in Keeter 1996; Gaziano 2014). Na osnovi tega bi razkorak v izražanju mnenja poimenovali *opinionation gap* za razliko od mnenjskega razkoraka razkoraka ali *opinion gap*, ki kaže na razkorak v različnih mnenjih.

² Angleško-slovenski slovar angleški izraz *gap* prevaja kot odprtina, razpoka, reža, škrbina, vrzel (Grad in drugi 1967, 347). V družboslovju pa se je uveljavila tudi uporaba neenakosti kot ustrezen prevod. Na primer angleški izraz *gender gap* se prevaja kot neenakost med spoloma. Mi smo se odločili za uporabo izraza razkorak, ker s tem lažje zajamemo pomembno razsežnost hipoteze razkoraka v znanju, to je povečevanje razlik v znanju med družbenimi skupinami.

Pregled številnih raziskav s področja razkoraka v znanju (Gaziano 1983; Viswanath in dr. 1991; Gaziano 1995; Gaziano in Gaziano 1996; Gaziano 1997; Hwang in Jeong 2009; Gaziano 2010) kaže na to, da je hipoteza razkoraka v znanju trajen pojav in ne le značilnost določenega obdobja. Znanje namreč ni statično, saj nova znanja nenehno nastajajo, zato je raziskovanje znanja in razkoraka v znanju vselej aktualno. Poleg tega lahko določena območja in področja dosežejo enakost v znanju, drugod pa se neenakosti nadaljujejo. In čeprav so lahko nekatere informacije splošno razširjene, za druge tega ne moremo reči (Viswanath in Finnegan 1996, 200–211). Področje raziskav razkoraka v znanju je tako treba razširiti in dopolniti tudi s področji raziskav vedenjskega razkoraka, razkoraka v odnosu, mnenjskega razkoraka in razkoraka v vrednotah (Gaziano 1995, Gaziano in Gaziano 1996). Neraziskano ostaja tudi področje razkoraka v izražanju mnenja na politična vprašanja v javnomnenjskih anketah. Glede na to, da je za oblikovanje mnenja, kot smo že omenili, potrebna določena količina znanja in informacij in da so neodgovori lahko učinkovit kazalec družbenoekonomskega položaja (Ferber 1966; Francis in Busch 1975; Rapoport 1981; Rapoport 1982; Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990; Atkeson in Rapoport 2003), lahko ta doktorska disertacija pomembno prispeva k že opravljenim raziskavam razkoraka v znanju in razumevanju neodgovora, ki so vse prej kot naključno razporejeni (Rapoport 1981; Rapoport 1982).

1.1 RAZISKOVALNI PROBLEM

Vloga informacijskih kampanj, pa naj gre za oglaševalske kampanje, izobraževalne kampanje v smislu ozaveščanja (npr. o preprečevanju in širjenju bolezni, o varovanju okolja...) ali volilne kampanje, je informiranje, dvig informacij in znanja pri ciljnem občinstvu. Pri tem imajo pomembno vlogo množični mediji kot kanal prenosa informacij. Z nastankom novih oblik množičnih medijev in novih tehnologij, ki omogočajo lažji dostop do informacij, je za vsakega uporabnika dostop do informacij v času kampanje lažji in tudi cenejši (Boh 2001). Ob predpostavki svobodnih množičnih medijev, ki so orodje izobraževanja javnosti. Informirana javnost lahko v sistemu predstavniške demokracije oblikuje lastne politične odločitve (Clarke in Fredin 1978, 143). In prav nastanek novih medijev in širjenje možnosti dostopa do informacij in same količine informacij je vplival na razvoj in preučevanje koncepta družbe znanja (Godin 2008, 4).

Danes tako živimo v družbi, ki temelji na znanju, in pri tem se koncepta znanja in informacij pogosto uporabljata kot sopomenki (Godin 2008, 4). V informacijski dobi zaradi množice

informacij ljudje ne zmorejo več sami izluščiti ključnih informacij, temveč se zanašajo na medije in obveščanje prek njih. Obenem tudi oblikovalci politik in voditelji uporabljajo medije za posredovanje informacij in izobraževanje javnosti o različnih tematikah³ v veri, da bo širjenje informacij zadostovalo za promocijo družbenih sprememb in spodbudilo prevzemanje novih oblik vedenja (Viswanath in drugi 1991, 712). Z nenehnim razvojem tehnologij, ki občinstvu prenašajo informacije prek zvoka, slike in podatkov, postaja teorija razkoraka v znanju vse pomembnejše področje raziskovanja (Jeffres in drugi 2011, 30). Preučevanje vpliva izobraževalnih kampanj na raven znanja pri posameznikih je tako še danes aktualna tematika preučevanja.

Raziskave razkoraka v znanju kažejo na to, da ima kljub poizkusom medijev pri večanju znanja posameznikov povečanje informacij v okolju nasproten učinek in povečuje razliko v količini posedovanega znanja med tistimi, ki v kampanjo vstopajo že z določeno količino informacij, in tistimi, ki vanjo vstopajo z omejenim znanjem (Tichenor in drugi 1970). Razpoložljivost informacij tako še ne pomeni univerzalnega in uniformnega prevzemanja informacij (Tichenor in drugi 1973). Vzrok za neuspeh kampanje pri izobraževanju posameznikov in zmanjševanju razlik v posedovanem znanju med družbenimi skupinami so avtorji Tichenor, Donohue in Olien s svojo hipoteze pripisali družbenoekonomski strukturi. Argument za razkorak v znanju po njihovem mnenju izhaja iz družbe. Pri tem se opirajo na teoretske temelje strukturnega funkcionalizma, stratifikacijske teorije ter konfliktne teorije (Gaziano in Gaziano 1996). Posamezniki z višjim družbenoekonomskim položajem naj bi tako imeli boljše kognitivne sposobnosti, več izkušenj z učenjem, pridobivanjem novega znanja in memoriranjem, boljše izbiro medijev in informacij, bolj raznolik življenjski prostor ter boljše komunikacijske veščine, zaradi česar naj bi hitreje in lažje pridobivali novo znanje v obdobjih povečanja informacij v primerjavi s skupinami z nižjim družbenoekonomskim položajem (Tichenor in drugi 1970).

Ettema in Kline leta 1977 problematizirata strukturne dejavnike kot pojasnjevalno spremenljivko povečevanja razkoraka v znanju v obdobju intenzivnih informacijskih kampanj. Razkorak v znanju pojasnjujeta z lastnostmi občinstva, kot je pripravljenost na informiranje, zanimanje in motivacija (Ettema in Kline 1997). Pri tem izhajata iz teorije simboličnega interakcionizma, argument za razkorak v znanju pa postavljata na posameznika (Gaziano in Gaziano 1996). Po rezultatih njune analize se razkorak povečuje med skupinami

---

³ Z izrazom tematika v celotni nalogi prevajamo pomen angleškega izraza "issue". Ustrezni prevodi bi bili tudi: sporno vprašanje, problem, predmet razprave (Grad in drugi 1967, 457; Komac 1993, 228).

ljudi, ki izkazujejo večje oziroma manjše zanimanje za obravnavano temo (Ettema in Kline 1977). Znanje tako po njunem ni stratificirano, tak učinek je šele posledica osebne motivacije (Gaziano in Gaziano 1996, 132). Večina poznejših raziskav razkoraka v znanju izhaja iz obeh tradicij in v svojih analizah združuje tako družbenoekonomske kazalnike kot motivacijske spremenljivke.

Treba je opozoriti, da hipoteza razkoraka v znanju obenem predpostavlja povečanje znanja in informiranosti pri vseh družbenih skupinah, a obenem opaža večanje neenakosti med njimi (Tichenor in drugi 1970, 160), to pa je problem. Neenakost v znanju je problem, ko ne premorejo vse družbene skupine splošnega znanja, to je znanja, od katerega imajo korist vsi člani družbe, denimo o zdravju in zdravem načinu življenja ali javnih zadevah in političnih zadevah (Gaziano in Gaziano 1996, 129). Razkorak v znanju v teh primerih pomeni družbeno neenakost in lahko pomembno negativno vpliva na skupino ljudi, ki je informacijsko v deficitnem položaju in na katero ima družbenoekonomski položaj toliko večji negativni vpliv (Gaziano 1997, 238). Tisti, ki nadzorujejo javne zadeve in znanje o njih, sestavljajo elitni razred. Razlike med tistimi, ki imajo znanje, in med tistimi, ki ga nimajo, pa lahko vodijo v vzdrževanje različne stopnje posedovane moči in v večanje družbene napetosti med skupinami (Gaziano 1997, 266).

Več kot trideset let raziskav na področju razkoraka v znanju pomeni tudi precejšnje število objav na tem področju. Literatura s področja razkoraka v znanju zdaj obsega že 230 raziskav brez teoretičnih razprav (Gaziano 2010, 616). Pri tem gre večinoma za objave v angleškem jeziku, obenem pa tudi niso upoštevane najnovejše objave. Pregledni članki in metaanalize (Gaziano 2010; Hwang in Jeong 2009) ugotavljajo, da je večina analiz in raziskav s področja hipoteze o razkoraku v znanju ugotovila povečevanje razlik v znanju med družbenoekonomskimi skupinami v času kampanje. Neenakost v znanju se tako kaže kot trajen pojav in ne le značilnost določenega obdobja.

Poglavitna kritika in primanjkljaj raziskav razkoraka v znanju je to, da je večina analiz znanja temeljila na učbeniških vprašanjih, pri čemer je bil srednji razred privilegiran. Teoretiki, ki opredeljujejo znanje kot subjektivno, kontekstualno specifično in sestavljeno iz različnih razumevanj, ne soglašajo s predpostavko, da je znanje objektivno, univerzalno in veljavno ne glede na vrednost ali pomen znanja posamezniku (Hindman 2009, 792). Predpostavljamo lahko, da bi bil razkorak v znanju manjši pri empiričnih študijah, če pri analizi ne bi uporabljali vprašanj, ki so usmerjena zgolj na podatke in dejstva o političnem sistemu in

javnih vprašanjih, temveč tudi na uporabnost in odprta vprašanja, ki vzpodbujajo anketirance, da razmišljajo o temah in problemih z različnih vidikov (Bonfadelli 2002, 70–71). Da bi lahko pojasnili trajni nastanek razkoraka v znanju, je bilo treba raziskave razširiti z uporabo drugačne metodologije in z vpeljavo drugih sorodnih področij. Na žalost Cecile Gaziano ugotavlja, da so ta področja še neraziskana. Nepokrito ostaja področje vedenjskega razkoraka (*behaviour gap*), razkoraka v odnosu (*attitude gap*), mnenjskega razkoraka (*opinion gap*), razkoraka v prepričanju (*belief gap*) ter razkoraka v vrednotah (*value gap*) (Gaziano 1995, Gaziano in Gaziano 1996).

Nas v doktorski disertaciji zanima razkorak v stopnji izražanja mnenja na javnomnenjska politična vprašanja (*opinionation gap*). Pri tem bomo v analizi razlikovali med tem, ali anketiranec poda svoje mnenje ali ga ne poda. Kadar anketiranec ne poda svojega mnenja, govorimo o delnih neodgovorih oziroma posameznih neodgovorih, v nasprotju s popolnim neodgovorom, ko anketiranec zavrne odgovarjanje (Ferber 1966). Neodgovori so navadno v statistični analizi obravnavani kot manjkajoči odgovori⁴, to je navadno standardni postopek pri obdelavi javnomnenjskih podatkov. Toda to je enako, kot če anketirancu ne bi postavili vprašanja (Rapoport 1982, 86). Pri takem početju namreč ohranjamo predpostavko, da so iz analize izločeni anketiranci enaki tistim, ki so svoje mnenje podali. Rezultati pri taki analizi so primerni samo za del anketirancev, ki so izrazili svoja stališča, ne pa za celoten vzorec, še manj populacijo. Rezultati raziskav, pri katerih so bili predmet raziskovanja prav neodgovori, so pokazali, da odgovori "Ne vem" niso naključno razporejeni, temveč predstavljajo zanesljive in pomembne podatke (Ferber 1966; Sicinski 1970; Francis in Bush 1975; Rapoport 1981; Rapoport 1982; Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990; Atkenson in Rapoport 2003). Tisti posamezniki, ki so politično bolj vključeni in učinkoviti, moški, z višjim družbenoekonomskim položajem, pripadniki rasne večine in mlajši, pogosteje izražajo svoje mnenje in tako manjkrat izberejo odgovor "Ne vem" kakor izključeni, neučinkoviti, ženske, starejši, pripadniki etničnih manjšin in posamezniki z nižjim družbenim položajem ter nižjim dohodkom (Rapoport 1982, 86). Odgovor "Ne vem" se je v teh analizah pokazal kot uporaben pokazatelj vedenja in družbenoekonomskega položaja.

Raziskave se doslej niso posvečale povezavi med neodgovori oziroma opredeljevanjem na javnomnenjska vprašanja, družbenoekonomskim položajem in prisotnostjo povečane količine

---

⁴ Statistični terminološki slovar tako neodgovor opredeli kot "enota, izbrana v vzorec, ki je med zbiranjem podatkov zaradi nesodelovanja, odsotnosti ali iz kakega drugega razloga iz njega izpadla (Košmelj in drugi 2002, 79)".

informacij. Odnos med neodgovori in družbenoekonomskim položajem v obdobju kampanje, ko je na voljo večja količina informacij, in mirnim obdobjem, ko je na voljo manj informacij, tako ostaja neraziskana. Povezovanje teh dveh področij raziskovanja je smiselno, saj se v osnovi prepletata. Sta namreč dva razloga, zakaj anketiranec ne poda odgovora na anketno vprašanje. Anketirancu lahko primanjkuje informacij oziroma znanja, s katerim bi lahko oblikoval odgovor, v osnovi pri tem govorimo o objektivni kompetenci. Anketirancu lahko primanjkuje tudi subjektivne kompetence in samozavesti, ki sta potrebni za oblikovanje in izražanje mnenja. Pri tem je subjektivno znanje povezano z objektivnimi kompetencami (Rapoport 1982, 87). Izhajamo namreč iz predpostavke Bishopa, ki poudarja, da so anketiranci motivirani za "vzpostavljanje pozitivne podobe o samem sebi, ki jo pridobijo kot kompetentni sogovorniki" (Bishop v Uhan 1998, 104). Anketiranec tako v anketnem položaju želi narediti vtis na anketarja in bo pri oblikovanju odgovora želel uporabiti informacije, ki jih ima na voljo. V takih primerih je razkorak v izražanju mnenja, v smislu, da anketiranec poda mnenje ali ne, pomemben pogled, ki lahko dodatno pojasni nastanek razkoraka v znanju. Ker gre za razkorak v opredeljevanju na politična mnenjska vprašanja, pa nam analiza ponuja pomemben pogled tudi v politično vedenje. Tudi izbira odgovora na politična mnenjska vprašanja je oblika izražanja političnega stališča in oblika politične participacije. Da je posameznik lahko polno vključen v politični sistem, mora namreč poznati več kot samo tematike, odprte na dnevnem redu, in osebnosti iz političnega življenja. Aktiven državljan mora imeti izoblikovano mnenje (Garramone 1983, 655).

1.2 TEZA DISERTACIJE

Za to, da anketiranec poda odgovor na politična mnenjska vprašanja, je potrebno določeno znanje oziroma samozavest o posedovanju tega znanja. Z odgovorom na politična mnenjska vprašanja pa anketiranec izraža svoje stališče, ki je lahko uporabljeno pri načrtovanju in oblikovanju politik⁵. Pri tem se zastavlja vprašanje, kako zagotoviti boljšo dostopnost informacij vsem volivcem, da bi pri oblikovanju odgovorov in, ne nazadnje, odločitev izhajali iz enakega položaja. Cilj doktorske disertacije je tako dopolniti raziskave s področja neenakosti v znanju s področjem razkoraka v izražanju političnega mnenja v anketah.

---

⁵ Raziskava Politbarometer, ki jo bomo uporabili v naši analizi, je bila tako naročena in financirana na podlagi pogodbe z Uradom vlade za informiranje, pozneje pa v okviru Ciljnega raziskovalnega projekta Vlade Republike Slovenije (Center za raziskovanje javnega mnenja). Javnomenjska raziskava Eurobarometer, ki jo od leta 1973 izvaja Evropska komisija, pa spremlja razvoj javnega mnenja v državah članicah z namenom lažje priprave besedil, odločanja in vrednotenja svojega dela (*European Commission Public Opinion*). Na ustrezno interpretacijo javnomnenjskih podatkov pri uporabi teh podatkov v politiki opozarja tudi Althaus (Althaus 2003, 311).

Osredotočili se bomo na razkorak v stopnji izražanja političnega mnenja, ki doslej ni bil predmet raziskovanj, v povezavi z nastankom razkoraka v znanju in v odnosu do obdobja volilne kampanje v primerjavi z obdobjem vladanja.

Raziskave hipoteze razkoraka v znanju so se od leta 1970 razširile tudi na širše področje raziskav razkoraka v vedenju, odnosu, prepričanju, mnenju (Gaziano in Gaziano 1996, 139), a to področje ostaja še vedno premalo raziskano. Mi bomo področje raziskav razširili z raziskavami razkoraka v stopnji izražanja mnenja na politična vprašanja v anketah. Analizirali bomo gibanje razkoraka v izražanju političnega mnenja (anketiranec poda odgovor, oziroma ne poda odgovora na anketno vprašanje) glede na družbenoekonomski položaj v obdobju povečane količine političnih informacij, obdobju predvolilne kampanje in v nevolilnem obdobju. Pri tem nas zanima samo to, ali je anketiranec podal odgovor ali pa se je odgovoru izognil z izbiro modalitet brez odgovora ali "Ne vem". To, kakšen odgovor je anketiranec oblikoval, nas ne zanima. Naša hipoteza se pri tem glasi: **s povečevanjem informacij v množičnih občilih v času politične kampanje posamezne družbene skupine prevzemajo te informacije različno hitro, to pa se empirično pokaže kot razkorak v deležih opredeljenih anketirancev pri političnih anketnih kazalcih.**

Sprememba oziroma nihanje količine informacij in znanja o političnih vprašanjih je ključna značilnost raziskovane hipoteze razkoraka v znanju. Raziskave razkoraka v znanju bi morale zadostiti prav temu pogoju, a vsem ni uspelo zagotoviti merjenja znanja pred informacijsko kampanjo in po njej (Gaziano 1997, 242). Podatki, zbrani s Politbarometrom v Centru za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, nam ponujajo idealne pogoje za preverjanje naše hipoteze, saj podatke nepretrgano zbirajo že od leta 1995 in nam omogočajo primerjavo obdobj, ko je na razpolago več političnih informacij (obdobje volilne kampanje), z drugimi obdobji (zakonodajno obdobje). Predpostavljamo, da so v volilnem letu politične tematike, predvsem v smislu informacij o volilnih kandidatih in programih teh kandidatov, aktualnejše in zajemajo več prostora v medijskem poročanju kakor v letu, ko volitev ni. Točka, ko nastopijo volitve, lahko namreč vpliva na velikost razkoraka v opredeljevanju. Takrat naj bi se razkorak v izražanju mnenja povečal, nasprotno pa bi v obdobjih, ko ni kampanje, spet upadel (Gaziano 1997, 249).

Odvisna spremenljivka je delež opredeljenih anketirancev na politična vprašanja v javnomnenjskih raziskavah. Odvisno spremenljivko bomo merili s sestavljenim indikatorjem neodgovorov na politična vprašanja. Indeks spremenljivke "Ne vem" bo sestavljen iz gibanja

neodgovorov na vprašanja v raziskavi Politbarometer, kot so zadovoljstvo z demokracijo, samoopredelitev na dimenziji levo-desno, zaupanje v institucije (vlada, predsednik vlade, državni zbor, predsednik republike in politične stranke) ter nedeljsko vprašanje (koga bi volili, če bi bile volitve to nedeljo). Neodgovori so tu opredeljeni kot delni neodgovori, ko je anketni vprašalnik izpolnjen, vendar določeno število odgovorov manjka. Posamezen neodgovor zajema tako odgovore "Ne vem" kot tudi tiste "Brez odgovora" (Ferber 1966).

Neodvisna spremenljivka je družbenoekonomski položaj. Kot indikator družbenoekonomskega položaja bomo uporabili stopnjo izobrazbe. Svetlik ugotavlja, da je formalna izobrazba lahko dober kazalec družbenoekonomskega položaja, saj posameznikom zagotavlja vstop v sistem zaposlenosti, ugodnejši položaj pri družbeni delitvi dela, ugoden gmotni in družbenopolitični položaj (Svetlik 1986, 41). Izobrazbo kot indikator družbenoekonomskega položaja uporabljajo tudi v novejših raziskavah, kot je na primer Mladina 2010 (Lavrič in drugi 2011), na podoben vpliv izobrazbe in spremenljivk dohodek na člana družine in samouvrstitev v družbeni sloj na mnenjska vprašanja pa kažejo tudi podatki raziskav Slovensko javno mnenje (Toš 2005, 19). Poleg tega Ticheron, Donohue in Olien (Ticheron in drugi 1970) s svojo hipotezo postavijo izobrazbo za veljaven indikator družbenoekonomskega položaja (Gaziano in Gaziano 1996, 136). Uporaba istega indikatorja kot v nekaterih drugih raziskavah razkoraka v političnem znanju (na primer Ticheron in drugi 1970; Moore 1987; Holbrook 2002) nam hkrati omogoča tudi primerjanje z rezultati že opravljenih raziskav na področju hipoteze razkoraka v znanju. Nekateri to spremenljivko zamenjujejo ali kombinirajo tudi z oceno dohodka in poklica (Gaziano 1997, 240). V naši analizi izobrazbe ne bomo dopolnili z drugim indikatorjem, kot so na primer dohodek, poklic ali samoocena razreda, ker nas na tem mestu omejujejo zbrani podatki (raziskave Politbarometer ne zbirajo podatkov o poklicu, dohodku ali samooceni pripadnosti družbenemu razredu).

Dodatni neodvisni spremenljivki, ki ju bomo uporabili v odnosu med družbenoekonomskim položajem in razkorakom v izražanju političnega mnenja, sta starost in spol. Starost in spol nista nosilca kognitivnih sposobnosti ali znanja, a lahko, kot so pokazale nekatere raziskave (Rapoport 1981; Rapoport 1982; Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990), razkorak v izražanju mnenja pri teh skupinah pomembno opozarja na njihov družbenoekonomski položaj in izključenost, potisnjenost iz javne sfere. Nekateri avtorji (Mondak in Anderson 2004; Liu in Eveland 2005; Fraile 2011; Fraile 2013b; Fraile 2014) ugotavljajo, da moški kažejo večje

politično znanje od žensk in ga tudi bolj izražajo. Christine Mary Banwart v svoji raziskavi opozarja, da prisotnost spola in znanja pri preučevanju političnih kandidatov in vprašanj kampanje med volitvami ustvarja razlike, ki jim lahko rečemo razkorak v znanju med spoloma. Razkorak v znanju po spolu tako predpostavlja, da so moški bolj obveščeni, informirani in jih politična vprašanja bolj zanimajo kakor ženske (Banwart 2007, 1152). Razlika med spoloma pa je navadno večja pri skupinah z nižjim družbenoekonomskim položajem in izobrazbo (Fraile 2013b).

Poleg spola ima določen vpliv tudi starost. Raziskava, ki jo je opravila Marta Fraile, kaže na to, da se politično znanje povečuje s starostjo do 55. leta, po tej starosti pa se učinek obrne in politično znanje s starostjo začne upadati (Fraile 2011, 174). S starostjo se večja tudi razkorak med spoloma (Fraile 2013b). To, da starejši razpolagajo z večjim številom informacij, je pokazala raziskava avtorjev Rhine, Bennett in Flickinger (Rhine in drugi 2001, 600). Kot politično najbolj informirana se tako v odnosu do starosti kaže srednja, delovno aktivna populacija, ki je v javno življenje tudi najbolj vključena. Po drugi strani pa raziskave neodgovorov kažejo na to, da se starejši manj opredeljujejo (Rapoport 1981; Ferligoj in drugi 1989).

Povečevanje razkoraka v izražanju političnega mnenja lahko kaže na pomembne razlike v neenakosti med različnimi družbenimi skupinami in je odsev njihovega družbenoekonomskega položaja. Pri tem neenakost razumemo kompleksno. Neenakost namreč lahko razumemo enodimenzionalno in vir neenakosti pripisujemo enemu samemu vzroku (na primer izobrazbi) ali pa intersekcionalno (Hrženjak in Jalušič 2011, 33), kar omogoča razumevanje hkratnega sokonstituiranja in součinkovanja kategorij izobrazbe, ekonomskega položaja, spola in starosti.

1.3 RAZISKOVALNE METODE IN TEHNIKE

Naš raziskovalni problem predstavlja področje razkoraka v izražanju političnega mnenja, ki ga bomo merili oziroma opazovali ob pomoči primerjave odgovorov na mnenjska vprašanja v obdobju vladanja in volilne kampanje. V prvem delu naloge se bomo posvetili teoretskemu pregledu razvoja raziskav razkoraka v znanju, opredelili smeri raziskovanja razkoraka v znanju in področja raziskav. Posebej se bomo posvetili raziskavam razkorak v političnem znanju in opredelili politično znanje, merjenje političnega znanja in pomen volilnih kampanj za raziskave razkoraka v znanju. Teoretski del bomo dopolnili z raziskavami neodgovorov in

družbenoekonomskim implikacijam neodgovorov na anketna vprašanja. Za lažje razumevanje, zakaj anketiranec na nekatera javnomnenjska vprašanja ne poda odgovora, bomo na kratko pojasnili tudi anketni položaj. Tako bomo povezali obe področji raziskav: raziskave razkoraka v znanju ter raziskave neodgovorov in s tem pripravili podlago za empirični del disertacije.

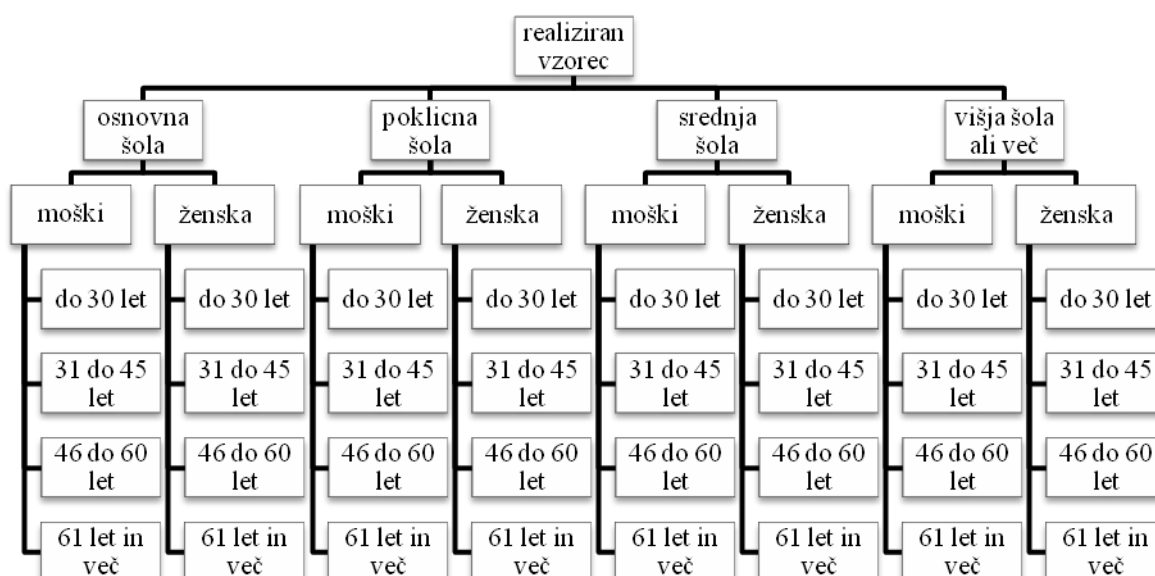
V empiričnem delu naloge bomo preverili to hipotezo. Razlikovali bomo med odgovori in neodgovori na mnenjska politična vprašanja ter opazovali povezanost med razkorakom v izražanju političnega mnenja (odgovor je bil podan, oziroma ni bil podan) in družbenoekonomskim položajem. V analizi bomo uporabili podatke raziskave Politbarometer, ki jih nepretrgano zbirajo od leta 1995 v Centru za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij in lahko pokažejo na spremembe razkoraka v izražanju političnega mnenja glede na gibanje razpoložljivih informacij v obdobju vladanja in v obdobju volilne kampanje. To nam bo omogočilo preučevanje dejanskih sprememb v velikosti razkoraka v opredeljenosti med bolj in manj izobraženimi segmenti družbe ter med spoloma in starostnimi skupinami skozi čas (Eveland in Scheufele 2000, 218–219). Za našo raziskavo bi bili najzanimivejši anketiranci, ki na raziskavo ne želijo odgovarjati, predpostavljamo namreč, da v anketni položaj vstopijo anketiranci, ki že imajo določeno količino političnega znanja in zanimanja za politične teme ter se čutijo vsaj minimalno kompetentni. Na žalost podatkov o teh anketirancih nimamo, vendar bomo to imeli v mislih pri interpretaciji naših končnih rezultatov.

Za preverjanje naše hipoteze bomo dve meritvi raziskave Politbarometer, ki sta najbližje vsakokratnim državnozborskim volitvam, določili kot meritev v obdobju kampanje in jo primerjali z meritvami pred volitvami. Za obdobje pred volitvami bomo prav tako izbrali dve meritvi, tokrat iz najmirnejšega obdobja, ko niso potekale tudi nobene druge volitve (predsedniške ali lokalne).

Povečevanje oziroma zmanjševanje razkoraka v stopnji izražanja mnenja na politična mnenjska vprašanja bomo opazovali s primerjavo povprečij indeksa odgovorov opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja, pri čemer bomo naredili najprej primerjavo za vsake volitve posebej (primerjava mirnega obdobja in obdobja v času kampanje). Rezultate bomo prikazali v linijskem črtnem grafikonu. Analizo bomo nadaljevali s primerjavo povprečnih vrednosti indeksa za 32 opazovanih skupin (glej Slika 1). Enote vsakega obdobja bomo razdelili najprej glede na izobrazbo (4 kategorije), potem glede na spol (2 kategoriji) in nato glede na starost

(4 kategorije) ter tako dobili 32 opazovanih skupin. Oblikovali bomo novo, skupno bazo in vanjo vnesli povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti za vsako od 32 skupin. Za vsako izmed skupin bomo nato izračunali za vsake volitve razliko povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti med obdobjem volilne kampanje in mirnim obdobjem (povprečje indeksa opredeljenosti med volilno kampanjo minus povprečje indeksa opredeljenosti v mirnem obdobju). Pri tem predpostavljamo, da bo razlika med povprečji večja za skupino z višjim družbenoekonomskim položajem, ker naj bi posamezniki z višjim družbenoekonomskim položajem bolj napredovali v znanju ob povečani količini informacij. Razliko v povprečjih bomo primerjali tudi posebej za vsako neodvisno spremenljivko: izobrazbo, spol in starost.

Slika 1.1: Razdelitev realiziranega vzorca na 32 opazovanih skupin

1.4 PRISPEVEK DISERTACIJE K RAZVOJU ZNANOSTI

Cilj doktorske disertacije je dopolniti raziskave s področja neenakosti v znanju s področjem razkoraka v izražanju političnega mnenja v anketah. S tem bomo povezali že opravljene raziskave s področja razkoraka v znanju z raziskavami neodgovorov. Politični sistem demokracije temelji na predpostavki informiranega volivca, ki na vsakokratnih demokratičnih volitvah odda razumen glas v skladu s programom političnih kandidatov ter lastnih potreb in interesov (Delli Carpini in Keeter 1996; Kim in drugi 2005). Obenem volivec aktivno participira in se zanima za politična in javna vprašanja tudi v času vladanja. Raziskave pa po drugi strani vedno bolj kažejo na to, da je povprečen volivec nezainteresiran za politično

znanje in da je njegovo poznavanje trenutnih javnih zadev, političnega sistema in kandidatov bolj kot ne skromno (Converse 1962; Delli Carpini in Keeter 1996). Zato ni presenetljivo, da so v okviru hipoteze razkoraka v znanju številni avtorji posvetili precej pozornosti razkoraku v političnem znanju (na primer Eveland in Scheufele 2000; Eveland in Hively 2009; Fraile 2011; Fraile 2013a; Holbrook 2002; Lemert 1993; Moore 1987). Podobno kot druge raziskovalce hipoteze razkoraka v znanju jih je zanimalo predvsem to, pod kakšnimi pogoji razkorak v političnem znanju vsaj stagnira, če se že ne zmanjšuje.

A kot opozarjata Lupia in McCubbins, posameznik ne potrebuje vseh informacij za oblikovanje odločitve (Lupia in McCubbins 2003). Zato je sposobnost oblikovanja odločitve in izražanja stališča morda pomembnejši kazalnik političnega delovanja volivcev kakor politično znanje. Razkorak v opredeljevanju na javnomnenjska politična vprašanja je zaradi potrebe po minimalnem znanju in poznavanju političnega dogajanja ter samozavesti ob tem znanju (Rapoport 1981, 35–36) pomemben pokazatelj političnega vedenja volivca in še neraziskano področje. Poleg tega teoretiki, ki opredeljujejo znanje kot subjektivno, kontekstualno specifično in sestavljeno iz različnih razumevanj, ne soglašajo s predpostavko, da je znanje objektivno, univerzalno in veljavno ne glede na vrednost ali pomen znanja pri posamezniku (Hindman 2009, 792). Večina raziskav na temo razkoraka v znanju je doslej temeljila na učbeniških in podatkovnih vprašanjih, pri čemer je bil srednji razred privilegiran. Ne nazadnje tudi Delli Carpini in Keeter kot mero političnega znanja priporočata ravno podatkovna vprašanja (Delli Carpini in Keeter 1993). Opazovanje opredeljevanja na javnomnenjska vprašanja, za katera posameznik ne potrebuje podatkovnega znanja, temveč znanje za oblikovanje mnenja, tako lahko razširi področje že opravljenih raziskav. Uporaba neodgovorov v raziskovalne namene ugotavljanja družbenoekonomskega položaja in neenakosti pa tudi ni popolnoma nova. Že pretekle raziskave so pokazale, da je opredeljevanje na javnomnenjska politična vprašanja pomemben kazalnik družbenoekonomskega položaja (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990) in da na anketna vprašanja pogosteje odgovorijo moški, bolj izobraženi, z boljšim družbenoekonomskim položajem in pripadniki etnične večine (Ferber 1966, 402). Doslej pa ni nihče podrobneje raziskoval, kaj se zgodi z opredeljevanjem na politična javnomnenjska vprašanja v odnosu do družbenoekonomskega položaja v obdobjih povečanja informacij, kot je na primer obdobje volilne kampanje v primerjavi z obdobji vladanja. Uporaba neodgovorov v analizi bo obenem opozorila na vrednost vseh zbranih podatkov z merjenji javnega mnenja.

1.4.1 RAZŠIRITEV RAZISKOVANJA NA DRŽAVNOZBORSKE VOLITVE IN KONTEKST DEMOKRACIJE

Raziskave razkoraka v političnem znanju so bile doslej bolj ali manj omejene na obdobje predsedniške volilne kampanje, le Fraile je raziskovala tudi Evropske parlamentarne volitve (Fraile in Schuman 2010; Fraile 2013a). Mi se bomo v disertaciji osredotočili na državnozbornske volitve, ki se lahko pomembno razlikujejo od predsedniških volitev. Velja namreč predpostavka, da morajo zaradi povečanega števila kandidatov za parlamentarne volitve ti kandidati posredovati več informacij o sebi, če se želijo razlikovati od protikandidatov (Fraile 2013a; McCann in Lawson 2006,14). Razkorak v opredeljevanju bomo primerjali v obdobju državnozbornske volilne kampanje ter v mirnem obdobju, obdobju vladanja. V teoriji bi moralo obdobje državnozbornske volilne kampanje pomeniti lažji dostop do informacij in političnega znanja predvsem državljanom z nižjim družbenoekonomskim položajem ter hkrati večjo verjetnost, da posameznik najde sebi primerno politično opcijo, kar naj bi se posledično poznalo v manjšem razkoraku v političnem znanju in manjšem razkoraku v opredeljevanju na politična vprašanja. Analiza državnozbornskih volitev tako lahko zaradi predpostavljenega še večjega vnosa informacij o političnih kandidatih in njihovih programih pomembno prispeva k razumevanju tako področja razkoraka v znanju kot področja razkoraka v opredeljevanju.

Ne nazadnje je naša analiza postavljena v kontekst demokracije. Čeprav velja predpostavka, da je hipoteza razkoraka v znanju univerzalna, so bile raziskave doslej omejene pretežno na razvite in stare demokracije (na primer ZDA, Kanado, v Evropi pa Švico in Nizozemsko). Izjema je raziskava McCanna in Lawsons, ki sta razkorak opazovala na zgledu treh demokracij na prehodu (McCann in Lawson), ter Fraile, ki je raziskovala na primeru Španije (Fraile 2011). Naš prispevek bo tako dopolnil področje raziskav hipoteze razkoraka v znanju tudi s stališča mladih demokracij iz nekdanjih socialističnih držav. Državljanom novih demokracij imajo omejeno razumevanje demokratičnih politik, ker se še razvijajo. V precejšnjem številu novo nastalih demokracij so tako značilne nizka participacija, netoleranca, politična nevednost in odtujenost, to pa predstavlja sistemski problem (Almond in Verba 1965; McCann in Lawson 2006, 14) in se med drugim povezuje tudi z nizkim političnim znanjem (Almond in Verba 1965; Zaller 1990, 125). Če znanje razumemo kot moč in je neenakomerno razporejeno, se moramo namreč vprašati tako, kot sta si vprašanje zastavila tudi Delli Carpini in Keeter (Delli Carpini in Keeter 1996, 20): kako demokratična je Slovenija?

2 TEORETIČNI DEL

2.1 UVOD V TEORETIČNI DEL

Preučevanje znanja in tega, od kod izvira, ima že dolgo tradicijo. Predmet preučevanja sociologije znanja so tako pogoji in dejavniki, ki vplivajo na povečanje znanja (Park 1940, 682). Eno mlajših področij raziskovanja znanja pa je povezava med mediji, novicami in znanjem (Park 1940, 682). Vpliv izobraževalnih kampanj in medijev na povečevanje znanja je bil predmet zanimanja raziskovalcev vse od nastanka množičnih medijev (Hyman in Sheatsley 1947; Star in Hughes 1950; Robinson 1967; Dervin 2003). Park obdobje pred drugo svetovno vojno tako označi kot "obdobje novic" (Park 1940, 686). Dolgo je bilo namreč pričakovano, da bo množična dostopnost informacij prispevala k splošni informiranosti občinstva in s tem odpravila neenakosti, ki jih povzročata neenakomerno razporejeno znanje. V navzkrižju s pričakovanji so raziskave pokazale nasprotno. Tudi če so informacije enakomerno razpršene, to še ne zagotavlja enakomernega pridobivanja znanja (Hyman in Sheatsley 1947; Star in Hughes 1950; Gaziano 1997, 254). Koncepti, ki so skušali poimenovati odnos med znanjem in komunikacijskimi kanali, ki občinstvo preskrbujejo z informacijami, so bili različni. Zasledimo lahko vse od razkoraka v informacijah, informacijska neenakost, informacijsko revni do komunikacijskega razkoraka (Dervin 2003). V osnovi pa ti pojmi opredeljujejo isti problem. Tako so že Hyman in Sheatsley (1947) ter Star in Hughes (1950) v svojih raziskavah identificirali družbeno skupino "kroničnih nevednežev" ("*chronic know-nothing*") (Hyman in Sheatsley 1947, 413), ki ni imela nobenega znanja o preučevani tematiki in v obdobju informacijske kampanje tudi ni bistveno napredovala v tem znanju.

Pomemben prelom v študijah vpliva povečanja razpoložljivih informacij na znanje je povzročila objava teoretskega prispevka avtorjev Tichenor, Donohue in Olien, ki so kot prvi obravnavali povezavo med družbeno strukturo in znanjem o javnih zadevah (Tichenor in drugi 1970; Gaziano in Gaziano 1996, 127). V tem prispevku je bila prvič artikulirana tako imenovana hipoteza razkoraka v znanju⁶. Ta skuša pojasniti hitrejše pridobivanje novega

---

⁶ V disertaciji se vseskozi nanašamo na razkorak v znanju, to je razlike v pridobljenem znanju skozi proces učenja. Ne mislimo na informacijski razkorak, ki se nanaša na različno količino razpoložljivih podatkov (Gaziano 1997, 238). Razlika je tudi med informacijami in znanjem. Informacije, sporočene v komunikaciji, šele vplivajo na to, da nekdo pridobi novo znanje. Ko je znanje enkrat osvojeno, pa ni več pomenske razlike med informacijami in znanjem. Znanje je v tem primeru širšega pomena, saj poleg informacij lahko obsega tudi veščine in kompetence (Machlup 1962, 15). Lahko bi tudi rekli, da so informacije surov material, ki postane znanje šele, ko ga uporabimo (Rapeli 2014, 12).

znanja s strani posameznikov, bogatih z informacijami, v primerjavi s posamezniki, ki so revni v informacijah (Tichenor in drugi 1970). Odtlej lahko govorimo o teoriji hipoteze razkoraka v znanju.

Hipoteza razkoraka v znanju je odprla novo področje raziskav in vzpodbudila razpravo o obstoju in lastnostih družbeno strukturiranega razkoraka v znanju (Hwang in Jeong 2009, 513). Pred hipotezo razkoraka v znanju je bila za počasno napredovanje informacijsko najrevnejših v času informacijske kampanje krivda pripisana občinstvu. Posameznik ni napredoval v znanju preprosto zato, ker ni bil dovolj motiviran, pozoren ali sposoben osvojiti nove informacije (Yows in drugi 1991, 727). Kritiki takega odnosa do občinstva so to poimenovali obtoževanje žrtve⁷ (Viswanath in drugi 1991, 713). Hyman in Sheatsley sta na primer za pojasnjevanje povezanosti med številom informacij in deležem dojetih informacij uporabila spremenljivke osebnih značilnosti posameznika. Identificirala sta skupino tako imenovanih "kroničnih nevednežev", ki kljub povečevanju dostopnih informacij ostajajo nevedni, ker jih informacije očitno ne dosežejo. Pri tem pa se je kazala visoka povezanost med spremenljivkama nevednost in apatija (Hyman in Sheatsley 1947). Skupina nevednežev je bila za svoje neznanje sama odgovorna, saj jim zaradi apatičnosti ni uspelo pridobiti novega znanja. Hipoteza razkoraka v znanju pa je krivdo z občinstva prenesla na množične medije in družbeno strukturo ter pokazala na neuspeh množičnih kampanj pri poskusu informiranja družbenih skupin (Tichenor in drugi 1970). Množične kampanje so dosegle tiste, ki so informacije že imeli, ni pa jim uspelo doseči ciljne populacije, to je skupine, kateri je znanja najbolj primanjkovalo, skupine z nizkim družbenoekonomskim položajem in nizkim znanjem (Gaziano in Gaziano 1997). Razkorak v znanju med družbenimi skupinami se je tako samo povečeval, to pa je ustvarjalo nove neenakosti. Ko se je krivda z občinstva prestavila na kampanjo in družbeno strukturo, se je oblikovalo novo razumevanje razkoraka v znanju in potencial za odpravljanje oziroma vsaj zmanjševanje tega. V tem se kaže poglobljen potencial hipoteze razkoraka v znanju.

---

⁷ Obtoževanje žrtve (*blaming the victim*) je izraz, ki ga je vpeljal socialni psiholog William Ryan pri opozarjanju na družbeno obtoževanje revnih za njihovo siromašnost in nemočnih za njihovo nemoč. Gre za opravičevanje neenakosti z iskanjem krivde pri žrtvah neenakosti (Ryan 1976). Tako naj bi bila za slabo zdravstveno stanje revnih kriva pomanjkanje motivacije in znanja, za nerazvitost držav tretjega sveta pomanjkanje ambicij pri prebivalcih, revščina pa naj bi bila posledica okoliščin, na primer družine, ki te je zanemarjala. Stigma, ki jo pri tem nosijo žrtve, ni več genetskega, temveč družbenega izvora, a je še vedno lastnost žrtve, ta, ki jo dela drugačno, tujo od večine. Zato so tudi ukrepi, namenjeni žrtvam, usmerjeni k popraviljanju njihovih primanjkljajev, ne pa k odpravljanju strukturnih neenakosti (Ryan 1976, 5–10).

Priljubljenost hipoteze se od objave samo večja. Predvsem, če sodimo po številu raziskav, opravljenih kot odziv ali preverjanje hipoteze. Pregledni članki vsakokrat poročajo o velikem številu opravljenih raziskav na tem področju (Gaziano 1995; Viswanath in Finnegan 1996; Gaziano 1997; Hwang in Jeong 2009; Gaziano 2010). Do leta 2010 naj bi bilo tako objavljenih že 230 empiričnih analiz razkoraka v znanju (Gaziano 2010). Raziskave so analizirale razkorak v znanju na različnih tematikah, od zdravja, doma, družine in vzgoje otrok, potrošništva, gospodinjenja, zaposlovanja, programov blaginje, prava, javnih zadev in političnih procesov, transporta, izobraževanja do prostega časa (Gaziano 1997, 245). To kaže na široko uporabnost hipoteze, pa tudi na univerzalen pojav razkoraka v znanju, ki ni vezan zgolj na določene tematike.

2.2 HIPOTEZA RAZKORAKA V ZNANJU

Raziskovalci, znani tudi pod imenom skupina Minnesota, Phillip J. Tichenor, George A. Donohue in Clarice N. Olien, so bili, kot sem že omenila, prvi, ki so hipotezo razkoraka v znanju artikulirano objavili. Pred tem so bili pojavi razkoraka v znanju sicer v različnih raziskavah opaženi in zaznani, a ni v neenakosti znanja nihče prepoznal neuspeha medijske kampanje in vloge družbene strukture. Hipoteza je bila prvič objavljena leta 1970 v preglednem članku z naslovom *Mass Media Flow and Differential Growth in Knowledge* in se glasi: "S tem, ko se povečuje število medijskih sporočil v družbenem sistemu, deli populacije z višjim družbenoekonomskim položajem te informacije osvojijo hitreje v primerjavi z nižjimi statusnimi skupinami, razkorak v znanju med obema skupinama pa se pri tem bolj verjetno povečuje kot zmanjšuje." (Tichenor in drugi 1970, 159–160). S to hipotezo avtorji postavijo družbenoekonomske dejavnike kot ključno spremenljivko, ki določa in identificira posameznike, za katere je verjetneje, da bodo imeli v času povečanih informacij več znanja (Genova in Greenberg 1979, 79).

Pri tem je treba pojasniti, da se hipoteza kljub različnim vsebinskim področjem, na katerih je bila obravnavana, vselej nanaša na splošno znanje. Na primer na področje javnih zadev, varovanja zdravja in druga področja, za katera velja splošno zanimanje in od katerih ima korist širša družba. Hipoteza ne pojasnjuje specifičnih tem, ki bi zanimale le manjše skupine občinstva, kot so: trg delnic, novice iz sveta zabave, šport, skrb za vrt ... (Tichenor in drugi 1970, 160). V slednjih primerih ne govorimo o razkoraku v znanju, ker ne pričakujemo, da imajo vse skupine zanimanje za ta znanja in potrebo po njih, predvsem pa ne, da bodo imeli od tega znanja vsi neko korist.

Napačno razumevanje hipoteze bi nas lahko vodilo v sklep, da v času informacijske kampanje nekateri deli občinstva ne pridobijo nobene informacije. Hipoteza v nasprotju z napačno predpostavko potrdi, da v obdobju povečanja informacij znanje pridobijo vse skupine, tudi manj privilegirane, in pri tem ne ostanejo popolnoma neobveščene (Tichenor in drugi 1970, 160). Izobraževalna vloga medijev je torej opazna (Clarke in Fredin 1978, 144). To v svoji raziskavi potrdi tudi Moore, ki na primeru političnega znanja ugotovi, da je v obdobju volilne kampanje napredovala tako družbenoekonomska skupina z višjim položajem kot tista z nižjim (Moore 1987). Podobno raziskava Pearsona v podeželski Aljaski razkriva, da je okolje, izolirano od medijskega poročanja, krivo za splošno nizko znanje o zalivski vojni (Pearson 1993). Ker pa je pridobivanje znanja pri skupinah, ki že imajo določeno količino znanja, hitrejše, se med družbenimi skupinami ustvarja tako imenovani razkorak v znanju (Tichenor in drugi 1970, 160; Gaziano 2010, 239). Sorazmeren razkorak v znanju med obema skupinama se povečuje z večjo publiciteto in večjim obveščanjem (Gaziano in Horowitz 2001, 13). Tako je učinek hitrejšega napredovanja v znanju skupine z višjim družbenoekonomskim položajem predpostavljen za teme, ki so trenutno visoko medijsko pokrite in za katere je v nekem trenutku na voljo veliko lahko dostopnih informacij (Gaziano 1997). Podobno zmanjšana medijska pokritost določene tematike vodi v zmanjšanje razkoraka v znanju, saj pozabljanje nastopi v vseh družbenih skupinah (Gaziano 1997, 243). In tu se ustvarja paradoks in neuspeh informacijskih in medijskih kampanj, ki skušajo s povečanjem informacij zmanjšati neenakost v znanju in ustvariti enak položaj za vse družbene skupine.

Informacijske kampanje kljub temu ostajajo pomembne. Velja namreč predpostavka, da če bi bilo o vsakem sporočilu ali novici medijsko poročanje neskončno ali bi vsaj trajalo zelo dolgo obdobje, bi se razkorak v znanju o posamezni tematiki sčasoma zožil in zaprl, saj bi vsi člani družbe osvojili potrebno znanje (Tichenor in drugi 1970, 170; Genova in Greenberg 1979, 81). Napredovanje v znanju je po hipotezi razkoraka v znanju linearno, posameznik v znanju lahko samo napreduje, in ne more nazadovati. Pri tem modeli razkoraka v znanju navadno predvidevajo, da se bo razkorak v znanju v dolgem časovnem obdobju vsaj zmanjšal (Moore 1987, 196), če že ne popolnoma izginil. Na to namigujejo tudi rezultati analize političnega znanja v obdobju kampanje, ki jo je opravil Moore (Moore 1987). Podobno je raziskava poznavanja vojne v Bosni med Američani razkrila, da se je z leti nepretrganega poročanja o vojnem dogajanju v Bosni razkorak v znanju etničnih skupin, vpletenih v konflikt, zmanjšal (Rhine in drugi 2001). Daljše obdobje poročanja o vojni v Vietnamu pa je z leti vplivalo na

upad odgovorov "Ne vem" ob vprašanju o odnosu do vojne (Zaller 1991, 1230). Daljše obdobje kljub vsemu ni vedno pokazalo na zmanjšanje razkoraka v znanju. V želji po preverbi te predpostavke so nekatere raziskave analizirale daljše obdobje, a so kljub temu naletele na razkorak v znanju (na primer Weenig in Midden 1997; Le Heron in Sligo 2005). To pa lahko pomeni tudi, da raziskovano obdobje še vedno ni bilo dovolj dolgo, da bi prišlo do izenačenja znanja.

2.3 OPREDELITEV ZNANJA

Preden podrobneje nadaljujemo pregled in analizo literature, ki je na voljo, je treba natančneje opredeliti, na kaj mislimo, ko govorimo o znanju. Kot opozarja Machlup, znanje nima le enega pomena, lahko je nekaj, kar poznamo oziroma védenje, pa tudi stanje (Machlup 1962, 13). Mi se bomo osredotočili predvsem na prvi pomen znanja. Znanje v najširšem smislu prvega pomena je tako vse, kar nekdo pozna oziroma ve: od praktičnega, intelektualnega, trivialnega, duhovnega do znanstvenega znanja (Machlup 1962, 21–22). Kljub zelo široki definiciji znanja, ki jo nekateri raziskovalci razkoraka v znanju sicer priznavajo (na primer Ettema in Kline 1977), je pri raziskovanju razkoraka v znanju znanje omejeno. Lahko je omejeno na področje znanja o javnih zadevah, politično znanje, znanje o varovanju zdravja in podobno. Predvsem pa je omejeno s spremenljivkami, ki merijo znanje. Tega se moramo pri raziskovanju zavedati, saj je to pogosto tudi kritika raziskav razkoraka v znanju.

Obenem je znanje v sodobni družbi pozitivno ovrednoteno, saj je neznanje pogosto videno kot sovražnik stabilnosti in družbenega razvoja, večanje znanja pa naj bi prispevalo k blaginji človeštva (Moore in Tumin 1949, 787). V skladu s pozitivno ovrednotenostjo znanja pri raziskovanju znanja velja tudi predpostavka, da je več informacij bolje kot manj (Delli Carpini in Keeter 1996, 14). Pozitivno ovrednotenje znanja je skupno vsem raziskavam razkoraka v znanju, a se med seboj bistveno razlikujejo v operacionalizaciji znanja in merah znanja. Nekatere raziskave so kot indikator znanja tako uporabile preproste mere znanja, kot je seznanjenost z dogodkom, število pravih oziroma nepravilnih odgovorov na podatkovna vprašanja, ki so lahko zahtevala tudi priklic določenih informacij, ali število navedenih odgovorov oziroma argumentov – več navedenih argumentov je pomenilo več znanja (Holbrook 2002). Pri tem so raziskave uporabljale tako odprta anketna vprašanja kakor zaprta, strukturirana vprašanja (Hwang in Jeong 2009, 515).

Tudi prvotni avtorji hipoteze razkoraka v znanju so znanje sprva opredelili zelo široko (Tichenor in drugi 1970). Med drugim v svoji teoretski opredelitvi hipoteze koncepta znanje in informacije uporabljajo kot sopomenki, čeprav imata izraza drugačen pomen (Gaziano in Gaziano 2009, 123). Informacije predstavljajo kvalitativno enotne, nepristranske podatke informacijskega sistema (Gaziano in Gaziano 2009, 123), ki postanejo znanje šele, ko jih sporočimo in uporabimo (Machlup 1962, 15). Z drugimi besedami, informacije moramo dojeti oziroma sprejeti, da postanejo znanje (Converse 1962; Price in Zaller 1993; Zaller 1989, 186; Zaller 1991, 85). Po drugi strani pa znanje ni zgolj niz podatkov, temveč tudi nosilec določenih družbeno-strukturnih predstav, kot so prepričanja in vrednote, ki sestavljajo svetovni nazor določene družbene skupine (Gaziano in Gaziano 2009, 123; Zaller 1990, 126; Zaller 2003, 40–41). V prvih raziskavah razkoraka v znanju so Tichenor in sodelavci uporabili širšo definicijo znanja ter razkorak merili na podlagi izražanja prepričanja, na primer, kdaj bo prvi človek stopil na luno (Tichenor in drugi 1970). Ker se je hipoteza razkoraka v znanju preverjala na različnih področjih, med drugim tudi v znanostih, ki so še v procesu razvijanja in utemeljevanja teorije, kot je na primer področje globalnega segrevanja, tudi novejša raziskave merijo znanje na podlagi prepričanja, prevzemanja novih znanstvenih resnic (Jeffres in drugi 2011, 31).

Šele pozneje so prvotni avtorji v skladu s tipologijo, ki jo je uvedel Robert E. Park, začeli razlikovati med seznanjenostjo z nečim (*knowledge of acquaintance; acquaintance with*) – k tej obliki znanja sodi tudi zdrav razum – in globljim poznavanjem (*knowledge about*) oziroma formalnim znanjem, ki temelji na sistematskem opazovanju (Park 1940; Gaziano 1984, 560; Mastin 1998, 524; Jeffres in drugi 2011, 30–31). Prvo znanje posameznik osvoji mimogrede, nezavedno, prek navad in izkušenj, brez procesa formalnega učenja. To je znanje, ki ga osvojimo, ko se skušamo prilagoditi življenjskemu okolju in vsakdanjim dejavnostim, zato obsega tudi tako imenovani zdrav razum (Park 1940, 670). V nasprotju s seznanjenostjo pa je poglobljeno znanje formalno, racionalno in sistematično. Posameznik ga pridobi skozi analitičen proces, opazovanje in presojo dejstev (Park 1940, 672). Ločnica med seznanjenostjo in poglobljenim poznavanjem teme je obenem tudi razlika med preprostim, površinskim znanjem ter kompleksnim, strukturiranim znanjem (Le Heron in Sligo 2005), ki je doseglo neko stopnjo natančnosti (Park 1940, 672). Genova in Greenberg podobno razlikujeta med podatkovnim znanjem (*factual knowledge*), ki je lahko enako zavedanju, in strukturnim znanjem (*structural knowledge*), ki je bolj poglobljeno in zajema tudi relacije, odnos med znanjem in informacijami (Genova in Greenberg 1979; Gaziano 2010, 624). Tako

kot Park tudi Genova in Greenberg znanje razlikujeta glede na poglobljenost, Zaller pa delitev znanja opravi glede na obseg. Zaller namreč razlikuje med splošnim znanjem (*general knowledge*) in znanjem s posameznega področja (*domain specific*), ki zajema podatke s posameznega področja ali iz politike, če gre za politična vprašanja (Delli Carpini in Keeter 1996; Zaller 2003). Pri političnem znanju podatkovno znanje oziroma tako imenovano splošno znanje navadno obsega podatke o pravilih, akterjih, relevantnih političnih vprašanjih, ki jih posameznik že dalj časa hrani v spominu, v nasprotju z znanjem s posebnega področja (Fraile 2011, 168). Pri tem se poleg razlikovanja v znanju razlikuje tudi med posamezniki, in sicer med tako imenovanimi izvedenci, eksperti (*experts*), ki imajo izkušnje in poznajo tematiko, ter med novinci (*novices*), ki so razmeroma slabo poučeni o raziskovalni temi. Eksperti se od novincev razlikujejo tudi po tem, da je njihovo znanje bolj zgoščeno, organizirano in strukturirano (Fiske in drugi 1983, 383–384; Krosnick in Kinder 1990, 501). Kot je opredelila Fiske s sodelavci, se znanje ekspertov razlikuje od znanja novincev po tem, da razpolagajo z več koncepti, več področji in več povezavami med koncepti (Fiske in drugi 1983, 384). Lažje sprejmejo nove informacije in jih interpretirajo v skladu s poprejšnjim znanjem (Fiske in drugi 1983, 383–384; Krosnick in Kinder 1990, 501). V nova sklepanja so sposobni bolje vplesti tudi neskladne informacije, lažje priključijo informacije iz spomina, bolje imajo organizirano znanje in poznajo tudi definicije osvojenih pojmov (Fiske in drugi 1983, 385). Posameznik je lahko hkrati ekspert na enem področju in novinec na drugem (Medin in Ross v Kahlor in drugi 2004, 7–8).

Preglednica 2.1: Opredelitve znanja, uporabljenega v raziskavah razkoraka v znanju

avtor	Park (1940)	Genova in Greenberg (1979)	Zaller (2003)
opredelitev znanja	1. seznanjenost (<i>knowledge of acquaintance</i>) 2. formalno znanje (<i>knowledge about</i>)	1. podatkovno znanje (<i>factual knowledge</i>) 2. strukturalno znanje (<i>structural knowledge</i>)	1. splošno znanje (<i>general knowledge</i>) 2. znanje s posameznega področja (<i>domain specific</i>)
delitev znanja glede na:	poglobljenost	poglobljenost	obseg

V skladu z razčlenitvijo znanja raziskovalci uporabljajo tudi različne mere oziroma operacionalizacije znanja. Seznanjenost s tematiko je navadno merjena z dihonomnimi

vprašnji (Gaziano 1984), poglobljeno znanje v raziskavah razkoraka v znanju bilo merjeno predvsem z ordinalnimi spremenljivkami (Gaziano 1984; Gaziano 1997, 246). Vsekakor je pomembno, ali analiza obsega enostavna ali kompleksna znanja. Primerjavo razkoraka v znanju na primeru kompleksnih in enostavnih znanj je opravilo kar nekaj raziskovalcev (Genova in Greenberg 1981; Ettema in drugi 1983; Le Heron in Sligo 2005). Kahlor in sodelavci so pri vprašanju okoljskega tveganja kompleksnost znanja opredelili kot sposobnost povezovati in navajati svoja stališča do okoljskih problemov v nasprotju z enostavnejšim navajanjem podatkov (Kahlor in drugi 2004)⁸. Nekatere raziskave razkorak v znanju tako kažejo, da se v času predvsem povečuje razkorak na primeru kompleksnih vprašanj, razkorak v enostavnih znanjih pa se v daljšem obdobju zmanjšuje (Moore 1987; Wanta in Elliot 1995; Gaziano 1997; Le Heron in Sligo 2005, 192). V obdobju volilne kampanje se je v raziskavi, ki jo je opravil Moore, se je razkorak v znanju povečal zgolj pri vprašanju, ki je bilo aktualno manj časa in kompleksnejše za razumevanje (Moore 1987). Podatkovna znanja in lažje razumljive problematike je namreč lažje osvojiti in priklicati iz spomina, kompleksna strukturna znanja pa so manj enostavna in jih posamezniki težje osvojijo (Kahlor in drugi 2004, 9).

Predstavljeno opredelitev znanja v raziskavah razkoraka v znanju lahko povzamemo v enostavno tipologijo znanja, kot jo je opredelila Gaziano (Gaziano 1983; Gaziano 1997, 241):

- zavedanje tematike v nasprotju s poglobljenim, kompleksnim znanjem,
- odprta vprašanja v nasprotju s stratificiranimi vprašanji,
- omejena vsebina, enostavna znanja (kjer je moč pridobiti vse znanje) v nasprotju z neomejeno vsebino, kompleksnimi znanji.

Glede na opredelitev znanja v raziskavi so bile nekatere raziskave deležne tudi kritik. Predvsem pogosti so bili očitki, da raziskave razkoraka v znanju merijo znanje s šolskimi vprašanji. Šolska vprašanja sta na primer v svoji raziskavi treh držav na zgledu Brazilije uporabila McCann in Lawson (McCann in Lawson 2006). Šolska znanja so tista, ki jih dobimo v obdobju šolanja, zato so bliže bolj izobraženim in skupinam z višjim

---

⁸ Poleg kompleksnih in enostavnih znanj moramo razlikovati tudi med težjimi in lažjimi vprašanji. Smith je kot težja anketna vprašanja opredelil tista, (1) ki so oddaljena od vsakdanjih skrbi, (2) obravnavajo manj odmevne in pomembne tematike, (3) so kompleksnejša, oziroma zahtevajo natančnejše znanje (Smith 1982, 47). Podobno tudi drugi avtorji radi razlikujejo med lažjimi in težjimi anketnimi vprašanji. Tako Converse (1976) kot težja vprašanja opredeli tista, ki imajo daljši uvod in zahtevajo predvidevanje razvoja dogodkov.

družbenoekonomskim položajem. Problem šolskih vprašanj je torej v tem, da imajo pri odgovarjanju nanje prednost posamezniki iz srednjega in višjega razreda (Bonfadelli 2002, 70). Razkorak med družbenoekonomskimi skupinami in izobrazbenimi skupinami naj bi tako nastal predvsem zaradi prednosti, ki jo imajo bolj izobraženi pri takih raziskavah. Manj izobraženi imajo slabše formalno znanje, pridobljeno v šolskem sistemu. Te raziskave primerjajo znanje družbenih skupin z vprašanji, ki so nedvomno bližja srednjemu razredu kakor pa skupinam z družbenoekonomsko nižjim položajem. Raziskovalci bi se zato morali osredotočiti na področja in metode, ki so bolj pomenljive za družbenoekonomske skupine z nižjim položajem, in se izogibati merskim instrumentom, ki spominjajo na šolsko preverjanje znanja (Gaziano 1997, 245). Pričakovati je, da bi bil razkorak v znanju lahko nižji pri raziskavah z vprašanji, ki ne bi bila usmerjena v podatke, temveč v uporabno znanje. Tak učinek bi lahko imela tudi vprašanja odprtega tipa, ki anketiranca spodbujajo k razmišljanju o odgovoru in mu ne ponudijo že danih odgovorov (Bonfadelli 2002, 71), obenem pa ima anketiranec priložnost izpostaviti svoja znanja.

Tu se nedvomno kaže potencial naše raziskave. Družbenih skupin ne bomo primerjali na podlagi njihovega podatkovnega znanja, temveč na podlagi pripravljenosti za opredeljevanje do mnenjskih vprašanj, kot sta ocenjevanje zadovoljstva z demokracijo in zaupanje v institucije. Ta sposobnost ne kaže na znanje, ki ga navadno pridobimo v šolskih klopeh, temveč na sposobnost izražanja stališča. Po drugi strani pa so lahko ta vprašanja bolj kompleksna, saj z njimi ne izražamo zgolj seznanjenosti s trenutnim političnim dogajanjem, marveč ga tudi ocenjujemo. Postopku oblikovanja odgovora na mnenjska vprašanja se bomo sicer posvetili kasneje.

2.3.1 NAPAČNI ODGOVORI

Pri raziskavah razkoraka v znanju raziskovalci navadno razlikujejo le med pravilnimi odgovori, ki jih opredelijo kot znanje, in drugimi odgovori, ki so opredeljeni kot neznanje (Mondak 1999). Tudi večina raziskav političnega znanja obravnava znanje kot dihotomno: ali anketiranec nekaj ve ali pa ne ve (Luskin in Bullock 2011, 548). Le malo raziskav se je lotilo povezave med družbenoekonomskim položajem in napačnimi odgovori. Vendar obstaja razlika med tem ali je posameznik neinformiran ali napačno informiran (Rapeli 2014, 11). Nekoliko je na to področje posegla Frazier, ki je ugotovila povezavo med napačnimi odgovori in družbenoekonomskim položajem na temo fluorizacije (Gaziano 1997, 250). Z napačnimi odgovori so se ukvarjali še Yows in sodelavci, ki jih je zanimala povezava med

družbenoekonomskim položajem in znanjem o tveganjih za rakava obolenj (Yows in drugi 1991), ter Salmon in sodelavci, ki jih je zanimalo tudi napačno znanje o prenosu virusa HIV in bolezni AIDS (Salmon in drugi 1996; Gaziano 1997, 250). Poleg resničnih povzročiteljev in načinov prenašanja bolezni so merili tudi zmotno prepričanje, kot je na primer to, da se AIDS lahko prenašata z dotikom rok in da rak lahko povzročijo udarci in modrice. Analiza napačnih odgovorov ima pomembno vlogo pri analizi razkoraka v znanju, čeprav je bila pogosto zanemarjena. Netočne informacije in razlike v prepoznavanju relevantnih tematik so namreč lahko vzrok za konflikte v skupnosti ali stranski produkt konfliktov (Tichenor in drugi 1980; Gaziano 1988, 354). Podobno kot pri opazovanju znanja so rezultati teh raziskav pokazali, da so več nepravilnih odgovorov podali posamezniki z nižjo izobrazbo. Skupine z družbenoekonomsko nižjim položajem so se tako izkazale za skupine z najmanjšo količino točnega znanja in najvišjo stopnjo napačnega znanja (Gaziano 1988, 354; Gaziano 1997, 250).

Mondak (1999) je pomen napačnih odgovorov opredelil posebej za primer merjenja političnega znanja. Odgovori na vprašanja, povezana s političnim znanjem, se enako kot pri drugih merjenjih znanja delijo v tri kategorije: pravilen odgovor, napačen odgovor in neodgovor. Napačen odgovor je pri tem pokazatelj prejema napačnih informacij. Do informiranja je torej prišlo, a je bilo sporočilo napačno dojeta ali pa informacije napačno shranjene, neodgovor pa je pokazatelj odsotnosti informacij. Informacije v slednjem primeru niso bile ne dojete, ne shranjene (Mondak 1999, 59). Do napačnih odgovorov lahko pride predvsem zato, ker je posameznik lahko tudi delno informiran (Mondak 1999, 60). Med tremi ponujenimi odgovori delno informiran anketiranec tako lahko izloči en odgovor kot neustrezen, a mu primanjkuje znanja za izbiro pravega odgovora. Pri tem je možno tudi to, da delno informiran ali popolnoma neinformiran anketiranec na zastavljeno vprašanje odgovori pravilno, ker pravilni odgovor ugane (Mondak 1999, 61), in da delno informiran ali informiran posameznik ne odgovori na vprašanje, ker mu preprosto primanjkuje samozavesti, subjektivne kompetence (Mondak 1999, 76–77). Argument je še toliko bolj odločilen pri odprtih vprašanjih, kjer je lahko odgovor kodiran kot napačen, ker v njem manjkajo določeni pomembni podatki, čeprav so drugi omenjeni (Luskin in Bullock 2011, 548). Napačni odgovori tako niso enaki neodgovorom in odsotnosti znanja in ne bi smeli biti tako obravnavani v analizah političnega znanja ali znanja nasploh (Mondak 1999).

Pri opravljanju analize podatkov znanja je tako treba premisliti tudi o opredelitvi in uporabi napačnih odgovorov. Ker je predmet naše analize opredeljenost na javnomnenjska vprašanja, nam tega premisleka ni treba opraviti. Na javnomnenjska vprašanja namreč ni pravih in napačnih odgovorov, na to opozarjajo tudi anketarji, ko skušajo pridobiti anketirance za sodelovanje v raziskavi. Kljub temu se mi je zdelo prav, da na vprašanje napačnih odgovorov vsaj opozorimo, saj nam pomagajo opredeliti pomen znanja.

2.4 RAZISKAVE RAZKORAKA V ZNANJU

Raziskave razkoraka v znanju so se začele z nastankom tradicionalnih medijev. Danes smo poleg klasičnih medijev priča nastajanju novih medijskih kanalov, kar ohranja aktualnost same teorije razkoraka v znanju (Jeffres in drugi 2011, 30). Področje razkoraka v znanju je tako vse od formulacije hipoteze leta 1970 do danes ostalo zelo dejavno in je od leta 1970 deležno številnih raziskav in objav (Gaziano 1983; Gaziano 1997; Gaziano 2010). V prvem preglednem članku, le 13 let po objavi hipoteze, Gaziano že poroča o 58 raziskavah s področja razkoraka v znanju (Gaziano 1995, 6). Leta 1995 je njen pregled obsegal že dodatnih 36 novih raziskav, med katere pa niso bili zajeti izsledki 10 raziskav, izvedenih v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja v državah v razvoju (Gaziano 1995, 6–7). Podobno Viswanath in Finnegan v svojem preglednem članku poročata o vsaj 70 raziskavah, katerih predmet raziskovanja je razkorak v znanju (Viswanath in Finnegan 1996, 188). Leta 2010 pa Gaziano omenja že 230 raziskav, ki so se področja raziskovanja znanja lotile tudi empirično (Gaziano 2010)⁹. Zaradi številnih objav in raziskav na področju razkoraka v znanju lahko dejansko že govorimo o "študijah razkoraka v znanju" (*knowledge gap studies*) (Gaziano 1995, 3). Zaradi aktualnosti te tematike raziskovanje na tem področju neprestano poteka in lahko zgolj pričakujemo vedno novejšje objave. Pregled razpoložljive literature je tako brez strukturiranega pristopa precej težaven in nepregleden. Za lažji pregled smo tako oblikovali lastno tipologijo in v procesu analize razpoložljive literature raziskave, ki se sklicujejo na omenjeno hipotezo, jo preverjajo in preučujejo, razdelili na tri področja analize:

---

⁹ Da je področje raziskav razkoraka v znanju še vedno dejavno, kažejo tudi nedavne objave (če se omejimo samo na zadnji dve leti, sodi sem: Ferrin in drugi 2012; Gaziano 2012; Hindman 2012; Jeffres in drugi 2012; Gaziano 2013; Fraile 2013a; Fraile 2013b; Fraile 2014; Gaziano 2014; Rapeli 2014), pa tudi organizacija okrogle mize na konferenci *European Consortium Political Research (ECPR) Joint Sessions* na Univerzi v Salamanci od 10. do 14. aprila 2014 z naslovom *Resources, Abilities, Motivation and What Else? Studying Inequalities in Political Knowledge in Democratic Systems* pod vodstvom Marte Fraile in Monice Ferrin (European Consortium for Political Research).

1. **Raziskave, ki skušajo pojasniti vzrok povezanosti spremenljivk razkoraka v znanju ter družbenoekonomskega položaja** in jih lahko nadalje razdelimo na (1) raziskave (Gaziano 1995; Gaziano in Gaziano 1996; Gaziano 1997; Gaziano in Gaziano 2010), ki se hipoteze lotevajo s strukturnega vidika in iščejo razloge za neenako pridobivanje znanja v kolektivnosti ter teoretski okvir črpajo iz strukturnega funkcionalizma, stratifikacijske teorije in konfliktne teorije (Tichenor in drugi 1970), ter na (2) raziskave, ki črpajo iz simboličnega interakcionizma in predmet preučevanja argumentirajo na individualni ravni ter neenakost v znanju pojasnjujejo s situacijskimi potrebami in motivacijo (Ettema in Kline 1977), ter, ne nazadnje, na (3) raziskave, ki izhajajo iz kibernetkega modela, ki neenakost v znanju razume v pomenu delovanja informacijskega sistema in se osredotoča na sprejemanje informacij na individualni ravni (Dervin 2003).
2. **Raziskave, ki se omejujejo na preverjanje hipoteze v različnih okoliščinah, razmerah, dogodkih in pri tem preverjajo prisotnost oziroma odsotnost razkoraka v znanju.** Večina analiz in raziskav s področja hipoteze o razkoraku v znanju podpira hipotezo. Kljub vsemu se razkorak v znanju v določenih primerih ni povečeval in je vsaj stagniral, če ne celo upadel. Do neenakosti v znanju tako ni prišlo vedno, ko je bil predmet raziskave kontroverzen, je imel lokalni vpliv ali so bile preučevane družbe manjše in z nižjo stopnjo kompleksne družbene strukture (Donohue in drugi 1975; Tichenor in drugi 1980; Ettema in drugi 1983; Gaziano 1983; Viswanath in drugi 1991; Gaziano 1997; Viswanath in drugi 2000; Gaziano 2010).
3. **Raziskave, ki se osredotočajo na uporabo medijev ter vpliv različnih medijev in lastnosti teh medijev na povečevanje ali zmanjševanje razkoraka v znanju.** Avtorji, ki delujejo na tem področju, so se osredotočili na različne medije, kanale, ki so danes dostopni družbi, kot so televizija, radio, časopis in internet (Clarke in Fredin 1978; Miyo 1983; Tichenor in drugi 1987; Kleinnijenhuis 1991; Lemert 1993; Kwak 1999; Eveland in Scheufele 2000; Bonfadelli 2002; Prior 2005; Kim 2008; Fraile 2011). Izpostavili so pomen različnih značilnosti posameznih medijev, dostopnost teh medijev, to, kako poglobljeno povzemajo vsebino, in kdo jih uporablja.

2.4.1 POJANITEV RAZKORAKA V ZNANJU

V obdobju več kot 40 let raziskovanja razkoraka v znanju so se uveljavili različni pristopi pojasnjevanja prisotnosti razkoraka v znanju. Med seboj se razlikujejo v uporabi različne metodologije in obdelave empiričnih podatkov (Gaziano in Gaziano 1996, 128). V skladu s pristopom raziskave uporabljajo različne koncepte, zato so rezultati analiz težko primerljivi (Gaziano in Gaziano 1999, 118).

Emanuel Gaziano in Cecilie Gaziano sta s pregledom številnih objav na področju razkoraka v znanju oblikovala tipologijo, ki razlikuje štiri pristope k raziskovanju hipoteze razkoraka v znanju in so lahko v pomoč pri pregledu raziskav s področja razkoraka v znanju (Gaziano in Gaziano 1999; Gaziano in Gaziano 2009). Predlagana tipologija temelji na pristopu analize družbenih teorij, ki ga je razvil Donald L. Levine¹⁰ (Levine 1995, 298–316), in raziskave s področja razkoraka v znanju med seboj razdeli na podlagi razlikovanja dveh dimenzij med družbenimi pojavi, ki so bodisi naraven pojav ali človeški konstrukt, ter med individualnim in kolektivnim (Gaziano in Gaziano 1999, 118)¹¹, pri čemer slednje razlikovanje razlikuje raziskovanje razkoraka v znanju na dveh različnih ravneh realnosti: na individualni ravni in družbeno-strukturni ravni (Viswanath in Finnegan 1996, 203). Dodaten prispevek tipologije je uvedba pomena kulturnih razlik (Gaziano in Gaziano 1999). Štirje pristopi k raziskovanju razkoraka v znanju so tako: (1) družbeni naturalizem (*social naturalism*) ali družbeni realizem (*social realism*), (2) individualni voluntarizem (*individual voluntarism*), (3) atomski naturalizem (*atomic, naturalism*) ter (4) kolektivni voluntarizem (*collective voluntarism*)¹² (Gaziano in Gaziano 1999, 118). S to klasifikacijo tipologija pomaga umestiti tri veljavne pristope razkoraka v znanju, kot sta jih prepoznala Gaziano in Gaziano, ter predlaga nov, četrti pristop, ki v svojo analizo vpeljuje kulturne razlike (Gaziano in Gaziano 1999, 120). Slednji pristop sta predlagala Gaziano in Gaziano kot možno nadaljnjo pot raziskovanja, a sam pristop ni bil nikoli tako razvit kakor preostali trije. V zadnjem času pa kljub temu najdemo primere nekaterih raziskav, ki bi jih lahko umestili pod četrti pristop (na primer

¹⁰ Levine razvije tipologije z namenom klasifikacije teorij znotraj sociologije, pri čemer poudarja, da je tipologija lahko aplicirana tudi na druga področja družbenih ved (Levine 1995, 301–302).

¹¹ Levine (Levine 1995, 300–301) pri razvoju tipologije upošteva tri postulate: (1) postulat metodološkega individualizma, ki zagovarja, da so družbeni pojavi kot naravni pojavi najboljše razloženi z analizo delovanja posameznih akterjev, ki jo sestavljajo; (2) postulat družbenega realizma, ki trdi, da je družba nadindividualen naravni pojav, ki ga ni mogoče oklestiti na posamezna, individualna delovanja; ter (3) postulat subjektivnega pomena, ki trdi, da človeškega delovanja ne moremo pojasniti z naravnimi pojavi in mehanizmi, pa naj bodo kolektivni ali individualni, temveč jih lahko pojasnimo prek pomenov, ki jih akterji pripisujejo svojemu delovanju. Skoraj vse sociološke tradicije so upoštevale ti dve dihotomiji, razliko med individualističnim in kolektivističnim pristopom ter razliko med naturalističnim postulatom in nasprotnimi pristopi, ki vztrajajo, da se različne lastnosti posameznikov pojavljajo v različnih oblikah- konstruktivistični pristop (Levine, 1995, 301).

¹² Poimenovanje pristopov je povzeto po Levinu, ki enako poimenuje tipe socioloških teorij (Levine 1995, 301).

Gaziano 2013; Gaziano 2014). V nadaljevanju si bomo ogledali posamezne pristope bolj natančno.

Preglednica 2.2: Pristopi k raziskovanju razkoraka v znanju

družbena ontologija	individualna raven analize	kolektivna raven analize
naravna	<p>ATOMSKI NATURALIZEM</p> <p>Dervin</p> <p>Odtujenost posameznika od strukture in funkcionalnost sistema obveščanja vpliva na primanjkljaj v znanju.</p>	<p>DRUŽBENI NATURALIZEM</p> <p>Tichenor, Donohue, Olien</p> <p>Razlike v pridobivanju razkoraka v znanju med družbenoekonomskimi skupinami ohranjajo status quo.</p>
konstruirana	<p>INDIVIDUALNI VOLUNTARIZEM</p> <p>Ettema in Kline</p> <p>Situacijske potrebe posameznikov določajo razlike v znanju.</p>	<p>KOLEKTIVNI VOLUNTARIZEM</p> <p>Gaziano in Gaziano</p> <p>Kultura predpostavlja razlike v pridobljenem znanju med skupinami.</p>

Vir: Gaziano in Gaziano (1999, 119)

2.4.1.1 DRUŽBENI NATURALIZEM

V tipologijo družbenega naturalizma sta Gaziano in Gaziano umestila pristop prvotnih avtorjev hipoteze razkoraka v znanju. Njihov pristop danes pogosto imenujemo tudi "klasični" pristop k raziskovanju razkoraka v znanju (Dervin 2003, 24). Tichenor, Donohue in Olien so delovali s perspektive družbene strukture, argumente za pojasnitev povečevanja razkoraka so iskali na kolektivni ravni, ravni družbe (Tichenor in drugi 1970; Gaziano in Gaziano 1996, 128; Gaziano 2010, 239), pri čemer družbo razumejo kot naravno nadindividualno kolektivno entiteto, ki je ni mogoče razgraditi na posamezne individualne dele (Gaziano in Gaziano 1999, 120). Vzrok za razkorak v znanju pri tem teoretskem pristopu ne izhaja iz interesov ali motivacije posameznika. Interesi so prav tako družbeno konstruirani in izhajajo iz kolektivne skrbi (Gaziano in Gaziano 1996, 131; Gaziano in Gaziano 1999, 120; Olien in drugi 1983, 458). Ni jih torej zanimal interes ali konflikt posameznika, temveč konflikt, interes na ravni opazovane skupine.

Razkorak v znanju po mnenju prvotnih avtorjev tako izhaja iz organizacijske strukture in kaže na **relativne razlike** v pridobivanju znanja. Vzroka za razkorak v znanju ne gre iskati v značilnostih posebnega znanja in vsebini tega znanja, temveč, kot opozarjajo Tichenor in sodelavci, v sami družbeni strukturi in njeni interpretaciji (Gaziano in Gaziano 1996, 131). Ko se v družbi znajde neka novost, v našem primeru nove informacije ali nova kampanja, to novost navadno prvi sprejmejo tisti, ki že premorejo določeno vedenje o tem. Pri tem se ustvarjajo dodatne razlike med tistimi, ki so tematiko že nekoliko poznali, in tistimi, ki nimajo znanja o njej (Tichenor in drugi 1980, 200).

Identificirali so več razlogov, ki pojasnjujejo prednost informacijsko bogatih¹³ pri pridobivanju novega znanja iz množičnih medijev, kot so: (1) veščine v komunikaciji, (2) že shranjene informacije, (3) relevantni družbeni okvir, (4) selektivna izpostavljenost informacijam ter (5) narava množičnih medijev (Gaziano in Gaziano 1999, 121). Družbene skupine z višjim družbenoekonomskim položajem naj bi imele bolj raznolik življenjski prostor zaradi različnih vlog in položajev, ki jih zavzemajo v družbi. Od tod pa izhajajo njihove boljše komunikacijske veščine, več poprejšnjega znanja o preučevani tematiki, relevantni družbeni stiki, ki jih vzpostavijo prek različnih dejavnosti, več referenčnih skupin in medosebnih stikov, več zanimanja in ozaveščenosti glede javnih zadev, večja potrošnja različnih vsebin s področja politike, znanosti, kulture, umetnosti itd., boljša selektivna izpostavljenost in daljša izpostavljenost množici medijskih sporočil, boljše dojetje vsebin in hranjenje informacij v spominu, boljše prepoznavanje relevantnih informacij (Tichenor in drugi 1970, 160–162; Tichenor in drugi 1973, 47–48; Tichenor in drugi 1980, 22, 177–183; Chew in Palmer 1994; Gaziano 1995, 5; Bonfadelli 2012). Informacijsko revni imajo po drugi strani slabše sposobnosti pri uporabi, sprejemanju in shranjevanju informacij. Zaradi slabših kognitivnih veščin in kljub enaki izpostavljenosti medijem je količina informacij in znanja, ki ga osvojijo, manjša (Chew in Palmer 1994). Tisti z boljšimi kognitivnimi sposobnostmi so tudi bolj veščini obdelave informacij (Grabe in drugi 2000). Več izkušenj z obdelavo informacij in znanja pospešuje procese pridobivanja novega znanja (Neuman in Celano 2006, 180). Predhodno znanje pa se je izkazalo tudi kot dober napovedovalec novo pridobljenega znanja (Price in Zaller 1993). Poleg tega podatki kažejo, da posamezniki lažje pridobivajo nove informacije s področij, ki so jim že znana (Iyengar 1990, 174). Medijska sporočila obenem niso vedno enakomerno dostopna vsem družbenoekonomskim skupinam (Weenig in Midden

---

¹³ Informacijsko bogati in posamezniki z družbenoekonomsko višjim položajem se vsaj v klasični hipotezi razkoraka v znanju (Tichenor in drugi 1970) razume kot sopomenki. Za tem namreč stoji predpostavka, da so družbenoekonomske skupine z višjim položajem navadno tudi bolj informirane.

1997, 946). Dodatno prednost informacijsko bogatih pri pridobivanju novih informacij prispevajo lastnosti sistema množičnih medijev. Pod sistemi medijskih sporočil so navadno bolj naklonjeni družbenoekonomskim skupinam z boljšim položajem in večjo družbeno močjo, obenem pa so jim mediji tudi dostopnejši (Tichenor in drugi 1970, 160–162; Tichenor in drugi 1980, 22, 177–183; Chew in Palmer 1994; Gaziano 1995, 5; Bonfadelli 2012). Množični mediji tako dejansko niso množični, temveč prej elitni (Weenig in Midden 1997, 946). Pogosto je namreč bolj kot samo razumevanje sporočil odločilen dostop do znanja v medijih (Tichenor in drugi 1980, 81). Ne nazadnje ne smemo pozabiti tudi na najosnovnejše pogoje pridobivanja novega znanja, to je pismenost. Še tako enostavna vsebina zahteva za razumevanje pismenost (Tichenor in drugi 1980, 182) in posamezniki z boljšim bralnim razumevanjem laže dostopajo do kritičnih informacij in informacij, ki jih zanimajo (Spence in drugi 2011, 264). Če povzamemo po Viswanathu in Finneganu, prednost informacijsko bogatih pri pridobivanju novih informacij izvira iz boljših virov tako (1) osebnih, s čimer razumemo sposobnost pridobivanja novih znanja, kot (2) zunanjih, pri čemer imamo v mislih boljši dostop do novih informacij (Viswanath in Finnegan 1996, 198).

Oglejmo si prednost določenih družbenih skupin pri pridobivanju znanja na splošnem primeru, kot ga opredeljujejo klasični avtorji (Tichenor in drugi 1980, 179–182). Pomislite na tematiko, ki vam je še posebej blizu in morda celo sodi na področje vašega poklicnega znanja. Predstavljajmo si, da je bil o tej tematiki objavljen članek o novem odkritju. Že tu nastopi razlika med vami in vašim znanecem, ki prihaja z drugega področja. Za vas je veliko bolj verjetno, da ste sploh naročeni na publikacijo, ki objavlja takšne vsebine. Bolj verjetno boste prelistali vsebino te publikacije in bolj verjetno boste seznanjeni s pomenom terminologije, uporabljene v članku. Ker se bo vsebina članka bolj skladala z vašim že osvojenim znanjem, je večja možnost, da boste vsebino članka tudi bolje razumeli kot vaš znanec. Bolj verjetno je tudi, da vaše družabno omrežje sestavljajo prijatelji, ki izhajajo z istega poklicnega področja in s katerimi lahko v naključnem pogovoru razpravljate o vsebini članka. V pogovoru lahko pridobite še drugačen pogled na prebrano tematiko in novo interpretacijo. Večja je tudi verjetnost, da boste sicer strokovno zanimiv članek razumeli tudi v političnem kontekstu in da boste poznali ozadje zgodbe. Znanec, ki prihaja z drugega poklicnega področja, lahko razpolaga z enako kognitivno sposobnostjo kot vi in zato lahko vsebino članka razume enako kot vi, a mu njegov položaj v vaši stanovski strukturi zmanjšuje verjetnost, da bo prišel v stik s podrobnostmi zgodbe in interpretacijo, ki bi ustrezno okvirila novo vsebino. Vi ste po drugi strani v boljšem sistemskem položaju, da razumete implikacije vsake najmanjše informacije v

povezavi z vašim področjem in da se odzovete na podlagi teh informacij, če bi tako želeli. Razliko med vami in znancem vzpostavlja drugačna družbena vloga, ki jo zavzemata. In čeprav vloge zavzemamo kot posamezniki, prvotni avtorji opozarjajo, da so določene in razvite v okviru družbene strukture (Tichenor in drugi 1980, 182).

Postavlja se vprašanje, zakaj je neenako razpolaganje z informacijami in znanjem razumljeno kot problem. Neenako pridobivanje znanja je problematično predvsem zaradi vzdrževanja statusa quo in odnosov moči v družbeni strukturi (Tichenor in drugi 1970, 170; Gaziano in Gaziano 1999, 120). Neenakomerno razporejeno znanje vzdržuje privilegirane položaje moči elit in s tem ovira družbene spremembe in prispeva k družbeni napetosti (Gaziano in Gaziano 1999, 120). Model kumulativne spremembe družbene strukture predpostavlja, da s povečanjem znanja sledi sprejemanje določenega vzorca vedenja, vrednot, prepričanja. Do družbenih sprememb navadno pride v tistih podsistemih, ki imajo vedenjske vzorce in vrednote, ki se tesno ujemajo s tistimi vrednotami, ki so v skladu z družbenimi spremembami (Gaziano in Gaziano 1996, 128).

Enota analize v raziskavah prvotnih avtorjev je razlika v znanju med družbenimi skupinami, raven analize pa je kolektivna, saj je obravnavana na ravni družbenih sistemov in podsistemov (Gaziano in Gaziano 1999). Čeprav je v prvih objavah prvotnih avtorjev družbena struktura predstavljena še kot razmeroma abstrakten pojem, leta 1973 Tichenor in drugi hipotezo razkoraka v znanju postavijo v geografsko utemeljeno idejo skupnosti (Tichenor in drugi 1973; Gaziano in Gaziano 1996, 131). V takšnih okoliščinah je bilo lažje določiti druge odvisne in neodvisne spremenljivke, ki lahko prispevajo k zmanjševanju ali povečevanju razkoraka v znanju: od stopnje konflikta v skupnosti do homogenosti in pluralizma skupnosti ter lokalnih značilnosti medijske pokritosti (Gaziano in Gaziano 1996, 131). Pri tem ne smemo pozabiti, da ne glede na to, ali je analitični model, v katerega je postavljena hipoteza razkoraka v znanju, skupnost, družbeni sistem ali javnost, izvirna hipoteza predvideva pojasnitev na ravni skupnosti, ki izhaja iz pristopa socialnega realizma (Gaziano in Gaziano 1996, 131). Za preučevanje razkoraka v znanju so avtorji določili pet predpostavk, na katerih temelji hipoteza razkoraka v znanju. Te predpostavke so naslednje: (1) znanje narašča linearno ali ukrivljeno (v obliki krivulje 'S', kjer znanje najprej počasneje narašča, potem hitreje, nato se zopet umiri), (2) pri povečevanju informacij ne predpostavijo obstoja steklenega stropa ali zmanjševanja informacij v obdobju analize, (3) medijsko zanimanje za preučevane teme se ne zmanjšuje in je splošno, (4) izobrazba je veljaven indikator

družbenoekonomskega položaja, (5) hipoteza se nanaša predvsem na področje javnih zadev in znanosti, za katero predvidevajo, da vlada splošno zanimanje občinstva in potreba pri občinstvu (Tichenor in drugi 1970, 160; Gaziano in Gaziano 1999, 121; Gaziano in Gaziano 2009, 123).

2.4.1.2 INDIVIDUALNI VOLUNTARIZEM

Če je za klasično hipotezo značilna analiza na kolektivni ravni in razumevanje družbe kot naravne entitete, je bilo to tudi njena največja kritika. Avtorja Ettema in Kline sta pozneje, leta 1977, predstavila drugačno teoretsko pojasnitev razkoraka v znanju (Ettema in Kline 1977). Po njunem mnenju je prvotni hipotezi primanjkovalo celovitejšega razumevanja vzrokov, ki bi pojasnili okoliščine, v katerih informacije množičnih medijev povečujejo razkorak v znanju med družbenimi skupinami, in tiste, pri katerih se ta razkorak zmanjšuje. Sama prvotna hipoteza pa ima po njihovem mnenju preveč tavnološko razlago (Ettema in Kline 1977, 180–181; Gaziano in Gaziano 2009, 125). Njun premislek namreč izhaja iz empiričnih rezultatov raziskav, ki ne kažejo vedno na povečevanje razkoraka v znanju, temveč tudi na zmanjševanje znanja (Ettema in Kline 1977, 180–181).

Ettema in Kline družbene realnosti ne razumeta več naturalistično, temveč bolj voluntaristično oziroma konstruktivistično. Zato sta Gaziano in Gaziano njun pristop poimenovala individualni voluntarizem. Po njunem mnenju argument za razkorak v znanju izhaja z ravni posameznika, njegove subjektivnosti in delovanja (Ettema in Kline 1977; Gaziano in Gaziano 1996, 131; Gaziano 2010, 239), potreb in motivacij. Pri pojasnitvi razkoraka v znanju se odmakneta od strukturne pojasnitve pojava in črpata iz pristopa simboličnega interakcionizma, čeprav se sama ne sklicujeta na ta koncept (Gaziano in Gaziano 1996, 128–131; Gaziano in Gaziano 2009, 125). Simbolični interakcionizem¹⁴ namesto družbene strukture poudarja aktivnosti akterjev, odnos, prepričanja, motivacijo, zaznavanje, mišljenje in izbiro glede na okoliščine in razpoložljive vire. Posameznik prevzema znake in simbole, ob pomoči katerih ustvarja lastno identiteto in prevzema vloge v družbenem sistemu (Gaziano in Gaziano 1996, 131). V skladu z drugačnim pristopom k

---

¹⁴ Simbolični interakcionizem je uveljavljena teorija s področja socialne psihologije in ameriške veje sociologije. Osredotoča se na to, kako ljudje v interakcijah ustvarjajo družbene pomene. Posamezniki so tisti akterji, ki s svojimi interpretacijami dogajanja nenehno ustvarjajo in spreminjajo družbeni svet. Osrednje področje raziskovanja je bilo, kako se ustvarjajo pomeni v vsakdanjem življenju. Raziskovali so jih z opazovanjem in spoznavanjem ter razumevanjem pomenov človeških interakcij. Po drugi strani simbolični interakcionizem zanemara pomene družbene strukture, moči in zgodovine, čeprav različni avtorji različno upoštevajo makro ravni v pojasnjevanju družbenega delovanja. Predstavniki in utemeljitelji pristopa so John Dewey, William I. Thomas, George Herbert Mead, Erving Goffman, Herbert Blumer (Šadl 1992; Marshall 1998, 657–659).

razkoraku v znanju Ettema in Kline iščeta tudi razloge za razkorak v znanju zunaj družbene strukture.

Vzroka za nastanek razkoraka v znanju sta po mnenju Ettema in Kline dva. Razkorak lahko povzročajo dejavniki občinstva, to so komunikacijske veščine, motivacija in izpostavljenost medijem¹⁵. Drugi vzrok je stekleni strop¹⁶, ki ga povzročajo sporočila (Ettema in Kline 1977, 183; Gaziano in Gaziano 2009, 125). Pomen steklenega stropa bomo pojasnili nekoliko kasneje. Tu omenimo le, da prvotni avtorji klasičnega pristopa niso predvideli obstoja steklenega stropa. Najprej si bomo podrobneje ogledali in opredelili prvi vzrok. Razkorak v znanju v skladu s prvim vzrokom pojasnjujejo posameznikove lastnosti, kot so vedenje, prepričanje, motivacija, interes, percepcija, misli, namera, želje, izbira, in situacijski dejavniki, saj so posameznikove lastnosti pogojene z razpoložljivimi viri sistema (Gaziano in Gaziano 1996, 131; Gaziano in Gaziano 1999, 122). Razkorak v znanju se bo tako povečeval, ko so skupine z nižjim družbenoekonomskim položajem manj motivirane za pridobivanje novega znanja ali ko je to znanje zanje manj uporabno (Ettema in Kline 1977, 188). Razkorak pa se bo v nasprotju zmanjševal v primerih, ko bo motivacija in potreba po znanju pri teh skupinah višja (Ettema in Kline 1977, 188; Gaziano in Gaziano 1996, 132). Razkorak v znanju se tako povečuje samo med skupinami, ki so različno motivirane, oziroma imajo različno zanimanje, in ne med enako motiviranimi skupinami (Ettema in drugi 1983, 517–518).

Ettema in Kline v skladu z novim teoretskim pristopom preoblikujeta tudi prvotno hipotezo: "Ko se povečuje število medijskih sporočil v družbenem sistemu, deli populacije, ki so motivirani za pridobitev novih informacij in/ali za katere so te informacije funkcionalne, pridobivajo te informacije hitreje kot nemotivirani ali tisti, za katere te informacije niso uporabne. Pri tem se razkorak v znanju med temi skupinami bolj verjetno povečuje kot zmanjšuje." (Ettema in Kline 1977, 188)

Po mnenju avtorjev Ettema in Kline imajo družbenoekonomske skupine tudi različen pogled na svet (Gaziano in Gaziano 1999, 123). V analizo vpeljeta situacijski pristop, ki v nasprotju z razlagami primanjkljaja (*deficit explanation*), ki je bila značilna za klasične avtorje, ponudita

---

¹⁵ Pri družbenem naturalizmu je razkorak v znanju posledica neenakosti v virih, pri individualnem voluntarizmu pa neenakosti v motivaciji.

¹⁶ Učinek steklenega stropa predpostavlja, da posameznikom z visoko stopnjo izobrazbe ni bilo treba pridobiti nobenega novega znanja, ker so popolnoma informirani, oziroma so dosegli stopnjo popolne informiranosti, ki jo meri merski instrument, ali ker jim mediji zaradi omejenosti v kompleksnost in poglobljenost poročanja ne ponujajo novih informacij (Eveland in Scheufele 2000, 225).

razlago razlik (*difference explanation*) (Dervin 2003, 40). Določene družbene skupine tako nimajo manj znanja, temveč drugačno znanje. Posamezniki iz različnih družbenih struktur ali kultur manifestirajo svoje zmožnosti v različnih okoliščinah (Dervin 2003, 40). Pri tem je te okoliščine moč predvideti glede na razlike v družbi. Količino riža v skledi bodo tako laže in bolj točno ocenili pridelovalci riža kot pa, na primer, študentje iz zahodne Evrope (Ettema in Kline 1977, 187). Družbenoekonomske skupine imajo potemtakem po njenem mnenju različno znanje, a enakovredno (Gaziano in Gaziano 1999, 123).

Za razliko od prvotnih avtorjev hipoteze, ki znanje razumejo kot dejstva in podatke, neodvisne od družbenih dejavnikov, Ettema in Kline razlikujeta med kvalitativno različnimi tipi znanja. Posamezniki namreč lahko uporabljajo različne kognitivne sheme pri obdelavi informacij (Gaziano in Gaziano 1996, 133). Znanje samo ni stratificirano, temveč tak učinek ustvarja različna stopnja motivacije, razkorak je tako situacijski (Gaziano in Gaziano 1996, 132), in ne strukturni. Razkorak v znanju med družbenoekonomskimi skupinami se je kazal, ker so se raziskave razkoraka v znanju osredotočile zgolj na določena področja raziskovanja. Kot je, denimo, področje javnih zadev, ki je bolj uporabno in zanimivo za višji družbenoekonomski razred (Ettema in drugi 1983, 518), področja, ki so zanimivejša za družbenoekonomsko nižji razred, pa so bila le redko raziskovana. Obenem so prav elitne skupine in skupine z družbenoekonomsko višjim položajem tiste, ki določajo tematike za razpravo in imajo zato tudi prednost pri naslavljanju teh tematik (Hindman 2009, 792).

Poznejše raziskave so poleg klasične hipoteze razkoraka v znanju v skladu s teoretskimi dopolnitvami individualnega voluntarizma vpeljale tudi situacijske spremenljivke, kot je interes, motivacija in uporabnost sporočil za posameznika pri pojasnitvah razkoraka. Genova in Greenberg (1979), ki izhajata iz prispevka Ettema in Kline, v svoji analizi povezanost izobrazbe, interesa in znanja o javni zadevah ugotovita, da se zanimanje močneje povečuje z znanjem kot izobrazba sploh, če so predmet raziskave bolj kompleksne novice. Več informacij med dvema točkama merjenja so tako pridobili tisti, ki so izražali hkrati tudi večjo stopnjo zanimanja za preučevano tematiko. S tem sta pokazala, da je lahko zanimanje osrednji dejavnik pridobljenega znanja o javnih zadevah in predstavlja alternativno pot za povečanje znanja o javnih zadevah. Zanimanje naj bi vplivalo na uporabo medijev, ta pa nato na pridobljeno politično (Genova in Greenberg 1979) ali drugo znanje. Podobno je Horstmann pokazal, da ima politični interes daleč največjo pojasnjevalno moč političnega znanja v primerjavi s stopnjo izobrazbe in motivacijo (Horstmann 1991). Večje zanimanje za določeno

tematiko imajo skupine, ki tematiko prepoznajo kot relevantno, oziroma skupine, ki določeno znanje prepoznajo kot bolj koristno in uporabno. Starost in večje tveganje za obolelost srčne kapi je bolj kot izobrazba pojasnila razkorak v znanju srčnih obolenj po tem, ko so bili anketiranci izpostavljeni povečanju informacij o bolezenskih tveganjih za srčna obolenja (Ettema in drugi 1983). Tisti z večjim zanimanjem za zdravo prehrano so tudi bolj spremljali medijske vsebine, povezane s to tematiko, in imeli tako boljše znanje (Chew in Palmer 1994). Relevantnost tematike za lokalne skupnosti in vpetost v lokalno skupnost je prispevala k boljšemu poznavanju vprašanja kriminalitete v skupnosti (Viswanath in drugi 2000).

Tudi individualni voluntarizem, kot ga opredelita Ettema in Kline, v analizo razkoraka v znanju vpelje določene predpostavke, kot so: (1) razkorak v znanju je posledica komunikacijskega razkoraka, (2) zanemarjanje manj pomembnih vprašanj v analizi, kot je vloga različnih medijev in nekaterih metodoloških vprašanj, (3) predpostavita obstoj steklenega stropa, zaradi katerega lahko pride do zmanjševanja razkoraka v znanju, in, nazadnje, da (4) razkorak v znanju vodi do razlik med posamezniki, ne pa primanjkljaj (Gaziano in Gaziano 1999, 123).

Večino točk zgornjih predpostavk smo že razložili in pojasnili. Dolžni smo pojasniti še obstoj steklenega stropa. Izvirna hipoteza med predpostavkami zanika možnost obstoja steklenega stropa, Ettema in Kline pa ga prepoznata tudi kot možno razlago za primere, ko ne pride do razkoraka v znanju ali pa je njegov učinek obrnjen (se pravi, da skupina z družbenoekonomsko nižjim položajem prehitijo v znanju tisto z družbenoekonomsko višjim položajem) (Ettema in Kline 1977, 183; Gaziano in Gaziano 1996, 132; Derwin 2003, 22). Stekleni strop predpostavlja pogoje, pri katerih nekakšen strop prepreči tistim, ki so informacijsko in komunikacijsko bogati, da bi pridobili dodatne informacije. Pri tem informacijsko revni dobijo priložnost, da nadoknadijo svoje znanje in v nekaterih primerih nastanek razkoraka v znanju celo zaobrnejo (Derwin 2003, 22; Viswanath in Finnegan 1996, 190). V znanju lahko informacijsko bogate celo prehitijo. Razlikujeta med tremi vrstami steklenega stropa (Ettema in Kline 1977, 197–199):

1. **artefaktni stekleni strop** (*artifacts*) ima metodološki pomen in je posledica merskega inštrumenta, pri čemer je navidezno zmanjševanje razkoraka v znanju zgolj posledica merjenja;

2. **uvedeni stekleni strop** (*imposed ceilings*) ima večji teoretski pomen, uvedejo ga lahko sporočila, ki nosijo zgolj omejeno količino informacij, in
3. **resnični stekleni strop** (*true ceilings*), ko informacijsko bogata družbena skupina popolnoma osvoji znanje oziroma vedenje, razpoložljivo za neko področje, in jo informacijsko revni v tem znanju lahko postopno dohitijo. Pri slednji vrsti steklenega stropa je nevarnost, da raziskovalec znanje opredeli preozko (raziskovalec tako lahko za znanje označi sposobnost, napisati svoje ime, ali poznavanje voditeljev države). Če znanje opredelimo preozko, oziroma kot znanje označimo večšino, se dejansko soočamo z artefaktnim steklenim stropom, in ne več resničnim steklenim stropom (Ettema in Kline 1977, 199).

Poleg omenjenih treh steklenih stropov avtorja predpostavita še možnost **steklenega stropa občinstva** (*audience-imposed ceiling*), ko se skupina, ki je bila informacijsko bogatejša, zadovolji z osvojenim znanjem in nima več motivacije po pridobivanju novega znanja, informacijsko revnejši pa dobijo dodatno motivacijo, da nadoknadijo svoje znanje (Ettema in Klene 1977, 198).

2.4.1.2.1 POMANKLJIVOSTI PRISTOPA INDIVIDUALNEGA VOLUNTARIZMA

Tudi pristop Ettema in Klina ima določene pomanjkljivosti in je bil v posameznih točkah predmet kritik. Eden poglavitnih očitkov je bil, da četudi Ettema in Kline v svojem pristopu ne razpravljata o družbenem sistemu in potrebi po spremembi družbenega sistema za zmanjšanje razkoraka v znanju, je treba poudariti, da kljub temu da družbene skupine imajo zanje relevantno znanje, skupinam z nižjim družbenoekonomskim položajem primanjkuje znanja, ki bi jim omogočilo mobilizacijo navzgor po družbeni lestvici (Gaziano in Gaziano 1999, 123–124).

Poleg kritike relevantnosti družbenega sistema se njun pristop srečuje tudi z različnimi težavami predvsem pri opredelitvi in povzemanju rezultatov raziskav, ki sledijo teoretskim utemeljitvam individualnega voluntarizma. Težava pristopa Ettema in Klina je v tem, da je težko razlikovati vpliv motivacije, interesa in izobrazbe. Vpliv interesa in motivacije na zmanjševanje razkoraka v znanju ni povsem jasen. Motivacija lahko vodi v povečevanje znanja (Ettema in Kline 1977; Gaziano 1995, 16), oziroma se s povečanjem znanja večja motivacija (Viswanath in Finnegan 1996, 204) ali pa gre za vzajemni učinek, kot ugotavljata Pan (v Gaziano 1995, 16) in Luskin (1990, 348). Višja izobrazba in dohodek pomenita večjo

motivacijo (Delli Carpini in Keeter 1996, 216) in interes (Delli Carpini in Keeter 1996, 220), večja motivacija pa vpliva na višjo izobrazbo. Izobrazba in interes sta tako dejavnika, ki se dopolnjujeta (Viswanath in Finnegan 1996, 204; Bonfadelli 2002, 69). Pogosto so izobrazba, motivacija in interes povezane spremenljivke, ki med seboj visoko korelirajo (Gaziano 1995, 17; Gaziano in Gaziano 1999, 124). Postavlja se vprašanje, kdo je bolj motiviran za pridobivanje novih informacij in zakaj so bolj motivirani (Viswanath in Finnegan 1996, 204). Motivacija in interes se namreč večata s starostjo, izobrazbo, družbenim položajem, občutkom učinkovitosti in relevantnosti (Delli Carpini 2000, 156). Horstmann je na primer pokazal, da se motivacija zveča šele s povečanjem političnega znanja in ne pomaga k povečanju znanja (Horstmann 1991, 83). Bolj izobraženi imajo tako boljše kognitivne sposobnosti, pa tudi boljše analitične sposobnosti, obenem pa izkazujejo tudi višjo motivacijo in vključenost ter participacijo (Converse 1972, 324). Interes brez kognitivnih virov ne more prispevati k iskanju dodatnih informacij (Bonfadelli 2002, 70), saj je motivacija za pridobivanje novih informacij lahko pogojena z družbeno strukturo (Viswanath in Finnegan 1996, 205). Kwak je v svoji raziskavi političnega znanja na primeru predsedniških volitev 1992 ugotovil, da se interes, uporaba časopisov in stopnja izobrazbe povezujejo. Razkorak med izobrazbenimi skupinami, ki so bile hkrati tudi bralci časopisov, se je zmanjševal, če je bilo obenem navzoče tudi zanimanje za predsedniško kampanjo (Kwak 1999). Delli Carpini podobno ugotavlja, da je, četudi zanimanje pomembno pojasnjuje stopnjo političnega znanja, najmočnejši pojasnjevalni dejavnik izobrazba, prav tako ne gre zanemariti družbenega okolja in informacij, ki jih okolje zagotavlja (Delli Carpini 2000, 156).

Ocena vpliva situacijskih spremenljivk na razkorak v znanju je še težavnejša, ker različne raziskave različno opredeljujejo dejavnike interesa, motivacije, vključenosti in vedenja. Nekatere take spremenljivke ga obravnavajo na kolektivni ravni, druge pa na individualni (Gaziano 1995, 16). Obenem se kažejo težave pri operacionalizaciji indikatorja motivacije. Nekatere raziskave ga merijo z vedenjskimi kazalniki, druge pa s kazalniki prepričanja (Gaziano in Gaziano 1999, 124). Genova in Greenberg v svoji analizi razlikujeta med spremenljivkami "lastni interes" (*self-interest*), ki je operacionaliziran z zadovoljstvom, stroški življenja in vplivom dogodkov na njihovo življenje, in "družbeni interes" (*social-interest*), ki je bil operacionaliziran s spremenljivko pogovarjanje o raziskovalni tematiki z drugimi (Genova in Greenberg 1979). Kwak je motivacijo v svoji raziskavi političnega znanja na primeru predsedniških volitev 1992 prav tako operacionaliziral v dveh indikatorjih, kot zanimanje za tematiko (*issue interest*), zanimanje za spremljanje predsedniške kampanje in

vedenjsko vključenost (*behavioral involvement*) oziroma politično participacijo (združuje: donacije predsedniškemu kandidatu ali stranki, uporabo propagandnih gradiv – nalepk, priponk, prepričevanje drugih, koga naj volijo, in udeležbo na prireditvah volilne kampanje) (Kwak 1999, 397). Fraile je kot indikator interesa razumela kazalce participacije, kot sta udeležba na volitvah in/ali udeležba na demonstracijah (Fraile 2011).

Že na podlagi zgornjih primerov lahko razberemo, da je interes zelo različno opredeljen, pogosto pa celo razumljen kot participacija. Chew in Palmer (1994, 4–5) sta na podlagi pregleda raziskav razkoraka v znanju, ki zajemajo tudi spremenljivke interesa, ugotavljala, da te raziskave zajamejo tri različne razsežnosti interesa: (1) kognitivno dimenzijo, dojetje vsebine problema kot relevantnega in potrebnega, pomembnega; (2) afektivno dimenzijo, bližino raziskovalnega problema, in (3) vedenjsko razsežnost, vključenost v raziskovane dejavnosti. Nekatere raziskave zajamejo več kot zgolj eno razsežnost (Chew in Palmer 1994, 5). Zaradi različne operacionalizacije spremenljivk pa velja biti pozoren pri povzemanju rezultatov in interpretaciji (Gaziano 1995, 16).

Poleg operacionalizacije situacijskih spremenljivk se raziskave med seboj razlikujejo tudi po postavitvi odnosa med družbenoekonomskimi dejavniki in situacijskimi spremenljivkami v raziskovalnem modelu. Raziskave, ki v svoji analizi združujejo družbenoekonomske kazalnike in kazalnike motivacije, uporabljajo tri različne modele (Kwak 1999):

1. **model vzročne zveze** (*causal association model*) – motivacijske spremenljivke so vzročno povezane z družbenoekonomskimi spremenljivkami, ta model ni v nasprotju s prvotno hipotezo, predpostavljeno je pozitivno delovanje spremenljivk izobrazba, interes in znanje;
2. **tekmovalni pojasnitveni model** (*rival explanation model*), kjer sta izobrazba in motivacijske spremenljivke konkurenčna dejavnika, ki vplivata na pridobitev znanja. Pri tem nas zanima, katera izmed spremenljivk ima večji vpliv na razkorak v znanju, in
3. **model izredne motivacije** (*motivation-contingency model*), kjer motivacija lahko zmanjša učinek izobrazbe na razkorak v znanju. Kwak zagovarja, da je prav slednji model tisti, ki sta ga teoretsko nastavila Ettema in Kline. V tem modelu družbenoekonomski položaj ni edini dejavnik vplivanja na razkorak v znanju (Kwak 1999, 388). Na ta razkorak naj bi imele vpliv tudi

motivacijske spremenljivke, ki lahko razkorak v določenih okoliščinah povečajo ali zmanjšajo (Ettema in Kline 1977). Analiza, ki jo Ettema in Kline opravita, pa je bolj v skladu s tekmovalnim pojasnitvenim modelom (Ettema in Kline 1977; Kwak 1999, 388).

V nasprotju s teoretskimi opredelitvami razkoraka v znanju, ki sta jih postavila Ettema in Kline, so tudi rezultati eksperimentalne analize, ki so jo opravili Grabe, Yegiyani in Kamhawi (2008). Njihov pristop k raziskovanju razkoraka v znanju je zajemal analizo mikro kognitivnih procesov, kot so priklic in dojetanje informacij. Oba procesa sta pomembna, ko govorimo o pridobivanju znanja iz novih informacij. Rezultati njihove raziskave so pokazali, da se razkorak v znanju vselej pokaže med skupinami z različno stopnjo izobrazbe. Izobrazba se je tako pokazala kot pomemben pojasnjevalni dejavnik različnega znanja (Grabe in drugi 2008, 566).

2.4.1.3 ATOMSKI NATURALIZEM

Pristop Brende Dervin k tipologiji, ki jo uvedeta Gaziano in Gaziano, sodi v območje atomskega naturalizma in ima skupne lastnosti tako s pristopom avtorjev Ettema in Kline, saj ohranja individualno raven analize, kot tudi prvotnih avtorjev, saj razume družbeno stvarnost kot naravno entiteto. Pri tem pa predstavlja popolnoma nov pristop. Dervinova izhaja iz fenomenologije¹⁷ in ne obravnava družbe v kolektivnem smislu. Posamezniki so hkrati uporabniki in prejemniki informacij, pa tudi ustvarjajo pomene glede na svoj edinstven položaj, ki je pogojen v času in prostoru, pod vplivom sprememb in osebnostnih omejitev (Gaziano in Gaziano 1999, 125; Dervin 2003, 33). Enako kot pri Ettemi in Klinu posamezniki poiščejo informacije takrat, ko jih potrebujejo, oziroma ko jih okoliščine silijo k iskanju informacij ali jih motivirajo za iskanje novih informacij (Gaziano in Gaziano 2009, 126). Pri tem sami ustvarjajo povezavo med potrebnimi informacijami in uporabo medijev (Dervin 2003, 34).

Po mnenju Brende Dervin je središče teorije razkoraka v znanju podobno prenašanju krivde na žrtev, ki ji ni uspelo dojeti sporočila in je zato v nekem smislu deviantna, odklonska

---

¹⁷ Fenomenologija je veja filozofije, ki jo je razvil Edmund Husserl in raziskuje področje zavesti. V področje sociologije jo je vpeljal Alfred Schutz. Fenomenologija ne pojasnjuje družbenega delovanja, temveč poudarja posameznikovo klasificiranje in osmišljanje sveta. Pri tem posamezniki zunanji svet doživljajo prek svojih čutov. Svoja spoznanja pa smiselno organizirajo in klasificirajo v fenomene ter pri tem ustvarjajo stvari, objekte in znanje o njih. Fenomenologi skušajo bolj kot samo pojasnjevanje pojava fenomenov razumeti pomen stvari. Naloga sociologov je, da ustvarijo racionalni model družbenega sveta na podlagi razlag delovanja, ki jih ponujajo posamezniki (Marshall 1998, 492–493).

(Dervin 2003, 25–26)¹⁸. Izvirni model po njenem mnenju temelji na napačnem tradicionalnem komunikacijskem modelu vir-prejemnik (Gaziano 1995, 6; Dervin 2003). Informacija oziroma sporočilo so v tradicionalnem modelu obravnavana kot vir, ki opisuje realnost in zmanjšuje negotovosti v povezavi z realnostjo ter je neodvisno od prejemnika sporočila (Dervin 2003, 30–31). Informacija v klasičnem pristopu ni predmet preučevanja, niti ni postavljena pod vprašaj.

Sama zato pozornost s prejemnika informacije prenese na vir/sistem informacij (Dervin 2003, 24), kjer vsaj del krivde za razkorak v znanju nosi sistem (Dervin 2003, 24). Oblikovala je kibernetični model, ki združuje značilnosti sistema dostave informacij in pristop fenomenologije. Viri informacij, kot so knjižnice, katalogi, množični mediji, so nediferencirani, neorganizirani, preveč birokratski, ponižujoči do strank, neodzivni in nepoučeni o življenjskih slogih svojih uporabnikov (Gaziano in Gaziano 1996, 133; Dervin 2003, 24). Vmesnike med posamezniki in viri informacij predstavlja oprema, to je telefoni, televizija, radio, časopis ... (Gaziano in Gaziano 1996, 133). Interes Dervinove pa bolj kot viri informacij in vmesniki predstavlja proces ustvarjanja pomena pri posameznikih, ki svet dojemajo subjektivno in pomene bolj kot samo sprejemajo tudi ustvarjajo (Gaziano in Gaziano 1999, 125; Dervin 2003, 31). Ta pristop izhaja iz ultraindividualističnega relativizma, kjer posameznik svet dojema subjektivno in drugače kot drugi (Stewart v Gaziano in Gaziano 1996, 134). Ne zanima je več, ali so posamezniki prejeli informacije in zakaj ne, temveč v kakšnih okoliščinah so bile informacije uporabljene (Dervin 2003, 45).

Raven analize v njenem pristopu je individualna oziroma kognitivni proces znotraj individualnega. Enota analize je trenutek povezovanja razkoraka (*gap-bridging*), ustvarjanja pomena med prejemnikom in sporočevalcem, ko skušata tako prejemnik kot sporočevalec razumeti drug drugega (Gaziano in Gaziano 1999, 125; Dervin 2003, 33; Dervin in Reinhard 2006, 16). Povezovanje razkoraka izhaja iz metodologije pristopa osmišljanja (*sense-making theory*) (Dervin in Reinhard 2006, 16), ki predpostavlja, da vsi posamezniki ustvarjalno konstruirajo unikatne pomene znotraj okvirov časa, prostora, spremembe in osebnosti (Dervin v Gaziano in Gaziano 1996, 134; Dervin in Reinhard 2006). Vzroki za nastanek razkoraka v znanju oziroma komunikacijskega razkoraka ter neenakosti v prvotni hipotezi razkoraka v znanju izvirajo iz predpostavke, domneve, da je vsebina informacij neodvisna od vira in

---

¹⁸ Viswanath in Finnegan zavračata to kritiko in opozarjata, da se teorija razkoraka v znanju prav zaradi poudarjanja neenakosti v virih in moči dejansko bolj osredotoča na družbeno strukturo in krivdo te strukture kot pa na posameznika (Viswanath in Finnegan 1996, 216).

prejemnika informacij in lahko vpliva na prejemnika sporočila neodvisno od samega prejemnika. Posamezniki, ki ne prejmejo nove informacije, pa so označeni, etiketirani z razkorakom in neenakostjo (Dervin 2003, 35). Razkoraki v znanju so tako lahko posledica različne konstrukcije pomenov med prejemnikom in poročevalcem informacij (Gaziano in Gaziano 1999, 125). In niso nič drugega kot numerični mit (Gaziano in Gaziano 1999, 126; Dervin 2003, 23). Obdelava sporočil je namreč ustvarjalen proces, pri čemer ima prejemnik informacij nadzor nad končnim pomenom (Dervin 2003, 34).

Ena glavnih kritik, ki jih je bila deležna Dervinova pri postavljanju svojega pristopa k raziskovanju razkoraka v znanju, je prevelika osredotočenost na empirijo in pomanjkljivo teoretsko ozadje (Gaziano in Gaziano 1999, 118).

2.4.1.4 KOLEKTIVNI VOLUNTARIZEM

Kolektivni voluntarizem predstavlja četrti tip v tipologiji Gaziano in Gaziano. Dejansko gre za pristop, ki sta ga avtorja predvidela kot možni pristop k raziskavam razkoraka v znanju in ga nakazala v svojem preglednem članku pristopov k raziskovanju razkoraka v znanju leta 1999 (Gaziano in Gaziano 1999) ter ga dodatno utemeljila v poglavju, objavljenem leta 2009 (Gaziano in Gaziano 2009). Pristop pa ni bil podrobneje razvit in opredeljen in ne temelji na nobeni dotlej opravljeni empirični raziskavi, gre zgolj za teoretsko idejo. Ob koncu poglavja bomo sicer identificirali nekaj raziskav novejšega izvora, ki bi jih lahko umestili na področje kolektivnega voluntarizma. V zadnjem času tudi Gaziano in Gaziano nadaljujeta razvoj svojega pristopa k raziskovanju razkoraka v znanju in se posvečata vprašanju razkoraka v znanju ter razkoraku v prepričanju med konservativno oziroma liberalno opredeljenimi anketiranci (Gaziano 2013; Gaziano 2014).

Kolektivni voluntarizem je še en poizkus združevanja klasične hipoteze in pristopa avtorjev Ettema in Kline. Ohranjata kolektivno raven analize kot izvorna avtorja, medtem ko podobno kot Ettema in Kline poudarjata konstrukcijo pomena in vrednot pri nastanku razkoraka v znanju. Oba pristopa združujeta ob pomoči koncepta kulture in družbenega procesa, pri čemer je enota analize razlika v znanju med skupinami. K naraščanju razkoraka v znanju med različnimi skupinami po njunem mnenju prispeva povečanje informacij skozi institucijo množičnih občil in različna družbena konstrukcija znanja zaradi kulturne predpogojenosti, konstrukcije vrednot in emocij, zgodovine in družbenih okoliščin (Gaziano in Gaziano 1999, 129). Posledično tudi znanje razumeta širše in namesto razkoraka v znanju uporabljata

koncept razkoraka v znanju in prepričanju (*belief-knowledge gap*) (Gaziano 2013). Znanje je po njunem mnenju večplasten koncept, ki zajema tudi prepričanje in ideologijo. Tak koncept znanja upošteva družbene in politične razlike med skupinami, ki se razlikujejo tudi v osebnosti, vrednotah, moralnih temeljih, vedenju, slogih sklepanja, konceptih razmerij moči ter celo nevroloških in genetskih temeljih (Gaziano 2013). Različne skupine različno vrednotijo znanje. Vzroki za razkorak v znanju izvirajo iz procesov družbene diferenciacije, ker različne skupine razpolagajo z različnimi družbenimi definicijami. Družbeni sistem stratifikacije tako lahko igra vlogo pri uveljavljanju razlik v znanju in ustvarjanju razlik v znanju med skupinami (Gaziano 2013, 118). Njuna hipoteza se tako glasi: "S tem, ko se povečuje število informacij iz množičnih medijev v družbeni sistem, bodo določene skupine te informacije pridobile hitreje od drugih, pri tem se bo razkorak v znanju povečeval zaradi razlik v družbeni konstrukciji znanja, zaradi razlik v kulturi" (Gaziano in Gaziano 1999, 130). Večina raziskav razkoraka v znanju domneva, da so rezultati analize, četudi opravljeni le v eni od držav, posplošljivi na vse razvite demokracije. Nekatere starejše raziskave pa kažejo na vpliv kulture, na izražanje mnenja, izražanje znanja in ugibanja na anketna vprašanja v anketnih vprašalnikih tako pri mnenjskih kot pri podatkovnih vprašanjih (Sicinski 1970). Univerzalnost hipoteze razkoraka v znanju tako ni samoumevna in to sta želela pojasniti tudi Gaziano in Gaziano¹⁹.

Po mnenju zakoncev Gaziano bi tak pristop pojasnil, koliko so koncepti javnih zadev in znanja univerzalni za različne družbene skupine. Predpostavke, ki jih ohranjata v svojem pristopu, so naslednje: (1) prepričanje je znanje, (2) različne skupine različno vrednotijo znanje, (3) vzroki za razkorak v znanju so primarno v družbenih definicijah in (4) posameznikova samoocena njegovega znanja in sposobnosti za učenje je del kolektivnega procesa konstrukcije znanja (Gaziano in Gaziano 1999, 130–131). Nivo njihove analize je podobno kot pri prvotnih avtorjih kolektiven in ne individualen, enota analize pa je razkorak v prepričanju in znanju med ideološkimi segmenti družbenih podsistemov (Gaziano 2013, 125). Gaziano in Gaziano pri tem ohranjata prepričanje, da je družbeni nadzor znanja pogosto sredstvo družbenega nadzora nasploh (Gaziano in Gaziano 1999, 131).

2.4.1.4.1 RAZKORAK V ZNANJU V OTROŠTVU

Raziskava, ki jo lahko vsaj delno umestimo na področje kolektivnega voluntarizma, je s področja raziskav vpliva vzgoje otrok na razkorak v znanju (Gaziano in Gaziano 1999, 130), s

---

¹⁹ Kultura je v tem primeru vezana na družbeno skupino in ne zgolj na državo oziroma nacijo.

čimer se je raziskovalno ukvarjala Cecile Gaziano. Cecile Gaziano je s svojo raziskavo opozorila na koncepte iz teorije socializacije in implikacijo pritrditvene teorije (*attachment theory*) na razkorak v znanju. Raziskovalci razkoraka v znanju naj bi se tako premalo zavedali, da razkorak v znanju izhaja iz zgodnjega otroštva, ko so razlike v pridobivanju novega znanja tesno povezane z družbenoekonomskimi neenakostmi, saj so stresi in viri za spoprijemanje s stresi, ki jih imajo družine na voljo, neenakomerno razporejeni v družbi (Gaziano 2012, 24). Podobno se nekatere raziskave neodgovorov pokazale, da ženske manj odgovarjajo na anketna vprašanja zaradi nepolitične podobe ženske, ki so jo pridobile v času politične socializacije (Rapoport 1981; Rapoport 1982). Primanjkljaj razvoja kompetenc kot posledica družbenoekonomsko nižjega položaja v otroštvu lahko vodi v zapoznelo pridobivanje znanja in posledično tudi v razkorak v znanju v primerjavi z drugimi člani družbe (Neuman 2006, 29). Ta razkorak v znanju lahko predstavlja slabšo družbeno mobilnost, zdravstvene težave (če gre za znanja s področja varovanja zdravja) in nižjo participacijo (Viswanath in Finnegan 1996).

Višji družbenoekonomski položaj vpliva na boljši dostop do virov in znanja o vzgoji otrok, to pa vpliva na vzpodbujanje motivacije, interesa in pripravljenosti za učenje pri otrocih ter na njihove kognitivne sposobnosti (Gaziano 2012, 1, 24). Starši imajo pri otrocih tudi možnost vplivanja na uporabo množičnih medijev, kakšne vsebine bodo spremljali na televiziji in po kakšnih revijah bodo posegali, in nadzirajo interpretacijo medijske vsebine (Gaziano 2001, 222). Obenem pa boljši ekonomski položaj vpliva na količino virov, ki so vloženi v otroka in spodbujajo učenje, vse od plačljivih obšolskih dejavnosti, treningov, tečajev do poletnih šol in gradiv za učenje (računalniki, knjige, pisala ...) (Neuman 2006, 30).

Boljši dostop do virov enostavno pojasnjuje prednost otrok s starši iz družbene skupine z višjim položajem pri pridobivanju znanja. Vendar enostavnejši dostop do virov ni edini dejavnik, ki pojasnjuje različno pridobljeno znanje pri otrocih. Pritrditvena teorija, ki se je sprva ukvarjala z odzivom staršev na otrokove emocionalne potrebe (Gaziano 2013, 119), pojasnjuje primarne mehanizme, prek katerih se vzorci vzgoje in starševstva prenašajo med generacijami, in prve procese, skozi katere otroci dobijo motivacijo za učenje. Odnos med skrbnikom in otrokom vzpostavi zaupanje v druge in odpre otrokovo pripravljenost za nove ideje, izkušnje in občutek samoučinkovitosti (Gaziano 2001, 230). Starši z boljšim družbenoekonomskim položajem imajo manjše tveganje za dejavnike depresije in stresa in zato lažje in bolje motivirajo svoje otroke (Neuman 2006, 30). Proces pritrditve med starši in

otroci nastopi pred samim procesom socializacije, ki prenaša vrednote kulture na otroke (Gaziano 2001, 230). Družinska vzgoja in komunikacijski vzorci so glavni dejavniki, ki določajo otrokovo pripravljenost na sprejemanje novih izkušenj ter novega znanja in so tako pomembno področje raziskovanja, ko nas zanima razkorak v znanju (Gaziano 2001, 223). Odnos skrbništva med starši in otroki vzpostavi pravo mero zaupanja in povezanosti, s tem pa otroci pridobijo samozavest za pridobivanje novega znanja in učenja (Gaziano 2012, 22).

Kot sta opozarjala že Ettema in Kline (Ettema in Kline 1977), imata motivacija in zanimanje pomembno vlogo pri pridobivanju znanja. Povečevanje motivacije za pridobivanje novih znanj že pri otrocih lahko prispeva k oblikovanju informiranih in zainteresiranih državljanov (Gaziano 2012, 19). Gaziano pa pri tem motivacijo in interes obravnava kot kolektivni spremenljivki. Razkorak v materialnih virih, veščinah, ki jih imajo starši, in pridobljenih veščinah in kompetencah otrok kažejo na neenakost znanja v otroštvu, ki se z leti lahko le povečuje in sprevrže v začarani krog, pri tem pa se razkorak v znanju med družbenoekonomskimi skupinami samo še veča (Neuman 2006, 30–32).

Glede na to, da so razkorak v znanju opazovali predvsem na odrasli populaciji in tematikah, kot so javne zadeve, politično znanje in ozaveščenost o tveganjih za srčno žilne bolezni, AIDS ali rakava obolenja, ni presenetljivo, da pri analizah in raziskavah razkoraka v znanju raziskovalci le redko pomislijo na otroke (Gaziano 2012, 17). Četudi je bila še pred artikulacijo hipoteze razkoraka v znanju (1965) na televizijske programe uvedena otroška serija Sezamova ulica prav z namenom zmanjševanja razkoraka v znanju pri otrocih. Evalvacija uspešnosti televizijske oddaje je pokazala, da so se razlike v kompetencah in znanju otrok iz različnih družbenoekonomskih skupin s spremljanjem poučne oddaje samo še povečevale. To predpostavlja tudi hipoteza razkoraka v znanju (Neuman 2006, 33; Neuman in Celano 2006, 197). Podobno je projekt povečevanja izvodov otroških knjig v knjižnicah v revnejših soseskah in soseskah s srednjim družbenim razredom zgolj povečeval razkorak v znanju med otroki iz družbenoekonomsko različnih skupin (Neuman in Celano 2006).

2.4.1.4.2 DRUGE RAZISKAVE RAZKORAKA V ZNANJU KOLEKTIVNEGA VOLUNTARIZMA

Čeprav je bila zamisel pristopa k raziskovanju znanja z vidika kolektivnega voluntarizma oblikovana brez empiričnih raziskav, v zadnjem času kljub temu lahko zasledimo nekaj raziskav, ki poudarjajo tudi pomen kulturnih in kontekstualnih dejavnikov pri raziskovanju razkoraka v znanju. Poleg že predstavljenega področja raziskav razkoraka v znanju v otroštvu

bi lahko v zadnjem obdobju pod teoretski pristop kolektivnega voluntarizma umestili tudi delo Marte Fraile. Na primeru volitev v Evropski parlament, ki predstavljajo edinstveno priložnost vpeljave kontekstualnih dejavnikov v analizo razkoraka v znanju je poleg individualnih dejavnikov, kot so stopnja izobrazbe in motivacije, vnesla tudi makro kazalce posameznih držav članic Evropske unije, kot so družbeno-ekonomski, politični in komunikacijski kontekst. Družbeno-ekonomski kontekst posamezne države se je izkazal za pomemben dejavnik pri zmanjševanju razkoraka v znanju (Fraile in Schuman 2010; Fraile 2013a). Na pomembnost kulturnih dejavnikov v raziskovanju znanja pa so opozorili tudi Spence, Lachlan in Burke pri raziskovanju razkoraka v znanju in iskanja informacij ob kriznem dogodku, in sicer na primeru hurikana Ike (Spence in drugi 2011). Medkulturne razlike med etničnimi skupinami v stopnji zanimanja, potrebi po informacijah, zaznavanju, interpretaciji in odzivu na informacije, zaupanju v vire informacije ter nezaupanje v oblast, ki izvira iz zgodovinskih izkušenj, so pogosto zanemarjene. Njihova raziskava je pokazala, da so bile skupine, ki so imele na voljo več sogovornikov v podobnem položaju in hkrati tudi manjšo potrebo po pridobivanju informacij iz pogovora z drugimi (na voljo so imele tudi druge kanale za informiranje) v boljšem položaju in so hitreje pridobivale nove informacije tudi ob kriznih dogodkih (Spence in drugi 2011, 266–271).

Kljub razvejeni teoretski osnovi razkoraka v znanju večina empiričnih raziskovalcev ne uporablja enega teoretskega pristopa pri raziskovanju hipoteze. Pri analizi navadno izhajajo iz izvorne hipoteze razkoraka v znanju in v analizo poleg kazalcev družbenoekonomskega položaja občasno dodajo tudi situacijske spremenljivke, kot so interes, motivacija in potreba po znanju. Tako na primer Delli Carpini in Keeter politično znanje v smislu, kaj ljudje vedo o politiki, koliko znanja imajo in kako je to znanje razporejeno med različnimi skupinami in razredi, razumeta kot posledico tako individualnih značilnosti volivca kot tudi sistemskih dejavnikov (Delli Carpini in Keeter 1996, 3).

2.4.2 PRISOTNOST, ODSOTNOST RAZKORAKA V ZNANJU

Obstoj razkoraka v znanju ni edino, s čimer se ukvarjajo raziskovalci, ki izhajajo iz hipoteze razkoraka v znanju. Za odpravo neenakosti v znanju je odločilnega pomena predvsem to, da razumemo, kdaj do razkoraka v znanju ne nastane. Cecile Gaziano v svojih preglednih člankih ugotavlja, da je številnim objavam, ki jih je sprožila hipoteza razkoraka v znanju, skupna prisotnost razlik v znanju, ne glede na preučevano temo, metodološke ali teoretske razlike ter druge spremenljivke in pogoje (Gaziano 1997, 240). Metaanaliza, ki jo je opravila najprej leta

1983 in pozneje še leta 1995, je tako pokazala, da je razkorak v znanju navzoč v 80 % empiričnih raziskav (Gaziano 1995, 8). Številne raziskave tako potrjujejo razkorak v znanju pod pogoji prvotne hipoteze, kar je povečevanje razkoraka v znanju med družbenoekonomskimi skupinami, ko se poveča razpoložljivost informacij o tematiki (Tichenor in drugi 1970; Gaziano 1984; Gaziano in Horowitz 2001; Viswanath in drugi 2006). Le redko raziskave poročajo o analizi brez ugotovitve, kjer naj ne bi prišlo do nobenih razkorakov, in o obrnjenem razkoraku v znanju, kjer imajo skupine z družbenoekonomsko nižjim položajem več znanja (Ettema in drugi 1983; Wanta in Elliott 1995; Gaziano in Gaziano 1996, 134). Še vedno pa se pojavlja vprašanje, pod kakšnimi pogoji se razkorak povečuje in pod kakšnimi (če sploh katerimi) upada, oziroma se zmanjšuje.

Metaanaliza, ki jo je opravila Gaziano, ni edina taka analiza, opravljena na področju razkoraka v znanju. Hwang in Jeong (2009) sta rezultate svoje metaanalize, v kateri analizirata 46 raziskav, objavila leta 2009. V njej ugotavljata, da je v vseh analiziranih raziskavah pozitivna korelacija med izobrazbo in stopnjo znanja. Toda na velikost razkoraka vplivajo tudi drugi dejavniki, kot je na primer obravnavana tematika. Razkoraki so manjši, ko je preučevana tematika s področja zdravja, ko zadeva lokalno skupnost ali posameznika in ko bolj naslavlja skupine z družbenoekonomsko nižjim položajem. Razkorak v znanju je v nasprotju večji, ko gre za družbeno-politične teme in ko je raziskovalni problem mednarodnega pomena (Hwang in Jeong 2009, 513). Pod nekaterimi pogoji se razkorak v znanju torej vendarle zmanjšuje, oziroma ne nastane (Gaziano in Gaziano 1996, 134). Čeprav so se že dokaj zgodaj porodile težnje po jasni opredelitvi, ob katerih pogojih razkorak v znanju nastopi in kdaj ne (Tichenor in drugi 1973; Ettema in Kline 1977; Dervin 2003, 22), kljub številnim ugotovitvam na področju razkoraka v znanju pogoji, pri katerih se razkorak v znanju bodisi povečuje bodisi zmanjšuje, niso jasni in so si v nekaterih primerih celo nasprotujoči (Gaziano 1997, 253).

Skupina Minnesota, ki je utemeljila področje raziskovanja razkoraka v znanju, je v svojih raziskavah primerjala družbenoekonomske skupine z višjim in nižjim položajem v obdobjih povečanja informacij. Pri tem so izhajali iz predpostavke, da na razkorak v znanju vpliva posameznikov položaj v družbeni strukturi in njegova integracija v različne podsisteme, kot je članstvo v organizacijah. Ta naj bi vplivala na zanimanje za informacije, dostop do njih, na okvirjanje pridobljenih informacij in na željo po novih informacijah (Gaziano in Gaziano 1999, 121). V objavah leta 1973 in 1975 so prvotni avtorji dopolnili svojo teorijo in

predpostavili tudi okoliščine, v katerih razkorak v znanju ne nastane. Predpostavijo štiri pogoje, pri katerih je nastanek razkoraka manjši:

1. razkorak v znanju manj verjetno nastane, ko tematika preučevanja zadeva celotno skupnost;
2. razkorak v znanju je manj verjeten, ko je tematika preučevanja lokalna in je pogosto predmet razprav;
3. ko tematika preučevanja zadeva predvsem skupine z nižjim družbenoekonomskim položajem in je tematika manj kompleksna in lažje razumljiva in
4. ko je predmet preučevanja konfliktna tematika, še posebej, če je konflikt prisoten v majhnih homogenih skupnostih²⁰ (Tichenor in drugi 1980; Gaziano 1984, 558; Gaziano 1988, 352; Griffin 1990, 555; Viswanath in drugi 1991, 713; Gaziano 1997, 246; Gaziano 2010, 617–618).

Razkorak v znanju se je, nasprotno, povečeval, ko je bila preučevana tema manj odmevna in konfliktna, ko je bila skupnost bolj kompleksna, heterogena, raznolika in pluralna (Gaziano in Gaziano 1996, 131), ko je tema bolj oddaljena od anketirancev geografsko in glede na osebne izkušnje in čim bolj je znanje odvisno od dostopa do medijev, namenjenim predvsem skupini z višjim statusnim položajem (Gaziano in Gaziano 1996, 134), ko gre za nacionalne teme v nasprotju z lokalnimi, oziroma ko tematika bolj zadeva skupine z družbenoekonomsko višjim položajem (Viswanath v Viswanath in drugi 1991, 714). Če povzamemo, so družbeno strukturni dejavniki, ki vplivajo na nastanek ali velikost razkoraka v znanju: (1) družbena struktura, to je stopnja pluralizma oziroma homogenosti, (2) narava tematike, to je v kolikšni meri zadeva družbeni sistem, in (3) sistemski konflikt, to je družbena opredelitev tematike, ki je nastala na novo.

Primeri, ko razkoraka v znanju ni bilo, oziroma se je celo zmanjševal, kažejo na to, da imajo informacijske kampanje kljub temu lahko sposobnost izobraževanja družbenih skupin in, še pomembneje, da razkorak v znanju ni neizogiben (Viswanath in drugi 1991, 717). V

---

²⁰ Konfliktnost in tabloidizacija politike približuje slednjo tudi določenim družbenim skupinam. Tako se po podatkih Evropske družboslovne raziskave 2010 za Slovenijo kaže, da se spremljanje informativnih, političnih in aktualnih tematik po televiziji povečuje s starostnimi skupinami. Informativne programe bolj spremljajo zlasti upokojeanci, pa tudi skupine brez šolske izobrazbe in z nepopolno osnovnošolsko izobrazbo (Kurdija in skupina 2011c).

nadaljevanju si bomo tako ogledali posamezne dejavnike, ki so prispevali k zmanjševanju razkoraka v znanju: relevantnost teme, prisotnost družbenega konflikta, značilnost družbene strukture oziroma skupnosti ter medijska pokritost. Z medijsko pokritostjo imamo v mislih predvsem, kaj se zgodi, ko se dotok informacij v družbo oziroma medijsko poročanje spet zmanjša. Namen raziskovalcev razkoraka v znanju je predvsem poiskati dejavnike, ki ne bodo prispevali k neenakemu pridobivanju novega znanja. Ker odsotnost informacijske kampanje oziroma zmanjšanje medijskega poročanja ne prispeva k povečevanju znanja, tega dejavnika ne moremo obravnavati kot možno rešitev neenakega pridobivanja znanja. Kljub temu je pomemben pri razumevanju hipoteze razkoraka v znanju.

2.4.2.1 VPLIV RELEVANTNOSTI TEMATIKE

Prvotni avtorji so predvideli možnost zmanjšanja razkoraka v znanju tako v primerih, ko je tematika pomembna²¹ za celotno skupnost (na primer, ko gre za tematike, ki predstavljajo ekonomsko in družbeno grožnjo skupnosti), pa tudi v primerih, ko je problematika relevantnejša za skupine z družbenoekonomsko nižjim položajem (Tichenor in drugi 1980) oziroma za skupine, ki niso definirane geografsko, temveč s kakšno drugo skupno značilnostjo, kot je na primer etnična pripadnost (Viswanath in Finnegan 1996, 192). Vpliv motivacije, zanimanja, vključenosti in relevantnosti predmeta preučevanja za posameznika in posledično zmanjševanje razkoraka v znanju pa sta predvidela tudi Ettema in Kline (Ettema in Kline 1977), a na individualni ravni.

Izvirni avtorji, Tichenor, Donohue in Olien, so na primeru preučevanja niza tematik, povezanih z javnimi zadevami, ki so bile pomembne za posamezne skupnosti, ugotovili, da imajo tematike z močnim lokalnim učinkom, ki vplivajo na preživetje in ohranjanje skupnosti, velik vpliv na enakomerno porazdelitev znanja v skupnosti in tako na zmanjševanje razkoraka v znanju (Tichenor in drugi 1973; Tichenor in drugi 1980). Relevantna tematika je pomemben dejavnik zmanjševanja razkoraka v znanju tudi v primerih, ko ne zadeva posamezne skupnosti v smislu geografske entitete, temveč lahko zadeva tudi posameznike z enako izkušnjo. Projekt Minnesota Hearth Health Program, ki se je ukvarjal s preučevanjem vpliva kampanj o zdravem načinu življenja na znanje, je opozoril na to, da se razkorak v znanju lahko zmanjšuje tudi za tematike, ki so prepoznane kot tveganje in s tem kot relevantno znanje, na

---

²¹ Relevantnost tematike razumemo kot tematike, ki so posebnega pomena za skupnost ali posameznika, ker izkazujejo zanimanje zanje, oziroma ker jih neposredno zadevajo v smislu, da jim lahko znanje o tematiki koristi.

primer tveganje za obolenje za boleznimi srca in ožilja. Pri tem pa je ključno, da tematiko kot tveganje prepozna družbenoekonomska skupina z višjim položajem (Viswanath in drugi 1991, 717). Kot indikator prepoznavanja relevantnosti tematike oziroma interesa so uporabili spremenljivke: sodelovanje v aktivnostih za zdrav način življenja, ocena učenja v teh programih ter ocena uporabnosti aktivnosti. Analiza je razkrila, da vključenost v tovrstne dejavnosti zmanjšuje razkorak v znanju (Viswanath in drugi 1991, 723). Bolj verjetno so bili v te dejavnosti vključeni starejši in posamezniki z večjim tveganjem za srčni infarkt, ki so pokazali tudi več znanja o preventivnih ukrepih preprečitve infarkta, pri čemer se je razkorak v znanju za to starostno skupino med družbenoekonomskimi skupinami zmanjševal (Gaziano 1997, 248). Podobno so na primeru ozaveščenosti o rakovih obolenjih ugotovili Yows in sodelavci. Zaznavanje rakovih obolenj kot oblike tveganja je tako bolje pojasnjevalo znanje, ki so ga anketiranci imeli o tej bolezni (Yows in drugi 1991, 737). Vključenost v izobraževalni proces Brazelton in prepoznavanje vzgoje otrok kot relevantnega področja je vplivalo na znanje o vzgoji in negi otrok ter dojenčkov pri starših, razkorak v znanju med družbenoekonomskimi skupinami pa se je zmanjšal ali celo izginil (Gaziano in O'Leary 1998). Razkorak v znanju državljskih pravic in kriminala je bil manjši med Afroameričani kot večinskimi prebivalstvom, saj so bile te tematike pomembnejše in relevantnejše za etnično manjšino (Viswanath in Finnegan 1996, 192). Relevantnost tematike pa je bil pomemben dejavnik pojasnjevanja neenakosti v znanju tudi na primeru političnega znanja (Delli Carpini in Keeter 1996, 135–177). Čeprav so se Afroameričani izkazali za manj informirane pri večini političnih tematik, so bili pri tematikah, povezanih z rasnimi vprašanji, bolj informirani od belega prebivalstva. Neenakost v političnem znanju med spoloma je bila v raziskavi Delli Carpinija in Keeterja (1996) prisotna pri večini tematik, razen pri vprašanju spola in spolne neenakosti ter tematikah, povezanih z lokalno politiko. Tisti z večjim občutkom strankarske pripadnosti pa so kazali večjo stopnjo znanja, vezanega na politične stranke (Delli Carpini in Keeter 1996, 135–177). Relevantnost določenih informacij je tako lahko prispevala k političnemu znanju kljub splošnemu nezanimanju za politična vprašanja (Delli Carpini in Keeter 1996, 175). Tudi raziskave vpliva televizijskih novic so pokazale, da so tematike, ko so se pojavile, imele največji vpliv na skupine, ki so jih neposredno zadevale. Na primer novice o problematiki brezposelnih so imele sprva največji vpliv na nezaposlene, tematike o rasni diskriminaciji so imele največji vpliv na rasne manjšine, novice o sistemu socialnega zavarovanja so imele največji vpliv na starejše. Ko je tematika tudi v medijih bolj intenzivno pokrita in ima več objav, pa bodo te novice imele vpliv na vse, ne glede na to, ali je tematika bolj relevantna za posamezne skupine (Iyengar in Kinder 1987, 47–53). Prav tako so

odmevnejše novice, ki so pokrivala konfliktne tematike, kot so naravne nesreče in nezgode, vplivale na manjši razkorak med bolj in manj izobraženimi. Razkorak pa se je predvsem zmanjševal, ker so manj izobraženi lažje priklicali iz spomina informacije iz odmevnih kot iz običajnih zgodb. Odmevnejše zgodbe so namreč bolj pritegnile občinstvo, ker so bile zanj vsebinsko pomembnejše ne glede na stopnjo izobrazbe (Grabe in drugi 2008, 553–562).

Kot manj relevantne tematike anketiranci navadno prepoznajo tematike, ki so od njih oddaljene v geografskem smislu in glede na osebne izkušnje. Na splošno velja, da čim bolj so teme javnih zadev oddaljene od posameznikov v času in prostoru, tem bolj je verjetna povezava med razkorakom v znanju in stopnjo izobrazbe (Gaziano 1983; Gaziano 1995, 19; Gaziano 1997, 247). Oziroma je razkorak v znanju manjši, ko gre za lokalno tematiko, in večji, ko je tematika nelokalna, nacionalna, celo mednarodna (Rucinski 2004, 475). Anketiranci imajo tako navadno zelo šibko znanje o zunanjih zadevah, na primer Američani o poznavanju dogajanja v Iranu (Gandy in El Wailly 1985, 778), podobno so Izraelci lažje priklicali v spomin televizijske novice, ki so zadevale domače dogajanje v primerjavi z zunanjimi zadevami (Katz in drugi 1977, 235), in o vprašanjih, ki se dotikajo splošnih nacionalnih tematik (Tichenor in drugi 1980, 194) v nasprotju s tematikami, ki so izrazito lokalne in vezane na skupnost.

Kljub vsemu pa relevantne tematike niso vedno prispevale k zmanjševanju razkoraka v znanju. Od skupin z družbenoekonomsko nižjim položajem se pričakuje, da bodo imele več znanja o tematikah, ki zadevajo njihovo blaginjo. Tako se je od njih pričakovalo, da bodo izkazali več zanimanja za tematike, kot je varčevanje z energijo, predvsem v času energetske krize, saj pogosto živijo v starejših, bolj dotrajanih domovih, ki so slabše izolirani. Griffin ugotavlja, da je zaradi kompleksnosti energetskega vprašanja kljub temu nastal razkorak v znanju med bolj in manj izobraženimi. Zmanjšal se je šele z upadom medijskega poročanja o energetskem vprašanju (Griffin 1990; Gaziano 1997, 248), a ne zaradi pridobivanja informacij informacijsko revnih, temveč zaradi pozabljanja informacijsko bogatih.

2.4.2.2 VPLIV DRUŽBENEGA KONFLIKTA NA RAZKORAK V ZNANJU

Raznoliki interesi in cilji v družbi lahko vodijo do napetosti in pritiskov k spremembam. Konflikti, ki izhajajo iz družbene diferenciacije, tako predstavljajo temeljni dejavnik družbene spremembe (Donohue in drugi 1975; Tichenor in drugi 1980). Konflikti znotraj skupine lahko prispevajo k revitalizaciji starih norm in vzpostavitvi novih, konflikt z zunanjo skupino pa

prispeva k večji integraciji skupine (Tichenor in drugi 1973, 45). Družbeni konflikt lahko opredelimo kot "zavedanje različnih stališč interesnih skupin ali drugih podsistemov, ki sestavljajo celoten družbeni sistem" (Tichenor in drugi 1973, 46). Pri tem konflikta ne gre razumeti kot negativnega dejavnika v komunikaciji. Konflikt ima lahko v raziskavah razkoraka v znanju tudi pozitivne posledice (Tichenor in drugi 1973, 45). Konflikti se navadno razvijejo, ko se organizirane skupine odzovejo na dogodek, ki močno vpliva na njihov kolektivni interes (Tichenor in drugi 1980, 119) in od njih zahteva žrtvovanje interesa za splošno dobro (Tichenor in drugi 1980, 139). Skupina mora takrat znova razmisliti o svojih prioritetah in se odločiti o nadaljnjem delovanju bodisi v smeri družbene spremembe bodisi v ohranjanje svojih interesov. Izbruh konfliktnih tematik pa prispeva k nastanku občinstva, skupine, ki jo vsebine, povezane z novo tematiko, zadevajo in zanimajo. Tako predstavlja nujen, ne pa tudi zadosten pogoj množične difuzije informacij (Tichenor 1973, 45). Konflikt prispeva k naraščanju komunikacije glede vsebine tematike kot je povečanje obveščanja glede tematike in pogovorov o tematiki. S tem pa narašča tudi seznanjenost o obstoju konfliktnih tematik ter znanju o tej isti tematiki. Čim večji je konflikt, tem večja je seznanjenost s tematiko in znanje o tej tematiki (Tichenor in drugi 1980, 139–163).

Z drugimi besedami, prisotnost družbenega konflikta, ki je tesno povezan z delovanjem organiziranih skupin, naj bi vplivala na povečanje stopnje znanja in zmanjševanje razkoraka v znanju (Donohue in drugi 1975; Tichenor in drugi 1980, 194; Gaziano 1984, 558). Tichenor in sodelavci so tako predvidevali, da je konflikt nujen pogoj za množično širjenje informacij, ne pa tudi zadosten pogoj (Tichenor in drugi 1980, 17). Konflikt lahko poveča odmevnost tematike in poveča zanimanje za tematiko v različnih podsistemih (Viswanath in drugi 1991, 721), saj kontroverznost privablja zanimanje (Tichenor in drugi 1980, 23). Malo verjetno je, da bo vprašanje, za katero velja nekakšno soglasje, sprožilo potrebo po informiranju in obveščanju. Ettema in Kline to konfliktnost razumeta kot motivacijo, ki lahko prispeva k enakomerni razporejenosti znanja v skupnosti (Kwak 1999, 388). Obstaja namreč naraščajoča verjetnost, da bodo v primeru konfliktnih tematik vse družbene skupine pridobile relevantne informacije (Tichenor in drugi 1980, 23–24). Če je konfliktna tematika znotraj skupnosti prepoznana tudi kot tveganje oziroma grožnja skupnosti in njenim članom (Viswanath in drugi 1991, 721) ali če gre za lokalno konfliktno tematiko, je prisoten tudi visok osebni interes in posledično tudi večja motivacija za razumevanje informacij, povezanih s to tematiko (Gandy in El Waylly 1985, 779). Čim višje je dojemanje konfliktnosti glede določene tematike, tem več je medsebojnega pogovarjanja o tej tematiki (Tichenor in drugi

1980, 145). Z nastankom alternativnih, novih informacij, informacij, ki kažejo na drugo stran medalje, bodo posamezniki bolj verjetno izpostavljeni tudi tem informacijam (Tichenor in drugi 1980, 24).

V teh pogojih tema najprej postane medijsko odmevna, medijsko pokritje tematike pa nato spodbudi razpravo in pogovor med znanci, prijatelji in družinskimi člani, pri čemer posamezniku ni treba selekcionirati vseh informacij, ki so mu na voljo, kot je značilno za sporočila iz množičnih medijev (Gaziano 1988, 352; Gaziano in Gaziano 1996, 131, 134). Vzpostavi se veriga zanimanja in interesa za tematiko. Konflikt vzpodbudi medijsko poročanje, to pa posledično poveča intenzivnost samega konflikta, s čimer se povečajo pogovori o tematiki med znanci in prijatelji ter seznanjenost s tematiko ter hkrati potrošnja medijskih vsebin (Tichenor in drugi 1980, 172). Posamezniki so bolj motivirani za iskanje dodatnih informacij o problematiki, za katero vedo, da bo predmet razprave med prijatelji in sosedi (Eveland in Scheufele 2000, 217). Podatki namreč kažejo, da ima medsebojni pogovor med člani skupnosti večji vpliv na zmanjšanje razkoraka v znanju kot spremljanje medijev (Tichenor in drugi 1973, 67). Razprava o problematiki znotraj skupnosti se okrepi, komunikacija pa preide iz kanalov množičnega obveščanja v medosebne kanale in osebno razreševanje konflikta, kar je imelo za posledico zmanjševanje razkoraka v znanju (Donohue in drugi 1975, 6–7).

Medsebojna razprava prispeva k zmanjševanju razkoraka v znanju, ker omogoča bolj informiranim članom družbe, da s tematiko seznanijo tudi druge. Pri tem medsebojna razprava poleg medijev predstavlja nov, dodaten vir informacij (Eveland in Scheufele 2000, 217). Čeprav v medsebojnih pogovorih posameznik ne more izvedeti toliko podrobnosti o določenem dogodku kot iz medijev, lahko informacije iz neformalnih pogovorov oceni kot bolj zaupanja vredne in jih zato raje uporablja (Price in Zaller 1993, 137). Medsebojni pogovori, pogovori med znanci, prijatelji, sosedi in družinskimi člani so tako pomembno povezani z znanjem o tematiki pogovora. Čim več je pogovorov in razprav med posamezniki o tematiki, tem večja je tudi njihova seznanjenost s tematiko (Tichenor in drugi 1980, 145). Novice, ki so podkrepjene z mnenji znancev, prijateljev in sodelavcev, imajo tudi v času volilne kampanje večji vpliv (Hansen 1997, 74). Raziskava, ki jo je opravil Mondak, je na primer pokazala, da pogovor o političnih tematikah pri anketirancih zmanjšuje verjetnost odgovorov "Ne vem" na vprašanja o političnem znanju (Mondak 1999). Podobno vlogo političnih odgovorov na zmanjševanje odgovorov "Ne vem" na vprašanja, ki merijo politično

znanje, je ugotovil tudi Barabas. S tem, da razprava ni vplivala na zmanjšanje napačnih odgovorov (napačno dojete informacije), le na zmanjšanje odsotnosti znanja, odgovorov "Ne vem" (Barabas 2002). To kaže na to, da je bilo občinstvo bolj obveščeno o tematiki, primanjkovalo mu je morda le točnih informacij. Predvsem je za vzpostavitev splošne razprave in pogovora pomembno, da tematiko prepoznajo kot problematično mnenjski voditelji skupnosti in ne kdorkoli. Gaziano je ugotavljala, da je večja povezanost med stališči mnenjski voditeljev in znanjem prebivalcev skupnosti kot med stališčem, objavljenem v medijih, in skupnostjo (Gaziano 1988, 353). Viswanath in Finnegan kljub dokazom o pomembnosti vpliva pogovora o tematiki na razkorak v znanju opozarjata, da je to področje še vedno premalo raziskano (Viswanath in Finnegan 1996, 202).

Konflikt pa ne pomeni vedno zmanjševanja razkoraka v znanju. Raziskava, ki jo je opravila Gaziano v svoji doktorski disertaciji, je v nasprotju z ugotovitvami Tichenora in sodelavcev (Tichenor in drugi 1973; Tichenor in drugi 1980) pokazala, da konfliktnost tematike v lokalnem okolju ne prispeva k zmanjševanju razkoraka v znanju (Gaziano 1984, 564). Pomembno je namreč tudi to, v kakšni skupnosti opazujemo razkorak v znanju do specifične tematike. Konfliktnost raziskovane tematike z visoko medijsko pokritostjo v heterogenih, urbanih okoljih lahko pomeni visoko raven znanja, a tudi večji razkorak v znanju med družbenimi skupinami (Gaziano 1988, 353). Skupine z višjo izobrazbo so v heterogeni skupnosti imele boljši dostop do informacij, bile so bolj kompetentne pri prepoznavanju tematike kot problematične in bolj učinkovite pri obdelovanju informacij (Gaziano 1988, 353). Prav v tem primeru lahko prepoznamo opazko, ki so jo podali že prvotni avtorji. Čeprav konflikt povečuje seznanjenost s tematiko, ta ne vodi nujno v boljše razumevanje konfliktnosti tematike, če ta sploh ne pride v medije. Nekatera izrazito lokalna obveščevalna sredstva so lahko naravnana predvsem na poročanje pozitivnih dogodkov, kaj se je v skupnosti naredilo, kateri dogodki so se zvrstili, kontroverzne teme pa so izpuščene. To še bolj drži za tisk, ki ne izhaja vsak dan (Olien in drugi 1968).

Ker je predmet naše disertacije razkorak v opredeljevanju na mnenjska vprašanja v obdobju volilne kampanje, tu opozorimo, da lahko tudi volilno kampanjo razumemo kot konfliktno. Tekmovanje med volilnimi kandidati, ki zagovarjajo vsak svoje interese, in sam dogodek volitev sproži medijsko poročanje in objave, to pa vpliva na medsebojen pogovor o tematiki in s tem večjo potrošnjo medijskih vsebin o tematiki z namenom pridobitve več relevantnih

informacij in tako tudi znanja. Aktivacija političnega ozračja pa lahko pomeni tudi pogovore med prijatelji in znanci o kandidatih na volitvah.

2.4.2.3 VPLIV SKUPNOSTI

Skupnost (*community*) je pomemben dejavnik, ki lahko vpliva na prisotnost oziroma odsotnost razkoraka v znanju. Raziskave, ki so v svojo analizo vpeljale skupnost, lahko razdelimo na dve področji:

1. raziskave, ki so skupnost obravnavale kot kolektivni dejavnik. Pri tem jih je zanimalo, kako značilnosti okolja, na primer medijskega okolja, stopnja pluralnosti in konfliktnosti vplivajo na razkorak v znanju (Donohue in drugi 1975, 7; Tichenor in drugi 1980; Fraile 2013; Fraile in Schuman 2010);
2. raziskave, ki jih je zanimala posameznikova vpetost v skupnost (operacionalizirana z individualnimi ali kolektivnimi spremenljivkami). Pri slednjem področju raziskav gre bolj za povezavo skupnosti in relevantnosti tematike za posameznika pod predpostavko, da je tematika za nekoga, ki je bolj vpet v skupnost, tudi bolj relevantna (Rucinski 2004; Viswanath in drugi 2000).

V nadaljevanju bomo obe področji raziskovanja podrobno obdelali in predstavili najvidnejše objave.

2.4.2.3.1 SKUPNOST KOT KOLEKTIVNI DEJAVNIK

Že v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja so prvotni avtorji področja raziskovanja razkoraka v znanju abstraktne temelje družbene strukture v hipotezi nadomestili s področjem skupnosti, ki je bila tudi geografsko oprijemljiva (Gaziano in Gaziano 2009, 124). Raziskovanje razkoraka v znanju je tako svoje poudarke z družbenega statusa premaknilo na širši koncept družbene ureditve (Hindman 2012, 4) kot dejavnik, ki lahko vpliva na zmanjševanje razkoraka v znanju (Tichenor in drugi 1973; Donohue in drugi 1975, 7; Tichenor in drugi 1980). S tem se začnejo raziskave razkoraka v znanju med različnimi skupnostmi, primerjava urbanega okolja z ruralnim in analize, ki so poleg individualnih spremenljivk uporabile spremenljivke na ravni skupnosti (Gaziano 1995, 12), se pravi kontekstualne dejavnike, kot so velikost skupnosti, prisotnost/odsotnost konflikta v skupnosti, pluralizem/ homogenost skupnosti, pomen tematike za skupnost ter značilnosti medijskega

lokalnega delovanja (Eveland in Scheufele 2000, 217; Gaziano in Gaziano 2009, 124). Prvotni avtorji so namreč družbeno strukturo opredelili kot pluralno v nasprotju s homogeno in nanjo vezali druge dejavnike: možnost nastanka konfliktne tematike v pluralni in homogeni skupnosti, vpliv konfliktne tematike na pluralno in homogeno skupnost, značilnosti medijskega okolja v pluralnem in homogenem okolju in tako naprej. Homogene skupnosti, navadno gre za ruralne skupnosti, se namreč lahko pomembno razlikujejo od urbanih, pluralnih skupnosti predvsem s stališča razpoložljivih informacij, ki so posameznikom na voljo, ter spoprijemanja s konfliktnimi tematikami, ki nastanejo v določeni skupnosti (Tichenor in drugi 1980, 16, 190–201). Pri tem naj izpostavimo, da so bile predmet preučevanja predvsem tematike, ki se vežejo na lokalno skupnost, kot so postavitev jedrske elektrarne, lokalne politične organizacije, vprašanje komunale in odpadkov lokalnega podjetja, rudarstvo, sečnja, zaprtje glavnega lokalnega delodajalca, vprašanje kmetijskih površin itd., ne pa tematike, povezane s širšo populacijo državljanov, kot so nacionalne tematike ali celo mednarodne, nadsacionalne tematike. Take lokalne tematike in z njimi povezane odločitve imajo lahko neposredne posledice na lokalno skupnost in njene prebivalce.

Kot smo že omenili, imajo prvotni avtorji z družbeno strukturo skupnosti v mislih predvsem stopnjo pluralizma v skupnosti. Pri tem pluralizem ne pomeni zgolj velikosti skupnosti (Tichenor in drugi 1980, 7), je pa velikost skupnosti lahko indikator pluralnosti te skupnosti. Stopnja pluralizma je tako opredeljena s stopnjo diferenciacije družbenega sistema ter specializacije vlog in funkcij (Tichenor in drugi 1980, 16, 190–191). Bolj pluralne skupnosti so obenem tudi bolj raznolike v smislu starostnih skupin, poklicnih skupin, institucij in storitev, ki so na voljo in jo sestavljajo (Donohue in drugi 1975, 7). Visoko pluralne skupnosti bolj verjetno razpolagajo z različnimi viri moči ter različnimi problemskimi vprašanji in tematikami. Obenem pa ponujajo različne priložnosti za zadovoljevanje ekonomskih potreb, potreb po druženju, potreb po intelektualnem in osebnostnem razvoju, različne religijske izkušnje, priložnosti za dobrodelnost in zabavo (Tichenor in drugi 1980, 7). Čim večja je stopnja pluralizma v skupnosti, tem večja je tudi verjetnost nastanka razkoraka v znanju, saj je več družbenih skupin, med katerimi lahko nastane razkorak. Obenem bolj raznolika skupnost ponuja tudi več virov informacij, tako formalnih kot neformalnih. Posameznik v pluralni skupnosti selektivno izbira tematike, ki ga zanimajo, pa tudi vire informacij (Tichenor in drugi 1980, 191). Poleg različnih virov informacij se v bolj pluralnih skupnostih porajajo tudi različne tematike, ki zanimajo prebivalce skupnosti. Množični mediji so tako prisiljeni pokriti

raznoliko področje dogajanja in zadovoljiti alternativna povpraševanja po informacijah. Razdrobitev zanimanja in moči vodi v manjšo izpostavljenost skupine posamezni tematiki, to pa lahko povzroči razkorak v znanju (Rucinski 2004, 474–475), ko nas zanima le eno problemsko vprašanje, tematika. Obenem je distribucija informacij in kampanjskih sporočil navadno manjša in manj enakomerna v večjih, heterogenih skupnostih v primerjavi z manjšimi homogenimi skupnostmi (Gaziano 1997, 245).

Čim bolj je skupina homogena, tem manj je specializiranih medijev in prebivalci se morajo bolj zanašati na informacije, ki jih pridobijo v pogovoru s prijatelji in znanci. V manjši skupnosti je tako bolj verjetno, da bodo vsi prebivalci govorili o eni, isti tematiki. Majhne skupnosti navadno najdejo skupno problematiko, o kateri razpravlja celotna skupnost, univerzalna razprava o temi izenači dostopnost do teh informacij in zmanjša razkorak v znanju (Donohue in drugi 1975, 8). Seznanjenost s konfliktom se hitreje razširi med prebivalci. Takšna univerzalna razprava, vsesplošen pogovor izenači pretok informacij med posameznimi družbenimi skupinami in zmanjša ali celo izniči razkorak v znanju (Tichenor 1980, 191). Poleg tega imajo posamezniki z nižjim družbenoekonomskim položajem več alternativnih virov informacij, ko gre za lokalni predmet preučevanja (Gaziano 1984, 558). Ni se jim treba zanašati zgolj na poročanja nacionalnih medijev. O tematiki se lahko seznanijo tudi v pogovoru z drugimi ali morda v prostorih različnih organizacij in društev skupnosti. Zmanjšanje razkoraka v znanju oziroma vsaj stagniranje je bilo tako večje v skupinah, ki so bile bolj homogene. V primerih, ko je bila skupnost pluralistična in heterogena, pa so se čez čas tudi razkoraki, ki so se v krajšem obdobju zmanjšali, spet povečali (Viswanath in drugi 1991, 719).

Po drugi strani razkoraki v znanju javnih zadev največkrat nastanejo v majhnih skupnostih, ki so oddaljene od mestnih središč. Gre predvsem za primere, ko tematika ni tako močno odmevna, konfliktna, da bi postala predmet medsebojnih pogovorov, mediji pa ne zagotavljajo pokritja tematike. Skupnost je premajhna, da bi sama vzdrževala lastno medijsko pokritost, zaradi majhnosti je ne pokrivajo niti regijski mediji. Razkoraki v znanju tako nastanejo, ker skupine z družbenoekonomsko višjim položajem bolj investirajo svoj čas in trud v iskanje težje dostopnih informacij v primerjavi s skupinami z nižjim družbenoekonomskim položajem (Gaziano 1988, 354). Slednje tako ostanejo slabo obveščene o tematiki.

Različni dejavniki vplivajo na družbeno stratifikacijo in medijsko strukturo. In ti strukturni vplivi se kažejo tudi med mestnim in podeželskim okoljem. Urbano območje je tako bolj naklonjeno medijskemu občinstvu (Gaziano in Gaziano 1999, 121). Ko je znanje povezano s specializirano tematiko, so pluralistične skupnosti v prednosti, ker razpolagajo z raznolikim informacijsko bogatim sistemom. V takih primerih je bolj verjetno, da se bo razkorak v znanju zmanjševal v bolj pluralnih skupnostih kakor v homogenih (Viswanath in Finnegan 1996, 207).

2.4.2.3.2 PRIMERI RAZISKAV RAZKORAKA V ZNANJU Z VPSELJAVO DEJAVNIKA SKUPNOSTI

Kot prvi so povezavo med tipom skupnosti in razkorakom v znanju podrobneje raziskovali že prvotni avtorji (Tichenor in drugi 1973; Donohue in drugi 1975; Tichenor in drugi 1980). Opazovali so vpliv velikosti skupnosti, kompleksnosti družbene strukture, konfliktnosti v skupnosti in geografske lokacije na stališča in znanje o okoljskih vprašanjih ter vprašanjih, povezanih z lokalno skupnostjo (Gaziano 1988, 352). Enota analize je bila pri tem skupnost, in ne posameznik. Predpostavili so, da je višja stopnja izobrazbe značilna za bolj urbano okolje, pri čemer se poveča tudi dostop do medijskih informacij in razlike v znanju (Gaziano in Gaziano 1996, 135), in da se informacijsko okolje posameznika razlikuje glede na skupnost, v kateri prebiva (Tichenor in drugi 1980, 71). Povezavo med skupnostjo, organiziranimi dejavnostmi skupnosti, medijskim trgom in nastankom razkoraka v znanju javnih zadev pa je v svoji doktorski disertaciji obravnavala Tichenorova učenka Cecilie Gaziano. Pri svoji analizi je izhajala iz predpostavke, da lokalni tiskani mediji lažje dosežejo posameznike z nižjim družbenoekonomskim položajem v primerjavi z nacionalnimi mediji, kar je tudi pogoj za zmanjšanje razkoraka v znanju (Gaziano 1984). V analizo je vpeljala tudi dejavnost organizacije, ki lahko spodbudi medijsko pokritost lokalnega dogajanja in prispeva k diseminaciji informacij (Gaziano 1984, 556). Razkorak v znanju se je v nasprotju z njenimi pričakovanji pokazal tudi pri tistih, ki so bili dejavni v skupnosti in bolj vključeni vanjo. Manj izobraženi so, kot je pokazala analiza, manj sodelovali pri dejavnostih skupnosti. In čeprav se je pokazal manjši razkorak pri temah, ki so bile lokalno visoko medijsko odmevne, ta rezultat ni bil statistično značilen (Gaziano 1984, 564).

Pozneje je le peščica raziskovalcev kot predmet svoje raziskave obravnavala strukturo skupnosti kot dejavnik razkoraka v znanju (Gaziano 1995, 12). Med njimi so gotovo najvidnejši raziskovalci projekta *Minnesota Hearth Health Program* pod vodstvom Viswanatha (Gaziano 1997, 246). Projekt *Minnesota Hearth Health Program* je bil

raziskovalni program, ki je trajal kar 10 let. Njihov namen je bil zmanjšati obolevnost za boleznimi srca in ožilja. Prisotnost razkoraka pri ozaveščenosti o boleznih srca in ožilja pa so primerjalno opazovali v majhnem kraju, regijskem središču in v predmestju velemesta (Viswanath in drugi 1991, 714–715). Ugotovili so, da se je razkorak v manjših in bolj homogenih skupnostih zmanjševal. Nov dotok znanja v okolje pa je s časoma privedel do učinka steklenega stropa (Gaziano in Gaziano 1996, 135), ki nastopi takrat, ko bolj izobraženi ne morejo več povečati svojega znanja, posamezniki z družbenoekonomsko nižjim statusom pa jih lahko postopno dohitijo; pri tem se neenakost zmanjšuje (Bonfadelli 2002, 67–68). Nasprotno je bil razkorak v znanju večji in se je s časom še dodatno povečeval v bolj pluralističnih skupnostih, pri čemer mislimo na večje in bolj kompleksne ter heterogene skupnosti (Gaziano 1995, 12). Program je tako opozoril, da je uspešnost informiranja družbe odvisna od družbene strukture in lastnosti skupnosti, na to morajo biti pozorni tudi organizatorji izobraževalnih in informacijskih kampanj (Viswanath in drugi 1991, 724).

Lastnosti okolja kot pomembnega dejavnika razkoraka v znanju je prepoznala tudi Fraile (Fraile in Schuman 2010; Fraile 2013a), ki ni primerjala lokalne ravni z nacionalno, temveč jo je zanimala primerjava med različnimi državami. Kot pomembne dejavnike zmanjševanja razkoraka v znanju je opredelila družbenoekonomske, politične in komunikacijske kontekste, ki so značilni za posamezno državo (analizo je opravila na primeru držav članic Evropske unije). Kot politični kontekstualni okvir je opredelila volilni sistem. Določeni institucionalni konteksti naj bi namreč imeli večjo dostopnost do informacij. Na primer večstrankarski sistemi, kjer so posamezne stranke bolj motivirane, da se med seboj razlikujejo, in ponudijo tudi več informacij svojim volivcem (Fraile in Schuman 2010, 5; Fraile 2013a, 121–122). Kot družbenoekonomski kontekst je opredelila predvsem dostopnost posameznikov do ekonomskih in kulturnih virov, operacionaliziranih z vladnimi izdatki za socialno varnost. Tretji dejavnik, komunikacijski kontekst, lahko na znanje vpliva predvsem v smislu, ali mediji ponujajo zaupanja vredne, kredibilne in razumljive informacije. Vsi ti trije dejavniki so bili uporabljeni za opredelitev informacijsko bogatega okolja in vpliv tega na razkorak v znanju. Informacijsko bogata okolja so bistveno zmanjšala razkorak v znanju med bolj in manj izobraženimi volivci (Fraile in Schuman 2010, 16; Fraile 2013a, 138). Ko je bilo v okolju dostopnih veliko informacij, so motivacija in kognitivne sposobnosti posameznika manj vplivale na znanje. V informacijsko revnih okoljih mora biti posameznik sam bolj motiviran, da si priskrbi potrebne informacije, informacijsko bogata okolja pa omogočajo pridobitev informacij tudi tistim, ki nimajo dovolj virov (sposobnosti ali motivacij), da bi

pridobili nova znanja (Fraile in Schuman 2010, 5; Fraile 2013a, 124). S tem se je izkazal potencial družbenoekonomskih politik pri izenačevanju in zmanjševanju razkoraka v znanju ter odpravljanja neenakosti (Fraile in Schuman 2010, 16; Fraile 2013a, 120). To, da informacijsko bogato okolje prispeva k višji stopnji političnega znanja in manjši odvisnosti političnega znanja od motivacije, je pokazal tudi Iyengar s sodelavci (Iyengar in drugi 2010). Tržni medijski sistemi tako ponujajo manj informacij in novic v primerjavi s sistemi javnih medijev, za katere je značilno, da so mediji v javni lasti in regulirani. To je značilno predvsem, ko gre za resne novice in politične informacije. Posledično so volivci v državah s tržnim medijskim sistemom slabše obveščeni in imajo manjše politično znanje. Obenem je njihovo politično znanje bolj odvisno od njihove motivacije in zanimanja za te tematike. Volivci iz držav z javnim medijskim sistemom lahko zaradi lažje dostopnih novic in informacij napredujejo v znanju kljub pomanjkanju zanimanja (Iyengar in drugi 2010, 302–303). Poleg tega javni medijski sistemi v svojih informativnih oddajah bolj pokrivajo politične vsebine v primerjavi z informativnimi oddajami na tržnih televizijskih postajah (Fraile in Iyengar 2014). Po drugi strani pa večja neodvisnost medijskih sistemov od oblasti, predvsem v medijsko pluralnih okoljih, pozitivno vpliva na politično učenje pri posameznikih še posebej pri bolj izobraženih (Schoonvelde 2013).

Hipoteza razkoraka v znanju je z vpeljavo skupnosti v raziskave pridobila razlago na kolektivni ravni, značilno za področje raziskav, ki ga uvrščamo v tip družbenega realizma (Gaziano in Gaziano 2009, 124), razen raziskave Fraile (Fraile in Schuman 2010; Fraile 2013a), ki sodi bolj na področje kolektivnega voluntarizma.

2.4.2.3.3 VPETOST V SKUPNOST

Drugo področje raziskav razkoraka v znanju, ki v analizo prav tako vpeljuje skupnost, pa slednjo razume kot dejavnik vpetosti v skupnost. Vpetost v skupnost se v tem primeru nanaša na relevantnost problematike za določeno skupnost (Rucinski 2004, 484). Vključenost v skupnost je bila v teh raziskavah operacionalizirana kot individualna spremenljivka (dolžina bivanja v skupnosti, lastništvo nepremičnin) (Viswanath in drugi 2000, 31) ali kot kolektivna spremenljivka, ki se je nanašala na celotno skupnost (na primer geografska bližina skupnosti, delež civilnodružbenih organizacij v skupnosti) (Rucinski 2004, 473–475).

Dejavnik vpetosti v skupnost je kot relevanten prepoznala že Cecile Gaziano, ki je v nasprotju s pričakovanji ugotovila, da se je razkorak v znanju pokazal tudi med tistimi, ki so bili v

skupnost bolj vpeti (Gaziano 1984). Viswanath in sodelavci so pozneje spet izhajali iz predpostavke, da vloga skupnosti in vpetost v skupnost zmanjšujeta razkorak v znanju (Viswanath in drugi 2000). Zmanjševanje razkoraka v znanju so opazovali na primeru problematike samomorov in ukrepov policije za zmanjšanje kriminala. Nekatere druge raziskave, ki niso obravnavale razkoraka v znanju, so namreč že pokazale na povezavo med vpetostjo v skupnost in izpostavljenostjo medijskim informacijam ter izpostavljenostjo različnim sporočilom (Viswanath in drugi 2000, 28). Povezava z institucijami skupnosti in civilno družbo ustvarja socialni kapital, ki lahko prispeva k večjemu znanju o skupnosti in s tem tudi k večji moči skupnosti (Viswanath in drugi 2000, 29). Člani skupnosti pa imajo obenem boljši dostop do lokalnih medijskih novic in sporočil (Viswanath in drugi 2000, 32). Pri tem je treba povedati, da je povezava med vključenostjo v skupnost in družbenoekonomskim položajem. Posamezniki, ki so vključeni in dejavni v skupnosti, navadno izhajajo iz boljšega družbenoekonomskega položaja (Viswanath in drugi 2000, 30). Raziskava politične participacije v ZDA je tako ugotovila, da se višji družbenoekonomski položaj povezuje tudi z večjo participacijo v organizacijah (Gaziano 1995, 18).

Viswanath in sodelavci so predpostavili, da čim večja je posameznikova vpetost v skupnost in čim bolj je sama tematika za skupnost tudi relevantna, tem bolj verjetno bodo člani skupnosti, ne glede na stopnjo izobrazbe, pozorni do preučevane tematike, pri čemer je nastanek razkoraka v znanju med njimi manj verjeten (Viswanath in drugi 2000, 29). Raziskava, ki so jo opravili na 661 prebivalcih, je pokazala, da povezanost skupnosti ni vplivala na znanje, se je pa relevantnost teme za skupnost pokazala kot pomemben pojasnjevalni dejavnik razkoraka v znanju lokalnih javnih zadev (Viswanath in drugi 2000, 27). Do podobnih rezultatov je v svoji raziskavi prišla tudi Dianne Rucinski. Med skupinami z nižjim družbenoekonomskim položajem je vpetost v skupnost pozitivno vplivala na seznanjenost programov zdravstvenega zavarovanja za otroke iz finančno šibkih družin (Rucinski 2004), za razliko od prej omenjene raziskave pa relevantnost problema ni imela takega vpliva. Vpetost v skupnost je celo prispevala k obrnjenemu razkoraku v znanju. Posamezniki z nižjim družbenoekonomskim položajem so bili s programi zavarovanja bolj seznanjeni v primerjavi s skupinami z višjim položajem (Rucinski 2004).

2.4.2.4 VPLIV MEDIJSKE POKRITOSTI NA RAZKORAK V ZNANJU

Doslej smo si ogledali tri dejavnike zmanjševanja razkoraka v znanju, na katere so opozorili že prvotni avtorji. Viswanath je v svoji doktorski disertaciji dopolnil seznam dejavnikov, pri

katerih se razkorak v znanju pokaže z manjšo verjetnostjo. Poleg družbene strukture, relevantnosti in konfliktnosti ima na zmanjševanje razkoraka v znanju lahko vpliv tudi medijska pokritost. V marsičem sta dejavnika medijske pokritosti in konfliktnosti povezana, na to so opozarjali že prvotni avtorji (Tichenor in drugi 1980). Preveč poenostavljeno bi bilo trditi, da so prav mediji tisti, ki začenjajo konfliktnost. Nedvomno pa imajo pomembno vlogo pri širjenju ozaveščenosti, zanimanja in intenzivnosti nove vsebine (Tichenor in drugi 1980, 118–119). Čim bolj je določena tematika medijsko odmevna, tem večja se zdi konfliktnost tematike (Tichenor in drugi 1980, 143–144). Obenem državljani prve informacije o tematiki (če ne gre za izrazito lokalno tematiko) izvejo ravno iz medijev (Tichenor in drugi 1980, 171). Prav tako posamezniki pomembnost tematike ocenjujejo na podlagi pogostosti pokritja tematike v medijih (Iyengar in Kinder 1987). Čim bolj je tematika prisotna v medijih, tem pomembnejša se jim zdi. Nedavne raziskave so tudi pokazale, da so mediji tisti, ki pripisujejo in podeljujejo lastništvo novih vsebin in konfliktov, ki se na primer pokažejo v obdobju kampanje (De Bruycker in Walgrave 2013). Vpliv medijske pokritosti pa se kaže tudi pri nastanku razkoraka v znanju. Razkorak v znanju se tako manj verjetno pokaže, ko so agencije, ki so izvajale kampanje, lahko nadzirale okolje (lokalne medije in lokalne oblasti, elito, ki določa, katere tematike predstavljajo tveganja skupnosti) ter v primeru izjemnih dogodkov, ki vzbudijo daljšo medijsko pokritost. Vendar gre v slednjem primeru lahko le za seznanjenost z dogodkom, razlike v poglobljenem znanju pa so še vedno prisotne (Viswanath in drugi 1991), oziroma se še povečajo (Gaziano in Gaziano 1996, 135).

Raziskava razkoraka v znanju na primeru državljanske vojne v Bosni na populaciji Američanov je v obdobju triletnega opazovanja od septembra 1992 do junija 1995 pokazala na upad razkoraka v znanju kljub geografsko oddaljeni tematiki (Rhine in drugi 2001). Zaradi dolgotrajnega poročanja in vmesnega zaostrovanja konfliktov v Bosni, ki so spodbudili še dodatno poročanje, se je v tem času razkorak v znanju začel zmanjševati (Rhine in drugi 2001). Vendar je raziskava merila le poznavanje etičnih skupin, vpletenih v vojno²². Seznanjenost z dogodkom se je nedvomno povečala, je pa možnost, da se je razkorak v poglobljenem znanju samo še povečal. Razkorak v znanju se v daljšem obdobju kampanje kljub pričakovanjem teorije lahko ne zmanjša. Minnesota Heart Health Program so v svojem desetletnem raziskovalnem projektu, kjer so opazovali kar petletno obdobje, naleteli celo na povečanje razkoraka v času (Viswanath in drugi 1991, 719).

---

²² Analizirali so vprašanje iz javnomnenjske raziskave Times Mirror, ki se je glasilo: "Ali poznate ime etnične skupine, ki je zasedla velik del ozemlja Bosne in obkrožila Sarajevo?" (Rhine in drugi 2001, 599).

Razkorak v znanju se je zmanjševal, tudi ko je javna pozornost do raziskovalnega problema oslabela. Z zmanjšanjem medijskega poročanja o temi je oslabela tudi zanimanje za obravnavano tematiko (Donohue in drugi 1975; Tichenor in drugi 1980; Griffin 1990; Gaziano 1988, 353; Gaziano in Gaziano 1996, 135; Gaziano 1997, 246; Gaziano 2010, 617–618). To je vplivalo na procese pozabljanja in zmanjševanja razkoraka v znanju. Pri tem se je z zmanjšanjem razkoraka v znanju zmanjšalo tudi splošno znanje o tematiki. To, da z zmanjšanjem poročanja o določeni tematiki upade tudi seznanjenost s tematiko, kaže primer iz ZDA, o katerem poročata Delli Carpini in Keeter (Delli Carpini in Keeter 1996, 126). Leta 1990 je namreč kar 56 odstotkov anketirancev pravilno identificiralo, kdo je Nelson Mandela. Meritev javnega mnenja je potekala le teden dni, preden so Mandelo po dvajsetih letih izpustili iz političnega zapora, zaradi česar je bil v tem obdobju deležen precejšnje medijske pozornosti. Le deset mesecev kasneje, ko je medijska odmevnost tega dogodka že potihnila, je le še 17 odstotkov Američanov vedelo, kdo je Nelson Mandela (Delli Carpini in Keeter 1996, 126). Do podobnega učinka je prišlo tudi v skupnosti, ki je bila izpostavljena novinarski stavki (Olien in drugi 1983, 456). V obdobju, ko časopisi zaradi stavke niso izhajali, se je razkorak v znanju zmanjšal. Ugotovitve pa so tudi v skladu z raziskavami učinka televizije na javnomnenjske odgovore, ki so pokazale, da je vpliv televizije in novic le kratkotrajen (do naslednje objave novic) (Iyengar in Kinder 1987, 30).

Več o vplivu posameznega tipa množičnega medija na razkorak v znanju si bomo ogledali v naslednjem poglavju.

2.4.2.5 ZMANJŠEVANJE RAZKORAKA V ZNANJU ALI STEKLENI STROP

Treba je upoštevati tudi pomislek, da je do stagniranja, zmanjševanja ali obrnjenega razkoraka v znanju (družbene skupine z nižjim družbenoekonomskim položajem premorejo več znanja kot skupine z družbenoekonomsko višjim položajem) lahko prišlo v primerih, ko skupine z družbenoekonomsko višjim položajem dosežejo vse razpoložljivo znanje oziroma vse znanje, ki ga merski instrument še lahko zazna. (Viswanath in drugi 1991, 718; Gaziano 1995, 9). V tem primeru govorimo o steklenem stropu (Ettema in Kline 1977). Minnesota Heart Health Program je tako zaznal odsotnost razkorak v znanju glede dejavnikov za bolezn srca in ožilja kot rezultat izobraževalnih programov in medijskega delovanja, kljub temu pa so skupine z nižjim družbenoekonomskim položajem bolj pogosto žrtve bolezn srca in ožilja. Razkorak v znanju je tako lahko še vedno prisoten v poglobljenem znanju (Viswanath in drugi 1991, 718). Že prej smo opozorili tudi na primer raziskave, ki je merila razkorak v znanju na

primeru državljanske vojne v Bosni. Raziskovalci so kot indikator znanja uporabili zgolj eno dihotomno spremenljivko: ali poznate ime etnične skupine, ki je zasedla velik del ozemlja Bosne in obkrožila Sarajevo? (Rhine in drugi 2001, 599). V tem primeru je zelo verjetno, da smo upad razkoraka v znanju opazili zaradi pojava steklenega stropa. V triletnem opazovanem obdobju so tisti z višjo stopnjo izobrazbe to znanje pridobili že prej, nižja družbenoekonomska skupina pa jih je le postopno dohajala, pri tem se je razkorak v znanju še vedno lahko povečeval v poglobljenem znanju.

2.4.3 MNOŽIČNI MEDIJI IN RAZKORAK V ZNANJU

"Vloga medijskega objavljanja novic je osreden koncept hipoteze razkoraka v znanju" (Viswanath in Finnegan 1996, 198), saj je razkorak v znanju postavljen v pogoje povečanega poročanja in dostopa do informacij. Zato tudi ni presenetljivo, da so večino raziskav s področja razkoraka v znanju opravili prav raziskovalci množičnih komunikacij in še posebej novinarstva, ki se ukvarjajo prav z vplivom množičnih medijev na povečevanje znanja in razkoraka v znanju (Jeffres in drugi 2011, 30). Ugotavljali so, da zanašanje na medijska sporočila ter individualne značilnosti medijev in drugih kanalov sporočanja vpliva na razkorak v znanju (Viswanath in Finnegan 1996, 200). Volivci oziroma državljani se morajo namreč zanašati na druge, ko želijo pridobiti novice in informacije o tematikah, ki jim niso neposredno dostopne, na primer o javnih zadevah, nacionalnih politikah, zunanji politiki ali škodljivih dejavnikih, ki vplivajo na zdravje oziroma okolje (Iyengar in Kinder 1987, 114). Vlogo drugih, ki posameznika preskrbijo s potrebnim znanjem in informacijami, pogosto prevzemajo množični mediji, predvsem ko gre za politično znanje (Delli Carpini in Keeter 1996, 112). Ti pa se med seboj razlikujejo, in sicer po formatu (obliki), vsebini novic, družbeni vlogi in različnem vplivu na občinstvo (Miyo 1983, 627). Povezava med uporabo množičnih medijev in razkorakom v znanju je danes z nastankom novih oblik množičnega komuniciranja še bolj aktualna. Sporočila se z novimi mediji prenašajo po drugačnih kanalih, obenem pa se je vzpostavil štiriindvajseturni cikel novic (Norris 2000, 162–182). Tako na primer volilna kampanja kot eden od časovnih okvirov, pogosto uporabljen v raziskavah razkoraka v znanja, volilna sporočila manj prenaša prek programa stranke, bolj pa ob pomoči marketinških pristopov in orodij, pri čemer so novice dostopne ves dan. Vlogo sporočevalcev so pri tem prevzele profesionalne marketinške agencije in seveda mediji, ki poleg prenašalca sporočil prevzemajo tudi vlogo oblikovalca sporočil (Kustec Lipicer 2010, 17). Pri vsem tem pa imajo pomembno vlogo tudi novi mediji, kot so internet in družbena omrežja, na katere so

Jeffres, Atkin in Fu opozorili pri prenosu teorije razkoraka v znanju na področje novega medijskega okolja (Jeffres in drugi 2011, 30). Še pred razvojem interneta je večino raziskovalcev zanimal različen vpliv televizije in tiskanih medijev na razkorak v znanju. Na splošno raziskave razkoraka v znanju ugotavljajo, da so tiskani mediji bolj naklonjeni družbenoekonomskim skupinam z višjim položajem, televizija pa je pogosto prepoznana kot izenačevalec znanja med družbenimi skupinami (Gaziano 1988).

Vpliv radia na razkorak v znanju je bil redkeje raziskovan in slabše teoretsko opredeljen. Med redkimi, ki so v analizo razkoraka v znanju vpeljali tudi spremljanje radijskega programa, je Fraile, ki je statistično značilno povezavo med spremljanjem radijskega programa in političnega znanja za primer Španije potrdila le za leto 2004, ko so bili podatki zbrani v času volitev in je tudi radijski program spremljal politično dogajanje pred volitvami, ne pa za leto 2006 (Fraile 2011, 175). Pred Frailovo pa so vpliv spremljanja radia na znanje opazovali Stauffer in sodelavci že v začetku devetdesetih let. Stopnja izobrazbe je vplivala na priklic informacij, ki jih je kenijsko občinstvo slišalo po radiu (Stauffer in drugi 1980), kar kaže na neizenačevalno vlogo radia.

Avtorji so tako prišli do sklepa, da je različen dostop do medijev, na katerega vpliva stopnja izobrazbe, ključen dejavnik pri vzdrževanju razkoraka v znanju v skupnostih (Tichenor in drugi 1987, 336). Dostop lahko pomeni dvoje, in sicer fizični dostop in kognitivni dostop. Fizični dostop predstavlja dostop do medija, kognitivni pa dostop do vsebine. Večina raziskav se je osredotočala predvsem na fizični dostop do medija, predvsem z razvojem interneta pa postane relevantno tudi vprašanje kognitivnega dostopa, se pravi, katere informacije občinstvo sprejema (Grabe in drugi 2000, 4–5). Na različno stopnjo pozornosti, ki jo medijem namenijo družbenoekonomske skupine, sta sicer opozorila že Weenig in Midden, ki ugotavljata, da manj izobraženi namenjajo manj pozornosti medijskim sporočilom v primerjavi z bolj izobraženimi (Weenig in Midden 1997). Obenem so manj izobraženi predvsem manj uspešni pri obdelavi informacij in priklicu informacij iz spomina in kažejo manj zanimanja pri sprejemanju medijskega sporočila (Grabe in drugi 2000; Grabe in drugi 2008). V tem primeru se je tudi kognitivni dostop do sporočil pokazal kot pomemben dejavnik pojasnjevanja razkoraka v znanju.

Hipoteza razkoraka v znanju predpostavlja, da se razkorak med družbenimi skupinami z različnim družbenoekonomskim položajem povečuje z naraščanjem razpoložljivih informacij v medijih (Tichenor in drugi 1970). Pogoj preverjanja hipoteze razkoraka v znanju je tako

sprememba razpoložljivih informacij v medijih (Gaziano 1997, 242). Naj na tem mestu opozorimo, da niso vse raziskave raziskovale vpliva povečanja informacij v množičnih medijih na razkorak v znanju, temveč jih je bolj zanimal vpliv povečanja informacij z usmerjenim izobraževanjem, kot so informacijske brošure in letaki, razdeljeni v skupnosti, ter organizacija izobraževalnih tečajev in delavnic z namenom povečanja znanja in ozaveščenosti (Viswanath in drugi 1991; Weenig in Midden 1997; Fraile 2014). A v teh primerih je šlo bolj za izobraževanje o določenem področju na primer varovanja zdravja, zdravem načinu življenja in okolju ter za eksperimentalno preverjanje vpliva povečanja informacij na pridobljeno znanje. Ko se raziskovalci posvetijo opazovanju povečanja znanja o javnih zadevah in političnem znanju, so navadno vezani na povečanje informacij prek množičnih medijev.

Vpliv množičnih medijev na razkorak v znanju ni povsem jasen kljub množici raziskav. Večina jih namreč kot mero medijske pokritosti uporablja anketirančevo oceno spremljanja medijev, in ne dejansko medijsko pokritost posameznega dogodka, novice (Gaziano 1997, 243). Medijsko pokritost so v svojo analizo na primer vnesli Jerit in sodelavci, ki so analizirali podatke javnomnenjskih raziskav v povezavi z analizo vsebine medijev (Jerit in drugi 2006). Tudi drugače pregled literature z različnimi rezultati ne podpira enako različnega vpliva tiskanih medijev in televizije na razkorak v znanju (Kwak 1999, 395). So pa rezultati Pearsona pokazali, da je pomanjkanje medijskega poročanja vplivalo na vzdrževanje nižje ravni znanja o zalivski vojni pri podeželskem prebivalstvu Aljaske (Pearson 1993), kar kaže na to, da mediji ohranjajo vlogo informatorjev, ko govorimo o političnem znanju in znanju javnih zadev.

V nadaljevanju si bomo podrobneje ogledali vpliv televizije, tiskanih medijev in interneta na zmanjševanje razkoraka v znanju. Kljub ugotovitvam, ki jih je prineslo raziskovanje množičnih medijev, primerjava televizije in tiskanega medija pri zmanjševanju razkoraka ni prinesla jasnih sklepov.

2.4.3.1 VPLIV TELEVIZIJE NA RAZKORAK V ZNANJU

Raziskave na splošno kažejo, da je razkorak med skupinami z različno stopnjo izobrazbe manjši med uporabniki televizijskih novic v primerjavi s tistimi, ki informacije iščejo po časopisih. Do takšnih ugotovitev je v svoji raziskavi prišel Miyo. Čeprav ugotovitve niso bile statistično značilne, se je pri uporabnikih televizije kazal manjši razkorak v znanju kot pri

uporabnikih časopisa (Miyo 1983). Televizija se je kot izenačevalec znanja pokazala tudi v raziskavi na primeru ameriških predsedniških volitev leta 1992. Kwak je s svojo analizo političnega znanja opozoril, da uporaba medijev pomembno pojasnjuje povezavo med stopnjo izobrazbe in pridobljenim znanjem. V obdobju povečanih medijskih informacij se je med tistimi, ki so spremljali televizijske novice, razkorak v znanju med družbenoekonomskimi skupinami zmanjšal (Kwak 1999, 399). Posamezniki z boljšimi kognitivnimi sposobnostmi so lahko pridobili nove informacije tako iz tiskanih medijev kot s televizije, tistim z nižjimi kognitivnimi sposobnostmi pa je bilo lažje pridobiti novo znanje s televizije (Kwak 1999, 395). Eveland in Scheufele sta preučevala velikost razkoraka v znanju na primeru naslednjih ameriških predsedniških volitev, leta 1996 in participacijo med manj in bolj izobraženimi glede na količino in obliko izpostavljenosti medijskim sporočilom. Povezanost med izobrazbo in znanjem je bila šibkejša med uporabniki televizije v primerjavi z neuporabniki televizije, kar lahko kaže na sposobnost televizije pri izenačevanju razkoraka v znanju. Podoben učinek se je pokazal tudi pri primerjavi bralcev in nebralcev tiskanih medijev, a je bila v slednjem primeru povezava šibkejša (Eveland in Scheufele 2000). Izobraževalna vloga televizije se je pokazala tudi na primeru raziskave političnega znanja, ki jo je opravil Jerit s sodelavci. Povečanje poročanja na televiziji je imelo večji vpliv na manj izobražene, ki so v znanju napredovali skoraj toliko kot najbolj izobraženi, to pa posledično ni ustvarjalo razkoraka v znanju (Jerit in drugi 2006). Do podobnih ugotovitev je prišel tudi Kleinnijenhuis, ki je razkorak v političnem znanju preučeval na Nizozemskem. Spremljanje političnih novic na televiziji se je za pridobivanje političnega znanja izkazalo za bolj učinkovito pri manj izobraženih. Medtem ko so bolj izobraženi v političnem znanju bolj napredovali s prebiranjem kompleksnih vsebin v resnem tisku (Kleinnijenhuis 1991, 517).

Televizija prispeva k izenačevanju znanja predvsem zaradi načina obdelovanja informacij in posredovanja informacij. Posamezniki, ki nove informacije ne samo slišijo, temveč jih tudi vidijo, te informacije lažje priključijo iz spomina (Katz in drugi 1977). Poleg tega televizija določene teme obravnava le površinsko in jih tudi večkrat ponovi (Fraile in Schuman 2010, 12; Jeffres in drugi 2012, 63). Glavne novice dneva se tako lahko znajdejo v vseh dnevnikih informativnih oddajah, še večja pa je verjetnost, da bomo večkrat na televiziji naleteli na isti oglas, zato se domneva, da je televizija bolj namenjena pasivnim uporabnikom (Jeffres in drugi 2012, 63) in uporabnikom, ki s spremljanjem televizije iščejo bolj zabavo kot informacije (Miyo 1983, 628). Po drugi strani pa ravno televizijskih objav ne moremo znova

gledati²³, ker so trenutne, časopisni članek pa z lahkoto še enkrat preberemo (Miyo 1983). Če povzamemo po Iyengarju in Kinderju, so televizijske novice kratke, o moderni politiki poročajo izrazito poenostavljeno, so nedvomno vizualne in delujejo na način zabavnega programa (Iyengar in Kinder 1987). Za televizijo tako velja, da je bolj dostopna tistim s slabšimi kognitivnimi kompetencami in slabšim predznanjem in zato manj verjetno povzroča razkorak v znanju. Bolj kompleksne teme pa so obravnavane zgolj površinsko, pri čemer skupine s predznanjem nimajo veliko možnosti pri pridobitvi novega znanja (Eveland in Scheufele 2000, 200). Televizija predstavlja medij, ki težjih vprašanj, kot je na primer gospodarstvo in ekonomija, ne obravnava dovolj poglobljeno, temveč samo površinsko. Razkorak v znanju med družbenoekonomskimi skupinami se pri tem zmanjšuje in ustvarja manjše razlike med informacijsko revnimi in bogatimi (Gaziano 1997, 250). Poleg zmanjševanja razkoraka v znanju pa televizijske novice pomagajo gledalcem oblikovati mnenja o politični tematiki in jih smiselno strukturirati (Reese in Miller 1981).

Uporaba elektronskih medijev s strani manj izobraženih lahko prispeva k zmanjševanju razlik v znanju, a to ni vselej pravilo (Gaziano in Gaziano 1996, 135). Struktura televizijskih novic lahko ponudi le omejeno količino informacij in obenem predpostavlja, da občinstvo že ima določeno predznanje, tako da je le manjše število teh informacij popolnoma razumljenih in trajno shranjenih v spomin (Gandy in El Waylly 1985, 778). Nekatere raziskave tako kažejo na povečevanje razkoraka v znanju tudi med uporabniki televizije. Televizija, za katero se je pogosto domnevalo, da prispeva k izenačevanju znanja (Viswanath in Finnegan 1996, 200), je v raziskavi Olien in sodelavcev vplivala na povečevanje razkoraka tudi pri temah, ki so bile lokalnega pomena (Olien in drugi v Gaziano 1997, 246). Čeprav se zdi televizija univerzalno dostopen medij, se v raziskavi, ki sta jo opravila Gaziano in Horowitz, ni pokazala kot najučinkovitejši medij pri zmanjševanju razkoraka v znanju in pri diseminaciji znanja o zmanjševanju tveganj za rakava obolenja (Gaziano in Horowitz 2001, 13). Do podobnih ugotovitev je v svoji eksperimentalni analizi prišel tudi Grabe s sodelavci. Tudi uporaba televizije je med različnimi skupinami izobrazbe ustvarjala razkorak v znanju. Ob spremljanju enakih televizijskih sporočil so tisti z višjo izobrazbo lahko priklicali iz spomina več informacij v primerjavi s tistimi z nižjo izobrazbo (Grabe in drugi 2000, 20).

---

²³ Napredek tehnologije danes sicer omogoča, da si gledalec televizijski program posname ali zavrti nazaj, oziroma si celo ogleda nekatere televizijske oddaje v spletu.

2.4.3.2 VPLIV TISKANIH MEDIJEV NA RAZKORAK V ZNANJU

Raziskave vpliva tiskanih medijev na razkorak v znanju so ubrale dve smeri. Raziskave, ki so se ukvarjale s primerjavo televizije in časopisa ter njunega različnega vpliva na razkorak v znanju, ter raziskave, ki so med seboj primerjale lokalne, regionalne in nacionalne časopise. Eno prvih pomembnejših raziskav, ki se je ukvarjala prav s preučevanjem različnih tipov časopisov na razkorak v znanju, so opravili prvotni avtorji. Tichenor, Donohue in Olien so leta 1987 v članku z naslovom "*Effects of Use of Metro Dailies on Knowledge Gap in Small Towns*" opozorili na različno rabo medijev med družbenoekonomskimi skupinami. Raziskava je pokazala, da so imeli bolj izobraženi tudi boljši dostop do časopisov, zato se je razkorak v znanju kljub lokalni, konfliktni tematiki povečeval (Tichenor in drugi 1987; Gaziano 2010). Več znanja o tematiki pa so imeli tisti posamezniki, ki niso uporabljali zgolj lokalnih časopisov, temveč so posegli vsaj tudi po regionalnih oziroma nacionalnih časopisih. Ta povezava je bila močnejša v manjših, bolj homogenih skupnostih, kjer lokalni časopisi niso izhajali vsak dan. Slabši dostop do novic je tako pomenil več truda za pridobitev informacij ter posledično večje znanje. In čeprav so imeli do teh časopisov boljši dostop bolj izobraženi, se med uporabniki ni več kazal razkorak v znanju (Tichenor in drugi 1987). Z vplivom lokalnih časopisov na razkorak v znanju se je v svoji doktorski nalogi ukvarjala tudi Gaziano in ugotovila, da je razkorak v znanju javnih zadev večji med bralci lokalnih tiskanih medijev kot med nebralci. To pa ne pomeni, da z branjem lokalnih časopisov niso pridobili tudi posamezniki z nižjim družbenoekonomskim položajem. Bralci lokalnih tiskanih medijev z nižjim družbenoekonomskim položajem so imeli večje znanje kot nebralci z višjim družbenoekonomskim položajem (Gaziano 1984, 564–599).

Druge raziskave so se bolj posvetile primerjavi televizije in časopisov ter vplivu tega dvojega na razkorak v znanju. Liu in Eveland sta leta 2005 ponovila raziskavo Eveland in Scheufele in dodala nove neodvisne spremenljivke, kot so motivacija, interes za politične teme in osebnost, operacionalizirano s potrebo po znanju (Liu in Eveland 2005). V svoji analizi prideta do spoznanja, da sta uporaba tiskanih medijev in političnega znanja bolj povezana pri višje izobraženih in pri tistih z večjo potrebo po znanju (Liu in Eveland 2005). Raba tiskanih medijev je vplivala na večji razkorak v znanju tudi na Nizozemskem (Kleinnijenhuis 1991). Tisti, ki so bili bolj izobraženi in so namenili več časa branju resnih časopisov, so hitreje napredovali v znanju v primerjavi z manj izobraženimi, ki so namenili enako veliko časa branju teh časopisov. Resni časopisi s kompleksnimi zgodbami pogosto uporabljajo redko uporabljene besede in dolge stavke, to pa povzroča težave manj izobraženim pri razumevanju

vsebine novic. Bolj izobraženi že z nekaj časa, ki ga namenijo branju teh časopisov, hitro napredujejo v političnem znanju, resen tisk pa se ni izkazal za uporaben medij pri pridobivanju znanja manj izobraženih (Kleinnijenhuis 1991). Podobno so avtorji Jerit, Barabas in Bolsen v svoji obširni raziskavi odkrili večjo povezavo med izobrazbo in znanjem v primerih, ko se je povečalo medijsko poročanje v časopisih. Bolj izobraženi so tako s povečanjem poročanja v medijih tudi bolj napredovali v znanju (Jerit in drugi 2006). Do drugačnih spoznanj sta prišla Fraile in Iyengar, ki sta ugotovila, da se razkorak v znanju med tistimi z večjim in manjšim zanimanjem za politična vprašanja (manj pa tudi med manj in bolj izobraženimi) zmanjšuje le pri bralcih resnih časopisov, ne pa tudi med tistimi, ki spremljajo informativni program na televiziji. Apatičnim volivcev je uspelo dohiteti tiste z višjim političnim interesom, ko je šlo za spremljanje politične tematike v časopisih (Fraile in Iyengar 2014). Nima pa resen tisk vpliva na naključno pridobivanje političnega znanja. Nekateri bralci lahko po resnem tisku posežejo le z namenom, da preberejo športne ali kulturne vsebine in pri tem prelistajo po preostalem delu časopisa. Velja predpostavka, da bodo bralci zgolj z listanjem in prebiranjem naslovov podzavestno osvojili nekaj političnega znanja. Kleinnijenhuis je v svoji raziskavi pokazal, da za kompleksno napisane politične novice to ne velja (Kleinnijenhuis 1991, 516).

Poleg tega raziskovalci ugotavljajo, da je raba časopisov veliko bolj naklonjena skupinam z družbenoekonomsko višjim položajem. Tiskani mediji namreč niso brezplačni, stroške naročnine oziroma kupnine pa so bolj pripravljene plačevati družbenoekonomsko višji razredi. Poleg tega so v časopisih tematike pogosto bolj namenjene srednjemu razredu in višjemu srednjemu razredu, saj so to skupine, ki jih skušajo doseči oglaševalci v tiskanih medijih (Donohue in drugi 1975; Donohue in drugi v Eveland in Scheufele 2000, 218). Tretji dejavnik, ki vpliva na to, da so tiskani mediji bolj naklonjeni družbenoekonomsko višjim položajem, je potrebna določena pismenost za razumevanje vsebine medija (Eveland in Scheufele 2000, 219). Pri tem imamo v mislih predvsem tako imenovano funkcionalno pismenost, ki poleg veččin branja zajema tudi razumevanje besedila (Converse 1962, 592). Tiskani mediji naj bi na povečevanje razkoraka v znanju vplivali predvsem takrat, ko gre za kompleksne, resne časopise s težko berljivo vsebino, s pogosto rabo tujk in dolgih stavkov (Kleinnijenhuis 1991), ki so za povprečnega bralca teže razumljivi in zahtevajo višjo stopnjo pismenosti .

Pogosto je uporaba časopisov pogojena tudi z zanimanjem. Tako je Kwak opozoril na povezavo med izobrazbo, interesom in uporabo tiskanih medijev. Interes je določal vpliv uporabe tiskanih medijev na razkorak v znanju med izobrazbenimi skupinami (Kwak 1999). Razkorak v znanju med družbenoekonomskimi skupinami se je tako zmanjševal tudi pri bralcih časopisa, če so ti izkazali tudi zanimanje za ameriško predsedniško kampanjo leta 1992. Pri majhnem zanimanju za volilno kampanjo je bil učinek tiskanega medija nasproten, razkorak v znanju se je med družbenoekonomskimi skupinami povečeval (Kwak 1999, 403). Podobno je bilo spremljanje medijev, še posebej spremljanje tiskanih medijev, povezano z ozaveščenostjo o tveganjih, ki povzročajo rakava obolenja (Viswanath in drugi 2006, 14–15). Posamezniki, ki pogosto uporabljajo tiskane medije kot vir informacij, so bolj verjetno seznanjeni s tematikami tudi v primerjavi s skupinami z isto stopnjo izobrazbe. Razkoraki v znanju se tako lahko pojavijo tudi znotraj posamezne družbenoekonomske skupine, ko posamezniki zaradi različnega zanimanja različno uporabljajo medije (Gaziano 1988, 354).

Čeprav so časopisi navadno bolj usmerjeni k skupinam z družbenoekonomskim višjim položajem, se je v nekaterih primerih časopis izkazal kot uporaben tudi pri zmanjševanju razkoraka v znanju (Olien in drugi 1983; Gaziano in Horowitz 2001, 13). Skupine z nižjim družbenoekonomskim položajem so tržno morda manj zanimiva ciljna publika medijev, vendar je njihova potreba po dodatnih informacijah in znanju večja (Gaziano in Horowitz 2001, 23). Zato je toliko bolj pomembno, da so tiskani mediji predvsem, ko je šlo za poglobljeno znanje o tematikah varovanja zdravja, pomembno povečevali znanje manj izobraženih (Gaziano in Horowitz 2001, 13). Časopisi lahko predvsem, ko gre za tematike, povezane z zdravjem, ta vprašanja naslovijo pogosteje in obširneje v primerjavi s televizijo. Hkrati je iskanje informacij o varovanju zdravja lažje v tiskanih medijih, televizija po drugi strani zgolj poroča o novih odkritjih na področju zdravja, zaradi omejenega časa pa le redko poglobljeno ozavešča o preventivnih zdravstvenih ukrepih (Viswanath in drugi 2006, 15).

Vpliv medija na razkorak v znanju pa ni odvisen le od značilnosti medija, temveč tudi od medijskega trga. Pri analizi razkoraka v političnem znanju v Španiji, za katero je značilen polariziran pluralistični medijski trg in kjer medijske informacije, ki so objavljene v časopisih, zaradi jasnega političnega nazora glavnih lastnikov medijev prehajajo tudi na radio in televizijo, so se tiskani mediji tako izkazali za izenačevalce razkoraka v znanju. Povezanost stopnje izobrazbe in znanja je bila šibkejša pri bralcih časopisov kot pri nebralcih (Fraile 2011). Kljub jasnim rezultatom analize v Španiji pa se moramo zavedati, da so druge

raziskave povezanosti uporabe tiskanih medijev in političnega znanja to povezavo raziskovale v pogojih večjega števila medijskih političnih informacij, v obdobjih volilne kampanje, Fraile pa je to ugotavljala v obdobju brez volitev. Velja namreč predpostavka, da lahko televizija in časopisi drugače poročajo o političnih vprašanjih v obdobju kampanje in zunaj nje, ko predvsem televizijski program dopolnijo razna predvolilna soočenja.

2.4.3.3 VPLIV INTERNETA NA RAZKORAK V ZNANJU

V zadnjem času so področje raziskav vpliva množičnih medijev na razkorak v znanju dopolnile raziskave, ki ne primerjajo zgolj vpliva televizije in tiskanih medijev na razkorak v znanju, temveč jih zanima vpliv novih tehnologij, predvsem interneta, na razkorak v znanju. To, kar tradicionalnim medijem ni uspelo, se je zdelo, da lahko uspe svetovnemu spletu. Internet za razliko od običajnih medijev razpolaga z množico informacij, obenem pa ponuja tudi prostor za javno razpravo in izmenjavo idej (Jeffres in drugi 2012, 59), kjer posameznik ni samo prejemnik sporočila, temveč zavzema vlogo aktivnega občinstva. Internet naj bi tako s primernimi javnimi politikami obogatil demokracijo, povečal javno razpravo (Blumler in Gurevitch 2001, 1) in jo revitaliziral (Dahlberg 1998, 70). Najpomembnejša lastnost interneta pa se je zdela njegova interaktivna vloga, ki omogoča volivcem, da pridejo v stik z odločevalci (Reavy in Perlmutter 1997) in jim daje priložnost, da z njimi neposredno komunicirajo.

S tem raziskovalnim vprašanjem se je med prvimi podrobneje ukvarjala Kimberly Speight (Speight 1999), ki postavi prve teoretske temelje za raziskovanje vpliva interneta na razkorak v znanju. Speight je predpostavila, da je dostopnost in način uporabe internetnih sporočil pogojen z družbenoekonomskim položajem. Čeprav so internetne novice pogosto dojete kot brezplačne, pri tem ne smemo pozabiti na stroške internetne povezave in opreme (Speight 1999, 137). Njen teoretski članek sega v obdobje, ko časopisi še niso imeli svojih elektronskih, spletnih inačic in internet še ni bil tako razširjen, raba pa je bila omejena na računalnik (danes lahko uporabniki internet uporabljajo tudi prek tabličnih računalnikov in pametnih telefonov). Danes internet poleg spletnih objav obsega tudi medijska sporočila tiskanih medijev in posnetke televizijskih oddaj ter za razliko od tradicionalnih medijev ponuja možnost, da na informacije naletimo naključno (Jeffres in drugi 2012, 62), ko brskamo po neskončnih straneh svetovnega spleta.

Z razkorakom v znanju in uporabo interneta se je ukvarjal tudi Bonfadelli, ki je svojo analizo opravil na evropskih podatkih, Švici (Bonfadelli 2002). Razkorak pri uporabi interneta se je pokazal kot dvojen, razkorak v dostopu do interneta in razkorak v uporabi interneta. Podobno kot pri drugih medijih, kjer smo že omenili, da nastaja problem v fizičnem dostopu do medija in kognitivnem dostopu do medija. Bolj izobraženi nimajo samo boljšega dostopa do interneta, temveč ga tudi pogosteje uporabljajo, pri tem pa je pri njih uporaba bolj povezana z iskanjem novih informacij in ne toliko z zabavo (Bonfadelli 2002). Enako ugotavljajo tudi drugi avtorji (Lee 2009; Jeffres in drugi 2012). Med posamezniki se na primeru interneta ustvarja tudi digitalni razkorak, ki lahko razkorak v znanju po eni strani poglobi, po drugi pa prispeva k nastajanju novih neenakosti v znanju (Zumbach 2010, 6). Internet se je tako izkazal za medij, ki sili občinstvo k fragmentiranemu in individualiziranemu načinu iskanja informacij, povečan dostop do informacij, objavljenih v spletu, lahko pri tem ustvari elito, ki bo bolj izobražena, in povzroči podoben razkorak kot tradicionalni mediji (Bonfadelli 2002, 66, 73). Bonfadelli zato razlikuje pet možnih razkorakov, ki vplivajo na razkorak v znanju: (1) razkorak v informacijski ponudbi, (2) razkorak v dostopu, (3) razkorak v uporabi informacij, (4) razkorak v obdelovanju informacij in, končno, (5) razkorak v znanju (Bonfadelli 2002, 71). In na primeru uporabe interneta so se ti razkoraki v obdobju od leta 1997 do 2000 za Švico le povečevali (Bonfadelli 2002, 81).

Kim (2008) v nasprotju z Bonfadelli in Speight že prej predpostavi, da zaradi neomejenih informacij, ki jih ponuja nov medij, ne bo deloval kot izenačevalec znanja, kar je bilo na primer predpostavljeno za televizijo. Ne nazadnje v svoji analizi vsi trije pridejo do enakih rezultatov. Tudi Kim, ki je primerjal uporabo interneta s tiskanimi mediji, je potrdil povečevanja razkoraka v političnem znanju med družbenoekonomskimi skupinami bolj med uporabniki časopisov in interneta. V skladu z izvirno hipotezo se je razkorak povečeval s povečevanjem informacij pri obeh medijih, ne pa tudi pri uporabi televizije (Kim 2008). Razkorak v znanju med družbenoekonomskimi skupinami pri uporabi interneta pa se je povečeval tudi pri znanju vprašanj, povezanih z varovanjem zdravja, kljub upoštevanemu dejavniku potrebe in motivacije po tem znanju (Lee 2009).

Prior je prav tako v svoji raziskavi pokazal na povečevanje razkoraka v znanju tako pri uporabi interneta kot kabelske televizije. Večja medijska izbira tako ne pomeni le lažjega dostopa do informacij, temveč predvsem večjo izbiro, do kakšnih informacij dostopamo (Prior 2005). S povečano izbiro uporabe medijskih vsebin se zmanjša verjetnost, da naletimo

na politične informacije, ne da bi jih iskali. Pri tem velja predpostavka, da tudi pasivno spremljanje informacij vpliva na povečanje znanja (Rapeli 2014, 7). Obenem pa imajo tisti, ki jih politične informacije zanimajo, več možnosti, da povečajo svoje znanje. Razkorak v uporabi medijev se tako zrcali v razkoraku v znanju (Prior 2005). Kot opozarja Prior v okolju, kjer je na voljo množica informacij in izbire, razkorak v znanju povzroča prav razkorak v načinu uporabe informacij (Prior 2005, 577).

Tudi novejšje raziskave tako ugotavljajo, da internet v primerjavi s tiskanimi mediji še vedno predstavlja slab vir informacij za pridobivanje znanja (Jeffres in drugi 2012, 75) oziroma za zmanjševanje razkoraka v znanju v primerjavi s televizijo. Medtem ko spletna mesta z informativno vsebino povečujejo znanje volivcev, je ta vpliv le manjši. Z uporabo digitalnih vsebin, predvsem ko gre za uporabo družabnih omrežij in spletnih strani političnih strank, pa se kaže vpliv na politično participacijo (Dimitrova in drugi 2014). Od začetkov raziskovanja vpliva interneta pa do danes se je izkazalo, da vsaj v razvitih družbah ni prišlo do digitalnega razkoraka. Razkorak v znanju med družbenoekonomskimi skupinami pa ostaja prisoten, kar kaže na nepomembnost interneta pri pridobivanju znanja (Zumbach 2010, 1). Čeprav internet razpolaga s številnimi izobraževalnimi informacijam, si ne smemo zatiskati oči pred še bolj prisotnimi zabavnimi vsebinami, ki jih prav tako ponuja (Jeffres in drugi 2012, 61). Zaradi neenakosti, povezanih z uporabo interneta, internet predvsem v heterogenih skupnostih prispeva k povečevanju razkoraka v znanju (Speight 1999). Internet tako bolj naslavlja vprašanja, ki niso vezana na lokalno tematiko, za katero vemo, da je bližje skupinam z nižjim družbenoekonomskim položajem (Speight 1999; Jeffres in drugi 2012, 61). Prav tako ni prispeval k naraščanju političnega znanja preko zmožnosti, ki jih imajo tudi tradicionalni mediji (Kim 2008). Z mlajšo generacijo, ki vse bolj uporablja splet in vse manj tiskane časopise, lahko v prihodnosti pričakujemo manj znanja o javnih zadevah (Jeffres in drugi 2012, 75). Poleg dostopa do informacij tako postaja vedno pomembnejše to, da ima posameznik dostop do dobrih in poučnih informacij (Delli Carpini in Keeter 1996, 274). Lahko pa uporaba interneta vpliva na pridobivanje drugačnega znanja, ki nam ga ne ponujajo v tolikšnem obsegu običajne televizijske dnevne novice in prebiranje dnevnega časopisja. Kot kažejo nekatere raziskave, internet nekoliko bolj povečuje znanje o zunanjih zadevah kot znanje o lokalnem dogajanju (Jeffres in drugi 2012, 75). Kot sta že pred uveljavitvijo svetovnega spleta ugotavljala Clarke in Fredin, pridobljeno znanje bolje pojasnjuje spremenljivka selektivnega spremljanja novic kot izpostavljenost medijem. Občinstvo pri uporabi medijev namreč selektivno spremlja le določene teme (Clarke in Fredin 1978, 145–146). Selektivna

pozornost do informacij lahko pomeni tudi namensko izpostavljenost zgolj informacijam, ki še dodatno okrepijo že sprejeta prepričanja in vedenja (Pavlik in McIntosh v Jeffres in drugi 2012, 75), in manjšo pripravljenost za sprejemanje novih idej.

Z naraščanjem uporabe spletnih medijev pa se širijo tudi področja raziskovanja vpliva interneta na razkorak v znanju. Raziskave so se začele ukvarjati tudi z analizo vpliva različnih spletnih strani na pridobivanje znanja. Kot je na primer potencial in dostopnost internetnih strani posameznih političnih kandidatov (Reavy in Perlmutter 1997) in vpliv različnih oblik internetnih strani na dojetje in hranjenje novih informacij, predvsem v smislu, kako hipertekst z možnostjo selektivnega branja informacij vpliva na povečevanje znanja (Eveland in drugi 2004).

2.5 RAZKORAK V ZNANJU IN NEENAKOST

Neenakost v znanju je pogosto prepoznana kot družbeni problem (Gaziano 1984, 556). Večina raziskav s področja razkoraka v znanju neenakosti v znanju povezuje z neenakostmi v družbenoekonomskem položaju (Gaziano 2012, 17) in z vzdrževanjem veljavne družbene stratifikacije. Čim bolj je družba pluralistična in ima razvejen družbeni sistem, tem bolj se mora zanašati na druge institucije za vzdrževanje sistema. Ko gre za informacije, ta sistem predstavlja institucija množičnih medijev, ki nadzoruje informacije in znanje ter je obenem nadzorovana od drugih podsistemov (Gaziano in Gaziano 1999, 121). Skupine, ki imajo boljši dostop do institucij množičnih medijev, imajo obenem boljši dostop do informacij. Razkorak v znanju tako že po definiciji kaže na razkorak v komunikaciji ter poseben izziv pri reševanju družbenih problemov (Tichenor in drugi 1970, 170; Gaziano 1995, 5).

Četudi v obdobju kampanje vse družbenoekonomske skupine napredujejo v znanju, je s stališča demokracije povečevanje razkoraka v znanju in povečevanja razkoraka v politični participaciji, ko napredujejo tisti, ki so bili že prej v prednosti, bolj problematično kot ohranjanje začetnega položaja, saj se pri tem neenakosti samo povečujejo (Eveland in Scheufele 2000, 216). Poleg tega razkorak v znanju ni problematičen zgolj, ko se povečuje razkorak med družbenimi skupinami, temveč tudi takrat, ko ostaja enak kljub prizadevanjem izobraževalnih kampanj, da bi zvečale splošno raven znanja in ozaveščenosti (Hwang in Jeong 2009, 523). V obeh primerih trud, ki je bil vložen v povečanje enakosti v znanju, ni obrodil pričakovanih sadov.

Kje se neenakost v znanju prenaša v druge oblike neenakosti? Tisti, ki imajo dostop do informacij in so obenem tudi sposobni te informacije uporabiti, lahko to znanje uporabijo na različnih področjih (Mastin 1998, 523–524). Informacije in nadzor nad informacijami so tako temelj družbene moči (Tichenor in drugi 1980, 22; Viswanath in drugi 1991, 712; Reavy in Perlmutter 1997). Družbena moč pogosto izhaja iz količine posedovanega znanja, zato lahko sorazmerna neenakost v količini posedovanega znanja hkrati pomeni tudi sorazmerno neenakost v posedovani moči (Donohue in drugi 1975, 4; Hwang in Jeong 2009, 513). Dostop do znanja in posedovanje znanja omogoča posameznikom in skupinam, da vzpostavijo, vzdržujejo in povečajo svoje položaje moči (Gaziano 1988, 351–352). Razlike v znanju pa lahko vodijo tudi v družbeno napetost med skupinami (Gaziano 1995, 5; Gaziano 2010, 239). Tichenor in sodelavci v skladu s hipotezo razkoraka v znanju tako ugotavljajo, da imajo množični mediji v družbi podobno funkcijo kakor druge družbene institucije, to je vzdrževanje ali celo povečevanje uveljavljenih neenakosti (Tichenor in drugi 1970, 170).

Trajen razkorak v znanju med različnimi družbenoekonomskimi skupinami ne ohranja zgolj neenakomerno razporejene družbene moči in nadzora, temveč obenem ovira razredno mobilnost in družbene spremembe (Hwang in Jeong 2009, 523). Nevednost namreč vzdržuje družbene odnose, monopole moči, tradicionalni sistem norm in varnost uveljavljenega sistema (Moore in Tumin 1949, 790–791). Čeprav samo znanje ne vodi v družbene spremembe (Gaziano in Gaziano 1999, 122), imajo znanje in informacije največji potencial za razrešitev družbenih problemov, oziroma lahko prispevajo k pospeševanju družbenih konfliktov, ki vodijo v družbene spremembe (Tichenor in drugi 1980; Gaziano 1988, 35; Gaziano in Gaziano 1999, 122). Družbenoekonomske skupine, ki nimajo dovolj znanja, bodo težje sprejemale novosti na področju znanja, inovacij, novih tehnologij, ki bi lahko vodile v družbene spremembe in napredek (Tichenor in drugi 1970). Razlike v poznavanju novih tehnologij se kažejo tudi v razliki uporabe tehnologij in nastanku dvotirne družbe, ko govorimo o uporabi informacijske tehnologije, kot so računalniki, internet, mobilni telefoni, kjer skupina z družbenoekonomsko višjim položajem bolj uporablja nove tehnologije in ima koristi od njih (Wei 2001, 702–703).

Razlike v posedovanem znanjem bi bile za družbo lahko pozitivne in funkcionalne, če bi najbolj izobraženi posamezniki in najbolj informirani posamezniki vodili družbene spremembe v smeri največjega interesa vseh (Gaziano 1995, 5; Gaziano 2010, 239). Na žalost ni tako. Prisotnost razkoraka v znanju ima zato v različnih okoljih in v okviru različnih

tematskih področij lahko resne posledice. Pri tem je še posebej problematičen razkorak v znanju javnih zadev (Gaziano 1997, 237) in razkorak v znanju varovanja zdravja (Gaziano 1997, 237; Gaziano in Horowitz 2001, 12; Viswanath in drugi 2006), saj se oba navadno pokažeta pri družbenoekonomsko nižjih skupinah (Gaziano 1997, 237), ki tudi drugače razpolagajo s skromnejšimi viri. Raziskovalci razkoraka v znanju neenakost v znanju tako razumejo predvsem kot neenakost v moči. Pri tem lahko posledice neenakosti v znanju glede na najpogostejša področja raziskovanja razkoraka v znanju nadalje razdelimo v 1) neenakost v moči, 2) neenakost v kakovosti življenja in 3) neenakost v participaciji. V nadaljevanju si bomo vsako od teh neenakosti še nekoliko podrobneje ogledali.

Neenakost v znanju javnih zadev lahko vpliva na posedovano družbeno moč in na **neenakost v moči**. Tisti, ki imajo nadzor nad javnimi zadevami in imajo obenem znanje o njih, sestavljajo elitni razred (Gaziano 1997, 238; Grabe in drugi 2008, 566). Obenem so razredi z manj znanja podprezentirani v političnih procesih odločanja in izločeni od družbenih virov, to pa samo utrjuje družbeno strukturo (Delli Carpini in Keeter 1994). Politično znanje in znanje o javnih zadevah namreč ni naključno razporejeno po populaciji. Družbene skupine, ki so v boljšem ekonomskem in družbenem položaju, so tudi bolj informirane (Delli Carpini in Keeter 1996, 265). Pri tem izhajamo iz temeljne predpostavke, da je informirano ljudstvo ključno za demokracijo (Tichenor in drugi 1980, 11; Gaziano 1984, 556; Delli Carpini in Keeter 1991, 583; Price 1999, 591). Temelji demokracije namreč temeljijo na podpori ljudstva in dosegljivih informacijah (Jeffres in drugi 2012, 60). Znanje državljanom omogoča, da oblikujejo lastne odločitve, ki bodo vplivale na uresničitev njihovih potreb in interesov (Cho in McLeod 2007, 205) ter oblikovanje najboljše možne odločitve (Tichenor in drugi 1980, 11). Pri volitvah tako volivec potrebuje informacije, da lahko odda svoj glas, ki mu bo kar najbolj koristil. Se pravi, da z oddanim glasom pridobi največ, kar lahko, obenem pa tudi najmanj izgubi (Fraile 2006, 1). Če do teh informacij dostopa le del družbe, je verjetnost, da bodo sprejete odločitve koristile le bolj privilegiranim, in ne celotni družbi. Imeti volilno pravico in pravico pri odločanju, še ne pomeni politične enakosti, če so te moči in viri neenako razporejeni v praksi (Dahl 1989, 114–115). Bolj informirani državljanji bolj razumejo vpliv javnih politik na svoje interese in tudi bolje ocenjujejo, kaj je v njihovem interesu, pa tudi v interesu skupine, ki ji pripadajo, zato bolj verjetno oddajo glas tistemu kandidatu, ki zastopa in ščiti njihove interese (Fraile 2006, 6). Dostop do informacij pa lahko pomeni tudi utrjevanje ekonomskega statusa. Bolj privilegirani imajo boljši dostop do informacij, to pa poveča možnosti in njihovo sposobnost za investiranje, shranjevanje ter uporabo finančnih

virov. Boljši dostop do informacij s področja gospodarstva pa povečuje njihovo sposobnost vzdrževanja sorazmerno privilegiranega položaja v primerjavi z nižjim družbenoekonomskim razredom (Gaziano 1997, 254). Tisti z boljšim družbenoekonomskim položajem tako razpolagajo tudi z več viri. Tudi sama udeležba na volitvah namreč zahteva določene vire in stroške, kot so na primer stroški informacij (Grönlund in Milner 2006, 387). Politično znanje, politična moč in družbenoekonomska moč so namreč neločljivo povezani (Delli Carpini in Keeter 1996, 1).

Posledice za družbene skupine ima tudi razkorak v znanju o varovanja zdravja (Gaziano 1997, 238), ki vpliva na **neenakost v kakovosti življenja**. Čeprav znanje o zdravem življenjskem slogu še ne pomeni tudi zdravega načina življenja, je vendarle nujen pogoj za zdrav življenjski slog (Lee 2009, 365). Teme, povezane z zdravjem, namreč zadevajo področje kakovosti življenja in preživetja. Obenem so povezane z blaginjo in družbeno močjo. Zdravje namreč določa sposobnost za delo, vzdrževanje virov, izogibanje stroškom zdravljenja ter varčevanje denarja (Gaziano 1997, 238). V obdobju, ko je kakovostno javno zdravstvo pod pritiski varčevalnih ukrepov in reform, so znanje in informacije s področja zdravja toliko pomembnejše (Gaziano in Horowitz 2001, 13), predvsem ko gre za kronične bolezni, katerih obolenje lahko preprečimo z ustreznim zdravim življenjskim slogom in preventivnim zdravljenjem (Viswanath in drugi 1991, 717; Viswanath in drugi 2006). Zmanjševanje razkoraka v znanju pa lahko posledično zmanjša tudi neenakosti v obolelosti (Viswanath in drugi 2006). Ljudje z višjim družbenoekonomskim položajem imajo namreč tudi boljši dostop do zdravljenja, boljše zdravstveno zavarovanje in boljši dostop do preventivnih ukrepov zdravljenja (Viswanath in drugi 2006, 2). Podobno bi na to področje lahko umestili tudi neenakost v znanju v primeru kriznih dogodkov in nesreč. Ob dogodkih, kot je bil na primer hurikan Ike, so bile informacije o resnosti grožnje, ki jo je predstavljal naravni pojav, izjemnega pomena. Dostopnost do informacij o naravni nesreči je lahko predstavljala razliko med preživetjem in smrtjo. Nedostopnost do informacij pa je ustvarjala ranljivost in nemoč, ki je tudi sicer stranski učinek družbene neenakosti (Spence in drugi 2011, 262–272).

Razkorak v znanju v tematikah, povezanih z varovanjem zdravja, lahko vodi v zdravstveno neskladje v smislu različnega vključevanja v preventivne zdravstvene programe, razkorak v političnem znanju pa se lahko kaže v **neenakosti v participaciji**: različni politični participaciji, v stopnji političnega interesa, učinkovitosti in državljskega udejstvovanja (Hwang in Jeong 2009, 523). Neenakost v političnem znanju namreč lahko vpliva na

najenostavnejše oblike participacije (Delli Carpini in Keeter 1996, 138). Da bi bil posameznik lahko konstruktiven in učinkovit državljani, mora imeti določeno mero političnega znanja. Takšno znanje ne prispeva zgolj k bolj informiranemu odločanju, temveč spodbuja večje zanimanje za politična vprašanja, večjo participacijo, opredeljenost, načelnost in učinkovitost (Delli Carpini in Keeter 1996, 6). Tisti, ki imajo znanje o političnih kandidatih, navadno prevzamejo aktivnejšo vlogo pri odločanju, kdo bo na oblasti (Rosen in Merritt v Reavy in Perlmutter 1997). Posamezniki z višjim političnim znanjem naj bi se tako bolj verjetno udeležili volitev, saj vedo, kdaj so volitve, kako potekajo in kdo je njihov izbrani kandidat (Prior 2005, 579). Obenem je visoka participacija v političnih procesih znak močne demokracije (Verba in Nie v Cho in McLeod 2007, 205). Politična participacija namreč predstavlja mehanizem, s katerim državljani svoje interese in potrebe predstavijo političnim odločevalcem ter izvajajo pritiske na družbeni sistem, da se tem potrebam odzove (Cho in McLeod 2007, 209). Neenakost v participaciji se tako povezuje tudi z neenakostjo v moči.

Politično življenje ni samo oddaja glasu na volitvah, čeprav je to pomemben del, predvsem s stališča participacije in predstavnitva. Politično življenje sestavlja tudi določanje javnega dobrega, skozi komunikacijo, dialog in diskusijo (Atkeson 2003, 1041). Znanje se tako povezuje tudi z vedenjem in delovanjem, pri tem pa je lažje zvečati raven znanja, kot spremeniti vedenje (Gaziano in O'Leary 1998, 46). Z večanjem političnega znanja se tako povečuje tudi politična strpnost, internacionalizem, enakost med spoloma in sprejemanje (Zaller 1989, 821). Več informacij in znanja lahko tudi pretrga začarani krog, ki vodi od nizke stopnje znanja, nizke stopnje izobrazbe do nižjega družbenoekonomskega položaja in zanemarjanja potrebe po dodatnem informiranju (Erickson in Egeland v Gaziano in O'Leary 1998, 46). Medijska sporočila danes poleg informacij ponujajo tudi informacije o mobilizaciji (Lemert v Egeland in Scheufele 2000, 220). Te informacije ponujajo vsebino, ki presega zgolj informacije o političnem sistemu ali političnih akterjih, a omogočajo skupinam razumevanje problemov, s katerimi se ubada njihova skupnost, in jim pomagajo pri vključevanju v različne oblike participacije. Mediji tako ponujajo tudi informacije v slogu, na koga se obrniti, kako prispevati organizacijam, ki se zavzemajo za ista vprašanja, kje izraziti svoje mnenje in glas (Egeland in Scheufele 2000, 220).

Ne smemo pozabiti, da hipoteza razkoraka v znanju zaradi razširjenosti medijskih sporočil predpostavlja, da so vsi člani družbe izpostavljeni informacijam, ki jih širijo mediji, čeprav jim niso vsi izpostavljeni enako intenzivno. Posamezniki, ki medijskim novicam niso

izpostavljeni, ne morejo pridobiti novih informacij in se jih naučiti. Pri tem se zastavlja vprašanje, zakaj nimajo vsi enakega dostopa do sporočil. Najverjetneje gre za kombinacijo motivacijskih dejavnikov, družbenoekonomskih dejavnikov in časa (Eveland in Scheufele 2000, 218).

Trajna prisotnost razkoraka v znanju kaže na potrebo po razjasnitvi, kako se lahko taki razkoraki zmanjšajo, razloge, zakaj je razkorak težko zapreti, ter pojasnilu, zakaj se ti razkoraki lahko spet povečajo (Gaziano 1997, 245). Herrnstein in Murray sicer zagovarjata, da sta visoka izobrazba in visoka inteligenca (v smislu genskega zapisa) tesno povezana, kar ustvarja "kognitivno elito", ki jo različni javnopolitični programi in izobraževanje ne morejo preoblikovati (Herrnstein in Murray 1994, 25). Njuna teza torej nakazuje na trajno prisotnost razkoraka v znanju (Gaziano 1997, 238). Fischer s sodelavci pa je kritičen do Herrnsteina in Murraya ter postavlja nasprotno tezo (Fischer in drugi 1996, 16–17). Kognitivne sposobnosti so po njegovem mnenju veliko bolj kompleksne, raznolike in pod vplivom sprememb. Pojasnjevalo naj bi jih družbeno okolje, in ne prirojena inteligenca. V tem primeru se lahko ob primernih socialnih politikah, davčnih politikah, politikah izobraževanja in zaposlovanja razkorak v znanju preseže (Fischer in drugi 1996, 17). Model prvotnih avtorjev je bliže tezi, ki jo zagovarja Fischer s sodelavci. Predpostavljajo namreč, da je s spremembo družbene stratifikacije mogoče zmanjšati neenakost v znanju (Gaziano in Gaziano 1999, 127). Do podobnih ugotovitev je v svoji primerjalni analizi političnega znanja prišla tudi Fraile in opozorila na pomen javnih politik, ki lahko ustvarjajo okolje, naklonjeno zmanjševanju razkoraka v znanju (Fraile 2013a). Boljše razumevanje procesov razkoraka v znanju lahko prispeva k odpravljanju ovir neenake demokratične participacije, neenake distribucije moči in neenakih predpogojev za kakovostno življenje (Gaziano 2012, 17).

Kakšno znanje torej imajo manj privilegirani, ki bi jim lahko koristilo? Kdaj in zakaj ne prejemajo informacij, ki naslavlja njihove potrebe, še posebej, ko gre za javne zadeve in varovanje zdravja (Gaziano 2010, 627)? To so vse vprašanja, ki si jih zastavlja teorija razkoraka v znanju z namenom boljšega razumevanja, kako družbenoekonomski položaj omejuje življenjske izkušnje in znanje manj privilegiranih skupin (Gaziano 2010, 627).

2.6 RAZKORAK V POLITIČNEM ZNANJU

Empirične raziskave razkoraka v znanju se med seboj kljub številnim skupnim točkam razlikujejo po naboru dejavnikov, zajetih v analizo, in po tematiki, ki jo raziskujejo. Osnovna

hipoteza razkoraka v znanju v analizi zajema raven znanja v obdobjih povečanega medijskega poročanja o preučevani tematiki in spremenljivke družbenoekonomskega položaja. Številne publikacije in razvoj na področju raziskovanja razkoraka v znanju pa je v svojo analizo vpeljal tudi druge neodvisne spremenljivke, tako individualne, kot so interes, motivacija, predanost v usodo, iskanje informacij, zadovoljstvo z javnimi politikami, kot tudi družbene dejavnike: pripadnost kulturi, medijsko bogato okolje, enakovredno izpostavljenost medijem, enakovredno sprejemanje medijskih sporočil, strukturo skupnosti, prisotnost konfliktov v skupnosti, odmevnost problematike, vpetost v tematiko ter vpetost v skupnost (Gaziano 1988, 354; Rucinski 2004, 474).

Nekateri raziskovalci so v svojo analizo zajeli etnično in rasno pripadnost kot indikator interesa, relevantnosti tematike ali vpetosti v skupnost. Gandy in El Wylly sta opazovala povezavo med etnično pripadnostjo ter rasno pripadnostjo in interesom za informacije o izraelsko-palestinskem konfliktu (Gandy in El Wylly 1985), Zandpour in Fellow pa v povezavi z znanjem o vplivu alkohola na zdravje (Gaziano 1995, 18), Salmon v povezavi z razkorakom v znanju o bolezni AIDS in prenašanju virusa HIV (Salmon in drugi 1996), Rucinski v povezavi s seznanjenostjo s programi zdravstvenega zavarovanja (Rucinski 2004). Choe je v svojo analizo vpeljal situacijske spremenljivke, ki so dobro pojasnjevale razkorak v znanju o primanjkljaju v nacionalnem proračunu. Ugotovil je, da so manj izobraženi bolj predani usodi, bolj izobraženi pa bolj naklonjeni reševanju problemov (Gaziano 1995, 17). V primerih razkoraka v znanju zdravil pa so imele večji pojasnjevalni učinek demografske spremenljivke (*transsituational*), kot so stopnja izobrazbe, spol in starost (Ettema in drugi 1983; Gaziano 1995, 18).

Hipoteza razkoraka v znanju je svoj predmet preučevanja raziskovala tudi na različnih področjih in s tem pokazala, da razkorak v znanju ni omejen zgolj na določene tematike (Viswanath in drugi 1991, 720). Raziskave so tako obravnavale vse, od okoljskih vprašanj (Donohue in drugi 1975; Weenig in Midden 1997; Kahlor in drugi 2004), vprašanj varovanja zdravja, predvsem s področja bolezni srca in ožilja, rakavih obolenj ter aidsa (Yows in drugi 1991; Snyder 1991; Viswanath in drugi 1991; Wanta in Elliot 1995; Salmon in drugi 1996; Gaziano in Horowitz 2001; Viswanath in drugi 2006; Slater in drugi 2009; Lee 2009), znanja o zdravi prehrani (Chew in Palmer 1994) pa do poznavanja energetskih vprašanj in vprašanj, povezanih z energijo (Griffin 1990), pokojninskih shem zaposlenih kot področja finančnega

vprašanja (Mastin 1998)²⁴, področja uspešnega izobraževanja (Gaziano in O'Leary 1998; Neuman 2006; Neuman in Celano 2006), področja javnih zadev (Viswanath in drugi 2000), tematike, povezane s starševstvom (Gaziano in O'Leary 1998, Gaziano 2012), in področja nenadne krize ali nesreče v povezavi s tveganji (Spence in drugi 2011). Velik poudarek in področje zanimanja je postalo politično znanje.

Že Converse je opozarjal, da imajo volivci slabo politično znanje in da so politične informacije neenakomerno razporejene (Converse 1962, 582). Kot tisti z več političnega znanja so se v raziskavah razkoraka v političnem znanju pokazali pripadniki višjega družbenoekonomskega razreda, bolj izobraženi in bolj finančno stoječi ter tisti, ki kažejo večje zanimanje za politična vprašanja in obenem tudi bolj participirajo (Holbrook 2006, 343). Ker je predmet preučevanja naše doktorske disertacije prav razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja, si bomo podrobneje ogledali raziskave, ki so se ukvarjale z razkorakom v političnem znanju, pred tem pa bomo opredelili politično znanje.

2.6.1 POLITIČNO ZNANJE

Vsaka opredelitev "dobrega državljana" zajema razsežnost "informiranega državljana". Ti naj bi bili tudi boljši državljani (Delli Carpini 2000, 129). In čeravno informirana družba še ni zadosten pogoj za demokracijo, je njen nujni del. Odzivna in odgovorna demokracija je tako mogoča zgolj z informiranimi državljani, ki le tako lahko delujejo učinkovito (Delli Carpini in Keeter 1996, 1; Delli Carpini 2000, 129–133, 153). Politično znanje je namreč nujno za razumevanje kompleksnih političnih tematik (Rapeli 2014, 1). Idealen državljan v demokracij naj bi tako bil "informiran, dvomeč, močno zavzet za javne zadeve, pozoren do položaja nacije in kvalitete njenega vodstva" (Iyengar in Kinder 1987, 119) in vedno zaskrbljen glede tematik, ki vplivajo na njegovo okolje ali se v njem dogajajo (Lippman 1961, 269). Na žalost podatki kažejo, da je povprečen državljan slabo obveščen o političnih institucijah, javnih politikah, družbenoekonomskih okoliščinah in političnih akterjih in da je ta stopnja informiranosti oziroma neinformiranosti stabilna skozi čas (Converse 1962, 578; Delli Carpini in Keeter 1994, 19; Delli Carpini 2000, 129; Barabas 2002, 1; Lupia in McCubbins 2003, 17). Večina posameznikov namreč kaže le majhno zanimanje za politična vprašanja in se pri opredeljevanju na politična vprašanja sooča z nasprotnimi stališči, ki so zastopana v

---

²⁴ Področje pokojninskih shem je v tej raziskavi predstavljalo eno redkih področij finančnega vprašanja, ki zadevajo neposredno življenje posameznika in je hkrati tudi dobro pokrito v medijih (Gaziano in Horowitz 2001, 12),

medijih (Zaller 1990, 129), zato težko oblikuje svoje mnenje. Nekateri volivci kažejo vsaj majhno zanimanje za aktualno dogajanje, nekateri pa ostajajo politično popolnoma nevedni (Zaller 1989, 182). Kljub pomanjkljivemu znanju o vladnih zadevah in politiki se običajen državljani redno sooča s potrebo po oblikovanju svojega mnenja do javnih zadev. Če ne drugače, se mora ob vsakih volitvah odločiti, kako bo glasoval in kako se bo odločil med ponujenimi političnimi programi kandidatov (Stokes 1962, 690). Volivci pa pogosti niso samo neobveščeni, temveč tudi bolj ali manj nimajo niti izoblikovanih svojih političnih preferenc (Lindeman 2002, 195).

In tu se pojavi tako imenovan paradoks množične politike. Če predstavniška demokracija za svoje uspešno delovanje potrebuje informirane volivce, kako lahko deluje ob nizkem znanju teh volivcev (Rapeli 2014, 28). A kot poudarja Delli Carpini (2000), nizka obveščенost še ne pomeni popolne neobveščенosti in vsekakor ne pomeni splošne neobveščенosti (Delli Carpini in Keeter 1994, 19). Informirane odločitve so lahko sprejete, ne da bi bil posameznik ekspertni poznavalec politike, dovolj je, da razume vprašanje (Delli Carpini in Keeter 1996, 289). Volivcem ni treba poznati vseh podrobnosti posameznih političnih tematik, s pridobivanjem novih informacij se lahko vsaj seznanijo s tekočim političnim dogajanjem (Popkin 1994). Vprašanje tako ni več, ali je javnost politično informirana, temveč "kdo je informiran in o čem" in "koliko posameznikov je na kakšen način informiranih oziroma neinformiranih glede določene tematike" (Delli Carpini in Keeter 1994, 19). Razlike v političnem znanju se kažejo že med različnimi državami, pa tudi med različnimi skupinami znotraj enega naroda ter, ne nazadnje, pri različnih raziskovanih tematikah. Tako so se kot politično bolj informirani izkazali moški, večinsko etnično prebivalstvo, bolj izobraženi, tisti z višjim dohodkom, starejši in tisti z večjim zanimanjem za politiko in bolj vpeti v politično delovanje (Delli Carpini in Keeter 1996, 135–177). Kljub temu Delli Carpini poudarja, da je politično znanje dovolj visoko med posameznimi skupinami populacije in pri posameznih tematikah (Delli Carpini 2000). Tako so se na primeru ameriških javnomnenjskih podatkov kot bolj informirani glede nacionalne politike izkazali moški v primerjavi z ženskami, večinsko etnično prebivalstvo v primerjavi z manjšinskim, tisti z višjim dohodkom v primerjavi z nižjim ter starejši v primerjavi z mlajšimi (Delli Carpini 2000).

Posebno zanimanje za politično znanje pa je prisotno predvsem zaradi povezanosti med političnim znanjem, politično participacijo in političnim vedenjem (Mondak 1999, 72–73; Grönlund in Milner 2006, 386; Eveland in Hively 2009, 205). Raziskave namreč že dalj časa

kažejo na povezanost med zanimanjem za politiko, političnim znanjem in politično participacijo (Almond in Verba 1965). Politično znanje tako vpliva na politično vedenje in volilno delovanje (Zaller 1990, 125) in je vzrok in posledica interesa za politična vprašanja in politično participacijo (Delli Carpini in Keeter 1996, 220). Politična participacija je v tem primeru mišljena kot delovanje državljanov v smeri vplivanja na politične odločitve in rezultate (Brady 1999, 737). Posamezniki, ki so kazali več političnega znanja, so se tako v analizi, ki sta jo opravila Cho in McLeod, bolj verjetno vključevali v dejavnosti volilne, družbene in protestne participacije (Cho in McLeod 2007). Volivec bo namreč verjetneje sodeloval pri posameznih participatornih dejavnostih, če bo tudi vedel, kdaj in kje potekajo. Prav tako bo z večjo samozavestjo protestiral, demonstriral ali volil določenega kandidata, če bo imel znanje in mnenje o političnem ozadju (Cho in McLeod 2007, 224). Dejavna vpetost v skupnost in participacija naj bi namreč prispevali tako k blaginji posameznika kot tudi celotne skupnosti (Haney in drugi 2002, 225). Tisti, ki so bolj politično vpeti, so tudi bolj izpostavljeni političnim informacijam (Zaller 1987, 821). Ne samo to, politično bolj ozaveščeni posamezniki imajo stabilnejši odnos do političnih vprašanj, se lažje uvrstijo na kontinuum levo-desno in lažje uskladijo svoja prepričanja z volilnimi glasovi (Zaller 1990, 125). Po drugi strani tisti, ki so manj politično vključeni, tudi manj izražajo politično vedenje in pogosteje ne odgovorijo na vprašanje (Judd in drugi 1981, 665). Tisti s slabšim političnim znanjem so tudi manj sposobni prepoznati svoje politične interese, manj politično delujejo in manj verjetno povežejo svoje politične interese s svojo politično participacijo in oddajo volilnega glasu (Delli Carpini in Keeter 1996, 155). A na tej točki nam še vedno primanjkuje znanja o povezavi med znanjem in participacijo. Neodgovorjeno ostaja vprašanje, ali volilne kampanje povečujejo udeležbo na volitvah ali prispevajo le k bolj izobraženim nevolivcem (Gaziano 1988, 355).

Informirani državljani se tako pomembno razlikujejo od neinformiranih. Bolj informirani državljani so bolj učinkoviti v politiki, bolj verjetno kažejo zanimanje za politična vprašanja, bolj verjetno sledijo politiki in o njej razpravljajo, imajo o njej izoblikovano konsistentno, pomenljivo in stabilno mnenje, ki se sicer spremeni ob novih relevantnih informacijah, ne pa ob vsaki zavajajoči informaciji, lažje oblikujejo politične odločitve, bolj verjetno delujejo v skladu s svojimi interesi in volijo za kandidate, ki podpirajo njihova stališča in ne na podlagi osebnih lastnosti kandidata, bolj verjetno podpirajo demokratične norme in vrednote ter, kot že omenjeno, kažejo višjo stopnjo politične participacije, in to na različne načine: udeležba na volitvah, delovanje v okviru politične stranke ter udeležba na sestankih skupnosti (Delli

Carpini in Keeter 1996, 218–266; Delli Carpini 2000, 142–143; Fraile in Schuman 2010, 12; Luskin 1990, 332–333; Grönlund in Milner 2006, 393; Zaller 1989, 222; Zumbach 2010, 19). Državljeni z višjim političnim znanjem so tudi bolj sposobni povezati svoje politične poglede s političnimi stališči strank in uradnikov, pa tudi z lastnim vedenjem. Če povzamemo po Delli Carpiniju in Keeterju, se pomen političnega znanja kaže v petih dimenzijah: (1) spodbuja državljanske vrednote, kot je toleranca; (2) spodbuja aktivno politično participacijo; (3) pomaga pri izgradnji stabilnih konsistentnih mnenj; (4) pomaga državljanu identificirati njegove prave interese in jih povezati s političnim vedenjem in, ne nazadnje, (5) pomaga državljanom povezati njihov politični odnos s participacijo na način, da participacija deluje v skladu z njihovimi interesi (Delli Carpini in Keeter 218–266).

Neenako zanimanje za politična vprašanja pa vpliva tudi na neenako izpostavljenost političnim vsebinam v medijih (Zaller 2003, 1). Tisti, ki kažejo manjši interes za politična vprašanja, bodo v medijih manj iskali vsebine, ki naslavlajo politično in aktualno dogajanje. Pomembno vlogo pri povečevanju političnega znanja pa imajo tudi neformalni pogovori o politiki. Pri raziskovanju političnega znanja so odkrili pozitivno linearno povezanost med pogostostjo razprav o politiki in velikostjo socialnega omrežja (Eveland in Hively 2009, 205). Čim večje je socialno omrežje, s katerim lahko posameznik razpravlja o političnih temah, tem večja je verjetnost, da bo naletel na nove informacije, to pa bo povečevalo njegovo politično znanje. Obenem stiki z drugimi aktivnimi posamezniki vplivajo na participacijo in jo povečujejo (Eveland in Hively 2009, 209). Povezava je torej tudi med političnim znanjem in sporočanjem tega znanja, komuniciranjem. Rezultati javnomnenjskih raziskav predstavljajo nekakšno sporočanje političnega ozračja. Za to, da dobimo popolno sliko političnega delovanja, moramo razumeti tudi politično komunikacijo (Mendelberg 2002, 152). Kadar nam anketiranci na javnomnenjska vprašanja ne morejo podati odgovora, lahko v tem prepoznamo nekakšno nepoznavanje političnega ozračja, apatijo in odtujenost od javnih zadev.

Kljub pomanjkljivemu znanju pa to še ne pomeni, da volivci niso sposobni sprejemati odločitev in izražati mnenj. Prej nasprotno, volivci lahko izpolnijo svoje državljanske dolžnosti z izbiro informacij, ki jih pri odločanju upoštevajo (Iyengar 1990, 182). Tudi nepopolno znanje, dostopne informacije in odnos do tematik lahko pomagajo pri oblikovanju mnenj. Iyengar celo zagovarja, da se opusti tako imenovani ideal informiranega volivca, ki je povsem nerealističen (Iyengar 1990, 182). Pri odločanju volivci najverjetneje ne upoštevajo vseh informacij o politiki in političnih kandidatih, ki so na voljo, in ne oblikujejo racionalnih

odločitev. Namesto da bi volivci pristali na optimalni strategiji odločanja, kjer bi upoštevali vse njim razpoložljive informacije (kar pa je tudi fizično nemogoče), raje uporabijo strategije, ki jim prihranijo trud (Iyengar 1990, 160–161). Bolj verjetno je, kot zagovarjata Delli Carpini (2000) ter Delli Carpini in Keeter (1996), da se pri svojih odločitvah zatekajo k bližnjicam in različnim hevrističnim tehnikam, kot so: reprezentativnost, dostopnost, prilagodljivost, sidranje in simulacija²⁵ (Delli Carpini 2000, 144). Medtem ko volivci pri odločanju, komu bodo oddali svoj glas, uporabljajo bližnjice, kot so zavezanost stranki, zavezanost politični ideologiji, podpora določenih interesnih organizacij, podatki javnomnenjskih raziskav in predstavitev kandidata (Lau in Redlawsk 2001, 953–954), uporaba bližnjic posameznikom omogoča oblikovanje smiselnih odločitev z minimalnim kognitivnim naporom (Lau in Redlawsk 2001, 952)²⁶. Ne gre za to, da bi bila uporaba hevrističnih tehnik posebna oblika odločanja, temveč bolj značilnost posameznikov. Vsi volivci namreč uporabljajo določene bližnjice in tudi pri uporabi hevristične metode posameznik sprejema odločitve racionalno, in sicer na manjšem številu informacij, ne pa v odsotnosti informacij. Pri tem je več informacij bolje kot manj (Delli Carpini in Keeter 1996, 52). Po mnenju Delli Carpinija je zaskrbljenost zaradi slabega in nepopolnega znanja volivcev prevelika. V tem primeru je za delujoč demokratični sistem veliko bolj pomembno, da imajo volivci na voljo dovolj informacij, na podlagi katerih oblikujejo svoje mnenje ob pomoči različnih bližnjic, in da so dovolj informirani za učinkovito delovanje, kot pa da imajo popolno politično znanje, ki ga zahteva in predpostavlja teorija racionalne izbire²⁷ (Delli Carpini in Keeter 1996, 2; Delli Carpini

---

²⁵ Gre za različne tehnike, kot sta jih opredelila Kahneman in Tversky (Tversky in Kahneman 1973; Tversky in Kahneman 1974; Delli Carpini 2000, 144–146), pri čemer posameznik uporabi informacije, ki jih ima shranjene v dolgotrajnem spominu in jih poveže z novimi informacijami ter s tem ustvarja bližnjice pri oblikovanju mnenj in odločitev. Pri reprezentativnosti mnenje (*representativeness*), ki ga ima posameznik o določeni skupini, prenese na člana te skupine, pri dostopnosti (*availability*) pa posameznik mnenje oblikuje na podlagi najbolj nedavne informacije; pri sidranju in prilagodljivosti (*adjustment & anchoring*) je mnenje oblikovano na podlagi zadnje informacije, ki jo posameznik prilagodi glede na dodatne informacije, ki jih ima na voljo. Pri simulaciji (*simulation*) posameznik poskuša oblikovati mnenje na podlagi predvidevanj, kako bi se na primer posamezen kandidat odzval na določeno vprašanje, ki je pomembno za volivca. Čeprav so na splošno hevristične tehnike uporabne pri oblikovanju sodb in mnenj, pa lahko vodijo tudi v napačne sodbe (Tversky in Kahneman 1974, 1124). Podobno Iyengar poudarja dve hevristični metodi, pri čemer dopušča obstoj tudi drugih: selektivna pozornost (*selective attention*), pri kateri volivci svojo pozornost usmerjajo le na določene tematike in pristranost v dostopnosti (*accessibility bias*), ki se ne nanaša na omejevanje pri sprejemanju informacij, temveč na omejevanje pri priklicu informacij iz spomina. Pri slednji strategiji volivci in anketiranci bolj upoštevajo informacije, ki so odmevnejše in bolj vidne (Iyengar 1990).

²⁶ Uporaba bližnjic pri oblikovanju mnenj in odločitev pa ni vezana le na politično znanje. Prej nasprotno, uporaba bližnjic je značilna za vse odločitve, ki jih posamezniki sprejemajo (Lau in Redlawsk 2001, 952). Podobno na primer anketiranci zmanjšujejo kognitivni napor pri oblikovanju razumnega odgovora na anketno vprašanje (Krosnick 1991).

²⁷ Oddaja volilnega glasu v skladu s teorijo racionalne izbire bi pomenila predvsem troje: 1) preučitev vseh razpoložljivih informacij ter 2) oblikovanje volilnega glasu 3) v skladu z interesi in željami posameznika. Pri tem vsi trije koraki temeljijo na predpostavki, da posameznik ravna racionalno, preišljeno. Racionalnost je pri tem ozko opredeljena, in sicer bo volivec ob enaki ponudbi kandidatov vedno izbral istega, pri čemer velja tudi

2000, 143, 149). Prava vrednost modela hevrističnega odgovarjanja je torej ta, da volivec ne potrebuje vsega znanja o določeni tematiki, da bi lahko oblikoval odločitev (Delli Carpini in Keeter 1996, 53). Pri tem, kot kažejo podatki, skoraj vsi volivci uporabljajo določeno obliko bližnjic, ko oddajajo svoj glas. A pri uporabi bližnjic niso vsi enako uspešni. Tisti, ki imajo boljše politično znanje, ga znajo tudi bolje uporabiti, ko želijo z malo miselnega napora oblikovati politično odločitev (Lau in Redlawsk 2001). Politično znanje je tako tudi pri hevrističnih odločitvah pomembno, predstavlja pa predvsem problem, ker ni enakomerno razporejeno in so razlike v posedovanem znanju (Delli Carpini 2000, 143, 149; Lau in Redlawski 2001).

2.6.1.1 MERJENJE POLITIČNEGA ZNANJA IN RAZSEŽNOSTI TEGA POČETJA

Politično znanje²⁸ je najboljša mera za politično intelektualnost, sofisticiranost in politično ozaveščenost (Mondak 1999, 58) in je pogosto uporabljeno kot eden izmed kazalnikov političnega vedenja (Barabas 2002, 1). Poleg strankarske pripadnosti in politične opredeljenosti predstavlja pomemben merljiv koncept v raziskavah javnega mnenja (Zaller 1990, 125). Zanimanje za politično znanje ni zgolj samo sebi namen. Kot smo že opredelili, je politično znanje tesno povezano s stopnjo izobrazbe, politično participacijo, politično vključenostjo, političnim vedenjem, spremljanjem novic, oblikovanjem stališč na politična vprašanja ter oblikovanjem trajnih in stabilnih sodb, mnenj (Verba in drugi 1997, 1054; Price 1999, 596). Povezuje se namreč s sposobnostjo oblikovanja in izražanja mnenja, z izbiranjem volilnih kandidatov in odločanjem o vladnih politikah (Price 1999, 591). Ker pa je koncept političnega znanja uporabljen v različnih raziskavah z različnim raziskovalnim ciljem, operacionalizacija političnega znanja ni enotna (Price 1999, 595–596). Za merjenje

---

prehodnost izbire. Če daje volivec prednost kandidatu A pred kandidatom B in kandidatu B pred kandidatom C, to pomeni, da hkrati daje prednost kandidatu A pred kandidatom C (Marshall 1998, 209; McLean in McMillan 2009, 451).

²⁸ V literaturi v angleščini je politično znanje različno poimenovano, od *political sophistication* (Luskin 1990), ki je nekoliko širši pojem in navadno zajema tudi motivacijo, strokovnost in kognitivno sposobnost, podobno tudi *political awerness* (Zaller 1990) in *political expertise* (Fiske in drugi 1990), ki poleg političnih podatkov obsega tudi organiziranost konceptov, izpostavljenost medijem in informacijam, izkušnje ter vključenost in interes, do *political information* (Grönlund in Milner 2006, 389; Iyengar in drugi 2010), ki označuje zgolj informiranost brez kognitivne dimenzije, ter *political knowledge* (na primer Delli Carpini in Keeter 1993; Fraile 2013a; Fraile 2012; Fraile 2011; Eveland in Hively 2009; Liu in Eveland 2005; Grönlund in Milner 2006; Prior 2005). Slednji navadno zajema faktično znanje (poznavanje podatkov) in se najpogosteje uporablja tudi v literaturi razkoraka v političnem znanju. Z omenjenimi koncepti se povezuje tudi *internal political efficacy*, ki označuje posameznikovo subjektivno oceno o svojem znanju in vplivu na politiko (Rapeli 2014, 15). Mi v nalogi vse omenjene termine prevajamo s političnim znanjem, razen *political awerness*, ki ga prevajamo s politično ozaveščenostjo, in jih tako bistveno ne razlikujemo, saj jih tudi raziskave razkoraka v političnem znanju večinoma ne razlikujejo. Znanje je v teh raziskavah navadno opredeljeno z vprašanji, ki merijo znanje, oziroma z operacionalizacijo.

političnega znanja se navadno uporabljajo podatki javnomnenjskih raziskav. Javnomnenjske raziskave pogosto razpolagajo z vprašanji, ki merijo različne koncepte, od politične ozaveščenosti, političnega znanja, politične sofisticiranosti, kognitivne sofisticiranosti, političnih informacij, politične vključenosti do političnega interesa. Vse te spremenljivke so uporabljene tudi v raziskavah razkoraka v političnem znanju (Zaller 1990, 126). Tipologija merjenja političnih informacij po Priceu tako zajema merjenje političnega znanja, političnih informacij, političnega zavedanja, odgovore o všečnosti posameznih kandidatov, zavedanje problematik, informacije o drugih državah in prepoznavanje novic (Price 1999). Razkorak v političnem znanju pa se poleg teh tem dotika tudi poznavanja politik, vladanja in javnih zadev (Delli Carpini in Keeter 1993). V nadaljevanju si bomo zato pri različnih avtorjih ogledali, kako politično znanje razumejo, in opredelili tudi različne tipe znanja, katerim so se raziskovalci posvetili v svojih raziskavah.

Delli Carpini in Keeter kot avtorja, ki sta se najbolj ukvarjala s političnim znanjem, to znanje definirata kot niz podatkovnih znanj o politiki, shranjenih v dolgotrajni spomin (Delli Carpini in Keeter 1993, 1179; Delli Carpini in Keeter 1996, 10). Politično znanje namreč razumeta kot sposobnost v zelo ozkem pomenu, kot vir, ki ga posameznik lahko nadgrajuje. Politično znanje, ki ga volivec potrebuje za to, da je dober državljan, tako lahko osvojijo posamezniki s povprečnimi sposobnostmi (Delli Carpini in Keeter 1993, 1186). Pri tem verjameta, da je podatkovno znanje temelj za izgradnjo sposobnosti volivcev (Delli Carpini in Keeter 1994, 21). Ta znanja zajemajo poznavanje političnega sistema in institucij, poznavanje delovanja političnega sistema in delovanje oblasti, poznavanje glavnih političnih akterjev in njihovih pristojnosti, poznavanje trenutnih ekonomskih in družbenih razmer, glavnih tematik dneva in tega, kakšna stališča imajo politični voditelji do teh tematik (Delli Carpini in Keeter 1993; Delli Carpini in Keeter 1996). Ta znanja lahko združimo v tri širša področja znanja: (1) "Kaj je oblast?", ki zajema znanja o tem, kakšna so pravila igre, (2) "Kakšne so naloge oblasti?", ki določa vsebine politik, in (3) "Kdo je oblast?", ki zajema znanja o ljudeh, politikih in strankah. Čim več volivci vedo o teh treh področjih (širina znanja) in čim boljše poznajo ta področja (globina znanja), tem bolj so sposobni politično delovati (Delli Carpini in Keeter 1996, 65). S to definicijo politično znanje razlikujeta od drugih lastnosti, ki se povezujejo z volivcem, na primer od vedenj, vrednot, mnenj in prepričanj, pa tudi od presoj, razsodb in odločitev ter od participacije, izobrazbe in uporabe medijev (Delli Carpini in Keeter 1996, 10–11; Price 1999, 596), obenem pa podatkovno znanje postavljata kot najboljši indikator političnega znanja (Delli Carpini in Keeter 1993, 1180) in kot nujen, ne pa tudi zadosten

pogoj za delujočo demokracijo (Delli Carpini in Keeter 1994, 21). Podatkovno znanje namreč pomaga volivcu uveljavljati svoje interese, povezovati te interese v splošne interese družbe in izražati svoje interese pri politični participaciji (Delli Carpini in Keeter 1996,1). Opredelitev političnega znanja Delli Carpinija in Keeterja je precej enostavna, a večina raziskovalcev politično znanje razlikuje od politične informiranosti.

Čeprav v doktorski nalogi politične informacije in politično znanje vse pre pogosto uporabljamo kot sopomenki, gre vendarle za dva različna koncepta. To, da se politično znanje veča, ni zadosten pogoj le za povečevanje informacij, občinstvo mora biti tudi izpostavljeno tem informacijam in te informacije dojeti (Hyman in Sheatsley 1947, 413). Zaller, pred njim pa Converse, zavzameta stališče, da sprejem političnih informacij poteka v dveh korakih. Najprej morajo biti volivci izpostavljeni (*exposure*) informacijam, imeti preprost stik z informacijami, novicami, zgodbami skozi neki komunikacijski medij (Converse 1962; Price in Zaller 1993, 134; Zaller 1989, 186; Zaller 1991, 85). Nato morajo volivci še doumeti (*reception, acceptance*) te informacije, to pa zahteva od občinstva poleg izpostavljenosti tudi razumevanje in shranitev sporočene informacije v spomin. Šele takrat lahko govorimo, da je volivec sprejel informacije (Converse 1962; Price in Zaller 1993; Zaller 1989, 186; Zaller 1991, 85) in pridobil neko politično znanje. Informacije, ki niso bile sprejete, imajo namreč le majhen vpliv na posameznikova stališča, vedenja, mnenja in znanje (Price in Zaller 1993, 135).

Poleg tega da posameznik politične informacije razume, pa mora biti tudi dovolj motiviran, da bo iskal dodatne, nove informacije (Luskin 1990). Luskin (1990) tako politično znanje razume kot dejavnik 1) motivacije, pripravljenosti na sprejemanje novega znanja, 2) informacij, katerim so izpostavljeni in 3) sposobnosti, organizirati in doumeti informacije (Luskin 1990). Politično znanje je namreč zveza velikosti znanja (koliko podatkov nekdo pozna), obsega (na primer, ali to znanje obsega le notranjo ali tudi zunanjo politiko) in organizacije znanj (Luskin 1990, 332). Posameznik, ki je popolnoma izoliran od političnih informacij od svojega rojstva, tako ne more pridobiti političnega znanja, ne glede na svoje sposobnosti in motivacijo. Tudi sama izpostavljenost informacijam in motivacija brez prave sposobnosti, ne more privedi do znanja. Prav tako ni dovolj sposobnost in izpostavljenost informacijam, če posameznik nima prave mere motivacije (Luskin 1990, 338). Danes smo nenehno priča novim kanalom obveščanja, kot so socialna omrežja, spletni časopisi, forumi, novi televizijski programi. Politične vsebine morajo zato nenehno tekmovati z zabavnimi

vsebinami, ki jih prenašajo novi mediji. Dostop do medija tako še ne pomeni tudi dostopa do političnih informacij. Analiza na panelnem vzorcu je potrdila, da je razkorak v uporabi medijev pomenil tudi razkorak v političnem znanju. Uporabniki informacijskih medijskih sporočil so tako imeli več političnega znanja kot uporabniki zabavnih vsebin (Prior 2005).

Zaller je koncept, ki zajema politično znanje, v javnomnenjskih anketah opredelil kot politično ozaveščenost (*political awareness*), ki zajema posameznikovo pozornost in izpostavljenost do aktualnih političnih dogajanj, predvsem prek množičnih medijev. Zajema tako intelektualno kot kognitivno zanimanje za javne zadeve, v nasprotju z emocionalnim in čustvenim zanimanjem oziroma nezanimanjem za politično dogajanje (Zaller 1990, 126; Zaller 2003, 21). Koncept politične ozaveščenosti zajema tako sprejemanje kot razumevanje sporočil političnega okolja (Zaller 2003, 21). Njegov koncept je tako širši od političnega znanja in celo uporabnejši v teoriji razkoraka v znanju, saj zajema tudi dojetanje političnih sporočil. Nekdo, ki je politično ozaveščen, tako pozna glavne politične akterje in politične institucije, razume sistem delovanja političnih institucij in sledi tekočim dogajanjem (Zaller 1990, 126). Čeprav je bila politična ozaveščenost pogosto operacionalizirana z različnimi spremenljivkami, od medijske izpostavljenosti, politične participacije, stopnje izobrazbe do zanimanja za politiko (Zaller 2003, 21), Zaller zagovarja (podobno kot že Delli Carpini in Keeter), da jo najlažje merimo s spremenljivkami politične informiranosti, s preprostimi podatkovnimi vprašanji o politiki (Zaller 1989, 186; Zaller 1990, 131). S politično ozaveščenostjo se povezuje tudi koncept politične presoje (*consideration*), ki poleg znanja in informacij zajema tudi prepričanja oziroma vrednotno sodbo (Zaller 1990, 126; Zaller 2003, 40–41). Primer takšne presoje bi bil, slovenski politiki so koruptivni. Čeprav politično presojo dokaj določa vrednotna sodba, je ta presoja možna le na podlagi določenih kognitivnih informacij, ki jih je anketiranec prejel (Zaller 2003, 41).

Podobno kot Zaller tudi Fiske s sodelavci politično znanje opredeli širše in vanj zajame tudi druge razsežnosti političnega znanja, ki visoko korelirajo in se povezujejo s samim političnim znanjem. Fiske in sodelavci tako govorijo o politično strokovnem znanju (*political expertise*), ki ne obsega zgolj množice podatkovnega znanja z določenega področja, temveč zajema tudi strukturiranje in organiziranje konceptov, izpostavljenost informacijam in spremljanje medijev, izkušnje v obliki političnega delovanja ter politično vključenost, ki obsega tudi politični interes in zavest o politično korektnem delovanju ter politično samopodobo in stopnjo izobrazbe (Fiske in drugi 1990, 32).

Preglednica 2.3: Opredelitev političnega znanja

AVTOR	POIMENOVANJE	OPREDELITEV POLITIČNEGA ZNANJA
Delli Carpini in Keeter 1993	politično znanje (<i>political knowledge</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • podatkovno znanje, vir
Converse 1962	politično znanje (<i>political knowledge</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • izpostavljenost informacijam • sprejetje informacij
Luskin 1990	politično znanje (<i>political knowledge</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • interes • izpostavljenost informacijam
Zaller 1990; 2003	politična ozaveščenost (<i>political awereness</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • sprejetje informacij
Zaller 1990; 2003	politična presoja (<i>consideration</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • vrednotna sodba na podlagi znanja in informacij
Fiske 1990	politično strokovno znanje (<i>political expertise</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • interes • izpostavljenost informacijam • sprejetje informacij, organiziranje znanja • politično delovanje • politična samopodoba

Politično znanje pa ne obsega le ene dimenzije, temveč se razlikuje glede na poglobljenost, strukturiranost, razumevanje in splošnost oziroma specifičnost. Poznamo namreč dva modela razumevanja političnega znanja in razumevanja povezanosti različnih dimenzij znanja (Delli Carpini in Keeter 1996, 138–139). Politično znanje lahko razumemo enodimenzionalno kot splošno lastnost. Čeprav so nekateri ljudje bolj obveščeni od drugih, so navadno tisti, ki so bolj obveščeni o eni tematiki, zelo verjetno obveščeni tudi o drugi tematiki. Drugi model političnega znanja je multidimenzionalen in zagovarja, da imajo posamezniki znanje z določenih področij politike in da politično znanje sestavljajo neodvisna področja znanja. Ker nas različni viri oskrbujejo glede različnih političnih tematik, pri čemer imamo različen

dostop do teh virov, je tudi naše znanje o določenih tematikah boljše (Delli Carpini in Keeter 1996, 138–139). Delli Carpini in Keeter v svoji analizi političnega znanja ugotavljata, da je realnost nekje med obema modeloma. Čeprav je politično znanje večinoma mogoče razložiti z uporabo enodimenzionalnega modela, pa večdimenzionalni model skoraj vedno izboljša pojasnjevalno moč političnega znanja. To je še posebej res, če se primerja znanje o nacionalnih političnih tematikah v primerjavi z lokalnimi političnimi tematikami (Delli Carpini in Keeter 1996, 135–177). V nadaljevanju si bomo ogledali še različne tipe političnega znanja. Podobno kot že pri opredelitvi znanja na splošno tudi pri političnem znanju več avtorjev razlikuje med splošnim, ki je navadno tudi podatkovno znanje, in bolj poglobljenim specifičnim znanjem. Splošno znanje naj bi tako zajemalo podatkovna znanja, ki se jih lahko naučimo iz učbenikov, specifično znanje pa zajema specifična znanja o političnih programih, politikah in problemih (Jerit in drugi 2006, 269). Pri tem splošno znanje lahko osvojimo že v izobraževalnem procesu, ne da bi ga osveževali s spremljanjem političnega dogajanja v poznejših letih. Specifično znanje pa je po drugi strani bolj odvisno od posameznikove izpostavljenosti novim informacijam in naj bi tudi bolj vplivalo na participacijo in odločitve volivca (Jerit in 2006, 269). Ogledali si bomo še nekaj dihonomnih opredelitev političnega znanja, tako kot so ga opredelili in uporabili v svojih raziskavah različni avtorji. Tako pri znanju, pridobljenem v času kampanje, razlikujemo med splošnim znanjem (*general information*) in znanjem, vezanim na kampanjo (*campaign-specific information*). Prvi pojem zajema politično znanje, kot ga opredeljuje Zaller, se pravi, da gre za sinonim politične ozaveščenosti. Znanje, vezano na kampanjo, pa obsega predvsem znanje o stališčih volilnih kandidatov do določenih tematik, ki so predmet razprave v obdobju kampanje (Nadeau in drugi 2008, 231).

Jeffres in sodelavci (2011) politično znanje še bolj razvejijo in razlikujejo med potrditvenim znanjem (*confirmatory knowledge*) političnega in družbenega sistema, ki zajema poznavanje izvršne oblasti, trenutnega delovanja političnih akterjev in vsebino zakonodaje. Tesno v povezavi s potrditvenim znanjem je posebno področje znanja (*domain specific knowledge*), kot je na primer zavzemanje stališč do posameznih tematik. Sem bi uvrstili znanje o aktualnih dogodkih, ki so navadno medijsko pokriti. Tretje področje pa je relacijsko znanje (*relational knowledge*), pri katerem posameznik primerja svoja stališča s stališči političnih kandidatov v primerjavi z delnim poznavanjem (*piecewise knowledge*), pri čemer posameznik nima celovitega znanja, temveč zgolj pozna nekatere podatke (Jeffres in drugi 2011, 33). Zgled rabe relacijskega znanja v raziskavah razkoraka v političnem znanju je študija, ki jo je Moore

opravil med volivci v New Hampshiru. Anketiranci so morali najprej opredeliti svoje stališče do dveh političnih vprašanj, ki sta se pojavili v obdobju kampanje, nato pa še imenovati kandidata za guvernerja, ki je bliže njihovemu stališču (Moore 1987; Jeffres in drugi 2011, 33). Na podlagi odgovorov so raziskovalci lahko identificirali, ali volivci poznajo in razumejo stališča volilnih kandidatov.

Podobno politično znanje za namene svojega raziskovanja opredeljujeta tudi Eveland in Hively, ki razlikujeta med znanjem o tematiki (*issue stance knowledge*), ki je podobno relacijskemu znanju, splošnim političnim znanjem (*general political knowledge*) in strukturo znanja (*knowledge structure density*), kjer gre dejansko za poznavanje in razumevanje povezav in odnosa med osvojenimi pojmi, za razumevanje povezav med posamezniki, političnimi vprašanji in institucijami (Eveland in Hively 2009, 212). Mednarodna raziskava državljanske vzgoje in izobraževanja (International Civic and Citizenship Education Study – ICCS), ki je namenjena predvsem raziskovanju političnega znanja med otroki, pa razlikuje med podatkovnim znanjem (*factual knowledge*), kjer učenci izkažejo svoje znanje o političnih in javnih zadevah, ter razumevanjem in analizo (*reasoning and analyzing*), kjer učenci predvsem pokažejo svojo kognitivno sposobnost pri oblikovanju odgovora na zastavljeni problem. Primer prvega vprašanja bi bilo, katera zastava je zastava Evropske unije. Primer drugega vprašanja pa, zakaj države sprejemajo zakone, ki nekemu ali nekemu podjetju omejujejo število medijskih hiš, ki jih ima v lasti (Ferrin in drugi 2012, 7–8).

Preglednica 2.4: Opredelitev tipov političnega znanja, uporabljenega v raziskavah

AVTORJI	DELITEV ZNANJA GLEDE NA:	POLITIČNO ZNANJE
Nadeau in drugi 2008	splošnost – specifičnost	<ol style="list-style-type: none"> 1. splošno znanje (<i>general information</i>) 2. znanje, vezano na kampanjo (<i>campaign specific information</i>)
Eveland in Hively 2009	splošnost – specifičnost ter strukturiranost	<ol style="list-style-type: none"> 1. znanje o tematiki (<i>issue stance knowledge</i>) 2. splošno politično znanje (<i>general political knowledge</i>) 3. strukturno znanje (<i>knowledge structure density</i>)
Jeffres in drugi 2011	splošnost – specifičnost, razumevanje in poglobljenost	<ol style="list-style-type: none"> 1. poterditveno znanje (<i>confirmatory knowledge</i>) 2. posebno področje znanja (<i>domain specific knowledge</i>) 3. relacijsko znanje (<i>relational knowledge</i>) 4. delno poznavanje (<i>piecewise knowledge</i>)

Zgoraj smo politično znanje opredelili tako z vidika, kaj politično znanje sploh je, kot različne tipe političnega znanja, ki jih lahko opazujemo na podlagi splošnosti ali specifičnosti (obseg znanja), oziroma na podlagi podatkovnega znanja ali razumevanja (globina znanja) ter na podlagi poglobljenosti znanja. Pri tem lahko povzamemo, da avtorji pri oblikovanju tipologij političnega znanja izhajajo iz Parkove (1940) opredelitve, ki razlikuje med seznanjenostjo in poglobljenim znanjem. Podobno tudi Genova in Greenberg razlikujeta med podatkovnim in strukturnim znanjem (1979). Hkrati pa vnašajo tudi dimenzijo obsega in razlikujejo med splošnim znanjem v nasprotju s specifičnim znanjem (Zaller 2003). Za operacionalizacijo znanj pa raziskovalci uporabljajo različne mere znanja. Avtorji, ki se že dalj časa ukvarjajo z raziskovanjem političnega znanja in obveščenosti, so razvili svoje lestvice, ki merijo vse, od priklica novic (Robinson in Levy; Price in Zaller; Price), seznanjenosti s političnimi

tematikami (Zaller), lestvice znanja (Delli Carpini in Keeter) pa do lestvice informiranosti (Iyengar; Zaller), imenovanja pozitivnih in negativnih lastnosti volilnih kandidatov (Kessel; Smith), zavedanja pomembnih tematik (Patterson in McClure), poznavanja drugih držav (Robinson) in vprašanja hranjenja informacij v spominu (Luskin). Strnjen pregled operacionalizacije političnega znanja in pregleda zgornjih lestvic ponuja Price (Price 1999, 607–636).

Večina raziskav, povezanih s političnim znanjem, znanje pojasnjuje z individualnimi spremenljivkami od stopnje izobrazbe, poklica, dohodka, kognitivne sposobnosti, motivacije, interesa, spremljanja medijev in podobno (Luskin 1990; Delli Carpini in Keeter 1996). V zadnjem času pa so nekateri avtorji pristopili k političnemu znanju tudi s primerjalne perspektive. Tako naj bi bilo znanje odvisno tudi od družbenoekonomskega (socialna varnost), političnega (politični sistemi) in komunikacijskega konteksta (neodvisnost medijev) (Fraile 2013a). Več znanja naj bi tako imeli v bolj egalitarnih družbah v primerjavi z manj egalitarnimi ter v večinskih volilnih sistemih, ne proporcionalnih, kjer naj bi tudi izobrazba manj pojasnjevala razkorak v znanju (Grönlund in Milner 2006). Bolj informirani naj bi bili volivci iz držav z javnim medijskim sistemom v primerjavi s tržnim medijskim sistemom (Iyengar in drugi 2010, 302–303). Individualni dejavniki naj bi bili tako bolj pomembni in prišli bolj do izraza v informacijsko revnih okoljih v primerjavi z informacijsko bogatimi okolji. Ko mediji slabo pokrivajo politične tematike je motivacija pomemben dejavnik znanja, ko je več informacij na voljo je znanje v manjši meri odvisno od motivacije (Iyengar in drugi 2010, 292, 304).

2.6.2 VOLILNA KAMPANJA IN NJENA VLOGA V INFORMIRANJU

Eden od temeljnih elementov demokratičnega političnega sistema so volitve (Kustec Lipicer in drugi 2011, 15), zato ni presenetljivo, da je preučevanje političnega znanja podobno kot preučevanje političnega vedenja in participacije pogosto vezano na obdobje volitev. Predvsem s stališča političnega znanja, kjer nas ne zanima samo izloček procesa, temveč tudi vložek informacij v proces pridobivanja znanja, je volilna kampanja lahko pomembno okolje preučevanja. Dostopnost političnih informacij znotraj posamezne države namreč ni vedno enaka (McCann in Lawson 2006, 14). V vseh demokracijah ločimo obdobje brez volitev od obdobja volilne kampanje (McCann in Lawson 2006, 14). In posamezen volivec naj bi imel različno znanje v obdobju pred volilno kampanjo in v obdobju kampanje (Nadeau in drugi 2008, 230). V najožji definiciji lahko čas volilne kampanje opredelimo z okvirom uradne

volilne kampanje, kar je v Sloveniji obdobje od trideset dni pred volitvami pa vse do uradnega začetka volilnega molka, dan pred volitvami (Deželan in drugi 2010, 57). Toda praktično gledano kandidati, ki so na oblasti, že pred novimi volitvami z javnimi nastopi izvajajo kampanjo na dolgi rok (Dalager 1996, 509). Ta se s približevanjem volitev vse bolj intenzivira (Kustec Lipicer 2007, 112).

Volilna kampanja je zanimiv dogodek sam po sebi. Primarna vloga volilne kampanje je dosežek zmage na volitvah (Kustec Lipicer in drugi 2011, 13, 23). V procesu pridobivanja volilnih glasov pa ima volilna kampanja tudi "komunikološko vlogo" z uporabo različnih orodij in kanalov za sporočanje pogledov in stališč posameznega kandidata (Kustec Lipicer 2007, 107). Volivce načeloma zanima, kaj jim volilni kandidati lahko ponudijo, če že bodo oddali glas prav njim. Volilni kandidati tako v tem obdobju z različnimi aktivnostmi in po različnih kanalih nagovarjajo volivce (Kustec Lipicer 2010, 13), saj kampanja predstavlja edinstveno priložnost, da se kandidati predstavijo volivcem (Kustec Lipicer 2007, 107) in da se širši krog volivcev začne zanimati za politična vprašanja (Fraile 2006, 8; Lupia in McCubbins 2003). Za povprečnega volivca je namreč obdobje kampanje edinstvena spodbuda k razmišljanju o državi in oblasti (Banducci in Karp 2003, 444) in nedvomno priložnost, da volivci pridobijo relevantne informacije, na podlagi katerih bodo lahko oblikovali informirano odločitev (Nadeau in drugi 2008, 229). Kampanje so tisto obdobje političnega delovanja, ko so si politični kandidati in volivci najbližje (Brady, Johnston in Sides 2009). Politične stranke in njihovi kandidati tako v obdobju volilne kampanje tekmujejo v obveščanju volivcev o svojih voditeljih, tematikah in stališčih do teh tematik (Nadeau in drugi 2008, 229). Obdobje volilne kampanje v primerjavi z obdobjem vladanja producira več informacij o volilnih kandidatih in njihovih programih (Fraile 2006, 8; Lupia in McCubbins 2003), saj vključuje več pogosto ponovljenih nasprotujočih se sporočil, ki želijo volivca predvsem prepričati (Zaller 2003, 266).

Volilna kampanja v primerjavi z drugimi političnimi dogodki proizvaja več medijskih objav (Sears in Valentino 1997, 47). Same volitve so namreč konflikten dogodek, ki sproža medijsko pozornost v obdobju pred volitvami, pri čemer sporočanje narašča, čim bolj se približujemo samim volitvam (Holbrook 2002, 440). Informacije, ki jih generira volilna kampanja, so dostopne prek različnih kanalov: plačani oglasi in dnevno pokritje tematike v novicah prek radia, televizije, spleta, tiska ter posebno poročanje z dogodkov oziroma organizacija posebnih dogodkov, kot so politična soočenja (Holbrook 2002, 440; Zaller 2003,

1). Poleg medijske pozornosti volilni kampanji se povečujejo tudi priložnosti za politično razpravo z znanci in prijatelji (Sears in Valentino 1997, 47). Lemert je v svoji analizi vpliva televizijskih predsedniških soočenj na politično znanje volivcev pokazal, da izpostavljenost televizijskim soočenjem povečuje znanje volivcev (Lemert 1993). Poleg naraščanja političnega znanja pa lahko mediji ter medijske objave v času kampanje prispevajo tudi k dvigu opredeljenosti (Garramone 2005; Scheufele in drugi 2002; Kim in drugi 2005). Kampanjo tako sestavljajo različna sporočila, z različno intenzivnostjo, ki lahko različno dosežejo volilno telo (Zaller 1989) in omogočajo, da sporočila dosežejo tudi najmanj politično ozaveščene volivce (Zaller 1989, 218).

In čeprav je prvenstven namen volilne kampanje prepričati volivce, naj oddajo svoj glas, imajo obenem tudi pomembno državljansko funkcijo, s tem ko posredujejo informacije in izobražujejo volivce (Holbrook 2006, 343). Večina raziskovalcev namreč soglaša s tem, da volilne kampanje in politična soočenja informirajo volivce (Moore 1987; Lemert 1993). So nekakšno "vozilo k izobraženim volivcem" (Holbrook 2002, 438) in priložnost za širšo družbo, da pridobi na političnem znanju (McCann in Lawson 2006). Kampanje tako niso nič drugega kot trud, ki ga politični kandidati vložijo v informiranje volivcev z namenom vplivanja na volilni izid (Holbrook 1996; Holbrook 2002). Lahko jih razumemo kot posebno vrsto informacijskih kampanj (Nadeau in drugi 2008, 229).

V disertaciji bomo obdobje volilne kampanje obravnavali kot politični dogodek, ki lahko prispeva k povečanju političnega znanja in predvsem opredeljenosti volivcev. Kampanja je sicer večplasten in kompleksen pojav, katerega raziskovanje lahko razdelimo na štiri področja (povzeto po Kustec Lipicer in drugi 24–25): (1) kandidatocentrični vidik, kjer je raziskovanje osredotočeno na volilne kandidate; (2) vsebinski vidik, ki se osredotoča na preučevanje predvolilnih vsebin; (3) finančnoinstrumentalni vidik, ki zajema analizo orodij, uporabljenih v kampanji, ter (4) učinkovni vidik, ki se osredotoča na preučevanje učinkov volilnih kampanj, predvsem v smislu doseženega volilnega rezultata. Glede na to, da je predmet naše analize preučevanje povečanja opredeljenosti anketirancev, lahko glede na to, da bomo primerjali obdobje kampanje z obdobjem vladanja, govorimo tudi o učinkovnem vidiku kampanje na opredeljenost anketirancev.

2.6.3 RAZISKAVE RAZKORAKA V POLITIČNEM ZNANJU

Model razkoraka v političnem znanju je lahko enako kompleksen kot pri drugih področjih raziskav razkoraka v znanju. V nadaljevanju si bomo tako ogledali nekaj najvidnejših raziskav s področja razkoraka v političnem znanju. Precej se jih je ukvarjalo s preučevanjem političnega znanja v času volitev, nekaj pa je tudi takih, ki niso vezane na obdobje volitev, oziroma preučujejo znanje o mednarodni politiki (kot primer znanja, ki je geografsko bolj oddaljeno). Razkorak v političnem znanju pojasnjuje enake spremenljivke kot v primerih drugih razkorakov znanj. Tako sta D. McLeod in Perse odkrila povezavo med družbenoekonomskim položajem, operacionaliziranim s stopnjo izobrazbe in dohodkom ter zanimanjem za politiko, vključenostjo v skupnost, motivacijo za informiranje in participacijo ter z drugimi spremenljivkami, ki lahko vplivajo na primanjkljaj znanja ter pridobivanje novega političnega znanja (McLeod in Perse 1994).

Morda najbolj sistematične analize političnega znanja sta se lotila Delli Carpini in Keeter, ki sta poleg analize sekundarnih podatkov za namene raziskave izvedla telefonsko anketo na reprezentativnem vzorcu 610 anketirancev iz ZDA. V raziskavo je bilo zajetih kar 50 vprašanj, ki so merila politično znanje, ki zadeva institucije in delovanje vlade, tekoče zadeve, državljanske pravice in svoboščine ter trenutno vladno politiko. Poleg vprašanj političnega znanja je raziskava zajemala še vprašanja o zaupanju in uspešnosti političnih institucij, politični interes, participacijo, uporabo medijev, strankarsko identifikacijo, politično ideologijo, mnenjska vprašanja in seveda demografska vprašanja (Delli Carpini in Keeter 1991; Delli Carpini in Keeter 1994; Delli Carpini in Keeter 1996). Raziskava je bila podkrepljena s študijo primera o političnem znanju glede zalivske vojne v zvezni državi Virginia (Delli Carpini in Keeter 1994, 22). Problem nekaterih predhodnih raziskav, ki so merile politično znanje na populaciji Američanov, je bila neenotna uporaba vprašanj, ki ni omogočala primerljivosti, in predvsem skromno število vprašanj, vezanih na politično znanje (Delli Carpini in Keeter 1994, 21). Kljub vsemu sta v analizi političnega znanja uporabila tudi že zbrane podatke. Z uporabo že zbranih podatkov raziskave Gallup sta hkrati uporabila tudi primerjavo razkoraka v političnem znanju v najdaljšem obdobju, primerjala sta gibanje razkoraka v znanju v obdobju 40 let. Anketiranci v devetdesetih so se tako izkazali z višjim političnim znanjem v primerjavi z merjenjem v štiridesetih in petdesetih letih prejšnjega stoletja, a je bila ta sprememba le manjša. Če upoštevamo, da se je v tem obdobju dvignila tudi izobrazba populacije, se je pri vsaki izobrazbeni skupini stopnja političnega znanja dejansko zmanjšala (Delli Carpini in Keeter 1991; Delli Carpini in Keeter 1996, 105–134). Še

več, poleg neenakosti med spoloma v političnem znanju je razkorak v političnem znanju med družbenimi skupinami najbolj konsistenten skozi čas in se ne zmanjšuje (Delli Carpini in Keeter 1996, 163). Raziskovanje razkoraka v znanju tako ostaja še vedno zelo aktualno in pomembno.

Ker so politično delovanje in javne zadeve pomemben del demokracije in vprašanja demokratičnega deficita, ni presenetljivo, da je bilo morda največ pozornosti usmerjene prav v raziskovanje povečevanja političnega znanja v volilnem obdobju (Moore 1987, 187; Lemert 1993; Kwak 1999; Eveland in Scheufele 2000; Holbrook 2002; Liu in Eveland 2005; Holbrook 2006; Jeffres in drugi 2011, 30). Če med družbenimi skupinami pride do povečanja razkoraka v znanju v obdobju pred volitvami, ima lahko ta pojav pomembne posledice za volivce z nižjim družbenoekonomskim položajem (Moore 1987, 186). Ob koncu volilne kampanje se mora volivec odločiti in oddati svoj glas volilnemu kandidatu, ki bo optimalno zastopal in ščitil interese volivca. Pri tem se za slabše informiranega volivca domneva, da je manj sposoben voliti v skladu s svojimi interesi v primerjavi z bolj informiranimi volivci. Razkorak v znanju se tako prenaša v razkorak v moči (Moore 1987, 187). Poleg tega hipoteza razkoraka v znanju predpostavlja povečanje razkoraka v obdobju povečane medijske pokritosti dogajanja. Volilna kampanja tako predstavlja še posebej primerno okolje za preverjanje hipoteze razkoraka v političnem znanju, saj je zanjo skoraj vedno značilno povečanje medijskih informacij in sporočil v družbeni sistem (Moore 1987, 186-187).

Tako so številni ameriški raziskovalci analizirali podatke, zbrane v obdobju posameznih ameriških predsedniških volitev. Moore je kot prvi, ki je raziskoval razkorak v političnem znanju v predvolilnem obdobju, potrdil povečanje razkoraka med družbenoekonomskimi skupinami za bolj kompleksno politično vprašanje, medtem ko je razkorak pri manj kompleksnem vprašanju ostal nespremenjen (Moore 1987). Horstmann pa je na panelnih volilnih raziskavah v zahodni Nemčiji ugotovil, da je razkorak v političnem znanju v večji meri pojasnjeval politični interes, operacionaliziran s spremenljivkami politične participacije kot občutek anketirancev o dobri obveščeniosti, želji po dodatnih informacijah ter stopnji izobrazbe (Horstmann 1991). Ker je za volilno kampanjo značilna tudi izrazita medijska kampanja, je velik del raziskav razkoraka v političnem znanju v času volilne kampanje posvetil precejšen poudarek uporabi medijev in prepričevalni vlogi medijskih sporočil. Lemert je ugotavljal vpliv političnih soočenj na pridobivanje političnega znanja na primeru ameriških predsedniških volitev leta 1988 in ugotovil, da tako izobrazba kot interes

pojasnjujeta napredovanje v političnem znanju v obdobju kampanje, televizijska soočanja pa povečujejo razkorak v političnem znanju (Lemert 1993). Do podobnih ugotovitev je prišel tudi Kwak. Povezavo med izobrazbo in pridobljenim znanjem sta pojasnjevali spremenljivki motivacija in uporaba medijev. V nasprotju z raziskavo, ki jo je izvedel Lemert, je bil razkorak v znanju manjši pri tistih, ki so bili bolj vključeni v predsedniške volitve leta 1992 in so spremljali televizijske novice, tudi med različnimi izobrazbenimi skupinami. S spremljanjem medijskih sporočil se je zmanjševal tudi vpliv izobrazbe na pridobljeno znanje (Kwak 1999). Eveland in Scheufele sta na primeru naslednjih ameriških predsedniških volitev (volilna kampanja 1996) ugotavljala povezanost med razkorakom v znanju, razkorakom v politični participaciji, medijsko uporabo in družbenoekonomskim položajem (Eveland in Scheufele 2000). Ugotovila sta, da je bil razkorak v znanju med družbenoekonomskimi skupinami manjši med uporabniki televizijskih novic v primerjavi s tistimi, ki televizijske novice redkeje spremljajo. Podoben vzorec povezave sta odkrila tudi pri uporabnikih tiskanih medijev. Pri svoji analizi pa nista primerjala razkoraka v znanju v več časovnih točkah (pred in po kampanji), temveč samo uporabnike medija v primerjavi z neuporabniki (Eveland in Scheufele 2000). Eveland je skupaj z Liu raziskavo ponovil za ameriške predsedniške volitve leta 2000 in 2004. Dodatno sta v analizo vpeljala tudi motivacijo (interes za volilno kampanjo) in osebne značilnosti volivca, in sicer potrebo po znanju, kogniciji (Liu in Eveland 2005).

Vpliv potrebe po znanju je na primeru ameriških predsedniških volitev ugotavljala tudi Holbrook. V model raziskovanja političnega znanja je vnesel tudi spremenljivki potreba po ocenjevanju in potreba po znanju (Holbrook 2006). Potreba po znanju (*need for cognition*)²⁹ je opredeljena kot posameznikovo prizadevanje za razumevanje sveta, pripravljenost in potreba po novih informacijah in njihovi uporabi, pri čemer samo prizadevanje še ne pomeni tudi posedovanje znanja, lahko pa je pomembno povezano z znanjem (Holbrook 2006, 343–344). Operacionalizirana je bila z vprašanjem, koliko posameznik uživa v dejavnostih, ki zajemajo miselne procese, in ali posameznik raje rešuje preproste ali kompleksne probleme (Holbrook 2006, 346). Potreba po ocenjevanju (*need to evaluate*) je mlajši koncept v primerjavi s potrebo po znanju in zato ne tako dobro razdelan. Posamezniki z višjo stopnjo potrebe po ocenjevanju so pogosteje vpeti v miselne procese ocenjevanja, pri tem pa potrebujejo določeno mero kognicije in informacij. Potreba po ocenjevanju se povezuje tudi s

---

²⁹ Potreba po znanju je spremenljivka, ki je bila vpeljana tudi v druge analize. Tako je na primer Gaziano (2013) ugotavljala stopnjo izražanja potrebe po znanju glede na stopnjo izobrazbe in politično ideologijo.

političnim interesom in uporabo medijskih sporočil (Holbrook 2006, 344–345). V analizi je bila operacionalizirana z vprašanjem, o koliko stvareh ima posameznik mnenje in ali ima več mnenja o tem, kako slabe oziroma dobre so stvari v primerjavi s povprečnim volivcem (Holbrook 2006, 346). Precej javnomnenjskih vprašanj od anketiranca prav tako zahteva pripravljenost na ocenjevanje, saj jih sprašujejo po oceni dela institucij in oceni zaupanja. Tako potreba po znanju kot potreba po ocenjevanju sta se v raziskavi Holbrooka izkazali kot uporabna mera za predvidevanje ravni političnega znanja, pri čemer je imela potreba po ocenjevanju večji in konsistentnejši vpliv. Pri tem so volivci v času kampanje hkrati tudi napredovali v znanju (Holbrook 2006).

Holbrook je podobno kakor Delli Carpini in Keeter opravil celoten pregled nad volilnimi kampanjami predsedniških volitev v Ameriki, ko je opazoval razkorak v znanju pri vseh predsedniških volilnih kampanjah od leta 1976 do 1996 (Holbrook 2002). Rezultati raziskave so pokazali, da so posamezniki z višjo stopnjo izobrazbe izrazili tudi večje politično znanje, razkorak v znanju pa se ni povečeval vedno v času predsedniških kampanj; posebni dogodki, kot je na primer televizijsko politično soočenje, so lahko celo zmanjšali razkorak v znanju. Pri štirih od šestih kampanj se je razkorak v znanju po predvidevanjih povečeval, pri dveh kampanjah pa ni prišlo do statistično značilnega razkoraka v znanju (Holbrook 2002). Za slednja dva primera je značilno daljše obdobje kampanje, pri čemer raziskava ni začela meriti razkoraka v znanju s prvimi sporočili kampanje, zato je možno, da je pri slednjih dveh kampanjah raziskava naletela na stekleni strop (Holbrook 2002), ko je skupina z družbenoekonomsko nižjim položajem že dohitela skupino z višjim družbenoekonomskim položajem.

To, da dolžina volilne kampanje vpliva na razkorak v znanju, je pred Holbrookom opozoril že Moore. Domneval je, da lahko daljša volilna kampanja vpliva na zmanjšanje razkoraka v znanju v primerjavi s krajšimi volilnimi kampanjami. Pri tem je predpostavil, da čim daljše je obdobje kampanje, tem manjši je razkorak v znanju (Moore 1987, 296; Gaziano 1995, 21). Razkorak v znanju je prav tako manjši na začetku volilne kampanje (Moore 1987, 196), ko sporočila kampanje še ne dosežejo volivcev. Če kampanja ni dovolj dolga, pa se ta razkorak samo povečuje. Krajše volilne kampanje prispevajo tudi k temu, da se razkorak v znanju pozna tudi na razkorak v politični participaciji, kar še dodatno utrjuje družbeno moč informacijsko bogatih (Moore 1987, 197; Gaziano 1988, 354). Zanimivo, da v nasprotju z Moorovo domnevo Liu in Eveland na primeru ameriških predsedniških volitev leta 2000 in

2004 nista našla povezave med ravniyo političnega znanja in obdobjem izvedbe intervjuja (število dni pred samimi volitvami) (Liu in Eveland 2005).

Področje raziskovanja razkoraka v političnem znanju ne obsega le ameriških predsedniških volitev. Nekatere raziskave so se osredotočile na preučevanje zunanjih zadev. Gandy in El Waylly sta tako ugotovila, da znanje o izraelsko-palestinskem konfliktu med Američani najbolj pojasnjuje stopnja izobrazbe, čeprav sta predpostavila, da bodo ameriški Judje kazali večje zanimanje za to geografsko oddaljeno tematiko (Gandy in El Waylly 1985). Še bolj znana je raziskava razkoraka v znanju državljske vojne v Bosni pri populaciji Američanov. Starejši, bolje izobraženi in z višjim dohodkom so bili tudi bolje obveščeni, s časom se je širjenje poznavanja tematike razširilo po vsej populaciji, razkorak v znanju pa se je zmanjševal (Rhine in drugi 2001, 600–601). Tudi v tem primeru se je pokazalo, da dovolj dolgo obdobje obveščanja zmanjšuje razkorak v znanju.

Raziskave predvolilnih obdobj in političnega znanja pa v zadnjem času niso omejene le na primeru ameriških volivcev, McCann in Lawson (2006) vprašanje razkoraka v političnem znanju prva postavita tudi v demokratični kontekst. Panelni podatki, dostopni za države v tranziciji: Brazilijo, Mehiko in Rusijo, so pokazali, da se je v obdobju predsedniške volilne kampanje razkorak v znanju med družbenoekonomskimi skupinami povečeval ali stagniral tudi tam ter s tem pokazali, da lahko hipotezo razkoraka v znanju uporabimo tudi v mladih, nastajajočih demokracijah. Ugotovitev o razkoraku v znanju sta dopolnila s kontrolno spremenljivko motivacije, ki je pokazala, da so med bolj zainteresiranimi za politično kampanjo v znanju hitreje napredovali tisti, ki so bili iz skupine z družbenoekonomsko nižjim položajem, zato se je razkorak v znanju zmanjševal (McCann in Lawson 2006). V zadnjem času pa je področje raziskovanja razkoraka v političnem znanju prestopilo meje ZDA. Kim tako področje raziskovanja razširi tudi na Južno Korejo z drugačno politično in kulturno tradicijo v primerjavi z ZDA (Kim 2008), Fraile pa politično znanje meri na primeru Španije (Fraile 2011) in opravi primerjalno analizo za celotno področje Evropske unije (Fraile in Schuman 2010; Fraile 2013a). Nadeau s sodelavci je potrdil nastanek razkoraka v znanju v obdobju volilne kampanje tudi v Kanadi (Nadeau in drugi 2008). Hipoteza razkoraka v znanju se je tako v teh raziskavah pokazala kot univerzalna in ni omejena zgolj na eno geografsko območje. Čeprav raziskave razkoraka v političnem znanju ne dajejo popolnoma jasne slike o vplivu kampanje na razkorak v znanju, pa lahko na splošno povzamemo, da je kampanja navadno vplivala na zvečanje splošnega političnega znanja, daljše trajanje kampanje, nekateri

drugi dejavniki (npr. spremljanje televizijskega programa, nedavnost političnega soočenja, interes za politiko) pa so lahko v posameznih primerih prispevali celo k zmanjševanju razkoraka v znanju.

2.7 RAZKORAK V PREPRIČANJU, MNENJU IN VEDENJU

Doslej smo se osredotočili predvsem na razkorak v znanju, a se moramo zavedati, da je za razumevanje nastanka razkoraka v znanju treba poseči tudi na področje razkoraka v vedenju, prepričanju, mnenju in vrednotah (Gaziano in Gaziano 1996). Kljub številnim raziskavam s področja razkoraka v znanju je bila le malokrat raziskovana tudi povezava med razkorakom v znanju in vedenjskim razkorakom ali na primer med razkorakom v znanju in mnenjem, čeprav se kljub vsemu zdi relevantna (Gaziano 1995, 21; Gaziano 1997, 249). Hipoteza razkoraka v znanju namreč predstavlja prispevek k razumevanju in razlagi celotne družbe (Viswanath in Finnegan 1996, 218), ne le razkoraka v znanju.

V povezavi z razkorakom v znanju se je zdela najbolj smiselna raziskava razkoraka v mnenju. Področja, ki so se ga v svoji študiji razkoraka v znanju v različnih skupnostih na primer lotili prvotni avtorji (Tichenor in drugi 1980). Zanimalo jih je predvsem, ali posamezne družbene skupine znotraj skupnosti s povečanjem informacij o določeni tematiki razvijejo bolj pozitiven ali kritičen odnos do tematike. Vendar je v njihovih raziskavah mnenje rabilo zgolj kot odvisna spremenljivka, uporabljena namesto znanja. Nekatere raziskave pa kažejo na drugačno politično vedenje in vrednote tistih, ki razpolagajo z večjo količino političnega znanja (Rapeli 2014, 56). Povezavo med razkorakom v znanju in razkorakom v mnenju je na primeru tematike ženske za predsednico ZDA raziskovala Schreiber (Schreiber 1978). Ugotovila je ne samo, da povečanje medijskega poročanja vodi v razkorak v znanju, temveč da ima ta razkorak neposredno povezavo s spremembo mnenja o določeni tematiki. Ko je tematika še nova, a že aktualna, jo prej prevzamejo bolj izobraženi. Stopnja izobrazbe in bolj liberalna stališča so tako neposredno povezana (Schreiber 1978, 180).

Christine Mary Banwart je po drugi strani raziskovala razkorak v političnem znanju med spoloma na primeru samozaznave ravni znanja. Namesto indikatorjev političnega znanja jo je zanimala posameznikova samoocena znanja, pri čemer je domnevala, da samoocena informiranosti oziroma znanja lahko vpliva na stališče do politikov in javnih politik ter posledično tudi na vedenje in obnašanje (Banwart 2007, 1154). Čeprav je to nekoliko alternativen pristop k raziskovanju razkoraka v političnem znanju, lahko domnevamo, da

posamezniki sprejemajo svoje politične odločitve bolj na podlagi tega, kar mislijo, da vedo, in ne toliko na podlagi dejanskega znanja (Banwart 2007, 1162). Prav njene ugotovitve so pomembne tudi za naše raziskovalno vprašanje, saj opozarjajo na pomen subjektivnega znanja, samozavesti in politične opredeljenosti, ne pa zgolj na pomen političnega znanja.

Douglas Blanks Hindman pa je nekoliko dopolnil to področje z raziskovanjem razkoraka v prepričanju (*belief gap*) (Hindman 2009). Hipoteza razkoraka v prepričanju predpostavlja, da je pripadnost politični ideologiji (konservativni ali liberalni)³⁰ boljši pojasnjevalni dejavnik znanja in prepričanja o političnih tematikah kot stopnja izobrazbe (Hindman 2012, 1). Pri tem je prepričanje (*belief*) opredeljeno kot trditve o realnosti, ki ne temeljijo na dokazih, temveč na vrednotnem sistemu, zvestobi, referenčnih skupinah, družbenih institucijah, mnenju elite ter ideoloških predpostavkah (Hindman 2012, 5–6)³¹. Znanje v nasprotju s prepričanjem pa razume kot vrednotno nevtralno, kumulativno in empirično ter znanstveno dognano (Hindman 2009; Hindman 2012). V njegovi analizi kot neodvisna spremenljivka tako nastopa prepričanje, in ne znanje. In sicer v odnosu do ideologije oziroma politične opredeljenosti (konservativni pogled v nasprotju z liberalnim pogledom), in ne do družbenoekonomskega položaja oziroma izobrazbe, kot je navadno v raziskavah razkoraka v znanju. Takšna primerjava je smiselna zaradi velike politične polarizacije v ZDA, kjer volivci izražajo močno strankarsko identifikacijo in kjer so v skladu s politično polarizacijo volivcev polarizirani tudi množični mediji, ki producirajo sporočila za svoje občinstvo (Hindman 2009, 791). Na njegovi analizi v zadnjem času gradi Cecilie Gaziano, ki jo prav v relaciji predpostavke, da prepričanje oziroma zaupanje v znanje bolj pojasnjuje politična ideologija kot stopnja izobrazbe, skušala ugotoviti, kakšna je povezava med slednjima. Analiza nam omogoča boljše razumevanje razkoraka v prepričanju. Čeprav se je skupina liberalcev izkazala za bolj izobraženo, je skupina bolj izobraženih konservativcev razpolagala tudi z višjim dohodkom, še enim potencialnim indikatorjem družbenoekonomskega položaja (Gaziano 2014). Gaziano je na podlagi teh ugotovitev oblikovala tako imenovano hipotezo razkoraka v prepričanju (*belief gap hypothesis*): "Pod pogojem naraščajočega družbenega konflikta, s povečanjem števila informacij iz množičnih medijev v družbeni sistem, bodo skupine z večjo družbeno močjo skušale določiti pomen informacij na način, da bodo imele od tega korist. Razkorak v

---

³⁰ S politično ideologijo je pri tem mišljeno razlikovanje med konservativci in liberalci (Hindman 2009; Gaziano 2013; Gaziano 2014). Pri tem je ideologija definirana kot filozofija, niz idej, ki tvorijo podlago političnega, ekonomskega, družbenega in drugih sistemov ter odseva potrebe in interese, obenem pa zagotavlja načrte za delovanje (Gaziano 2014, 1).

³¹ Na politično prepričanje, ki je tudi vrednotno zaznamovano, je opozoril tudi Zaller in ga poimenoval politična presoja (Zaller 1990, 126; Zaller 2003, 40–41).

interpretaciji, kaj sestavlja znanje, se bo pri tem povečeval med skupinami z več in manj družbene moči." (Gaziano 2014, 14).

Razširitev hipoteze razkoraka v znanju na področje razkoraka v prepričanju nam omogoča vključitev nekaterih makro kazalcev v analizo, kot je politična in ekonomska moč, vpliv osebnosti in politična ideologija (Hindman 2009, 792–793). V polariziranem političnem okolju politične elite preoblikujejo znanje v politično prepričanje, vse z namenom pridobitve moči (Hindman 2012, 15). Politično podkrepjena prepričanja so namreč družbeni konstrukti, ki določeni skupini bolj koristijo kot drugi in čeprav morajo biti prepričanja verjetna, ne zahtevajo znanstvenih dokazov in standardov resnice in dokazov kot na primer znanje (Hindman 2009, 793).

Prepričanja so bolj pod vplivom družbene konstrukcije realnosti kot samo znanje in prvotna hipoteza razkoraka v znanju je nekoliko bolj dejansko merila politično prepričanje kot znanje. Anketirance so namreč spraševali, ali kajenje povzroča raka na pljučih in ali bo človek pristal na luni (Tichenor in drugi 1970; Hindman 2009). To bi danes lahko enačili z vprašanji, kot so strinjanje s trditvama, da se zemlja globalno segreva in da se je človek razvil iz opice. Podobno se je Hindman v svoji analizi osredotočil na področje podnebnih sprememb (Hindman 2009), ki danes nedvomno zaznamuje koncept, področje, ki ga poleg znanstvenih dokazov in znanja zaznamuje tudi prepričanje. Prepričanje o obstoju globalnega segrevanja je, kot je razkrila analiza, na koncu boljše pojasnjevalo politična ideologija kot izobrazba, ni pa boljše pojasnjevala vzrokov globalnega segrevanja, kjer je imela večjo pojasnjevalno moč izobrazba (Hindman 2009). Politična pripadnost je tudi boljše opredeljevala strinjanje z zdravstveno reformo, pri čemer je boljše pojasnjevala tudi znanje o reformi (Hindman 2012).

2.8 RAZISKAVE NEODGOVOROV IN OPREDELJENOSTI

Ker naše raziskovalno vprašanje temelji prav na opredeljenosti na javnomnenjska anketna vprašanja oziroma na neodgovorih na ta vprašanja, je prav, da v nadaljevanju opredelimo še neodgovore in raziskovanje ter uporabo neodgovorov v raziskavah do danes. Veliko raziskovanja in raziskav je bilo, kot smo videli, usmerjenih v vpliv dodatnih informacij na politično znanje posameznikov, manj pa so se raziskovalci posvetili vplivu dodatnih informacij na opredeljenost oziroma odgovore na anketna vprašanja. V osnovi poznamo dve vrsti neodgovorov (Ferber 1966). V prvem primeru gre za nesodelovanje pri raziskavi. V tem primeru anketiranec zavrne odgovarjanje in pusti vprašalnik popolnoma neizpolnjen. Za

takega anketiranca nimamo nobenih podatkov in zato na njegovem primeru ne moremo opraviti nobene analize, čeprav nas v analizi neodgovorov prav takšni anketiranci najbolj zanimajo. Velja namreč predpostavka, da imajo volivci, ki privolijo v raziskavo, večji interes in zanimanje za politična vprašanja, zato lahko opredeljenost na politična mnenjska vprašanja in politično znanje na populaciji precenimo (Delli Carpini in Keeter 1996, 66). V našem primeru ti izgubljeni anketiranci predstavljajo problem predvsem, če je razlog za nesodelovanje v raziskavi anketirančev občutek pomanjkanja znanja. Izkušnje raziskovalcev raziskave Politbarometer kažejo, da se k nesodelovanju bolj nagibajo moški, mlajši in srednje generacije, ekonomsko aktivni in ljudje z višjim družbenoekonomskim statusom. Obenem pa predvidevajo, da sodelovanje pogosteje odklanjajo tudi politično manj informirani in anketiranci s posebnimi političnimi stališči (Kurdija in Štebe 1997, 2).

V drugem primeru anketiranec sicer privoli v anketni položaj, a na posamezna vprašanja v vprašalniku ne odgovori, oziroma poda odgovor "Ne vem". In prav slednji podatki bodo predmet naše analize. "Dobesedno na vsako vprašanje glede mnenja, prepričanja ali vedenja v raziskavi je možen odgovor "Ne vem" (Schuman in Presser 1996, 113). Večina raziskav pri analizi zbranih javnomnenjskih podatkov ne upošteva neopredeljenih odgovorov in jih izpusti iz analize (Rapoport 1979; Rapoport 1981). Pri tem raziskovalci ne domnevajo samo, da so neodgovori naključno razporejeni, temveč javno mnenje razumejo kot mnenje tistih, ki imajo izoblikovano svoje mnenje o določenih vprašanjih in so o raziskovalni tematiki podučeni in informirani (Converse 1987). Sčasoma je raziskovanje javnega mnenja začelo izhajati bolj iz demokratičnega pristopa, kjer šteje mnenje anketiranca ne glede na njegovo ekspertnost (Converse 1987). Ne nazadnje so tudi odgovori "Ne vem" "enako uporabni kot katerakoli modaliteta v lestvici" (Coombs in Coombs 1976, 498). V tej luči raziskovanje neodgovorov in neopredeljenih odgovorov predstavlja pomemben prispevek na področju raziskav javnega mnenja.

Dva razloga sta, zakaj anketiranec ne poda odgovora na anketno vprašanje. Lahko mu primanjkuje objektivnih kompetenc, znanja in informacij o politični zgodovini in aktualni politiki ter izobrazbe, na podlagi katerih bi lahko oblikoval svoje mnenje (Rapoport 1981, 35; Rapoport 1982, 87). Čim več političnega znanja ima posameznik, tem bolj verjetno bo oblikoval mnenje o političnih tematikah (Krosnick in Milburn 1990, 50–51). Po drugi strani lahko anketirancu primanjkuje subjektivnih kompetenc, samozavesti, potrebne za oblikovanje in izražanje mnenja (Rapoport 1981, 35; Rapoport 1982, 87). Subjektivna kompetenca je tako

lastna zaznava političnega znanja (Krosnick in Milburn 1990, 51). Pri tem je povezana z objektivnimi kompetencami, kot so politično znanje, veščine in informacije, ki jih anketiranec ima. Čim več objektivne kompetence ima posameznik, tem bolj samozavestnega se počuti, ko je soočen s političnimi vprašanji in izzivi (Rapoport 1981, 35; Rapoport 1982, 87). Podobno Campbell s sodelavci predpostavi, da je izražanje mnenja odvisno od kognitivnih in emocionalnih dejavnikov. V prvem primeru posameznik, ki ni seznanjen z nobeno dimenzijo javnopolitičnega mnenjskega vprašanja, ne bo prepoznal politične tematike. V drugem primeru pa mora anketiranec politično tematiko prepoznati v odnosu do svojih vrednot (Campbell in drugi 1960, 175–176). Krosnick in Milburn predpostavita kar štiri dejavnike, ki vplivajo na to, ali se bo posameznik opredelil. Prva dva sta prevzela po Rapoportu, in sicer objektivno politično kompetenco in subjektivno politično kompetenco (Krosnick in Milburn 1990). Rapoport domneva, da je subjektivna kompetenca odvisna od objektivne, Krosnick in Milburn pa predpostavita vzajemen vpliv. Posameznik z višjo stopnjo subjektivne kompetence naj bi bil hkrati tudi bolj motiviran in pripravljen vlagati v objektivno kompetenco (Krosnick in Milburn 1990, 67). Tema dvema dejavnikoma pa dodata še posameznikovo zaznavo zanimanja politikov za glas ljudstva, kar poimenujeta zaznano povpraševanje (*perceived demand*). Posamezniki, ki verjamejo, da oblikovalce politik zanima mnenje državljanov o javnopolitičnih tematikah, bodo bolj verjetno oblikovali in izrazili svoje stališče, saj pri tem domnevajo, da oblikovanje stališča ni bilo zaman. Kot četrti dejavnik pa Krosnick in Milburn opredelita splošno kognitivno sposobnost oziroma splošno raven inteligentnosti, ki jo opredelita kot sposobnost oblikovanja abstraktnega mišljenja in sposobnost dojemanja velike količine informacij (Krosnick in Milburn 1990). Pri tem je podajanje mnenja na anketna vprašanja najmanj zahtevna oblika politične participacije. Tako bo posameznik za izražanje mnenja potreboval razmeroma manj subjektivne kompetence v primerjavi s subjektivno kompetenco, potrebno za aktivno udeležbo v volilni kampanji (Rapoport 1982, 88).

Preglednica 2.5: Opredelitve razlogov za delne neodgovore v javnomnenjskih raziskavah

avtor	Campbell, Converse, Miller in Stokes 1960	Rapoport 1982	Krosnick in Milburn 1990
razlogi za neodgovore	kognitivni dejavniki →	objektivna kompetenca → ↓	objektivna politična kompetenca ↕
	emocionalni dejavniki	subjektivna kompetenca →	subjektivna politična kompetenca
			+ zaznano povpraševanje + sposobnost oblikovanja abstraktnega mišljenja in dojemanja velike količine informacij

Peterson in Kerin kot razloga za neodgovor na vprašanje prav tako navajata pomanjkanje znanja, obenem pa domnevata, da lahko anketiranec vprašanje prepozna kot preveč osebno in zato nanj ne želi podati odgovora (Peterson in Kerin 1981, 6). Slednji razlog za podajanje neodgovora je pri nas pogost predvsem pri vprašanjih, ki se nanašajo na višino osebnega dohodka oziroma dohodka gospodinjstva³². Podobno Bogart domneva, da neodgovor lahko pomeni tudi neopredeljevanje v smislu, da anketiranec noče prevzeti odgovornosti in se vključiti v razpravo (Bogart 1967, 344). Pri tem Coombs in Coombs ugotavljata, da se odgovori "Ne vem" razlikujejo od neodločenih odgovorov na mnenjskih lestvicah, kot je na primer "Niti-niti" (Coombs in Coombs 1976, 497). Čeprav je vsekakor verjetno, da anketiranec na vprašanje ne odgovori, ker ima občutek, da vprašanje preveč posega v njegovo zasebnost, bomo za namene naše analize obdržali razlago Rapoporta ter Krosnicka in Milburna. V analizo namreč ne bomo zajeli osebnih vprašanj, temveč le aktualna in politična

³² Kot primer v raziskavi Slovensko javno mnenje 2009 na vprašanje: "Kolikšen je bil mesečni dohodek vseh članov vašega gospodinjstva v zadnjem mesecu?" ni odgovorilo kar 47,3 % anketirancev. Delež manjkajočih odgovorov je bil nekoliko nižji na vprašanje: "Kolikšen je bil vaš zadnji redni mesečni dohodek?", kjer še vedno 32,4 % anketirancev ni ponudilo odgovora (Malešič in skupina 2010).

vprašanja. Za to vrsto vprašanj pa domnevamo, da bo anketiranec v želji po boljši samoprezentaciji težil k izbiri odgovora.

V naši analizi tako izhajamo iz predpostavke, da možnost "neodgovora" namiguje na pomanjkanje informacij, ki jih ima državljan pri odgovarjanju na politična vprašanja v anketi (Mondak 1999; Fraile 2011, 172). Posameznik se bo lahko kritično opredelil le do stališč, o katerih ima določeno znanje (Zaller 2003, 1). Saj je "vsako mnenje zveza informacij, ki sestavljajo miselno predstavo vprašanja ter dovzetnost za oblikovanje stališča do tega vprašanja" (Zaller 2003, 6). Clarke in Fredin sta informiranost o javnih zadevah opredelila z razlogi, ki jih ima posameznik za sprejemanje določenih alternativ v primerjavi z drugimi. Te alternative lahko predstavljajo možnosti, ki jih ima volivec na volitvah, ali možne odgovore, ki jih ima anketiranec pri odgovarjanju na anketno vprašanje. Razlogi tako predstavljajo kognitivni okvir za dojetanje in predelavo novih informacij (Clarke in Fredin 1978, 145), ki jih dobi volivec v obdobju kampanje³³. Če sledimo temu okviru, posameznik potrebuje tudi določen kognitivni okvir razlag za določeno politično mnenje, na primer zaupanje ali nezaupanje v določeno institucijo. Brez tega okvira bo težko izrazil svoje mnenje in se opredelil na politično mnenjsko vprašanje.

Kot kazalec političnega znanja in informiranosti raziskovalci navadno uporabljajo vprašanja, ki neposredno merijo znanje, v nekaterih primerih pa so ravno zaradi objektivnega znanja, ki je potrebno pri oblikovanju mnenjskega odgovora na anketno vprašanje, kot indikator politične informiranosti uporabili tudi neodgovore. Campbell je tako skupaj s sodelavci oblikoval indeks seznanjenosti z vprašanjem, ki je meril pripravljenost anketirancev za izražanje svojega mnenja in ocenjevanje dela vlade (Campbell in drugi 1960). Odgovori "Ne poznam" pri vprašanjih o oceni dela politikov so se izkazali za spremenljive indikatorje političnega neznanja v primerih, ko raziskovalci nimajo na voljo boljših indikatorjev znanja (Delli Carpini in Keeter 1993, 1196). Vpliv primanjkljaja političnega znanja se kaže tudi na odgovorih v javnomnenjskih raziskavah in stopnji opredeljenosti. Številne raziskave namreč kažejo na povezanost med političnim znanjem, stopnjo izobrazbe in interesom za politična vprašanja in opredeljenostjo³⁴, zaradi česar je ta povezava med raziskovalci že bolj kot ne splošno sprejeta (Ferber 1956; Almond 1960; Campbell in drugi 1960; Stillman in drugi

---

³³ V nalogi uporabljamo izraz anketiranec, ko se neposredno nanašamo na anketno izkušnjo, in volivec, ko se neposredno nanašamo na volitve in volilno kampanjo. Toda termina nista ostro ločena, saj anketiranci predstavljajo vzorec volivcev. Raziskava Politbarometer, katere podatke bomo uporabili v empiričnem delu naloge, se namreč izvaja na populaciji polnoletnih prebivalcev Slovenije.

³⁴ Kim in sodelavci grejo celo tako daleč, da politično vedenje razumejo kot hkratno opredeljenost do političnih tematik in znanje (Kim in drugi 2005).

1960; Francis in Busch 1975; Converse 1976; Faulkenbeery in Mason 1978; Bishop, Oldendick in Tuchfarber 1980; Judd in drugi 1981; Rapoport 1981; Reese in Miller 1981; Sigelman 1981; Rapoport 1982; Smith 1982; Garramone 1983; Krosnick in Milburn 1990; Delli Carpini in Keeter 1996; Schuman in Presser 1996; Zaller 2003; Novak 2013; Gaziano 2014). Tako je na primer Ferber že leta 1956 pokazal, da se lahko mnenja na družbena in politična vprašanja med informiranimi in neinformiranimi razlikujejo. Tisti, ki so priznali manjšo seznanjenost s tematiko, so tudi redkeje izrazili svoje mnenje (Ferber 1956). Z drugimi besedami, politično znanje pomembno pojasnjuje opredeljenost na politična mnenjska vprašanja, na koliko vprašanj se je anketiranec opredelil (Delli Carpini in Keeter 1996, 230). Do enakih ugotovitev sta prišla tudi Krosnick in Milburn, ki sta z objektivno politično kompetenco in kognitivno sposobnostjo pojasnila stopnjo opredeljenosti. Bolj izobraženi in tisti z več političnega znanja so se tudi bolj opredeljevali (Krosnick in Milburn 1990, 59–61), oziroma bolj ocenjujejo svojo sposobnost izražanja mnenja³⁵ (Gaziano 1994). Politično znanje na večjo informiranost vpliva tudi pri mladostnikih. V analizi, ki jo je opravila Gina M. Garramone na vzorcu mladostnikov, je odkrila povezavo med spremljanjem množičnih medijev, pridobljenega političnega znanja in intenzifikacijo oblikovanih mnenj pri mladostnikih (Garramone 1987). Podobno so se do zunanje politike bolj opredeljevali tudi tisti z višjim družbenoekonomskim položajem, a je bila razlika med tistimi, ki so končali osnovno šolo in tistimi z višjo ali visoko izobrazbo, v opredeljenosti do zunanje politike še večja kot med družbenoekonomskimi statusi (Almond 1960, 122–131). Ob pomanjkanju političnih informacij volivci na politična anketna vprašanja odgovarjajo indiferentno in lahkomišlno, s tem pa podajajo napačne odgovore (Fournier 2009, 69–70). Ne samo to, politično bolj ozaveščeni posamezniki imajo stabilnejši odnos do političnih vprašanj, lažje uskladijo svoja prepričanja z volilnimi glasovi (Zaller 1990, 125) in se lažje uvrstijo na kontinuum levo-desno oziroma na kontinuum liberalno-konservativno (Reese in Miller 1981; Zaller 1990, 125). Odgovore na anketna vprašanja bolj podajo tudi bolj izobraženi, tisti z boljšim znanjem in bolj informirani (Smith 1982; Ferligoj in drugi 1989, 143–144; Rapoport 1985, 199). Zato ni presenetljivo, da je višji delež neodgovorov pri kognitivno bolj zapletenih

---

³⁵ Stopnjo izražanja mnenja oziroma stopnjo opredeljenosti je Cecilie Gaziano v svoji analizi merila s tremi anketnimi vprašanji: (1) Bi rekli, da imate mnenje o skoraj vsem, o veliko stvareh, o nekaterih stvareh ali o zelo malo stvareh (5-stopenjska lestvica)? (2) Če bi želeli zagovarjati svoje mnenje, kako uspešni menite, da bi bili pri tem (5-stopenjska lestvica)? V položajih, v katerih vidite dva človeka, ki se ne strinjata med seboj, v koliko primerih vidite, da bi lahko oba imela prav (5-stopenjska lestvica)? (Gaziano 2014, 6). V tem primeru gre za drugačen pristop k merjenju opredeljenosti. Medtem ko bomo mi stopnjo izražanja mnenja v analizi merili s številom opazovanih vprašanj, na katera je anketiranec podal vsebinski odgovor (podroben opis operacionalizacije spremenljivke opredeljenosti v naši analizi je opisan v empiričnem delu), je v tem primeru šlo za samooceno anketiranca o njegovi opredeljenosti.

vprašanih in pri vprašanih z bolj zapleteno lestvico odgovorov (Smith 1982; Leigh in Martin 1987), pri osebnih (na primer glede moralnosti, kakovosti življenja, religijske pripadnosti) in demografskih vprašanih pa se neodgovori kažejo brez razlike med skupinami z različno stopnjo izobrazbe (Converse 1976; Smith 1982). Po drugi strani tisti, ki so manj politično vključeni, tudi manj izražajo politično vedenje in pogosteje ne odgovorijo na vprašanje (Judd in drugi 1981, 665). Faulkenberry in Mason sta tako ugotovila, da imajo anketiranci z neopredeljenimi odgovori (anketiranci, ki so odgovorili z odgovorom "Ne vem" ali "Nimam mnenja") znatno slabše znanje o preučevani temi (Faulkenberry in Mason 1978, 538). Povečanje informacij v času kampanje pa lahko spodbudi anketirance, ki zaradi manjšega političnega znanja zavračajo sodelovanje v mnenjskih anketah, pa tudi dajejo neopredeljene odgovore oziroma neodgovore na mnenjska vprašanja, da opredelijo svoje stališče (Leigh in Martin 1987). Na splošno so vse te raziskave pokazale na povezavo med političnim znanjem in opredeljevanjem na mnenjska vprašanja.

Izražanje mnenja se namreč povezuje z merami političnega znanja, a gre za drug koncept (Price 1999, 598). Rucinski in Ryu sta pri analizi razkoraka v znanju uporabila teorijo socialne primerjave (*social comparison theory*), da bi pojasnila, kako ljudje dojemajo svoje zmožnosti v odnosu do dejanskih zmožnosti. Lahko bi rekli, da njuno raziskovanje povezuje koncepta subjektivne in objektivne kompetence. Na podlagi samoocene znanja anketirancev sta anketirance razdelila v tri skupine: napredne (*aheads*), dosledne (*coungruents*) in zaostale (*behinds*). Tipologija se je ujemala z objektivnimi meritvami znanja (Gaziano 1997, 249). Napredni so kazali največ zanimanja za informacije o javnih zadevah in so bili hkrati najbolj izpostavljeni časopisom in televiziji. Zaostali so tudi pri odmevnih temah kazali manj zanimanja za iskanje dodatnih informacij. Položaj v družbeni strukturi je vplival na uporabo medijev, zadrževanje informacij, selekcioniranje informacij na podlagi tematike in na iskanje dodatnih informacij (Gaziano 1995, 10). Pri tem se potrjuje Rapoportova domneva, da je za oblikovanje odgovora na vprašanje potrebno določeno znanje (Rapoport 1982, 87–88).

2.8.1 ANKETIRANCI V ANKETNEM POLOŽAJU

V disertaciji nas zanima predvsem, kako povečanje medijskih sporočil in informacij vpliva na posameznikovo opredeljevanja na politična vprašanja v mnenjskih anketah. Pri tem se je treba zavedati, da je anketni položaj specifičen. Najbolje ga opredeljuje John Mueller:

Anketna situacija je nenavadna družbena izkušnja. Anketiranec je na vhodu v svoje stanovanje ali v svoji dnevni sobi soočen s serijo vprašanj, ki se dotikajo različnih tematik. Navadno je anketar tujec, izobrazena ženska, stara nekaj čez 30 let, ki skrbno zapisuje odgovore na list papirja. Malo ljudi je vajenih, da je vsak njihov izrek skrbno zapisan, in mnogim se zdi izkušnja laskava. Zavedajo se, da bodo njihovi pogledi ostali zapisani več let, in se ne želijo izkazati za nepripravljene. Glede na okoliščine ni presenetljivo, da se želijo anketiranci pokazati kot poznavalci tem, ki jih v resnici ne poznajo, oziroma o katerih niso temeljito razmislili... (Mueller v Zaller 2003, 28).

V našem primeru bomo uporabili podatke telefonskih anket, zato je anketirančeva izkušnja nekoliko drugačna. Vendar smo predvsem hoteli poudariti, da je anketni položaj specifičen in po svoje nenaraven. Javnega mnenja kot takega brez meritev javnega mnenja namreč sploh ni (Zaller 2003, 265), zato je spraševanje po stopnji zaupanja ali oceni dela državnih institucij tako specifično. Vprašanje torej ni samo, kakšno je javno mnenje, temveč tudi, ali anketiranci sploh imajo izoblikovano mnenje in ali so o vprašani tematiki sploh že razmišljali (Bogart 1967, 337). Če po mnenju sprašujemo slabo informirane posameznike, ki so tematiki posvetili le malo pozornosti, bodo njihovi odgovori površni (Zaller 2003, 28). V tem poglavju se bomo zato osredotočili predvsem na to, kako anketiranci pridobijo informacije o politiki in kako te informacije uporabijo pri oblikovanju odgovorov na mnenjska anketna vprašanja.

Politično znanje ni vedno rezultat aktivnega iskanja informacij (Popkin 1994). Ljudje smo nenehno izpostavljeni nizu političnih informacij. Vendar zaradi majhnega zanimanja za politično dogajanje večina ljudi ni pozorna na vse informacije in jih ne presodi kritično. Posameznik je tako precej selektiven pri izbiri informacij, ki jih išče (Iyengar in Kinder 1987, 64). V nasprotju s stvarnim stanjem pa je predpostavka raziskovalca javnega mnenja, da so anketiranci dobro informirani in so svoje mnenje tudi pripravljene izraziti v anketnem intervjuju (Lippman 1961, 256). Problem nastane, ko anketiranec informacij, potrebnih za oblikovanje odgovora, ne pozna (Uhan 1998, 39). Obenem javno mnenje ni zgolj povzemanje informacij in dejstev. Ni preprost test preverjanja znanja, temveč predvsem predelava informacij v skladu s posameznikovimi prepričanji, stereotipi in okviri (Zaller 2003, 13–14) ter ustvarjanje stališč. Kljub temu da večina raziskav javnega mnenja temelji na predpostavki, da anketiranci ob pomoči vprašanja le izrazijo svoje mnenje, ima le malo volivcev že prej izoblikovano politično mnenje in ga oblikujejo šele v trenutku, ko odgovarjajo na vprašanje (Tourangeau in drugi 1989, 496; Zaller in Feldman 1992, 579). Namesto oblikovanih mnenj

anketiranci namreč razpolagajo le z nizem delno oblikovanih idej in presoj (Zaller in Feldman 1992, 579; Zaller 2003, 36). Oziroma hkrati razpolagajo z več mnenji glede na vlogo, ki jo anketiranec prevzema v trenutnem položaju in glede na občinstvo. Mnenje, ki ga izrazimo anketarju, je lahko drugačno od mnenja, ki ga delimo s prijatelji. Ta mnenja so lahko med seboj tudi nasprotna oziroma konfliktna (Bogart 1967, 342). Večina anketirancev bo tako našla razloge za soglašanje in nesoglašanje z neko trditvijo (Zaller 1989, 222). Težko si je namreč predstavljati, da bi posameznik imel že izdelano eno samo stališče do vprašanj, ki merijo več dimenzij. "Še celo politologi ne hodijo naokoli z izoblikovanim mnenjem na vsako politično tematiko" (Delli Carpini in Keeter 1996, 229). Tako posameznik morda še ve, kakšno je njegovo stališče do posameznih političnih odločitev, ali jih podpira ali ne. Težko pa da ima že izoblikovano mero zadovoljstva z delovanjem demokracije ali zaupanja v predsednika vlade. Poleg tega ima lahko anketiranec tako razloge za podpiranje kot za nasprotovanje določeni odločitvi. Pri ocenjevanju dela posameznih političnih institucij in akterjev ali zaupanja vanje je tako le malo verjetno, da bodo pri ocenjevanju upoštevali vse informacije in vse relevantno znanje, ki ga imajo o političnem telesu (Iyengar in Kinder 1987, 64). Podobno je malo verjetno, da posameznik že razpolaga z oceno od ena do deset, kako srečen je ali kako zdrav je, ne glede na to, kako pogosto ga po počutju povprašajo znanci. Pri izbiri modalitete odgovora na anketno vprašanje tako anketiranec teži tudi k zmanjšanju občutka nelagodnosti, zato se lahko zgodi, da se njegovo mnenje, ki ga izraža v prijateljskem krogu, razlikuje od mnenja, izraženega v anketi. Ob vsaki izbiri odgovora namreč zavrne vse druge odgovore, pri čemer celoten proces izbiranja pri anketirancu lahko sprošča občutke nelagodja oziroma disonance³⁶ (Festinger 1957, 9). Da bi anketiranec zmanjšal občutek nelagodja, skuša najti informacijo, ki mu bo v pomoč pri opravljanju naloge (Uhan 1998, 12). To je priskrbeti odgovor na anketno vprašanje.

Pri tem Lupia in McCubbins opozarjata, da posameznik ne potrebuje vseh informacij za oblikovanje odločitve (Lupia in McCubbins 2003). Zaradi pomanjkanja že oblikovanega mnenja anketiranec oblikuje vprašanje na podlagi trenutnih razmer (Fischhoff in drugi 1980). Volivci kakor tudi anketiranci se pri svojih odločitvah pogosto zanašajo na informacijske bližnjice, ki jim pomagajo pri političnih odločitvah z minimalno vloženim trudom v kognitivno obdelavo (Jeffres in drugi 2011, 33–34). Čeprav anketiranci pri odgovarjanju na

---

³⁶ Občutkom disonance (*dissonance*) so nasprotni občutki skladnosti (*consonance*), poleg njih pa je še neodvisen odnos (*irrelevance*), vsi se nanašajo na odnos med dvema elementoma. Z elementi so mišljena kognitivna znanja, znanja o sebi, o svojem vedenju in okolju. Prav tako so elementi kognitivnega znanja po Festingerju tudi mnenja in vrednote, čeprav priznava, da je med vsemi temi koncepti razlika. Elementi disonance in skladnosti so tako tudi med posameznimi mnenji ali posameznimi vrednotami (Festinger 1957, 9–11).

politična vprašanja uporabijo presojo in znanje, ki sta jim na voljo, ter vse že delno oblikovane ideje, v danem trenutku oblikovanja odgovora ne bodo pomislili na vse politične presoje, ki so jih že oblikovali in na vse informacije, na katere so naleteli in jih poznajo, niti se ne bodo lotili obsežne analize, temveč le na tiste najbolj nedavne, najbolj dostopne informacije, ki jim najprej pridejo na misel (Iyengar in Kinder 1987, 4, 64; Zaller 1990, 128; Zaller in Feldman 1992, 579–580; Zaller 2003, 38) in so "na vrhu spomina"³⁷ (Zaller 1990, 128). Odgovor je tako oblikovan zgolj na vzorcu informacij. Vzorčenje informacij pa navadno poteka po načelu prikladnosti, najlažje dostopnosti (Iyengar in Kinder 1987, 64). Navadni ljudje pri oblikovanju odločitev tako veliko bolj verjetno posežejo po hevrističnih metodah oblikovanja odgovorov in po preprostih bližnjicah sprejmejo odločitev. Poseganje po najdostopnejših informacijah je ena takih bližnjic (Iyengar in Kinder 1987, 64). Anketni odgovori so tako pogosto posledica najlažje dostopnih informacij (Zaller 2003, 36)³⁸.

2.8.1.1 VPLIV LOKALNEGA IN GLOBALNEGA KONTEKSTA

Raziskave kažejo, da anketiranci na vprašanja odgovorijo na podlagi prve relevantne informacije, ki jim pride na misel, to pa je lahko tudi kontekst predhodnega vprašanja (Bishop in drugi 1984, 511). Primerjava odgovorov na ista vprašanja v nizu več intervjujev je namreč pokazala, da anketiranci na ta vprašanja odgovarjajo različno (Zaller in Feldman 1992, 579). Razlika v odgovorih je prevelika, da bi jo lahko pripisali zgolj naključni napaki, verjetneje gre za vpliv sistematične napake, kot je vpliv ubeseditve vprašanj in vrstnega reda vprašanj in odgovorov (Zaller 2003, 34) ter razumevanje vprašanj s strani anketiranca (Uhan 1998, 19). Gre za tako imenovani učinek odgovarjanja oziroma vpliv lokalnega konteksta³⁹, pri čemer lahko na odgovor vplivajo značilnosti merskega instrumenta: struktura anketnega vprašalnika,

---

³⁷ Na vrhu spomina ali "*at the top of the head*" je izraz, ki si ga je Zaller izposodil od Taylor in Fiske (Taylor in Fiske 1978). Taylor in Fiske predpostavita, da se posamezniki pogosto odzovejo na najodmevnejše dražljaje v okolju, ne da bi o teh dražljajih razmislili. Odločitve, ki jih posameznik sprejme, mnenja, ki jih izrazi, in vtisi, ki jih oblikuje o drugih v družbeni situaciji, so pogosto oblikovani na podlagi trivialnih, a odmevnih informacij. Take odločitve, mnenja in vtise imenujeta fenomen na vrhu spomina (*top of the head phenomena*). S tem želita poudariti, da je bil odgovor ali odločitev oblikovana z malo razmisleka in da se je posameznik odzval na podlagi prve informacije, ki se je je domislil. Posameznik je tako porabil malo časa za razmislek, zbral malo ali celo nič podatkov razen prvega vtisa in kljub vsemu izrazil mnenje. Tak proces oblikovanja stališč je pogostejši, kot bi želeli. Pri tem pa posameznika ne smemo obsoditi, če bo svojo presojo v kratkem času spremenil ali pozabil (Taylor in Fiske 1978).

³⁸ Toda niso vsi anketiranci enaki. Posamezniki z boljšim političnim znanjem in večjim interesom imajo več informacij na dosegu roke, ki jim pomagajo oblikovati mnenje (Zaller in Feldman 1992). Poleg tega je tudi bolj verjetno, da imajo na podlagi teh informacij že izoblikovano neko stališče.

³⁹ Poleg lokalnega konteksta poznamo tudi vpliv globalnega konteksta na odgovarjanje. Vpliv konteksta lahko razumemo kot spremembe v odgovorih na anketna vprašanja, ki so posledica anketnega merskega instrumenta (lokalni kontekst) oziroma okoliščin anketne situacije (globalni kontekst). Če do teh učinkov ne bi prišlo, bi bili odgovori na anketna vprašanja "čisti glede na kontekst" (Uhan 1998; Uhan in Hafner Fink 2005, 65; Uhan in Hafner Fink 2013).

vrstni red vprašanj, tip lestvic, ubeseditiv vprašanj in odgovorov ter razumevanje vprašanj (Uhan 1998, 19; Zaller 2003, 32–34; Uhan in Hafner Fink 2005; Uhan in Hafner Fink 2013). Ta vpliv Bradburn in Mason poimenujeta učinek doslednosti (*consistency effect*)⁴⁰, ko anketiranec na naslednje vprašanje odgovori tako, da je v skladu s predhodnim vprašanjem (Bradburn in Mason 1964, 58). Del anketirancev mnenje na anketno vprašanje oblikuje med anketno situacijo na podlagi informacij, ki jim jih ponujajo preostala vprašanja z vprašalnika, in ne na podlagi informacij, ki jih je pridobil pred samim anketiranjem (Tourangeau in drugi 1989, 496; Zaller 2003, 33). Anketiranci, ki bodo morali v vprašalniku najprej odgovoriti na zahtevno politično vprašanje, bodo manj izražali politični interes (Bishop in drugi 1984), prav tako so v času hladne vojne anketiranci, ki so bili najprej vprašani, ali naj se dovoli vstop ameriškim novinarjem v Rusijo, bolj soglašali s tem, da lahko tudi ruski novinarji poročajo iz ZDA (Zaller in Feldman 1992, 582). Lestvica strinjanja z izbranimi povezanimi stališči je vplivala na naklonjenost ali nenaklonjenost do določenega vprašanja, kot je odnos do zalivske vojne, izdatkov za socialno varstvo, pravice do splava, pravice obtoženih, državljanske vojne v Nikaragvi in proračunskih sredstev za obrambo (Tourangeau in drugi 1989). Razlike v odgovorih na ista vprašanja, postavljena v različnih časovnih točkah, se tako pokažejo, ker posameznik v različnih trenutkih lažje dostopa do različnih presoj in informacij, v različnih trenutkih so odmevne različne zgodbe, dogodki (Zaller 2003, 36). Poleg vrstnega reda in ubeseditve vprašanj vpliva na to, katere informacije so anketirancu v trenutku odgovarjanja najlaže dostopne, tudi nedavne izkušnje in vsebina novic v medijih (Zaller 2003, 266). Pa tudi specifično okolje anketnega intervjuja, za katerega smo že na začetku poglavja izpostavili, da gre za nenaraven položaj. Osebnostni, kulturni in socialni konteksti vpletenih v anketno situacijo, kot je motivacija, interes in kognitivna sposobnost anketiranca, namreč sestavljajo vpliv globalnega konteksta (Uhan 1998; Uhan in Hafner Fink 2005; Uhan in Hafner Fink 2013). Trije glavni elementi anketnega merjenja so namreč: vprašalnik, anketiranec in anketar (Groves 1996, 391). Kot je pokazala analiza, ki sta jo opravila Uhan in Hafner Fink, učinek globalnega konteksta prevladuje nad lokalnim učinkom. Anketiranci so se v njuni analizi bolj odzvali na samo vsebino vprašalnika kot na značilnosti merskega instrumenta (Uhan in

---

⁴⁰ Poleg učinka doslednosti Bradburn in Mason (1964, 58) predpostavita še tri druge možne učinke: (1) učinek odmevnosti (*saliency effect*), pri katerem predhodno vprašanje, vezano na določeno tematiko, poveča verjetnost, da bo anketiranec tudi pri naslednjih, predvsem odprtih vprašanjih odgovarjal v povezavi s tematiko; (2) učinek odvečnosti (*redundancy effect*) se lahko pokaže ob vprašanjih, ki se vsebinsko pokrivajo, je nasproten učinku odmevnosti; anketiranec lahko v želji, da se ne bi ponavljal, pri vprašanjih izpusti področja tematik, na katera je že pred tem odgovoril; (3) učinek utrujenosti (*fatigue effect*) se lahko pokaže ob vprašanjih, ki so na koncu vprašalnika, ko je anketiranec že utrujen in zato lahko odgovarja površno. Slednji učinek spominja na koncept *satisficing*, ki ga je razvil Krosnick (1991).

Hafner Fink 2005, 81) in tisti z višjo izobrazbo so bolj prepoznali merjeni koncept (Uhan in Hafner Fink 2013, 245).

Koncept nedavnosti informacij oziroma hipoteza dostopnosti, ki vpliva na izbiro odgovora, se pri večini avtorjev sicer nanaša na vpliv lokalnega konteksta, kot je na primer vpliv predhodnih vprašanj z vprašalnika (Bishop in drugi 1984; Tourangeau in drugi 1989; Tourangeau in Rasinski 1988; Zaller 1990; Zaller 2003). Krosnick to poimenuje tudi strategije odgovarjanja s šibkim zadovoljevanjem, ko anketiranci izberejo prvi odgovor, ki se jim zdi primeren, oziroma izrazijo strinjanje s trditvijo (Krosnick 1991, 215). V skladu s tem bodo anketiranci, ki nimajo oblikovanega svojega mnenja, težili k družbeno zaželenemu odgovoru, saj bodo imele te informacije nanje največji vpliv, ko bodo iskali hiter odgovor na vprašanje (Zaller in Feldman 1992, 601). Toda koncept nedavnosti informacij je relevanten tudi, ko govorimo o povečanju informacij in povečanju dostopnosti informacij. Obdobje kampanje⁴¹ ponuja večjo količino informacij in sporočil, ki so dostopna po različnih medijskih kanalih in na podlagi katerih anketiranec lahko oblikuje svoje mnenje. Te informacije so tudi lažje dostopne, ker so bolj nedavne in lahko prispevajo k prednostnemu vrednotenju. Ne nazadnje so mediji v vlogi glavnega posrednika med dejanskim dogodkom in javnim mnenjem ter predstavljajo primaren kanal, po katerem anketiranci dobijo informacije (Deželan in drugi 2010, 65; Graber 2010, 159–224; Maksuti in Rangus 2010, 122; Fraile 2013a, 123).

2.8.1.2 VPLIV MEDIJSKIH SPOROČIL NA OBLIKOVANJE ODGOVORA V JAVNOMNENJSKEM VPRAŠALNIKU

Kot opozarja Lippman, svet, ki ga poznamo, spoznavamo predvsem nedirektno. Ob pomoči informacij ustvarjamo lastne podobe sveta (Lippman 1961). Televizijske novice in druga medijska sporočila pogosto delujejo v smeri najbližjega referenčnega okvira, ki nas preskrbuje z informacijami. Pri odgovarjanju na politična mnenjska vprašanja so tako medijska sporočila najdostopnejša in lahko vplivajo na odgovor anketiranca, ne da bi bistveno spremenila njihova mnenja (Zaller in Feldman 1992, 602). Vpliv spremljanja medijskih političnih novic na oblikovanje odgovora na vprašanje in potrditev hipoteze dostopnosti v primeru medijskih sporočil je pokazala raziskava Iyengara in sodelavcev (Iyengar in drugi

---

⁴¹ Obenem kampanja, na primer volilna kampanja, predstavlja v vsakdanjem življenju "izjemen dogodek" (Linton v Uhan 1998, 116; Sudman v Uhan 1998, 116) in je eden izmed pomembnih dogodkov za priključitev informacij, ki anketirancu pomagajo odgovoriti na anketno vprašanje.

1984) ter analiza javnomnenjskih podatkov Krosnicka in Kinderja (Krosnick in Kinder 1990). Iyengar in Kinder vpliv televizijskih novic na odločanje in oblikovanje stališč do politik opredeljujeta z učinkom prednostnega vrednotenja (*priming*) (Iyengar in Kinder 1987; Iyengar 1990). Čim več pozornosti namenja medij določeni tematiki, tem bolj prednostno bodo to tematiko obravnavali posamezniki in ta spoznanja zajeli v svoje sodbe (Krosnick in Kinder 1990). Ko volivci ocenjujejo politično delo ali delo političnih akterjev, novice predstavljajo tisti del političnega spomina, ki je najlažje in najbolj dostopen (Iyengar in Kinder 1987; Iyengar 1990), so informacije, ki so posamezniku na dosegu brez dodatnega truda (Krosnick in Kinder 1990, 499). Iyengar in Kinder celo zagovarjata, da so zadnje novice, ki so jih volivci spremljali po televiziji, odločilne pri odgovarjanju na anketna vprašanja (Iyengar in Kinder 1987). Tematike, ki jih pokriva televizija (oziroma množični mediji), postanejo bolj dostopne in v očeh gledalcev tudi pomembnejše, ko sprejemajo odločitve ali oblikujejo odgovore (Iyengar in Kinder 1987, 70). Anketiranci, ki so bili izpostavljeni določeni količini novic o energetske politiki, so lažje ocenili delo predsednika tako na splošno kot tudi na področju energetske politike (Iyengar in Kinder 1987). Pomembnost informacij iz množičnih medijev lahko celo preseže težo tematik, ki so anketirancu sicer ljubše. Tako lahko postanejo informacije o gospodarskem stanju države pomembnejše od osebnega finančnega položaja (Iyengar 1990, 182), pri čemer so posamezniki z boljšim političnim znanjem pod manjšim vplivom prednostnega vrednotenja, posamezniki s slabšim političnim znanjem pa bolj uporabljajo hevristične metode bolj dostopnih informacij in so pod večjim neposrednim vplivom prednostnega vrednotenja (Krosnick in Kinder 1990). Hkrati preusmerjanje množičnih medijev z osebnih tematik na nacionalne pozitivno vpliva na opolnomočenje demokratičnega procesa (Iyengar 1990, 182). Vpliv televizijskega poročanja na javnomnenjske odgovore pa je le kratkotrajen (Iyengar in Kinder 1987). To je tudi v skladu z vplivom volilne kampanje na splošno in z ugotovitvami raziskav razkoraka v znanju, z upadom objav se zmanjša tudi razkorak v znanju.

2.8.1.3 MODELI ODGOVARJANJA NA ANKETNO VPRAŠANJE

Več avtorjev se je posvetilo oblikovanju modela procesa odgovarjanja na anketna vprašanja. Wilson in Hodges tako opozorita na to, da anketiranci ne poročajo svojega že prej oblikovanega mnenja, temveč sproti oblikujejo stališče na podlagi informacij, ki so jim najlažje dostopne. Mnenje, ki ga anketiranci podajo na anketno vprašanje, je tako le začasno (Wilson in Hodges 1992, 38–40). Bolj uveljavljen je model, ki sta ga predstavila Tourangeu

in Rasinski, ki prav tako zamenjata tradicionalni pogled že oblikovanega političnega stališča in ga nadomestita z modelom miselnega procesa odgovarjanja na vprašanje (Zaller 2003, 35). Miselni proces odgovarjanja na anketno vprašanje, ki sta ga razvila Tourangeau in Rasinski (1988), obsega štiri korake. Anketiranec mora najprej prepoznati in razumeti problem vprašanja. V naslednjem koraku prikliče v spomin vse relevantne informacije, svoja prepričanja in občutke do problema. V tretjem koraku združi te ideje v skladno stališče in ga v zadnji fazi odgovarjanja na vprašanje uporabi pri izbiri ustreznega odgovora na vprašanje⁴². Pri tem je zelo malo verjetno, da bo anketirancu uspelo priklicati v spomin vse relevantne informacije, s katerimi razpolaga. Zato imajo v vseh fazah miselnega procesa pomembno vlogo nedavne informacije, ob pomoči katerih anketiranec odgovori na vprašanje. Nedavne informacije niso nujno tudi najpomembnejše. Pomembnost oziroma dostopnost informacij določa pričakovanje (*expectations*), motivacija (*motivation*), nedavna uporaba (*recency of activation*), pogostost rabe (*frequency of activation*), odmevnost (*saliency*) in relacija do drugih konceptov (*relation to accessible constructs*) (Higgins in King 1981, 75–82). V obdobju kampanje je večja verjetnost, da anketiranec dostopa do takih nedavnih informacij, ki mu pomagajo oblikovati odgovor na vprašanje.

Model odgovarjanja na javnomnenjska vprašanja je razvil tudi Zaller (Zaller 2003, 42–51). Prednost njegovega modela je predvsem v tem, da ga je razvil posebej za procese odgovarjanja na politična mnenjska vprašanja in da je predvsem enostavnejši za uporabo. V svojem modelu predpostavi štiri aksiome. Prva dva bi najlažje povezali z drugo fazo iskanja informacij, kot jo opredelita Tourangeau in Rasinski. Pri tem naj opozorimo, da se štiri faze odgovarjanja na vprašanje pri Tourangeau in Rasinskem osredotočajo na čas, ko je anketiranec že soočen z anketnim vprašanjem. Zaller po drugi strani svoj model opredeli za daljše obdobje. Pri tem je začetek celotnega procesa odgovarjanja na anketno vprašanje postavljen že pred samo točko anketiranja.

Prvi aksiom je aksiom sprejemanja: čim bolj je posameznik kognitivno zavzet za posamezno stališče, tem bolj je verjetno, da bo izpostavljen političnim informacijam, ki obravnavajo ta problem. Pri kognitivni zavzetosti pa ni mišljeno zanimanje za politiko, temveč politična pozornost oziroma politična ozaveščenost kot sopomenki, ki ju Zaller uporablja za nadomestitev koncepta kognitivne zavzetosti. Ob množici informacij, ki jih mediji sporočajo v času kampanje, posameznik ni naklonjen vsem informacijam enako. Aksiom upora

---

⁴² Podobno Groves razume štiri korake v procesu odgovarjanja na anketna vprašanja, in sicer: strukturo spomina, razumevanje vprašanja, priklic informacij ter poročanje odgovora (Groves 1996, 391).

predpostavlja, da se bo posameznik uprl informacijam, ki so v nasprotju z njegovimi poprejšnjimi političnimi prepričanji. Tako bo na primer bolj levo opredeljen volivec zavračal sporočila, ki so v skladu s stališči desne opcije. Predpogoj za zavračanje določenih sporočil je seveda to, da jih posameznik prepozna kot nasprotna svojim stališčem. Na tej točki se aksiom sprejemanja in upora povezujeta. Obe dejavnosti sta verjetnejši pri posameznikih, ki so politično ozaveščeni. Tretji aksiom je še posebej relevanten za naš primer in sovpada s fazo oblikovanja stališča po Tourangeauju in Rasinskem. Gre za tako imenovani aksiom dostopnosti, ki predpostavlja, da bo posameznik lažje priklical v spomin presoje, če jih je oblikoval nedavno. Obdobje kampanje tako lahko predstavlja obdobje, ko posameznik oblikuje več presoj, ko se sooča z novimi informacijami. Taka mnenja v tem obdobju lažje prikliče v spomin tudi, ko odgovarja na anketna vprašanja. V nevolilnem obdobju pa so te presoje za posameznika še bolj oddaljene in jih težje prikliče v spomin. To seveda lahko vpliva na opredeljenost pri anketnih vprašanjih. "Ko je posameznik določeno idejo ali koncept nedavno uporabil, videl, slišal ali se nanjo posredno skliceval, nam je ta ideja značilno bolj verjetno dostopna za vnovično uporabo, kot če je že dalj časa ne bi uporabili (Zaller 2003, 48)". Četrty aksiom se nanaša že na proces oblikovanja odgovorov na anketno vprašanje. Aksiom odgovora tako predpostavlja, da posameznik odgovori na anketno vprašanje tako, da oblikuje povprečen odgovor iz vseh presoj, ki so mu najbolj na voljo in najlažje dostopne. Tu Zaller pogosto uporablja koncept, ki sta ga opredelili Taylor in Fiske (1978): anketiranec uporabi stališče, ki je "na vrhu spomina". Podobno Tourangeau in Rasinski govorita o vzorčenju med dostopnimi informacijami, pri čemer je za najbolj nedavne informacijo bolj verjetno, da bodo izbrane (Tourangeau in Rasinski 1988, 300).

Preglednica 2.6: Štirje koraki oblikovanja odgovora na anketno vprašanje po Tourangeauju in Rasinskem ter Zallerju

AVTOR	Tourangeau in Rasinski (1988)	Zaller (2003)
4 KORAKI	1. prepoznava in razumevanje vprašanja	1. sprejemanje informacij
	2. priklic informacij	2. upor informacijam
	3. oblikovanje stališča	3. dostopnost – priklic presoje
	4. oblikovanje odgovora	4. odgovor
FAZA KORAKOV	Od trenutka, ko je anketiranec izpostavljen anketnemu vprašanju.	Od trenutka, ko je anketiranec izpostavljen informacijam.

2.8.1.4 NEODGOVOR NA ANKETNO VPRAŠANJE

Ker le malo posameznikov kaže zanimanje za politične teme in ker mediji pogosto sporočajo informacije, ki posameznika pri opredeljevanju postavijo v dvoumen položaj, ni presenetljivo, da anketiranci pri oblikovanju na anketno vprašanje najdejo razloge tako za posamezno tematiko kot proti njej (Zaller 1990, 129), zato težko izberejo najustreznejši odgovor na vprašanje. Posamezniki, ki v času pred anketo niso prišli v navzkriž z nobeno informacijo, ki bi jim pomagala hitro oblikovati odgovor na vprašanje v anketnem položaju, oziroma na podlagi razpoložljivih informacij ne morejo oblikovati stališča, so primorani podati neodgovor na vprašanje (Zaller 1990, 129). Tako se manj politično vpeti, tisti z manjšim zanimanjem za politiko, slabšo politično participacijo in nižjo izobrazbo zdijo manj kompetentni pri artikulaciji političnega mnenja. Zato na posamezno politično vprašanje večkrat podajo neodgovor, še največ težav pa imajo s samouvrstitvijo na ideološkem političnem kontinuumu (Judd in drugi 1981). "Ker ljudje z nizkim političnim znanjem manj razmišljajo o politikah v primerjavi z drugimi, bi morali z manjšo verjetnostjo podati mnenje, oziroma z večjo verjetnostjo podati neodgovor na mnenjsko politično vprašanje v anketi." (Zaller 1990, 129).

Malo verjetno je, da bi posameznik na vprašanje, na katerega pozna odgovor, odgovoril z "Ne vem" in se pokazal kot neinformiran in neveden, saj želi ustreči anketarju in se izogniti temu,

da bi izpadel neveden (Fiske in drugi 1990, 46; Luskin in Bullock 2011, 549). Almond in Verba sta na primeru pet držav ugotavljala povezanost med političnim znanjem in pripravljenostjo izraziti mnenje v povezavi s politiko. Indeks pripravljenosti izraziti politično mnenje je bil operacionaliziran z odgovori v nasprotju z neodgovori na politična mnenjska vprašanja. Pri tem se je pripravljenost za izražanje mnenja izkazala večja kot samo politično znanje (Almond in Verba 1965, 59–61). Poleg želje po ustvarjanju vtisa na anketarja (Uhan 1997) anketiranci priskrbijo odgovor na vprašanje tudi zato, ker jim neodgovor ni izrecno ponujen (Krosnick 1999, 43). Ko anketirancu ne ponudimo jasno možnosti, da izbere odgovor "Ne vem", je verjetnost, da bo občutil pritisk k izbiri odgovora (Converse v Krosnick 1999, 43). V takšnih primerih lahko v skladu z zadovoljevanjem v procesu odgovarjanja na anketna vprašanja anketiranec izbere tudi srednjo modaliteto (Krosnick 1991, 215–216). V primerih, ko anketiranci niso imeli možnosti izogniti se odgovarjanju na anketno vprašanje se je namreč povečal delež nevtralnih odgovorov (Van de Maat 2014, 12) prav tako pa je verjetnost izbere srednje modalitete (na primer odgovor "Niti-niti") večja takrat, ko je ta odgovor ponujen (Bishop in drugi 1988, 332; Ayidiya in McClendon 1990, 241; Moors 2008, 783). Podobno kot pri neodgovorih tudi srednje odgovore pogosteje izbirajo anketiranci, ki nimajo izoblikovanega jasnega stališča (Schuman in Presser 1996). Vendar razlogi za izbiro "Ne vem" odgovorov niso vedno isti kot razlogi za izbiro nevtralnih odgovorov (Bishop in drugi 1988, 333). Kljub vsemu priročniki za sestavo javnomnenjskih vprašalnikov odsvetujejo eksplicitno ponujene odgovore "Ne vem" (Krosnick 1999), saj so raziskave pokazale, da je delež neodgovorov večji takrat, ko je odgovor "Ne vem" tudi izrecno ponujen (Leigh in Martin 1987, 419; Bishop in drugi 1988, 333; Schuman in Presser 1996, 113–146; Van de Maat 2014, 14), oziroma ko je anketirancu pred mnenjskim vprašanjem postavljeno tako imenovano filter vprašanje (Bishop, Oldendick in Tuchfarber 1980). Delež neodgovorov je prav tako višji, če anketiranca najprej povprašamo, ali se zanima za tematiko, kot če ga povprašamo, ali ima izoblikovano mnenje (Bishop in drugi 1978; Bishop, Oldendick in Tuchfarber 1980; Schuman in Presser 1996, 125). V obeh primerih pa je delež odgovorov "Ne vem" višji, kot če te možnosti anketirancu ne ponudimo (Schuman in Presser 1996). Mondak je celo predpostavil, da je politično znanje volivcev v javnomnenjskih raziskavah podcenjeno (Mondak 1999; Mondak in Anderson 2004). Po njegovem mnenju naj bi tudi odgovori "Ne vem" kazali določeno delno znanje, obenem pa naj bi se pod odgovori "Ne vem" skrivali nesamozavestni in nepotrpežljivi anketiranci. Njegovo tezo sta preverila Luskin in Bullock (2011) in v eksperimentu preverila, koliko več znanja pokažejo anketiranci, če jih neposredno spodbudiš k temu, da na vprašanje kljub pomanjkljivemu znanju odgovorijo. Če so

anketiranci odgovorili z "Ne vem", so jih spodbudili, naj še enkrat razmislijo in ponudijo odgovor. Analiza je razkrila, da čeprav v tem primeru več anketirancev ponudi odgovor, gre pri zaprtih vprašanjih bolj za ugibanja, pri odprtih vprašanjih pa raziskovalec dobi le neznatno večji delež odgovorov (Luskin in Bullock 2011). To nam hkrati potrjuje, da je pri odprtih vprašanjih delež neodgovorov pogosto večji kot delež napačnih odgovorov, pri zaprtih vprašanjih pa so napačni odgovori pogostejši (Delli Carpini in Keeter 1996, 95). Rezultati analize Luskin in Bullocka so v skladu z našo predpostavko, da se anketiranec v anketnem položaju želi izkazati in se bo izogibal odgovorom, ki bi ga prikazali kot nevedneža.

Pomemben del vsake socialne interakcije je vzpostavljanje določene podobe o samem sebi. Če te drugi obravnavajo z odobravanjem, je večja verjetnost nagrajevanja in manjša verjetnost kazni (Krosnick 1999, 45). Anketni položaj ni nič drugačen, saj gre prav tako za družbeno interakcijo, ki predstavlja globalni kontekst vplivanja na odgovarjanje (Uhan 1998). Phillips tako ugotavlja, da je osrednji cilj anketiranca doseganje nagrajevanja socialnega vedenja in izogibanje konfliktni situaciji (Phillips v Uhan 1998, 55). Anketiranec se želi v očeh anketarja prikazati kot kompetenten sogovornik (Uhan 1997, 76; Tourangeau in Rasinski 1988). Izogniti se želi neprijetnemu položaju oziroma osramočenju (Tourangeau in Rasinski 1988, 307). Dokaz za to naj bi bilo eksperimentalno vprašanje, ki ga je postavil Gill. Kar 70 odstotkov intervjuvancev se je namreč opredelilo na vprašanje, kakšen se vam je zdel glasbeni nastop, četudi dogodka sploh ni bilo (Gill v Schuman in Presser 1996, 147). Podobno je bil precejšen delež študentov pripravljen izraziti svoje stališče do etničnih manjšin, ki jih ni (Hartley v Schuman in Presser 1996, 147), precejšen delež vprašanih pa je izrazil mnenje o javnosti slabo znanem zakonodajnem aktu (Schuman in Presser 1996, 149) oziroma zakonodajnem aktu, ki ga ni bilo (Bishop, Oldendick, Tuchfarber in Bennett 1980), in o izmišljenem politiku (Kolson in Green 1970, 532–533). Anketiranci, ki so podali mnenje na vprašanje o neobstoječem, so se v večjem deležu opredeljevali tudi do drugih vprašanj z anketnega vprašalnika (Bishop, Oldendick, Tuchfarber in Bennett 1980). Priznanje nevednosti lahko anketiranca spravi v zadrego. Zato je razumno domnevati, da v primerih, ko je anketiranec soočen z vprašanjem, ki mu ponuja na izbiro dva ali tri odgovore, raje ugiba, kot prizna nevednost (Campbell in drugi 1960, 181). Obenem anketiranec zaradi potrebe po samozavesti tudi sebe dojema v luči bolj kompetentnega sogovornika, kot dejansko je (Krosnick 1999, 45). Težnja po podajanju družbeno želenih odgovorov tako kaže na potrebo anketiranca po socialnem potrjevanju (Ferber 1956, 583; Uhan 1998, 58), skrivanju nevednosti (Smith 1982, 49), izražanju "poveličujoče podobe o samem sebi" (Uhan 1998, 75)

ter vzpostavljanju pozitivne podobe o samem sebi (Bishop v Uhan 1998, 104). Obenem raziskave kažejo, da družbeno zaželene odgovore dajejo bolj manj izobraženi v primerjavi z bolj izobraženimi (Smith 1982; Schuman in Presser 1996)⁴³.

Čim bolj je znanje anketiranca šibko, tem večji vpliv bodo imele nanj kakršnekoli nove informacije (Bishop, Oldendick in Tuchfarber 1980). Tako je tudi vpliv anketnega vprašalnika na anketiranca bolj opazen pri tematikah, o katerih ima slabše znanje oziroma pri vprašanjih, ki od njega zahtevajo določeno znanje. Na primer pri vprašanjih, ki so vezana na samozaznavo in samoporočanje, vrstni red vprašanj ne vpliva toliko na odgovore (Bradburn in Mason 1964). Čeprav bi si raziskovalci želeli, da anketiranec na vprašanje, o katerem nima izoblikovanega mnenja, ne poda odgovora, navadno anketiranec poda odgovor in se s tem izogne priznanju nevednosti (Converse 1964, 20). Potreba po dokazovanju v anketnem položaju ne izhaja samo iz osebnostnih lastnosti anketiranca, temveč lahko izvira tudi iz anketarjevega odnosa do anketiranca oziroma iz značilnosti anketnega intervjuja (Uhan 1998, 75). Anketar z namenom, da bi čim več anketirancev prepričal k sodelovanju pri raziskavi, lahko izpostavi pomembnost anketirančevega mnenja za širšo skupnost. Anketiranec v želji, da bi zadovoljil anketarjevi prošnji, teži k oblikovanju odgovora. Anketarjeva vloga v anketnem položaju je tako dvojna. Najprej nastopa kot prepričevalec, nato pa skuša intervju izpeljati kot nevtralen sogovornik (Uhan 1998, 71).

Anketiranec je tako motiviran za celoten umski napor, ki ga od njega zahteva anketna situacija. "Želja po samoizražanju, želja po tem, da preskrbi odgovor sogovorniku, intelektualni izziv, samorazumevanje, občutek altruizma, občutek emocionalne katarze, želja po uspešnem nastopu" (Krosnick 1991, 214)⁴⁴ so nekateri izmed dejanskih motivov, ki anketiranca spodbujajo k odgovarjanju na vprašanja. Obenem skuša s čim manjšim naporom doseči razmeroma visoko stopnjo socialnega nagrajevanja (Uhan 1998, 82) in priskrbeti zadovoljiv odgovor (Krosnick 1991, 214). Pri tem anketiranec s potrebo po socialnem dokazovanju uporablja številne strategije, kot so ustvarjanje načitanosti ter izogibanje

---

⁴³ Podobno so anketiranci z nižjo stopnjo izobrazbe bolj pod vplivom konteksta anketnega vprašanja. Vrstni red vprašanj na anketnem vprašalniku bolj vpliva na manj izobražene v odgovarjanju na anketno mnenjsko opredeljevanje (Sigelman 1981).

⁴⁴ Krosnick je avtor koncepta *satisficing* (Krosnick 1991, 214). Gre za strategijo odgovarjanja z zadovoljevanjem. Anketiranec v želji zmanjšanja napora pri odgovarjanju na anketni vprašalnik uporablja šibko ali močno zadovoljevanje. Pri šibkem zadovoljevanju izbere prvo smiselno modaliteto ali preprosto soglaša s trditvijo, pri močnem zadovoljevanju pa ponudi odgovor, ki se zdi smiseln brez napornega iskanja informacij. V tem primeru se anketiranec odloči za eno izmed naslednjih strategij: izbiranje modalitete "status quo", nerazlikovanje vprašanj pri odgovarjanju ob pomoči lestvice, izbor odgovora "Ne vem" ali naključna izbira modalitete (Krosnick 1991, 215–216; Uhan 1998, 83–85).

neodgovorom in odgovorom "Ne vem" (Uhan 1998, 59). Po drugi strani pa lahko v želji, da bi zadovoljil anketarja, z izbiro odgovora in hkratnim zmanjšanjem napora pri iskanju najprimernejšega odgovora poseže tudi po odgovorih "Ne vem" (še posebej, če je odgovor "Ne vem" izrecno ponujen) ali izbiri srednjih modalitet, ki od njega ne zahtevajo jasne opredelitve (Krosnick 1991, 215–216). Izbor odgovora "Ne vem" namreč ne zahteva priklica informacij ali oblikovanja mnenja (Uhan 1998, 85). Pri tem kot opozarja Krosnick ni res, da večina ljudi na večino vprašanj odgovarja z zadovoljevanjem. Anketiranci namreč lahko v anketni položaj vstopijo iz različnih razlogov. Tako lahko anketiranec privoli v raziskavo, ker bi rad bil prijazen, ker ga anketar prepriča, ker je obljubljena nagrada, če sodeluje v raziskavi, in pri tem nima nobenega namena pozorno odgovarjati na anketna vprašanja. Anketiranec lahko po drugi strani v anketni položaj vstopi z namenom, da bi odgovarjal pozorno in premišljeno na vprašanja, a med samo anketo postane utrujen, anketna vprašanja so slabo postavljena in ga ne zanimajo, zato se prav tako zateče k zadovoljevanju (Krosnick 2013). Želja po podajanju družbeno zaželenih odgovorov je največja v osebnih intervjujih in telefonskih anketah, ko ima anketiranec stik z anketarjem in gre za dejansko socialno interakcijo, in ne za samoizpolnjevanje vprašalnika (Krosnick 1999, 47). Zadovoljevanje pa lahko tudi zmanjšamo z zanimivimi vprašanji, dobro pripravljenimi vprašanji in usposobljenimi anketarji (Krosnick 2013). Prednost podatkov, ki jih bomo v naši analizi uporabili, to je raziskava Politbarometer, je tudi ta, da so vprašanja skrbno pripravljena in preverjena in anketarji usposobljeni.

Mondak in Anderson iz predpostavke, da imajo tudi anketiranci, ki odgovorijo z odgovorom "Ne vem", neko znanje o tematiki, kot najboljšo mero političnega znanja predlagata zaprta vprašanja brez naravnost ponujenih odgovorov "Ne vem". V takšnih primerih naj bi neodgovore dejansko podali anketiranci z odsotnostjo političnega znanja, in ne zaradi pomanjkanja samozavesti (Mondak in Anderson 2004). Čeprav avtorja težita k temu, da se anketirance odvrne od odgovorov "Ne vem", temu nasprotujeta Luskin in Bullock (2011). Zagovarjata namreč tako imenovano nevtralno možnost odgovorov "Ne vem", kjer anketiranca ne spodbudiš neposredno k oblikovanju odgovora oziroma k neoblikovanju odgovora, če o njem ni prepričan (2011). To je tudi najpogostejša praksa obravnave odgovorov "Ne vem" (Schuman in Presser 1996, 113). Bishop in sodelavci pa poudarjajo potrebo po uvedbi filtrirnega vprašanja, kjer anketiranca najprej vprašamo, ali ima izoblikovano mnenje o določeni tematiki. Tako se pri ocenjevanju politik izognemo tistim anketirancem, ki zaradi ohranjanja samopodobe izberejo odgovor kljub pomanjkanju

informacij in mnenja (Bishop, Oldendick, Tuchfarber in Bennett 1980). Vsaka izmed ponujenih rešitev, kako meriti javno mnenje v odnosu do neopredeljenih odgovorov, ima za določena merjenja prednost. Na koncu pa je oblika ponujenih neodgovorov predvsem odvisna od tega, kaj sploh želimo meriti (Bishop, Oldendick, Tuchfarber in Bennett 1980, 208). Raziskave Politbarometer, ki jih bomo uporabili v naši analizi, izrecno ne ponujajo odgovorov "Ne vem"⁴⁵, ti so zapisani, če anketiranec ne more oblikovati mnenja na vprašanje in sam odgovori z "Ne vem", ne da bi mu bil ta odgovor ponujen. Za namene naše raziskave je takšna oblika najprimernejša, ker ne sili neopredeljenih anketirancev, naj izberejo vprašanje kljub pomanjkanju mnenja, obenem pa anketirancev ne spodbuja, naj odgovorijo z manj napora in legitimno ponudijo odgovor "Ne vem". Tako tudi lažje potegnemo vzporednice med neopredeljenostjo na mnenjsko vprašanje in informiranostjo.

2.8.2 NEODGOVORI KOT DRUŽBENOEKONOMSKI KAZALNIK

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja se je izoblikovalo področje raziskav neodgovorov in obravnavanje neodgovorov kot družbenoekonomskega kazalnika. Potreba po sistematičnem raziskovanju neodgovorov pa se je pokazala že prej (Ferber 1966), saj je preprosta analiza neodgovorov na vprašanja v pisemski anketi razkrila, da so bili neodgovori pogostejši pri ženskah, starejših in pri tistih s slabšim ekonomskim položajem (Ferber 1966, 402). Analiza je v nasprotju s pričakovanji in ravnanjem razkrila, da posamezniki z neodgovori tako niso enaki tistim, ki odgovor podajo (Rapoport 1979). Eden vidnejših raziskovalcev na tem področju je Ronald B. Rapoport (Rapoport 1979; Rapoport 1981; Rapoport 1982), ki se je osredotočil predvsem na raziskovanje deleža neodgovorov med obema spoloma. Podobno so se pri nas razliki deleža neodgovorov med moškimi in ženskami posvetile Ferligoj, Ule in Rener (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990) ter pokazale na to, da odgovori "Ne vem" predstavljajo učinkovito mero družbenoekonomskega položaja žensk. Čeprav so te raziskave že nekoliko starejšega datuma, lahko večjo izbiro neodgovorov pri ženskah v primerjavi z moškimi opazimo tudi v novejših analizah (Atkeson 2003, 1041; Novak 2009) in skozi daljše časovno obdobje pri čemer vpliv spola na izbiro neodgovorov celo narašča (Atkeson in Rapoport 2003).

Statistične analize navadno odgovore "Ne vem" obravnavajo kot manjkajoče odgovore in s tem predpostavljajo, da so neodgovori naključno razporejeni. A ni tako, saj so, kot so

---

⁴⁵ Anketar ob naštevanju možnih odgovorov ne navede odgovora "Ne vem". Vprašalnik pa ponuja možnost, da anketar zapiše odgovor "Ne vem", če mu ga anketiranec izrecno ponudi.

pokazale raziskave, neodgovori povezani z demografskimi spremenljivkami anketiranca (Francis in Busch 1975, 208). Bolj podajajo svoje mnenje tisti, ki so politično aktivnejši, moški, pripadniki rasne večine in z višjim družbenoekonomskim položajem (Rapoport 1982, 86). Novejše analize opozarjajo tudi na to, da v anketo v manjši meri privolijo ravno posamezniki s slabšim družbenoekonomskim položajem, manj izobraženi ter starejši (Turrell in drugi 2003, 181). Sistematičnost neodgovorov pri teh skupinah skozi čas nedvomno kaže na njihovo neinformiranost, nevednost ali apatičnost (Ferligoj in drugi 1990, 52). Posamezne družbene skupine, kot so politično neaktivni, ženske, pripadniki rasne manjšine in tisti z družbenoekonomsko nižjim položajem, so bolj naklonjeni izbiri neodgovorov in neopredeljenih odgovorov, kot so: "Ne vem", "Brez odgovora", "Brez mnenja", "Neodločen", ker se počutijo odmaknjene od drugih članov družbe, oziroma ker predstavljajo marginalno skupino. Zaradi občutka odmaknjenosti, izključenosti, odtujenosti in neenakovrednega položaja v javni sferi družbe naj bi tako določene skupine manj verjetno oblikovale mnenje in ga tudi manj izražale. Lahko bi rekli, da te skupine "izvolijo molk" (Ferligoj in drugi 1990, 3). Njihov občutek izključenosti naj bi se tako izražal ravno skozi neodgovore, oziroma je zaradi marginalnega položaja njihov dostop do virov in informacij, ki bi jim pomagal pri oblikovanju odgovorov, slabši (Francis in Busch 1975; Gergen in Beck 1966; Glenn 1969, 17). Postavljeni so v marginalni položaj do javnega in političnega in tako pogosto enako kot ženske obravnavani kot apolitični (Siltanen in Stanworth 1984, 101). Gergen in Beck sta tako ugotavljala, da starejši bolj izbirajo odgovor "Ne vem" zaradi potisnjenosti iz družbenega dogajanja (Gergen in Beck 1966), podobno ženske bolj ne odgovarjajo na vprašanja zaradi potisnjenosti v zasebno sfero (Ferligoj in drugi 1989; Novak 2009). Pri tem je javna, politična sfera razumljena kot sfera družbenega, ki predstavlja možnosti za družbeno delovanje (Siltanen in Stanworth 1984, 109). Izključene skupine nimajo nujno tudi drugačnega mnenja o javnih in aktualnih zadevah, kako izražajo to mnenje navzven, pa se lahko razlikuje od skupin, ki so bolj politično vključene (Gergen in Beck 1966, 387). S tega stališča manjša odločenost o javnih zadevah in slabše izražanje lastnih pogledov lahko razumemo tudi kot nepristajanje teh skupin na prevladujočo obliko javnosti (Ferligoj in drugi 1990, 22). Tako sta dve razlagi, zakaj ženske, starejši in tisti z nižjim družbenoekonomskim položajem bolj izražajo neodgovore. Lahko je izraz njihove realne odrinjenosti "iz javne sfere in njihove subjektivne nekompetence za oceno družbenih in političnih tem" (Ferligoj in drugi 1990, 22) ali pa znak "protesta proti ideji kumulativnih procesov na področju javne sfere" (Ferligoj in drugi 1990, 22).

Seveda izražanje mnenja na anketna vprašanja še ne pomeni isto, kot imeti oblikovano stališče. Anketiranec ima lahko izoblikovano stališče, a na anketna vprašanje iz kakršnihkoli razlogov ne odgovori. Prav tako ne moremo razlikovati med anketiranci, ki so dobro premislili, preden so ponudili odgovor na anketno vprašanje, in tistimi, ki zgolj ugibajo (Rapoport 1985, 199).

2.9 HIPOTEZA ALI RAZKORAK V OPREDELJEVANJU NA POLITIČNA IN AKTUALNA VPRAŠANJA V JAVNOMNENJSKIH ANKETAH

Vse do te točke doktorske naloge smo se raziskovalnega problema dotikali le posredno in ga opredeljevali skozi sorodne pojme, ki so z vprašanjem razkoraka v opredeljevanju nedvoumno povezani. Za razumevanje našega raziskovalnega problema je bilo treba poprej opredeliti tako razkorak v znanju kot razkorak v političnem znanju in, ne nazadnje, družbenoekonomsko razporejenost neodgovorov. Razkorak v opredeljevanju na anketna vprašanja je sicer poseben pojav, a je zanimiv prav zaradi povezanosti s političnim znanjem. Ko govorimo o opredeljevanju na anketna vprašanja, ki merijo odnos do političnih in aktualnih dogodkov, seveda merimo tudi eno od dimenzij političnega vedenja in politične participacije (Delli Carpini 2000, 157). Zato je to raziskovanje relevantno. Ne nazadnje podatki predhodnih raziskav kažejo na jasno povezanost političnega znanja in izražanja mnenja. Državljeni z višjim političnim znanjem naj bi tako bolj verjetno imeli oblikovano mnenje o različnih tematikah in se bolj opredeljevali do vprašanj, ki jih merijo tudi javnomnenjske ankete. Lažje se identificirajo z ustrezno politično stranko, ocenjujejo delovanje političnih akterjev in glasujejo za politične kandidate, ki zagovarjajo njihove interese (Delli Carpini 2000, 142–143). Poleg tega se je v nekaterih raziskavah razkorak v znanju kazal tako med pravilnimi odgovori kot med odgovori "Ne vem". Moški so tako bolj ne le pravilno odgovarjali na vprašanja, temveč tudi manj odgovarjali z "Ne vem" (Fraile 2013b, 9). Analiza je bila tu seveda opravljena na vprašanjih, ki merijo podatkovno znanje, ne pa tudi na javnomnenjskih in aktualnih političnih vprašanjih, kjer se še vedno kaže vrzel v literaturi. Razsežnost razkoraka v opredeljevanju na anketno vprašanje je relevantna tako s stališča razumevanja razkoraka v znanju kakor s stališča družbenoekonomskega položaja. Če nameravajo odločevalci slediti javnomnenjskim podatkom pri oblikovanju politik, je pomembno, da se zavedajo, na čigavem mnenju oblikujejo svoje odločitve. Sprejemanje mnenj na podlagi opredeljenih dodatno diskriminira neopredeljene in utrjuje neenakosti (Delli

Carpini in Keeter 1994, 21), saj so slabše informirani navadno tudi družbenoekonomsko deprivilegirani.

Predpostavka, da je znanje objektivno, univerzalno in veljavno ne glede na vrednosti in pomen, ki ga ima to znanje za posameznika (Hindman 2009, 792), je bila predmet številnih kritik raziskovanja razkoraka v znanju. Prav iz te kritike izhaja tudi dopolnitev raziskav razkoraka v znanju z interesom in motivacijo, ki sta jo uvedla Ettema in Kline (Ettema in Kline 1977). Iz podobne kritike bi lahko izhajali tudi v tej disertaciji. Za delovanje posameznika in njegovo participacijo ni pomembno zgolj objektivno znanje. Pomembno je tudi znanje, ki se kaže v obliki izražanja svojega mnenja in opredeljevanja. Poleg tega javnomnenjske raziskave le redko merijo politično znanje (Delli Carpini in Keeter 1993, 1180), zato je toliko bolj pomembno, da spoznamo uporabnost podatkov, ki so nam že na voljo. Uporaba odgovorov "Ne poznam" pri ocenjevanju dela politikov se je na primer že pokazala kot dober indikator političnega znanja v primerih, ko ni bilo na voljo vprašanj, ki bi merila politično znanje (Delli Carpini in Keeter 1993, 1196). Prav tako je Campbell s sodelavci (Campbell in drugi 1960, 168–187) izražanje mnenja do določenih javnopolitičnih tematik obravnaval kot indikator seznanjenosti in poznavanja tematike. Anketirancem so, preden so jih povprašali po mnenju, povedali, da lahko popolnoma legitimno odgovorijo, da o tematiki nimajo mnenja. Campbell in sodelavci so se sicer zavedali možnosti, da izraženo mnenje še ne pomeni preišljenega mnenja pri vseh anketirancih, pa tudi, da na vprašanje lahko ne odgovorijo posamezni anketiranci, ki so sicer imeli oblikovano mnenje. Vendar so domnevali, da je takšnih primerov zelo malo. Rezultati analize so pokazali, da so razlike med tistimi, ki so izrazili mnenje, ne glede na to, za kakšno mnenje je šlo, in med tistimi, ki svojega mnenja niso izrazili. Predvsem se je razlika kazala med posamezniki z različno stopnjo izobrazbe (Cambell in drugi 1960, 168–187).

Pred začetkom empiričnega dela tu še enkrat ponavljamo generalno hipotezo naše naloge: **s povečevanjem informacij iz množičnih občil v času politične kampanje posamezne družbene skupine prevzemajo te informacije različno hitro, to pa se empirično pokaže kot razkorak v deležih opredeljenih anketirancev pri političnih anketnih kazalcih.**

Poleg generalne hipoteze, ki si jo zastavljamo v naši analizi, smo natančneje opredelili še hipoteze o vplivu konkretnih dejavnikov:

- 1.) Anketiranci se do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj bolj opredeljujejo v obdobju volitev kot v obdobju vladanja.
- 2.) Do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj se bolj opredeljujejo družbenoekonomske skupine z višjim položajem v primerjavi z družbenoekonomskimi skupinami z nižjim položajem.
- 3.) V obdobju kampanje je razlika v izražanju mnenja na politična in aktualna mnenjska vprašanja med bolj izobraženimi in manj izobraženimi večja.

Analizo bomo dopolnili z upeljavo dveh dodatnih hipotez vezanih na dejavnik spola in starosti.

- 1.) Do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj se bolj opredeljujejo moški kot ženske.
- 2.) Do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj se bolj opredeljujejo mlajši kot starejši.

Na tej točki bomo s teoretičnega prešli na empirični del, v katerem si bomo ogledali tudi, kako so se raziskovanja razkoraka v znanju metodološko lotile različne raziskave.

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 METODA

3.1.1 PODATKI

V analizi bomo uporabili podatke, zbrane v okviru raziskave Politbarometer, ki jo izvaja Center za javno mnenje in množične komunikacije na Fakulteti za družbene vede (Center za raziskovanje javnega mnenja). Raziskava se izvaja od januarja 1995 do danes. Od začetka do decembra 2005 je potekala po naročilu in na podlagi pogodbe z Uradom vlade za informiranje. V tem obdobju je bila raziskava izvajana v povprečju 11-krat na leto, to je približno vsak mesec, praviloma vsak mesec razen avgusta. V obdobju od januarja 2006 do jeseni 2010 ni bila financirana, a je bila kljub temu izvajana od trikrat do štirikrat na leto. Od 1. 10. 2010 je raziskava financirana v okviru Ciljnega raziskovalnega projekta Vlade Republike Slovenije in se izvaja približno v enakem obsegu, od trikrat do štirikrat na leto. V tem okviru bo potekala vse do oktobra 2013 (Projekt Politbarometer).

Politbarometer je telefonska raziskava. Zasnovana je po vzoru nemške raziskave Politbarometer, ki jo izvaja skupina Forschungsgruppe Wahlen iz Mannheima. Navadno se izvaja tretji ali četrti teden v mesecu, in sicer od ponedeljka do srede. Vse tri dni se izvaja v popoldanskem času, od štirih popoldne do devetih zvečer. Poleg tega se v torek in sredo izvaja tudi dopoldne, in sicer od enajstih zjutraj do dveh popoldne. Izvaja jo 25 izšolanih anketarjev ob pomoči sistema CATI (*Computer Assisted Telephone Interviewing*). Od januarske raziskave leta 1997 raziskava uporablja sistem vzorčnih uteži, ki zmanjšujejo pristranost in napake v rezultatih, ki so posledica vzorčenja na podlagi gospodinjstev telefonskih naročnikov (Projekt Politbarometer).

Cilj raziskave je izvesti okvirno 1000 anketnih intervjujev. Anketirani so samo polnoletni prebivalci Slovenije, ki živijo na stalnem naslovu v Sloveniji. Raziskava je opravljena na reprezentativnem vzorcu. Vzorčenje poteka v dveh korakih. Najprej je po načelu enake verjetnosti izbrano gospodinjstvo, tako da so zastopane vse omrežne skupine. Pri tem so upoštevana samo telefonska naročniška razmerja s fizičnimi osebami. Naročniška razmerja s pravnimi osebami so izpuščena iz postopka vzorčenja. V drugem koraku je enaka verjetnost izbire anketiranca, ciljne osebe v gospodinjstvu, določena z metodo zadnjega rojstnega dneva.

Odgovarja tisti član gospodinjstva, ki je zadnji praznoval rojstni dan. Tako ima vsak posameznik iz populacije enako možnost, da je izbran v vzorec. V povprečju vsaka anketa traja 12 minut in je izvajana ob pomoči standardiziranega anketnega vprašalnika. Pri tem se določeno število vprašanj v raziskavi vseskozi ponavlja na enakih metodoloških osnovah, saj to zagotavlja longitudinalno primerljivost. Anketa poleg stalnih vprašanj vsebuje tudi segment aktualnih vprašanj (Projekt Politbarometer).

Vsebinsko raziskava obsega ugotavljanje mnenj o aktualnih, gospodarskih, političnih in socialnih razmerah v državi, oceno delovanja osrednjih državnih institucij in organov, politično ozračje v Sloveniji ter aktualna tematska vprašanja. V nadaljevanju bomo natančno opredelili, katere raziskave bomo uporabili v analizi in katera vprašanja (Projekt Politbarometer).

3.1.1.1 UPORABA UTEŽI

Raziskovalna skupina raziskave Politbarometer (Kurdija in Štebe 1997) je v skladu z načeli prilagajanja visokim metodološkim standardom na podlagi izkušenj s telefonskimi anketami oblikovala uteži, ki zmanjšujejo pristranost zaradi vzorčenja in zaradi nesodelovanja pri anketi. Uteži se uporabljajo od leta 1997. Tako podatki bolj odsevajo realno stanje v stališčih in ocenah med populacijo polnoletnih Slovencev. Pri podatkih, pridobljenih s telefonsko raziskavo Politbarometer, pride zaradi uporabe vzorca do napake v oceni populacijskih značilnosti. Del te napake je vzorčna naključna napaka, drugi del je pristranost ocene. Do slednje pride zaradi dveh vzrokov: (1) vzorčnega okvira, saj vzorčenje poteka na podlagi telefonskih naročnikov Slovenije, in ne na podlagi celotne populacije (manjši kraji, bolj oddaljene regije in gospodinjstva z nižjim ekonomskim položajem so manj pokrita s telefonskimi naročninami, v novejšem času pa smo priča manjšemu številu telefonskih naročnikov zaradi naročnikov mobilnih telefonov) in zaradi (2) nesodelovanja pri anketi, ko določeni segmenti populacije odklanjajo sodelovanje v raziskavi (na primer mlajši, srednja generacija, moški, bolj izobraženi, politično manj informirani in tisti s posebnimi stališči) (Kurdija in Štebe 1997). Skupna napaka ocene se kaže kot vsota vseh omenjenih pristranosti. Poleg ukrepov, kot so uporaba najnovejšega seznama telefonskih naročnikov v Sloveniji in izvedbe ankete, tako da omogoča čim večje sodelovanje (ponovno klicanje gospodinjstva, zmenki (ko se anketar z anketirancem dogovori, kdaj lahko izvede telefonski anketni intervju), anketiranje dopoldne in popoldne, usposobljeni anketarji, način predstavitve (vsebine ankete, naročnika in izvajalca)), so se raziskovalci raziskave Politbarometer odločili

tudi za uporabo poststratifikacijskega vzorca, ki dodatno zmanjšuje pristranosti (Kurdija in Štebe 1997). Spremenljivke starost, spol, regija in izobrazba so kot stratifikacijske spremenljivke ob pomoči uteži postavljene tako, da njihova struktura ustreza strukturi populacije. Popravljeni rezultati bolje predstavljajo ciljno populacijo polnoletnih prebivalcev Slovenije in so bolj objektivni pri odsliskavi razširjenosti posameznih ocen in stališč med Slovenci (Kurdija in Štebe 1997). Ker bomo v naši analizi primerjali izražanje mnenj na aktualna mnenjska vprašanja glede na stopnjo izobrazbe in dodatno glede na spol in starost, smo se odločili, da v analizi uporabimo utežene podatke, ki nam bodo kazali manj pristrano sliko.

3.2 ANALITIČNI MODEL

Različne in številne publikacije, objavljene na področju raziskovanja hipoteze razkoraka v znanju, so različno pristopile tudi k preverjanju same hipoteze razkoraka v znanju. V grobem hipoteza najprej preverja povezanost med neodvisno spremenljivko družbenoekonomskega položaja in odvisno spremenljivko količino znanja, ki se preverja v razmerah različne medijske pokritosti raziskovane problematike. Pri raziskovanju a v znanju nas ne zanima zgolj prisotnost razkoraka. Hipoteza razkoraka v znanju mora biti preverjena multivariantno, kot razlika v odnosu med izobrazbo, znanjem in časom, tem spremenljivkam pa lahko dodamo tudi druge: interes, motivacijo, participacijo, medijsko uporabo ... Zanima nas torej velikost razkoraka in smer razkoraka v odnosu do tretje spremenljivke (Eveland in Scheufele 2000, 216), to je čas oziroma različna medijska pokritost tematike v času. Nekatere raziskave tako primerjajo zgolj skupino z najvišjim družbenoekonomskim položajem in skupino z najnižjim položajem ob različnih medijskih pokritostih (Gaziano 2010). Pri tem je nihanje informacij oziroma različna medijska pokritost tudi različno opredeljena.

Tichenor, Donohue in Olien so predvideli dva operativna načina za preverjanje hipoteze razkoraka v znanju. Razkorak v znanju se lahko opazuje v več časovnih točkah za teme, ki so medijsko visoko odmevne ali v eni časovni točki, a za različna tematska področja, ki jih mediji različno pokrivajo (Tichenor in drugi 1970, 163). Prva metoda primerja velikost razkoraka v znanju v različnih časovnih točkah in za preverjanje hipoteze potrebuje longitudinalno zbrane podatke. Hipoteza predpostavlja povečanje razkoraka v znanju skozi čas, pri čemer predpostavljamo, da se medijska pokritost raziskovane teme v času povečuje (Moore 1987; Lemert 1993; Hwang in Jeong 2009, 514). Kot primer raziskave razkoraka v znanju, ki je opazovala daljše obdobje, lahko navedemo raziskavo razkoraka v znanju

državlanske vojne v Bosni, ki je opazovala triletno obdobje od septembra 1992 do junija 1995 (Rhine in drugi 2001).

Druga metoda preverja hipotezo s primerjavo povezanosti spremenljivk družbenoekonomskega položaja in znanja za teme z visoko medijsko pokritostjo in za teme z nižjo medijsko pokritostjo. Hipoteza predvideva, da je povezava med družbenoekonomskim položajem in znanjem močnejša za teme, ki imajo višjo medijsko pokritost. Pri slednji metodi je preverjanje hipoteze možno v eni časovni točki (Gaziano in Horowitz 2001; Viswanath in drugi 2006; Hwang in Jeong 2009, 514). Tichenor in njegovi sodelavci predvidijo še tretji način preverjanja hipoteze, in sicer primerjavo razkoraka v znanju v skupnosti, kjer je prisotno medijsko poročanje, in v skupnosti, kjer tega medijskega poročanja ni (Tichenor in drugi 1970, 166). Slednja metoda je težko izvedljiva, predvsem v informacijski družbi, saj zahteva eksperimentalne pogoje. Leta 1960 pa je Merrill Samuelson v svoji doktorski disertaciji primerjal nivo znanja o tekočih javnih zadevah v skupnosti, ki jo je prizadela novinarska stavka, s skupnostjo, kjer te stavke ni bilo, in ugotovil, da je bil razkorak v znanju večji v skupnosti, kjer je medijsko poročanje potekalo normalno. V skupnosti, kjer je potekala stavka, so bili posamezniki z višjo izobrazbo tako kot tisti z nižjo prikrašani za medijska obvestila in niso pridobili novega znanja, razkorak med skupino z višjo izobrazbo in tisto z nižjo izobrazbo se je tako zmanjšal (Samuelson v Tichenor in drugi 1970, 166). Pearson pa je lahko zaradi medijske strukture na Aljaski primerjal informacijsko in medijsko bogato urbano naselje Anchorage z ruralnim predelom Aljaske na primeru znanja o zalivski vojni (Pearson 1993). Podobno so Tichenor in sodelavci primerjali razkorak v znanju na istih vsebinah v skupnosti, ki jo je problematika bolj zadevala in je bila tudi bolj medijsko odmevna, s skupnostjo, ki jo je vsebina manj zadevala (Tichenor in drugi 1980).

Kwak, Eveland in Scheufele ter pozneje tudi Liu in Eveland so predvideli podobno metodo preverjanja razkoraka v znanju, ki ne zahteva eksperimentalnih pogojev, kjer naj bi del populacije ne bil izpostavljen medijskim sporočilom. V primeru preverjanja hipoteze v eni časovni točki zgolj za eno raziskovalno tematiko, predlagata preverjanje povezave izobrazbe in znanja med tistimi, ki medije bolj uporabljajo, v primerjavi s skupino, ki medije manj uporablja. Pri tem je mera medijske informiranosti tokrat opazovana kot spremenljivka na mikro ravni in tudi bolj točna v smislu posameznikove izpostavljenosti medijem, pri prvotnih avtorjih pa gre za opazovanje spremenljivke izpostavljenosti medijem na makro ravni (Kwak 1999; Eveland in Scheufele 2000, 218–219; Liu in Eveland 2005, 916).

Ker je cilj naše disertacije povezati raziskave razkoraka v znanju s področjem raziskav neodgovorov, bomo v analizi uporabili enak model kot analize s področja razkoraka v znanju. V doktorski disertaciji bomo svojo hipotezo preverjali s prvo predlagano metodo. Povečevanje razkoraka v izražanju mnenja na anketna vprašanja med različnimi družbenoekonomskimi skupinami bomo opazovali v več časovnih točkah na istih vprašanjih. In sicer bomo primerjali obdobja, ki so bližje volilni kampanji kot obdobja, ko mediji ponudijo več informacij, v primerjavi z mirnimi, zakonodajnimi obdobji, ko v Sloveniji ni bilo nobenih volitev. Razlika je v količini političnih informacij, ki so na voljo v obdobju volitev in v nevolilnem obdobju (Converse 1962, 586). Ker je izražanje mnenja na anketna vprašanja odvisno tudi od objektivnega znanja in dosegljivih informacij (Campbell in drugi 1960; Peterson in Kerin 1981; Rapoport 1982; Rapoport 1982; Krosnick in Milburn 1990), je primerjava volilnih obdobj z nevolilnimi pri opazovanju izražanja na politična mnenjska vprašanja v anketni situaciji smiselna. Nekatere raziskave so še pokazale, da se s povečevanjem medijskih objav, povezanih z določeno tematiko, pojasnjevalna moč števila objav do pridobljenih informacij povečuje (makro raven), pojasnjevalna moč pogostosti spremljanja medijev pri posamezniku pa zmanjšuje (mikro raven) (Kwak 1999; Slater in drugi 2009). Z drugimi besedami, čim več je objav o določeni tematiki v medijskem prostoru, tem manj je za poznavanje problema potrebna tudi posebna pozornost in spremljanje medijev s strani posameznika (Slater in drugi 2009).

Primerjavo volilnega in nevolilnega obdobja bomo opazovali na primeru državnozbornih volitev. Za slednje smo se odločili, ker v slovenskem političnem sistemu predstavljajo najpomembnejše volitve. V dvodomnem slovenskem parlamentu državni zbor Republike Slovenije predstavlja najvišji predstavniški in zakonodajni organ (Kropivnik 1998; Kustec Lipicer in drugi 2011, 63). Tako ga dojemajo tudi volivci, saj je udeležba na volitvah najvišja ravno na državnozbornih volitvah (Kropivnik 2010, 30), to prikazuje tudi Preglednica 3.1. Kljub zaznanemu upadanju deleža volivcev skozi čas, upadalo je vse od leta 1990 in 1992⁴⁶ in je bilo za parlamentarne volitve najnižje leta 2004, podatki za volitve v državni zbor RS kažejo, da je ta volilna udeležba visoka v primerjavi z volitvami v druge institucije (npr. volitve lokalne oblasti in za predsednika republike) in celo za polovico višja od udeležbe na volitvah v evropski parlament, edino neposredno izvoljeno politično telo Evropske unije (Zajc

---

⁴⁶ Za neposredne volitve v državni zbor leta 1992 oziroma v tridomno skupščino Republike Slovenije leta 1990 je bila značilna najvišja volilna udeležba. Podatka za volitve leta 1990 sicer nismo vnesli v Preglednico 3.1, kjer je navedena volilna udeležba na posameznih volitvah od leta 1992 do 2012. So pa volitve leta 1990 dosegle 83,5 % udeležbo, volitve leta 1992, ko so hkrati potekale volitve v državni zbor RS in prvi krog predsedniških volitev, pa najvišjo, 85,6 % volilno udeležbo (Zajc in drugi 2012, 40).

in drugi 2012, 40). Obenem je večina raziskav razkoraka v političnem znanju opazovala predsedniške volitve (na primer Moore 1987, 187; Lemert 1993; Kwak 1999; Eveland in Scheufele 2000; Holbrook 2002; Liu in Eveland 2005; Holbrook 2006). Z opazovanjem državnozbornskih volitev bomo pomembno dopolnili to področje raziskovanja. Velja namreč predpostavka, da imajo v večstrankarskem sistemu stranke večjo vzpodbudo, da se med seboj razlikujejo (McCann in Lawson 2006, 14), zato morajo v obdobju kampanje ponuditi več informacij o sebi in volilnem programu. Podobno so tudi volivci v večstrankarskem sistemu bolj motivirani za pridobitev teh informacij, da lahko sploh razlikujejo med vsemi kandidati (Fraile in Schuman 2010, 5; Fraile 2013a, 122).

Preglednica 3.1: Volilna udeležba

LETO	volilna udeležba (%) na parlamentarnih volitvah	volilna udeležba (%) na predsedniških volitvah	volilna udeležba (%) na lokalnih volitvah	volilna udeležba (%) na volitvah v evropski parlament
1992	85,8	85,8		
1994			61,1	
1996	73,7			
1997		68,29		
1998			1. krog – 58,27 2. krog – 51,64	
2000	70,1			
2002		1. krog – 72,07 2. krog – 65,39	72,1 (vzporedno s predsedniškimi volitvami)	
2004	60,6			28,35
2006			1. krog – 58,2 2. krog – 53,16	
2007		1. krog – 57,67 2. krog – 58,46		
2008	63,1			
2009				28,33
2010			1. krog – 50,98 2. krog – 48,81	
2011	65,6			
2012		1. krog – 48,41 2. krog – 42,1		

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2013b), Državna volilna komisija (2013)

Fraile (Fraile 2010; Fraile 2013a) je sicer opazovala razkorak v političnem znanju na primeru parlamentarnih volitev, a je šlo za volitve v evropski parlament. Podobno tudi Horstmann, ki je v analizo zajel tudi lokalne volitve (Horstmann 1991). Čeprav so volitve v evropski parlament odlična priložnost za opazovanje primerjave razkoraka v znanju v različnih državah Evropske unije, gre vendarle za t. i. "drugorazredne volitve" z zelo nizko volilno udeležbo. Volitev v evropski parlament se je leta 2004 in leta 2009 udeležilo manj kot 29 % volilnih upravičencev v Sloveniji (Kropivnik 2010, 28–29). Že od leta 1999 pa je za celotno Evropsko unijo značilna volilna udeležba za volitve v evropski parlament pod psihološko mejo petdeset odstotkov (Kropivnik 2010, 27). Lokalne kampanje so bile v zgodovini raziskovanja kampanj deležne najmanj pozornosti (Kustec Lipicer 2007) in za našo analizo niso zanimive predvsem zaradi vezanosti na lokalno raven. Informiranje za državnozborske volitve poteka na dvonivojski ravni: nacionalni in lokalni pri izvolitvi poslancev posameznega okraja, informiranje pri lokalnih volitvah pa je bolj vezano na lokalno raven.

Raziskave razkoraka v znanju se med seboj seveda razlikujejo tudi v uporabljeni statistični analizi. Zaradi različne uporabe modela opazovanja razkoraka v znanju (medčasovno ali v eni časovni točki, glede na različno odmevne zgodbe oziroma odvisno od pogostosti spremljanja medijev) in zaradi različne operacionalizacije odvisnih in neodvisnih spremenljivk, so različne obdelave razumljive. Pregled različnih statističnih obdelav razkoraka v znanju je pripravila Gaziano (Gaziano 1997, 241), primere posameznih raziskav, ki uporabljajo različne analize, pa smo dodali sami. Analiza razkoraka v znanju tako obsega:

1. preproste razlike povprečnih vrednosti znanja med skupinami z nižjim družbenoekonomskim položajem in skupinami z najvišjim družbenoekonomskim položajem ter potem statistične teste, kot so t-test ali analiza variance vrednosti znanja za posamezne družbenoekonomske skupine (npr. Ettema in drugi 1983; Moore 1987; Chew in Palmer 1994; Gaziano in O'Leary 1998; Mastin 1998; Gaziano in Horowitz 2001; McCann in Lawson 2006; Kim 2008);
2. razlike deleža družbenoekonomskih skupin z znanjem (na primer med skupino z višješolsko ali visokošolsko izobrazbo ter skupino z nižjo izobrazbo), predvsem ko imamo opravka z nesimetrično porazdelitvijo ali izračuni $h_i - k$ kvadrat na deležih (npr. Tichenor in drugi 1980; Wanta in Elliott 1995),

3. primerjavo korelacijski koeficientov za znanje in družbenoekonomski razred (npr. Donohue in drugi 1975; Genova in Greenberg 1979; Tichenor in drugi 1980; Gaziano 1984) ter
4. regresijske analize vrednosti znanja glede na družbenoekonomske spremenljivke (npr. Griffin 1990; Horstmann 1991; Viswanath in drugi 1991; Yows in drugi 1991; Lemert 1993; Kwak 1999; Eveland in Scheufele 2000; Kahlor in drugi 2004; Liu in Eveland 2005; Viswanath in drugi 2000; Viswanath in drugi 2006; Lee 2009; Zumbach 2010).

Dejansko je večina raziskav razkoraka v znanju uporabila različne obdelave in zgornje reference navajajo tiste statistične obdelave, na katerih je bilo pri posamezni analizi največji poudarek. Mi bomo v nalogi opravili preprosto analizo primerjave povprečij. Povečevanje oziroma zmanjševanje razkoraka v stopnji izražanja mnenja na politična mnenjska vprašanja bomo opazovali s primerjavo povprečij indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja, pri čemer bomo opravili primerjavo za vsake volitve posebej (pred obdobjem kampanje in med njim). Najprej nas bo zanimalo gibanje povprečij indeksa za vse enote v primerjavi med kampanjo in pred njo za vse opazovane državnozborske kampanje. V nadaljevanju nas bo zanimala primerjava stopnje izražanja mnenja glede na družbenoekonomski položaj v času pred volitvami in v času volitev ter razkorak v stopnji opredeljevanja med družbenoekonomski skupinami. Analizo bomo zopet opravili s primerjavo povprečnih vrednosti.

V nadaljevanju bomo stopnjo izražanja mnenja v času pred volitvami in v času volitev primerjali glede na družbenoekonomski položaj in glede na neodvisni spremenljivki spol in starost. Vzorec bomo razdelili na 32 skupin tako, da bomo enote združili najprej glede na izobrazbo, potem glede na spol in nato glede na starost. Oblikovali bomo novo skupno bazo, v katero bomo vnesli povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za vsako od 32 skupin in opazovali gibanje razkoraka v stopnji izražanja mnenja. Med seboj pa bomo primerjali razliko v povprečjih (pred volitvami in po njih) za vsako skupino. Razliko v povprečjih bomo primerjali tudi posebej za vsako neodvisno spremenljivko: spol in starost. Dobljene ugotovitve bomo primerjali z literaturo, ki je voljo, teorijo in našimi pričakovanji. Tako bomo pri analizi najmanj izgubili. Ker opazujemo raziskave, ki so bile opravljene na isti populaciji, jih sicer lahko primerjamo, a samo kumulativno, ne pa tudi posamezne enote. Prilagojeno ugotovitvam bomo skušali opraviti tudi

statistične teste, pri čemer nas bo zanimala statistično značilna razlika povprečij različnih skupin.

3.2.1 MERITVE, UPORABLJENE V EMPIRIČNEM DELU

V analizi bomo opazovali delež neodgovorov v obdobju vladanja in v obdobju državnozborske volilne kampanje. Natančneje, opazovali bomo pet obdobjev volitev in jih primerjali s petimi mirnimi obdobji⁴⁷, obdobji vladanja⁴⁸. V obdobju vsakokratnih parlamentarnih volitev v letu 1996, 2000, 2004, 2008 in 2011 bomo izbrali po dve merjenji javnega mnenja, ki sta se terminsko odvijali najbližje volitvam. Obe bazi zbranih podatkov bomo nato združili v skupno bazo in jo obravnavali kot enotno merjenje javnega mnenja. Združevanje baz bo potekalo z dodajanjem enot, a samo za spremenljivke, ki jih bomo uvrstili v analizo⁴⁹. Z opazovanjem dveh baz skupaj namesto ene upamo na zmanjšanje naključnih vplivov, kot je na primer ta, da je lahko v določenih obdobjih volilne kampanje ena meritev bolj oddaljena oziroma manj oddaljena od samih volitev, zaradi česar obdobja volitev ne bi bila primerljiva. Obenem se nam ni treba odločiti, katera meritev je bolj relevantna v primerih, ko sta dve meritvi enako oddaljeni od kampanje, manjši je tudi vpliv morebitnih naključnih, trenutnih dogodkov, ki bi lahko vplivali na posamezno merjenje.

Kot obdobje vladanja, zakonodajno obdobje smo idealno izbrali obdobje leto dni pred volitvami. Podobno je Miyo v svoji raziskavi primerjal obdobje volilne kampanje (natančneje, leto 1980) s podatki, zbranimi leto pozneje. Predpostavil je namreč, da bodo volivci v letu dni pozabili politično znanje, ki so ga na novo pridobili v obdobju volilne kampanje (Miyo 1983). Mi smo se raje odločili za čas pred volitvami kot čas po volitvah, ker nam v tem primeru ni treba računati tudi na proces pozabljanja, čeprav nekatere analize kažejo na kratkotrajen vpliv volilne kampanje (Novak 2014). Ker imajo na delež neodgovorov na javnomnenjska vprašanja lahko vpliv tudi volilne kampanje za predsedniške in lokalne volitve, smo v primeru, da so se leto pred volitvami odvijale katere izmed drugih volitev (lokalne ali predsedniške), izbrali obdobje pred opazovanimi parlamentarnimi volitvami, ki je

---

⁴⁷ Z mirnim obdobjem oziroma obdobjem vladanja (zakonodajnim obdobjem) ali časom pred volitvami se nanašamo na časovne točke v naši analizi, za katere predpostavljamo, da anketiranci niso bili pod vplivom volilne kampanje. Vsi našeti izrazi so tako uporabljeni kot sopomenke.

⁴⁸ Doslej je bilo sicer v državi sedem volitev v državni zbor, šest jih je bilo med letoma 1992 in 2011 v državni zbor, volitve leta 1990 pa so potekale v tridomno skupščino Republike Slovenije (Zajc in drugi 2012, 38). Mi se bomo na podlagi razpoložljivih podatkov omejili zgolj na pet volitev, ki so potekale od leta 1996 do danes (obdobje, za katero imamo na voljo javnomnenjske podatke).

⁴⁹ Združevanje baz smo opravili v statističnem programu IBM SPSS, in sicer ob pomoči funkcije *Merge Files, Add Cases*.

bilo prvo brez katerekoli volilne kampanje⁵⁰. Tudi za čas pred volitvami smo izbrali dve bazi in ju združili v eno z dodajanjem enot, da bi zmanjšali vpliv morebitnih izrednih dogodkov in obdržali enako metodologijo.

Politbarometer je sicer raziskava, ki jo izvajajo z istimi vprašanji na isti populaciji, a ni panelna raziskava. Čeprav je raziskava vedno opravljena na polnoletni populaciji Slovencev, v njej ne sodelujejo isti ljudje. Sprememb skozi čas zato ne moremo opazovati na individualni ravni, temveč le na strukturni ravni. To pa seveda sproža določene pomisleke, še posebej, če je enota analize posameznik. Združevanje individualnih odgovorov in njihova uporaba v medčasovni primerjavi pa kljub vsemu ne predstavlja izjeme in je pogosto uporabljena tako na primeru raziskav razkoraka v znanju (npr. Tichenor in drugi 1980) kot na primeru raziskav neodgovorov (npr. Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990).

Preglednica 3.2 prikazuje obdobje posameznih volitev v Sloveniji. Z rdečo so označene opazovane časovne točke parlamentarnih volitev, z rumeno pa opazovane časovne točke v času vladanja. Preglednica prikazuje le obdobje od leta 1996 naprej, ker so nam šele od takrat na voljo javnomnenjski podatki. Raziskava Politbarometer se je sicer izvajala že leta 1995, a je šlo takrat le za poskusna merjenja javnega mnenja. Pod preglednico je seznam vseh raziskav, zajetih v analizo, skupaj s podatki, kdaj je bila raziskava izvedena, koliko anketirancev je nanjo odgovarjalo, kolikšna je bil vzorčna baza, kakšna je bila končna izčrpanost baze in povprečen čas trajanja intervjuja.

---

⁵⁰ Od leta 2004 je Slovenija tudi polnopravna članica Evropske uniji. S tem članstvom so državljani Republike Slovenije pridobili pravico, da neposredno volijo svoje predstavnike tudi v evropski parlament (Zajc in drugi 2012, 39). Do predčasnih volitev v državni zbor RS leta 2011 so potekale dvakrat volitve v evropski parlament. Udeležili so se jih tudi državljani RS. To so bile volitve leta 2004 in pa junija 2009. Ker volitve v evropski parlament navadno potekajo spomladi, preostale volitve pa jeseni, smo predvideli, da morebitna kampanja za evropski parlament leta 2009 ni vplivala bistveno na podatke, zbrane jeseni 2009, ki smo jih označili kot podatke, zbrane v času pred volitvami, podatke, zbrane v mirnem obdobju.

Preglednica 3.2.: Raziskave vključene v analizo

leto	državnozborske volitve	predsedniške volitve	lokalne volitve	kontrolno leto
začetek 1996				januar, februar
1996	10.11.1996			
1997		23.11.1997		
1998			22.11.1998 6.12.1998	
1999				september, oktober
2000	15.10.2000			
2001				
2002		10.11.2002 1.12.2002	10.11.2002 1.12.2002	
2003				september, oktober
2004	3.10.2004			
2005				september, oktober
2006			22.10.2006 12.11.2006	
2007		21.10.2007 11.11.2007		
2008	21.9.2008			
2009				november, januar
2010			10.10.2010 24.10.2010	
2011	4.12.2011			

Vir: Državna volilna komisija (2013)

Raziskave, zajete v analizo:

1. Opazovano obdobje:

1.1. Obdobje pred volitvami:

1.1.1. PBSI9601– Politbarometer PB01/96, Slovenija: januar 1996: izvajan od 29. do 31. januarja 1996, 992 anketirancev, obseg vzorčne baze⁵¹ je 1639, izčrpanost baze⁵² 60,5%, povprečen čas trajanja intervjuja je 11,6 minut (Toš 1996a; Toš 1996b; Toš in skupina 2001a).

1.1.2. PBSI9602 – Politbarometer PB02/96, Slovenija: februar 1996: izvajan od 26. do 28. februarja 1996, 982 anketirancev, obseg vzorčne baze je 1565, izčrpanost baze 62,7%, povprečen čas trajanja intervjuja je 11,6 minut (Toš 1996c; Toš 1996d; Toš in skupina 2001a).

1.2. Obdobje volitev:

1.2.1. PBSI9610 – Politbarometer PB10/96, Slovenija: oktober 1996: izvajan od 23. do 25. oktobra 1996, 983 anketirancev, obseg vzorčne baze je 1646, izčrpanost baze 60 %, povprečen čas trajanja intervjuja je 11,5 minut (Toš 1996e; Toš 1996f; Toš in skupina 2001a).

1.2.2. PBSI9611 – Politbarometer PB11/96, Slovenija: november 1996: izvajan od 25. do 27. novembra 1996, 976 anketirancev, obseg vzorčne baze je 1637, izčrpanost baze je 59,6 %, povprečen čas trajanja intervjuja je 12 minut (Toš 1996g; Toš 1996h; Toš in skupina 2001a).

2. Opazovano obdobje:

2.1. Obdobje pred volitvami:

2.1.1. PBSI9909 – Politbarometer PB09/99, Slovenija: september 1999: izvajanje od 20. do 22. septembra 1999, 902 anketiranca, obseg vzorčne baze je 1767, izčrpanost baze je 53,5 %, povprečen čas intervjuja je 12,9 minut (Toš 1999a; Toš 1999b; Toš in skupina 2001a).

2.1.2. PBSI9910 – Politbarometer PB10/99, Slovenija: oktober 1999: izvajanje od 25. do 27. oktobra 1999, 1006 anketirancev, obseg vzorčne baze je 1845, izčrpanost baze je 54,5 %, povprečen čas intervjuja je 12,6 minut (Toš 1999c; Toš 1999d; Toš in skupina 2001a).

---

⁵¹ Vzorčna baza je število vseh dostopnih vzorčnih enot za anketiranje. Se pravi vseh primernih telefonskih števil fizičnih oseb, ki so bile izbrane v vzorec in na voljo za anketiranje (Kurdija 2014).

⁵² Izčrpanost vzorčne baze je vzorčna realizacija, odtotek vzorčne realizacije. Če je izčrpanost 60,5%, je raziskovalna skupina uspela anketirati 60,5% vzorčne baze (Kurdija 2014). V zadnjih letih raziskava Politbarometer ne dosega več tako visokega deleža vzorčne realizacije, vendar je ta delež v primerjalni perspektivi še vedno zadovoljiv (Kurdija 2014).

2.2. Obdobje volitev:

2.2.1. PBSI0009 – Politbarometer PB09/00, Slovenija, 2000/9: september 2000: izvajanje od 18. do 20. septembra 2000, 912 anketirancev, obseg vzorčne baze je 1820, izčrpanost baze je 50 %, povprečen čas intervjuja je 10 minut (Toš 2000a; Toš 2000b; Toš in skupina 2000).

2.2.2. PBSI0012 – Politbarometer PB12/00, Slovenija, 2000/12: december 2000: izvajanje od 18. do 20. decembra 2000, 950 anketirancev, obseg vzorčne baze je 1850, izčrpanost baze je 51,3 %, povprečen čas intervjuja je 12 minut (Toš 2000c; Toš 2000d; Toš in skupina 2001b).

3. Opazovano obdobje:

3.1. Obdobje pred volitvami:

3.1.1. PBSI0309 – Politbarometer PB09/03, Slovenija: september 2003: izvajanje od 22. do 24. septembra 2003, 880 anketirancev, obseg vzorčne baze je 2036, izčrpanost baze je 43 %, povprečen čas intervjuja je 11,5 minut (Toš 2003a; Toš 2003b; Toš in skupina 2008a).

3.1.2. PBSI0310 – Politbarometer PB10/03, Slovenija: oktober 2003: izvajanje od 20. do 22. oktobra 2003, 861 anketirancev, obseg vzorčne baze je 2014, izčrpanost baze je 43 %, povprečen čas intervjuja je 11,3 minut (Toš 2003c; Toš 2003d; Toš in skupina 2008b).

3.2. Obdobje volitev:

3.2.1. PBSI0408 – Politbarometer PB08/04, Slovenija: avgust 2004: izvajanje od 30. avgusta do 1. septembra 2004, 928 anketirancev, obseg vzorčne baze je 2179, izčrpanost baze je 43 %, povprečen čas intervjuja je 12 minut (Toš 2004a; Toš 2004b; Toš in skupina 2008c).

3.2.2. PBSI0410 – Politbarometer PB10/04, Slovenija: oktober 2004: izvajanje od 25. do 27. oktobra 2004, 939 anketirancev, obseg vzorčne baze je 2380, izčrpanost baze je 42 %, povprečen čas intervjuja je 11 minut (Toš 2004c; Toš 2004d; Toš in skupina 2008d).

4. Opazovano obdobje:

4.1. Obdobje pred volitvami:

4.1.1. PBSI0509 – Politbarometer PB09/05, Slovenija: september 2005: izvajanje od 5. do 7. septembra 2005, 831 anketirancev, obseg vzorčne baze je 2098, izčrpanost baze je 40 %, povprečen čas intervjuja je 12,5 minut (Toš 2005a; Toš 2005b; Toš in skupina 2009a).

4.1.2. PBSI0510 – Politbarometer PB10/05, Slovenija: oktober 2005: izvajanje od 17. do 19. oktobra 2005, 822 anketirancev, obseg vzorčne baze je 2101, izčrpanost baze je 39 %, povprečen čas intervjuja je 12 minut (Toš 2005c; Toš 2005d; Toš in skupina 2009b).

4.2. Obdobje volitev:

4.2.1. PBSI0806 – Politbarometer PB06/08, Slovenija: junij 2008: izvajanje od 16. do 18. junija 2008, 804 anketirancev, obseg vzorčne baze je 2718, izčrpanost baze je 30 %, povprečen čas intervjuja je 10,5 minut (Toš 2008a; Toš 2008b; Toš in skupina 2009c).

4.2.2. PBSI0812 – Politbarometer PB12/08, Slovenija: december 2008: izvajanje od 8. do 10. decembra 2008, 944 anketirancev, obseg vzorčne baze je 3196, izčrpanost baze je 30 %, povprečen čas intervjuja je 10,5 minut (Toš 2009a; Toš 2009b; Toš in skupina 2009d).

5. Opazovano obdobje:

5.1. Obdobje pred volitvami:

5.1.1. PBSI0911 – Politbarometer PB11/09, Slovenija: november 2009: izvajanje od 9. do 11. novembra 2009, 904 anketirancev, obseg vzorčne baze je 3250, izčrpanost baze je 28 %, povprečen čas intervjuja je 11 minut (Toš 2010a; Toš 2010b; Toš in skupina 2011a).

5.1.2. PBSI1001 – Politbarometer PB01/10, Slovenija: januar 2010: izvajanje od 25. do 27. januarja 2010, 912 anketirancev, obseg vzorčne baze je 3230, izčrpanost baze je 28 %, povprečen čas intervjuja je 11,5 minut (Toš 2010c; Toš 2010d; Toš in skupina 2011b).

5.2. Obdobje volitev:

5.2.1. PBSI1110 – Politbarometer PB10/11, Slovenija: oktober 2011: izvajanje od 3. do 5. oktobra 2011, 953 anketirancev, obseg vzorčne baze je 3700, izčrpanost baze je 26 %, povprečen čas intervjuja je 11 minut (Kurdija in skupina 2011a; Kurdija in skupina 2011b; Kurdija in Toš 2012).

5.2.2. PBSI1201 – Politbarometer PB01/12, Slovenija: januar 2012: izvajanje od 30. januarja do 1. februarja 2012, 982 anketirancev, obseg vzorčne baze je 3680, izčrpanost baze je 27 %, povprečen čas intervjuja je 13 minut (Kurdija in skupina 2012a; Kurdija in skupina 2012b; Kurdija in skupina 2013a).

3.2.2 ODVISNA SPREMENLJIVKA – OPREDELJENOST NA POLITIČNA MNENJSKA VPRAŠANJA

Že več kot 230 raziskav, ki so tudi empirično preverjale hipotezo razkoraka v znanju (Gaziano 2010), pomeni obenem tudi uporabo različnih vprašanj pri merjenju znanja in različno operacionalizacijo znanja. Raziskave so uporabile tako odprta kot zaprta, strukturirana vprašanja. In tudi sama oblika vprašanj je vplivala na povečanje ali zmanjšanje razkoraka v znanju (Gaziano 2010, 625).

Zaprta vprašanja pri anketirancu pomenijo prepoznavo, odprta vprašanja pa od njega zahtevajo priklic (Uhan 1998, 101). Odprta vprašanja v primerjavi z zaprtimi omogočajo zbiranje bolj poglobljenega znanja (Gaziano 2010, 625), obenem pa imajo anketiranci možnost opredeliti znanje po svoje (Gaziano 1984, 561). Merjenje znanja z odprtimi vprašanji naj bi zmanjšalo pristranost in korelacijo med znanjem in družbenoekonomskim položajem (Gaziano 2010, 625). Po drugi strani se pri odprtih vprašanjih povečuje možnost napake vpliva anketarja in njegove presoje vprašanja in odgovora (Delli Carpini in Keeter 1993, 1183). Holbrook je v svoji analizi kot indikator znanja vzel odprta vprašanja, kjer so anketiranci sami naštel, kaj jim je pri določenem volilnem kandidatu všeč, oziroma kaj jim ni všeč (Holbrook 2002, Holbrook 2006). Pri vprašanju, ki je anketirancem omogočilo, da opredelijo in izrazijo poznavanje kandidata na svoj način, je v nadaljevanju zgolj opazoval število lastnosti, ki jih je posameznik pri vprašanju navedel. Čeprav vprašanje meri posameznikovo poznavanje političnega kandidata, lahko to znanje obsega različna področja, od ocen volilnega programa do osebnih lastnosti voditelja, kot so karizma in videz, spol in starost. Večina raziskav pa je vendarle uporabila strukturirana vprašanja, ker je tako pridobljene podatke lažje korelirati s spremenljivko družbenoekonomski položaj (Gaziano 1997, 241). Poleg tega uporaba odprtih vprašanj ni pokazala na odsotnost razkoraka v znanju med družbenoekonomskimi skupinami (Viswanath in Finnegan 1996, 212) in je tako na neki način ovrgla mit, da razkorak v znanju nastaja zaradi merjenja političnega znanja s strukturiranimi vprašanji. Tudi zaprta vprašanja se med seboj razlikujejo. Lahko ponujajo več odgovorov, med katerimi anketiranec izbere enega ali več, ali pa gre za trditve, pri katerih anketiranec izbere le odgovor pravilno in napačno. Prav pri slednji je verjetnost ugibanja še toliko večja (Delli Carpini in Keeter 1993, 1183), tega pa si tako pri merjenju političnega znanja kot pri merjenju izražanja mnenja ne želimo.

Ker operacionalizacija znanja tako z odprtimi kot zaprtimi vprašanji ne vpliva na razkorak v znanju toliko kot nekatere druge spremenljivke in dejavniki (Viswanath in Finnegan 1996,

212), lahko tudi v raziskavi izražanja mnenja brez večjih težav uporabimo strukturirana vprašanja. V nalogi bomo odvisno spremenljivko opredeljenosti na anketna vprašanja⁵³ operacionalizirali s sestavljenim indeksom. Indeks opredeljenosti bodo sestavljali podani odgovori na politična in aktualna mnenjska vprašanja, ki kontinuirano nastopajo v raziskavi Politbarometer. Sem sodijo vprašanja zaupanja v politične institucije, zadovoljstvo z demokracijo, izbira stranke na prihodnjih volitvah (t. i. nedeljsko vprašanje) in samoopredelitev na dimenziji levo-desno. Uporaba večjega števila spremenljivk v indeksu opredeljenosti lahko poveča zanesljivost in vsekakor tudi varianco odvisne spremenljivke. Združevanje različnih spremenljivk, ki se med seboj razlikujejo po težavnosti in različnem tipu opredeljevanja, v indikator je bilo že uporabljeno. Lemert je v svoji raziskavi vpliva televizijskih volilnih soočenj uporabil podoben način za oblikovanje indikatorja znanja (Lemert 1993, 6), vanj je tako zajel poznavanje krajev soočenja predsedniških kandidatov in identificiranje dveh najpomembnejših političnih tematik, ki sta bili predmet televizijskega soočenja.

Vprašanja, ki jih bomo mi uporabili za namene merjenja stopnje opredeljenosti, so navadno uporabljena za merjenje trenutnega političnega ozračja. Sklop vprašanj o zaupanju v politične institucije in akterje tako kaže na stabilnost institucije in podporo politikam, ki jih institucija izvaja (Citrin in Muste 1999, 465), oziroma je pogosto pokazatelj uspešnosti posamezne demokracije (Haček 2013, 10). Vprašanje zadovoljstva z demokracijo lahko meri več razsežnosti politične podpore: (1) podporo političnim akterjem, (2) podporo političnemu sistemu, (3) podporo demokraciji kot splošni obliki vladanja, (4) povprečje vseh prej omenjenih podpor, oziroma (5) je vprašanje različno dojeta glede na posameznika, čas in prostor (Canache in drugi 2001). Nedeljsko vprašanje po drugi strani meri stopnjo podpore posamezni politični stranki (Weisberg 1999, 681). Vprašanje politične opredeljenosti na dimenziji levo-desno meri kompleksno družbeno-politično stvarnost. Gre za univerzalno orodje, ki se v anketnih vprašalnikih uporablja za ločevanje, razlikovanje političnega prostora, ki hkrati poenostavljeno povzema odnos posameznika do političnih tematik (Kropivnik 2001, 138; Deželan in Sever 2009, 15–17). Obenem je vprašanje ideološkega kontinuuma levo-desno tudi močan napovedovalec strankarske preference (Deželan in Sever 2009, 17). V post-komunističnih državah srednje in vzhodne Evrope pa vprašanje anketirance deli predvsem na

---

⁵³ Z opredeljenostjo na anketna vprašanja imamo v mislih izražanje na mnenjska vprašanja. V empiričnem delu bomo zaradi krajše oblike imena spremenljivke raje uporabljali izraz opredeljenost. Pri tem imamo v mislih to, ali anketiraneec na določeno vprašanje ponudi vsebinski odgovor ali se odgovoru izogne, oziroma izbere odgovor 'Ne vem'.

podlagi njihovega odnosa do prejšnjega političnega sistema in na podlagi družbeno kulturnih dejavnikov (Deželan in Sever 2009, 29–30). Z analizo samo opredeljenih in neopredeljenih odgovorov bomo pokazali na dodaten potencial teh vprašanj pri raziskovanju javnega mnenja.

3.2.2.1 UPORABLJENA VPRAŠANJA V NEODVISNI SPREMENLJIVKI – OPREDELJENOST NA POLITIČNA MNENJSKA VPRAŠANJA

V analizo bomo zajeli osem vprašanj⁵⁴ iz vsake opazovane raziskave. Spodaj so navedena vsa vprašanja z možnimi odgovori. Včasih se vprašanja v posameznih obdobjih rahlo razlikujejo med seboj. Tako vprašanja zaupanja v predsednika vlade in predsednika republike pri novejših meritvah poleg institucije navajajo tudi osebnost na tem položaju. Tu moramo pri interpretaciji rezultatov upoštevati tudi možen vpliv konteksta vprašanja. Vprašanja z imenom predsednikov namreč ponujajo dodatno informacijo anketirancu, zaradi katere potem lažje oblikuje odgovor. Kljub dodatni informaciji pa ne pričakujemo prevelikega vpliva konteksta vprašanja na odgovore. Predpostavljamo namreč, da če nekdo prepozna ime katerega od predsednikov, bo najbrž tudi vedel, kateri položaj zaseda. V prilogi (Priloga A) je zato še enkrat objavljen podroben seznam zapisanih vprašanj, kot so bila uporabljena v posamezni raziskavi.

Sestavljeni indeks opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja smo oblikovali tako, da smo odgovor na vsako izmed vprašanj ovrednotili z vrednostjo ena, anketiranec je vsebinsko odgovoril na vprašanje. V primeru neodgovora (b.o.), odgovora "Ne vem" oziroma "Ne poznam" smo vprašanje ovrednotili z vrednostjo nič, anketiranec ni podal vsebinskega odgovora na vprašanje⁵⁵. Tako ne razlikujemo med mnenji anketirancev, temveč le med podanimi in nepodanimi odgovori. Vrednosti smo nato sešteli v enoten indeks **opredeljenost na politična mnenjska vprašanja**, ki obsega 8 vrednosti od nič, anketiranec ni podal vsebinskega odgovora na nobeno vprašanje, do 8, anketiranec je podal vsebinski odgovor na vsa opazovana vprašanja.

Ena glavnih težav, s katerimi se spoprijemajo raziskovalci manjkajočih odgovorov in odgovorov "Ne vem", je nesistematično zapisovanje. To še posebej velja, če opazujemo daljše obdobje, kar je bil tudi predmet te disertacije. Odgovori "Ne vem" in "b.o." navadno v

---

⁵⁴ To je bilo maksimalno število vprašanj, ki se nanašajo na aktualne in politične dogodke in se ponavljajo v prav vseh opazovanih obdobjih.

⁵⁵ Podobno so indeks opredeljenosti v svoji analizi opravili tudi Kim in sodelavci (2005). Opredeljenost so določili z oceno neodgovorov anketirancev. Kot neodgovore so upoštevali: odgovor v smislu "o tem nimam mnenja, nisem razmišljal", odgovore "Ne vem" in odgovore "b.o.".

vprašalnikih predstavljajo kategorijo, v katero se uvrstijo vsi tisti anketiranci, ki ne zmorejo ali nočejo odgovoriti na vprašanje. Ker so ti odgovori v analizah navadno zavrjeni in se zavest o nenaključnosti manjkajočih odgovorov šele krepi, pa so v vprašalnikih različno obravnavani. Raziskava Politbarometer na primer združuje odgovore "b.o.", pa tudi odgovore "Ne vem" in celo "Ne poznam", čeprav se vsebinsko razlikujejo. In to ne pri vseh vprašanjih enotno, včasih te enotnosti ni tudi v vseh letih. Po drugi strani raziskave januarja in februarja 1996 na vsa vprašanja ne predvidijo možnosti izločilnih odgovorov, temveč so v bazo vnesene sistemske manjkajoče vrednosti. V bazi avgust in oktober 2004 ter v bazi november 2009 in januar 2010 pa pri vprašanjih o zaupanju odgovori "Ne vem" niso zapisani, čeprav vprašanje ponuja to možnost. Poleg vsebinskih odgovorov v teh dveh bazah najdemo samo še sistemske neodgovore. Poleg tega v vsaki bazi najdemo še manjkajoče odgovore, prazna polja v bazi. Za ta polja raziskovalec ne ve, kaj pomenijo. Zaradi primerljivosti vseh baz smo se na koncu odločili, da kot neodgovore upoštevamo tudi sistemske neodgovore. Analiza je od nas tako zahtevala številne odločitve, kdaj določen odgovor obravnavamo kot odgovor "Ne vem", katera vprašanja so si pomensko dovolj blizu, da jih primerjamo, in podobno.

Naj na tej točki omenimo, da na ustrezno zapisovanje manjkajočih podatkov v anketah opozarjajo tudi drugi. Tako na primer Arhiv družboslovnih podatkov, ki hrani bazo podatkov, zanimivih za družboslovne analize, s poudarkom na problemih, povezanih s slovensko družbo, v priporočilih za urejanje podatkovne datoteke priporoča dosledno dokumentiranje manjkajočih vrednosti spremenljivk. Priporočajo ločeno zapisovanje naslednjih petih vrst manjkajočih vrednosti: (1) brez odgovora, (2) ne vem, (3) se ne nanaša, preskok, (4) napaka in (5) zakrita vrednost (Lužar in drugi 2012, 3).

Vsebinski odgovori nas v analizi sicer ne bodo zanimali, za lažjo predstavljenost razporeditve odgovorov so tabele s frekvencami prikazane v Prilogi B. Na podlagi celotne distribucije odgovorov na politična mnenjska vprašanja pa lahko sklepamo tudi o gibanju političnega ozračja skozi čas. Ker bomo v empirični analizi opazovali predvsem gibanje vrednosti sestavljenega indeksa, si bomo že tu ogledali delež neopredeljenih anketirancev na posamezno vprašanje, zajeta v indeksu.

Seznam vprašanj, uporabljenih v sestavljenem indeksu odvisne spremenljivke:

1. Vprašanje zadovoljstva z demokracijo⁵⁶:

Q1) ČE OCENJUJETE NA SPLOŠNO, ALI BI REKLI, DA STE ZADOVOLJNI Z RAZVOJEM DEMOKRACIJE V SLOVENIJI, ALI NE?

1 zadovoljen

2 ni zadovoljen

3 ne vem, b.o.

Vprašanje zadovoljstva z demokracijo je primerno vprašanje za našo analizo, ker ne ponuja srednje modalitete, ki bi jo anketiranci lahko izbrali, da si olajšajo odgovarjanje na vprašanje (Krosnick 1991, 215–216). Poleg tega se vprašanje navadno zvrsti na začetku intervjuja, ko anketiranec še ni pridobil dodatnih informacij iz samega anketnega vprašalnika. Kot kažejo deleži v Prilogi B.1, nezadovoljstvo z demokracijo izraža skoraj polovica anketirancev ali več. Visoka stopnja nezadovoljstva z demokracijo, ko več kot polovica vprašanih izraža nezadovoljstvo, je sicer značilna za vse nove demokracije (Haček 2013, 12). Od tretjega opazovanega obdobja naprej pa opazimo že postopno večanje deleža anketirancev, nezadovoljnih s stanjem demokracije v Sloveniji (glej tudi Prilogo C.1). Nezadovoljstvo je največje v zadnjem opazovanem obdobju, ko že več kot 80 odstotkov anketirancev izraža nezadovoljstvo. Izražanje nezadovoljstva z demokracijo se ne nanaša vedno na demokratičen sistem kot tak, temveč tudi na njegove institucije: parlament, vlado, politične stranke (Haček 2013, 13), saj vprašanje lahko meri več razsežnosti politične podpore (Canache in drugi 2001). Visoko nezadovoljstvo v petem obdobju najbrž izhaja iz trenutnega političnega ozračja, ki se je kazalo v obdobju prvih predčasnih volitev, in v vse bolj prisotni finančni in gospodarski krizi. V petem opazovanem obdobju opazimo tudi nižji delež neopredeljenih anketirancev, ki je le malo nad 5 odstotnih točk. Čeprav je delež neopredeljenih višji v obdobju volitev kot v obdobju pred volitvami, pa je morda prav aktivirano politično ozračje zmanjšalo tudi delež neopredeljenih. Če opazujemo le obdobja volitev v primerjavi z obdobji pred volitvami, opazimo, da je delež neopredeljenih volivcev v času volitev nižji le v prvem in četrtem opazovanem obdobju, v drugem, tretjem in petem obdobju pa je delež neopredeljenih anketirancev višji v obdobju pred volitvami.

2. Nedeljsko vprašanje, za katero stranko bi volili, če bi bile volitve prihodnjo nedeljo in bi se udeležili volitev⁵⁷:

---

⁵⁶ V starejših vprašalnikih najdemo starejšo obliko tega vprašanja. Obe modaliteti vprašanja (starejša in novejša) sta navedeni v Prilogi A.

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI VOLILI?⁵⁸⁵⁹

Anketar: ne beri strank!!!

0 ne vem, b.o.

9 drugo

V Prilogi B.2 je prikazana frekvenčna razporeditev odgovorov na nedeljsko anketno vprašanje. Delež anketirancev, ki so strankarsko opredeljeni (delež anketirancev, ki je pri vprašanju izrazil politično preferenco) v času volitev v primerjavi z časom pred volitvami, je skoraj v vseh opazovanih obdobjih višji kot v obdobju pred volitvami. Izjema je peto opazovano obdobje v času zadnjih parlamentarnih volitev. V tem obdobju opazimo dejansko manjši delež strankarsko opredeljenih volivcev v času volitev kot v času pred volitvami. Ker se gibanje deleža opredeljenih anketirancev lahko spreminja tudi zaradi spremembe deleža anketirancev, ki nameravajo iti na volitve, in ker na višji delež strankarsko opredeljenih volivcev lahko vpliva tudi povečana strankarska izbira v času volitev zaradi nastanka novih strank (Kustec Lipicer in Toš 2013), si oglejmo še, kako se je gibal delež strankarsko neopredeljenih anketirancev v posameznih opazovanih obdobjih (delež anketirancev, ki so na vprašanje odgovorili z "Ne vem"). V prvem, tretjem in četrtem obdobju opazimo nižji delež strankarsko neopredeljenih volivcev v primerjavi z obdobjem volitev. Z drugimi besedami, v prvem, tretjem in četrtem obdobju je manjši delež anketirancev izbral odgovor "Ne vem" v času volitev kot v času pred volitvami. V drugem in petem obdobju pa je opazno povečanje deleža neopredeljenih volivcev (volivcev, ki so izbrali odgovor "Ne vem") v času volitev. Se pa delež volivcev, ki ne nameravajo na volitve, zmanjša v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami v vseh opazovanih obdobjih. To lahko kaže tudi na večjo aktivacijo in volilno pripravljenost v obdobju volitev (Kustec Lipicer in Toš 2013, 511).

Nedeljsko vprašanje je z vidika merjenja opredeljenosti pomembno tudi zato, ker anketar ne sme navesti strank, ko anketirancu postavi vprašanje. S tem vprašalnik zmanjšuje možnost

---

⁵⁷ Upoštevali bomo le tiste, ki se nameravajo udeležiti volitev. Med tistimi, ki se volitev ne nameravajo udeležiti, je namreč težko razlikovati med tistimi, ki so politično opredeljeni, a se volitev ne udeležujejo, ker med strankami ne najdejo ustrezne izbire, in tistimi, ki imajo slabše znanje in se želijo vprašanju o strankah izogniti.

⁵⁸ Ker smo na tem mestu želeli podati le splošno obliko vprašanja, ne navajamo vseh možnih odgovorov/strank. Stranke, imenovane v odgovorih, se razlikujejo med obdobji. Točen zapis nedeljskih vprašanj je v Prilogi A.

⁵⁹ Nedeljsko vprašanje oktobra 2011 se zaradi bližine državnozbornih volitev ni nanašalo na naslednjo nedeljo, temveč na bližajoče se volitve. Predpostavljamo pa, da sama sprememba oblike vprašanja ni imela bistvenega vpliva na opredeljene in neopredeljene odgovore. Čeprav bi za našo analizo zaradi metodološke primerljivosti raje uporabili enaka vprašanja, to v tem primeru ni bilo mogoče. Točna oblika vprašanja je navedena v Prilogi A.

vpliva vrstnega reda modalitet na odgovor. Za nas pa je takšna oblika vprašanja primernejša, ker od anketiranca zahteva, da pozna imena strank in uveljavljene stranke (v obdobju pred volitvami pa tudi morebitne nove stranke, ki so izrazile kandidaturo), če se želi za določeno stranko opredeliti.

3. Vprašanje opredelitve levo-desno glede na politična stališča:

LD) MNOGI LJUDJE RAZMIŠLJAJO O POLITIČNIH STALIŠČIH KOT O 'LEVIH' ALI 'DESNIH'. RADI BI IZVEDELI, ALI BI SE VI SAMI UVRSTILI PREJ LEVO ALI PREJ DESNO?

- 1 prej levo
- 2 v sredino
- 3 prej desno
- 4 b.o.

Vprašanje orientacije, ki od anketiranca zahteva, da se umesti na političnem kontinuumu levo-desno, je za našo analizo še posebej pomembno. Vprašanje je namreč kognitivno zelo zahtevno, saj mora posameznik, da odgovori nanj, razmišljati v ideoloških okvirih levo-desno, razumeti merske vrednosti vprašanja in odgovoriti v skladu z lastnimi vrednotami in prepričanji (Linzer 2011, 12–13). Poleg tega poprejšnje raziskave kažejo, da se anketiranci s slabšim znanjem težje umestijo na tem kontinuumu (Reese in Miller 1981; Zaller 1990, 125). Če si ogledamo delež neopredeljenih odgovorov v posameznih obdobjih v Prilogi B.3, opazimo, da je bil delež odgovorov "b.o." najnižji v prvem opazovanem obdobju pred volitvami. A v tem primeru gre najverjetneje za vpliv anketnega instrumenta. Pri prvih meritvah vprašanja orientacije ni bilo možnosti izbire odgovora "b.o.", pri drugih meritvah pa je bila ta možnost na voljo že v vprašalniku, čeprav ni bila izrecno ponujena. Posledično je v prvem obdobju tudi delež anketirancev (50,9 %), ki so se umestili v sredino in tako izognili opredelitvi, višji. Delež neopredeljenih odgovorov je potem pri drugi, tretji in četrti meritvi precej visok, okoli štirideset odstotkov, in presega delež levo oziroma desno opredeljenih volivcev. V četrtem obdobju v času volitev se začne kazati trend zmanjševanja neopredeljenih anketirancev na orientacijsko vprašanje. Obenem pa opazimo tudi povečanje deleža sredinsko opredeljenih anketirancev. Delež neopredeljenih anketirancev na vprašanje politične usmeritve se torej skozi čas zmanjšuje, to se je pokazalo tudi na primeru analize, opravljene na javnomnenjskih podatkih Politbarometra v obdobju od leta 2000 do 2013 (Novak 2014). V analizi političnega kontinuumu levo-desno v začetku tisočletja se je namreč kazalo, da

slovenski anketiranci še ne znajo vsebinsko opredeliti njegovega pomena (Kropivnik 2001, 139). V obdobju 20 let so se volivci tako že seznanili z razumevanjem in pomenom političnega stanja kot levega in desnega. Z daljšim obdobjem demokracije tudi politične stranke in posledično množična občila osredotočijo svojo razpravo okrog stališč levo–desno. Posamezniki tako postopno prevzamejo tako razumevanje politike (Linzer 2011, 9). Poleg primerjave gibanja deleža neopredeljenih anketirancev skozi čas pa nas zanima tudi gibanje neopredeljenih odgovorov v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Če v vsakem opazovanem obdobju opazujemo delež neopredeljenih volivcev pred volitvami in v obdobju volitev, opazimo, da je v drugem, četrtem in petem obdobju delež neopredeljenih volivcev nižji v času volitev kot pred volitvami. V prvem opazovanem obdobju je delež neopredeljenih volivcev višji v času volitev, a gre tu, kot smo že omenili, najverjetneje za vpliv anketnega instrumenta. Prav tako je delež neopredeljenih volivcev v času volitev višji v tretjem opazovanem obdobju.

Skozi vsa obdobja opazimo večji delež anketirancev, ki se opredeljujejo 'prej kot levo' opredeljene v primerjavi z deležem anketirancev, ki se opredeljujejo 'prej kot desno' opredeljene (glej tudi Prilogo C.3). Tako lahko tudi za vsa opazovana obdobja, razen za prvo obdobje v času volitev, opazimo višji delež anketirancev, ki se opredeljujejo 'prej levo', v primerjavi z deležem, ki se opredeljuje 'prej desno'. Razlika v deležu med levo in desno opredeljenimi pa je med obdobji različna. Tako je najvišja v četrtem obdobju volitev, ko doseže 11,4 odstotne točke. Visoka pa ostaja tudi v petem obdobju pred volitvami in v drugem obdobju volitev. Po drugi strani je bila razlika najnižja v prvem obdobju pred volitvami in v tretjem obdobju volitev, ko je bila razlika le 1,3 odstotne točke.

4. Vprašanje zaupanja v vlado:

II) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV IN NJIHOVIH NOSILCEV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE...: VLADI V CELOTI?

1 najmanj zaupa

2 .

3 nekaj vmes

4 .

5 najbolj zaupa

6 ne vem/ ne pozna/b.o.

Vprašanje zaupanja v vlado je eno izmed vprašanj, ki merijo zaupanje v različne institucije: poleg zaupanja v vlado bomo v sestavljen indeks zajeli tudi vprašanja zaupanja v predsednika vlade, državni zbor, predsednika republike in politične stranke. V sestavljen kazalnik smo namreč želeli zajeti le spremenljivke, ki merijo odnos do političnih tematik in institucij. Pogoj pa je seveda bil, da se ta vprašanja vrstijo v vseh opazovanih obdobjih. Vprašanje zaupanja namreč pri določenih meritvah (a ne v vseh) v razširjeni različici zaobjame tudi vprašanja zaupanja sodiščem, policiji, vojski, cerkvi in duhovščini, Banki Slovenije, slovenskemu tolarju, slovenskemu šolstvu, slovenskemu zdravstvu, Evropski uniji, Natu, Organizaciji združenih narodov – OZN, ustavnemu sodišču, časopisom, televiziji in radiu, državni upravi, evropski valuti evro, sindikatom, varuhu človekovih pravic, komisiji za preprečevanje korupcije, informacijski pooblaščenki, generalnemu državnemu tožilcu in generalnemu direktorju policije (za gibanje zaupanja v te institucije glej Prilog C.5, Prilogo C.6, Prilogo C.7 in Prilogo C.8).

V Prilogi B.4 lahko opazimo, da je prišlo v obdobju od leta 1996 pa do danes do sprememb v zaupanju anketirancev v vlado⁶⁰. Najočitnejša sprememba je v petem obdobju parlamentarnih volitev, ko delež anketirancev, ki zaupajo vladi "nekje vmes", ni več največji. Peto obdobje volitev je edino obdobje, ko največji delež anketirancev, več kot tretjina, najmanj zaupa vladi v celoti. Politična kriza ob prvih in do zdaj edinih predčasnih državnoborskih volitvah se je tako kazala tudi v javnem mnenju. Spremembe so opazne tudi v deležu neopredeljenih volivcev. Od drugega obdobja volitev naprej opazimo postopno upadanje deleža anketirancev, ki so odgovorili z "Ne vem", "Ne poznam" ali "b.o.". Tako je v drugem obdobju volitev

---

⁶⁰ Za celotno gibanje zaupanja v institucijo vlade, predsednika vlade, državni zbor, predsednika republike in politične stranke od januarja 1996 do junija 2013 glej Prilogo C.4.

neopredeljenih kar 7,6 odstotkov anketirancev, v petem obdobju volitev pa le še 2 odstotka. V tretjem, četrtem in petem obdobju je delež neopredeljenih anketirancev nižji med volitvami kot v času pred njimi, kar pomeni, da je bil večji delež anketirancev opredeljen v času, ko je politično ozračje bolj aktivirano in je na voljo več informacij o političnih kandidatih. Za prvo in drugo opazovano obdobje pa je opazen nižji delež neopredeljenih anketirancev v času pred volitvami kot v obdobju volitev, v času aktiviranega političnega ozračja.

5. Vprašanje zaupanja v predsednika vlade:

I2) PREDSEDNIKU VLADE?⁶¹

1 najmanj zaupa

2 .

3 nekaj vmes

4 .

5 najbolj zaupa

6 ne vem/ ne pozna/b.o.

Odgovori o zaupanju v predsednika vlade se bolj enakomerno razporejeni kot v primeru zaupanja vladi v celoti. Kot je ponazorjeno v Prilogi B.5, je v prvem obdobju volitev in v drugem obdobju pred volitvami največji delež anketirancev svoje zaupanje v predsednika vlade ocenjeval z oceno 4. V naslednjih obdobjih pa opazimo postopno upadanje deleža anketirancev, ki so zaupanje v predsednika vlade ocenjevali z "najbolj zaupa" in z oceno 4. Obenem se je postopno povečeval delež anketirancev, ki tudi predsedniku vlade "najmanj zaupajo", oziroma zaupanje ocenjujejo z oceno dva (trend upadanja zaupanja v predsednika vlade je opazen tudi v Prilogi C.4). Pri tem je v petem obdobju volitev, ko se je delež tistih, ki najmanj zaupajo v predsednika vlade, povečal na dobro petino, ta delež še vedno nižji kot delež anketirancev, ki najmanj zaupajo vladi v celoti. Tudi delež neopredeljenih anketirancev se na splošno skozi čas zmanjšuje in obsega v četrtem obdobju volitev le dobra dva odstotka, prav toliko tudi v petem obdobju pred volitvami in v petem obdobju volitev. Če primerjamo le obdobja volitev z obdobji pred volitvami, opazimo, da je bilo manj neopredeljenih anketirancev v tretjem in četrtem obdobju volitev v primerjavi z obdobjem pred volitvami, opredeljenost je bila višja v času kampanje. V prvem, drugem in petem obdobju pa je bilo

---

⁶¹ Pri nekaterih meritvah vprašanje navaja tudi ime predsednika vlade. Točen zapis vprašanj v posameznih obdobjih je v Prilogi A.

neopredeljenih volivcev v obdobju pred volitvami manj kot med volitvami, opredeljenost se je v obdobju kampanje povečala.

6. Vprašanje zaupanja v državni zbor:

I3) DRŽAVNEMU ZBORU?

1 najmanj zaupa

2 .

3 nekaj vmes

4 .

5 najbolj zaupa

6 ne vem/ ne pozna/b.o.

Priloga B.6 in Priloga C.4 nam prikazuje razporeditev odgovorov na vprašanje zaupanja v državni zbor. V vseh opazovanih obdobjih opazimo, da je največji delež anketirancev odgovoril z odgovorim "nekaj vmes". Podobno kot že pri zaupanju vladi v celoti in predsedniku vlade pa lahko tudi tu opazimo zmanjšanje zaupanja tudi državnemu zboru v petem obdobju volitev. Delež anketirancev, ki so odgovorili z "najmanj zaupam" je tako v petem obdobju volitev za več kot 10 odstotnih točk višji kot v petem obdobju pred volitvami. Pri tem pa se je predvsem zmanjšal delež tistih, ki so svoje zaupanje ocenjevali z "nekaj vmes" (za več kot 12 odstotnih točk). V primerjavi z vprašanji zaupanja vladi v celoti in predsedniku vlade pa se pri zaupanju v državni zbor delež neopredeljenih volivcev ne zmanjšuje skozi čas in v petem obdobju volitev znaša več kot 6 odstotnih točk. Če primerjamo delež neopredeljenih volivcev v obdobju volitev z obdobjem pred volitvami, lahko opazimo, da je v prvem, drugem, tretjem in petem obdobju delež neopredeljenih volivcev višji v obdobju volitev kot v obdobju pred volitvami, medtem ko je le za četrto obdobje delež neopredeljenih volivcev nekoliko nižji v obdobju volitev, ko so anketiranci izpostavljeni aktiviranemu političnemu ozračju, kot v obdobju pred volitvami.

7. Vprašanje zaupanja v Predsednika Republike:

I4) PREDSEDNIKU REPUBLIKE?⁶²

1 najmanj zaupa

2 .

3 nekaj vmes

4 .

5 najbolj zaupa

6 ne vem/ ne pozna/b.o.

Kot je razvidno iz Priloge B.7 je predsednik republike politična institucija, ki v primerjavi z vlado v celoti, državnim zborom in predsednikom vlade v vseh opazovanih obdobjih uživa višje zaupanje (glej Priloga C.4). Tako je največji delež anketirancev v vseh obdobjih razen v drugem obdobju volitev, ko je največji delež anketirancev svoje zaupanje v institucijo ocenilo celo z oceno "najbolj zaupa", ocenilo svoje zaupanje z oceno 4. Odgovor z najvišjo frekvenco seveda še ne ponuja vseh informacij. Tudi pri zaupanju v institucijo predsednika republike lahko opazimo postopno upadanje zaupanja (glej Priloga C.4). Poleg nižje povprečne vrednosti ocene zaupanja skozi čas narašča delež tistih, ki so izbrali odgovor "najmanj zaupa" oziroma so svoje zaupanje ocenili z oceno 2. Giblje pa se tudi delež neopredeljenih odgovorov. Podobno že kot pri zaupanju vladi v celoti ter v predsednika vlade lahko tudi pri zaupanju v predsednika republike opazimo postopno zmanjševanje deleža neopredeljenih anketirancev, skozi čas. Delež anketirancev, ki so v petem obdobju volitev izbrali odgovor "Ne vem", "Ne poznam" ali "b.o." znaša 2,2 odstotka, medtem ko najvišji delež neopredeljenih anketirancev na to vprašanja iz prvega obdobja volitev znaša 7,4 odstotka. Za tretje, četrto in peto obdobje lahko opazimo višjo stopnjo opredeljenosti na to vprašanje v času volitev, ko so anketiranci izpostavljeni večji količini sporočil povezanih s tematiko volitev.

8. Vprašanje zaupanja v politične stranke:

---

⁶² Pri nekaterih meritvah vprašanje navaja tudi ime predsednika Republike. Točen zapis vprašanj v posameznih obdobjih je v Prilogi A.

I5) POLITIČNIM STRANKAM?

1 najmanj zaupa

2 .

3 nekaj vmes

4 .

5 najbolj zaupa

6 ne vem/ ne pozna/b.o.

Politične stranke v primerjavi z ostalimi političnimi institucijami kontinuirano uživajo najnižje zaupanje s strani anketirancev (glej Prilogo C.4). Podobno kot pri ostalih štirih institucijah lahko opazimo, da je bilo gibanje zaupanja v institucijo le manjše (glej Prilogo B.8), opaznejša sprememba v zaupanju pa je v petem opazovanem obdobju oziroma po letu 2010 (Haček 2013, 14). Odgovori anketirancev na vprašanje zaupanja v politične stranke so tako razporejeni predvsem med odgovorom "nekaj vmes" in oceno 2. Za peto obdobje volitev pa je opazno tudi precejšnje povišanje deleža anketirancev, ki je zbralo odgovor "najmanj zaupa". Odstotek odgovorov "najmanj zaupa" v petem obdobju volitev tako znaša že več kot četrtino vseh odgovorov⁶³. Če pogledamo še delež anketirancev, ki niso opredelili svojega zaupanja do političnih strank opazimo, da je ta delež neopredeljenih anketirancev v posameznem obdobju višji kot pri vprašanih zaupanja v vlado, predsednika vlade, predsednika republike in državni izbor. Izjema je le četrto in peto obdobje volitev, ko je pri vprašanju zaupanja v državni zbor nekoliko več anketirancev neopredeljenih (glej Prilogo B.8). Anketiranci so se v četrtem in petem obdobju na to vprašanje bolj opredeljevali v času volitev, se pravi v času volilne kampanje. Razlika je še posebej očitna v četrtem obdobju, ko je pred volitvami neopredeljenih nekoliko več kot 10 odstotkov anketirancev, v obdobju volitev pa le še več kot 3 odstotke.

3.2.3 NEODVISNA SPREMENLJIVKA – DRUŽBENOEKONOMSKI POLOŽAJ

Neodvisno spremenljivko v našem empiričnem delu predstavlja družbenoekonomski položaj. V modernih demokracijah je težko določiti pripadnost posameznemu družbenemu razredu. Ker je pripadnost družbenemu razredu nejasna, se postavlja vprašanje, kako za potrebe analize določimo družbenoekonomski razred posameznika. Poznamo dve smeri pripisovanja

---

⁶³ Čeprav pri vseh petih opazovanih institucijah (vlada, predsednik vlade, državni zbor, predsednik republike in politične stranke) opazimo upad zaupanja v zadnjem, petem obdobju, še vedno ne moremo govoriti o splošnem ozračju nezaupanja v Sloveniji. Nekatere institucije, kot so gasilci, šolstvo, vojska in policija, še vedno uživajo precej veliko zaupanje (Haček 2013, 19) (glej tudi Prilogo C.5 in Prilogo C.6).

družbenega razreda. Objektivisti zagovarjajo, da je družbeni razred mogoče operacionalizirati z objektivnimi kriteriji, kot so dohodek, poklic ali stopnja izobrazbe. To, kateri objektivni kazalec bo za operacionalizacijo družbenega razreda uporabil raziskovalec, je včasih odvisno od praktičnih razlogov, katere podatke ima na voljo, ali od teoretskih osnov. Po drugi strani subjektivisti zagovarjajo, da bi pripadnost razredu morala izražati izbiro anketiranca, z drugimi besedami samouvrstitev anketirancev v družbeni razred (Campbell in drugi 1960, 341). Kot kazalec družbenoekonomskega položaja je bila v raziskavah razkoraka v znanju kar najbolj uporabljena stopnja izobrazbe (na primer: Tichenor in drugi 1970; Miyo 1983; Moore 1987; Gaziano 1997, 239; Mastin 1998) ali število let formalnega izobraževanja (na primer: Donohue in drugi 1975; Holbrook 2002). Izobrazba se je namreč v teh analizah pokazala kot uporaben indikator, saj determinira tudi poklic, prihodek, življenjski slog in razredno samouvrstitev (Gaziano 1984, 561). Kot opozarjata Delli Carpini in Keeter, stopnja izobrazbe namreč zajema več kot samo znanje, ki ga posameznik osvoji v času šolanja. V obdobju šolanja poleg določenih informacij anketiranec pridobi tudi kognitivne veščine in kontekstualno znanje o politiki, zgodovini, ekonomiji, geografiji in drugih področjih, ki omogočijo anketirancu, da lažje in hitreje osvoji aktualno novo politično znanje. Poleg tega šola vzpodbuja zanimanje za politiko in željo po informiranosti. Tudi družbene in ekonomske razlike so povezane s stopnjo izobrazbe. Višja izobrazba lahko pomeni vodilni poklicni položaj, zaradi katerega je posameznik bolj izpostavljen informacijam, več prostega časa, ki ga lahko nameni informiranju, ter potovanja, na katerih je izpostavljen različnim okoljem in kulturam (Delli Carpini in Keeter 1996, 193). Prednost stopnje izobrazbe kot indikatorja družbenoekonomskega položaja je tudi v manjšem deležu manjkajočih odgovorov (Gaziano 1997, 240). Poleg izobrazbe pa se je v raziskavah razkoraka v znanju kot kazalec družbenoekonomskega znanja uporabilo tudi dohodek (Lemert 1993; Kahlor in drugi 2004; Rucinski 2004; Viswanath in drugi 2006, Zumbach 2010) in nekoliko manj pogosto poklic. Nekatere raziskave so posamezne kazalce kombinirale in oblikovale družbenoekonomski indikator (McLeod in Perse 1994; Gaziano 1997, 239; McCann in Lawson 2006). Pri tistih raziskavah, ki so kot neodvisno spremenljivko uporabile tako dohodek kot izobrazbo, se je navadno izkazalo, da je izobrazba bolj povezana z znanjem kot dohodek (Hindman 2012, 3)⁶⁴. Mi bomo v analizi kot indikator družbenoekonomskega položaja prav tako uporabili stopnjo izobrazbe. Prvič zato, ker s tem zagotavljamo primerljivost z drugimi raziskavami razkoraka v

---

⁶⁴ Do večje povezanosti znanja in stopnje izobrazbe kot znanja in drugih družbenoekonomskih kazalcev seveda pride tudi zato, ker stopnja izobrazbe ni le pokazatelj družbenoekonomskega položaja, temveč tudi mera kognitivne sposobnosti in mera pridobljenega znanja v času šolanja.

znanju in bomo tako lažje opravili povezovanje raziskav neodgovorov ter raziskav s področja razkoraka v znanju. Drugič, ker je najprimernejši kazalnik, saj je pri vprašanju o izobrazbi navadno manj manjkajočih odgovorov v primerjavi z višino dohodka in so bolj zanesljivi od samouvrstitve glede na družbeni položaj. Preveč različnih ljudi se namreč samoumešča v srednji razred (Malnar 1996, 98). Poleg tega je Toš na primeru raziskave Slovensko javno mnenje ugotavljal, da imajo spremenljivke stopnja izobrazbe, višina dohodka na družinskega člana in somouvrstitev v družbeni razred podoben vpliv na izražanje mnenja (Toš 2005, 19). Podobno je Kropivnik opazil visoko povezanost med spremenljivkama stopnja izobrazbe in objektivnim družbenim slojem (operacionaliziran s poklicem) (Kropivnik 1998, 132). Na to, da je stopnja izobrazbe lahko dober kazalec družbenoekonomskega položaja, je opozoril že Svetlik (Svetlik 1986, 41). Pri tem se izobrazba kot indikator družbenoekonomskega položaja uporablja tudi v novejših raziskavah (na primer Lavrič in drugi 2011)⁶⁵.

Večina raziskav razkoraka v znanju je anketirance na podlagi izobrazbe razdelila v dve skupini: višješolska izobrazba ali več ter srednješolska izobrazba ali manj (Donohue in drugi 1975; Miyo 1983; Moore 1987; Griffin 1990; Yows in drugi 1991; Grabe in drugi 2008; Viswanath in drugi 2006; Zumbach 2010). Izvirna hipoteza razkoraka v znanju primerja skupino z najvišjim družbenoekonomskim položajem s skupino z najnižjim družbenoekonomskim položajem. Tudi druge raziskave pogosto primerjajo le skrajni družbenoekonomski skupini. Toda pogosto se je izkazalo, da je največji razkorak v znanju med najnižjo in srednjo družbenoekonomsko skupino, stopnja znanja najvišje družbenoekonomske skupine pa je enaka ali celo nižja od srednje družbenoekonomske skupine (Hwang in Jeong 2009, 528). Tako so nekatere raziskave v svoji analizi uporabile tri skupine: višješolska izobrazba ali več, srednješolska izobrazba, manj kot srednješolska izobrazba (Gaziano 1984, 561; Horstmann 1991; Weenig in Midden 1997; Gaziano in Horowitz 2001). To pa seveda ne pomeni, da niso bili anketiranci razdeljeni tudi v več kategorij na podlagi izobrazbe, na primer 4, 5 ali celo 6 kategorij (Genova in Greenberg 1979; Wanta in Elliott 1995; Slater in drugi 2009). Mi bomo v doktorski disertaciji ohranili razdelitev na štiri družbenoekonomske razrede na podlagi stopnje izobrazbe (osnovna šola, poklicna šola, srednja šola, višja šola ali več), kot se rabi tudi v raziskavi Politbarometer, in izobrazbenih skupin ne bomo združevali. S tem dosežemo tudi enakomerno distribucijo odgovorov.

---

⁶⁵ Poleg že omenjenih dveh razlogov za izbiro spremenljivke stopnje izobrazbe kot indikatorja družbenoekonomskega položaja, naj omenimo, da smo bili na tej točki omejeni tudi z razpoložljivimi podatki, ki jih imamo na voljo.

Vprašanje o stopnji izobrazbe v raziskavah Politbarometer se glasi:

IZOB) KAKŠNO IZOBRAZBO IMATE?

1 OSNOVNA

2 KONČANA POKLICNA

3 KONČANA SREDNJA

4 KONČANA VIŠJA ALI VISOKA

V Prilogi Č.1 je prikazan delež anketirancev glede na doseženo stopnjo izobrazbe⁶⁶. Z uporabo vzorčnih uteži je skozi vsa opazovana obdobja posamezna stopnja izobrazbe podobno reprezentirana v vseh časovnih točkah. Delež anketirancev z dokončano osnovno izobrazbo ali manj tako v prvih obdobjih predstavlja dobro tretjino vseh anketirancev, vendar se ta delež z dvigom izobrazbene ravni skozi čas zmanjšuje in v petem obdobju predstavlja le še četrtno anketirancev. Delež anketirancev s končano poklicno šolo skozi vsa opazovana obdobja predstavlja dobro četrtno vseh anketirancev. Delež anketirancev s končano srednjo šolo obsega v prvih obdobjih manj kot trideset odstotkov in v zadnjem opazovanem obdobju z dvigom izobrazbene ravni že skoraj tretjino anketirancev. Dvig izobrazbene ravni je najopaznejši pri najvišji stopnji izobrazbe. Če so anketiranci s končano višjo ali visoko izobrazbo oziroma več v prvem, drugem in tretjem opazovanem obdobju predstavljali le malo več kot 11 odstotkov vseh anketirancev, ta delež anketirancev v petem obdobju volitev predstavlja že več kot 17 odstotkov. Primerjava s podatki Statističnega urada Republike Slovenije pa kaže na to, da je zastopanost posamezne stopnje izobrazbe v javnomnenjski raziskavi Politbarometer primerljiva z zastopanostjo posamezne stopnje izobrazbe na populaciji polnoletnih prebivalcev Slovenije. Odstopanje v deležu posamezne stopnje izobrazbe med podatki SURS za leto 2011 in podatki Politbarometra v petem obdobju volitev (ravno tako leto 2011) je največja za končano poklicno šolo, in znaša 2,29 odstotnih točk.

3.2.4 DODATNE NEODVIDNE SPREMENLJIVKE

Poleg odvisne in neodvisne spremenljivke bomo v naši analizi uporabili tudi neodvisni spremenljivki spol in starost. Spol in starost sta standardno vključena v vse analitične modele podobnih raziskav (raziskav razkoraka v znanju). Opazovanju učinka teh dveh dodatnih

---

⁶⁶ Prikazani podatki so uteženi z utežjo, ki jo pripravi CJMMK (poststratifikacijska utež). V zadnji vrstici je prikazan tudi delež populacije polnoletnih prebivalcev Slovenije glede na končano izobrazbo za leto 2011 po podatkih SURS. Podatke SURS smo uporabili za primerjavo ustreznosti uporabljenih vzorcev pri posploševanju dobljenih rezultatov na populacijo.

neodvisnih spremenljivk se zato tudi v tej nalogi ne smemo odreči. Kot dodatne neodvisne spremenljivke, predvsem pri raziskavah razkoraka v političnem znanju, so bile uporabljene spol, starost, etnična pripadnost, interes za kampanjo in povezanost s politično stranko (Kwak 1999; Eveland in Scheufele 2000; Liu in Eveland 2005; Holbrook 2006; Kim 2008; Lee 2009; Fraile 2011; Zumbach 2010). Mi bomo v analizi kot enakovredni neodvisni spremenljivki poleg družbenoekonomskega položaja uporabili spol in starost, ker se zdita rabi teh dveh spremenljivk najbolj smiselni. Tako lahko razkorak v izražanju mnenja na anketna mnenjska vprašanja in neenakosti, ki se pri tem pokažejo, razumemo tudi intersekcionalno (Hrženjak in Jalušič 2011, 33), kot hkratno součinkovanje kategorij izobrazbe, spola in starostne skupine.

Prejšnje raziskave kažejo, da se je pri rabi spremenljivk starosti in spola izkazalo, da ni razkoraka v znanju zgolj med družbenoekonomskimi skupinami, temveč tudi med generacijskimi skupinami in med spoloma (npr. Liu in Eveland 2005). Znanje se je tako večalo s starostjo, a le, dokler je človek še delovno aktiven, potem pa je začelo upadati (Fraile in Schuman 2010, 11; Fraile 2011, 174), oziroma se je povečevalo s starostjo (Delli Carpini in Keeter 1996, 176). Starost ima dva različna vpliva na politično znanje. Po eni stani kaže na to, koliko časa je bil posameznik izpostavljen političnim informacijam, po drugi strani pa na različne priložnosti, ki jih je imela posamezna kohorta. Starejše generacije so imele tako manjše možnosti za izobraževanje (Delli Carpini in Keeter 1996, 200), še posebej to velja za ženske.

Politično znanje je bilo tudi neodvisno od izobrazbe višje pri moških kot ženskah (Delli Carpini in Keeter 1991; Delli Carpini in Keeter 1996; Verba in drugi 1997, Mondak in Anderson 2004; Liu in Eveland 2005; Banwart 2006; Fraile in Schuman 2010; Dolan 2011; Fraile 2011; Fraile 2013b, 9; Fraile 2014), tudi med otroki (Ferrin in drugi 2012). Vpliv spola na politično znanje je kljub pomembnim spremembam in emancipaciji pri ženskah v obdobju od leta 1947 do 1989 ostal enak (Delli Carpini in Keeter 1991, 606). Dejansko velik del raziskav kaže na razkorak v političnem znanju med spoloma (Mondak in Anderson 2004, 493). Podobno neodgovore oziroma odgovore "Ne vem" bolj podajajo ženske in starejši (Ferber 1966; Gergen in Beck 1966; Glenn 1969; Rapoport 1981; Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990; Krosnick in Milburn 1990; Atkeson 2003; Atkeson in Rapoport 2003; Novak 2009; Fraile 2013b, 9; Fraile 2014). Ko posamezniki niso prepričani o pravilnem odgovoru, je bolj verjetno, da bodo moški ugibali, ženske pa ponudile neodgovor (Mondak in Anderson 2004, 497). Zato ni presenetljivo, da so se nekatere raziskave predvsem v zadnjem

času bolj ali manj osredotočile na razkorak v političnem znanju prav med spoloma (Delli Carpini in Keeter 1996; Mondak in Anderson 2004; Banwart 2007; Dolan 2011; Ferrin in drugi 2012; Fraile 2014). Pri tem se večja izbira neodgovora na politična vprašanja in nižje politično znanje pri ženskah pojasnjuje s politično socializacijo in političnim učenjem (Delli Carpini in Keeter 1996; Ferrin in drugi 2012; Rapoport 1981; Rapoport 1985; Mondak in Anderson 2004), družbenoekonomsko neenakim položajem žensk (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990; Ferrin in drugi 2012; Fraile 2014), izrinjenostjo iz javne sfere (Ferligoj in drugi 1990) ter cinizmom, občutkom nemoči in prepričanjem, da oblast in politični voditelji ne delujejo v smeri najboljšega interesa za ljudi (Banwart 2007). Razkorak v znanju med spoloma je tako rezultat različnih vplivov političnega in družbenega življenja (Dolan 2011).

Že skoraj tradicionalno večja naklonjenost žensk in starejših izbiri neodgovora, ki se je potrdila že v več raziskavah (Rapoport 1981; Ferligoj in drugi 1989; Banwart 2007), nas glede na metodološke značilnosti naše analize, opazovanje neodgovora na politična vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami, sili k temu, da v analizo uvedemo tudi spol in starost. Vpeljava spola in starostne skupine kot dodatnih neodvisnih spremenljivk v naši analizi je tako smiselna. To sicer ne nakazuje na to, da naj bi bile ženske in starejša populacija manj inteligentne ali kognitivno sposobne, kaže pa na to, da imajo moški več političnih informacij (Banwart 2006) in se do političnih vprašanj bolj opredeljujejo, tako ko gre za mnenjska vprašanja kakor tudi pri vprašanjih, povezanih s političnim znanjem (Almond 1960; Francis in Bush 1975; Rapoport 1979; Rapoport 1981; Rapoport 1982; Rapoport 1985; Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990; Krosnick in Milburn 1990; Mondak in Anderson 2004; Dolan 2011; Fraile 2013b, 9; Fraile 2014). Čeprav je tu treba poudariti, da razkorak med spoloma v političnem znanju in izražanju ni vedno enak, temveč je odvisen tudi od tematike, ki jo naslavlja. Pri političnih tematikah, ki so se dotikale družine, izobraževanja in lokalne tematike, se razkorak v znanju med spoloma ni pokazal (Delli Carpini in Keeter 1996). Podobno so razlike v političnem znanju med moškimi in ženskami izginile, ko so bila predmet analize vprašanja, ki bolj zadevajo ženske (npr. vprašanja, povezana z zastopanostjo žensk v nacionalni vladi) (Dolan 2011), ženske pa so se v primerjavi z moškimi bolj opredeljevale na vprašanja o družini in vzgoji (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990).

V Prilogi Č.2 je predstavljen delež moških in žensk, ki sodelujejo v raziskavah Politbarometer⁶⁷, ter delež moških in žensk v polnoletni populaciji Slovenije po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SURs) za leto 2011. Delež moških in delež žensk je v vseh opazovanih obdobjih približno enak. V primerjavi z zastopanostjo moških in žensk v celotni populaciji polnoletnih prebivalcev Slovenije za leto 2011 je delež moških v raziskavi za peto obdobje volitev (leto 2011) rahlo podreprezentiran (razlika je 2,19 odstotnih točk). Podatki nam spet kažejo dobro reprezentiranost anketirancev v vzorcu glede na populacijo.

V analizi bomo med seboj primerjali štiri starostne skupine tako, da imamo enakomerno distribucijo odgovorov za posamezno starostno skupino. Vprašanje, ki ga postavijo anketarji anketirancem, je naslednje:

LROJ) POVEJTE MI ŠE: KATEREGA LETA STE ROJENI?

Na podlagi odgovorov je izračunana starost anketirancev, odgovori so nato združeni v štiri kategorije⁶⁸. Priloga Č.3 prikazuje delež anketirancev v posamezni starostni skupini v posameznih opazovanih obdobjih v raziskavi Politbarometer in glede na podatke SURs.

Posamezne starostne skupine so približno enakomerno razporejene v vseh opazovanih obdobjih. Najmanjša starostna skupina sicer predstavlja nekoliko manjši delež, manj kot 20 odstotnih točk, druge starostne skupine pa so enako razporejene. Primerjava podatkov Statističnega urada Republike Slovenije za leto 2011 in petega obdobja volitev (prav tako leto 2011) kaže na ustrezno zastopanost posameznih starostnih skupin v anketnih podatkih v primerjavi s populacijo polnoletnih prebivalcev Slovenije. Največja razlika je pri starostni skupini od 30 do 45 let. Ta starostna skupina je v anketnih podatkih glede na podatke o populaciji za 2,14 odstotnih točk podreprezentirana.

Starostne skupine ter moški in ženske v polnoletni populaciji Slovencev ne zastopajo v enakem deležu posamezne stopnje izobrazbe. Priloga Č.4 zato prikazuje delež moških po starostnih skupinah v posamezni stopnji izobrazbe ter delež žensk v posamezni starostni skupini po stopnji izobrazbe. Podatki, uporabljeni v prilogi, so podatki Statističnega urada Republike Slovenije za leto 2011. V oklepaju so še podatki petega obdobja volitev iz raziskave Politbarometer. Tako želimo preveriti, ali naši podatki ustrezno predstavljajo polnoletno populacijo prebivalcev Slovenije. Že iz priloge (Priloga Č.4) lahko razberemo, da

---

⁶⁷ Spol anketiranca izpolni anketar.

⁶⁸ Oblikovana spremenljivka starost po skupinah je že oblikovana v bazi.

je na populaciji v najmlajši skupini tako pri moških kot pri ženskah manj tistih s končano višjo in visoko izobrazbo ali še več, kar je vsekakor posledica še nedokončanega šolanja. Obenem ima večji delež žensk končano višjo ali visoko izobrazbo v primerjavi z moškimi v vseh starostnih skupinah, razen najstarejši. Pri ženskah v starostni skupini 61 let in več je tako izrazito višji delež tistih s končano osnovno šolo ali manj v primerjavi z moškimi. Ta generacija žensk namreč še ni bila toliko izpostavljena emancipaciji žensk in trendu vse večjega vključevanja deklet v študij. Po drugi strani pa so v vseh starostnih skupinah moški v primerjavi z ženskami v večjem deležu dosegli končano poklicno izobrazbo. Precej poklicnih šol je namreč vezanih na poklice, povezanih z delovnimi mesti, ki jih tradicionalno več opravljajo moški. Razlike se ne kažejo samo med spoloma, temveč tudi med starostnimi skupinami, kar odseva različno obdobje, v katerem so anketiranci odraščali in se socializirali. Za najstarejšo starostno kohorto je tako manjša verjetnost, da so končali srednjo šolo in nadaljevali s študijem na visoki ali višji šoli v primerjavi z mlajšimi generacijami. Delež anketirancev s končano višjo ali visoko šolo v starostni skupini nad 61 let je tako nižji tako za moške kot za ženske v primerjavi z drugimi skupinami. Izjema je seveda najmlajša starostna skupina do 30 let, ki zajema tudi še šolajočo se mladino. Prav vpliv spola in generacije na dokončano stopnjo izobrazbe nam še z drugega zornega kota kaže potrebo po vpeljavi teh dveh spremenljivk v analizo. Če primerjamo še delež posamezne skupine v populaciji polnoletnih prebivalcev Slovenije in njihovo zastopanost v raziskavi Politbarometra (za peto obdobje volitev), opazimo razlike v deležih, a so ta odstopanja le manjša in kažejo na dobro reprezentiranost populacije v anketnem vzorcu. Ujemanje obeh deležev posameznih skupin (delež posamezne skupine po podatkih SURS ter delež posamezne skupine po podatkih Politbarometra za peto obdobje volitev) je zelo veliko, saj je Pearsonov koeficient korelacije⁶⁹ 0,921 (signifikanca < 0,001)⁷⁰.

---

⁶⁹ Pearsonov koeficient korelacije je mera linearne korelacije za dve številski spremenljivki. Vrednost Pearsonovega koeficienta korelacije je med -1, kar kaže na popolno negativno povezanost, ter med 1, ki kaže na popolno pozitivno povezanostjo (Košmelj in drugi 2002, 92).

⁷⁰ Za izračun vrednosti Pearsonovega koeficienta korelacije smo oblikovali novo bazo v statističnem programu IBM SPSS, kjer je vsaka skupina glede na stopnjo izobrazbe, spol in starostno skupino predstavljala svojo enoto (skupaj 32 enot); delež, ki ga skupina predstavlja v vzorcu raziskave za peto obdobje volitev, je ena variabla, delež skupine v populacijah po podatkih SURS pa druga spremenljivka. Za izračun povezanosti obeh spremenljivk smo uporabili funkcijo korelacijske bivariantne analize (*Correlate, Bivariate*) in izračunali dvostranski test povezanosti (*two-tailed*).

3.3 REZULTATI

3.3.1 RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA V OBDOBJU KAMPANJE IN MIRNEM OBDOBJU

V prvem delu analize bomo skušali odgovoriti na našo prvo zastavljeno podhipotezo: Anketiranci se do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj bolj opredeljujejo v obdobju volitev kot v obdobju vladanja. Za namen preverjanje te hipoteze smo v Sliki 3.3 za vseh pet obdobjih predstavili povprečno vrednost indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja v obdobju pred volitvami in v obdobju po njih. Preden primerjamo povprečne vrednosti indeksa v posameznem obdobju, si oglejmo še distribucijo vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja za vsako obdobje. Delli Carpini in Keeter (1994, 33–34; 1996, 151–153) sta za distribucijo vrednosti indeksa političnega znanja oblikovala grafično porazdelitev odgovorov in predvidela več različnih oblik modela (glej Slika 3.1). Prvi je tako imenovani "vodstveni model" (*managerial model*), ki je piramidne oblike. Model ponazarja, da ima le majhno število ljudi popolno znanje (ozek vrh), večina ljudi pa je politično nevedna (široko dno). Drugi model sta poimenovala "pragmatični model" (*pragmatic model*) – ta je diamantne oblike, kjer je malo ljudi popolnoma vednih (ozek vrh), prav tako je le malo nevednih (ozko dno), večina je v sredini in ima povprečno znanje. Če bi razporeditev odgovorov iz pragmatičnega modela prelili v graf, bi dobili normalno distribucijo. Tretji je "model močne demokracije" (*strong democracy*). Ta ima obliko narobe obrnjene piramide in predstavlja družbo, v kateri je večina državljanov dobro informiranih (širok vrh) in le peščica slabo informiranih oziroma neinformiranih (ozko dno). Na sliki 3.1 prikazujemo vse tri hipotetične modele: vodstveni, pragmatični model in model močne demokracije. Analiza podatkov političnega znanja na populaciji Američanov je sicer razkrila, da je bila distribucija političnega znanja bolj enakomerna, skoraj kvadratne oblike in tako najbližje pragmatičnemu modelu (Delli Carpini in Keeter 1994; Delli Carpini in Keeter 1996).

Slika 3.1: Vodstveni in pragmatični model ter model močne demokracije⁷¹

	VODSTVENI MODEL	PRAGMATIČNI MODEL	MODEL MOČNE DEMOKRACIJE
visoko znanje	*	**	*****
	***	*****	*****
	*****	*****	*****
	*****	*****	*****
	*****	*****	*****
	*****	*****	*****
	*****	*****	*****
	*****	*****	*****
nizko znanje	*****	*****	***
	*****	**	*

Vir: Delli Carpini in Keeter (1994, 34); Delli Carpini in Keeter (1996, 152)

Enak način, na katerega sta razporejenost indeksa političnega znanja ponazorila Delli Carpini in Keeter, smo uporabili tudi mi za ponazoritev razporejenosti odgovorov indeksa opredeljenost na anketna vprašanja (glej Slika 3.2). Sklepe, ki jih oblikujemo na podlagi te distribucije, moramo sicer obravnavati previdno (Delli Carpini in Keeter 1996, 68), a je tak prikaz odgovorov kljub temu uporaben. Že na prvi pogled opazimo, da je oblika distribucije odgovorov indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja najbližje obliki narobe obrnjene piramide. Dno je ozko in ponazarja le majhen delež anketirancev, ki se niso opredelili na nobeno vprašanje, vrh pa je širok in predstavlja velik delež anketirancev, ki so se opredelili na večino ali skoraj vsa anketna vprašanja. Odgovori so tako zelo asimetrično razporejeni. Takšno obliko modela sta za politično znanje Delli Carpini in Keeter (1996) poimenovala močna demokracija in tudi z vidika opredeljevanja se to poimenovanje zdi smiselno. Za stabilen in delujoč sistem demokracije je namreč nujno zaupanje državljanov v demokratične institucije in participacija državljanov, ki zagotavlja reprezentativno demokracijo (Imbrasaite 2011, 44). Visoko opredeljevanje je tako za demokratične politične sisteme pozitivno. Vendar je opredeljevanje na anketna vprašanja ena najmanj zahtevnih oblik participacije, zato tudi ni presenetljivo, da se tako visok delež anketirancev opredeljuje na mnenjska vprašanja. To je tudi v skladu z raziskavami, ki kažejo na to, da se je na politična mnenjska vprašanja lažje opredeljevati, kot pa izražati politično znanje (Almond in Verba 1965, 59–61).

⁷¹ Vsaka zvezdica (*) predstavlja 1 % populacije.

Slika 3.2: Distribucija odgovorov indeksa opredeljenost na anketna vprašanja⁷²⁷³

<p>vsi odgovorili</p> <p>noben odgovor</p>	<p>*****</p> <p>*****</p> <p>*****</p> <p>***</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>**</p> <p>*</p> <p>1. opazovano obdobje, obdobje pred volitvami</p>	<p>*****</p> <p>*****</p> <p>*****</p> <p>***</p> <p>**</p> <p>*</p> <p>**</p> <p>**</p> <p>*</p> <p>1. opazovano obdobje, obdobje volitev</p>
<p>vsi odgovorili</p> <p>noben odgovor</p>	<p>*****</p> <p>*****</p> <p>*****</p> <p>***</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>**</p> <p>*</p> <p>2. opazovano obdobje, obdobje pred volitvami</p>	<p>*****</p> <p>*****</p> <p>*****</p> <p>****</p> <p>***</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>**</p> <p>*</p> <p>2. opazovano obdobje, obdobje volitev</p>
<p>vsi odgovorili</p> <p>noben odgovor</p>	<p>*****</p> <p>*****</p> <p>*****</p> <p>***</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>**</p> <p>*</p> <p>3. opazovano obdobje, obdobje pred volitvami</p>	<p>*****</p> <p>*****</p> <p>*****</p> <p>***</p> <p>**</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>3. opazovano obdobje, obdobje volitev</p>
<p>vsi odgovorili</p> <p>noben odgovor</p>	<p>*****</p> <p>*****</p> <p>*****</p> <p>***</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>4. opazovano obdobje, obdobje pred volitvami</p>	<p>*****</p> <p>*****</p> <p>*****</p> <p>***</p> <p>*</p> <p>*</p> <p>4. opazovano obdobje, obdobje volitev</p>

⁷² Vsaka zvezdica (*) predstavlja 1 % anketirancev, deleži so torej zaokroženi na celoten odstotek.

⁷³ Slika 3.2 se nadaljuje na naslednji strani.

vsii odgovorili	***** ***** ***** ** * *	***** ***** ***** *** * *
noben odgovor	5. opazovano obdobje, obdobje pred volitvami	5. opazovano obdobje, obdobje volitev

Ker je delež anketirancev, neopredeljenih na večje število vprašanj, majhen, tudi nižji od enega odstotka, in tako ni prikazan na sliki 3.2, je v Prilogi D.1 predstavljena še razpredelnica z veljavnim deležem anketirancev glede na opredeljenost na politična mnenjska vprašanja. Enako kot iz modelčne predstavitve je tudi iz tabele moč razbrati, da so odgovori zelo asimetrično razporejeni. Tako je le majhen delež anketirancev ostal neopredeljen na vsa vprašanja, oziroma se opredelil na manj kot polovico vprašanj. Večina anketirancev je bilo opredeljenih na vsa vprašanja oziroma na vsa razen enega. V vsakem obdobju je tako več kot dve tretjini anketirancev opredeljenih na vsa vprašanja oziroma skoraj vsa vprašanja.

V našem raziskovalnem vprašanju pa nas dejansko zanima primerjava deleža opredeljenih anketirancev v obdobju volitev in v obdobju pred volitvami. Zato si bomo v grafu (Slika 3.3) in tabeli (Priloga D.2) ogledali še primerjavo povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja⁷⁴ v posameznih obdobjih. Za analizo primerjave povprečij⁷⁵ smo oblikovali novo bazo podatkov, vanjo pa dodali vseh deset baz z dodajanjem enot⁷⁶. Oblikovali smo novo spremenljivko "obdobje", ki nam je omogočila primerjavo posameznih statistik glede na opazovano obdobje. Nova baza je tako imela kar 18462 enot. Pri izračunu povprečnih vrednosti je bila uporabljena utež.

Vrednosti v Sliki 3.3 in Prilogi D.2 nam razkrivajo, da je povprečna vrednost sestavljenega indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja precej velika. Spomnimo se, da je najmanjša vrednost sestavljenega indeksa nič, najvišja vrednost pa osem. Povprečna vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti na vseh enotah, ne glede na obdobje, pa je kar 6,99. V

⁷⁴ Povprečna ali srednja vrednost se izračuna na podlagi vseh vrednosti številske spremenljivke (Košmelj in drugi 2002, 98).

⁷⁵ Uporabili smo funkcijo primerjave srednjih vrednosti (*Compare Means*) v statističnem programu IBM SPSS.

⁷⁶ Za združevanje podatkovnih baz smo uporabili funkcijo združevanja baz z dodajanjem enot (*Merge files, Add cases*) v statističnem programu IBM SPSS.

povprečju so se anketiranci torej opredelili na vsa vprašanja razen enega. Tak rezultat je bil seveda pričakovan že na podlagi frekvenčne razporeditve odgovorov (glej Prilogo D.1). Tudi povprečne vrednosti v posameznih opazovanih obdobjih so precej blizu vrednosti sedem. Najnižja povprečna vrednost je v drugem obdobju volitev⁷⁷. Najvišja stopnja opredeljenosti, z najvišjo povprečno vrednostjo sestavljenega indeksa opredeljenost, pa je v četrtem obdobju volitev⁷⁸.

Da bi preverili, ali so povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na opazovano obdobje različne med seboj, smo opravili analizo variance⁷⁹. Test nam je razkril, da so povprečne vrednosti statistično značilno različne med seboj (F statistika⁸⁰ = 41,991; Eta=0,142; signifikanca=0,000⁸¹). Zdi se, da posamezno obdobje vpliva na stopnjo opredeljenosti. Odprto pa ostaja vprašanje, kaj v posameznem obdobju vpliva na večjo ali manjšo stopnjo opredeljenosti pri anketirancih. Z dopolnilnim testom, Post-Hoc Bonferronijevim testom⁸², smo si zato najprej ogledali, katera obdobja so med seboj različna v stopnji opredeljenosti anketirancev. Rezultati so prikazani v Preglednici 3.3⁸³. Razlika med povprečnima vrednostma vseh kombinacij časovnih točk, standardna napaka⁸⁴ in signifikanca pa sta prikazana tudi v Prilogi D.3.

---

⁷⁷ Gre za volitve, ki so potekale po šestmesečni desni vladi Andreja Bajuka, predsednika stranke Nove Slovenije, ki je nastopila po razpadu tretje vlade Janeza Drnovška spomladi leta 2000 (Haček 2013, 14). Na volitvah leta 2000 je spet zmagala stranka Liberalna demokracija Slovenije (LDS), premier pa je znova postal Janez Drnovšek.

⁷⁸ Četrto obdobje volitev je potekalo leta 2008, ko je na parlamentarnih volitvah zmagala stranka Socialnih demokratov, mandat za sestavo vlade pa je dobil Boris Pahor (Državna volilna komisija 2013).

⁷⁹ Analiza variance ali, krajše, tudi ANOVA je "področje statistike, ki se ukvarja z razčlenitvijo skupne variabilnosti, merjene z vsoto kvadratov odklonov opazovanih vrednosti od aritmetične sredine, na dele, ki so opredeljeni z različnimi viri variiranja (Košmelj in drugi 2002, 15)". Z drugimi besedami, z analizo variance preverjamo značilnost razlik med povprečji na populaciji v več skupinah. Spremenljivko, po kateri enote razdelimo na skupine, imenujemo faktor (Kropivnik in Kogovšek 2004). V tem primeru je to obdobje zbranih podatkov. Uporabili smo funkcijo analize variance enega faktorja oziroma enosmerno analizo variance (*One-Way ANOVA* test) v statističnem programu IBM SPSS.

⁸⁰ F-statistika je mera, ki primerja variabilnost med povprečnimi vrednostmi med vzorci z variabilnostjo posameznih enot znotraj vzorca. Če je razlika med povprečnimi vrednostmi na populaciji, je varianca med skupinami večja od variance znotraj ene skupine. V tem primeru je F-statistika več kot 1 (Bajt in Štiblar 2002, 195; Košmelj in drugi 2002, 96).

⁸¹ Signifikantnost ali značilnost, tudi statistična značilnost, je lastnost rezultata, pridobljena s preizkusom, kot je na primer F-preizkus (Košmelj in drugi 2002, 149).

⁸² Bonferronijev test je eden od Post-hoc dopolnilnih testov, s katerimi ugotavljamo, povprečja katerih skupin so si med posameznimi pari skupin različna. Pri Bonferronijevem testu je uporabljen t-test o enakosti povprečnih vrednostih dveh populacij s predpostavljeno normalno porazdelitvijo spremenljivk. Bonferronijev test upošteva tudi število parov skupin (Košmelj in drugi 2002, 131; Kropivnik in Kogovšek 2004).

⁸³ Obdobja, ko je razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja statistično značilna, so označena z zvezdico (*). Kot statistično značilne vrednosti so vrednosti s signifikanco, manjšo od 0,05.

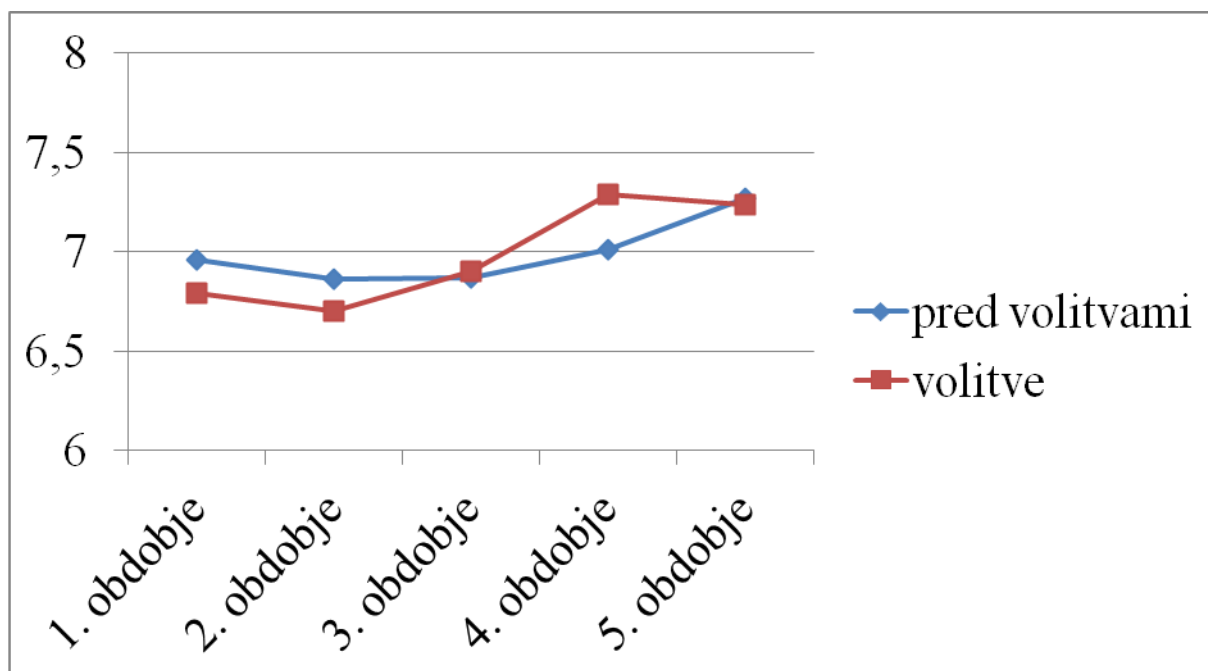
⁸⁴ Standardna napaka meri natančnost ocene (Košmelj in drugi 2002, 124).

Preglednica 3.3: Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja med opazovanimi obdobji (Bonferronijev test)

časovne točke	1. obdobje volitev	2. obdobje volitev	3. obdobje volitev	4. obdobje volitev	5. obdobje volitev
1. obdobje pred volitvami	0,166*	0,255*	0,054	-0,332*	-0,286*
2. obdobje pred volitvami	0,073	0,162*	-0,040	-0,425*	-0,379*
3. obdobje pred volitvami	0,085	0,174*	-0,027	-0,413*	-0,367*
4. obdobje pred volitvami	0,217*	0,306*	0,105	-0,281*	-0,235*
5. obdobje pred volitvami	0,480*	0,570*	0,368*	-0,018	0,028

Povprečna vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja je statistično značilno različna v precejšnjem številu obdobji (glej Prilogo D.3). Izražanje na mnenjska anketna vprašanja se med obdobji razlikuje. Predvsem opazimo, da se opredeljenost v prvem obdobju volitev ne razlikuje od stopnje opredeljenosti v drugem in tretjem opazovanem obdobju. Za vsa prva tri obdobja je značilna nižja stopnja opredeljenosti v primerjavi s četrtim obdobjem volitev in petim opazovanim obdobjem (pred volitvami in v času volitev). Te tri opazovane točke se med seboj prav tako ne razlikujejo v stopnji opredeljenosti. Že iz preglednice 3.3 in slike 3.3 se tako kaže različna stopnja izražanja mnenja na anketna vprašanja med skoraj vsemi pari opazovanih časovnih točk in dvig opredeljenosti skozi čas.

Slika 3.3: Povprečne vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja v opazovanih obdobjih

Tako za obdobje pred volitvami, še bolj pa za obdobje volitev opazimo, da je opredeljenost višja v četrtem in petem obdobju ter nižja v prvem, drugem in tretjem obdobju. Zdi se, da so slovenski volivci od drugih parlamentarnih volitev pa do prvih predčasnih volitev leta 2011 napredovali v opredeljevanju. Če se spomnimo, je zadnje obdobje tudi čas velikega nezaupanja v politične akterje in institucije (glej Prilogo C.4) ter čas nizkega zadovoljstva z demokracijo (glej Prilogo C.1). Povečanje opredeljenosti na politična vprašanja v istem obdobju lahko razumemo tudi kot zvečanje politične aktivacije. Kljub nezaupanju in nezadovoljstvu imamo opraviti z večjo aktivacijo in manjšo apatičnostjo, to pa lahko potencialno vodi v družbene in politične spremembe.

Čeprav se kažejo opazne razlike v opredeljenosti med posameznimi obdobji, nas še bolj zanima primerjava opredeljenosti v času pred volitvami in v času volitev v istem obdobju. V preglednici 3.3 smo zato osenčili polja, ki primerjajo čas pred volitvami s časom volitev v istem opazovanem obdobju. Statistično značilne razlike v stopnji opredeljenosti med časom pred volitvami in časom volitev se kažejo v prvem, drugem in četrtem obdobju volitev. Za tretje obdobje volitev, četudi opazimo nekoliko višjo opredeljenost v času volitev kot v času pred volitvami, so te razlike premajhne, da bi lahko govorili o njih. Podobno ne moremo govoriti o razlikah v opredeljenosti za peto obdobje, kjer je opredeljenost na vzorcu nekoliko

večja v času pred volitvami kot v času volitev. V prvem in drugem obdobju je opredeljenost višja v času pred volitvami kot v času volitev⁸⁵. Naša predpostavka o višji opredeljenosti v času volitev, ko kampanja proizvede več informacij in političnih sporočil ter aktivira politično ozračje, se je tako potrdila le za četrto obdobje. Četrto obdobje je tako edino obdobje, ko so bili anketiranci bolj opredeljeni na politična mnenjska vprašanja v času volitev kot v času pred volitvami. Da bi lažje razumeli, zakaj se je predvidena višja stopnja opredeljenosti v času volitev potrdila le za četrto obdobje, si moramo prej ogledati spremembe v stopnji opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj ter spol in starost. V nadaljevanju bomo tako preverili še drugi del naše hipoteze, in sicer spremembo opredeljenosti v času pred volitvami in v času volitev glede na stopnjo izobrazbe. K naši prvi ugotovitvi pa se bomo sproti vračali ob podatkih stopnje opredeljenosti glede na družbenoekonomske in druge spremenljivke ter v sami razpravi.

3.3.2 RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA GLEDE NA DRUŽBENOEKONOMSKI POLOŽAJ

Naslednje poglavje empiričnega dela predstavlja osrednji del naše doktorske naloge. Naša hipoteza namreč predpostavlja razkorak v izražanju mnenja med družbenoekonomskimi skupinami, obenem pa tudi povečanje razkoraka v izražanju mnenja med skupinami v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Najprej si bomo ogledali, ali so statistično značilne razlike v stopnji opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med posameznimi družbenoekonomskimi skupinami. Kot indikator družbenoekonomskega položaja bomo po zgledu raziskav razkoraka v znanju uporabili stopnjo izobrazbe (Tichenor in drugi 1970). Pričakujemo večjo stopnjo opredeljenosti pri skupini z višjim družbenoekonomskim položajem, operacionalizirano z višjo stopnjo izobrazbe v primerjavi s skupino z nižjim družbenoekonomskim položajem, operacionalizirano z nižjo stopnjo izobrazbe. Do podobnih ugotovitev so prišle tudi nekatere druge podobne raziskave (Almond 1950; Campbell in drugi 1960; Gergen in Beck 1965; Glenn 1966; Francis and Busch 1975; Converse 1976; Faulkenberry in Mason 1978; Bishop, Oldendick in Tuchfarber 1980; Judd in drugi 1981; Reese in Miller 1981; Sigelman 1981; Smith 1981; Neuman 1986; Krosnick in Milburn 1990; Schuman in Presser 1996; Novak 2013).

---

⁸⁵ Medtem ko so se raziskave v tujini posvetile gibanju opredeljenosti (npr. Ferber 1956; Bogart 1967; Francis and Lawrence 1975; Rapoport 1981; Rapoport 1982; Atkeson in Rapoport 2003) in vplivu volilne kampanje na stopnjo političnega znanja (npr. Moore 1987; Lemert 1993; Holbrook 1999; Holbrook 2002; Holbrook 2006; Nadeau in drugi 2008), pa raziskav vpliva volilne kampanje na stopnjo opredeljenosti v daljšem obdobju, skozi več volilnih kampanj, nismo zasledili. Slovenskih rezultatov, da opredeljenost ni sistematično višja v času volitev, tako ne moremo primerjati s podobnimi raziskavami iz tujine.

Analizo bomo začeli s primerjavo povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti⁸⁶ skupaj za vsa obdobja na 18269 enotah⁸⁷. Analiza variance⁸⁸ povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za skupno bazo je potrdila statistično značilno razliko ($F= 289,556$, $\text{signifikanca}= 0,000$, $\text{Eta}= 0,213$). Podatki v Prilogi E.1 po pričakovanjih kažejo na najvišjo opredeljenost pri tistih anketirancih, ki imajo končano višjo ali visoko šolo oziroma več. Skupina z najvišjo stopnjo izobrazbe je bila poleg najvišje povprečne vrednosti opredeljenosti tudi najbolj poenotena (najnižja stopnja standardnega odklona⁸⁹). Najnižja povprečna vrednost indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja je pri skupini z najnižjim družbenoekonomskim položajem. Ta skupina je bila tudi najmanj enotna v stopnji opredeljevanj. Pozoren bralec bo opazil, da je povprečna vrednost opredeljenosti nekoliko višja, kot smo poročali v prejšnjem poglavju, hkrati pa je izračunana na manjšem številu enot. Do razlike je prišlo zaradi manjkajočih vrednosti pri vprašanju stopnja izobrazbe. En odstotek anketirancev oziroma 193 anketirancev v skupni bazi ni opredelilo stopnje svoje izobrazbe. Glede na to, da se je povprečna vrednost opredeljenosti na celotnem vzorcu nekoliko zvečala s tem, ko nismo upoštevali anketirancev, ki se niso opredelili do vprašanja izobrazbe, lahko predpostavimo, da smo zdaj v analizi izgubili tiste anketirance, ki so se manj opredeljevali.

Preglednica 3.4 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami (Bonferronijev test)⁹⁰

stopnja izobrazbe	osnovna šola	poklicna šola	srednja šola	višja ali visoka šola
osnovna šola		-0,581*	-0,716*	-0,878*
poklicna šola	0,581*		-0,134	-0,296
srednja šola	0,716*	0,134		-0,162
višja ali visoka šola	0,878*	0,296	0,162	

⁸⁶ Za primerjavo povprečij smo uporabili funkcijo primerjave srednjih vrednosti (*Compare Means*) v statističnem programu IBM SPSS.

⁸⁷ Uporabili smo združeno bazo, kjer so bile baze posameznih obdobj z združenjem enot. Odvisna spremenljivka je osemstopenjski sestavljeni indeks opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja, neodvisna spremenljivka družbenoekonomski položaj je operacionalizirana s stopnjo izobrazbe s štirimi stopnjami: osnovna šola ali manj, poklicna šola, srednja šola ter višja ali visoka šola. Uporabili smo utežene podatke.

⁸⁸ Primerjavo povprečij smo izračunali s funkcijo *Compare Means* v programu IBM SPSS. Poleg povprečne vrednosti, standardnega odklona in števila enot smo opravili še test analize variance enega faktorja in izračunali Eto.

⁸⁹ Standardni odklon ali tudi standardna deviacija je mera variabilnosti. Enaka je kvadratnemu korenu iz variance (Košmelj in drugi 2002, 124).

⁹⁰ V preglednici 3.4 so z zvezdico (*) označene družbenoekonomske skupine, ki se med seboj statistično značilno razlikujejo po stopnji opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja. Kot statistično značilne vrednosti so vrednosti s signifikanco, manjšo od 0,05.

Post-Hoc Bonferronijev⁹¹ test (glej preglednico 3.4 in Prilogo E.2) je razkril, da je stopnja opredeljenosti statistično značilno različna med vsemi pari družbenoekonomskih skupin⁹². Največja razlika je med skupino, ki je končala osnovno šolo ali manj, in skupino, ki je končala višjo ali visoko šolo oziroma več. Tisti, ki so manj izobraženi, so se v povprečju opredelili za skoraj eno vprašanje manj. Na splošno gledano ta razlika ni velika, je pa statistično sistematično potrjena. Glede na izrazito asimetrično razporeditev sestavljenega indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja, pa ta razlika ni zanemarljiva. Najmanjša razlika je po drugi strani med tistimi, ki so končali srednjo šolo, in tistimi, ki so končali višjo ali visoko šolo oziroma več. Največji premik v opredeljenosti se zgodi s končano poklicno šolo. Z naslednjimi stopnjami izobrazbe pa ne pride več do tako velikega napredka v stopnji opredeljenosti.

3.3.2.1 PRVO OBDOBJE

Čeprav se kažejo razlike v stopnji opredeljenosti med različnimi družbenoekonomskimi skupinami na celotnem vzorcu, pa moramo pogledati, kako se te razlike kažejo tudi v posameznih obdobjih. V prejšnjem poglavju smo namreč že pokazali na to, da se stopnja opredeljenosti v različnih opazovanih obdobjih razlikuje⁹³.

Preglednica 3.5: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za prvo obdobje pred volitvami

stopnja izobrazbe:	osnovna šola	poklicna šola	srednja šola	višja ali visoka šola	skupaj
povprečna vrednost	6,76	7,10	7,32	7,37	7,08
število enot	654	517	537	216	1925
standardni odklon	1,514	1,253	0,993	1,041	1,288

⁹¹ Uporabili smo funkcijo enosmerne analize variance (*One-Way ANOVA*) in Post-Hoc Bonferronijev test s stopnjo signifikance 0,05 v statističnem programu IBM SPSS.

⁹² Tu velja opozoriti, da imamo opravka z zelo velikim vzorcem, ki obsega 18269 enot. Velikost vzorca pa vpliva na statistično značilnost, zato moramo poleg podatka o statistični značilnosti upoštevati tudi informacijo o razliki v povprečnih vrednostih med skupinama.

⁹³ Za ta namen bomo povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja izračunali v posamezni bazi vsakega opazovanega obdobja. Uporabili bomo utežene podatke.

Najnižjo povprečno vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti⁹⁴ (preglednica 3.5) ima družbenoekonomska skupina z najnižjim položajem. V primerjavi z njimi skupina s končano poklicno šolo že bolj izraža mnenje. Med skupino, ki je končala srednjo šolo, in skupino z visoko ali višjo šolo in več pa razlike niso tako velike. Test analize variance je razkril, da so statistično značilne razlike med družbenoekonomskimi skupinami v stopnji opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za prvo obdobje pred volitvami ($F= 24,874$, $\text{signifikanca}= 0,000$, $\text{Eta}= 0,193$). S Post-Hoc Bonferronijev testom lahko opazimo, da je statistično značilna razlika⁹⁵ v povprečni vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med skoraj vsemi pari družbenoekonomskih skupin (Priloga E.3)⁹⁶ (vendar je ta razlika le manjša). Skupina s končano srednjo šolo in skupina s končano višjo ali visoko šolo predstavlja edini par v prvem obdobju pred volitvami, pri katerem povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti nista statistično značilno različni med seboj. Že v preglednici 3.5 smo opazili, da med tema dvema skupinama ni velikih razlik v stopnji izražanja mnenja, zato ta ugotovitev tudi ni presenetljiva. Kot je bilo mogoče razbrati že iz tabele (Preglednica 3.5), se največja razlika (vendar še vedno majhna) tako kot na celotnem vzorcu kaže med družbenoekonomsko skupino z najnižjim položajem (končano osnovno šolo ali manj) in skupino z najvišjim družbenoekonomskim položajem (končana višja ali visoka šola ali več). Najmanjša razlika se kaže med skupino s končano poklicno šolo in skupino s končano srednjo šolo. Seveda je razlika še manjša med skupino s končano srednjo šolo in skupino s končano višjo ali visoko šolo ali več, a te razlike nismo upoštevali, ker ni statistično značilna in tako ne moremo govoriti o razliki v izražanju mnenja na populaciji (glej Prilogo E.3). Podobno kot pri celotnem vzorcu se tudi v prvem obdobju pred volitvami kaže največji napredek v opredeljenosti med skupino, ki ima končano osnovno šolo ali manj, in skupino, ki ima končano vsaj poklicno šolo.

V preglednici 3.6 so prikazane še povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj v prvem obdobju volitev. Analiza variance⁹⁷ je razkrila, da je statistično značilna razlika med povprečnimi vrednostmi

---

⁹⁴ Povprečne vrednosti smo izračunali s funkcijo *Compare Means* v programu IBM SPSS. Poleg povprečnih vrednosti, števila enot in standardnega odklona smo opravili še analizo variance enega faktorja in izračunali Eto.

⁹⁵ Povprečne vrednosti v Prilogi E.3, označene z zvezdico (*), so statistično značilno različne. Kot statistično značilne vrednosti so vrednosti s signifikanco, manjšo od 0,05.

⁹⁶ Za določitev, katere družbenoekonomske skupine imajo med seboj statistično značilno različne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti, smo opravili enosmerno analizo variance in Post-Hoc Bonferronijev test s stopnjo signifikance 0,05 v statističnem programu IBM SPSS.

⁹⁷ Za izračun povprečnih vrednosti smo uporabili funkcijo *Compare Means* v statističnem programu IBM SPSS. Poleg števila enot in standardnega odklona smo opravili še test analize variance enega faktorja in izračunali Eto.

indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj ($F= 33,317$; $\text{signifikanca}= 0,000$, $\text{Eta}= 0,223$).

Preglednica 3.6: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za prvo obdobje volitev

stopnja izobrazbe:	osnovna šola	poklicna šola	srednja šola	višja ali visoka šola	skupaj
povprečna vrednost	6,43	7,01	7,14	7,30	6,88
število enot	647	515	536	215	1913
standardni odklon	1,910	1,321	1,106	1,049	1,510

Brez večjih presenečenj je tudi v prvem obdobju volitev opazna najnižja povprečna vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja ravno za najnižjo družbenoekonomsko skupino. Že bolj opredeljena je skupina s končano poklicno šolo. Pri skupini z najvišjim družbenoekonomskim položajem opazimo, da so anketiranci odgovarjali bolj podobno kot druge skupine. Najvišji standardni odklon pa opazimo pri skupini s končano osnovno šolo ali manj⁹⁸. Razlike v povprečni vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti med skupino s končano poklicno šolo, končano srednjo šolo in končano višjo ali visoko šolo oziroma več so le manjše. Da bi preverili, med katerimi izobrazbenimi skupinami so statistično značilne razlike v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti, smo opravili še Post-Hoc Bonferronijev test⁹⁹. Statistično značilne, vendar majhne razlike med povprečnimi vrednostmi indeksa opredeljenosti lahko opazimo med skupino s končano osnovno šolo ali manj in ostalimi tremi skupinami glede na stopnjami izobrazbe (Priloga E.4)¹⁰⁰. Med skupinami, kjer so razlike v opredeljenosti tudi na populaciji, je zopet največja razlika med končano osnovno šolo ali manj in skupino s končano višjo ali visoko šolo in več. Najmanjša razlika pa je med osnovno šolo ali manj in poklicno šolo. Spet se je izkazalo, da je največji

⁹⁸ Glede na izrazito asimetrično porazdeljenost vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja je sicer pričakovati največji standardni odklon ravno pri skupini z najnižjo povprečno vrednostjo indeksa opredeljenosti.

⁹⁹ Za izračun analize variance smo uporabili *One-Way ANOVA* funkcijo v statističnem programu IBM SPSS in Post-Hoc Bonferronijev test s stopnjo signifikance 0,05.

¹⁰⁰ Pare družbenoekonomskih skupin, ki imajo statistično značilno različno stopnjo izražanja mnenja, smo v Prilogi E.4 označili z zvezdico (*). Kot statistično značilne vrednosti so vrednosti s signifikanco, manjšo od 0,05.

napredek v izražanju mnenja ravno med končano osnovno šolo ali manj in končano poklicno šolo. Posamezniki, ki so končali vsaj poklicno šolo, se tako v povprečju opredelijo za pol vprašanja več kot skupina z najnižjim družbenoekonomskim položajem.

Primerjava povprečnih vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti nam je že razkrila, da je bila v prvem obdobju opredeljenost višja v času pred volitvami kot v času volitev. Čeprav naša hipoteza predpostavlja višjo stopnjo opredeljenosti v času volitev, pa hkrati predpostavljamo, da se poveča tudi razlika v stopnji izražanja mnenja glede na družbenoekonomski položaj. Zato si bomo zdaj najprej ogledali primerjavo povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti za vsako družbenoekonomsko skupino v obeh časovnih točkah ter spremembo v razkoraku v stopnji opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami na mrežnem grafikonu (Priloga E.5) in stolpčnem grafu (Priloga E.6).

Že iz preglednice 3.5 in preglednice 3.6 smo opazili, da je pri vseh družbenoekonomskih skupinah opredeljenost na politična mnenjska vprašanja višja v času pred volitvami kot v času volitev. To se še lepše vidi v mrežnem prikazu (Priloga E.5). Rdeča linija, ki prikazuje povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti v času volitev, je vseskozi znotraj modre linije, ki označuje povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti v času pred volitvami. Največje zmanjšanje v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti iz časa pred volitvami v čas volitev opazimo pri skupini s končano osnovno šolo ali manj. Največja razlika v stopnji opredeljenosti je bila tako v času pred volitvami kot v času volitev med skupino s končano osnovno šolo ali manj in skupino s končano višjo ali visoko šolo oziroma več. Ta podatek lahko razberemo tudi iz Priloge E.3 in Priloge E.4, kjer vidimo, da je bil razkorak med tema dvema družbenoekonomskima skupinama manjši v času pred volitvami, ko je bil 0,616, kot v času volitev, ko je bila razlika že 0,878. Izračunali smo tudi povprečno vrednost razlik v povprečnih vrednostih vseh družbenoekonomskih skupin¹⁰¹. Povprečen razkorak v izražanju mnenja med družbenoekonomskimi skupinami pred volitvami je bil tako 0,345, v času volitev pa 0,461. Iz Priloge E.6 pa opazimo, da se razlika v stopnji opredeljenosti v času volitev ni povečala le med skupino s končano poklicno šolo in končano srednjo šolo. Za prvo obdobje volitev tako lahko rečemo, da se je razlika v stopnji opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami povečala v primerjavi s časom pred volitvami.

---

¹⁰¹ To vrednost smo izračunali ročno na način, da smo razkorake v stopnji opredeljenosti med vsemi pari stopnje izobrazbe v posamezni časovni točki sešteli in delili s številom vseh parov (7).

3.3.2.2 DRUGO OBDOBJE

Pri prikazu stopnje opredeljenosti v drugem, tretjem, četrtem in petem obdobju bomo sledili enaki metodologiji kot v prvem obdobju. Vse analize za ta obdobja so tako opravljene v posameznih podatkovnih bazah za vsako časovno točko posebej, uporabljeni so uteženi podatki. Za boljšo preglednost rezultatov bomo za ta obdobja povzeli le ključne ugotovitve.

Za prvo opazovano obdobje, kjer smo opazovali obdobje parlamentarnih volitev jeseni 1996 in ga primerjali z obdobjem pred volitvami v začetku leta 1996, smo opazili, da je bila opredeljenost na politična mnenjska vprašanja v nasprotju z našimi pričakovanji večja v času pred volitvami kot v času volitev. Obenem je bil opazen večji razkorak v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami v času volitev kot v času pred volitvami. Drugo opazovano obdobje se osredotoča na parlamentarne volitve jeseni 2000. Še prej pa si bomo opredeljenost ogledali na obdobju pred volitvami jeseni 1999.

Preglednica 3.7: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za drugo obdobje pred volitvami¹⁰²

stopnja izobrazbe:	osnovna šola	poklicna šola	srednja šola	višja ali visoka šola	skupaj
povprečna vrednost	6,41	7,08	7,12	7,32	6,89
število enot	639	511	529	212	1891
standardni odklon	1,861	0,974	1,180	0,975	1,429

Najnižjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti opazimo za skupino s končano osnovno šolo ali manj, ki je tudi najbolj različna v opredeljevanju (najvišja vrednost standardnega odklona). Bolj sta se opredelili skupina s končano poklicno šolo in skupina s končano srednjo šolo, med katerima ni večjih razlik. Najvišjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti zopet opazimo pri skupini s končano višjo ali visoko šolo in več, ki se je poleg skupine s končano poklicno šolo najbolj enotno opredeljevala (najmanjša vrednost standardnega odklona). Post-

¹⁰² Za izračun povprečnih vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti smo uporabili funkcijo *Compare Means* v statističnem programu IBM SPSS. Poleg povprečne vrednosti, števila enost in standardnega odklona smo opravili tudi test analize variance enega faktorja in izračunali Eto. Test analize variance je razkril, da so povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti statistično različne med seboj glede na družbenoekonomski položaj ($F= 39,845$, $signifikanca= 0,000$, $Eta= 0,244$).

Hoc Bonferronijev test (Priloga E.7)¹⁰³ nam je razkril, da so statistično značilno različne povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti med skupino s končano osnovno šolo in preostalimi tremi stopnjami izobrazbe. Največja razlika v stopnji opredeljenosti je spet med družbenoekonomsko skupino z najnižjim položajem in skupino z družbenoekonomsko najvišjim položajem, vendar je tudi ta razlika le manjša. V povprečju se je skupina s končano vsaj višjo šolo opredelila skoraj na eno vprašanje več kot skupina, ki ima končano največ osnovno šolo. Največji napredek v izražanju mnenja je spet opazen pri končani poklicni šoli.

Preglednica 3.8: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za drugo obdobje volitev¹⁰⁴

stopnja izobrazbe:	osnovna šola	poklicna šola	srednja šola	višja ali visoka šola	skupaj
povprečna vrednost	6,40	6,82	6,89	7,19	6,74
število enot	622	497	515	206	1839
standardni odklon	1,696	1,492	1,362	1,146	1,519

Skupina s končano osnovno šolo ali manj se tudi v drugem obdobju volitev opredeljuje na najmanjše število anketnih vprašanj. Več se opredeljujeta že skupina s končano poklicno šolo in skupina s končano srednjo šolo. Toda za obe skupini je povprečna vrednost indeksa opredeljevanja še vedno nižja od 7. Na več kot sedem vprašanj se v povprečju opredeljuje le skupina z najvišjim družbenoekonomskim položajem. Post-Hoc Bonferronijev test (Priloga E.8)¹⁰⁵ je razkril, da je stopnja izražanja mnenja statistično značilno različna med skupino s končano osnovno šolo ali manj in drugimi stopnjami izobrazbe ter med skupino s končano

¹⁰³ Opravili smo enosmerno analizo variance (*One-Way ANOVA*) in Post-Hoc Bonferronijev test v statističnem programu IBM SPSS. Skupine, ki imajo statistično značilno različno povprečno vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja, so v Prilogi E.7 označene z zvezdico (*). Kot statistično značilne vrednosti so vrednosti s signifikanco, manjšo od 0,05.

¹⁰⁴ Za izračun povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti smo uporabili funkcijo primerjave srednjih vrednosti (*Compare Means*) v statističnem programu IBM SPSS. Poleg povprečne vrednosti, standardnega odklona in števila enot smo opravili še analizo variance enega faktorja in izračunali Eto. Test analize variance nam je razkril, da so statistično značilne razlike v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj ($F= 19,230$, signifikanca= 0,000, Eta= 0,175).

¹⁰⁵ Opravili smo enosmerno analizo variance (*One-Way ANOVA*) in Post-Hoc Bonferronijev test v statističnem programu IBM SPSS. Skupine, ki imajo statistično značilno različno povprečno vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja, so v Prilogi E.8 označene z zvezdico (*). Kot statistično značilne vrednosti so vrednosti s signifikanco, manjšo od 0,05.

poklicno šolo in skupino s končano višjo ali visoko šolo ali več. Te skupine se razlikujejo v opredeljevanju tudi na populaciji, čeprav le v manjši meri. Največja razlika v opredeljevanju je spet med skupino z družbenoekonomsko najnižjim položajem in skupino s družbenoekonomsko najvišjim položajem. Do največjega napredka v opredeljevanju spet pride s končano poklicno šolo.

Da je bila stopnja opredeljenosti v drugem obdobju višja v času pred volitvami kot v času volitev, je moč razbrati iz mrežnega prikaza (Priloga E.9). Rdeča linija, ki ponazarja povprečne vrednosti v času volitev, poteka po notranji strani mrežnega prikaza in označuje nižje vrednosti indeksa opredeljenosti. Pri skupini z družbenoekonomsko najnižjim položajem dejansko ni bilo razlik v opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Pri družbenoekonomski skupini z najvišjim položajem pa je prišlo le do manjšega zmanjšanja v povprečni vrednosti opredeljenosti. Opredeljenost se je bolj zmanjšala v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami za skupino s končano poklicno in skupino s končano srednjo šolo. Glede na stabilno povprečno vrednost indeksa opredeljenosti za skupino z najnižjim družbenoekonomskim položajem in zmanjšanje povprečne vrednosti opredeljenosti za druge družbenoekonomske skupine v času volitev se je v drugem obdobju volitev razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj gotovo zmanjšal. Za primerjavo razkoraka v opredeljevanju med družbenoekonomskimi skupinami v času pred volitvami in v času volitev smo v nadaljevanju uporabili tudi stolpčni prikaz (Priloga E.10).

Največja razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politično mnenjska vprašanja v času pred volitvami je bila 0,905, v času volitev pa le še 0,790. Zmanjšanje razkoraka v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami v času volitev se kaže tudi v primerjavi povprečnih vrednostih razlik v izražanju mnenja¹⁰⁶. Povprečna vrednost razlik v stopnji izražanja mnenja med družbenoekonomskimi skupinami v času pred volitvami je bila 0,460. Spomnimo se, da je bila približno enaka povprečna vrednost razlik v izražanju mnenja tudi v prvem obdobju volitev. V drugem obdobju volitev pa je bila povprečna vrednost razlik v izražanju mnenja med družbenoekonomskimi skupinami 0,406. Razkorak v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami se je v drugem obdobju zmanjšal v času volitev, in sicer zaradi nižje opredeljenosti pri skupinah s končano poklicno šolo, srednjo šolo ter višjo ali

---

¹⁰⁶ To vrednost smo izračunali ročno na način, da smo razkorake v stopnji opredeljenosti med vsemi pari stopnje izobrazbe v posamezni časovni točki sešteli ter delili s številom vseh parov (7).

visoko šolo in manj. Razkorak v opredeljevanju se je tako zmanjšal med skupino z najnižjim družbenoekonomskim položajem in preostalimi skupinami ter povečal med skupinami z vsaj končano poklicno šolo.

3.3.2.3 TRETJE OBDOBJE

Tretje opazovano obdobje je osredotočeno na parlamentarne volitve leta 2004 in čas pred volitvami leta 2003.

Preglednica 3.9: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za tretje obdobje pred volitvami¹⁰⁷

stopnja izobrazbe:	osnovna šola	poklicna šola	srednja šola	višja ali visoka šola	skupaj
povprečna vrednost	6,57	7,00	7,23	7,38	6,96
število enot	579	463	480	192	1714
standardni odklon	1,771	1,235	1,035	0,813	1,391

Najnižja povprečna vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja je tako kot že v prvem in drugem obdobju pri skupini z najnižjim družbenoekonomskim položajem. Z naslednjimi stopnjami izobrazbe pa se veča tudi stopnja opredeljenosti. Najenotneje so se opredeljevali anketiranci s končano višjo ali visoko šolo, najrazličneje pa anketiranci z osnovnošolsko izobrazbo. Post-Hoc Bonferronijev test¹⁰⁸ je razkril, da so razlike, čeprav majhne, v stopnji izražanja mnenja tudi na populaciji med skupino s končano osnovno šolo ali manj in drugimi stopnjami izobrazbe ter med skupino s končano poklicno šolo in končano višjo ali visoko šolo oziroma več. Največja razlika v stopnji opredeljenosti med skupino s končano osnovno šolo in skupino s končano višjo ali

¹⁰⁷ Povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja smo izračunali ob pomoči funkcije *Compare Means* v statističnem programu IBM SPSS. Poleg povprečne vrednosti, števila enot in standardnega odklona smo opravili še test analize variance enega faktorja in izračunali Eto. Analiza variance je razkrila, da so družbenoekonomske skupine med seboj razlikujejo v stopnji izražanja mnenja ($F= 28,430$, signifikanca= 0,000, Eta= 0,218).

¹⁰⁸ Opravili smo enostranski test analize variance (*One-Way ANOVA*) in Post-Hoc Bonferronijev test s stopnjo signifikance 0,05 v statističnem programu IBM SPSS. Skupine, ki se med seboj statistično značilno razlikujejo v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti, so v Prilogi E.11 označene z zvezdico (*). Kot statistično značilne vrednosti so vrednosti s signifikanco, manjšo od 0,05.

visoko šolo oziroma več je 0,812. Podobno kot v prvem in drugem obdobju pride tudi v tretjem obdobju do največjega napredka v stopnji opredeljenosti s končano poklicno šolo.

Preglednica 3.10: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za tretje obdobje volitev¹⁰⁹

stopnja izobrazbe:	osnovna šola	poklicna šola	srednja šola	Višja ali visoka šola	skupaj
povprečna vrednost	6,42	7,00	7,23	7,31	6,91
število enot	630	504	522	209	1865
standardni odklon	1,621	1,222	1,068	0,927	1,355

Družbenoekonomska skupina z najnižjim položajem ima najnižjo povprečno vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja tudi v tretjem obdobju volitev. Stopnja opredeljenosti pa se večja z vsako stopnjo izobrazbe in je najvišja pri skupini z družbenoekonomsko najvišjim položajem. Post-Hoc Bonferronijev test¹¹⁰ nam je razkril, da je statistično značilna razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med skupino s končano osnovno šolo ali manj in drugimi stopnjami izobrazbe ter med skupino s končano poklicno šolo in drugimi stopnjami izobrazbe. Med skupino s končano srednjo šolo in skupino s končano višjo ali visoko šolo oziroma več je razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti premajhna, da bi lahko sklepali o razliki med tema dvema skupinama tudi na populaciji. V tretjem obdobju volitev se tako kažejo statistično značilne razlike (čeprav majhne) med več pari izobrazbenih skupin, kot smo jih opazili v prvem obdobju volitev in v drugem obdobju. Največja razlika pa je tudi tokrat med skupino z družbenoekonomsko najnižjim položajem in skupino z družbenoekonomsko najvišjim položajem. Do največjega napredka v opredeljevanju pride tudi v tretjem obdobju volitev s končano poklicno šolo.

¹⁰⁹ Povprečne vrednosti smo izračunali s funkcijo primerjave srednjih vrednosti (*Compare Means*) v statističnem programu IBM SPSS. Poleg povprečne vrednosti, števila enot in standardnega odklona smo opravili še test analize variance enega faktorja in izračunali Eto. Analiza variance je razkrila, da so statistično značilne razlike med družbenoekonomskimi skupinami v stopnji izražanja mnenja ($F= 46,932$, signifikanca= 0,000, Eta= 0,265).

¹¹⁰ Opravili smo analizo variance enega faktorja (*One-Way ANOVA*) in Post-Hoc Bonferronijev test s stopnjo signifikance 0,05 v statističnem programu IBM SPSS. Skupine, ki se med seboj statistično značilno razlikujejo v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti, so v Prilogi E.12 označene z zvezdico (*). Kot statistično značilne vrednosti so vrednosti s signifikanco, manjšo od 0,05.

V tretjem obdobju ni prišlo do večjih razlik v povprečni vrednosti opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj v času pred volitvami in v času volitev (Priloga E.13). Povprečna vrednost indeksa opredeljenosti za skupino s končano poklicno šolo in za skupino s končano srednjo šolo ter skupino s končano višjo ali visoko šolo je ostala popolnoma enaka oziroma skoraj enaka. Pri teh skupinah tako sploh ne moremo govoriti o spremembah v opredeljenosti med obema časovnima točkama. Razlika je nekoliko večja le za skupino s končano osnovno šolo ali manj. Pa tudi tu ne moremo govoriti o veliki razliki. Ker nas v naši nalogi ne zanima zgolj povečanje opredeljenosti v obdobju volitev (oziroma zmanjšanje opredeljenosti), temveč tudi razkorak v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami, si oglejmo tudi za tretje obdobje, kaj se je zgodilo z razkorakom v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami (Priloga E.14). Največji razkorak v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami pred volitvami je bil 0,812, največji razkorak v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti v času volitev pa 0,889. Nekoliko večja je bila tudi povprečna vrednost razlik v stopnji izražanja mnenja med družbenoekonomskimi skupinami¹¹¹ v času volitev, saj je bila 0,482, v času pred volitvami pa 0,445. Čeprav je razlika majhna, lahko govorimo o povečanju razkoraka v opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Razkorak v stopnji izražanja mnenja je ostal enak le med skupino s končano poklicno šolo in skupino s končano srednjo šolo, zmanjšal pa se je le med skupino s končano poklicno šolo in skupino s končano višjo ali visoko šolo in več ter med skupino s končano srednjo šolo in skupino s končano višjo ali visoko šolo in več. Med drugimi družbenoekonomskimi skupinami se je razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev povečal v primerjavi s časom pred volitvami.

3.3.2.4 ČETRTO OBDOBJE

Četrto opazovano obdobje je osredotočeno na parlamentarne volitve leta 2008. Ker so bile jeseni leta 2007 še predsedniške volitve in jeseni leta 2006 še lokalne volitve, smo kot čas pred volitvami vzeli podatke, zbrane jeseni 2005. Jeseni leta 2005 je bilo tako edino obdobje pred volitvami leta 2008, ki je potekalo pred volitvami in obenem ni zajelo drugih volilnih kampanj.

---

¹¹¹ To vrednost smo izračunali ročno na način, da smo razkorake v stopnji opredeljenosti med vsemi pari stopnje izobrazbe v posamezni časovni točki sešteli in delili s številom vseh parov (7).

Preglednica 3.11: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za četrto obdobje pred volitvami¹¹²

stopnja izobrazbe:	osnovna šola	poklicna šola	srednja šola	višja ali visoka šola	skupaj
povprečna vrednost	6,70	7,00	7,21	7,34	7,02
število enot	488	450	472	240	1649
standardni odklon	1,508	1,316	1,118	0,934	1,297

Najmanj se je opredeljevala skupina z družbenoekonomsko najnižjim položajem (Preglednica 3.11). Stopnja opredeljenosti se nato z izobrazbo veča. Najvišjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti lahko spet opazimo pri skupini s končano višjo ali visoko šolo in več. Post-Hoc Bonferronijev test¹¹³ (glej Prilogo E.15) nam je razkril, da so v četrtem obdobju pred volitvami vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti različne na populaciji med skupino s končano osnovno šolo ali manj in drugimi izobrazbenimi skupinami ter med skupino s končano poklicno šolo in skupino s končano višjo ali visoko šolo oziroma več. Največja razlika med skupinami, čeprav še vedno majhna, je med skupino z najnižjim družbenoekonomskim položajem in skupino z najvišjim družbenoekonomskim položajem. Največji napredek v opredeljenosti z dvigom izobrazbe za eno stopnjo je spet opazen med skupino z osnovno šolo in skupino s končano poklicno šolo.

¹¹² Uporabili smo funkcijo primerjave srednjih vrednosti (*Compare Means*) v statističnem programu IBM SPSS. Poleg povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti smo izračunali še standardni odklon in število enot za posamezno družbenoekonomsko skupino. Opravili smo tudi test analize variance enega faktorja in izračunali Eto. Analiza variance nam je razkrila, da je stopnja izražanja mnenja glede na družbenoekonomski položaj statistično značilno različna ($F= 18,864$, $\text{signifikanca}= 0,000$, $\text{Eta}=0,182$).

¹¹³ Opravili smo test analize variance enega faktorja (*One-Way ANOVA*) in Post-Hoc Bonferronijev test s stopnjo signifikance 0,05 v statističnem programu IBM SPSS. Skupine s statistično značilno različnimi povprečnimi vrednostmi indeksa opredeljenosti so v Prilogi E.15 označene z zvezdico (*). Kot statistično značilne vrednosti so vrednosti s signifikanco, manjšo od 0,05.

Preglednica 3.12: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za četrto obdobje volitev¹¹⁴

stopnja izobrazbe:	osnovna šola	poklicna šola	srednja šola	višja ali visoka šola	skupaj
povprečna vrednost	7,01	7,35	7,42	7,46	7,29
število enot	487	469	514	274	1744
standardni odklon	1,177	0,983	0,760	0,861	0,982

Najnižjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti tudi v četrtem obdobju volitev opazimo pri skupini s končano osnovno šolo ali manj (Preglednica 3.12). Prvič pa je povprečna vrednost indeksa opredeljenosti za skupino z najnižjim družbenoekonomskim položajem več kot sedem. To pomeni, da so se anketiranci s končano osnovno šolo ali manj v povprečju opredelili na sedem vprašanj od osmih. V prvem, drugem in tretjem obdobju ter četrtem obdobju pred volitvami so bile povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti po vrsti: 6,76; 6,43; 6,41; 6,40; 6,57; 6,42 in 6,70. Sedem je bila v zgodnejših obdobjih povprečna vrednost, ki jo je običajno dosegala skupina s končano poklicno šolo (na primer tretje obdobje pred volitvami, tretje obdobje volitev in četrto obdobje pred volitvami). Če upoštevamo še spoznanje, da je največji napredek v izražanju mnenja za obe časovni točki (pred volitvami in v času volitev) za vsa tri predhodna obdobja nastopil ravno s prehodom med osnovnošolsko izobrazbo in končano poklicno šolo, vidimo, da je v četrtem obdobju volitev skupina z najnižjim družbenoekonomskim položajem opazno napredovala v stopnji izražanja mnenja. Najvišja vrednost standardnega odklona je tudi v tej časovni točki najvišja pri skupini z najnižjim družbenoekonomskim položajem. Spet pa je ta vrednost nižja kot v drugih obdobjih, katere vrednosti smo si že ogledali¹¹⁵. Medtem ko je standardni odklon za skupino s končano osnovno šolo ali manj v četrtem obdobju volitev 1,177, v drugih opazovanih obdobjih ni zdrknil pod 1,5. Višje povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti so opazne tudi

¹¹⁴ Uporabili smo funkcijo primerjave srednjih vrednosti (*Compare Means*) v statističnem programu IBM SPSS. Poleg povprečne vrednosti, standardnega odklona in števila enot smo opravili še test analize variance enega faktorja in izračunali Eto. Analiza variance je razkrila, da so povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti glede na izobrazbo statistično značilno različne ($F=20,485$, $\text{signifikanca}=0,000$, $\text{Eta}=0,185$).

¹¹⁵ Razlog za manjši standardni odklon tudi pri skupini s končano osnovno šolo v četrtem obdobju volitev v primerjavi s predhodnimi obdobji najverjetneje lahko pripišemo višji povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti in izrazito asimetrični distribuciji odgovorov.

pri drugih družbenoekonomskih skupinah. Najvišja povprečna vrednost indeksa opredeljenosti pa je spet opazna pri skupini z najvišjim družbenoekonomskim položajem. Kot je moč razbrati iz Priloge E.16, so statistično značilno različne stopnje izražanja mnenja v četrtem obdobju volitev samo med skupino s končano osnovno šolo ali manj in drugimi izobrazbenimi skupinami¹¹⁶. Največja razlika, vendar še vedno majhna, je spet med skupino s končano osnovno šolo ali manj in skupino s končano višjo ali visoko šolo oziroma več, največji napredek v stopnji opredeljevanja pa je nastopil s končano poklicno šolo.

Povprečja sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj so nam že razkrila, da je bila opredeljenost v četrtem obdobju volitev precej višja v primerjavi z drugimi predhodnimi obdobji. V Prilogi E.17 je lepo videti, kako so povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti v času volitev višje kot v času pred volitvami, in to za vse štiri izobrazbene skupine. Rdeča linija, ki ponazarja povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev, ves čas poteka po zunanji liniji in označuje višje povprečne vrednosti. Največja razlika v opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami je opazna pri skupini s končano poklicno izobrazbo, pa tudi pri skupini s končano osnovno šolo ali manj. Razdalja med modro in rdečo linijo je pri teh dveh družbenoekonomskih skupinah največja. Že manjši je bil napredek v opredeljevanju pri skupini s končano srednjo šolo in opazno manjši pri skupini s končano višjo ali visoko šolo ali manj. V naši hipotezi smo najprej predpostavili povečanje opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. To se je prvič potrdilo v četrtem obdobju. Hkrati pa smo predpostavili, da bodo v času volitev, ko je na voljo več informacij, povezanih s političnimi tematikami, bolj napredovale skupine z višjim družbenoekonomskim položajem. Iz Priloge E.17 pa lahko razberemo, da so v četrtem obdobju volitev v opredeljevanju bolj napredovale skupine z nižjim družbenoekonomskim položajem.

Iz Priloge E.18 lahko lepo razberemo, kako se je razkorak v opredeljevanju med posameznimi družbenoekonomskimi skupinami v času volitev zmanjšal v primerjavi s časom pred volitvami. Razkorak v opredeljevanju v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami se je povečal samo med skupino s končano osnovno šolo in skupino s končano poklicno šolo. Zmanjšanje razkoraka v opredeljevanju med družbenoekonomskimi skupinami v času volitev

---

¹¹⁶ Opravili smo analizo variance enega faktorja (*One-Way ANOVA*) in Post-Hoc Bonferronijev test s stopnjo signifikance 0,05 v statističnem programu IBM SPSS. Skupine, ki imajo med seboj statistično značilno različne povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti, so v Prilogi E.16 označene z zvezdico (*). Kot statistično značilne vrednosti so vrednosti s signifikanco, manjšo od 0,05.

v primerjavi s časom pred volitvami potrjuje tudi nižja največja razdalja v stopni izražanja mnenja med družbenoekonomskimi skupinami, ki je bila v času pred volitvami 0,645, v času volitev pa 0,451. Nižja je tudi povprečna vrednost razlik v stopnji izražanja mnenja med družbenoekonomskimi skupinami¹¹⁷. Ta je bila v času pred volitvami 0,358 in je višja le od povprečne vrednosti razlik v stopnji izražanja mnenja med družbenoekonomskimi skupinami v prvem obdobju pred volitvami (ko je bila 0,345). Še nižja pa je ta vrednost v času volitev v četrtem obdobju in je 0,239.

3.3.2.5 PETO OBDOBJE

Peto opazovano obdobje je osredotočeno na zadnje parlamentarne volitve v Sloveniji. Te so potekale jeseni leta 2011 in so bile hkrati prve predčasne volitve v Sloveniji. To opazovano obdobje je zaznamovala predvsem večja odmevnost in večja aktiviranost političnega ozračja (Kurdija in skupina 2011c; Novak 2014). Poleg predčasnih volitev in politične krize pa tudi finančna in gospodarska kriza ter upad zadovoljstva z demokracijo in zaupanja v politične institucije (Haček 2013). Za obdobje pred volitvami smo izbrali meritve iz jeseni 2009. Leta 2010 so namreč v Sloveniji potekale še lokalne volitve in smo zato ocenili, da podatki iz leta 2010 ne bi bili primeren odsev anketnega vedenja v času zakonodajnega obdobja. Spomladi 2009 pa so sicer potekale volitve v evropski parlament. Glede na to, da so te volitve potekale pol leta pred časovno točko, ki smo jo izbrali za čas pred volitvami, in da je za volitve v evropski parlament značilna zelo nizka udeležba (Kropivnik 2010), domnevam, da te volitve niso imele velikega vpliva na izražanje mnenja anketirancev. Podatki, zbrani jeseni 2009, so tako še vedno ustrezni podatki za odslkavo izražanja mnenja v času pred volitvami.

---

¹¹⁷ To vrednost smo izračunali ročno na način, da smo razkorake v stopnji opredeljenosti med vsemi pari stopnje izobrazbe v posamezni časovni točki sešteli in delili s številom vseh parov (7).

Preglednica 3.13: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za peto obdobje pred volitvami¹¹⁸

stopnja izobrazbe:	osnovna šola	poklicna šola	srednja šola	višja ali visoka šola	skupaj
povprečna vrednost	6,93	7,30	7,48	7,52	7,29
število enot	483	474	564	284	1805
standardni odklon	1,410	0,923	0,747	0,777	1,038

Povprečna vrednost indeksa opredeljenosti je tudi v petem in zadnjem opazovanem obdobju najnižja pri skupini z najnižjim družbenoekonomskim položajem in se večja z vsako naslednjo stopnjo izobrazbe. Povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti so dokaj visoke in podobne vrednostim iz četrtega obdobja volitev, višje pa so v primerjavi s povprečnimi vrednostmi indeksa opredeljenosti v prvem, drugem in tretjem obdobju. Povprečna vrednost indeksa opredeljenosti za skupino s končano višjo ali visoko šolo in več je tako kar 7,52. Post-Hoc Bonferronijev test¹¹⁹ (glej Prilogo E.19) nam je razkril, da se razlike v stopnji izražanja mnenja na politična mnenjska vprašanja kažejo tudi na populaciji med skupino s končano osnovno šolo ali manj in drugimi izobrazbenimi skupinami ter med skupino s končano poklicno šolo in preostalimi izobrazbenimi skupinami. Statistično značilnih razlik v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti tako ni samo med skupino s končano srednjo šolo in skupino s končano višjo ali visoko šolo oziroma več. Čeprav so te razlike statistično značilne pa so še vedno majhne. Podobno kot v prvem obdobju pred volitvami in v tretjem obdobju volitev tudi v tej časovni točki opazimo razlike med več izobrazbenimi skupinami v stopnji opredeljenosti. Največjo razliko opazimo, tako kot v vseh časovnih točkah, ki smo jih že analizirali, med skupino s končano osnovno šolo ali manj in skupino s končano višjo ali visoko šolo oziroma več. Največji napredek v opredeljenosti ob dvigu izobrazbe za eno stopnja pa je spet med osnovnošolsko in poklicno izobrazbo.

¹¹⁸ Za izračun povprečnih vrednosti, števila enot, standardnega odklona, testa analize variance enega faktorja in Ete smo uporabili funkcijo primerjave srednjih vrednosti (*Compare Means*) v statističnem programu IBM SPSS. Analiza variance je razkrila, da je stopnja izražanja mnenja glede na družbenoekonomski položaj v petem obdobju pred volitvami med seboj statistično značilno različna ($F= 31,973$, signifikanca= 0,000, Eta= 0,225).

¹¹⁹ Opravili smo test analize variance enega faktorja (*One-Way ANOVA*) in Post-Hoc Bonferronijev test s stopnjo signifikance 0,05 v statističnem programu IBM SPSS. Skupine, ki se med seboj statistično značilno razlikujejo po stopnji izražanja mnenja glede na družbenoekonomski položaj, smo v Prilogi E.19 označili z zvezdico (*). Kot statistično značilne vrednosti so vrednosti s signifikanco, manjšo od 0,05.

Preglednica 3.14: Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj za peto obdobje volitev¹²⁰

stopnja izobrazbe:	osnovna šola	poklicna šola	srednja šola	višja ali visoka šola	skupaj
povprečna vrednost	6,96	7,32	7,38	7,32	7,25
število enot	469	499	619	338	1925
standardni odklon	1,280	0,904	0,851	0,933	1,011

Tako kot ob vseh opazovanih časovnih točkah doslej lahko tudi za peto obdobje volitev opazimo, da je najnižja stopnja izražanja mnenja na politična mnenjska vprašanja opazna pri skupini z najnižjim družbenoekonomskim položajem. Se pa peto obdobje volitev od drugih opazovanih časovnih točk razlikuje po tem, da je najvišja povprečna vrednost indeksa opredeljenosti opazna pri skupini s končano srednjo šolo, in ne pri skupini z najvišjim družbenoekonomskim položajem. Pri drugih opazovanih obdobjih je bila najvišja povprečna vrednost indeksa opredeljenosti vedno pri skupini s končano višjo ali visoko šolo in več. Hkrati pa so povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti za skupino s končano poklicno šolo, skupino s končano srednjo šolo in skupino s končano višjo ali visoko šolo in več zelo blizu. Post-Hoc Bonferronijev test¹²¹ (glej prilogo E.20) nam je razkril, da so razlike v stopnji izražanja mnenja na anketna vprašanja tudi na populaciji med skupinami s končano osnovno šolo in preostalimi izobrazbenimi skupinami. Razlika v stopnji opredeljenosti se tako pokaže zgolj med skupino s končano osnovno šolo ali manj in drugimi anketiranci, vendar so tudi te razlike majhne. Največja razlika v stopnji izražanja mnenja je tokrat med skupino z najnižjim družbenoekonomskim položajem in skupino s končano srednjo šolo. Največji napredek v stopnji opredeljenosti z dvigom izobrazbe za eno stopnjo pa tudi v petem obdobju volitev, tako kot v vseh opazovanih točkah, nastopi s končano poklicno šolo.

¹²⁰ Uporabili smo funkcijo primerjave srednjih vrednosti (*Compare Means*). Poleg povprečne vrednosti, standardnega odklona in števila enot smo opravili še test analize variance enega faktorja in izračunali Eto. Vse to v statističnem programu IBM SPSS. Analiza variance je tudi za to časovno točko pokazala, da se stopnja izražanja mnenja na političnomenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj statistično značilno razlikuje ($F= 17,848$, signifikanca= 0,000, Eta= 0,165).

¹²¹ Opravili smo test analize variance enega faktorja (*One-Way ANOVA*) in Post-Hoc Bonferronijev test s stopnjo signifikance 0,05 v statističnem programu IBM SPSS. Rezultati so navedeni v preglednici 3.39. Skupine, ki imajo statistično značilno različne povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti, so v Prilogi E.20 označene z zvezdico (*). Kot statistično značilne vrednosti so vrednosti s signifikanco, manjšo od 0,05.

Povprečna vrednost indeksa opredeljenosti v petem obdobju je bila ne glede na družbenoekonomski položaj v času pred volitvami 7,27, v času volitev pa 7,24 (glej Priloga D.2). Razlike v povprečnih vrednostih so zelo majhne, zato za peto obdobje ne moremo govoriti o povišanju ali zmanjšanju opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Več sprememb pa se je zgodilo pri posamezni družbenoekonomski skupini. Za skupino s končano osnovno šolo ali manj in skupino s končano poklicno šolo lahko rečemo, da v tem obdobju ni prišlo do nobenih razlik. Iz podatkov v preglednici 3.13 in preglednici 3.14 lahko razberemo, da je za ti dve skupini povprečna vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja upadla le minimalno v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Razlika je nekoliko večja, če si ogledamo skupino s končano srednjo šolo in skupino s končano višjo ali visoko šolo in več. Predvsem za skupino s končano višjo ali visoko šolo je povprečna stopnja opredeljenosti v času volitev upadla v primerjavi s povprečno stopnjo opredeljenosti pred volitvami. Podobno se je zgodilo tudi za skupino s končano srednjo šolo, a se je povprečna vrednost indeksa opredeljenosti za to skupino v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami zmanjšala manj. Že iz mrežnega grafa (glej Prilogo E.21) lahko razberemo, da se je v petem obdobju razkorak v opredeljevanju med družbenoekonomskimi skupinami v času volitev zmanjšal v primerjavi s časom pred volitvami.

Največja razlika v povprečnih vrednostih sestavljenega indeksa opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami v času pred volitvami je bila 0,594, v času volitev pa 0,363. V času volitev je nižja tudi povprečna vrednost razlik v stopnji izražanja mnenja¹²² med skupinami. Ta je bila v času pred volitvami 0,327, v času volitev pa 0,208. Gre za najnižjo povprečno vrednost razlik v stopnji izražanja mnenja med družbenoekonomskimi skupinami med vsemi opazovanimi časovnimi točkami. Druga najnižja taka vrednost je bila v četrtem obdobju v času volitev, ko je bila 0,239. V petem obdobju volitev se je razkorak v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti zmanjšal med vsemi družbenoekonomskimi skupinami (glej Prilogo E.22). Za malenkost se je povečal le med skupino s končano srednjo šolo in skupino s končano višjo ali visoko šolo in več. Toda v obeh časovnih točkah (tako v času volitev kot v času pred njimi) je šlo le za manjšo razliko.

---

¹²² To vrednost smo izračunali ročno tako, da smo razkorake v stopnji opredeljenosti med vsemi pari stopnje izobrazbe v posamezni časovni točki sešteli in delili s številom vseh parov (7).

3.3.2.6 SPREMEMBA RAZKORAKA V OPREDELJENOSTI MED DRUŽBENOEKONOMSKIMI SKUPINAMI

Spremembo razkoraka v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami smo si že ogledali za vsako opazovano obdobje posebej. Zdaj pa si oglejmo še, do kakšne spremembe v opredeljenosti je v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami prišlo pri posamezni družbenoekonomski skupini in kako se je spreminjal razkorak v stopnji opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami med družbenoekonomsko skupino z najvišjim in skupino z najnižjim položajem. Za ta namen smo oblikovali novo bazo. Najprej smo izračunali povprečne vrednosti¹²³ indeksa opredeljenosti za posamezno družbenoekonomsko skupino za vsako časovno točko. Izračunane povprečne vrednosti smo vnesli v novo bazo, kjer je bila enota družbenoekonomska skupina, povprečna vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za vsako časovno točko pa spremenljivka. Izračunali smo še razkorak v stopnji izražanja mnenja za vsako obdobje in za vsako družbenoekonomsko skupino posebej. Od povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti v času volitev smo odšteli povprečno vrednost indeksa opredeljenosti v času pred volitvami¹²⁴. Za izračun povprečnih vrednosti smo uporabili utežene podatke s poststratifikacijsko utežjo. Razkorak v stopnji izražanja mnenja za posamezno družbenoekonomsko skupino v posameznem obdobju je prikazan v Prilogi E.23.

Naša pričakovanja so šla v smeri, da bo indeks opredeljenosti višji v času volitev kot v času pred volitvami, ker je volivcem v času volitev na voljo več informacij, s katerimi se lahko opredeljujejo. Iz tega razloga smo se tudi odločili, da od povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti v času volitev odštejemo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti v času pred volitvami. S tem bi dobili pozitivne vrednosti razlik v povprečnih vrednostih. Čeprav smo že v fazi primerjave povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti za celotne vzorce med časom volitev in časom pred volitvami ugotovili, da je opredeljenost v večini obdobjih višja v času pred volitvami kot v času volitev, smo se odločili, da ne spremenimo načina izračuna razkoraka v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja. Za to smo se odločili predvsem zato, ker nas zanima zlasti, kaj se dogaja z opredeljenostjo v času volitev v primerjavi z mirnim, zakonodajnim obdobjem. Negativna vrednost razkoraka v

---

¹²³ Za izračun povprečnih vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posameznih obdobjih glede na družbenoekonomski položaj smo uporabili funkcijo *Compare Means* v statističnem programu IBM SPSS.

¹²⁴ Za izračun razlik v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za vsako obdobje (spremenljivka) in družbenoekonomsko skupino (enota) pa smo uporabili funkcijo *Compute* v statističnem programu IBM SPSS.

povprečnih vrednostih opredeljenosti kaže na manjšo stopnjo opredeljenosti oziroma na manjšo stopnjo izražanja mnenja v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Čim večja je ta vrednost in tem daljši je stolpič v stolpčnem grafu, tem bolj neopredeljeni so bili anketiranci v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Pozitivna vrednost razkoraka v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti pa kaže na večjo opredeljenost v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Čim višji je stolpič pozitivnih vrednosti v stolpičnem grafu, tem bolj so anketiranci napredovali v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami.

V naši hipotezi smo obenem predpostavili, da se bo razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami povečeval v času volitev. Povečanje razkoraka bi bilo iz grafa razvidno v primerih, ko bi bil ob večji opredeljenosti v času volitev razkorak med povprečno vrednostjo indeksa opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami večji za družbenoekonomske skupine z višjim položajem (višji stolpec) in manjši za družbenoekonomske skupine z nižjim položajem (nižji stolpec). Večjo opredeljenost v času volitev kot v času pred volitvami opazimo samo v četrtem obdobju. Za to časovno točko lahko rečemo, da so v opredeljenosti bolj napredovale skupine z nižjim družbenoekonomskim položajem. Razlika v stopnji izražanja mnenja med skupino z višjim in nižjim družbenoekonomskim položajem se je zmanjšala.

V večini opazovanih obdobjih pa je bila opredeljenost nižja v času volitev kot v času pred volitvami. Razkorak med družbenoekonomskimi skupinami bi bil v tem primeru povečan, če bi za skupine z družbenoekonomsko višjim položajem opazili manjši upad opredeljenosti (nižji stolpec), za skupine z nižjim družbenoekonomskim položajem pa večji razmik med opredeljenostjo v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami (večji razkorak, daljši stolpič). Slednji primer lahko opazimo za prvo in tretje obdobje. Predvsem v prvem obdobju se je opredeljenost za skupino s končano osnovno šolo ali manj bolj zmanjšala v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami, kot pa je to opazno za skupino s končano višjo ali visoko šolo in več. Podobno se je zgodilo tudi v tretjem obdobju, le da tu lahko opazimo, da se opredeljenost skupine s končano poklicno šolo in skupino s končano srednjo šolo ni spremenila v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Drugačno je stanje v drugem obdobju, ko je opredeljenost v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami precej manjša za skupino z najvišjim družbenoekonomskim položajem, za skupino z najnižjim družbenoekonomskim položajem pa je komajda opazna. Razkorak med družbenoekonomskimi skupinami se je v tem primeru zmanjšal. Enako opazimo tudi za peto

obdobje, ko je skupina z družbenoekonomsko najnižjim položajem svojo opredeljenost v času volitev celo povečala v primerjavi s časom pred volitvami. Družbenoekonomska skupina z najvišjim položajem pa se je v času volitev opredeljevala manj kot v času pred volitvami. Za vseh pet obdobj pa lahko opazimo, da so razlike v opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami v globalnem pomenu le manjše. Razlika v opredeljenosti ni niti za eno vprašanje, saj je razkorak vselej manj kot 0,4 razlike v povprečnih vrednostih sestavljenega indeksa opredeljenosti na anketna vprašanja med časom volitev in časom pred volitvami. Razlika v opredeljenosti je tako v povprečju manjša kot za pol vprašanja.

Ker se je skoraj v vseh časovnih točkah¹²⁵ opredeljenost povečevala s stopnjo izobrazbe, bomo primerjali še razkorak v opredeljenosti med skupino s končano osnovno šolo ali manj in skupino s končano višjo ali visoko šolo in več¹²⁶. Tako bomo lažje primerjali razkorak med družbenoekonomskimi skupinami v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami in ga ustrezno povzeli. Rezultati so prikazani na sliki 3.4¹²⁷.

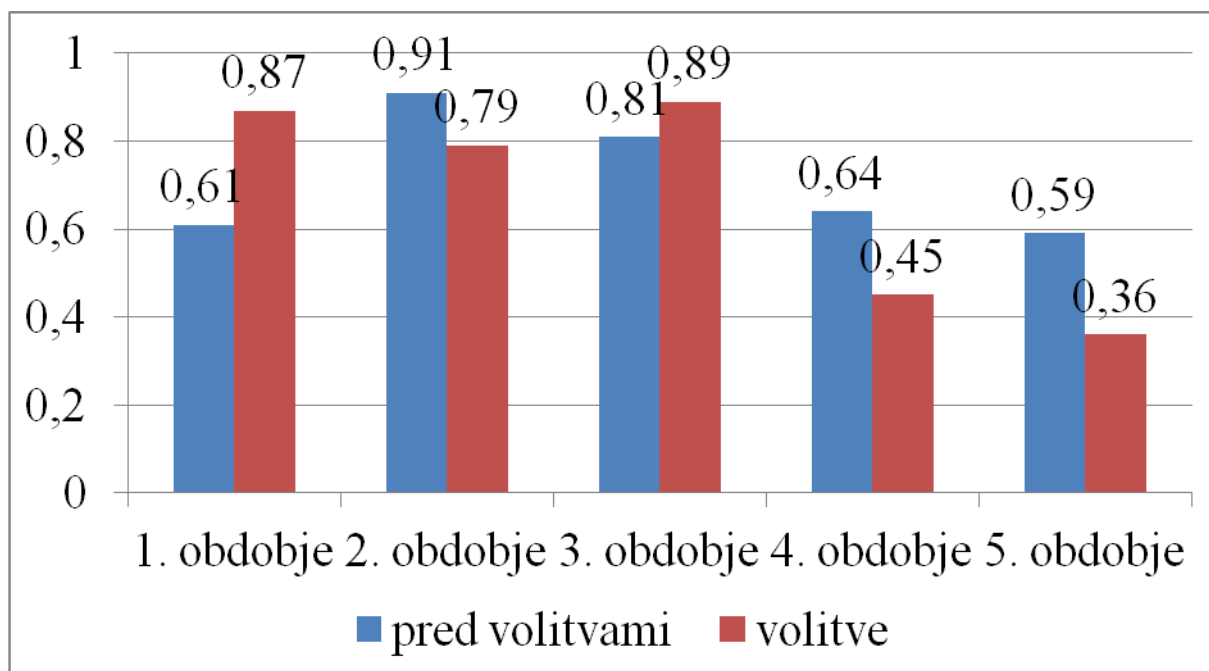
---

¹²⁵ Izjemo predstavlja peto obdobje volitev, kjer je imela najvišjo opredeljenost skupina s končano srednjo šolo. Toda ta vrednost opredeljenosti je bila le za malenkost večja od povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti za skupino s končano višjo ali visoko šolo in več. Zato bomo tudi za peto obdobje volitev razkorak izračunali enako kot za preostala štiri obdobja.

¹²⁶ Tudi pri preverjanju razkoraka v znanju je v rabi primerjava znanja med najnižjo in najvišjo družbenoekonomsko skupino (Gaziano 2010). Poleg tega je naša analiza v prejšem poglavju razkrila, da se glavna razlika v stopnji opredeljenosti dejansko pojavlja med skupino z najnižjo stopnjo izobrazbe in skupino z najvišjo stopnjo izobrazbe.

¹²⁷ Razkorak smo izračunali tako, da smo v vsaki opazovani časovni točki od povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za skupino s končano višjo ali visoko šolo in več odšteli povprečno vrednost indeksa opredeljenosti za skupino s končano osnovno šolo ali manj

Slika 3.4: Razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med skupino z družbenoekonomsko najnižjim položajem in skupino z družbenoekonomsko najvišjim položajem

Ko je razkorak v opredeljevanju med skupino z družbenoekonomsko najnižjim položajem in skupino z družbenoekonomsko najvišjim položajem največji, predstavlja povprečno razliko v opredeljevanju skoraj za eno vprašanje. Razkorak v opredeljevanju med družbenoekonomskima skupinama se je tudi razlikoval v posameznem obdobju v času volitev in v času pred volitvami. Ta razlika je bila opaznejša v prvem, četrtem in petem obdobju. V prvem obdobju lahko prav tako kot v tretjem obdobju opazimo večji razkorak v času volitev, v četrtem in petem obdobju, ko je bila opredeljenost večja kot v zgodnejših obdobjih, pa je bil opaznejši večji razkorak v času pred volitvami. Na podlagi petih opazovanih obdobjij tako lahko opazimo, da je bil razkorak v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami v več primerih večji v času pred volitvami, v času volitev pa se je zmanjšal. V prvem opazovanem obdobju je bil sicer razkorak večji v času volitev, in to predvsem zaradi večjega zmanjšanja opredeljenosti v času volitev pri skupini s končano osnovno šolo ali manj, opredeljenost pri skupini z najvišjim družbenoekonomskim položajem pa se je zmanjšala le za malenkost. V drugem in petem opazovanem obdobju se je razkorak zmanjšal v času volitev predvsem zaradi manjše opredeljenosti v času volitev skupine z višjo ali visoko šolo ali več, v četrtem obdobju volitev pa se je razkorak zmanjšal, ker je skupina z najvišjim

družbenoekonomskim položajem v stopnji opredeljevanja manj napredovala v primerjavi s skupino z nižjim družbenoekonomskim položajem (glej Prilogo E.24).

3.3.3 RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA GLEDE NA IZOBRAZBO, SPOL IN STAROST

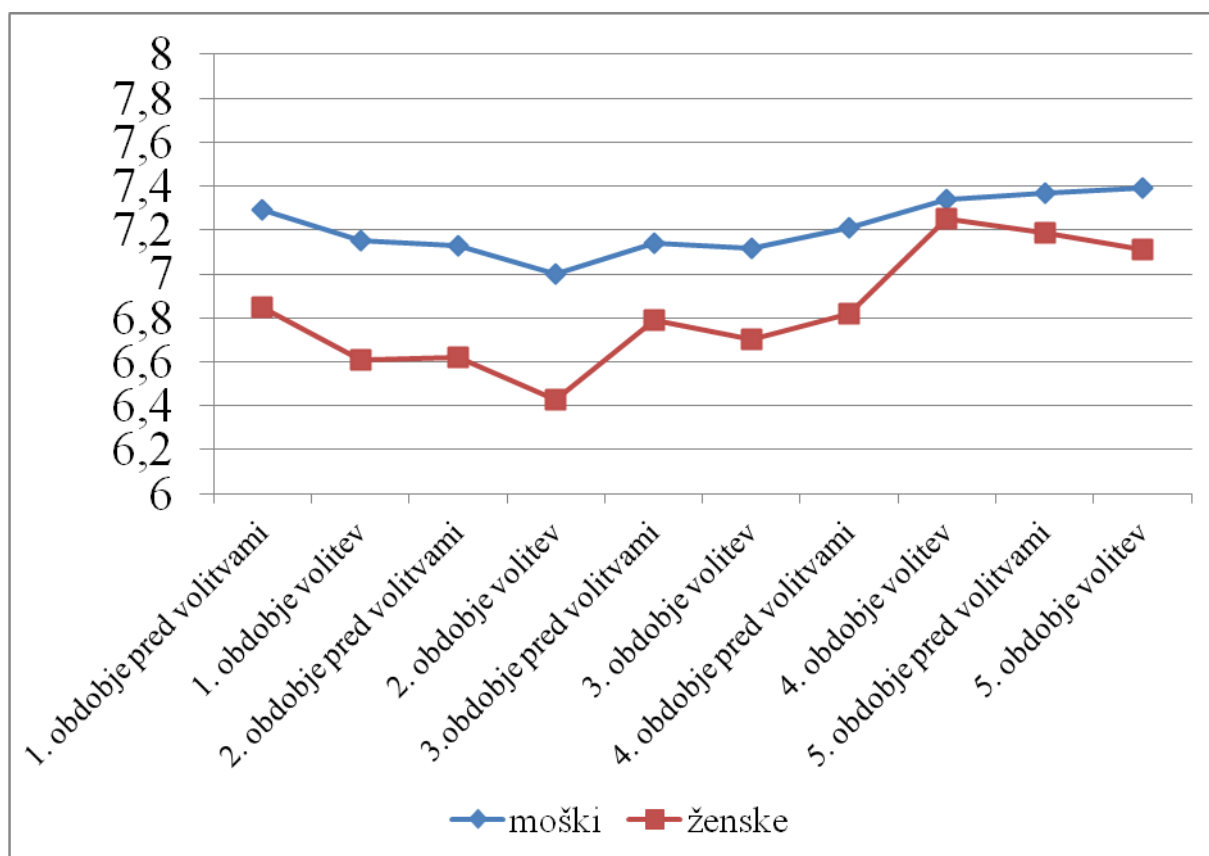
Doslej smo stopnjo opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja primerjali v času pred volitvami s časom volitev in glede na družbenoekonomski položaj. Spremembo izražanja mnenja na politična mnenjska vprašanja v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami glede na družbenoekonomski položaj bomo podkrepili še z vpeljavo neodvisnih spremenljivk spola in starosti v analizo. V zadnjem empiričnem poglavju pred razpravo bomo tako preverili celotno našo hipotezo z upoštevanjem volilnega obdobja in mirnega obdobja, stopnjo opredeljenosti, družbenoekonomskega položaja ter glede na spol in starost. Povečevanje oziroma zmanjševanje razkoraka v stopnji izražanja mnenja na politična mnenjska vprašanja bomo opazovali s primerjavo vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za 32 opazovanih skupin. Enote vsakega opazovanega obdobja smo razdelili najprej glede na izobrazbo (4 kategorije), potem glede na spol (2 kategoriji) in nato glede na starost (4 kategorije) ter tako dobili 32 opazovanih skupin. Oblikovali smo novo, skupno bazo, v katero smo vnesli povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za vsako od 32 skupin. Za vsako izmed skupin smo nato izračunali za vsako obdobje razliko povprečne vrednosti indeksa med obdobjem volilne kampanje in mirnim obdobjem (povprečna vrednost indeksa opredeljenosti med volilno kampanjo minus povprečna vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti v času pred volitvami). Preden opravimo omenjeno analizo, pa bomo preverili, ali se stopnja izražanja mnenja v različnih časovnih točkah razlikuje tudi glede na spol in starostno skupino.

3.3.3.1 RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA GLEDE NA SPOL

Najprej si bomo ogledali, kako je z razkorakom v izražanju mnenja na anketna vprašanja med spoloma v času volitev in v času pred volitvami. Številne raziskave kažejo na razkorak med spoloma v številu neodgovorov na politična in aktualna mnenjska vprašanja (Ferber 1966; Gergen in Beck 1966; Glenn 1969; Rapoport 1981; Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990; Krosnick in Milburn 1990; Atkeson 2003; Atkeson in Rapoport 2003; Novak 2009; Fraile 2013b, 9; Fraile 2014). Poleg neenakosti v številu neodgovorov na anketna vprašanja med spoloma številne raziskave opozarjajo tudi na razkorak v znanju glede na spol, pri čemer moški izražajo višjo stopnjo političnega znanja kot ženske (Delli Carpini in Keeter 1991;

Delli Carpini in Keeter 1996; Verba in drugi 1997, Mondak in Anderson 2004; Liu in Eveland 2005; Banwart 2006; Fraile in Schuman 2010; Dolan 2011; Fraile 2011; Fraile 2013b; Fraile 2014). Nas pa bo v tem poglavju zanimalo predvsem, kaj se dogaja z razkorakom v opredeljevanju med spoloma, ko imamo priložnost primerjati čas volitev s časom pred volitvami. Poleg tega, da nas bo zanimalo, do kakšnih razlik prihaja v stopnji izražanja na politična mnenjska vprašanja glede na spol, si bomo ogledali tudi, kaj se s to neenakostjo v izražanju mnenja zgodi v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Rezultati so prikazani na slikah 3.5 in 3.6.¹²⁸

Slika 3.5: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posameznih obdobjih glede na spol

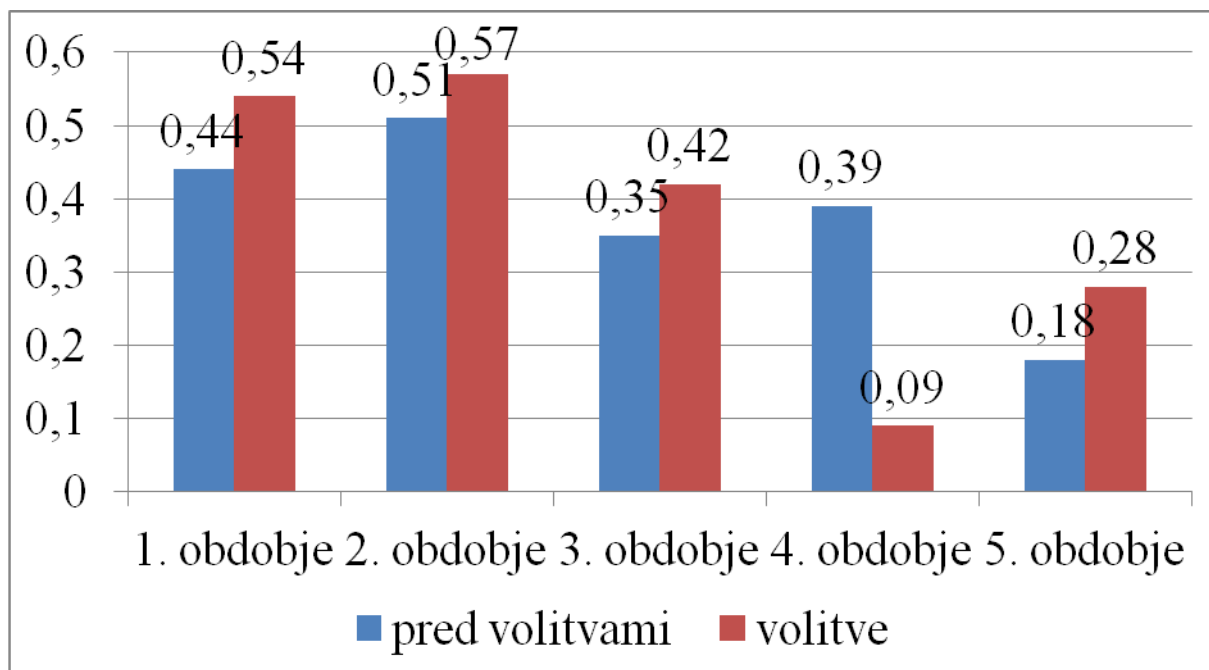

Slika 3.5 nam najprej prikazuje povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti za moške in ženske v vseh opazovanih točkah. Rdeča linija nam prikazuje povprečne vrednosti

¹²⁸ Uporabili smo utežene podatke in za potrebe analize ustvarili novo bazo ter vanjo za vsako obdobje posebej vnesli povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za moške in ženske posebej ter izračunali razkorak med povprečnima vrednostima za vsak spol posebej tako, da smo od povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev odšteli povprečno vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti v času pred volitvami. Za izračun povprečnih vrednosti smo uporabili funkcijo *Compare Means* v statističnem programu IBM SPSS. Razkorak smo izračunali z uporabo funkcije *Compute* v statističnem programu IBM SPSS.

opredeljenosti za ženske, modra linija pa ponazarja povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za moške. Iz grafa je lepo razvidno, da je opredeljenost na politična mnenjska vprašanja za moške vselej višja kot za ženske. To smo tudi pričakovali, predvsem na podlagi preteklih raziskav (Rapoport 1981; Rapoport 1982; Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1989; Novak 2009). Hkrati pa moramo opozoriti, da ta razlika ni tako zelo velika. Moški se tako v povprečju opredeljujejo na manj kot eno vprašanje več v primerjavi z ženskami (glej Slika 3.6). To seveda ni zanemarljivo, sploh glede na to, da lahko višje opredeljevanje moških opazimo prav v vseh opazovanih točkah. Podobno tudi raziskave političnega znanja med spoloma kažejo na majhne, a trajno prisotne razlike (Dolan 2011, 102). Obenem lahko opazimo različno velik razkorak med spoloma v posameznih časovnih točkah¹²⁹. Največji razkorak je opazen v drugem obdobju volitev, v četrtem obdobju volitev pa je skoraj neopazen. Tudi v petem opazovanem obdobju je tako v času pred volitvami kot v času volitev manjši, a kaže na trend vnovičnega povečevanja razkoraka v opredeljevanju med spoloma. Kljub temu se zdi, da se je z večjo opredeljenostjo anketirancev skozi čas zmanjšal tudi razkorak v opredeljenosti glede na spol.

Slika 3.6: Razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med moškimi in ženskami

¹²⁹ Razkorak v povprečni vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med spoloma smo izračunali tako, da smo od povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti za moške odšteli povprečno vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti za ženske.

Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami je v večini obdobjev za oba spola negativen (glej Prilogo F.1). To pomeni, da so bili tako moški kot ženske v večini opazovanih obdobjev bolj opredeljeni v času pred volitvami kot v času volitev, to smo opazili že v primerjavi povprečij na celotnem vzorcu in glede na družbenoekonomske skupine. Izjema je četrto obdobje in pa peto obdobje, a le za moške. Obenem lahko opazimo, da je sprememba opredeljenosti v vseh opazovanih obdobjih v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami vselej večja za ženske kot za moške. V prvem, drugem in tretjem obdobju se tako povprečna vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za ženske zmanjša bolj kot za moške v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Enako se v četrtem obdobju povprečna vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja precej bolj poveča za ženske kot za moške v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. To vodi v skorajšnje izenačenje povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v četrtem obdobju volitev za oba spola (Slika 3.5). V zadnjem, petem obdobju pa opazimo, da se je povprečna vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja bolj zmanjšala za ženske kot povečala za moške v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami.

Ker spol v naši analizi opredeljenosti predstavlja dodatno spremenljivko, si bomo ogledali še, kaj se dogaja z razkorakom v opredeljenosti med družbenoekonomsko najvišjim položajem v primerjavi z opredeljenostjo za skupino z družbenoekonomsko najnižjim položajem v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami glede na spol (glej Prilogo F.2)¹³⁰. Čeprav je razkorak med skupino z družbenoekonomsko najvišjim položajem in skupino z družbenoekonomsko najnižjim položajem za oba spola v vseh opazovanih časovnih točkah, pa ni vedno enak. Je pa razkorak med obema družbenoekonomskima skupinama navadno višji pri ženskah kot pri moških. To velja za prvo, drugo in tretje obdobje, ko sta oba razkoraka pri ženskah (v času pred volitvami in v času volitev) višja od obeh razkorakov pri moških. V četrtem obdobju je razkorak med družbenoekonomskima skupinama za ženske v času volitev zelo majhen, praktično ne moremo govoriti o razkoraku, v času pred volitvami pa je razkorak pri ženskah višji kot razkorak pri moških. V petem obdobju je največji razkorak med

---

¹³⁰ Vrednosti razkoraka smo izračunali tako, da smo posebej za moške in posebej za ženske od povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posamezni časovni točki za skupino s končano višjo ali visoko šolo in več odšteli povprečno vrednost indeksa opredeljenosti za skupino s končano osnovno šolo ali manj.

družbenoekonomskima skupinama za moške v času pred volitvami. Če v petem obdobju opazujemo samo čas volitev, je spet višji razkorak pri ženskah.

3.3.3.2 RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA GLEDE NA STAROST

Poleg spola smo v našo analizo kot dodatno spremenljivko vpeljali tudi starost. Vpliv starosti se kaže tako na doseženo znanje kot na stopnjo izražanja mnenja. V raziskavah razkoraka v znanju se je kot skupina z višjim političnim znanjem pokazala delovno aktivna skupina (Fraile in Schuman 2010, 11; Fraile 2011, 174), oziroma se je znanje povečevalo s starostjo (Delli Carpini in Keeter 1996, 176). Po drugi strani pa raziskave opredeljenosti kažejo na to, da neodgovore oziroma odgovore "Ne vem" pogosteje izbirajo starejši (Ferber 1966; Gergen in Beck 1966; Glenn 1969; Rapoport 1981; Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990; Novak 2009). Na podlagi predhodnih raziskav tako lahko opazimo, da se znanje kumulativno nabira in z njim bolj razpolagajo starejši, obenem pa upada njihova pripravljenost na izražanje mnenja. Glede na rezultate raziskav političnega znanja vzrok za večjo opredeljenost starejše populacije najbrž ni v pomanjkanju objektivnega znanja, temveč v pomanjkanju subjektivnega znanja (Rapoport 1981; Rapoport 1982) oziroma v izrinjenosti iz javne sfere (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990). Uporaba starosti kot dodatne neodvisne spremenljivke je zato vsekakor smiselna. Ne samo, da ugotovimo, ali se stopnja izražanja mnenja razlikuje med starostnimi skupinami, temveč da opredelimo vpliv volitev na izražanje mnenja pri različnih starostnih skupinah. V prvem delu si bomo najprej ogledali gibanje povprečnih vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na starost v vseh opazovanih točkah¹³¹, v drugem delu pa si bomo ogledali še razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami za vse starostne skupine¹³². Na koncu si bomo ogledali še, kako se je spreminjal razkorak v opredeljenosti med skupino z najvišjim in najnižjim družbenoekonomskim položajem za vsako starostno skupino posebej.

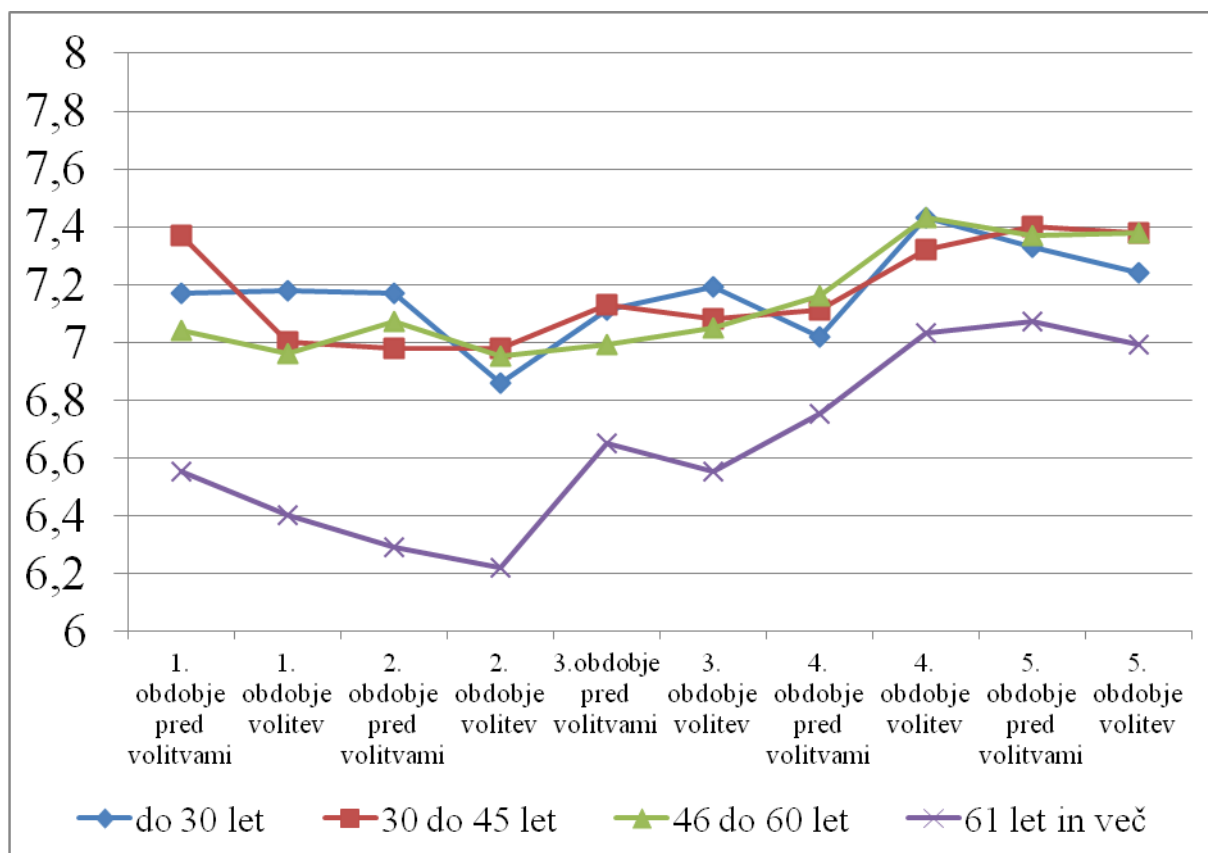
---

¹³¹ Za izračun povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti bomo uporabili funkcijo *Compare Means* v statističnem programu IBM SPSS.

¹³² Oblikovali bomo novo podatkovno bazo in vanjo vnesli povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za vsako starostno skupino posebej za vse časovne točke. Dodali bomo spremenljivke razkoraka v povprečnih vrednostih sestavljenega indeksa opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami za vsako starostno skupino v vseh opazovanih obdobjih. Razkorak bomo izračunali enako kot že razkorak v povprečnih vrednostih glede na družbenoekonomski položaj in glede na spol. Od povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev bomo odšteli povprečno vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti v času pred volitvami. Razkorak med povprečnima vrednostma indeksa opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami bomo izračunali ob pomoči funkcije *Compute* v statističnem programu IBM SPSS. V analizi bomo uporabili utežene podatke.

Slika 3.7: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posameznih obdobjih glede na starost

Slika 3.7 nam prikazuje povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti glede na starostno skupino v posameznih časovnih točkah. Na sliki najprej opazimo, da je bil sestavljen indeks opredeljenosti v vseh časovnih točkah najnižji za najstarejšo starostno skupino, stare 61 let in več. Vijolična linija na sliki tako v vseh časovnih točkah zaseda opazno nižje vrednosti v primerjavi z drugimi skupinami. Rezultati naše analize so tako podobni rezultatom raziskav neopredeljenosti. Tako kot v teh raziskavah so tudi v naši analizi odgovore "Ne vem" pogosteje izbrali starejši. Med drugimi starostnimi skupinami ni velikih razlik. Najvišje vrednosti opredeljenosti tako v različnih časovnih točkah zasedajo različne skupine. Pri tem moramo opozoriti, da so razlike med starostnimi skupinami (razen najstarejše skupine) resnično zelo majhne in obstajajo le na vzorcu. Razkorak v opredeljenosti se tako kaže med najstarejšo starostno skupino in preostalimi skupinami, ne pa med posameznimi starostnimi skupinami. Iz slike 3.7 je razvidno tudi, da se je v četrtem in petem obdobju vijolična linija, ki označuje povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti najstarejše starostne skupine, začela približevati povprečnim vrednostim indeksa opredeljenosti drugih starostnih skupin. Razdalja med vijolično in drugimi linijami je za časovne točke v četrtem in

petem obdobju krajša. To kaže na potencialno zvečanje opredeljenosti za najstarejšo starostno skupino. V času razkorak v izražanju mnenja med starostnimi skupinami upada predvsem zaradi večje opredeljenosti skupine, stare 61 let in več.

Ker nas zanima, kaj se dogaja z opredeljenostjo na politična mnenjska vprašanja za vsako starostno skupino tudi v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami, smo si pogledali tudi razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami (glej Prilogo F.3). Negativne vrednosti na sliki v prilogi prikazujejo nižjo povprečno vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev in s tem manjšo opredeljenost v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Z razliko primerjave razkoraka v povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami glede na družbenoekonomski položaj in glede na spol je ta primerjava glede na starostne skupine veliko manj enoznačna. S tem mislimo predvsem na to, da v enem opazovanem obdobju vse starostne skupine ne izkazujejo bodisi napredka v opredeljenosti bodisi manjše opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Izjema je četrto opazovano obdobje, za katero lahko opazimo, da so vse starostne skupine kazale na večjo opredeljenost v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Razkorak v opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami je za starostne skupine pogosto le minimalen. Na to kaže nizek stolpec, ki prikazuje razkorak. Opaznejši razkorak je opazen predvsem v četrtem obdobju, ko so vse starostne skupine precej napredovale v opredeljenosti, najopazneje najmlajša skupina do 31 let. V prvem opazovanem obdobju je opazen nekoliko večji razkorak v opredeljenosti za starostno skupino od 31 do 45 let, v drugem opazovanem obdobju pa je razkorak v opredeljenosti nekoliko večji za najmlajšo starostno skupino. Za starostne skupine tako lahko opazimo, da se je razkorak v izražanju mnenja v času zmanjšal, obdobje volitev pa nima večjega vpliva na stopnjo opredeljenosti glede na posamezno starostno skupino.

Razlike so tudi v razkoraku v opredeljenosti med najmlajšo in najstarejšo skupino¹³³ v času volitev in v času pred volitvami (glej Prilogo F.4). Razen za peto obdobje, ko sta razkoraka med obema skupinama skoraj enaka v času volitev in v času pred volitvami, opazimo razliko v razkorakih med časom volitev in časom pred volitvami med obema skupinama za preostala štiri obdobja, čeprav ta razlika ni velika. V drugem opazovanem obdobju je razkorak med obema starostnima skupinama manjši v času volitev, v preostalih treh obdobjih: prvem,

---

¹³³ Zaradi boljše preglednosti smo se odločili, da bomo razkorak v opredeljenosti med starostnimi skupinami primerjali samo med najmlajšo in najstarejšo starostno skupino.

tretjem in četrtem, pa je razkorak v opredeljenosti med najmlajšo in najstarejšo starostno skupino večji v času volitev. Obenem opazimo tudi postopno upadanje razkoraka v opredeljenosti med obema starostnima skupinama skozi čas, saj so predvsem v četrtem in petem obdobju ti razkoraki manjši kot v prvih treh obdobjih. Ta razkorak je najmanjši prav v petem obdobju volitev.

V prilogi F.5¹³⁴ smo prikazali še razkorak v opredeljevanju med skupino z družbenoekonomsko najvišjim položajem in skupino z družbenoekonomsko najnižjim položajem v posamezni starostni skupini, tako v času pred volitvami kot v času volitev¹³⁵. Razkoraki v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami so za najstarejše v primerjavi z najmlajšimi višji tako v prvem, drugem kot tretjem obdobju volitev. V četrtem obdobju volitev največji razkorak v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami prav tako opazimo pri najstarejši starostni skupini, a le v času pred volitvami. V četrtem obdobju volitev pa razkoraka v opredeljevanju med družbenoekonomskimi skupinami za najstarejše praktično ni. V petem obdobju je med opazovanimi razkoraki med družbenoekonomskimi skupinami razkorak največji pri najmlajših, in to v času pred volitvami. V petem obdobju volitev pa je razkorak v opredeljenosti med obema družbenoekonomskima skupinama zopet višji pri starejših. Če opazujemo razkorak v opredeljevanju med družbenoekonomskimi skupinami pri najmlajših, opazimo še eno značilnost. Pri mlajših je razkorak v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami pri večini opazovanih obdobj (razen v drugem obdobju) večji v času pred volitvami kot v času volitev. Za najmlajše se je tako razkorak v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami v času volitev zmanjšal. Pri najstarejših je bil razkorak v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami v prvem in tretjem obdobju manjši v času pred volitvami, v drugem, četrtem in petem obdobju pa manjši med volitvami. Vendar so v drugem, tretjem in petem obdobju razlike v velikosti razkoraka v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami za najstarejše v času pred volitvami v primerjavi s časom volitev le manjše.

---

¹³⁴ Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja smo izračunali po funkciji primerjave srednjih vrednosti (*Compare Means*) v statističnem programu IBM SPSS tako, da smo kot neodvisno spremenljivko najprej vnesli stopnjo izobrazbe, na drugi stopnji pa še starostno skupino. Izračuni so bili narejeni za vsako časovno točko v svoji bazi na uteženih podatkih.

¹³⁵ Ker bi prikaz razkoraka med družbenoekonomskimi skupinami za vse starostne skupine v eni sliki pomenil predvsem nepreglednost slike, smo razkorak prikazali le za najmlajšo in najstarejšo starostno skupino. Poleg tega smo tudi že opozorili, da se razkorak v opredeljevanju glede na starost pojavlja med najstarejšo starostno skupino in drugimi skupinami, ne pa med vsemi starostnimi skupinami (glej Sliko 3.7). Za prikaz vrednosti prav najmlajše skupine smo se odločili predvsem zato, ker smo v zadnji podhipotezi predpostavili, da se mlajši opredeljujejo bolj od starejših. Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za vsako stopnjo izobrazbe glede na starostno skupino pa so prikazane v preglednici v Prilogi F.6.

3.3.3.3 RAZKORAK V IZRAŽANJU MNENJA GLEDE NA IZOBRAZBO, SPOL IN STAROST V POSAMEZNEM OPAZOVANEM OBDOBJU

Na stopnjo izražanja mnenja ima poleg družbenoekonomskega položaja vpliv tudi spol in starost anketirancev. Ker smo spol in starost v našo analizo vpeljali kot dodatni spremenljivki, ki nam omogočata neenakosti v izražanju mnenja razumeti tudi intersekcionalno (Hrženjak in Jalušič 2011, 33), nas bolj kot njun posamičen vpliv na izražanje mnenja zanima vpliv družbenoekonomskega položaja tudi glede na starost in spol. V ta namen smo, tako kot smo napovedali že na začetku poglavja, oblikovali novo podatkovno bazo z 32 enotami. Vsaka enota predstavlja skupino glede na njihov družbenoekonomski položaj (4 kategorije), spol (2 kategoriji) in starost (4 kategorije). V vsaki časovni točki smo izračunali povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za vsako opazovano skupino, tako da smo vzorec najprej razdelili glede na družbenoekonomski položaj, potem glede na spol in šele nazadnje na starost¹³⁶. Poleg povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti smo v bazo vnesli tudi nove spremenljivke razkoraka med povprečnimi vrednostmi indeksa opredeljenosti med časom volitev in časom pred volitvami. Vrednost razkoraka smo izračunali tako, da smo za vsako skupino povprečno vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev odšteli povprečno vrednost indeksa opredeljenosti v času pred volitvami¹³⁷. V analizi smo uporabili utežene podatke. Rezultate bomo prikazali za vsako obdobje posebej.

3.3.3.3.1 PRVO OBDOBJE

Najvišjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti v času pred volitvami opazimo za skupino s končano višjo ali visoko šolo, moških, starih med 31 do 45 let (preglednica 3.15). Skoraj vsi anketiranci v tej skupini so se opredelili na vseh osem vprašanj, zajetih v naš indeks. Največja stopnja izražanja mnenja pri tej skupini je skorajda pričakovana. Z analizo primerjave stopenj opredeljenosti glede na posamezne neodvisne dejavnike smo že pokazali, da se bolj opredeljujejo anketiranci z višjim družbenoekonomskim položajem, pa tudi moški in tisti, ki niso v najstarejši starostni skupini. Podobno lahko najvišjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti v času volitev opazimo za skupino s končano višjo ali visoko šolo in več, moških, starih do 30 let. Najvišja povprečna vrednost indeksa opredeljenosti v času volitev je nekoliko nižja kot v času volitev. A to se je že pokazalo v predhodni primerjavi

---

¹³⁶ Za izračun povprečnih vrednosti smo uporabili funkcijo *Compare Means*. Neodvisne spremenljivke smo v analizo vnesli v plasteh, najprej stopnjo izobrazbe, na drugi stopnji spol in v tretji stopnji starostni razred. Analizo smo opravili v statističnem programu IBM SPSS.

¹³⁷ Za izračun razkoraka smo uporabili funkcijo *Compute* v statističnem programu IBM SPSS.

povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti za celoten vzorec, ko je bila opredeljenost v prvem obdobju višja v času pred volitvami kot v času volitev. Po drugi strani lahko najnižjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času pred volitvami opazimo za skupino s končano osnovno šolo ali manj, žensk, starih 61 let in več. Anketiranke v tej skupini so se v povprečju opredelile na šest vprašanj od osmih. Najnižja povprečna vrednost indeksa opredeljenosti v času volitev je prav tako pri skupini s končano osnovno šolo ali manj, žensk, starih 61 let in več.

Preglednica 3.15: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti in razkoraka med povprečnimi vrednostmi glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v prvem obdobju

stopnja izobrazbe	spol	starost	opredeljenost pred volitvami	opredeljenost volitve	razkorak
osnovna šola	moški	do 30 let	7,11	7,28	0,17
		31 do 45 let	7,21	7,28	0,07
		46 do 60 let	7,12	6,74	-0,38
		61 let in več	6,78	6,58	-0,20
	ženske	do 30 let	6,92	7,10	0,18
		31 do 45 let	7,20	6,49	-0,71
		46 do 60 let	6,82	6,63	-0,19
		61 let in več	6,04	5,65	-0,39
poklicna šola	moški	do 30 let	7,16	6,91	-0,25
		31 do 45 let	7,52	7,03	-0,49
		46 do 60 let	7,15	7,43	0,28
		61 let in več	6,83	7,24	0,41
	ženske	do 30 let	6,86	7,43	0,57
		31 do 45 let	6,82	6,53	-0,29
		46 do 60 let	6,80	6,66	-0,14
		61 let in več	6,60	6,80	0,20
srednja šola	moški	do 30 let	7,43	7,33	-0,10
		31 do 45 let	7,58	7,33	-0,25
		46 do 60 let	7,34	7,30	-0,04
		61 let in več	7,25	7,10	-0,25
	ženske	do 30 let	7,16	6,99	-0,17
		31 do 45 let	7,42	7,04	-0,38
		46 do 60 let	7,27	7,10	-0,17
		61 let in več	6,78	6,82	0,04
višja ali visoka šola	moški	do 30 let	7,43	7,55	0,12
		31 do 45 let	7,70	7,48	-0,22
		46 do 60 let	7,27	7,47	0,20
		61 let in več	7,45	7,03	-0,42
	ženske	do 30 let	7,26	7,14	-0,12
		31 do 45 let	7,34	7,30	-0,04
		46 do 60 let	7,04	7,36	0,32
		61 let in več	7,12	6,66	-0,46

V prejšnjem poglavju smo si že ogledali, ali se povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med seboj statistično značilno razlikujejo glede na družbenoekonomski položaj. V tem delu si bomo za vsako časovno točko posebej ogledali ali se povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti med seboj razlikujejo tudi za preostali dve neodvisni spremenljivki, spol in starost, pa tudi glede na interakcijo vseh treh neodvisnih spremenljivk¹³⁸. Izračun smo opravili na uteženih podatkih. Za prvo obdobje pred volitvami se je tako pokazal statistično značilen vpliv vseh treh neodvisnih spremenljivk posebej (stopnja izobrazbe, spol in starost) na povprečno vrednost indeksa opredeljenosti¹³⁹. Za različne stopnje izobrazbe je tako značilna različna stopnja izražanja mnenja, prav tako se povprečna vrednost indeksa opredeljenosti v prvem obdobju pred volitvami razlikuje med moškimi in ženskami ter glede na različno starostno skupino. Na vse to smo že opozorili v prejšnjih poglavjih, kjer smo tudi izpostavili, kateri družbenoekonomski položaj ima najvišjo oziroma najnižjo stopnjo opredeljenosti v posamezni opazovani časovni točki. Podobno smo pokazali, da se bolj opredeljujejo ženske in manj najstarejša starostna skupina. Tokrat pa smo želeli z analizo preveriti, ali se kaže vpliv na stopnjo opredeljenosti tudi v sami interakciji neodvisnih spremenljivk: stopnja izobrazbe, spol in starost. Multivariantna analiza variance za prvo časovno točko pred volitvami je tako razkrila, da se opredeljenost ne razlikuje za nobeno interakcijo spremenljivk. Tako se stopnja izražanja mnenja na populaciji ne razlikuje med posameznimi skupinami glede na interakcijo spola in starostne skupine, niti glede na interakcijo izobrazbe in spola ali glede na interakcijo stopnje izobrazbe in starostno skupino. Neznačilen je bil tudi vpliv interakcije vseh treh spremenljivk: stopnja izobrazbe, spol in starost.

Drugačen vpliv neodvisnih spremenljivk se je pokazal v prvem obdobju v času volitev. V prvem obdobju v času volitev se je prav tako pokazal statistično značilen vpliv glavnih spremenljivk: družbenoekonomski položaj, spol in starost. Povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti se glede na stopnjo izobrazbe, spol in starostno skupino tako razlikujejo tudi na populaciji¹⁴⁰. Se je pa v času volitev pokazala različna stopnja opredeljenosti na populaciji tudi glede na interakcijo spremenljivk stopnja izobrazbe in starostna skupina ($F=3,188$;

---

¹³⁸ Za ta namen smo v statističnem programu IBM SPSS uporabili funkcijo UNIANOVA in opravili multivariantno analizo variance s tremi neodvisnimi spremenljivkami: stopnja izobrazbe, spol in starost. V multivariantni analizi variance je možno upoštevati več pojasnevalnih spremenljivk, obenem je omogočena analiza povezanosti med njimi (Košmelj in drugi 2002, 75).

¹³⁹ Glavni vpliv neodvisnih spremenljivk v modelu analize variance je naslednji: stopnja izobrazbe: $F=12,570$; $p<0,001$; spol: $F=23,618$; $p<0,001$; starost: $F=11,791$; $p<0,001$.

¹⁴⁰ Glavni vpliv neodvisnih spremenljivk v modelu analize variance je naslednji: stopnja izobrazbe: $F=13,839$; $p<0,001$; spol: $F=20,494$; $p<0,001$; starost: $F=7,976$; $p<0,001$.

$p < 0,001$). Med drugimi interakcijami spremenljivk (stopnja izobrazbe in spol ter trojni vpliv stopnja izobrazbe, spol in starost) se ni pokazal statistično značilen vpliv na stopnjo opredeljenosti.

Povprečna vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja je bila v prvem obdobju za celoten vzorec pa tudi za posamezne družbenoekonomske skupine in za oba spola v prvem obdobju nižja v času volitev kot v času pred volitvami v Prilogi F.7 pa opazimo, da to ne velja za vse skupine, ko jih razdelimo glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost. Kot opazimo na sliki v prilogi, rdeča linija, ki prikazuje opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev zaseda vrednosti tako pod vrednostmi modre linije (povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti v času pred volitvami) kot nad njimi. Za lažji pregled, v kateri časovni točki je imela posamezna skupina višjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti, smo v Prilogi F.8 prikazali tudi vrednosti razkoraka v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Najbolj je stopnja opredeljenosti v času volitev upadla pri skupini žensk s končano osnovno šolo ali manj, starih od 31 do 45 let. Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti je bil za to skupino $-0,71$. Ta skupina se je v času pred volitvami v povprečju opredelila na več kot pol vprašanj več v primerjavi s časom volitev. Najbolj pa se je stopnja opredeljenosti povečala v času volitev za skupino žensk s končano poklicno šolo, mlajših od 31 let. Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti je bil za to skupino $0,57$. Ta skupina se je v povprečju opredelila na več kot pol vprašanja več v času volitev kot v času pred volitvami.

3.3.3.3.2 DRUGO OBDOBJE

Najvišjo stopnjo opredeljenosti lahko tudi v drugem obdobju pred volitvami opazimo pri skupini moških z višjo ali visoko stopnjo izobrazbe, mlajših od 30 let (Preglednica 3.16). Presenetljivo drugo najvišjo vrednost indeksa opredeljenosti opazimo za skupino žensk, starejših od 61 let in s končano višjo ali visoko stopnjo izobrazbe. Čeprav so nam primerjave povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj potrdile, da je opredeljenost navadno višja za skupine s končano višjo ali visoko šolo in več, nas je kljub temu presenetila visoka povprečna vrednost indeksa opredeljenosti za to skupino. Primerjava povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti glede na spol in glede na starost, je pokazala, da so ženske in najstarejši tisti, ki bolj izbirajo odgovore "Ne vem". Toda upoštevati moramo, da

je klub velikemu vzorcu v vsaki opazovani časovni točki¹⁴¹, ko ta vzorec razdelimo na 32 skupin, v posameznih skupinah možno le manjše število enot. Glede na to, da smo že pri pregledu razporeditve odgovorov za neodvisne spremenljivke v začetku empiričnega poglavja ugotovili, da so predvsem starejše ženske z visoko izobrazbo malo številčne, potem najbrž ni presenetljivo, da skupina žensk, starejših od 60 let, s končano višjo ali visoko šolo v teh časovni točki, šteje le 14 enot. Iz tega razloga povprečni vrednosti za to skupino ne smemo pripisati prevelikega pomena.

---

¹⁴¹ Bazo za posamezno časovno točko namreč sestavljajo združeni podatki dveh merenj raziskave Politbarometer.

Preglednica 3.16: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti in razkoraka med povprečnimi vrednostmi glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v drugem opazovanem obdobju¹⁴²¹⁴³

stopnja izobrazbe	spol	starost	opredeljenost pred volitvami	opredeljenost volitve	razkorak
osnovna šola	moški	do 30 let	7,37	6,76	-0,61
		31 do 45 let	7,05	7,09	0,04
		46 do 60 let	6,88	6,98	0,10
		61 let in več	6,13	6,64	0,51
	ženske	do 30 let	6,95	6,65	-0,30
		31 do 45 let	6,44	6,14	-0,30
		46 do 60 let	6,69	6,72	0,03
		61 let in več	5,59	5,69	0,10
poklicna šola	moški	do 30 let	7,34	6,98	-0,36
		31 do 45 let	7,05	7,26	0,21
		46 do 60 let	7,32	7,40	0,08
		61 let in več	7,04	6,55	-0,49
	ženske	do 30 let	6,57	6,69	0,12
		31 do 45 let	6,86	6,65	-0,21
		46 do 60 let	7,01	6,62	-0,39
		61 let in več	6,95	5,89	-1,06
srednja šola	moški	do 30 let	7,38	6,99	-0,39
		31 do 45 let	7,32	7,04	-0,28
		46 do 60 let	7,25	7,16	-0,09
		61 let in več	6,75	6,78	0,03
	ženske	do 30 let	6,92	6,71	-0,21
		31 do 45 let	6,97	6,92	-0,05
		46 do 60 let	7,21	6,85	-0,36
		61 let in več	6,83	6,61	-0,22
višja ali visoka šola	moški	do 30 let	7,64	7,43	-0,21
		31 do 45 let	7,25	7,32	0,07
		46 do 60 let	7,40	7,18	-0,22
		61 let in več	7,05	7,10	0,05
	ženske	do 30 let	7,47	7,12	-0,35
		31 do 45 let	7,21	7,24	0,03
		46 do 60 let	7,26	7,10	-0,16
		61 let in več	7,57	6,86	-0,71

¹⁴² Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja smo izračunali ob pomoči funkcije *Compare Means* tako, da smo vzorec razdelili najprej glede na stopnjo izobrazbe, nato glede na spol in nazadnje glede na starost. Izračuni so bili opravljeni v statističnem programu IBM SPSS. Novo pridobljene podatke smo vnesli v na novo oblikovano bazo.

¹⁴³ Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti med posameznimi skupinami smo izračunali na podlagi podatkov v novi bazi, kjer je enota posamezna opazovana skupina (32 enot). Razkorak je bil izračunan ob pomoči funkcije *Compute* tako, da smo od povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti v času volitev odšteli povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti v času pred volitvami v statističnem programu IBM SPSS.

Najnižjo povprečno vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja je tako v času pred volitvami kot v času volitev spet pri skupini žensk, starejših od 61 let, s končano osnovno šolo ali manj. Čeprav je napredek v opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami za to skupino le manjši, pa je vsekakor pomembno, da je napredovala prav skupina, ki je v opredeljevanju najbolj neenaka, se najmanj opredeljuje. Najvišjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti v času volitev pa lahko spet opazimo pri skupini moških, mlajših od 30 let, s končano višjo ali visoko šolo in več. Povprečna vrednost indeksa opredeljenosti v času volitev je za to skupino sicer nekoliko nižja kot v času pred volitvami.

Multivariantna analiza variance¹⁴⁴ je pokazala, da se v drugem obdobju v času pred volitvami na populaciji povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti razlikujejo glede na vse tri neodvisne spremenljivke: stopnjo izobrazbe, spol in starost¹⁴⁵. Statistično značilne različne so povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti tudi glede na interakcijo spremenljivk stopnja izobrazbe in starost ($F=4,605$; $p<0,001$). Različne skupine glede na stopnjo izobrazbe in starost se tako različno opredeljujejo tudi na populaciji. Poleg interakcije stopnje izobrazbe in starostne skupine se kaže značilen vpliv tudi interakcije spremenljivk spol in starost ($F=3,006$; $p<0,05$). Tudi v času volitev imajo statistično značilen vpliv na stopnjo opredeljenosti vse tri neodvisne spremenljivke¹⁴⁶. Kot statistično značilen vpliv pa se je poleg posameznih neodvisnih spremenljivk pokazala tudi interakcija spremenljivk stopnja izobrazbe in spol ($F=2,863$; $p<0,05$). Druge interakcije neodvisnih spremenljivk nimajo statistično značilnega vpliva na stopnjo opredeljenosti.

Ker smo s prejšnjo analizo podatkov že ugotovili, da je povprečna vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev nižja kot v času pred volitvami, je pričakovano, da se podoben trend kaže tudi pri večini posameznih skupin. Rdeča linija v linijskem črtnem grafikonu (glej Prilogo F.9), ki označuje povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti v času volitev, je tako pri večini opazovanih skupin pod modro linijo. Za nekatere skupine pa lahko kljub temu opazimo višjo opredeljenost v času volitev kot v času pred volitvami v drugem opazovanem obdobju. Nekoliko bolj se je opredeljenost povečala za

---

¹⁴⁴ Za ta namen smo opravili multivariantno analizo variance v statističnem programu IBM SPSS. Uporabili smo funkcijo UNIANCOVA in v model poleg odvisne spremenljivke opredeljenost na politična mnenjska vprašanja vnesli še tri neodvisne spremenljivke: stopnja izobrazbe, spol in starost. Uporabili smo utežene podatke.

¹⁴⁵ Glavni vpliv neodvisnih spremenljivk v modelu multivariantne analize variance je naslednji: stopnja izobrazbe: $F=16,286$; $p<0,001$; spol: $F=15,008$; $p<0,001$; starost: $F=5,753$; $p<0,001$.

¹⁴⁶ Glavni vpliv neodvisnih spremenljivk v modelu analize variance je naslednji: stopnja izobrazbe: $F=10,813$; $p<0,001$; spol: $F=25,973$; $p<0,001$ in starost: $F=9,283$; $p<0,001$.

skupino moških, starejših od 60 let, s končano osnovno šolo ali manj. Po drugi strani se je opredeljenost v času volitev najbolj zmanjšala pri skupini žensk, starejših od 60 let, s končano poklicno šolo, in sicer za kar 1,06 povprečne vrednosti, to je dejansko zmanjšanje opredeljenosti za več kot eno vprašanje (glej Prilogo F.10).

3.3.3.3.3 TRETJE OBDOBJE

V tretjem opazovanem obdobju je bila povprečna vrednost sestavljenega indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja v času pred volitvami na celotnem vzorcu približno enake vrednosti kot v času volitev. Spomnimo se, da je bila povprečna vrednost za celoten vzorec v tretjem obdobju pred volitvami 6,87, v času volitev pa 6,90. Stopnja izražanja mnenja na celotnem vzorcu v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami se torej ni spremenila. To pa seveda ne pomeni, da ni prišlo do razlik med časom volitev in časom pred volitvami pri posameznih skupinah.

Preglednica 3.17: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti in razkoraka med povprečnimi vrednostmi glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v tretjem opazovanem obdobju¹⁴⁷¹⁴⁸

stopnja izobrazbe	spol	starost	opredeljenost pred volitvami	opredeljenost volitve	razkorak
osnovna šola	moški	do 30 let	6,44	6,87	0,43
		31 do 45 let	7,25	6,44	-0,81
		46 do 60 let	6,72	6,74	0,02
		61 let in več	6,81	6,39	-0,42
	ženske	do 30 let	7,06	7,22	0,16
		31 do 45 let	6,83	7,02	0,19
		46 do 60 let	6,69	6,69	0,00
		61 let in več	6,09	6,03	-0,06
poklicna šola	moški	do 30 let	7,40	7,30	-0,10
		31 do 45 let	7,10	7,39	0,29
		46 do 60 let	7,00	7,20	0,20
		61 let in več	7,01	7,04	0,03
	ženske	do 30 let	6,41	6,98	0,57
		31 do 45 let	7,01	6,71	-0,30
		46 do 60 let	6,90	6,75	-0,15
		61 let in več	6,67	6,44	-0,23
srednja šola	moški	do 30 let	7,48	7,42	-0,06
		31 do 45 let	7,30	7,28	-0,02
		46 do 60 let	7,37	7,47	0,10
		61 let in več	7,21	7,09	-0,12
	ženske	do 30 let	7,09	7,09	0,00
		31 do 45 let	6,97	7,15	0,18
		46 do 60 let	7,22	7,16	-0,06
		61 let in več	7,06	7,06	0,00
višja ali visoka šola	moški	do 30 let	7,43	7,19	-0,24
		31 do 45 let	7,37	7,34	-0,03
		46 do 60 let	7,52	7,62	0,10
		61 let in več	7,48	7,36	-0,12
	ženske	do 30 let	7,33	7,48	0,15
		31 do 45 let	7,31	7,04	-0,27
		46 do 60 let	7,49	7,39	-0,10
		61 let in več	7,08	7,24	0,16

¹⁴⁷ Povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti tako za čas volitev kot za čas pred volitvami smo izračunali s funkcijo primerjave srednjih vrednosti (*Compare Means*) tako, da smo neodvisne spremenljivke v izračun vnesli v naslednjem vrstnem redu: stopnja izobrazbe, spol in nazadnje starost. Izračun smo naredili v statističnem programu IBM SPSS.

¹⁴⁸ Razkorak med povprečnimi vrednostmi indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev in časom pred volitvami smo izračunali v na novo oblikovani bazi, kjer so bile zbrane povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti za posamezne skupine v obeh časovnih točkah. Razkorak je bil izračunan ob pomoči funkcije *Compute* v statističnem programu IBM SPSS. Od povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti v času volitev smo odšteli povprečno vrednost v času pred volitvami.

Najvišja povprečna vrednost indeksa opredeljenosti je bila v tretjem obdobju pri skupini moških, starih med 46 in 60 let, z višjo ali visoko izobrazbo in več (preglednica 3.17). Spet se je za najbolj opredeljene pokazala skupina moških s končano višjo ali visoko stopnjo izobrazbe, ki niso v najstarejši starostni skupini. Stopnja izražanja mnenja za to skupino se je v času volitev rahlo povečala. Najnižjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti v času pred volitvami in v času volitev opazimo zopet pri skupini žensk, starejših od 60 let, z osnovno šolo ali manj. Povprečna vrednost za to skupino je v obeh časovnih točkah tretjega obdobja višja od vrednosti šest, ista skupina pa se je v drugem obdobju tako v času pred volitvami kot v času volitev v povprečju opredelila na manj kot šest vprašanj.

Za razliko od prvega in drugega opazovanega obdobja se v tretjem obdobju v času pred volitvami z multivariantno analizo variance¹⁴⁹ ni pokazal statistično značilen vpliv vseh treh neodvisnih spremenljivk na opredeljenost. Kot statistično značilna se je tako pokazala razlika v opredeljenosti glede na stopnjo izobrazbe, pa tudi glede na spol¹⁵⁰. Starost pa nima statistično značilnega vpliva ($p=0,091$). Se je pa kot statistično značilna pokazala interakcija spremenljivk stopnja izobrazbe, spola in starosti ($F=3,678$; $p<0,01$). V času volitev so imele na stopnjo opredeljenosti statistično značilen vpliv vse tri neodvisne spremenljivke: stopnja izobrazbe, spol in starost¹⁵¹. Poleg glavnega vpliva vseh treh neodvisnih spremenljivk ima v času volitev statističen vpliv na izražanje mnenja tudi interakcija spremenljivk stopnja izobrazbe in spol ($F=4,487$; $p<0,01$).

Povprečna vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za celoten vzorec je bila v tretjem obdobju približno enake vrednosti v času volitev kot v času pred volitvami (glej Prilogo F.11). Če si na hitro ogledamo sliko v prilogi, lahko za skupine s končano srednjo šolo opazimo prekrivanje rdeče in modre linije. To kaže na podobne povprečne vrednosti v času pred volitvami kot v času volitev. Podobno je opazno tudi za skupine s končano višjo ali visoko šolo z manjšimi odstopanji. Večje razkorake v povprečnih vrednostih oziroma spremembe v opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami opazimo predvsem za štiri skupine (glej Prilogo F.12). Opredeljenost se je v času volitev opazneje povečala pri moških, mlajših od 30 let, z osnovnošolsko izobrazbo (za 0,43), in pri

---

¹⁴⁹ Multivariantna analiza variance je bila opravljena v statističnem programu IBM SPSS ob pomoči funkcije UNIANCOVA. Kot odvisna spremenljivka je bil vnesen indeks opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja in tri neodvisne spremenljivke stopnja izobrazbe, spol in starost. Analiza je bila opravljena na uteženih podatkih.

¹⁵⁰ Glavni vpliv stopnje izobrazbe na opredeljenost je $F=11,506$; $p<0,001$. Glavni vpliv spola na opredeljenost je $F=15,061$; $p<0,001$.

¹⁵¹ Glavni vpliv neodvisnih spremenljivk na opredeljenost je naslednji: stopnja izobrazbe: $F=17,026$, $p<0,001$; spol: $F=5,222$; $p<0,05$ in starostna skupina: $F=3,318$; $p<0,05$.

ženskah, mlajših od 30 let, s poklicno šolo (za 0,57). Opazneje se je ta opredeljenost zmanjšala v času volitev pri skupini moških z osnovnošolsko izobrazbo, in sicer pri starih med 31 in 45 let (za -0,81) ter pri starejših od 61 let (za -0,42). Do največjih razlik v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času med volitvami v primerjavi s časom pred volitvami za tretje obdobje je tako prišlo predvsem pri skupinah moških s končano osnovno šolo ali manj.

3.3.3.3.4 ČETRTO OBDOBJE

Četrto opazovano obdobje je še posebej zanimivo, ker je edino, ko se na celotnem vzorcu kaže višja povprečna vrednost indeksa opredeljenosti v času volitev kot v času pred volitvami. Spomnimo se, da so bila to naša pričakovanja v hipotezi za vsa obdobja. Glede na to, da se je pri preostalih opazovanih obdobjih pokazalo, da je opredeljenost večja v obdobju pred volitvami, in ne v obdobju volitev, domnevamo, da je razlog višje opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami v četrtem obdobju posledica višje opredeljenosti skozi čas.

Preglednica 3.18: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti in razkoraka med povprečnimi vrednostmi glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v četrtem opazovanem obdobju¹⁵²¹⁵³

stopnja izobrazbe	spol	starost	opredeljenost pred volitvami	opredeljenost volitve	razkorak
osnovna šola	moški	do 30 let	7,03	7,65	0,62
		31 do 45 let	7,00	7,22	0,22
		46 do 60 let	7,02	7,06	0,04
		61 let in več	6,90	6,18	-0,72
	ženske	do 30 let	7,04	7,10	0,06
		31 do 45 let	6,85	7,14	0,29
		46 do 60 let	6,64	7,29	0,65
		61 let in več	6,24	6,85	0,61
poklicna šola	moški	do 30 let	6,88	7,40	0,52
		31 do 45 let	7,18	7,18	0,00
		46 do 60 let	7,39	7,63	0,24
		61 let in več	7,09	7,19	0,10
	ženske	do 30 let	6,66	7,02	0,36
		31 do 45 let	6,64	7,46	0,82
		46 do 60 let	7,06	7,33	0,27
		61 let in več	6,49	7,31	0,82
srednja šola	moški	do 30 let	7,31	7,49	0,18
		31 do 45 let	7,45	7,53	0,08
		46 do 60 let	7,39	7,39	0,00
		61 let in več	7,48	7,49	0,01
	ženske	do 30 let	6,78	7,44	0,66
		31 do 45 let	7,12	7,26	0,14
		46 do 60 let	7,31	7,52	0,21
		61 let in več	6,89	7,23	0,34
višja ali visoka šola	moški	do 30 let	7,41	7,61	0,20
		31 do 45 let	7,33	7,40	0,07
		46 do 60 let	7,52	7,57	0,05
		61 let in več	7,51	7,41	-0,10
	ženske	do 30 let	7,40	7,63	0,23
		31 do 45 let	7,18	7,28	0,10
		46 do 60 let	7,35	7,62	0,27
		61 let in več	7,15	7,43	0,28

¹⁵² Povprečne vrednosti so bile izračunane ob pomoči funkcije primerjave srednjih vrednosti (*Compare Means*) tako, da smo najprej vnesli neodvisno spremenljivko stopnja izobrazbe, nato pa na naslednji stopnji (*layer*) spol in zadnji starost. Izračuni so bili narejeni v statističnem programu IBM SPSS.

¹⁵³ Razkorak smo izračunali tako, da smo ob pomoči funkcije *Compute* v statističnem programu IBM SPSS od povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev odšteli povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti v času pred volitvami. Tako smo dobili novo spremenljivko, razkorak.

V četrtem obdobju pred volitvami je najvišja povprečna vrednost indeksa opredeljenosti pri skupini moških, starih med 46 in 60 let, s končano višjo ali visoko šolo in več. Pri tem opozorimo, da je v času pred volitvami pri skupini moških, starih nad 60 let, s končano višjo ali visoko šolo in več, povprečna vrednost indeksa opredeljenosti 7,51, torej je približno enako visoka kot za skupino z najvišjo povprečno vrednostjo indeksa opredeljenosti v četrtem obdobju pred volitvami. Najnižja povprečna vrednost indeksa opredeljenosti je spet pri skupini žensk, starejših od 60 let, s končano osnovno šolo ali manj. V četrtem obdobju volitev pa je najnižja povprečna vrednost indeksa opredeljenosti pri skupini moških, starejših od 60 let, s končano osnovno šolo ali manj. Precej nepričakovano je v četrtem obdobju volitev največja povprečna vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja pri skupini moških, mlajših od 30 let, s končano osnovno šolo ali manj. Najvišja povprečna vrednost za to skupino je tako nepričakovana, ker se je v analizi doslej pokazalo, da se manj opredeljujejo tisti z nižjim družbenoekonomskim položajem. Lahko pa opazimo podobno vrednost opredeljenosti tudi pri nekaterih skupinah žensk in pri nekaterih skupinah z nižjim družbenoekonomskim položajem, čeprav navadno odgovore "Ne vem" več izbirajo, kot smo že rekli, skupine z družbenoekonomsko nižjim položajem, starejši, pa tudi ženske.

Test multivariantne analize variance¹⁵⁴ je razkril, da se v četrtem obdobju volitev na populaciji povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti razlikujejo glede na stopnjo izobrazbe in glede na spol¹⁵⁵. Starostna skupina se podobno kot v tretjem obdobju pred volitvami ni pokazala kot spremenljivka s statistično značilnim vplivom na stopnjo izražanja mnenja ($p=0,072$). Prav tako ni imela v četrtem obdobju pred volitvami statistično značilnega vpliva nobena kombinacija interakcij neodvisnih spremenljivk (stopnje izobrazbe, spola ali starosti). V četrtem obdobju volitev se kaže drugačen vpliv neodvisnih spremenljivk na stopnjo opredeljenosti. Na populaciji se stopnja opredeljenosti razlikuje glede na stopnjo izobrazbe in glede na starostno skupino¹⁵⁶, spol pa ne vpliva statistično značilno na stopnjo opredeljenosti ($p=0,942$). Statistično značilen vpliv na stopnjo izražanja mnenja imajo tudi nekatere interakcije spremenljivk. Tako ima statistično značilen vpliv interakcija spola in starostne skupine ($F=5,233$; $p<0,01$) ter stopnja izobrazbe in starostna skupina ($F=3,229$, $p<0,01$). Na

---

¹⁵⁴ Test analize variance smo opravili ob pomoči funkcije UNIANCOVA v statističnem programu IBM SPSS. Kot odvisno spremenljivko smo vnesli sestavljen indeks opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja in tri neodvisne spremenljivke: stopnjo izobrazbe, spol in starost. Izračun smo naredili na uteženih podatkih. Enako analizo smo opravili na podatkih, zbranih pred volitvami, in podatkih, zbranih v času volitev, na ločenih bazah.

¹⁵⁵ Glavni vpliv stopnje izobrazbe na neodvisno spremenljivko je $F=10,046$; $p<0,001$, vpliv spola pa je $F=15,699$; $p<0,001$.

¹⁵⁶ Glavni vpliv stopnje izobrazbe je $F=8,224$; $p<0,001$ in starosti $F=3,573$; $p<0,05$.

populaciji se razlikuje stopnja izražanja mnenja tudi glede na interakcijo vseh treh spremenljivk: stopnje izobrazbe, spola in starosti ($F=2,826$, $p<0,01$).

Pri tako visoki opredeljenosti, kot jo lahko opazimo prvič v četrtem obdobju volitev, ko so najvišje povprečne vrednosti opredeljenosti že 7,65 na lestvici od 0 do 8, lahko postanemo pozorni na morebitni stekleni strop (Ettema in Kline 1977). Iz linijskega črtnega grafikona (glej Prilogo F.13) je opazno, da je stopnja opredeljenosti v času volitev in v času pred volitvami precej stabilna za skupine s končano višjo ali visoko šolo in več, pa tudi za skupine moških s končano srednjo šolo. Povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti, ki jih v Prilogi F.13 za čas pred volitvami označuje modra črta, za čas volitev pa rdeča črta, se skoraj prekrivajo. Te skupine so tako že dosegle najvišjo možno opredeljenost, dohitevati pa so jih začele tudi nekatere skupine z nižjo stopnjo izobrazbe. Pri teh skupinah namreč opazimo večje razlike v opredeljenosti v času pred volitvami in v času volitev. Večina skupin je v četrtem obdobju v opredeljenosti napredovala v času volitev, skupine, ki dosegajo višje povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti v času pred volitvami, so tako v četrtem obdobju bolj izjema. V četrtem opazovanem obdobju pri več skupinah opazimo precejšen razkorak v stopnji izražanja mnenja v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami (glej Prilogo F.14). Povprečna vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja se je v času volitev najbolj povečala za skupino žensk, starih od 31 do 45 let, s končano poklicno šolo, in za skupino žensk, starejših od 60 let, s končano poklicno šolo. Za obe skupini se je povprečna vrednost indeksa opredeljenosti povečala za več kot 0,8. To predstavlja povečanje opredeljenosti za skoraj eno vprašanje. Za skupino moških, starejših od 60 let, s končano osnovno šolo ali manj, pa se je opredeljenost v času volitev pomanjšala za več kot 0,6 povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti.

3.3.3.3.5 PETO OBDOBJE

Ostalo nam je le še peto obdobje. Zadnje opazovano obdobje je zanimivo tudi zato, ker je to obdobje prvih predčasnih državnozborskih volitev v Sloveniji, ki jih je zaznamovalo tudi aktivirano politično ozračje (Kurdija in skupina 2011c; Novak 2014).

Preglednica 3.19: Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti in razkoraka med povprečnimi vrednostmi glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v petem opazovanem obdobju¹⁵⁷¹⁵⁸

stopnja izobrazbe	spol	starost	opredeljenost pred volitvami	opredeljenost volitve	razkorak
osnovna šola	moški	do 30 let	5,91	8,00	2,09
		31 do 45 let	6,86	7,50	0,64
		46 do 60 let	7,32	7,07	-0,25
		61 let in več	6,43	6,77	0,34
	ženske	do 30 let	7,20	6,33	-0,87
		31 do 45 let	7,21	7,18	-0,03
		46 do 60 let	7,08	7,21	0,13
		61 let in več	6,88	6,73	-0,15
poklicna šola	moški	do 30 let	7,20	7,06	-0,14
		31 do 45 let	7,60	7,70	0,10
		46 do 60 let	7,28	7,48	0,20
		61 let in več	7,19	7,10	-0,09
	ženske	do 30 let	7,47	7,37	-0,10
		31 do 45 let	7,13	7,18	0,05
		46 do 60 let	7,28	7,26	-0,02
		61 let in več	7,02	7,18	0,16
srednja šola	moški	do 30 let	7,59	7,39	-0,20
		31 do 45 let	7,54	7,70	0,16
		46 do 60 let	7,63	7,51	-0,12
		61 let in več	7,47	7,44	-0,03
	ženske	do 30 let	7,31	7,23	-0,08
		31 do 45 let	7,27	7,14	-0,13
		46 do 60 let	7,54	7,41	-0,13
		61 let in več	7,47	7,26	-0,21
višja ali visoka šola	moški	do 30 let	7,85	7,04	-0,81
		31 do 45 let	7,55	7,33	-0,22
		46 do 60 let	7,59	7,51	-0,08
		61 let in več	7,52	7,41	-0,11
	ženske	do 30 let	7,30	7,12	-0,18
		31 do 45 let	7,45	7,22	-0,23
		46 do 60 let	7,57	7,47	-0,10
		61 let in več	7,36	7,33	-0,03

¹⁵⁷ Povprečne vrednosti za posamezno skupino smo izračunali ob pomoči funkcije primerjave srednjih vrednosti (*Compare Means*) v statističnem programu IBM SPSS. V izračun smo kot prvo neodvisno spremenljivko najprej vnesli stopnjo izobrazbe, nato pa na naslednji stopnji spol in na zadnji stopnji starost.

¹⁵⁸ Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti smo izračunali ob pomoči funkcije *Compute* v statističnem programu IBM SPSS. Vrednost smo izračunali tako, da smo od povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti v času volitev odšteli povprečno vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času pred volitvami.

V času pred volitvami je najvišjo vrednost indeksa opredeljenosti dosegala skupina moških, mlajših od 30 let, s končano višjo ali visoko šolo in več. Najnižjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti v času pred volitvami pa opazimo pri moških, mlajših od 30 let, s končano osnovno šolo ali manj. To je tudi edina skupina, ki ima povprečno vrednost indeksa opredeljenosti nižjo od šest v petem obdobju v času pred volitvami. Le še pri treh skupinah v petem obdobju pred volitvami opazimo povprečno opredeljenost manj kot na sedem vprašanj od osmih. Najnižjo stopnjo opredeljenosti v času volitev pa opazimo pri skupini žensk, mlajših od 30 let, z osnovno šolo ali manj. Presenetljivo je predvsem to, da najvišjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti v času volitev opazimo pri skupini moških, mlajših od 30 let, s končano osnovno šolo ali manj. To je tista skupina, ki je imela v času pred volitvami najnižjo stopnjo opredeljenosti. Povprečna vrednost indeksa opredeljenosti v času volitev pa je za to skupino kar 8. To pomeni, da so se vse enote (vsi moški, mlajši od 30 let, s končano osnovno šolo ali manj) opredelile na vseh osem vprašanj. Pri tem naj poudarimo, da četudi gre za isto skupino, ki se je v času pred volitvami najmanj opredelila, v času volitev pa se je opredelila na vsa vprašanja, to niso isti posamezniki. Primerjavo povprečij lahko na danih podatkih delamo samo na generirani ravni.

V petem obdobju pred volitvami je test multivariantne analize variance¹⁵⁹ pokazal, da se povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti razlikujejo na populaciji tako glede na stopnjo izobrazbe kot tudi glede na starostno skupino¹⁶⁰. Vpliv spola se ni pokazal kot statistično značilen ($p=0,621$). Poleg ločenega vpliva stopnje izobrazbe in starostne skupine pa je imela v času pred volitvami statističen vpliv na stopnjo izražanja mnenja tudi interakcija vseh treh neodvisnih spremenljivk: stopnje izobrazbe, spola in starostne skupine ($F=3,938$; $p<0,001$). V petem obdobju v času volitev se zopet kaže statistično značilen vpliv vseh treh neodvisnih spremenljivk na stopnjo opredeljenosti¹⁶¹. Poleg razlik v opredeljenosti na populaciji glede na posamezne neodvisne spremenljivke, pa lahko opazimo tudi statistično značilen vpliv interakcij nekaterih spremenljivk. Tako se na populaciji stopnja opredeljenosti razlikuje tudi glede na interakcijo spola in starosti ($F=4,034$; $p<0,01$) in, to nas še bolj zanima, tudi glede na

---

¹⁵⁹ Multivariantno analizo variance smo opravili ob pomoči funkcije UNIANCOVA v statističnem programu IBM SPSS. Kot odvisno spremenljivko smo vnesli sestavljeni indeks opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja. V analizo smo zajeli tudi tri neodvisne spremenljivke, in sicer stopnjo izobrazbe, spol in starost. Izračune smo opravili na uteženih podatkih in posebej na podatkih, zbranih v času pred volitvami, ter podatkih, zbranih v času volitev.

¹⁶⁰ F-statistika vpliva stopnje izobrazbe na stopnjo opredeljenosti je bila 15,571; $p<0,001$. F-statistika starostne skupine je bila manjša, 3,379; $p<0,05$.

¹⁶¹ Glavni vpliv neodvisnih spremenljivk na opredeljenost je naslednji: stopnja izobrazbe: $F=4,570$, $p<0,01$; spol: $F=11,237$; $p<0,01$ in starost: $F=3,576$; $p<0,05$.

interakcijo izobrazbe in spola ($F=3,393$; $p<0,05$). Statistično značilen pa je tudi vpliv interakcije vseh treh neodvisnih spremenljivk: družbenoekonomskega položaja, spola in starosti na stopnjo izražanja mnenja v petem obdobju volitev ($F=3,470$; $p<0,01$).

V Prilogi F.15 so na linijskem črtnem grafikonu prikazane povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev in v času pred volitvami. Predvsem pri skupinah s končano poklicno šolo in skupinah s končano srednjo šolo opazimo približno prikrivanje modre in rdeče linije. To kaže na enako opredeljenost v času volitev in v času pred volitvami. Večjih razlik tudi ni med povprečnimi vrednostmi, ki jih zasedajo skupine s končano poklicno, srednjo ali višjo in visoko šolo ali več. Večina povprečnih vrednosti za te skupine je namreč v ozkem pasu slike. Opazimo pa rahlo valovanje linij, kar kaže na večjo opredeljenost moških v primerjavi z ženskami na vsaki stopnji izobrazbe (prve štiri vrednosti pri vsaki stopnji izobrazbi, ki označujejo povprečne vrednosti za moške, se zdijo nekoliko višje kot druge štiri povprečne vrednosti pri vsaki izobrazbi, ki označujejo ženske vrednosti). Obenem so pri vsaki stopnji izobrazbe za vsak spol povprečne vrednosti razporejene tako, da prikazujejo naraščanje povprečnih vrednostih v obdobju delovne aktivnosti, ter upad povprečnih vrednosti na starost (povprečne vrednosti so razporejene v obliki nekakšne krivulje). Nekoliko bolj različne povprečne vrednosti so pri skupini s končano osnovno šolo ali manj. Razlike so tako med povprečnimi vrednostmi indeksa opredeljenosti v času volitev in v času pred volitvami, med moškimi in ženskami, pa tudi med starostnimi skupinami. Dodatno lahko opazimo, da so povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti različne za skupino s končano osnovno šolo ali manj v primerjavi z drugimi družbenoekonomskimi skupinami.

Za peto obdobje smo že na podlagi primerjave povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za celoten vzorec ugotovili, da v času volitev ni bilo razlik v opredeljenosti v primerjavi s časom pred volitvami. To je moč razbrati tudi s stolpčnega grafičnega prikaza razkorakov v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami (glej Prilogo F.16). Pri večini skupin je prišlo le do manjših razlik v stopnji izražanja mnenja, je pa nekaj tudi takih, kjer so te razlike precej velike, sploh v primerjavi z razkoraki v povprečnih vrednostih v predhodnih obdobjih. Tako se je opredeljenost v času volitev opazneje povečala za moške, stare med 31 in 45 let, z osnovnošolsko izobrazbo (za 0,64), in za moške, starejše od 60 let, z osnovnošolsko izobrazbo (za 0,34). Opredeljenost se je v času volitev opazneje zmanjšala pri skupini moških,

mlajših od 30 let, s končano višjo ali visoko šolo in več (za -0,81), in pri skupini žensk, mlajših od 30 let, z osnovnošolsko izobrazbo (za -0,87). Največji razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja pa opazimo pri skupini moških, mlajših od 30 let, s končano osnovno šolo ali manj (za 2,09). To pomeni, da so se moški, mlajši od 30 let, s končano osnovno šolo ali manj, v povprečju v petem obdobju v času volitev opredelili na dve vprašanji več kot v času pred volitvami. To je tudi največji razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami, kar smo jih opazili v naši analizi. Zakaj je nastal razmeroma velik razkorak v opredeljevanju ravno pri tej skupini, je težko pojasniti. Raziskave neopredeljenosti so že pokazale, da so se moški in mlajši bolj pripravljene opredeljevati (na primer Rapoport 1981; Rapoport 1982; Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990). Poleg tega nekatere analize kažejo tudi na to, da so moški v primerjavi z ženskami bolj pripravljene ugibati, kot priznati neznanje (Mondak in Anderson 2004, 497). Peto obdobje volitev, ki označuje čas prvih predčasnih volitev v državni zbor RS in čas aktiviranega političnega ozračja (Kurdija in skupina 2011c) je tako lahko dodatno spodbudilo k opredeljevanju skupino, ki je najbolj nagnjena k vzpostavljanju pozitivnega vtisa pri anketarju (Bishop v Uhan 1998, 104). Rezultat tega vpliva pa je bilo največje povečanje opredeljenosti pri skupini moških s končano osnovno šolo ali manj.

3.3.3.3.6 NAJBOLJ IN NAJMANJ OPREDELJENE SKUPINE

Ob koncu pregleda rezultatov bomo opravili še pregled povprečnih vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v posamezni opazovani točki. Za ta namen smo oblikovali preglednico 3.20¹⁶². V njej smo zapisali, katere skupine (glede na doseženo stopnjo izobrazbe, spol in starostno skupino) so v posamezni časovni točki dosegle najvišjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti. Poleg skupine z najvišjo povprečno vrednostjo indeksa opredeljenosti nas je zanimala tudi skupina, ki je dosegla najnižjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti v posamezni časovni točki, ter razkorak v stopnji opredeljenosti med obema skupinama. Iz podatkov v preglednici lahko razberemo določene trende, na katere smo opozorili že skozi celotno analizo. V večini opazovanih časovnih točk so se v največji meri opredeljevali tisti z najvišjim družbenoekonomskim položajem, moški, ki ne sodijo v najstarejšo starostno

---

¹⁶² Preglednico smo oblikovali na podlagi analize, ki smo jo opravili v poglavju Razkorak v izražanju mnenja glede na izobrazbo, spol in starost v posameznem opazovanem obdobju.

skupino. Tako je bilo v prvem, drugem in tretjem obdobju ter v četrtem in petem obdobju v času pred volitvami. Izjemo tu predstavljata četrto obdobje volitev ter peto obdobje volitev, ko sta se v obeh primerih v največji meri opredelili skupini s končano osnovno šolo ali manj, moških, mlajših od 30 let. Četrto in peto obdobje volitev nedvomno predstavljata posebni obdobji. Četrto obdobje volitev je drugačno, ker glede na analizirane podatke opazimo trend splošnega dviga opredeljenosti ravno med četrtem obdobjem pred volitvami in četrtem obdobjem volitev. Peto obdobje volitev pa zaznamuje čas prvih predčasnih volitev v državni zbor RS. Z zvečanjem povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti od četrtega obdobja volitev naprej je tudi večja verjetnost, da smo pri raziskovanju naleteli na stekleni strop (Ettema in Kline 1977), ko skupine z nižjim družbenoekonomskim položajem dohitijo skupine z višjim družbenoekonomskim položajem. Če primerjamo še skupine z najnižjimi povprečnimi vrednostmi indeksa opredeljenosti, opazimo, da so bile to v prvem, drugem, tretjem in pa četrtem obdobju samo v času pred volitvami skupina s končano osnovno šolo ali manj, žensk, starejših od 60 let. To je tudi skupina, za katero se je skozi analize kazalo, da bolj izbira odgovore "Ne vem".

Kot skupina z družbenoekonomsko najnižjim položajem se je tako pokazala skupina neizobraženih starejših žensk, na to opozarjajo tudi nekatere druge avtorice (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990; Hlebec in drugi 2010). Izjema je četrto obdobje volitev, ko se je najmanj opredelila skupina s končano osnovno šolo ali manj, moških, starejših od 60 let. V petem obdobju pa se je v obdobju volitev najmanj opredelila skupina s končano osnovno šolo ali manj, žensk, mlajših od 30 let; v obdobju pred volitvami pa skupina s končano osnovno šolo ali manj, moških, mlajših od 30 let. V petem obdobju se je tako ista skupina (moški s končano osnovno šolo ali manj, stari do 30 let) v času pred volitvami najmanj opredelila, v času volitev pa najbolj. Za to skupino, čeprav jo lahko na podlagi razpoložljivih podatkov primerjamo zgolj na generirani ravni, opazimo precejšen napredek v opredeljevanju ravno v času prvih predčasnih državnozborskih volitev.

Še na en način smo preverili, do kakšnega razkoraka prihaja med družbenoekonomskimi skupinami v opredeljevanju v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Za vsako opazovano časovno točko smo izračunali razkorak v opredeljevanju med skupino, ki se je opredelila najbolj in skupino, ki se je opredelila najmanj¹⁶³. Kot lahko razberemo iz podatkov

---

¹⁶³ Takšna primerjava je sicer nekoliko problematična, ker se ni v vseh časovnih točkah ista skupina kar najbolj opredelila, oziroma se ni v vseh časovnih točkah ista skupina najmanj opredelila. Nam pa je ta primerjava

v preglednici 3.20, je največji razkorak opazen v drugem obdobje pred volitvami, 2,05. Najmanjši razkorak pa je v četrtem obdobju pred volitvami, 1,28. Če si ogledamo še vsako obdobje posebej, opazimo, da je bil razkorak med skupino, ki se je najbolj opredeljevala, in skupino, ki se je najmanj opredeljevala, večji v času pred volitvami v drugem obdobju in pa v petem obdobju. Razkorak pa je bil večji v času volitev v prvem, tretjem in četrtem obdobju, torej v času, ko bi bil s stališča vplivanja na svojo prihodnost zaželen manjši razkorak v opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami. S tem smo sklenili pregled opredeljenosti in gibanja izražanja mnenja v času volitev in v času pred volitvami za vsa obdobja, tako glede na družbenoekonomski položaj kot z uvedbo dodatnih neodvisnih spremenljivk spol in starost. V naslednjem poglavju bomo opravili pregled dobljenih rezultatov.

---

ponudila dodaten pogled na razkorak v opredeljevanju med družbenoekonomskimi skupinami, zato smo jo obdržali.

Preglednica 3.20: Skupine glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost z najvišjo in najnižjo povprečno vrednostjo sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posameznih opazovanih časovnih točkah z razkorakom med najvišjo in najnižjo povprečno vrednostjo indeksa

časovna točka	skupina z najvišjo opredeljenostjo			vrednost	skupina z najnižjo opredeljenostjo			vrednost	razkorak
	izobrazba	spol	starost		izobrazba	spol	starost		
1. obdobje pred volitvami	višja/ visoka	moški	31–45 let	7,70	osnovna	ženske	61 let in več	6,04	1,66
1. obdobje volitev	višja/ visoka	moški	do 30 let	7,55	osnovna	ženske	61 let in več	5,65	1,9
2. obdobje pred volitvami	višja/ visoka	moški	do 30 let	7,64	osnovna	ženske	61 let in več	5,59	2,05
2. obdobje volitev	višja/ visoka	moški	do 30 let	7,40	osnovna	ženske	61 let in več	5,69	1,71
3. obdobje pred volitvami	višja/ visoka	moški	46-60 let	7,52	osnovna	ženske	61 let in več	6,09	1,43
3. obdobje volitev	višja/ visoka	moški	46-60 let	7,62	osnovna	ženske	61 let in več	6,03	1,59
4. obdobje pred volitvami	višja/ visoka	moški	46-60 let	7,52	osnovna	ženske	61 let in več	6,24	1,28
4. obdobje volitev	osnovna	moški	do 30 let	7,65	osnovna	moški	61 let in več	6,18	1,47
5. obdobje pred volitvami	višja/ visoka	moški	do 30 let	7,85	osnovna	moški	do 30 let	5,91	1,94
5. obdobje volitev	osnovna	moški	do 30 let	8,00	osnovna	ženske	do 30 let	6,33	1,67

4 RAZPRAVA

Za nami je obsežna analiza primerjave izražanja mnenja v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami glede na družbenoekonomski položaj in, dodatno, glede na spol in starost. V razpravi bomo poskušali opraviti pregled te obsežne analize, ki jo lahko povzamemo v treh točkah:

1. primerjava izražanja mnenja v anketnem položaju v času volitev, ko imamo na voljo več političnih informacij, in v času pred volitvami,
2. primerjava izražanja mnenja v anketnem položaju glede na družbenoekonomski položaj in primerjava razkoraka v stopnji izražanja mnenja med družbenoekonomskimi skupinami v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami ter
3. primerjava izražanja mnenja v anketnem položaju z upoštevanjem dodatnih spremenljivk, glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost ter primerjava razkoraka v stopnji izražanja mnenja glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami.

Takšna razdelitev analize je bila smiselna glede na postavljeno hipotezo v disertaciji. Toda pridobljene rezultate je treba še sintetizirati in povzeti. Za namene razprave bomo na tem mestu hipotezo še enkrat ponovili: **s povečevanjem informacij v množičnih občilih v času politične kampanje posamezne družbene skupine prevzemajo te informacije različno hitro, to pa se empirično pokaže kot razkorak v deležih opredeljenih anketirancev pri političnih anketnih kazalcih.**

Za lažjo analizo podatkov smo pred empiričnim delom generalno hipotezo razdelili še na 3 podhipoteze, ki opredeljujejo vpliv konkretnih dejavnikov. Za lažji povzetek rezultatov na tem mestu ponavljamo tudi te:

1. Anketiranci se do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj bolj opredeljujejo v obdobju volitev kot v obdobju vladanja.

2. Do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj se bolj opredeljujejo družbenoekonomske skupine z višjim položajem v primerjavi z družbenoekonomskimi skupinami z nižjim položajem.
3. V obdobju kampanje je razlika v izražanju mnenja na politična in aktualna mnenjska vprašanja med bolj izobraženimi in manj izobraženimi večja.

Analizo smo dopolnili z dvema dodatnima hipotezama, s katerima smo v analizo vpeljali neodvisni spremenljivki spol in starost:

1. Do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj se bolj opredeljujejo moški kot ženske.
2. Do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj se bolj opredeljuje mlajši kot starejši.

V prvi podhipotezi smo tako predpostavili, da se bo opredeljenost anketirancev povečala v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. Za obdobje volitev je namreč značilen čas kampanje, ki proizvaja nove informacije in sporočila, namenjena potencialnim volivcem (Holbrook 2006). Številne raziskave so že potrdile, da se v obdobju volilne kampanje poveča informiranost in politično znanje volivcev (na primer: Moore 1987; Lemert 1993; Kwak 1999; Eveland in Scheufele 2000; Holbrook 2002; Liu in Eveland 2005 ...). Glede na to, da je opredeljevanje na mnenjska vprašanja povezano tudi s političnim znanjem (Rapoport 1981; Rapoport 1982; Krosnick in Milburn 1990, 50–51), smo domnevali, da bo imelo povečanje informacij in aktivirano politično ozračje v času kampanje pozitiven vpliv tudi na opredeljevanje anketirancev. Ne nazadnje se je to skozi čas pri posameznih vprašanjih, kot je na primer vprašanje strankarskih preferenc in vprašanje politične orientacije, že potrdilo (Novak 2014). Kljub naši predpostavki se to v naši analizi ni potrdilo. Naša predpostavka, da se bo stopnja opredeljenosti (višja povprečna vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja) povečala v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami, se je namreč potrdila le za četrto obdobje. V tretjem obdobju je bila opredeljenost sicer prav tako nekoliko višja v času volitev, a je razlika premajhna, da bi lahko govorili o različni stopnji opredeljenosti. Prav tako je bila razlika v stopnji opredeljenosti v času volitev in v času pred volitvami premajhna v petem opazovanem obdobju. Za prve in druge opazovane volitve pa je bila opredeljenost višja v času pred volitvami kot v času volitev. Glede na to, da se je naša predpostavka potrdila le v enem primeru, moramo predpostaviti tudi druge možne razlage za višjo opredeljenost v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami za četrto obdobje.

Spomnimo se, da so bili podatki za čas pred volitvami za četrto obdobje zbrani leta 2005, volitve v četrtem obdobju pa so potekale leta 2008. Poleg tega smo opazili opazno višjo stopnjo opredeljenosti tudi v petem obdobju (tako v času volitev kot v času pred volitvami), opredeljenost v prvem, drugem in tretjem obdobju pa je bila nekoliko nižja. Na podlagi te ugotovitve smo že sklepali o trendu večjega opredeljevanja anketirancev skozi čas. Prelom v večjem opredeljevanju pa je očitno nastopil ravno med četrnim obdobjem pred volitvami in četrnim obdobjem volitev. Razlog za večje opredeljevanje anketirancev v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami za četrto obdobje je tako lahko tudi v večanju opredeljevanja v 23 letih samostojnosti in demokratičnega sistema.

Če je možna razlaga za višje opredeljevanje v času volitev za četrto obdobje na splošnem zvečanju opredeljenosti skozi čas, ostaja odprto vprašanje, kako pojasniti nižjo stopnjo opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami za preostala obdobja (predvsem prvo in drugo obdobje). Možno je, da se zaradi množice različnih, konfliktnih sporočil v obdobju kampanje (Holbrook 2002) anketiranci težje odločajo in mnenjsko opredeljujejo. Vsaka stranka se želi predstaviti v najboljši luči, stranke pa kljub predpostavki o večji diferenciaciji v programih zaradi večstrankarskega sistema v obdobju volitev poudarjajo iste tematike (Kustec Lipicer in drugi 2011; Zajc in drugi 2012). Podobno je potrdila tudi analiza, ki jo je opravila Fraile, ko je primerjala raven političnega znanja med državami članicami Evropske unije (2013a). Ko se število strankarskih kandidatov na volitvah precej poveča, je težko potegniti razliko med njimi. Presežek informacij v večstrankarskih sistemih tako volivcem preprečuje, da bi lahko razbrali informacije, ki jih potrebujejo v omejenem časovnem obdobju. Učinek infromiranja pa postane negativen (Fraile 2013a, 122, 133). Po drugi strani je analiza volilnih programov slovenskih parlamentarnih strank skozi zgodovino demokratičnih parlamentarnih volitev v Sloveniji pokazala, da so si vsebinske prioritete strank podobne, značilna je visoka stopnja skladnosti in uniformnosti tako volilnih vsebin kot stališč¹⁶⁴ (Zajc in drugi 2012, 41). Predpostavljena diferencirana sporočila političnih strank v času kampanje (McCann in Lawson 2006,14; Fraile 2013a) niso dovolj diferencirana, da bi anketirancem omogočila lažjo odločitev pri izbiri odgovora na politična mnenjska vprašanja, oziroma so preveč diferencirana, da bi lahko volivci izluščili najbolj

---

¹⁶⁴ Povprečni profili parlamentarnih strank so si bili čez čas izrazito podobni. V volilnih programih ni razlik glede "izpostavljanja vsebin s področij blaginje in kakovosti življenja, mednarodnih odnosov ter pravic in svoboščin" (Zajc in drugi 2012, 82). Pri vseh programih je tako v povprečju največ pozornosti namenjene blaginji in kakovosti življenja, potem pa mednarodnim odnosom ter pravicam in svoboščinam. Največ razlik je bilo pri gospodarskih politikah, političnem sistemu, družbenih skupinah in, ne nazadnje, družbenih odnosih, a so bile tudi tu razlike "razmeroma majhne" (Zajc in drugi 2012, 82).

potrebne informacije (Fraile 2013a, 133). Obenem pa lahko sporočila v času kampanje proizvedejo tudi konfliktne informacije, s tem ko strankarski predstavniki različna stališča predstavljajo kot edino pravo izbiro. Kot je opredelil že Zaller (2003), anketiranci težje izberejo svoje stališče, ko so soočeni z množico konfliktnih informacij. Več informacij tako za anketiranca lahko pomeni težjo, in ne lažje izbere.

Tu moramo torej zavrniti našo prvo podhipotezo, da se anketiranci do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj bolj opredeljujejo v obdobju volitev kot v obdobju vladanja.

V drugi podhipotezi smo predpostavili, da se bo višji družbenoekonomski položaj bolj opredeljeval na politično mnenjska vprašanja od nižjega družbeno ekonomskega položaja. Ker smo za indikator družbenoekonomskega položaja opredelili stopnjo izobrazbe, smo to hipotezo preverili s primerjavo stopnje opredeljenosti glede na stopnjo izobrazbe. Raziskave razkoraka v znanju so potrdile, da z več znanja razpolagajo skupine z višjim družbenoekonomskim položajem (na primer Tichenor in drugi 1970; Gandy in El Waylly 1985; Moore 1987; Delli Carpini in Keeter 1991; Lemert 1993; Delli Carpini in Keeter 1996; Rhine in drugi 2001; Holbrook 2002 ...). Prav tako so se tisti z višjim znanjem in višjo stopnjo izobrazbe tudi bolj opredeljevali na anketna vprašanja (Ferber 1956; Almond 1960; Campbell in drugi 1960; Stillman in drugi 1960; Francis in Busch 1975; Converse 1976; Faulkenbeery in Mason 1978; Bishop, Oldendick in Tuchfarber 1980; Judd in drugi 1981; Rapoport 1981; Reese in Miller 1981; Sigelman 1981; Rapoport 1982; Smith 1982; Krosnick in Milburn 1990; Delli Carpini in Keeter 1996; Schuman in Presser 1996; Novak 2013). Enak trend se kaže tudi v naši analizi. Tako smo lahko za celoten vzorec (vseh deset opazovanih časovnih točk skupaj) za prvo obdobje pred volitvami, prvo obdobje volitev, drugo obdobje pred volitvami, drugo obdobje volitev, tretje obdobje pred volitvami, tretje obdobje volitev, četrto obdobje pred volitvami, četrto obdobje volitev in peto obdobje pred volitvami opazili najvišjo povprečno vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja pri skupini z višjo ali visoko stopnjo izobrazbe in več, najnižjo povprečno vrednost pa pri skupini z osnovno šolo ali manj. Edina izjema je peto obdobje volitev, ki so ga zaznamovale prve predčasne volitve v državni zbor RS. Za to obdobje lahko sicer še vedno opazimo najnižjo stopnjo opredeljenosti pri skupini z najnižjo stopnjo izobrazbe oziroma z najnižjim družbenoekonomskim položajem. Najvišjo povprečno vrednost opredeljenosti pa smo opazili pri skupini s končano srednjo šolo. Vendar je bila povprečna vrednost indeksa opredeljenosti

za to skupino le za malenkost višja od povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti za skupino s končano poklicno šolo in za skupino s končano višjo ali visoko šolo in več (obe skupini sta imeli isto povprečno vrednost indeksa opredeljenosti). V vseh opazovanih časovnih točkah smo opazili statistično značilno različno stopnjo izražanja mnenja med skupino s končano osnovno šolo ali manj in drugimi družbenoekonomskimi skupinami (skupino s končano poklicno osnovno šolo, skupino s končano srednjo šolo in skupino s končano višjo ali visoko šolo in več). Vendar je bila ta razlika le majhna. V nekaterih časovnih točkah smo opazili statistično značilno različno stopnjo opredeljevanja tudi med drugimi skupinami. Tu moramo poudariti, da se glavna razlika v stopnji opredeljevanja kaže med skupino z najnižjim družbenoekonomskim položajem in drugimi družbenoekonomskimi skupinami.

Drugo podhipotezo, da se do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj bolj opredeljujejo bolj izobraženi v primerjavi z manj izobraženimi, ne zavrnamo. Hkrati pa opozarjamo, da se glavna razlika v opredeljevanju kaže med skupino z najnižjim družbenoekonomskim položajem in ostalimi.

S tem, ko nismo zavrgli podhipotezo, da se bolj opredeljujejo skupine z višjim družbenoekonomskim položajem v primerjavi s skupinami z nižjim družbenoekonomskim položajem, smo hkrati predpostavili tudi, da je med tema dvema skupinama razkorak v opredeljevanju. Prvotna hipoteza razkoraka v znanju predpostavlja, da se v obdobju povečanja informacij in obveščanja razkorak v znanju med družbenoekonomskimi skupinami povečuje, ker družbenoekonomske skupine z višjim položajem hitreje napredujejo v znanju. Nas je zanimalo, ali do podobnega primera pride tudi pri izražanju mnenja na anketna vprašanja. Razkorak v stopnji opredeljenosti med skupino z najvišjim in najnižjim položajem je bil večji v času volitev v prvem in tretjem obdobju, v drugih obdobjih pa je bil višji v času pred volitvami. Na zmanjšanje razkoraka v opredeljevanju v času volitev je v drugem in petem obdobju vplival upad opredeljenosti v času volitev pri skupini z najvišjim družbenoekonomskim položajem, v četrtem obdobju pa je bil dvig opredeljenosti za skupino z višjim družbenoekonomskim položajem manjši kot za skupino z najnižjim družbenoekonomskim položajem.

Nasprotujoče si informacije v času volitev so očitno bolj vplivale na skupino z družbenoekonomsko najvišjim položajem (vsaj v drugem, četrtem in petem obdobju). Kot sta poudarila že Krosnick in Milburn, so lahko bolj izobraženi posamezniki in tisti z več znanja manj pripravljeni podati preproste posplošljive odgovore na kompleksna politična vprašanja

(Krosnick in Milburn 1990, 64). Volivci, ki imajo razmeroma dobro znanje o političnem dogajanju, tako bolj verjetno oblikujejo mnenje v povezavi z različnimi tematikami, a manj verjetno podajo svoj pogled na tematike, za katere menijo, da o njih niso dovolj informirani, ali v primerih, ko menijo, da med danimi odgovori ni primerne izbire (Delli Carpini in Keeter 1996, 231). To bi bila tudi verjetna razlaga predvsem za peto obdobje volitev, ki predstavlja obdobje prvih predčasnih parlamentarnih volitev in zajema obdobje tako finančne kot politične krize. V petem opazovanem obdobju za skupino s končano osnovno šolo ali manj in skupino s srednjo šolo ali več sploh ni prišlo do razlik v stopnji opredeljenosti od časa pred volitvami do časa volitev, oziroma je bila povprečna vrednost opredeljenosti nesignifikantno večja (glej Prilogo E.21). Za skupino s končano srednjo šolo in predvsem za skupino s končano višjo ali visoko šolo in več pa lahko rečemo, da je stopnja opredeljenosti v času volitev opazno upadla v primerjavi s časom pred volitvami. Podobno se je zgodilo tudi v drugem opazovanem obdobju, ko je skupini s končano višjo ali visoko šolo in več opredeljenost upadla v času volitev v primerjavi s skupino s končano osnovno šolo. V četrtem obdobju volitev je bil napredek v opredeljevanju v obdobju volitev večji za skupino s končano osnovno šolo ali manj kot za skupino s končano višjo ali visoko šolo in več. Obdobje kampanje je tako lahko ponudilo nove kompleksne informacije in dani odgovori na anketna vprašanja so bili morda preveč splošni, da bi tisti z več znanja lahko svoje mnenje izrazili. Hkrati lahko opazimo tudi, da so se z višjo stopnjo opredeljevanja v četrtem in petem opazovanem obdobju tudi na splošno zmanjšali razkoraki v opredeljevanju (tako za čas volitev kot za čas pred volitvami), ki so nižji v primerjavi s prvim, drugim in tretjim opazovanim obdobjem. Kaže se trend zmanjševanja razkoraka v stopnji izražanja mnenja na anketna vprašanja skozi čas.

Tretjo podhipoteze, da je v obdobju kampanje razlika v opredeljevanju na politična in aktualna mnenjska vprašanja med bolj izobraženimi in manj izobraženimi večja kot v času pred volitvami, tako zavrnamo.

Analizo smo dopolnili z dvema dodatnima hipotezama, ki opredeljujejo naša pričakovanja do vpliva neodvisnih spremenljivk spola in starosti na stopnjo opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v času volitev in v času pred volitvami. V analizo razkoraka v opredeljevanju na politična mnenjska vprašanja smo kot prvo dodatno neodvisno spremenljivko vpeljali spol, da bi preverili, ali so neenakosti v opredeljevanju tudi med spoloma. Glede na to, da so že predhodnje raziskave opozorile na večjo izbiro odgovorov "Ne

vem" pri ženskah (na primer Rapoport 1981; Rapoport 1982; Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990; Novak 2009; Fraile 2014), nas večja neopredeljenost s strani žensk tudi v naši analizi ni presenetila. Povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja so bile za ženske vselej nižje od povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti za moške (glej Sliko 3.4). Razkorak med spoloma je bil najmanjši v četrtem obdobju volitev, ko so se povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti precej približale in je bila razlika med obema povprečnima vrednostma zgolj 0,09¹⁶⁵. V četrtem obdobju je bilo neenako opredeljevanje med spoloma¹⁶⁶ tako višje v času pred volitvami kot v času volitev, ko se je ta neenakost zmanjšala. Četrto obdobje je obenem tudi edino, ko lahko opazimo večjo neenakost v opredeljevanju med moškimi in ženskami v času pred volitvami. Za vsa druga opazovana obdobja pa opazimo večjo neenakost v opredeljevanju med spoloma ravno v obdobju volitev (glej Sliko 3.6). Razlika v neenakosti v opredeljevanju v času pred volitvami v primerjavi z neenakostjo v opredeljevanju v času volitev je sicer razen v četrtem obdobju razmeroma majhna, a prisotna in s tega stališča ni zanemarljiva. Več informacij, za katere na tej točki lahko predpostavljamo, da gre tudi za konfliktno informacijo, vpliva na še večjo razliko v opredeljevanju med moškimi in ženskami ravno v obdobju, ko je opredeljenost s stališča vplivanja na to, kdo bo oblikovalec politik, toliko bolj pomembna. Opazili smo tudi sistematično večje razlike v stopnji opredeljenosti v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami za ženske kot za moške (glej Prilogo F.3). V prvem, drugem, tretjem in petem obdobju se je tako stopnja opredeljenosti v času volitev bolj zmanjšala za ženske kot za moške. V četrtem obdobju volitev pa se je stopnja opredeljenosti bolj povečala za ženske kot za moške. Zdi se, da čas volitev bolj vpliva na opredeljenost žensk kot na opredeljenost moških, čeprav to večinoma pomeni upad v stopnji opredeljenosti. Ferligoj, Rener in Ule (1989; 1990) so že opozorile na možnost, da ženske bolj izbirajo odgovore "Ne vem" tudi v znak protesta, zaradi večje potisnjenosti v zasebno sfero in slabšega dostopa v javno. Takšno stališče bi ženske lahko toliko bolj verjetno zavzele ravno v obdobju volitev, ko je vloga javne sfere toliko bolj poudarjena.

Pri analizi smo bili pozorni tudi na to, kaj se dogaja z razkorakom v stopnji opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami glede na spol. Razkorak med skupino z najvišjim in

---

¹⁶⁵ Razkorak v opredeljevanju med spoloma smo izračunali tako, da smo od povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti za moške odšteli povprečne vrednosti indeksa za ženske, in to za vsako časovno točko.

¹⁶⁶ Z neenakostjo v opredeljevanju med spoloma mislimo na razkorak v opredeljevanju med spoloma. Za drugačno izrazoslovje v tem primeru smo se odločili predvsem zato, ker se je za razkorak v opredeljevanju na anketna vprašanja med spoloma že uveljavil izraz neenakost v opredeljevanju (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990).

najnižjim družbenoekonomskim položajem je bil navadno višji pri ženskah kot pri moških (glej Prilogo F.2); to se je pokazalo tako za prvo, drugo kot tretje obdobje. V četrtem obdobju volitev je bil izjema razkorak med družbenoekonomskimi skupinami v času volitev pri ženskah, ko praktično sploh ne moremo govoriti o razkoraku v stopnji opredeljenosti. V petem obdobju pred volitvami pa je izjema razkorak v stopnji opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami pri moških, ko lahko opazimo največji razkorak v stopnji opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami za moške. Z večjim razkorakom v stopnji izražanja mnenja med družbenoekonomskimi skupinami pri ženskah kot pri moških se potrjuje teza Rapoporta (1981; 1982), da ženske potrebujejo višjo raven objektivnega znanja, da se dvigne tudi raven subjektivne kompetence, samozavesti za izražanje mnenja. Podobno kažejo tudi novejši podatki, ko so ženske s pridobitvijo novega znanja napredovale tudi v samozavesti pri izražanju tega znanja (Fraile 2014).

Vpeljava spola v analizo razkoraka v opredeljevanju nam je pokazala ne samo, da se ženske manj opredeljujejo na politična mnenjska vprašanja, s čimer **ne zavrnamo prve dodatne hipoteze, da se do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj bolj opredeljujejo moški kot ženske**. V več opazovanih točkah se je pokazalo tudi, da je razkorak med skupino z družbenoekonomsko najvišjim položajem in skupino z družbenoekonomsko najnižjim položajem večji pri ženskah kot pri moških.

Kot drugo dodatno neodvisno spremenljivko smo v analizo vpeljali tudi starostno skupino. Na podlagi predhodnih raziskav smo predpostavili, da se bodo mlajši opredeljevali bolj od starejših (Rapoport 1981; Delli Carpini in Keeter 1996, 176; Fraile in Schuman 2010, 11; Fraile 2011, 174). To se je pokazalo tudi v naši analizi in je razvidno s slike 3.7. Najstarejša starostna skupina se je v povprečju opredeljevala manj kot preostale skupine. Medtem ko so druge tri starostne skupine (do 30 let, 31 do 45 let in 45 do 60 let) dosegale višje povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti, pri čemer pa nobena od teh treh ni izstopala v opredeljenosti v vseh časovnih točkah. Pokazalo se je, da se je razkorak v opredeljenosti med starostnimi skupinami tako pokazal med najstarejšo skupino in drugimi starostnimi skupinami, ne pa med vsemi starostnimi skupinami. Raziskovalci političnega znanja so pokazali na kumulativno večanje znanja s starostjo (Delli Carpini in Keeter 1996, 176), za primer opredeljenosti pri starejših pa lahko ugotovimo podobno kot za ženske, da bolj izstopajo iz javnega življenja, predvsem ko gre za politično participacijo v smislu opredeljevanja na aktualna politična vprašanja (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990), oziroma kažejo nižjo stopnjo

subjektivne kompetence (Rapoport 1981; Rapoport 1982). Razlike v stopnji opredeljenosti med najstarejšimi in najmlajšimi so bile navadno večje ravno v času volitev. Razkorak v stopnji opredeljenosti med najstarejšimi in najmlajšimi je bil večji v času volitev kar v treh opazovanih obdobjih: v prvem, tretjem in četrtem obdobju, za peto obdobje pa je opazen enak razkorak v stopnji opredeljenosti med najstarejšimi in najmlajšimi pred volitvami in v času volitev (glej Prilogo F.4). Neenakost v opredeljevanju se je glede na stopnjo izobrazbe in starost seštevala (manj so bili opredeljeni tisti, ki so bili hkrati starejši in slabše izobraženi). Razkorak v stopnji opredeljenosti med skupino z najnižjim in skupino z najvišjim družbenoekonomskim položajem pa je bil navadno večji pri starejših kot pri mlajših (glej Prilogo F.5). Podobno kot pri ženskah tudi pri starejših opazimo večjo potrebo po večanju objektivnega znanja za dvig samozavesti pri izražanju svojega mnenja (Rapoport 1981; Rapoport 1982).

Na podlagi primerjave povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti tudi drugo dodatno hipotezo, s katero smo predpostavili, da se bodo do političnih in aktualnih mnenjskih vprašanj bolj opredeljevali mlajši kot starejši, ne zavrnamo. Ponovno pa izpostavljamo, da se razlika v stopnji opredeljevanja kaže le med najstarejšo starostno skupino in ostalimi tremi skupinami.

4.1 STEKLENI STROP

Koncept steklenega stropa sta na področje raziskovanja razkoraka v znanju vpeljala šele Ettema in Kline (1977), prvotni avtorji hipoteze Tichenor, Donohue and Olien pa niso predvideli obstoja steklenega stropa (Gaziano in Gaziano 2009). Učinek steklenega stropa namreč predpostavlja razmere, ko informacijsko in komunikacijsko bogati ne morejo več pridobiti novih informacij. Pri tem informacijsko revni, navadno tisti z nižjim družbenoekonomskim položajem, nadoknadijo svoje znanje in dohitijo posameznike z družbenoekonomsko višjega položaja (Dervin 2003, 22; Eveland in Scheufele 2000, 225; Ettema in Kline 1977; Viswanath in Finnegan 1996, 190). Učinek steklenega stropa se je dodobra uveljavil v raziskavah razkoraka v znanju, pri čemer se avtorji raziskav razkoraka v znanju redno sprašujejo, ali je zmanjšanje razkoraka v znanju v njihovi analizi samo posledica steklenega stropa (na primer: Salmon in drugi 1996; Eveland in Scheufele 2000; Rhine in drugi 2001; Bonfadelli 2002; Dervin 2003; Le Heron in Sligo 2005; Nedeau in drugi 2008; Hindman 2012), mi pa si zastavljamo vprašanje, ali lahko o steklenem stropu govorimo tudi pri opredeljevanju. Spomnimo se, da Ettema in Kline predvidita več tipov steklenega stropa:

artefaktni stekleni strop, ki je posledica merskega inštrumenta; uvedeni stekleni strop, ki je posledica omejenih informacij v sporočilu; resnični stekleni strop, ko informacijsko bogati v posameznem znanju pridobijo vse informacije, predpostavita pa tudi obstoj steklenega stropa občinstva, ko se informacijsko bogati zadovoljijo z informacijami, ki jih imajo na voljo, in ne iščejo več dodatnih informacij (Ettema in Kline 1977, 197–199).

V primeru razkoraka v opredeljevanju bi tako lahko govorili predvsem o prisotnosti artefaktnega steklenega stropa. Indeks, s katerim merimo opredeljenost, lahko ni dovolj senzibilen, da bi meril razlike v opredeljenosti. Distribucija vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja nam je namreč razkrila, da se anketiranci, ki privolijo v anketni intervju, veliko opredeljujejo na anketna vprašanja (glej Slika 3.2). Po drugi strani pa nekatere tuje raziskave kažejo na dobršen delež anketirancev, ki nimajo izoblikovanega mnenja do posameznih političnih tematik in so v tem smislu neopredeljeni (Campbell in drugi 1960; Delli Carpini in Keeter 1994). Zajetje večjega števila spremenljivk v sam sestavljeni indeks opredeljenosti bi lahko potencialno pomenilo tudi večjo diferenciacijo tako med anketiranci kot med časovnimi točkami (predvsem obdobje volitev v primerjavi z obdobjem pred volitvami). Težko je sicer napovedati, koliko spremenljivk bi morali zajeti v indeks, da bi pridobili večjo diferenciacijo. V disertaciji smo uporabili osem spremenljivk, težava z asimetrično distribucijo odgovorov pa se je pokazala tudi v primeru zajetja trinajst spremenljivk v sestavljeni indeks (Novak 2013). Razmisliti bi bilo tako treba bolj v smeri uporabe težjih in lažjih vprašanj za opredeljevanje. Raziskave političnega znanja so namreč že opozorile na razliko med težjimi in lažjimi vprašanji (Kahlor in drugi 2004, 9), pri čemer težja vprašanja v nasprotju z lažjimi pogosteje kažejo na razkorak v znanju med družbenoekonomskimi skupinami (Kleinnijenhuis 1991). Prav tako so neodgovori pogostejši pri kognitivno zahtevnejših vprašanjih in vprašanjih z zahtevnejšo lestvico (Smith 1982; Leigh in Martin 1987).

Vprašanja, ki smo jih mi uvrstili v indeks opredeljenosti, so bila precej splošne narave. Veljalo bi preveriti, kako se stopnja opredeljenosti razlikuje glede na družbenoekonomski položaj, tudi ko vzamemo opredeljenost do, na primer, posameznih konkretnih politik ali ko dodamo v anketni vprašalnik tudi kognitivno zahtevnejša vprašanja. Naša analiza je sicer potrdila, da se opredeljenost razlikuje glede na družbenoekonomski položaj, pa tudi glede na spol in starostno skupino. Bolj pa nas zanima, kaj se dogaja z opredeljenostjo v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. V naši analizi so se anketiranci sicer manj opredeljevali v

času volitev, ko imajo na voljo več informacij. Ne vemo pa, ali se morda opredeljenost poveča do vprašanj, ki merijo odnos in na primer stališče do posameznih politik, in ne le vprašanj, ki merijo splošen odnos do trenutnega političnega ozračja, kot je ocena zaupanja v posamezno institucije ali zadovoljstvo z demokracijo. Prav tako bi bilo zanimivo videti, kako se anketiranci v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami opredeljujejo do težjih in bolj kompleksnih vprašanj. Nekatere raziskave kažejo tudi na to, da povečana informiranost vpliva na bolj intenzivno izražanje stališča (Kim in drugi 2005). Namesto zgolj primerjave opredeljenih in neopredeljenih anketirancev bi morali morda primerjati anketirance tudi na podlagi intenzivnosti njihovih stališč.

Poleg artefaktnega steklenega stropa lahko tudi pri razkoraku v opredeljenosti govorimo o resničnem steklenem stropu, ko so najbolj opredeljeni praktično opredeljeni do vseh vprašanj. Toda tudi tu, enako kot pri resničnem steklenem stropu, moramo biti pozorni na to, da opredeljenosti do nekega področja ne opredelimo preozko, ko imamo zopet opraviti z artefaktnim steklenim stropom (Ettema in Kline 1977, 199). Težje pa v primeru razkoraka v znanju govorimo o uvedenem steklenem stropu in pa steklenem stropu občinstva. Pri razkoraku v opredeljevanju namreč ne govorimo o seznanjenosti z informacijami, oziroma o sprejemu teh informacij, kar meri razkorak v znanju in, na to opozarjata slednja dva koncepta steklenega stropa, ko posameznik enostavno nima več dostopa do novih informacij in ko meni, da ima dovolj informacij. Opredeljenost se sicer povezuje s količino informacij, ki so posamezniku na voljo¹⁶⁷, ne meri pa pridobljenih informacij.

---

¹⁶⁷ Kot je opredelil že Rapoport (Rapoport 1981, 35; Rapoport 1982, 87), anketiranci ne odgovorijo na anketno vprašanje iz dveh razlogov, zaradi pomanjkanja objektivne kompetence oziroma znanja in pomanjkanja subjektivne kompetence oziroma samozavesti, ki pa je odvisna od objektivne kompetence.

5 SKLEP

5.1 POMEN TEORETSKEGA OKVIRA PRI POVEZOVANJU RAZKORAKA V ZNANJU Z RAZKORAKOM V IZRAŽANJU MNENJA

Z disertacijo smo želeli dopolniti področje raziskav razkoraka v znanju s področjem raziskav razkoraka v izražanju mnenja, ki poleg raziskav s področja razkoraka v prepričanju, vrednotah, vedenju in mnenju (Gaziano in Gaziano 1996) širi razumevanje procesov neenakosti, znanja, opredeljenosti, participacije ... Raziskave razkoraka v znanju namreč lahko razumemo širše, saj se ne omejujejo zgolj na različne dosežene stopnje znanja med družbenoekonomskimi skupinami, temveč – kot sta opozorila že Viswenath in Finnegan (1996) – prispevata k razumevanju in pojasnjevanju celotne družbe.

V prvem, teoretskem delu disertacije smo tako poizkušali sprva opredeliti raziskave razkoraka v znanju in podrobneje razkoraka v političnem znanju z namenom umestitve razkoraka v izražanju mnenja na širše področje raziskav razkoraka v znanju, razkoraka v mnenju, razkoraka v vrednotah ter razkoraka v prepričanju. Izražanje mnenja oziroma opredeljevanje smo razumeli kot pripravljenost anketiranca, da na anketno vprašanje, ki meri aktualno politično ozračje, odgovori z vsebinskim odgovorom, neopredeljevanje pa smo razumeli kot izbiro odgovora "Ne vem" oziroma "brez odgovora". S povezovanjem raziskav s področja razkoraka v znanju in razkoraka v opredeljevanju smo želeli opozoriti na družbene neenakosti, ki se kažejo v izbiri odgovora "Ne vem" in kot njena posledica. Na to, da so odgovori "Ne vem" učinkovita mera družbenoekonomskega položaja žensk, so opozorile že Ferligoj, Rener in Ule (1989), mi pa smo z neenakostmi v opredeljevanju hoteli opozoriti na vpliv družbenoekonomskega položaja na izražanje mnenj v anketah ter področje raziskav razkoraka v znanju povezati z raziskavami neodgovorov.

Ob pomoči pregleda literature smo razvili tipologijo raziskav s področja razkoraka v znanju in raziskave razdelili na: (1) področje raziskav, ki skušajo pojasniti vzrok povezanosti razkoraka v znanju z družbenoekonomskim položajem. Dodatno smo področje teh raziskav razdelili na podlagi klasifikacije, ki sta jo uvedla Gaziano in Gaziano (1999, 118; 2009), in loči štiri teoretska izhodišča za pojasnjevanje razkoraka v znanju: družbeni naturalizem (Tichenor in drugi 1970), individualni voluntarizem (Ettema in Kline 1977), atomski naturalizem (Dervin 2003) in kolektivni voluntarizem (Gaziano 2013). Drugi sklop raziskav se je omejil na (2)

področje raziskav, ki skušajo določiti pogoje, pod katerimi se razkorak v znanju med družbenoekonomski skupinami zmanjšuje (Donohue in drugi 1975; Tichenor in drugi 1980; Ettema in drugi 1983; Gaziano 1983; Viswanath in drugi 1991; Gaziano 1997; Viswanath in drugi 2000; Gaziano 2010). V literaturi smo prepoznali tri dejavnike, ki vplivajo na nastanek ali velikost razkoraka v znanju: družbena struktura, s katero razumemo stopnjo pluralizma oziroma homogenosti; narava tematike, s katero razumemo, koliko preučevana tematika zadeva družbeni sistem (relevantnost), in sistemski konflikt, s katerim razumemo konfliktnost tematike, ki je nastala na novo. Tretje področje raziskav, ki smo ga prepoznali, pa je (3) področje raziskav, ki se osredotočajo na uporabo medijev in vpliv različnih medijev in njihovih lastnosti na povečevanje ali zmanjševanje razkoraka v znanju (Clarke in Fredin 1978; Miyo 1983; Tichenor in drugi 1987; Kleinnijenhuis 1991; Lemert 1993; Kwak 1999; Eveland in Scheufele 2000; Bonfadelli 2002; Prior 2005; Kim 2008; Fraile 2011). Pri tem so se raziskovalci omejili predvsem na vpliv televizije v nasprotju s tiskanimi mediji, zlasti v mlajših raziskavah pa tudi na vpliv interneta.

Širokemu področju raziskav razkoraka v znanju je skupno opozarjanje na neenakosti, ki se vzpostavljajo kot posledica razkoraka v znanju. Na to opozarjajo tudi raziskave s področja neodgovorov, ki hkrati ugotavljajo, da so lahko neodgovori tudi ustrezna mera družbenoekonomskega položaja (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990). Neenakosti pri razkoraku v znanju, pa tudi pri razkoraku v neodgovorih, nastajajo kot njegova posledica. Predvsem na področju razkoraka v znanju pa lahko glede na področje znanja, ki ga raziskujemo, ločimo med: (1) neenakostjo v moči; (2) neenakostjo v kakovosti življenja in (3) neenakostjo v participaciji. Kam lahko med temi neenakostmi umestimo neenakosti, ki nastajajo zaradi razkoraka v opredeljevanju? Mi smo opredeljevanje opazovali zgolj na primeru vprašanj, ki nastopajo v anketnem položaju, a se opredeljenost od volivca zahteva tudi na volitvah, ko se mora volivec na podlagi kandidatov¹⁶⁸ odločiti, komu bo oddal svoj glas. Razkorak v opredeljevanju se tako nedvomno kaže v neenakosti v moči, neopredeljen volivec, brez oblikovanega mnenja do aktualnih političnih tematik, pa bo težko vplival na to, kakšne politike se bodo sprejemale. Poleg neenakosti v moči ima neenaka stopnja izražanja mnenja posledice tudi v neenakosti v participaciji, saj oddaja glasu, kot smo že rekli, od volivca zahteva opredelitev.

---

¹⁶⁸ Če gre za volitve v državni zbor na podlagi političnih strank, ki kandidirajo, oziroma, natančneje, za kandidata za poslanca z liste kandidatov (Državni zbor Republike Slovenije 2013).

Obe neenakosti, ki se kažeta kot posledica vpliva družbenoekonomskega položaja na izražanje mnenja, se povezujeta z dejanjem volitev. Da so neodgovori pogostejši pri ženskah, starejših in pri tistih s slabšim ekonomskim položajem (Ferber 1966, 402), se je v raziskavah neodgovorov že pokazalo. Mi smo v raziskavo razkoraka v opredeljevanju vpeljali še obdobje volitev oziroma kampanje ter s tem variabilnost informacij, ki so anketirancu oziroma volivcu v neposrednem dosegu (Zaller 2003). Dostopnost in razpoložljivost informacij ni vedno enaka (McCann in Lawson 2006, 14). Obdobje volitev se tako od obdobja vladanja oziroma mirnega obdobja razlikuje prav po količini informacij in dostopnosti informacij, ki so volivcu na voljo. Volilna kampanja tako predstavlja edinstveno priložnost, da se volilni kandidati predstavijo svojim volivcem (Kustec Lipicer 2007, 107) in da se širši krog volivcev začne zanimati za politična vprašanja (Fraile 2006, 8; Lupia in McCubbins 2003). Še posebej je relevantno, če predpostavimo, da ima povprečen državljan skopo politično znanje (Converse 1962, 578; Delli Carpini in Keeter 1994, 19; Delli Carpini 2000, 129; Barabas 2002, 1; Lupia in McCubbins 2003, 17). Kampanje tako niso nič drugega kot trud, ki ga politični kandidati vložijo v informiranje volivcev z namenom vplivanja na volilni izid (Holbrook 1996; Holbrook 2002). Lahko jih razumemo kot posebno vrsto informacijskih kampanj (Nadeau in drugi 2008, 229).

Glede na to, da je opredeljenost na anketna vprašanja odvisna tako od subjektivne kot objektivne kompetence (Rapoport 1981; Rapoport 1982) oziroma tako od kognitivnih kot emocionalnih dejavnikov (Campbell in drugi 1960, 175–176), pa tudi od zaznanega povpraševanja po mnenju in splošne kognitivne sposobnosti (Krosnick in Milburn 1990), smo v disertaciji zavzeli predpostavko, da možnost "neodgovora" namiguje na pomanjkanje informacij, ki jih ima državljan pri odgovarjanju na politična in aktualna vprašanja v anketi (Mondak 1999; Fraile 2011, 172), oziroma da informiranost anketiranca vpliva na njegovo opredeljenost. Vpliv družbenoekonomskega položaja na izražanje mnenj v anketi v času povečanega vnosa informacij je zato relevantno področje raziskave. Teoretski okvir raziskav političnega znanja, raziskav razkoraka v znanju in raziskav neodgovorov pa se pomembno povezuje. S pregledom literature in povezovanjem spoznanj z vseh področij smo tako zgradili relevantno teoretsko utemeljitev za preverjanje naše raziskovalne hipoteze o povečanju razkoraka v opredeljevanju med družbenoekonomskimi skupinami v času volitev in vplivu družbenoekonomskega položaja na izražanje mnenja.

5.2 VREDNOST EMPIRIČNIH UGOTOVITEV OZIROMA KAKO RAZUMETI RAZKORAK V OPREDELJEVANJU

V drugem, empiričnem delu disertacije smo teoretski okvir, ki smo si ga postavili kot orodje za razumevanje neenakosti v opredeljevanju ter vpliva družbenoekonomskega položaja na izražanje mnenj v anketah, uporabili na podatkih raziskave Politbarometer. Z analizo javnomnenjskih podatkov v petih obdobjih državnozborskih volitev ter vzporedno petih obdobjih vladanja, zakonodajnih obdobjih, smo dobili zanimive rezultate. Če so se raziskovalci razkoraka v političnem znanju soočali z visokim deležem neznanja med državljani, kjer je imel graf distribucije odgovorov kazalnika političnega znanja obliko diamanta, z nizkim deležem tistih z dobrim političnim znanjem in nizkim deležem tistih z odsotnostjo političnega znanja ter prevladujočo večino s srednjim znanjem (Delli Carpini in Keeter 1994; Delli Carpini in Keeter 1996), smo se mi soočili z drugačnim stanjem. Pripravljenost na izražanje mnenja je večje kot samo politično znanje (Almond in Verba 1965, 59–61), prav tako opredeljevanje zahteva manjšo kognitivno sposobnost in samozavest (Rapoport 1982, 88), obenem pa skuša anketiranec v anketnem položaju narediti dober vtis in se predstaviti kot kompetenten sogovornik z oddajo svojega glasu (Bishop v Uhan 1998, 104). V želji odgovoriti na anketno vprašanje in se hkrati izogniti odgovoru "Ne vem" lahko anketiranci tudi izberejo srednjo modaliteto lestvice (Krosnick 1991, 215–216; Van de Maat 2014, 12), ki je pogosto odraz prikrite neopredeljenosti. Zato najbrž ni presenetljivo, da je imela distribucija opredeljenih odgovorov v našem primeru obliko narobe obrnjene piramide z visokim deležem povsem oziroma skoraj povsem opredeljenih anketirancev in zelo ozkim dnom s povsem ali skoraj povsem neopredeljenimi anketiranci (glej Slika 3.2). Anketiranci so tako večinoma pripravljeni izraziti svoje stališče, oziroma se opredeliti. Pri sklepnem povzemanju rezultatov naše analize moramo tako imeti v mislih, da je razkorak v opredeljevanju med popolnoma in malo manj opredeljenimi, razkorak v znanju pa med popolnoma nevednimi in tistim z znanjem.

Kljub temu da se stopnja opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja (razen četrtega opazovanega obdobja) ni zvečala v času volitev, pa se je stopnja opredeljenosti razlikovala med opazovanimi obdobji. Tako smo lahko pri prvem, drugem in petem obdobju opazili višjo opredeljenost v času pred volitvami, obenem pa je bila opredeljenost višja v zadnjih dveh opazovanih obdobjih, petem in četrtem, v primerjavi s prvimi tremi obdobji. V nasprotju z našimi pričakovanji se je tako v večini opazovanih obdobj povprečna vrednost indeksa opredeljenosti v obdobju volitev zmanjšala, povečala pa se je skozi čas. Že več kot

dvajsetletno obdobje slovenske samostojnosti in demokracije pa tudi že dalj trajajoče spremljanje javnega mnenja¹⁶⁹ je tako imelo vpliv na razumevanje javnomnenjskih vprašanj ter razumevanje politike na način zaupanja v institucije, zadovoljstva z demokracijo ter opredeljenosti na političnem kontinuumu levo-desno (Linzer 2011), in to je omogočilo zvečanje opredeljenosti skozi čas. Predpostavljena povečana stopnja opredeljenosti v času volitev se je po drugi strani izkazala za napačno. Razloge za nižjo opredeljenost prav v obdobju aktiviranega političnega ozračja in povečane količine razpoložljivih informacij pripisujemo velikemu številu strankarskih kandidatov na volitvah in presežka informacij, zato je težko izluščiti potrebne informacije v sporočilu strank, učinek informacij pa postane negativen (Fraile 2013a), pa enakim vsebinskim poudarkom strank v njihovih volilnih programih (Kustec Lipicer in drugi 2011; Zajc in drugi 2012) in, ne nazadnje, povečanemu številu konfliktnih informacij, zaradi katerih se volivci težje opredeljujejo (Zaller 2003).

Razlike v stopnji opredeljenosti pa se niso kazale samo med opazovanimi časovnimi točkami, temveč tudi glede na družbenoekonomski položaj. Kot bolj opredeljena se je pokazala skupina z najvišjim družbenoekonomskim položajem, operacionalizirana s končano višjo ali visoko šolo ali več, kot manj opredeljena pa se je pokazala skupina z najnižjim družbenoekonomskim položajem, operacionalizirana s končano osnovno šolo ali manj. Pri tem pa je največji napredek v izražanju mnenja nastopil s končano poklicno šolo. Največja neenakost v izražanju mnenja je bila tako opazna med skupino s končano osnovno šolo ali manj ter drugimi družbenoekonomskimi skupinami. Razlika v stopnji opredeljenosti med izobrazbenimi skupinami je bila v globalnem smislu majhna (razlika v opredeljenosti za eno vprašanje ali manj), a sistematično statistično značilna. K temu je gotovo prispevala izrazito asimetrična distribucija odgovorov sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja. Tu se nedvomno ponuja vprašanje, ali smo z merskih instrumentom zadeli v stekleni strop in bi morali za zaznano večjo razliko v stopnji opredeljevanja uporabiti ne samo večje število vprašanj, temveč tudi težja in lažja vprašanja in poleg splošnih tudi bolj specifična vprašanja, vezana na opredeljevanje do posameznih politik.

Poleg razkoraka v opredeljevanju med družbenoekonomskimi skupinami se je pokazal tudi razkorak v opredeljenosti tudi glede na dodatne neodvisne spremenljivke spol in starost. Kot bolj opredeljeni so se tako pokazali moški v primerjavi z ženskami, kar kaže na razkorak v opredeljenosti glede na spol, s tem, da je bil razkorak med spoloma večji v prvem in drugem

---

¹⁶⁹ Raziskavo Politbarometer so začeli poskusno izvajati leta 1995 in se odtlej kontinuirano izvaja.

obdobju kot v četrtem in petem. Z večanjem opredeljenosti skozi čas se zdi, da se je zmanjševala neenakost v opredeljenosti med spoloma. Čas volitev pa je bolj vplival na izražanje mnenja pri ženskah kot pri moških. V primerjavi z časom pred volitvami se je stopnja opredeljenosti v času volitev navadno zmanjšala bolj pri ženskah kot pri moških, razen v četrtem obdobju, ko se je stopnja izražanja mnenja bolj povečala spet pri ženskah v primerjavi z moškimi. Večje deleže neodgovorov na politična mnenjska vprašanja pri ženskah v primerjavi z moškimi avtorice Ferligoj, Rener in Ule (1989; 1990) pojasnjujejo s protestnim izstopom žensk iz javnega življenja, kar bi lahko pojasnilo tudi zmanjšanje stopnje opredeljenosti pri ženskah ravno v času volitev, ko javna sfera od volivcev zahteva opredeljevanje in participacijo, hkrati pa je bolj zaznana odrinjenost žensk iz te sfere (Ferligoj in drugi 1990). Manj se opredeljuje tudi najstarejša starostna skupina (skupina anketirancev starih 61 let in več) v primerjavi z drugimi mlajšimi starostnimi skupinami. In tudi za to skupino je opazno zmanjšanje razkoraka v neopredeljenosti skozi čas. V četrtem in petem obdobju se je razkorak v izražanju mnenja med najstarejšo in drugimi starostnimi skupinami zmanjšal predvsem zaradi večje opredeljenosti skupine anketirancev, starih 61 let in več. Čeprav raziskave razkoraka v znanju kažejo na kumulativno večanje znanja pri starejših (Delli Carpini in Keeter 1996), pa naša raziskava kaže na upadanje pripravljenosti starejših za opredeljevanje, kar bi lahko podobno kot za ženske kazalo na izstop starejših iz javne sfere (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990). Tako pri ženskah kot pri starejših pa se je pokazala tudi večja potreba po dvigu objektivnega znanja za dvig samozavesti pri opredeljevanju na politična mnenjska vprašanja. Razlike v stopnji opredeljenosti med skupino z družbenoekonomsko najvišjim položajem in skupino z družbenoekonomsko najnižjim položajem so bile namreč večje pri moških kot pri ženskah in pri najstarejši starostni skupini v primerjavi z najmanjšo.

Z disertacijo smo želeli opozoriti tudi na vpliv razkoraka v opredeljevanju na neenakost, ki se kaže kot posledica. Kot najbolj neopredeljena skupina se je izkazala ne samo skupina s končano osnovno šolo ali manj, temveč skupina žensk s končano osnovno šolo ali manj, starejših od 61 let. Ta skupina se tako kaže kot skupina z najnižjim družbenoekonomskim položajem. In to je hkrati tudi skupina, ki je glede na gerontološke raziskave tista, ki ima največje tveganje za soočenje z revščino (Hlebec in drugi 2010). Še bolj zaskrbljujoče je, da ta skupina ni manj opredeljena zgolj v zakonodajnem obdobju, temveč tudi v času volitev, ko lahko posameznik z oddajo informiranega glasu po načelu demokracije vpliva na oblikovanje politik ter potencialno na družbene spremembe in izboljšanje svojega družbenoekonomskega

položaja (Delli Carpini in Keeter 1996; Tichenor in drugi 1970). Neenakost je bilo tako v nalogi nujno razumeti intersekcionalno (Hrženjak in Jalušič 2011, 33), saj se ni pokazala le kot neenakost v stopnji izobrazbe ali spola, temveč v interakciji stopnje izobrazbe spola in starostne skupine. Kot najbolj opredeljena skupina se je po drugi strani pokazala skupina moških s končano višjo ali visoko šolo ali več, ki ne pripada najstarejši starostni skupini.

Večinoma se je razkorak med družbenoekonomskimi skupinami v obdobju vladanja zmanjšal (v drugem, četrtem in petem obdobju)¹⁷⁰, in to predvsem zaradi manjše opredeljenosti skupin z višjim družbenoekonomskim položajem (drugo in peto opazovano obdobje), opredeljenost skupine z najnižjim družbenoekonomskim položajem pa se ni spremenila. V četrtem opazovanem obdobju se je razkorak zmanjšal, ker je skupina z najvišjim družbenoekonomskim položajem napredovala manj kot skupina z najnižjim družbenoekonomskim položajem. Mi smo v naši hipotezi sicer predpostavili, da se bo razkorak v opredeljevanju med skupino z nižjim družbenoekonomskim položajem v primerjavi s skupino z višjim družbenoekonomskim položajem povečal v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. In čeprav so ugotovitve v nasprotju z našimi pričakovanji, se kaže večji vpliv kampanje na skupine z višjim družbenoekonomskim položajem. Če primerjamo zgolj razkorak v opredeljenosti med najbolj in najmanj opredeljeno skupino glede na stopnjo izobrazbe, spol in starost, lahko v več primerih opazimo večji razkorak v času volitev. Razkorak v opredeljevanju je tako še vedno prisoten in ga je treba obravnavati.

Čeprav ob pregledu nezavrženih in zavrženih podhipotez ter dodatnih domnev kar nekaj hipotez nismo zavrgli, pa moramo generalno hipotezo zavrniti. Pri tem je treba ovrednotiti zavrnitev generalne hipoteze. Kaj pridobljeni rezultati dejansko pomenijo. Nedvomno je zmanjšanje opredeljenosti v času volitev problematično. Lahko pa tudi pomeni, da si volivci vzamejo čas za razmislek, preden oddajo svoj glas, vprašanja, ki merijo aktualno politično ozračje, pa postanejo preveč splošna za anketirance, da bi ustrezno izrazila njihovo stališče. Ker je bilo povečanje neopredeljenosti opazno predvsem pri bolj izobrazjenih, je ta razlaga smiselna predvsem zanje. Smo pa obenem opazili tudi zmanjšanje razkoraka v opredeljevanju med družbenoekonomskimi skupinami skozi čas. Razkorak med skupinami je tako nižji v petem in četrtem opazovanem obdobju v primerjavi s prvim, drugim in tretjim opazovanim obdobjem. Kljub zmanjšanju razkoraka med družbenoekonomskimi skupinami glede na

---

¹⁷⁰ V prvem opazovanem obdobju je bil razkorak v opredeljevanju med družbenoekonomskimi skupinami sicer višji v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami. V tretjem obdobju pa je razkorak v opredeljevanju med družbenoekonomskimi skupinami manjši in je le za malenkost višji v času volitev.

stopnjo izobrazbe pa se razkorak ni bistveno zmanjšal med najbolj in najmanj opredeljeno skupino skozi čas. Pri tem je treba poudariti, da je bila v četrtem in petem obdobju volitev najbolj opredeljena skupina tista s končano osnovno šolo ali manj.

5.3 OMEJITVE DISERTACIJE

Nobena raziskava ni popolna, temveč ima številne omejitve. Dobro je, da se teh omejitev zavedamo, ker nam dajejo priložnost za izboljšanje raziskovalnega dela tudi v prihodnosti. Omejitve se kažejo predvsem v empiričnem delu in temeljijo na omejenih razpoložljivih podatkih. Predvsem se moramo zavedati, da je ne glede na kakovost vzorčenja pri analizi opredeljenih anketirancev v primerjavi z neopredeljenimi anketiranci problematično to, da je analiza opravljena zgolj na tistih, ki so privolili v anketo. Razlogi za nesodelovanje v anketi so lahko različni. Predpostavljamo pa, da nesodelovanje največkrat odklonijo ravno tisti, ki nimajo stališča, in tisti z bolj ekstremnimi stališči (Kurdija in Štebe 1997). Opredeljenost na populaciji bi bila tako najverjetneje nižja v primerjavi z visoko opredeljenostjo v naši analizi. In ko govorimo o visoki opredeljenosti anketirancev in pripravljenosti anketirancev na izražanje stališč, moramo hkrati imeti v mislih, da smo del populacije iz analize izpustili, pa tudi, da sama opredeljenost ne ponuja informacije, koliko truda in premisleka so v odgovor vložili anketiranci.

Zaradi asimetrične distribucije odvisne spremenljivke in visoke povprečne vrednosti sestavljenega indeksa na celotnem vzorcu (povprečna vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja je bila 6,99, kjer je bila maksimalna vrednost 8) bi v prihodnosti veljalo indeks opredeljenosti sestaviti iz večjega števila vprašanj. Tu moramo priznati, da smo bili ob začetku pisanja te doktorske naloge zelo optimistični glede sestave indeksa. Indeks opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja smo želeli sestaviti iz 14 in celo več vprašanj. Ker smo si hkrati zadali tudi zelo ambiciozen cilj, da primerjamo vsa obdobja volitev v državni zbor od leta 1996 skupaj z obdobji pred volitvami, se je pozneje izkazalo, da vsaka meritev kljub vsemu ne razpolaga z nekaterimi vprašanji, kot so na primer ocena dela institucij (vlade, predsednika vlade, predsednika republike, državnega zbora, predsednika državnega zbora, parlamentarne opozicije). Po drugi strani analiza opredeljenosti, kjer je bil indeks opredeljenosti sestavljen iz trinajst javnomnenjskih političnih aktualnih vprašanj, enako kaže na problem asimetrične distribucije indeksa opredeljenosti (Novak 2013). V prihodnje tako vsekakor ostaja potencial raziskovanja stopnje opredeljenosti, razkoraka v stopnji opredeljenosti in vpliva družbenoekonomskega položaja na indeks

opredeljenosti s kazalnikom, ki bo obsegal več vprašanj ter manj in bolj kompleksna ter kognitivno zahtevna vprašanja, pa tudi splošna in specifična vprašanja, četudi bo opazovan v krajšem časovnem okviru.

Celoten vzorec smo v analizi razdelili kar na 32 skupin, ker nas je zanimalo, kakšna bo povprečna vrednost indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja za vsako družbenoekonomsko skupino tudi glede na spol in starostno skupino. Pri tem smo vzorec zelo razdrobili in posamezne skupine so šteje le manjše število enot. A, kar je tudi pomembno za našo analizo, nobena skupina ni ostala prazna, brez enot. Vsekakor bi bilo za našo analizo lažje, če bi razpolagali z večjim vzorcem, pri čemer pa moramo poudariti, da je bil naš vzorec že tako dvakrat večji od običajnega, saj smo v posamezni časovni točki upoštevali podatke dveh merjenj.

Pri sami interpretaciji rezultatov pa moramo opozoriti tudi na morebiten vpliv anketnega vprašalnika. Čeprav smo v nalogi težili k uporabi enakih vprašanj v vseh časovnih točkah, tega nismo mogli vedno zagotoviti. Vprašanja tako niso bila vedno popolnoma enaka, so si pa bila kar najbolj podobna. V primerih, da je vprašanje merilo zaupanje v politično institucijo, obenem pa tudi poimensko navajalo nosilca te institucije, so se ti v različnih časovnih točkah razlikovali. Podobno v nekaterih časovnih točkah nosilec ni bil omenjen, v drugih pa je bil¹⁷¹. Različen kontekst so lahko prispevala tudi različna aktualna vprašanja, ki so uvrščena v raziskavo Politbarometer glede na trenutno politično dogajanje.

S stališča operacionalizacije je najočitnejša omejitev naše naloge nedvomno neodvisna spremenljivka družbenoekonomskega položaja. Čeprav se stopnja izobrazbe povezuje s poklicem in višino dohodka, hkrati pa kaže tudi na samo kognitivno sposobnost anketiranca in njegovo predhodno znanje, bi bila analiza nedvomno bolj prepričljiva, če bi lahko kazalnik družbenoekonomskega položaja oblikovali tudi na podlagi drugih spremenljivk (kot so višina dohodka, samo ocena družbenoekonomskega položaja ...). Na žalost drugih takih podatkov nismo imeli na razpolago, obenem pa se zavedamo pomanjkljivosti drugi spremenljivk, kot so višina dohodka, kjer običajno zaznamo višji delež manjkajočih vrednosti kot pri stopnji izobrazbe. Pri samooceni družbenoekonomskega položaja pa analize kažejo na to, da se preveč različnih ljudi uvršča v srednji razred (Malnar 1996). Druga pomembna omejitev naše doktorske naloge pa je vpeljava neodvisnih dejavnikov v analizo, ki bi kazali na anketirančev interes in motivacijo za politična vprašanja. Celotna veja raziskav razkoraka v znanju

---

¹⁷¹ Podroben seznam uporabljenih vprašanj in njihova ubeseditev je v Prilogi A.

opozarja na vpliv interesa in motivacije na pridobljeno znanje (predvsem Ettema in Kline 1977). Čeprav se zavedamo, da se interes pogosto povezuje tudi z znanjem, bi bilo kljub temu uporabno preveriti tudi vpliv interesa na opredeljevanje. Tudi tu so nas od takšne namere odvrnili podatki, ki smo jih imeli na razpolago. Raziskava Politbarometer periodično ne spremlja interesa anketirancev za politična vprašanja.

S prejšnjim odstavkom smo odprli še eno pomembno tematiko. Vsa naša pozornost v tej nalogi je bila namenjena spremembi razkoraka v opredeljenosti v času pred volitvami ter v času volitev. Naša spoznanja pa bi bila pomembno obogatena, če bi lahko primerjali tudi razkorak v zanimanju za politična vprašanja. Interes za politiko se je predvsem v raziskovanju razkoraka v znanju uporabljal kot neodvisna spremenljivka, ki pomembno pojasnjuje napredovanje v političnem znanju (utemeljitelja Ettema in Kline 1977), manj pa so se te raziskave lotile sprememb v sami stopnji zanimanja za politična vprašanja v času volitev ter v času pred volitvami. Čeprav se je opredeljenost na politično mnenjska vprašanja v naši raziskavi praviloma zmanjšala, bi bilo zanimivo preveriti, kaj se je s politično aktivacijo in povečanjem medijskih sporočil o volilnih kandidatih in njihovih programih v času volitev zgodilo z zanimanjem za vprašanja tudi glede na družbenoekonomski položaj.

V disertaciji smo se sicer osredotočili predvsem na problematiko razkoraka med družbenoekonomskimi skupinami, a nam je uporaba dodatnih neodvisnih spremenljivk nedvomno pokazala, da je razkorak v opredeljevanju tudi med spoloma in se v obdobju aktiviranega političnega ozračja navadno celo povečuje. S stališča položaja žensk in neenakosti med spoloma je to zagotovo pomembna ugotovitev, ki kliče po nadaljnjem raziskovanju tudi na tem področju. Različni avtorji so že opozorili, da je neenakost v opredeljenosti med spoloma posledica procesa politične socializacije in političnega učenja (Delli Carpini in Keeter 1996; Ferrin in drugi 2012; Rapoport 1981; Rapoport 1985; Mondak in Anderson 2004) ter neenakega položaja žensk ter njihova potisnjenost, predvsem zaradi dvojne obremenjenosti, v zasebno sfero (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990; Ferrin in drugi 2012). Vprašanje, ki ostaja neodgovorjeno, pa je, kaj se zgodi v obdobju politične aktiviranosti, ko bi od državljanov pričakovali višjo stopnjo opredeljenosti, zanimanja za politične tematike in participacije z neopredeljenostjo žensk, ki se v razmerju do moških kaže v še večji neenakosti. Poleg neenakosti v izražanju mnenja med spoloma bi veljalo podrobneje preučiti tudi razkorak v opredeljenosti med starostnimi skupinami.

Naša raziskava je razkrila, da je bila povprečna vrednost sestavljenega indeksa opredeljenosti na politično mnenjska vprašanja različna med obdobji. Tako smo opazili trend večjega opredeljevanja v četrtem in petem opazovanem obdobju kakor v prvem, drugem in tretjem obdobju. Razlike pa so bile med vsemi obdobji. Tu bi veljalo razmisliti o morebitnih kontekstualnih dejavnikih in vplivu trenutnih dogodkov (ne le volitev) na stopnjo opredeljenosti. Nujno bi bilo torej poznavanje širšega systemskega kontekstualnega ozadja posameznih volitev in opazovanih časovnih točk. Smiselno bi bilo vpeljati tudi značilnosti kampanje posameznega obdobja, kot so tedaj aktualne družbene, ekonomske in politične razmere, dejavnik odmevnosti in lastnosti poteka predvolilnih kampanj in pomena konkretnega volilnega obdobja ter, ne nazadnje, oddaljenost opazovanih meritev od samega dneva volitev. Mogoče je, da je vpliv kampanje veliko bolj kratkotrajen in podatki, ki so bili zbrani najbližje času volitev, še vedno niso pod dovolj velikim vplivom volilne kampanje.

Zdi se, da smo s to nalogo odprli več vprašanj, kot pa nam je uspelo najti odgovorov. To je bolj uspeh kot neuspeh. Področje razkoraka v opredeljenosti oziroma izražanju mnenja nam tako pušča številne možnosti nadaljnjega raziskovanja.

5.4 IZVIRNI PRISPEVEK DISERTACIJE

Glavni namen disertacije in s tem njen prispevek k znanosti je bil dopolniti raziskave razkoraka v znanju z raziskavami razkoraka v izražanju mnenja oziroma razkoraka v opredeljevanju. Razkorak v izražanju mnenja, kot smo že omenili, zajema razlike v tem, ali anketiranec na anketno vprašanje izbere vsebinski odgovor, oziroma se odgovoru izogne in izbere odgovor "Ne vem" ali na vprašanje ne odgovori. Obsežen pregled literature s področja razkoraka v znanju nam je razkril, da se je področje raziskovanja od ubeseditve hipoteze razkoraka v znanju (Tichenor in drugi 1970) hitro razvijalo in je deležno vedno novih raziskav in analiz (Gaziano 1983; Viswanath in dr. 1991; Gaziano 1995; Gaziano in Gaziano 1996; Gaziano 1997; Hwang in Jeong 2009; Gaziano 2010). Kljub vsemu pa se je področje raziskovanja širilo predvsem na različne vsebinske tematike, ki jih je preučevalo (od področja varovanja zdravja, lokalnih tematik, do političnega znanja ...); na raziskovanje okoliščin, v katerih se razkorak v znanju veča ali manjša; na področje teoretskega pojasnjevanja razkoraka v znanju ter vpliva različnih medijev na razkorak v znanju. Seveda so se ta področja med seboj v posameznem prispevku k znanosti tudi prepletala. Glede na to, da razkorak v znanju prispeva k razumevanju celotne družbe (Viswanath in Finnegan 1996, 218), je hkrati področje raziskovanja ostalo precej omejeno in se je le delno širilo na področje raziskovanja razkoraka

v prepričanju (Hindman 2009; Hindman 2012) in mnenjskega razkoraka (Schreiber 1978; Tichenor in drugi 1980), še manj pa na področje razkoraka v vedenju in razkoraka v vrednotah (Gaziano in Gaziano 1996).

Tako menimo, da nam je uspelo s to nalogo pomembno prispevati k znanosti, ko smo med seboj povezali dve področji raziskovanja. Področje raziskovanja razkoraka v znanju in področje raziskovanja neodgovorov. Z povezovanjem obeh področji smo pokazali, da četudi opredeljevanje oziroma izražanje mnenja zahteva manj truda kakor izražanje znanja in lahko razlikujemo samo med popolnoma opredeljenimi in dobro opredeljenimi, so v opredeljevanju razlike tako v času, kot glede na to, ali opazujemo zakonodajno obdobje ali volitve, pa tudi glede na družbenoekonomski položaj. Za politični sistem demokracije, ki naj bi temeljil na informiranem volivcu (Delli Carpini in Keeter 1996), je pomembno, da se ta volivec tudi politično odloča, opredeljuje, predvsem pa, da ima izoblikovano trdno mnenje. V nasprotju z raziskavami, ki kažejo na povečano stopnjo znanja v času volilne kampanje (npr. Holbrook 1999; Holbrook 2002; Holbrook 2006), se ta model ni potrdil za opredeljevanje v primeru Slovenije, kjer je bila stopnja opredeljenosti v času volilne kampanje manjša kot v času pred volitvami. S to ugotovitvijo smo odprli pomembno nišo nadaljnega raziskovanja vpliva volilne kampanje na naš prostor. Raziskava je tudi pokazala, da pri opredeljevanju prihaja do razlik glede na družbenoekonomski položaj ter glede na starost, spol in stopnjo izobrazbe. Neodgovori so se tako spet pokazali kot učinkovita mera družbenoekonomskega položaja (Ferligoj in drugi 1989; Ferligoj in drugi 1990). Pri tem pa se moramo zavedati, da so bile razlike v stopnji opredeljenosti med družbenoekonomskimi skupinami majhne.

Naša analiza se je od večine raziskav razkoraka v političnem znanju razlikovala tudi v tem, da smo raziskovanje razkoraka v izražanju mnenja opravili v odnosu do državnozborskih volitev, in ne predsedniških. Za večstrankarske sisteme velja predpostavka, da bo posamezna stranka ponudila več informacij z namenom, da se diferencira od konkurenčnih političnih kandidatov (McCann in Lawson 2006, 14). Poleg tega je na vpliv političnega kontekstualnega dejavnika na razkorak v znanju opozorila tudi primerjava stopnje političnega znanja med članicami EU (Fraile 2013a). Analize volilnih programov za Slovenijo sicer kažejo, da se med seboj ne razlikujejo bistveno (Kustec Lipicer in drugi 2011; Zajc in drugi 2012), to pa lahko dodatno pojasnjuje manjšo stopnjo opredeljevanja v času volilne kampanje v primerjavi s časom pred volitvami in bolj kaže na potencialno konfliktna sporočila v obdobju kampanje. Obenem pa se potrjuje ugotovitev Frailove (2013a), da sistemi z večjim številom strankarskih kandidatov na

volitvah pomenijo že presežek informacij, ko volivcem v omejenem časovnem obdobju ne uspe pridobiti najpotrebnejših informacij, ne za dvig političnega znanja (Fraile 2013a, 133) in, kot kaže, tudi ne za dvig stopnje opredeljenosti.

Analizo razkoraka v opredeljevanju smo postavili tudi v demokratičen kontekst. Raziskave razkoraka v znanju so bile večinoma opravljene na primeru uveljavljenih demokracij. Eno od izjem predstavlja analiza, ki sta jo opravila McCann in Lawson (2006) na primeru držav v tranziciji (Mehiko, Rusijo in Brazilijo). Fraile (2013a) je po drugi strani opozorila, da kontekstualni dejavniki posameznih držav, kot je med drugim tudi politični kontekst, pojasnjujejo stopnjo pridobljenega političnega znanja. Slovenija tako s svojo kratko demokratično tranzicijo v raziskovanje opredeljenosti vnaša kontekst demokratizacije. Čeprav se opredeljenost anketirancev na politična mnenjska vprašanja ni pokazala v času volitev v primerjavi s časom pred volitvami, smo opazili povečanje opredeljenosti v četrtem in petem opazovanem obdobju v primerjavi s prvim, drugim in tretjim obdobjem. Zdi se, da so se z daljšo demokratično tradicijo tudi volivci pripravljani bolj opredeljevati. Podobno se je skozi daljše časovno obdobje povečala tudi opredeljenost na vprašanje orientacije oziroma politične preference levo-desno (Novak 2014). Razumevanje politike v dihonomnem razmerju levo-desno se namreč vzpostavi šele z daljšim obdobjem demokracije (Linzer 2011, 9).

Ne nazadnje nam preučevanje vpliva družbenoekonomskih kazalcev in drugih demografskih kazalcev na delež neodgovorov v različnih časovnih točkah in obdobjih ponuja dodatne dragocene informacije, ki nam omogočajo boljše razumevanje anketnega vedenja. Disertacija se tako umešča tudi na presek družboslovja in družboslovne metodologije. Izvirni prispevek pričujoče disertacije je tako gotovo tudi aplikacija spoznanj v izboljšanje anketnega raziskovanja, kakovost anketnih podatkov in prispevek k razumevanju in interpretaciji dobljenih javnomnenjskih podatkov. Glede na to, da so delni manjkajoči odgovori iz anketne analize pogosto izpuščeni, s čimer predpostavljamo, da so neodgovori naključno razporejeni, naloga sistematično opozarja na izgubljene informacije, do katerih pride ob takem ravnanju z manjkajočimi odgovori.

Naloga pomembno prispeva tudi k področju razumevanja in uporabe javnomnenjskih podatkov pri oblikovanju javnih politik. Če nameravajo odločevalci slediti javnomnenjskim podatkom pri oblikovanju politik, je pomembno, da se zavedajo, kdo so tisti, ki se opredeljujejo. Sprejemanje mnenj na podlagi opredeljenih dodatno diskriminira neopredeljene in utrjuje ter ustvarja nove neenakosti (Delli Carpini in Keeter 1994, 21; Althaus 2003, 311).

6 VIRI IN LITERATURA

Almond, Gabriel A. 1960. *The American People and Foreign Policy*. New York: Frederick A. Praeger.

Almond, Gabriel A. in Sydney Verba. 1965. *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Boston, Toronto: Little, Brown and Company.

Althaus, Scott L. 2003. *Collective Preferences in Democratic Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Atkeson, Lonna Rae in Robert B. Rapoport. 2003. The More Things Change the More They Stay the Same: Examining Gender Differences in Political Attitude Expression, 1952–2000. *Public Opinion Quarterly* 67 (4): 495–521.

Atkeson, Lonna Rae. 2003. Not All Cues Are Created Equal: The Conditional Impact of Female Candidates on Political Engagement. *The Journal of Politics* 65 (4): 1040–1061.

Ayidiya, Stephen A. in MyKee J. McClendon. 1990. Response Effects in Mail Surveys. *Public Opinion Quarterly* 54 (2): 229–247.

Bajt, Aleksander in Franjo Štiblar. 2002. *Statistika za družboslovce*. Ljubljana: GV Založba.

Banducci, Susan A. in Jeffrey A. Karp. 2003. How Elections Change the Way Citizens View the Political system: Campaigns, Media Effects and Electoral Outcomes in Comparative Perspective. *British Journal of Political Science* 33 (3): 443–467.

Banwart, Christine Mary. 2007. Gender and Young Voters in 2004: The Influence of Perceived Knowledge and Interest. *American Behavioral Scientist* 50 (9): 1152–1168.

Barabas, Jason. 2002. Another Look at the Measurement of Political Knowledge. *Political Analysis* 10 (2): 1–14.

Bishop, George F., Hans-Jürgen Hippler, Norbert Schwarz in Fritz Strack. 1988. A Comparison of Response Effects in Self-Administration and telephone Surveys. V *Telephone Survey Methodology*, ur. Robert M. Groves, Paul P. Biemer, Lars E. Lyberg, James T. Massey, William L. Nicholls II in Joseph Waksberg, 321–340. New York: Wiley.

Bishop, George F., Robert W. Oldendick in Alfred J. Tuchfarber. 1978. Effects of Question Wording and Format on Political Attitude Consistency. *Public Opinion Quarterly* 42 (1): 81–92.

- 1980. Experiments in Filtering Political Opinions. *Political Behaviour* 2 (4): 339–369.
- 1984. What Must My Interest in Politics Be If I Just Told You 'I Don't Know'? *Public Opinion Quarterly* 48 (2): 510–519.
- Bishop, George F., Robert W. Oldendick, Alfred J. Tuchfarber in Stephen Earl Bennett. 1980. Pseudo-Opinions on Public Affairs. *Public Opinion Quarterly* 44 (2): 198–209.
- Blumler, Jay G. in Michael Gurevitch. 2001. The New Media and Our Political Communication Discontents: Democratizing Cyberspace. *Information, Communication & Society* 4 (1): 1–13.
- Bogart, Leo. 1967. No Opinion, Don't Know, and Maybe No Answer. *Public Opinion Quarterly* 31(3): 331–345.
- Boh, Tomaž. 2001. Samopredstavitve strank in medstrankarska soočenja kot orodje političnega prepričevanja. *Teorija in praksa* 38 (5): 832–847.
- Bonfadelli, Heinz. 2002. The Internet and Knowledge Gap: A Theoretical and Empirical Investigation. *European Journal of Communication* 17 (1): 65–84.
- Bradburn, Norman M. in William M. Mason. 1964. The Effect of Question Order on Responses. *Journal of Marketing Research* 1 (4): 57–61.
- Brady, Henry E. 1999. Political Participation. V *Measures of Political Attitudes*, ur. John P. Robinson, Phillip R. Shaver in Lawrence S. Wrightsman, 737–801. San Diego: Academic Press.
- Brady, Henry E. in Richard Johnston, ur. 2009. *Capturing Campaign Effects*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Campbell, Angus, Philip E. Converse, Warren E. Miller in Donald E. Stokes. 1960. *The American Voter*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Canache, Damarys, Jeffery J. Mondak, Mitchell A. Seligson. 2001. Meaning and Measurement in Cross-national Research on Satisfaction with Democracy. *Public Opinion Quarterly* 65 (4): 506–528.
- Center za raziskovanje javnega mnenja*. Dostopno prek: <http://www.cjm.si/> (14. januar 2014).
- Chew, Fiona in Sushma Palmer. 1994. Interest, the Knowledge Gap, and Television Programming. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 38 (3): 271–287.

- Cho, Jaeho in Douglas M. McLeod. 2007. Structural Antecedents to Knowledge and Participation: Extending the Knowledge Gap Concept to Participation. *Journal of Communication* 57 (2): 205–228.
- Citrin, Jack in Christopher Muste. 1999. Trust in Government. V *Measures of Political Attitudes*, ur. John P. Robinson, Phillip R. Shaver in Lawrence S. Wrightsman, 465–532. San Diego: Academic Press.
- Clarke, Peter in Eric Fredin. 1978. Newspapers, Television and Political Reasoning. *Public Opinion Quarterly* 42 (2): 143–160.
- Converse, Jean M. 1976. Predicting No Opinion in the Polls. *Public Opinion Quarterly* 40 (4): 515–530.
- Converse, Philip E. 1962. Information Flow and the Stability of Partisan Attitudes. *Public Opinion Quarterly* 26 (4): 578–599.
- 1964. New Dimensions of Meaning for Cross-section sample Surveys in Politics. *International Social Science Journal* 16 (1): 19–34.
- 1972. Change in the American electorate. V *The Human Meaning of Social Change*, ur. Angus Campbell in Philip E. Converse, 263–338. New York: Russell Sage fundation.
- 1987. Changing Conceptions of Public Opinion in the Political Process. *Public Opinion Quarterly* 51 (2): 12–24.
- Coombs, Clyde H. in Lolagene C. Coombs. 1976: "Don't Know": Item Ambiguity or Respondent Uncertainty? *Public Opinion Quarterly* 40 (4): 497–514.
- Dahl, Robert A. 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven, London: Yale University Press.
- Dahlberg, Lincoln. 1998. Cyberspace and the Public Sphere: Exploring the Democratic Potential of the Net. *Convergence* 4 (1): 70–84.
- Dalager, Jon K. 1996. Voters, Issues, and Elections: Are the Candidates' Messages Getting Through? *The Journal of Politics* 58 (2): 486–515.
- De Bruycker, Iskander in Stefaan Walgrave. 2013. How a New Issue Becomes an Owned Issue. Media Coverage and the Financial Crisis in Belgium (2008–2009). *International Journal of Public Opinion Research*: doi: 10.1093/ijpor/edt003 (8. junij 2013).

- Delli Carpini, Michael X. 2000. In Search of the Informed Citizen: What Americans Know About Politics and Why it Matters. *The Communication Review* 4 (1): 129–164.
- Delli Carpini, Michael X. in Scott Keeter. 1991. Stability and Change in the U.S. Public's Knowledge of Politics. *Public Opinion Quarterly* 55 (4): 583–612.
- 1993. Measuring Political Knowledge: Putting First Things First. *American Journal of Political Science* 37 (4): 1179–1206.
- 1994. The Public's Knowledge of Politics V *Public Opinon, the Press, and Public Policy*, ur. J. David Kennamer, 19–40. Westport, CT: Praeger.
- 1996. *What Americans Know about Politics and Why It Matters*. New Haven: Yale University Press.
- Dervin, Brenda in Carrie Lynn D. Reinhard. 2006. Researchers and Practitioners Talk About Users and Each Other. Making Users and Audience Studies Matter - paper 1. *Information Research* 12 (1), paper 286. Dostopno prek: <http://InformationR.net/ir/12-1/paper286.html> (7. april 2012).
- Dervin, Brenda. 2003. Communication Gaps and Inequities: Moving Towards a Reconceptualization V *Sense-Making Methodology reader:Selected writings of Brenda Dervin*, ur. Brenda Dervin, L. Foreman Wernet in E. Lauterbach, 17–46. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Deželan, Tomaž in Maja Sever. 2009. Citizen Comprehension of the Left-right Ideological Continuum in Central and Eastern European post-communist countries. *Akta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Pizni* 3: 15–35.
- Deželan, Tomaž, Alenka Krašovec in Matej Kovačič. 2010. Volilna kampanja po slovensko. V *Politične vsebine in volilna kampanja*, ur. Simona Kustec Lipicer, 53–70. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Dimitrova, Daniela V., Adam Shehata, Jesper Strömbäck in Lars W. Nord. 2014. The Effects of Digital Media on Political Knowledge and Participation in Election Campaigns: Evidence from Panel Data. *Communication Research* 41 (1): 95–118.
- Dolan, Kathleen. 2011. Do Women and Men Know Different Things? Measuring Gender Differences in Political knowledge. *The Journal of Politics* 73 (1): 97–107.

Donohue, George A., Phillip J. Tichenor in Clarice N. Olien. 1975. Mass Media and the Knowledge Gap: A Hypothesis Reconsidered. *Communication Research* 2 (1): 3–23. Dostopno prek: <http://www.docin.com/p-250283527.html> (8. februar 2013).

Državna volilna komisija. 2013. *Zgodovina volitev*. Dostopno prek: <http://www.dvk-rs.si/> (26. avgust 2013).

Državni zbor Republike Slovenije. 2013. *Volitve in volilni sistem*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/PolitichniSistem/VolitveInVolilniSistem> (30. december 2013).

Ettema, James S. in F.G. Kline. 1977. Deficits, Differences and Ceilings: Contingent Conditions for Understanding the Knowledge Gap. *Communication Research* 4 (2): 179–202.

Ettema, James S., James W. Brown in Russell V. Luepker. 1983. Knowledge Gap Effects in a Health Information Campaign. *Public Opinion Quarterly* 47 (4): 516–527.

European Commission Public Opinion. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm (14. januar 2014).

European Consortium for Political Research. Dostopno prek: <http://www.ecpr.eu/> (25. januar 2014).

Eveland, William P., Jr. in Dietrm A. Scheufele. 2000. Connecting News Use with Gaps in Knowledge and Participation. *Political Communication* 17 (3): 215–237.

Eveland, William P., Jr. in Myiah Hutchens Hively. 2009. Political Discussion Frequency, Network Size, and 'Heterogeneity' of Discussion as Predictors of Political Knowledge and Participation. *Journal of Communication* 59 (2): 205–224.

Eveland, William P., Jr., Juliann Cortese, Heesun Park and Sharon Dunwoody. 2004. How Web Site Organization Influences Free Recall, Factual Knowledge, and Knowledge Structure Density. *Human Communication Research* 30 (2): 208–233.

Faulkenberry, David G. in Robert Mason. 1978. Characteristics of Nonopinion and No Opinion Response Groups. *Public Opinion Quarterly* 42 (4): 533–543.

Ferber, Robert. 1956. The Effect of Respondent Ignorance on Survey Results. *Journal of the American Statistical Association* 51 (276): 576–586.

--- 1966. Item Nonresponse in a Consumer Survey. *Public Opinion Quarterly* 30 (3): 399–415.

Ferligoj, Anuška, Mirjana Ule in Tanja Rener. 1989. "Ne vem" – učinkovita mera družbeno-ekonomskega položaja ženk. *Metodološki zvezki* 5, 129–147.

--- 1990. *Ženska, zasebno, politično ali "Ne vem, sem neodločena"*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ferrin, Monica, Marta Fraile in Martiño Rubal. 2012. *Young and Gapped? Differences in Political Knowledge Between Girls and Boys in Europe*. Predstavljen referat na zaključni konferenci ELECDEM, Advancing Electoral Research v Firencah, 28.–30.6.2012.

Festinger, Leon. 1957. *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford: Stanford University Press. Dostopno prek: <http://books.google.si/books?id=voeQ-8CASacC&lpg=PP1&pg=PA15#v=onepage&q&f=true> (29. december 2013).

Fischer, Claude S., Michael Hout, Martin Sánchez Jankowski, Samuel R. Lucas, Ann Swidler in Kim Vos. 1996. *Inequality by Design: Cracking the Bell Curve Myt*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Fischhoff, Baruch, Paul Slovic in Sarah Lichtenstein. 1980. Knowing What you Want: Measuring Labile Values. V *Decision Making: Descriptive, Normative and Prescriptive Interactions*, ur. David E. Bell, Howard Raiffa in Amos Tversky, 398–421. Cambridge: Cambridge University Press.

Fiske, Susan T., Donald R. Kinder in W. Michael Larter. 1983. The Novice and the Expert: Knowledge-Based Strategies in Political Cognition. *Journal of Experimental Social Psychology* 19 (4): 381–400.

Fiske, Susan T., Richard R. Lau in Richard A. Smith. 1990. On the Varieties and Utilities of Political Expertise. *Social Cognition* 8 (1): 31–48.

Fournier, Patrick. 2009. The Impact of Campaigns on Discrepancies, Errors, and Biases in Voting Behavior. V *Capturing Campaign Effects*, ur. Henry E. Brady in Richard Johnston, 45–77. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Fraile, Marta in Robert Schuman. 2010. *A Comparative Study of Political Knowledge in the 2009 European Elections*. Predstavljen referat na zaključni konferenci PIREDEU v Bruslju, 18.–20.11.2010.

Fraile, Marta in Shanto Iyengar. 2014. Not All News Sources are Equally Informative: A Cross-National Analysis of Political Knowledge in Europe. *International Journal of Press/Politics* 19 (3), v tisku. Dostopno prek:

https://www.academia.edu/6130135/Not_all_News_Sources_are_Equally_Informative_A_Cross-National_Analysis_of_Political_Knowledge_in_Europe (8. marec 2014).

Fraile, Marta. 2006. Political Knowledge and the Logic of Voting: A Comparative Study. Estudio/ Working Paper 2006/223. Dostopno prek: http://www.academia.edu/1437953/Political_knowledge_and_the_logic_of_voting_a_comparative_study (24. junij 2013).

--- 2011. Widening or Reducing the Knowledge Gap? Testing the Media Effects on Political Knowledge in Spain (2004–2006). *International Journal of Press/Politics* 16 (2): 163–184.

--- 2013a. Do information-rich contexts reduce knowledge inequalities? The contextual determinants of political knowledge in Europe. *Acta Politica* 48 (2): 119–143.

--- 2013b. Do Women Know Less About Politics Than Men? The Gender Gap in Political Knowledge in Europe. *Social Politics*, v tisku. Dostopno prek: http://academia.edu/3187921/Do_women_know_less_about_politics_than_men_The_gender_gap_in_Political_Knowledge_in_Europe (7. julij 2013).

--- 2014. Does deliberation contribute to decreasing the gender gap knowledge? Dostopno prek: https://www.academia.edu/6073735/Does_deliberation_contribute_to_decreasing_the_gender_gap_in_knowledge (8. marec 2014).

Francis, Joe D. in Lawrence Busch. 1975. What We Now Know About "I Don't Knows". *Public Opinion Quarterly* 39 (2): 207–218.

Freimuth, Vicki S. 1990. The Chronically Uninformed: Closing the Knowledge Gap in Health. V *Communication and health: systems and applications*, ur. Eileen Berlin Ray in Lewis Donohew, 171–186. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. Dostopno prek: <http://www.google.si/books?id=UrmlGHW8gEwC&lpg=PA171&ots=SOdxonAwZo&dq=knowledge%20gap%20hypothesis&lr&hl=sl&pg=PA171#v=onepage&q=knowledge%20gap%20hypothesis&> (26. januar 2012).

Gandy, Oscar H. in Mohamed El Waylly. 1985: The Knowledge of Foreign Affairs: The Palestinian-Israeli Conflict. *Journalism Quarterly* 62 (4): 777–783.

Garramone, Gina M. 1983. TV News and Adolescent Political Socialization. V *Communication Yearbook* 7, (ur.) Robert N. Bostrom, 651–669. Beverly Hills, CA: Sage.

Gaziano, Cecilie in Alice M. Horowitz. 2001. Knowledge Gap on Cervical, Colorectal Cancer Exists Among U.S. Women. *Newspaper Research Journal* 22 (1): 12–27.

Gaziano, Cecilie in Emanuel Gaziano. 1996. Theories and Methods in Knowledge Gap Research Since 1970. V *An Integrated Approach to Communication Theory and Research*, ur. M. B. Salwen in D.W. Stacks, 127–138. Mahwah, NY: Lawrence Erlbaum.

--- 2009. Theories and Methods in Knowledge Gap Research. V *An Integrated Approach to Communication Theory and Research*, ur. Don W. Stacks in Michael Salwen, (2. izdaja), 122–136. New York: Taylor & Francis.

Gaziano, Cecilie in Joann O'Leary. 1998. Childbirth and Infant Development Knowledge Gaps in Interpersnal Settings. *Journal of Health Communication* 3 (1): 29–51.

Gaziano, Cecilie. 1983. The Knowledge Gap: An Analytical Review of Media Effects. *Communication Research* 1 (4): 447–486.

--- 1984. Neighborhood Newspapers, Citizen Groups And Public Affairs Knowledge Gaps. *Journalism Quarterly* 61 (3): 556–566, 599.

--- 1988. Community Knowledge Gaps. *Critical Studies in Mass Communication* 5 (4): 351–357.

--- 1995. *A Twenty-Five-Year Review of Knowledge Gap Research*. Referat predstavljen na Annual Conference of the American Association for Public Opinion Research v Forth Lauderdale, Florida, 21. 5. 1995.

--- 1997. Forecast 2000: Widening Knowledge Gaps. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 74 (2): 237–264.

--- 2001. Towards a Broader Conceptual Framework for Research on Social Stratification, Childraring Patterns, and Media Effects. *Mass Communication & Society* 4 (2): 219–244.

--- 2010. Notes on "Revisiting the Knowledge Gap Hypothesis: A Meta-analysis of Thirty-five Years of Research". *Journalism and Mass Communication Quarterly* 87 (3/4): 615–632.

--- 2012. Antecedents of Knowledge Gaps: Parenting Knowledge and Early Childhood Cognitive Development-Review and Call for Research. *The Open Communication Journal* 6 (1): 17–28.

--- 2013. Knowledge Gaps, Belief Gaps, Ideology, and Culture Wars. *Open Journal of Political Science* 3 (4): 116–130.

--- 2014. Components of the Belief Gap: Ideology and Education. *Sage Open* 4 (1): 1–18.

Gaziano, Emanuel in Cecilie Gaziano. 1999. Social Control, Social Change and the Knowledge Gap Hypothesis. V *Mass Media, Social Control, and Social Change: A Macrosocial Perspective*, ur. David Demers in K. Viswanath, 117–136. Ames: Iowa State University Press.

Genova, B. K. L. in Bradley S. Greenberg. 1979. Interests in News and the Knowledge Gap. *Public Opinion Quarterly* 43 (1): 79–91.

Gergen, Kenneth J. in Kurt W. Back. 1966. Communication in the Interview and the Disengaged Respondent. *Public Opinion Quarterly* 30 (3): 365–398.

Glenn, Norval D. 1969. Aging, Disengagement, and Opinionation. *Public Opinion Quarterly* 33 (1): 17–33.

Godin, Benoit. 2008. *The Knowledge Economy: Fritz Machlup's Construction of a Synthetic Concept*. Project on the History and Sociology of S&T Statistics, Working Paper No.37. Dostopno prek: http://www.csiic.ca/PDF/Godin_37.pdf (24. oktober 2012).

Grabe, Elizabeth Maria, Annie Lang, Shuhua Zhou in Paul David Bolls. 2000. Cognitive Access to Negatively Arousing News: An Experimental Investigation of the Knowledge Gap. *Communication Research* 27 (1): 3–26.

Grabe, Elizabeth Maria, Narine Yeghyan in Rasha Kamhawi. 2008. Experimental Evidence of the Knowledge Gap: Message Arousal, Motivation, and Time Delay. *Human Communication Research* 34 (4): 550–571.

Graber, Doris Appel. 2010. *Mass Media and American Politics*. Washington DC: CQ Press.

Grad, Anton, Ružena Škerlj in Nada Vitorovic. 1967. *Angleško-slovenski slovar*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Griffin, Robert J. 1990. Energy in the Eighties: Education, Communication, and the Knowledge Gap. *Journalism Quarterly* 67 (3): 554–566.

Grönlund, Kimmo in Henry Milner. 2006. The Determinants of Political Knowledge in Comparative Perspective. *Scandinavian Political Studies* 29 (4): 386–406.

Groves, Robert M. 1996. How Do We Know What We Think They Think Is Really What They Think. V *Answering Questions. Methodology for Determining Cognitive and*

Communicative Processes in Survey Research, ur. Nobert Schwarz in Seymour Sudman, 389–402. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Haček, Miro. 2013. (Dis)trust into the Rule of Law in Slovenia. *Political Preferences* 4: 9–23.

Haney, Beth, Eugene Borgida in James Farr. 2002. Citizenship and Civic Engagement in Public Problem- Solving. V *Political Decision-Making, Deliberation and Participation*, ur. Michael X. Delli Carpini, Leonie Huddy in Robert Y. Shapiro, 151–193. Amsterdam, Boston: JAI.

Hansen, Susan B. 1997. Talking About Politics: Gender and Contextual Effects on Political Proselytizing. *The Journal of Politics* 59 (1): 73–103.

Herrnstein, Richard J. in Charles Murray. 1994. *The Bell Curve: Intelligence and Class Structure in American Life*. New York: The Free Press.

Higgins, Tory E. in Gillian King. 1981. Accessibility of Social Constructs: Information – Processing Consequences of Individual and Contextual Variability. V *Personality, Cognition, and Social Interaction*, (ur.) Nancy Cantor in John F. Kihlstrom, 69–121. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Hindman, Douglas Blanks. 2009. Mass Media Flow and Differential Distribution of Politically Disputed Beliefs: The Belief Gap Hypothesis. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 86 (4): 790–808.

--- 2012. Knowledge Gaps, Belief Gaps, and Public Opinion about Health Care Reforms. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 20. avgust. Dostopno prek: <http://jmq.sagepub.com/content/early/2012/08/09/1077699012456021> (2. julij 2013).

Hlebec, Valentina, Matic Kavčič, Maša Filipovič Hrast, Andreja Vezovnik in Martina Trbanc. 2010. *Samo da bo denar in zdravje: življenje starih in revnih ljudi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Holbrook, Thomas M. 1996. *Do Campaigns Matter?* Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.

--- 1999. Political Learning from Presidential Debates. *Political Behavior* 21 (1): 67–89.

--- 2002. Presidential Campaigns and the Knowledge Gap. *Political Communication* 19: 437–54.

- 2006. Cognitive Style and Political Learning in the 2000 U.S. Presidential Campaign. *Political Research Quarterly* 59 (3): 343–352.
- Horstmann, Reinhold. 1991. Knowledge Gaps Revisited: Secondary Analyses from Germany. *European Journal of Communication* 6 (1): 77–93.
- Hrženjak, Majda in Vlasta Jalušič. 2011. *Vrata niso baš odprta (treba da jih gurneš, pa da se otvaraju): Perspektiva v reševanju kompleksnih neenakosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Hwang, Yoori in Se-Hoon Jeong. 2009. Revisiting the Knowledge Gap Hypothesis: A Meta-Analysis of Thirty-five Years of Research. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 86 (3): 513–532.
- Hyman, Herbert H. in Paul B. Sheatsley. 1947. Some Reasons Why Information Campaigns Fail. *Public Opinion Quarterly* 11 (3): 413–423.
- Imbrasaite, Jurate. 2011. Citizenship Typology in Lithuania: Traditional Active or Postmodern Citizenship? *Social Sciences* 2 (72): 44–57.
- Iyengar, Shanto in Donald R. Kinder. 1987. *News That Matters. Television and American Opinion*. Chicago, London: The University Chicago Press.
- Iyengar, Shanto, Donald R. Kinder, Mark D. Peters in Jon A. Krosnick. 1984. The Evening News and Presidential evaluations. *Journal of Personality and Social Psychology* 46 (4): 778–787.
- Iyengar, Shanto, James Curran, Anker Brink Lund, Inka Salovaara-Moring, Kyu S. Hahn in Sharon Coen. 2010. Cross-National versus Individual-Level Differences in Political Information: A Media Systems Perspective. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 20 (3): 291–309.
- Iyengar, Shanto. 1990. Shortcuts to Political Knowledge: The Role of Selective Attention and Accessibility. V *Information and Democratic Processes*, (ur.) John A. Ferejohn in James H. Kuklinski, 160–185. Chicago: University of Illinois Press.
- Jeffres, Leo W., David Atkin in Hanlong Fu. 2011. Knowledge and the Knowledge Gap: Time to Reconceptualize the 'Content'. *The Open Communication Journal* 5: 30–37.
- Jeffres, Leo W., Kimberly Neuendorf in David J. Atkin. 2012. Acquiring Knowledge From the Media in the Internet Age. *Communication Quarterly* 60 (1): 59–79.

Jerit, Jennifer, Jason Barabas in Tony Bolsen. 2006. Citizens, Knowledge, and the Information Environment. *American Journal of Political Science* 50 (2): 266–282.

Judd, Charles M., Jon A. Krosnick in Michael A. Milburn. 1981. Political Involvement and Attitude Structure in the General Public. *American Sociological Review* 46 (1): 660–669.

Kahlor, Leeann, Sharon Dunwoody in Robert J. Griffin. 2004. Predicting Knowledge Complexity in the Wake of an Environmental Risk. *Science Communication* 26 (1): 5–30.

Katz, Elihu, Hanna Adoni in Pnina Parness. 1977. Remembering the News: What the Picture Adds to Recall. *Journalism Quarterly* 54 (2): 231–239.

Kerwin, Jeffrey. 1998. "Don't Know" Responses in Surveys: Is What I Know What You Want to Know and Do I Want You to Know It? *Memory* 6 (4): 407–426.

Kim, Sei-Hill, Dietram A. Scheufele in James Shanahan. 2005. Who Cares About the Issues? Issue Voting and the Role of News Media During the 2000 U.S. Presidential Election. *Journal of Communication* 55 (1): 103–121.

Kim, Sei-Hill. 2008. Testing the Knowledge Gap Hypothesis in South Korea: Traditional News Media, the Internet, and Political Learning. *International Journal of Public Opinion Research* 20 (2): 193–210.

Kleinnijenhuis, Jan. 1991. Newspaper Complexity and the Knowledge Gap. *European Journal of Communication* 6 (4), 499–522.

Kolson, Kenneth L. in Justin J. Green. 1970. Response Set Bias and Political Socialization Research. *Social Science Quarterly* 51 (3): 527–538.

Komac, Daša. 1993. *Angleško-slovenski in slovensko-angleški moderni slovar*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Košmelj, Blaženka, Franc Arh, Alojzija Doberšek Urbanc, Anuška Ferligoj, Matjaž Omladič. 2002. *Statistični terminološki slovar. Razširjena izdaja z dodnim slovarjem ustreznikov v angleščini*. Ljubljana: Statistično društvo Slovenije, Študentska založba.

Kropivnik, Samo in Tina Kogovšek. 2004. *Analiza podatkov z SPSS-om 12.0*. Predavanja in vaje. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kropivnik, Samo. 1998. *Slovenski volivci v geografskem, družbenem in ideološkem prostoru. Analiza vsebine v letih 1990 in 1992*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2001. Vsebina ideološkega kontinuuma levo-desno v Sloveniji v preteklem desetletju. V *Demokratični prehodi II.*, (ur.) Danica Fink Hafner in Miro Haček, 138–170. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2010. Slovenski volivci na volitvah v Evropski parlament 2009. V *Politične vsebine in volilna kampanja*, ur. Simona Kustec Lipicer, 27–49. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Krosnick, Jon A. 1991. Response Strategies for Coping with the Cognitive Demands of Attitude Measures in Surveys. *Applied Cognitive Psychology* 5 (3): 213–236.

--- 1999. Maximizing Questionnaire Quality. V *Measures of Political Attitudes*, ur. John P. Robinson, Phillip R. Shaver in Lawrence S. Wrightsman, 37–57. San Diego: Academic Press.

--- 2013. *Interaktivna seansa o spletnih anketah z dr. Jon. A. Krosnick*. Predavanje na Spletnem dnevu anketiranja na Fakulteti za družbene vede, v Ljubljani 26. september 2013.

Krosnick, Jon A. in Donald R. Kinder. 1990. Altering the Foundations of Support for the President through Priming. *The American Political Science Review* 84 (2): 497–512.

Krosnick, Jon A. in Michael A. Milburn. 1990. Psychological Determinants of Political Opinionation. *Social Cognition* 8 (1): 49–72.

Kurdija, Slavko. 2014. *Korespondenca z avtorjem*. Ljubljana, 5. maj.

Kurdija, Slavko in Janez Štebe. 1997. *Oblikovanje vzorčnih uteži za telefonsko anketo Politbarometer*. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi0310/povezana-gradiva/> (16. september 2013).

Kurdija, Slavko in Niko Toš. 2012. *Politbarometer 10/11, Slovenija: Oktober 2011*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi1110/> (17. september 2013).

Kurdija, Slavko in skupina. 2011a. *PBSI1110 – Politbarometer PB10/11, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/PB10-11.pdf (9. november 2013).

--- 2011b. *PBSI1110 – Politbarometer PB10/11, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/pbsi1110_vp1_sl_v2_r2.pdf (16. september 2013).

--- 2011c. *Opredeľjevanje do strank – pred volitvami 2011*. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/Povzetek-eksp-meritev%2010-11.pdf (1. februar 2012).

--- 2011d. *Slovensko javno mnenje 2010: Evropska družboslovna raziskava*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm10/> (1. marec 2014).

--- 2012a. *PBSI0112 – Politbarometer PB1/12, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/PB1-12.pdf (9. november 2013).

--- 2012b. *PBSI0112 – Politbarometer PB1/12, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/pbsi1201_vp1_sl_v2_r2.pdf (21. januar 2014).

--- 2013a. *Politbarometer 01/12, Slovenija: Januar 2012*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi1201/> (21. januar 2014).

--- 2013b. *PBSI0613 – Politbarometer PB6/13, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/aktualne_raziskave/PB6_13.pdf (3. november 2013).

Kustec Lipicer, Simona in Niko Toš. 2013. Analiza volilnega vedenja in izbira na prvih predčasnih volitvah v državni zbor 2011. *Teorija in praksa* 50 (3–4): 503–529.

Kustec Lipicer, Simona, Samo Kropivnik, Tomaž Deželan in Alem Maksuti. 2011. *Volilni programi in stališča*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kustec Lipicer, Simona. 2007. Volilna kampanja na lokalni ravni: poskus konceptualno-metodološke opredelitve na primeru Slovenije. *Lex localis* 5 (1): 105–122.

--- 2010. (Javno)politične vsebine kot košček v mozaiku volilne kampanje. V *Politične vsebine in volilna kampanja*, ur. Simona Kustec Lipicer, 13–23. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kwak, Nojin. 1999. Revisiting the Knowledge Gap Hypothesis: Education, Motivation, and Media Use. *Communication Research* 26 (4): 385–413.

Lau, Richard R. in David P. Redlawsk. 2001. Advantages and Disadvantages of Cognitive Heuristics in Political Decision Making. *American Journal of Political Science* 45 (4): 951–971.

Lavrič, Miran, Sergej Flere, Marina Tavčar Krajnc, Rudi Klanjšek, Bojan Musil, Andrej Naterer, Andrej Kirbiš, Marko Divjak in Petra Lešek. 2011. *Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Maribor: Aristej.

Le Heron, Judy in Frank Sligo. 2005. Acquisition of Simple and Complex Knowledge: A Knowledge Gap Perspective. *Educational Technology & Society* 8 (2): 190–202.

Lee, Chul Joo. 2009. The Role of Internet Engagement in the Health-Knowledge Gap. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 53 (3): 365–382.

Leigh, James H. in Claude R. Martin. 1987. "Don't Know" Item Nonresponse in a Telephone Survey: Effects of Question Form and Respondent Characteristics. *Journal of Marketing Research* 24 (4): 418–424.

Lemert, James B. 1993. Do Televised Presidential Debates Help Inform Voters? *Journal of Broadcasting and Electronic media* 37 (1): 83–94.

Lindeman, Mark. 2002. Opinion Quality and Policy Preferences in Deliberative Research. V *Political Decision-Making, Deliberation and Participation*, ur. Michael X. Delli Carpini, Leonie Huddy in Robert Y. Shapiro, 195–221. Amsterdam, Boston: JAI.

Linzer, Drew A. 2011. *The Left-Right Ideological Spectrum in Global Mass Opinion*. Dostopno prek: <http://userwww.service.emory.edu/~dlinzer/Linzer-leftright.pdf> (21. junij 2012)

Lippman, Walter. 1961. *Public Opinion*. New York: The Macmillan Company.

Liu, Yung-I in William P. Eveland. 2005. Education, Need for Cognition, and Campaign Interest as Moderators of News Effects on Political Knowledge: An Analysis of the Knowledge Gap. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 82 (4): 910–929.

Lovrich, Nicholas P. Jr. in John C. Pierce. 1984. "Knowledge Gap" Phenomena: Effect of Situation-Specific and Transsituational Factors. *Communication Research* 11 (3): 415–434.

Lupia, Arthur in Mathew D. McCubbins. 2003. *The Democratic Dilemma. Can Citizens Learn What They Need To Know?* Cambridge: Cambridge University Press.

Luskin, Robert C. 1990. Explaining Political Sophistication. *Political Behaviour* 12 (4): 331–361.

Luskin, Robert C. in John G. Bullock. 2011. "Don't Know" Means "Don't Know": DK Responses and the Public's Level of Political Knowledge. *The Journal of Politics* 73 (2): 547–557.

Lužar, Sanja, Maja Ojsteršek in Irena Vipavc Brvar. 2012. *Priporočila za urejanje podatkovne datoteke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/blog/wp-content/uploads/2012/11/PriporocilaZaPodatkovnoDatoteko2.pdf> (18. december 2013).

Machlup, Fritz. 1962. *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Malešič, Marjan in skupina. 2010. *Slovensko javno mnenje 2009/2: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm092/> (22. januar 2014).

Malnar, Brina. 1996. *Zaznava družbene neenakosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2004. Vrednotenje pomena politike in problem nizkega zaupanja v slovenskem prostoru. V *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*, (ur.) Brina Malnar in Ivan Bernik, 131–154. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Marshall, Gordon. 1998. *A Dictionary of Sociology*. New York: Oxford University Press.

Mastin, Teresa. 1998. Employees' Understanding of Employer-sponsored Retirement Plans: A Knowledge Gap Perspective. *Public Relations Review* 24 (4): 521–534.

McCann, James A. in Chappell Lawson. 2006. Presidential Campaigns and the Knowledge Gap in Three Transitional Democracies. *Political Research Quarterly* 59 (1): 13–22.

McLean, Iain in Alistair McMillan. 2009. *The Concise Oxford Dictionary of Politics*. New York: Oxford University Press.

McLeod, Douglas M. in Elizabeth M. Perse. 1994. Direct and Indirect Effects of Socioeconomic Status on Public Affairs Knowledge. *Journalism Quarterly* 71 (2): 433–442.

Miyo, Yuko. 1983. Knowledge Gap Hypothesis and Media Dependency. V *Communication Yearbook* 7, ur. R. N. Bostrom, 626–650. Beverly Hills, CA: Sage.

- Mondak, Jeffery J. in Mary R. Anderson. 2004. The Knowledge Gap: A Reexamination of Gender-Based Differences in Political Knowledge. *The Journal of Politics* 66 (2): 492–512.
- Mondak, Jeffrey J. 1999. Reconsidering the Measurement of Political Knowledge. *Political Analysis* 8 (1): 57–82.
- Moore, David W. 1987. Political Campaigns and the Knowledge-Gap Hypothesis. *Public Opinion Quarterly* 51(2): 186–200.
- Moore, Wilbert E. in Melvin M. Tumin. 1949. Some Social Functions of Ignorance. *American Sociological Review* 14 (6): 787–795.
- Moors, Guy. 2008. Exploring the Effect of a Middle Response Category on Response Style in Attitude Measurement. *Quality & Quantity* 42 (6): 779–794.
- Nadeau, Richard, Neil Nevitte, Elisabeth Gidengil in André Blais. 2008. Elections Campaigns as Information Campaigns: Who Learns What and Does it Matter? *Political Communication* 25 (3): 229–248.
- Neuman, Susan B. 2006. The Knowledge Gap Implications for Early Education. V *Handbook of Early Literacy Research, Volume 2*, ur. David K. Dickinson in Susan B. Neuman, 29–40. New York: The Guilford Press. Dostopno prek: <http://www.sbneuman.com/pdf/knowledgegap.pdf> (25. januar 2011).
- Neuman, Susan B. in Donna Celano. 2006. The Knowledge Gap: Implications of Leveling the Playing Field for Low-Income and Middle Income Children. *Reading Research Quarterly* 41 (2): 176–201.
- Norris, Pippa. 2000. *A Virtuous Circle: Political Communications in Post- industrial Societies*. New York: Cambridge University Press.
- Novak, Meta. 2009. *Social and economic position of women and non-responses in questionnaires*. Predstavljen referat na 9. mednarodni konferenci International Postgraduate Conference v Londonu, 18.–20.2.2009.
- 2013. Razkorak v opredeljevanju na anketna vprašanja. *Družboslovne razprave* 29 (74): 67–87.
- 2014. Sprememba političnega vedenja v obdobju volilne kampanje. *Družboslovne razprave* 30 (75): 29–47.

Olien, Clarice N., George A. Donohue in Phillip J. Tichenor. 1968. The Community Editor's Power and the Reporting of Conflict. *Journalism Quarterly* 45 (2): 243–252.

--- 1983. Structure, Communication and Social Power: Evolution of the Knowledge Gap Hypothesis. V *Mass Communication Review Yearbook 4*, ur. Ellen Wartella in D. Charles Whitney s Sven Windahl, 455–461. Beverly Hills, CA: Sage Publications.

Park, Robert E. 1940. News as a Form of Knowledge: A Chapter in the Sociology of Knowledge. *American Journal of Sociology* 45 (5): 669–686.

Pearson, Larry. 1993. Desert Storm and the Tundra Telegraph: Information Diffusion in a Media-Poor Environment. V *Desert Storm and the Mass Media*, ur. Bradley S. Greenberg in Walter Gantz, 182–196. Cresskill, New Jersey: Hampton Press.

Peterson, Robert A. in Roger A. Kerin. 1981. The Quality of Self-Report Data: Review and Synthesis. V *Review of Marketing*, ur. Ben M. Enis in Kenneth J. Roering, 5–20. Chicago: American Marketing Association. Dostopno prek: http://www.google.si/books?hl=sl&lr=&id=ISTwe1QC4mQC&oi=fnd&pg=PA5&dq=The+quality+of+self-report+data+:+review+and+synthesis&ots=LLY68ITQSZ&sig=gXKPxTpkihznqS8tHJmtv1nVD8k&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20quality%20of%20self-report%20data%20%3A%20review%20and%20synthesis&f=false (18. avgust 2013).

Popkin, Samuel L. 1994. *The Reasoning Voter: Communication and Persuasion in Presidential Campaigns*. Chicago: University of Chicago Press.

Price, Vincent in John Zaller. 1993. Who Gets the News? Alternative Measures of News Reception and Their Implications for Research. *Public Opinion Quarterly* 57 (2): 133–164.

Price, Vincent. 1999. Political Information. V *Measures of Political Attitudes*, ur. John P. Robinson, Phillip R. Shaver in Lawrence S. Wrightsman, 591–639. San Diego: Academic Press.

Prior, Markus. 2005. News vs. Entertainment: How Increasing Media Choice Widens Gaps in Political Knowledge and Turnout. *American Journal of Political Science* 49 (3): 577–592.

Projekt Politbarometer. Dostopno prek: <http://www.cjm.si/?q=PolitBarometer> (23. junij 2013).

Projekt Slovensko javno menje. Dostopno prek: <http://www.cjm.si/?q=SJM> (22. januar 2014).

Rapeli, Lauri. 2014. *The Conception of Citizen Knowledge in Democratic Theory*. Basinstoke, New York: Palgrave Macmillan.

Rapoport, Ronald B. 1979. What They Don't Know Can Hurt You. *American Journal of Political Science* 23 (4): 805–815.

--- 1981. The Sex Gap in Political Persuading: Where the "Structuring Principle" Works. *American Journal of Political Science* 25 (1): 32–48.

--- 1982. Sex Differences in Attitude Expression: A Generational Explanation. *Public Opinion Quarterly* 46 (1): 86–96.

--- 1985. Like Mother, Like Daughter: Intergenerational Transmission of DK Response Rates. *Public Opinion Quarterly* 49 (2): 198–208.

Reavy, Matthew M. in David D. Perlmutter. 1997. Presidential Web Sites as Sources of Information. *The Electronic Journal of Communication/ La Revue Electronique de Communication* 7 (3). Dostopno prek: <http://www.cios.org/EJCPUBLIC/007/3/007311.HTML> (2.12.2012)

Reese, Stephen D. in Mark M. Miller. 1981. Political Attitude Holding and Structure. The Effects of Newspaper and Television News. *Communication Research* 8 (2): 167–188.

Rhine, Staci L., Stephen Earl Bennett in Richard S. Flickinger. 2001. Gaps in Americans' Knowledge About the Bosnian Civil War. *American Politics Research* 29 (6): 592–607.

Robinson, John P. 1967. World Affairs Information and Mass Media Exposure. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 44 (1): 23–31.

Rucinski, Dianne. 2004. Community Boundedness, Personal Relevance, and the Knowledge Gap. *Communication Research* 31 (4): 472–495.

Ryan, William. 1976. *Blaming the Victim*. New York: Vintage Books.

Salmon, Charles T., Karen Wooten, Eileen Gentry, Galen E. Cole in Fred Kroger. 1996. AIDS Knowledge Gaps: Results from the First Decade of Epidemic and Implications for Future Public Information Efforts. *Journal of Health Communication* 1 (2): 141–155.

Scheufele, Dietram A., James Shanahan in Sei-Hill Kim. 2002. Who Cares about Local Politics? Media Influences on Local Political Involvement, Issue Awareness, and Attitude Strength. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 79 (2): 427–444.

- Schoonvelde, Martijn. 2013. Media Freedom and the Institutional Underpinnings of Political Knowledge. *Political Science Research and Methods*. Dostopno prek: <http://dx.doi.org/10.1017/psrm.2013.18> (2. maj 2013).
- Schreiber, E. M. 1978. Education and Change in American Opinions on a Woman for President. *Public Opinion Quarterly* 42 (2): 171–182.
- Schuman, Howard in Stanley Presser. 1996. *Questions and Answers in Attitude Surveys. Experiments on Question Form, Wording, and Context*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Sears, David O. in Nicholas A. Valentino. 1997. Politics Matters: Political Events as Catalysts for Preadult Socialization. *The American Political Science Review* 91 (1): 45–65.
- Sicinski, Andrzej. 1970. "Don't Know Answers" in Cross-national Surveys. *Public Opinion Quarterly* 34 (1): 126–129.
- Sigelman, Lee. 1981. Question-Order Effects on Presidential Popularity. *Public Opinion Quarterly* 45 (2): 199–207.
- Siltanen, Janet in Michelle Stanworth. 1984. The Politics of Private Woman and Public Man. *Theory & Society* 13 (1): 91–118.
- Slater, Michael D., Andrew F. Hayes, Jason B. Reineke, Marilee A. Long in Erwin P. Bettinghaus. 2009. Newspaper Coverage of Cancer Prevention: Multilevel Evidence for Knowledge Gap Effects. *Journal of Communication* 59 (3): 514–530. Dostopno prek: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2819282/> (25. januar 2012).
- Smith, Tom W. 1982. Educated Don't Knows: An Analysis of the Relationship Between Education and Item Nonresponse. *Political Methodology* 8 (3): 47–57.
- Snyder, Leslie B. 1991. The Impact of the Surgeon General's Understanding AIDS Pamphlet in Connecticut. *Health Communication* 3 (1): 37–57.
- Speight, Kimberly. 1999. Gaps in the Worldwide Information Explosion: How the Internet is Affecting the Worldwide Knowledge Gap. *Telematics and Informatics* 16 (3): 135–150.
- Spence, Patric R., Kenneth A. Lachlan in Jennifer A. Burke. 2011. Differences in Crisis Knowledge Across Age, Race and Socioeconomic Status During Hurricane Ike: A Field Test and Extension of the Knowledge Gap Hypothesis. *Communication Theory* 21 (3): 261–278.

Star, Shirley in Helen M. Hughes. 1950. Reports of an Educational Campaign: The Cincinnati Plan for the United Nations. *American Journal of Sociology* 55 (4): 389–369.

Statistični urad Republike Slovenije. 2013a. *SI-STAT podatkovni portal*. Dostopno prek: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/statfile2.asp> (17. september 2013).

--- 2013b. *Volitve*. Dostopno prek: http://www.stat.si/tema_splosno_volitve.asp (26. avgust 2013).

Stauffer, John, Richard Frost in William Rybolt. 1980. Recall and Comprehension of Radio News in Kenya. *Journalism Quarterly* 57 (4): 612–617.

Stillman, Jane G., George M. Guthrie in Selwyn W. Becker. 1960. Determinants of Political Party Preference. *The Journal of Social Psychology* 51 (1): 165–171.

Stokes, Donald E. 1962. Party Loyalty and the Likelihood of Deviating Elections. *The Journal of Politics* 24 (4): 689–702.

Svetlik, Ivan. 1986. Izobraževanje in družbenoekonomski položaj. *Družboslovne razprave* 3 (4): 27–44.

Šadl, Zdenka. 1992. Simbolični interakcionizem in definicija situacije. *Družboslovne razprave* 14 (5): 73–81.

Taylor, Shelley E. in Susan T. Fiske. 1978. Salience, Attention, and Attribution: Top of the Head Phenomena. V *Advances in Experimental Social Psychology*, ur. Leonard Berkowitz, 250–288. New York, San Francisco, London: Academic Press.

Tichenor, Phillip J., Clarice N. Olien in George A. Donohue. 1987. Effects of Use of Metro Dailies on Knowledge Gap in Small Towns. *Journalism Quarterly* 64 (2/3): 329–336.

Tichenor, Phillip J., George A. Donohue in Clarice N. Olien. 1970. Mass Media Flow and Differential Growth in Knowledge. *Public Opinion Quarterly* 34 (2): 159–170.

--- 1980. *Community Conflict and the Press*. Beverly Hills: Sage Publications.

Tichenor, Phillip J., Jane M. Rodenkirchen, Clarice N. Olien in George A. Donohue. 1973. Community Issues, Conflict, and Public Affairs Knowledge. V *New Models for Mass Communication Research*, ur. Peter Clarke, 45–79. Beverly Hills, CA: Sage Publications.

Toš, Niko in skupina. 2000. *Politbarometer 9/00, Slovenija: September 2000*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih

komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi0009/> (17. september 2013).

--- 2001a. *Politbarometer, 1996 – julij 2000: Kumulativna datoteka*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi_99/ (17. september 2013).

--- 2001b. *Politbarometer 12/00, Slovenija: December 2000*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi0012/> (17. september 2013).

--- 2008a. *Politbarometer 9/03, Slovenija: September 2003*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi0309/> (17. september 2013).

--- 2008b. *Politbarometer 10/03, Slovenija: Oktober 2003*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi0310/> (17. september 2013).

--- 2008c. *Politbarometer 8/04, Slovenija: Avgust 2004*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi0408/> (17. september 2013).

--- 2008d. *Politbarometer 10/04, Slovenija: Oktober 2004*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi0410/> (17. september 2013).

--- 2009a. *Politbarometer 9/05, Slovenija: September 2005*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi0509/> (17. september 2013).

--- 2009b. *Politbarometer 10/05, Slovenija: Oktober 2005*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv

družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi0510/> (17. september 2013).

--- 2009c. *Politbarometer 6/08, Slovenija: Junij 2008*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi0806/> (17. september 2013).

--- 2009d. *Politbarometer 12/08, Slovenija: December 2008*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi0812/> (17. september 2013).

--- 2011a. *Politbarometer 11/09, Slovenija: November 2009*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi0911/> (17. september 2013).

--- 2011b. *Politbarometer 01/10, Slovenija: Januar 2010*. Datoteka podatkov. Univerza v Ljubljani, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pbsi1001/> (17. september 2013).

Toš, Niko, ur. 2004. *Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1994-2004*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 1996a. *PBSI9601 – Politbarometer PB1/96, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/?q=PB_rezultati (23. september 2013).

--- 1996b. *PBSI9601 – Politbarometer PB1/96, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/96/01/pb1.txt> (23. september 2013).

--- 1996c. *PBSI9602 – Politbarometer PB2/96, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/?q=PB_rezultati (23. september 2013).

--- 1996d. *PBSI9602 – Politbarometer PB2/96, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/96/02/pb22.txt> (23. september 2013).

--- 1996e. *PBSI9610 – Politbarometer PB10/96, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/?q=PB_rezultati (23. september 2013).

--- 1996f. *PBSI9610 – Politbarometer PB10/96, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/96/10/pb210.txt> (23. september 2013).

--- 1996g. *PBSI9611 – Politbarometer PB11/96, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/?q=PB_rezultati (23. september 2013).

--- 1996h. *PBSI9611 – Politbarometer PB11/96, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/96/11/pb211.txt> (23. september 2013).

--- 1999a. *PBSI9909 – Politbarometer PB9/99, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/old_pb/pb9-99.pdf (9. november 2013).

--- 1999b. *PBSI9909 – Politbarometer PB9/99, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/99/09/pb59.txt> (9. november 2013).

--- 1999c. *PBSI9910 – Politbarometer PB10/99, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/old_pb/pb10-99.pdf (9. november 2013).

--- 1999d. *PBSI9910 – Politbarometer PB10/99, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/99/10/pb510.txt> (9. november 2013).

--- 2000a. *PBSI0009 – Politbarometer PB9/00, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/old_pb/PB9-00.pdf (9. november 2013).

--- 2000b. *PBSI0009 – Politbarometer PB9/00, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/00/09/pb69.txt> (9. november 2013).

--- 2000c. *PBSI0012 – Politbarometer PB12/00, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/old_pb/pb12-00.pdf (9. november 2013).

--- 2000d. *PBSI0012 – Politbarometer PB12/00, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/00/12/pb612.txt> (9. november 2013).

--- 2003a. *PBSI0309 – Politbarometer PB9/03, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/old_pb/pb9_03.pdf (9. november 2013).

--- 2003b. *PBSI0309 – Politbarometer PB9/03, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/pbsi0309-vp.pdf> (16. september 2013).

--- 2003c. *PBSI0310 – Politbarometer PB10/03, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/old_pb/pb10_03.pdf (9. november 2013).

--- 2003d. *PBSI0310 – Politbarometer PB10/03, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/pbsi0310-vp.pdf> (16. september 2013).

- 2004a. *PBSI0408 – Politbarometer PB8/04, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/old_pb/pb8_04.pdf (9. november 2013).
- 2004b. *PBSI0408 – Politbarometer PB8/04, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/pbsi0408-vp.pdf> (16. september 2013).
- 2004c. *PBSI0410 – Politbarometer PB10/04, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/old_pb/ob10_04.pdf (9. november 2013).
- 2004d. *PBSI0410 – Politbarometer PB10/04, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/pbsi0410-vp.pdf> (16. september 2013).
- 2005a. *PBSI0509 – Politbarometer PB9/05, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/old_pb/pb09_05.pdf (9. november 2013).
- 2005b. *PBSI0509 – Politbarometer PB9/05, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/pbsi0509-vp.pdf> (16. september 2013).
- 2005c. *PBSI0510 – Politbarometer PB10/05, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/old_pb/pb10_05.pdf (9. november 2013).
- 2005d. *PBSI0510 – Politbarometer PB10/05, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/pbsi0510-vp.pdf> (16. september 2013).
- 2005e. *Zaupanje v institucije sistema*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/File/e-dokumenti/Zaupanje_v_institucije_SJM.pdf (19. oktober 2012).
- 2008a. *PBSI0806 – Politbarometer PB6/08, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/pbsi0806-vp.pdf> (16. september 2013).
- 2008b. *PBSI0806 – Politbarometer PB6/08, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/PB6_08.pdf (9. november 2013).
- 2009a. *PBSI0812 – Politbarometer PB12/08, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/pbsi0812-vp.pdf> (16. september 2013).
- 2009b. *PBSI0812 – Politbarometer PB12/08, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/PB12_08.pdf (9. november 2013).
- 2010a. *PBSI0911 – Politbarometer PB11/09, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/pb_11_09.pdf (9. november 2013).

--- 2010b. *PBSI0911 – Politbarometer PB11/09, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/pbsi0911-vp.pdf> (16. september 2013).

--- 2010c. *PBSI1001 – Politbarometer PB01/10, Slovenija*. Poročilo o raziskavi. Dostopno prek: http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/raziskava_pb/pb_1_10.pdf (9. november 2013).

--- 2010d. *PBSI1001 – Politbarometer PB01/10, Slovenija*. Vprašalnik. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/pb/pbsi1001-vp.pdf> (16. september 2013).

Tourangeau, Roger in Kenneth A. Rasinski. 1988. Cognitive Processes Underlying Context Effects in Attitude Measurement. *Psychological Bulletin* 103 (3): 299–314.

Tourangeau, Roger, Kenneth A. Rasinski, Norman Brandburn in Roy D'Andrade. 1989. Carryover Effects in Attitude Surveys. *Public Opinion Quarterly* 53 (4): 495–524.

Turrell, Gavin, Carla Patterson, Brian Oldenburg, Trish Gould in Marie-Andree Roy. 2003. The Socio-economic Patterning of Survey Participation and Non-response Error in a Multilevel Study of Food Purchasing Behaviour: Area- and Individual-level Characteristics. *Public Health Nutrition* 6 (2): 181–189.

Tversky, Amos in Daniel Kahneman. 1973. Availability: A Heuristic for Judging Frequency and Probability. *Cognitive Psychology* 5 (2): 207–232.

--- 1974. Judgement under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science* 185 (4157): 1124–1131).

Twain, Mark. 1961. *Življenje na Misisipiju*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Uhan, Samo in Mitja Hafner Fink. 2005. Večrazsežnostne lestvice in vplivi konteksta na odgovore v družboslovnih anketnih raziskavah. *Družboslovne razprave* 21(49/50): 65–83.

--- 2013. Context Effects in Social Surveys: Between Instrument and Respondent. *Teorija in praksa* 50 (1): 233–248.

Uhan, Samo. 1998. *Prava in neprava mnenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Van de Maat, Jannine. 2014. *Don't Know or Don't Care? A Survey Experiment into the Presence and Strength of Opinions about Political Issues*. Predstavljen referat na ECPR Joint Sessions of Workshops v Salamanci, 10.–15. april 2014. Dostopno prek: <http://www.ecpr.eu/Events/PaperList.aspx?EventID=12&SectionID=120&PanelID=1268> (24. april 2014).

- Verba, Sidney, Nancy Burns in Kay Lehman Schlozman. 1997. Knowing and Caring about Politics: Gender and Political Engagement. *The Journal of Politics* 59 (4): 1051–1072.
- Viswanath, Kasisomayajula in John R. Finnegan, Jr. 1996. The Knowledge Gap Hypothesis Twenty-Five Years Later. V *Communication Yearbook* 19, ur. Brant R. Burleson, 187–227. Thousand Oaks CA: Sage.
- Viswanath, Kasisomayajula, Gerald M. Kosicki, Eric S. Fredin in Eunkyug Park. 2000. Local Community Ties, Community-Boundedness, and Local Public Affairs Knowledge Gap. *Communication Research* 27 (1): 27–50.
- Viswanath, Kasisomayajula, John R. Finnegan Jr., Peter J. Hannan in Russell V. Luepker. 1991. Health and Knowledge Gap. *American Behavioral Scientist* 34 (6): 712–726.
- Viswanath, Kasisomayajula, Nancy Breen, Helen Meissner, Richard P. Moser, Bradford Hesse, Whitney Randolph Steele, William Rakowski. 2006. Cancer Knowledge and Disparities in the Information Age. *Journal of Health Communication* 11(1): 1–27.
- Wanta, Wayne in William R. Elliott. 1995. Did the 'Magic' Work? Knowledge of HIV/ AIDS and The Knowledge Gap Hypothesis. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 72 (2): 312–321.
- Weenig, Mienieke W.H. in Cees J.H. Midden. 1997. Mass-Media Information Campaigns and Knowledge-Gap Effects. *Journal of Applied Social Psychology* 27 (11): 945–958.
- Wei, Ran. 2001. From Luxury to Utility: A Longitudinal Analysis of Cell Phone Laggards. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 78 (4): 702–719.
- Weisberg, Herbert F. 1999. Political Partisanship. V *Measures of Political Attitudes*, ur. John P. Robinson, Phillip R. Shaver in Lawrence S. Wrightsman, 681–736. San Diego: Academic Press.
- Wilson, Timothy D. in Sara D. Hodges. 1992. Attitudes as Temporary Constructions. V *The Construction of Social Judgment*, (ur.) Abraham Tesser in Leonard L. Martin, 37–65. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Yows, Suzanne R., Charles T. Salmon, Robert P. Hawkins in Richard R. Love. 1991. Motivational and Structural Factors in Predicting Different Kinds of Cancer Knowledge. *American Behavioral Scientist* 34 (6): 727–741.

Zajc, Drago, Samo Kropivnik in Simona Kustec Lipicer. 2012. *Od volilnih programov do koalicijskih pogodb*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zaller, John in Stanley Feldman. 1992. A Simple Theory of the Survey Response: Answering Questions versus Revealing Preferences. *American Journal of Political Science* 36 (3): 579–616.

Zaller, John. 1987. Diffusion of Political Attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology* 53 (5): 821–833.

--- 1989. Bringing Converse Back In. Modeling Information Flow in Political Campaigns. *Political Analysis* 1 (1): 181–234.

--- 1990. Political Awareness, Elite Opinion Leadership, and the Mass Survey Response. *Social Cognition* 8 (1): 125–153.

--- 1991. Information, Values, and Opinion. *The American Political Science Review* 85 (4): 1215–1237.

--- 2003. *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zumbach, David. 2010. *Knowledge Gaps in Times of the Internet: Evidence from Switzerland*. 23. december. Dostopno prek: <http://ssrn.com/abstract=1816326> (15. julij 2013).

7 STVARNO KAZALO

A

aktivirano politično ozračje; 165; 170;
171; 188; 203; 232; 236; 241; 255; 260
aktualno politično ozračje; 251; 257
anketa; 4; 7; 21; 25; 26; 30; 107; 115; 126;
128; 130; 137; 141; 142; 143; 144; 148;
158; 164; 251; 253; 254; 258; 276
anketar; 5; 43; 129; 132; 141; 142; 148;
166; 179
anketiranec; 4; 5; 20; 24; 25; 26; 29; 41;
42; 107; 118; 122; 123; 125; 126; 127;
129; 130; 131; 132; 133; 135; 136; 137;
138; 139; 140; 141; 142; 143; 147; 158;
161; 162; 163; 165; 166; 167; 174; 179;
243; 251; 253; 254; 259; 261; 347
anketiranje; 148; 158
anketna situacija; 132; 140; 151
atomski naturalizem; 45; 251

B

bližnjice; 103; 130

Č

časopis; 44; 58; 88

D

demokracija; 5; 7; 14; 21; 27; 30; 32; 41;
60; 89; 92; 94; 96; 99; 100; 103; 106;
116; 119; 130; 162; 165; 168; 181; 182;
185; 187; 203; 250; 255; 256; 262; 263;
310; 311; 312; 313; 314; 315; 316; 317;
318; 332; 340
disonanca; 130
doumeti; 106
družba znanja; 21
družbena stratifikacija; 5; 92; 97

družbena struktura; 4; 20; 33; 34; 35; 44;
46; 47; 49; 50; 55; 58; 64; 65; 66; 72;
73; 75; 76; 79; 94; 128; 252

družbeni naturalizem; 45; 251

družbeni spol; 6; 15; 16; 18; 27; 28; 29;
67; 98; 142; 146; 149; 154; 161; 176;
177; 178; 180; 188; 211; 212; 213; 214;
215; 217; 219; 220; 221; 222; 224; 225;
227; 228; 230; 231; 233; 234; 235; 236;
238; 239; 240; 241; 245; 246; 247; 249;
255; 257; 259; 262; 345; 346; 365; 369;
370; 371; 372; 373; 374; 375; 376; 377;
378

družbenoekonomski položaj; 4; 5; 7; 14;
15; 16; 17; 18; 20; 21; 22; 23; 24; 26;
27; 28; 29; 30; 31; 32; 34; 35; 36; 41;
44; 47; 50; 51; 54; 56; 61; 63; 65; 74;
75; 78; 80; 82; 86; 88; 89; 91; 92; 95;
96; 97; 98; 115; 116; 117; 118; 121; 127;
142; 143; 144; 149; 150; 153; 154; 161;
173; 174; 175; 177; 188; 189; 190; 191;
192; 193; 194; 195; 196; 197; 198; 199;
200; 201; 202; 204; 205; 206; 207; 208;
210; 211; 215; 217; 219; 220; 221; 222;
224; 227; 230; 231; 233; 235; 236; 238;
239; 240; 243; 244; 247; 248; 249; 251;
252; 253; 254; 255; 256; 257; 258; 259;
260; 262; 284; 352; 354; 356; 358; 360;
361; 362; 363; 369; 370; 371; 372; 373;
374; 375; 376; 377; 378

E

emocionalni dejavniki; 125

F

fenomenologija; 57; 58

G

globalni kontekst; 131; 132; 139

H

hevristika; 103

hipoteza dostopnosti; 133

hipoteza razkoraka v znanju; 4; 21; 23;
32; 33; 38; 49; 62; 63; 96; 98; 116; 122;
175; 244

homogenost; 49; 65; 72; 252

I

ideološki politični kontinuum levo-desno;
5; 101; 127; 137; 162; 167; 255; 276

individualna raven; 4; 44; 46; 51; 52; 54;
58; 60; 66; 156

individualni pristop; 4

individualni voluntarizem; 45; 50; 53; 251

informacije; 4; 5; 6; 7; 20; 21; 22; 25; 26;
28; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36; 37;
38; 42; 44; 47; 48; 49; 50; 51; 52; 53;
54; 55; 57; 58; 59; 63; 64; 66; 67; 68;
69; 70; 71; 72; 73; 74; 75; 76; 79; 81;
82; 83; 84; 85; 86; 88; 89; 90; 91; 92;
93; 94; 95; 96; 97; 98; 99; 100; 101;
102; 103; 105; 106; 107; 108; 112; 113;
114; 116; 117; 120; 121; 122; 123; 125;
126; 127; 128; 129; 130; 131; 133; 134;
135; 137; 140; 141; 142; 143; 145; 149;
151; 152; 165; 170; 172; 174; 178; 188;
202; 207; 240; 241; 242; 244; 246; 248;
250; 253; 255; 258; 262; 263

informacijska doba; 21

informacijsko bogati; 47; 68; 75; 112;
118; 249

informacijsko revni; 33; 53; 54; 68; 76;
85; 112; 248

internet; 44; 81; 89; 91; 93

intersekcionalno; 6; 28; 177; 219; 257

izpostavljenost; 47; 51; 53; 70; 74; 84; 91;
96; 98; 101; 102; 104; 106; 107; 108;
109; 114; 128; 129; 134; 150; 171; 172

izražanje političnega mnenja; 4

izvoliti molk; 6

J

javno mnenje; 4; 5; 7; 19; 25; 26; 27; 29;
31; 80; 104; 123; 125; 129; 133; 142;
147; 155; 156; 163; 169; 175; 255; 265;
276; 277; 279; 284; 285; 286; 288

javnomnenjska politična vprašanja; 15;
24; 31; 196; 211; 243; 260; 261; 360

K

kampanja; 5; 6; 7; 20; 21; 22; 23; 25; 26;
28; 29; 32; 34; 35; 36; 47; 55; 66; 71;
79; 88; 89; 92; 109; 110; 112; 113; 114;
116; 118; 119; 126; 128; 133; 135; 145;
146; 152; 153; 154; 155; 156; 170; 177;
188; 211; 240; 241; 242; 245; 253; 257;
261; 262; 267; 277

informacijska kampanja; 20; 21; 22; 33;
34; 36; 65; 76; 114; 253

izobraževalna kampanja; 21

volilna kampanja; 5; 7; 21; 26; 28; 29;
30; 31; 32; 36; 40; 56; 70; 71; 81; 88;
89; 101; 112; 113; 114; 116; 118; 119;
124; 126; 133; 134; 151; 155; 173;
188; 211; 241; 261; 262; 267; 276;
277; 280

kibernetični model; 58

kognitivna sposobnost; 22; 47; 48; 55; 61;
76; 84; 104; 110; 112; 124; 127; 132;
174; 253; 254; 259

kognitivna zavzetost; 135

kognitivne veščine; 47; 174

kognitivni dejavniki; 125

kolektivna raven; 45; 46; 50; 55; 57; 59;
60; 62; 69; 72; 77; 251

kolektivni voluntarizem; 45; 251

kompetentni sogovornik; 25

koncept nedavnosti informacij; 133

konfliktna teorija; 22; 44

konfliktnost tematike; 4; 71; 79; 252

kriza

gospodarska kriza; 203

politična kriza; 203; 245
kronični nevedneži; 33; 34
kulturne razlike; 4; 45

L

lokalni kontekst; 131; 133

M

mankajoči odgovori; 24; 263
merjenje; 28; 104; 155; 162
mnenjska vprašanja; 4; 5; 6; 7; 14; 15; 16;
17; 18; 25; 27; 28; 29; 41; 71; 99; 115;
123; 127; 133; 135; 138; 146; 149; 151;
154; 162; 163; 164; 177; 178; 181; 182;
184; 185; 186; 187; 188; 189; 190; 191;
192; 193; 194; 195; 196; 197; 198; 199;
202; 204; 205; 206; 207; 208; 209; 210;
211; 212; 213; 214; 215; 216; 217; 218;
219; 220; 221; 222; 225; 226; 227; 228;
230; 231; 232; 233; 234; 235; 236; 239;
241; 242; 243; 245; 247; 249; 254; 256;
258; 259; 263; 347; 348; 349; 352; 353;
354; 355; 356; 357; 358; 359; 361; 362;
363; 365; 366; 367; 368; 370; 372; 374;
376; 378
množični mediji; 21; 33; 47; 50; 58; 60;
61; 70; 81; 83; 89; 92; 93; 107; 121;
127; 134
model izredne motivacije; 56
model močne demokracije; 18; 181; 182
model vzročne zveze; 56
motivacija; 4; 22; 34; 44; 46; 50; 51; 52;
54; 55; 56; 61; 62; 63; 66; 69; 76; 86;
90; 98; 104; 106; 112; 115; 117; 119;
132; 135; 145; 149; 259

N

na vrhu spomina; 131; 136
naključno razporejen; 4; 7; 21; 24; 123;
142; 263
neenakost; 4; 5; 6; 7; 20; 21; 23; 25; 28;
30; 31; 33; 34; 35; 36; 44; 51; 58; 62;
63; 67; 76; 77; 90; 91; 92; 93; 94; 95;

97; 116; 144; 177; 211; 219; 245; 246;
251; 252; 253; 254; 255; 256; 260; 263;
274; 279

neenakost v moči; 5; 94; 96; 252

neenakost v opredeljevanju; 5; 7; 245;
246; 254

neenakost v pricipaciji; 5; 94; 95; 252

neenakost v znanju; 4; 5; 36; 44; 93; 94;
95; 97

negativen učinek informacij; 6; 7

neodgovor; 4; 6; 7; 20; 21; 24; 26; 28; 29;
30; 31; 42; 61; 122; 123; 125; 127; 128;
137; 138; 141; 142; 144; 151; 155; 156;
163; 175; 177; 211; 249; 251; 252; 253;
256; 262; 263

delni neodgovor; 4; 17; 27; 125

neopredeljenost; 208; 249

O

obdobje novic; 33

objektivna kompetenca; 4; 25; 124; 125;
128; 250; 253

oblikovanje odgovora; 20; 128; 129; 133;
137

oblikovanje stališča; 124; 126; 137

obtoževanje žrtve; 34; 57

odgovarjanje; 24; 61; 122; 127; 129; 131;
139; 143; 165

odgovori

"Ne vem"; 5; 20; 24; 26; 37; 70; 123;
125; 128; 137; 140; 141; 142; 144;
162; 163; 166; 169; 172; 177; 215;
216; 222; 231; 237; 246; 250; 251;
254; 261; 269

srednja modaliteta "Niti-niti"; 125;
138; 141; 165; 254

družbeno zaželeni odgovori; 133

napačni odgovori; 42; 43; 71; 139

vsebinski odgovor; 127; 162; 163; 251;
261

opredeljenost; 5; 6; 7; 14; 15; 16; 17; 18;
20; 24; 27; 29; 31; 39; 40; 41; 43; 65;
76; 96; 99; 104; 109; 114; 121; 122; 126;
127; 128; 136; 140; 154; 162; 163; 166;

170; 172; 181; 182; 183; 184; 185; 186;
187; 188; 189; 190; 191; 192; 193; 194;
195; 196; 197; 198; 199; 200; 201; 202;
203; 204; 205; 206; 207; 208; 209; 210;
211; 212; 213; 214; 215; 216; 217; 218;
219; 220; 221; 222; 224; 225; 226; 227;
228; 229; 230; 231; 232; 233; 234; 235;
236; 238; 239; 241; 242; 243; 244; 245;
246; 247; 248; 249; 250; 251; 252; 253;
254; 255; 257; 258; 259; 260; 261; 262;
263; 308; 332; 334; 347; 348; 349; 352;
353; 354; 355; 356; 357; 358; 359; 360;
361; 362; 363; 364; 365; 366; 367; 368;
369; 370; 371; 372; 373; 374; 375; 376;
377; 378

P

paradoks možične politike; 100
pluralnost; 49; 65; 73; 252
Politbarometer; 5; 7; 9; 11; 14; 19; 25; 27;
29; 123; 126; 141; 142; 147; 148; 156;
158; 159; 160; 162; 164; 175; 176; 179;
223; 254; 255; 259; 260; 276; 277; 281;
284; 285; 286; 287; 288; 289; 340; 346
politična ozaveščenost; 104; 107; 108;
135
politična participacija; 7; 25; 56; 78; 91;
96; 97; 100; 101; 104; 105; 107; 112;
116; 124; 137; 144; 182; 247; 251; 260
politična presoja; 108; 121
politični kandidat; 113; 114; 253
politični sistem; 25; 112; 262
politično mnenje; 126; 129; 138
potreba po ocenjevanju; 117
potreba po znanju; 51; 63; 117
pragmatični model; 18; 181; 182
prednostno vrednotenje; 133; 134
prepoznavna in razumevanje vprašanja; 137
priklic informacij; 39; 40; 68; 82; 84; 85;
103; 133; 135; 136; 137
priklic presoj; 137
pristop osmišljanja; 58
pritrditvena teorija; 61

R

radio; 44; 58; 88
razkorak
digitalni razkorak; 90; 91
komunikacijski razkorak; 33; 53; 58
razkorak v izražanju mnenja; 7; 20; 25;
26; 27; 177; 188; 193; 217; 256
razkorak v mnenju; 7; 20; 21; 24; 262
razkorak v odnosu; 21; 24; 149
razkorak v opredeljevanju; 5; 20; 25;
71; 202; 206; 210; 218; 236; 237; 238;
244; 246; 254; 257; 260
razkorak v političnem znanju; 28; 31;
84; 95; 107; 116; 120; 144; 153; 177
razkorak v prepričanju; 7; 24; 60; 121;
122; 251; 262
razkorak v vedenju; 21; 24
razkorak v vrednotah; 21; 24; 251; 262
razkorak v znanju; 4; 7; 22; 23; 28; 33;
35; 36; 40; 41; 43; 44; 46; 47; 50; 51;
53; 55; 56; 58; 60; 62; 64; 65; 66; 68;
71; 72; 74; 75; 76; 77; 79; 80; 81; 82;
83; 85; 86; 88; 89; 90; 91; 92; 93; 94;
95; 97; 98; 112; 117; 118; 119; 120;
134; 144; 150; 161; 175; 178; 211;
244; 249; 250; 252; 254; 261; 262
relevantnost tematike; 4

S

simbolični interakcionizem; 22; 44; 50
skupnost; 4; 42; 49; 53; 64; 65; 66; 68; 69;
70; 71; 72; 73; 74; 75; 77; 78; 79; 80;
83; 96; 98; 101; 115; 120; 140; 150
spomin; 5; 39; 47; 82; 85; 103; 105; 106;
112; 131; 134; 135; 136
sporočilo; 36; 42; 47; 51; 54; 57; 59; 70;
78; 81; 82; 84; 89; 96; 114; 118; 121;
133; 136; 150; 241; 242; 249; 255; 262
sprejetje informacij; 108
stališče; 4; 5; 6; 7; 24; 25; 31; 32; 40; 41;
73; 75; 92; 96; 101; 105; 106; 109; 112;
120; 124; 128; 130; 131; 134; 135; 137;

138; 139; 143; 144; 167; 238; 243; 246;
250; 254; 257; 258; 259; 260; 277

starostna skupina; 6; 15; 16; 18; 27; 28;
29; 55; 67; 98; 146; 149; 154; 161; 176;
177; 178; 179; 180; 188; 211; 215; 216;
217; 218; 219; 220; 221; 222; 224; 225;
227; 228; 230; 231; 233; 234; 235; 236;
238; 239; 240; 241; 245; 247; 248; 249;
255; 257; 259; 262; 345; 346; 365; 366;
367; 368; 369; 370; 371; 372; 373; 374;
375; 376; 377; 378

status quo; 46; 49; 140

stekleni strop; 7; 51; 54; 80; 118; 232;
237; 248; 250; 255

artefaktni stekleni strop; 53; 249

stekleni strop občinstva; 54; 249

resnični stekleni strop; 54; 249

uvadeni stekleni strop; 54; 249

stopnja izobrazbe; 5; 14; 55; 63; 75; 82;
88; 96; 98; 107; 112; 116; 119; 121; 174;
175; 176; 179; 189; 190; 192; 193; 194;
195; 196; 197; 198; 199; 200; 201; 203;
204; 205; 206; 220; 221; 224; 225; 227;
228; 230; 231; 233; 234; 235; 257; 259;
344; 352; 353; 355; 357; 359; 361; 362;
369; 370; 371; 372; 373; 374; 375; 376;
377; 378

stratifikacijska teorija; 22; 44

struktura anketnega vprašalnika; 131

strukturni funkcionalizem; 22; 44

subjektivna kompetenca; 4; 20; 25; 42;
124; 125; 247; 248; 250

T

tekmovalni pojasnitveni model; 56

televizija; 4; 44; 58; 61; 65; 80; 82; 83; 84;
85; 86; 88; 89; 90; 91; 113; 128; 134;
169; 252

tematika; 4; 22; 25; 26; 35; 36; 40; 43; 52;
53; 64; 65; 66; 68; 69; 70; 71; 72; 73;
74; 77; 78; 79; 87; 88; 98; 100; 103;
112; 113; 119; 120; 124; 128; 145; 149;
178; 242; 245; 252; 260; 261

teorija socialne primerjave; 128

tiskani mediji; 4; 71; 75; 82; 83; 84; 86;
87; 88; 89; 113; 117; 269; 270

trenutek povezovanja razkoraka; 58

U

učinek doslednosti; 132

učinek odmevnosti; 132

učinek odvečnosti; 132

učinek utrujenosti; 132

ultraindividualistični relativizem; 58

V

večstrankarski sistem; 6; 7; 76; 242

vloga medijev; 4; 36

vodstveni model; 181

volilni glas; 101; 103

volitve; 5; 6; 7; 14; 15; 16; 17; 26; 27; 28;
29; 30; 32; 55; 63; 71; 82; 84; 89; 94;
96; 100; 101; 112; 113; 115; 116; 117;
118; 119; 126; 146; 151; 152; 153; 154;
155; 156; 157; 158; 159; 160; 162; 165;
166; 167; 168; 169; 170; 171; 172; 173;
176; 179; 180; 181; 183; 184; 185; 186;
187; 188; 190; 191; 192; 193; 194; 195;
196; 197; 198; 199; 200; 201; 202; 203;
204; 205; 206; 207; 208; 209; 210; 211;
212; 213; 214; 215; 217; 218; 219; 220;
221; 222; 224; 225; 226; 227; 228; 229;
230; 231; 232; 233; 234; 235; 237; 239;
240; 241; 242; 243; 244; 245; 247; 248;
249; 252; 253; 254; 256; 257; 258; 260;
261; 262; 263; 268; 276; 277; 284; 309;
312; 332; 333; 334; 335; 336; 337; 338;
339; 344; 345; 347; 348; 349; 350; 351;
353; 354; 355; 356; 357; 358; 359; 360;
361; 362; 363; 364; 368; 369; 370; 371;
372; 373; 374; 375; 376; 377; 378

volitve v državni zbor; 7; 32; 151; 194;
197; 199; 203; 243; 252

volivec; 5; 6; 7; 30; 76; 94; 99; 100; 102;
103; 105; 106; 110; 112; 113; 116; 118;
121; 123; 126; 127; 134; 136; 151; 155;

168; 187; 242; 252; 255; 257; 262; 263;
275; 276
vpliv; 4; 5; 7; 23; 27; 28; 44; 54; 56; 60;
66; 70; 73; 75; 76; 79; 80; 82; 83; 84;
88; 89; 91; 92; 94; 106; 116; 118; 122;
124; 131; 133; 134; 140; 142; 155; 163;
167; 175; 180; 215; 219; 221; 225; 228;
231; 234; 240; 241; 251; 252; 255; 256;
257; 259; 260; 261; 262
vpliv anketnega vprašalnika; 140; 259
vpliv predhodnega vprašanja; 133
vpliv razumevanja vprašanj; 131; 135
vpliv ubeseditve vprašanj; 131
vpliv vrstnega reda odgovorov; 167
vpliv vrstnega reda vprašanj; 131; 140
vprašalnik; 27; 122; 132; 133; 139; 140;
141; 148; 165; 166; 249
vprašanja; 4; 5; 6; 7; 14; 17; 18; 20; 21;
22; 24; 25; 26; 28; 29; 30; 31; 32; 37;
39; 40; 41; 42; 43; 49; 53; 55; 59; 60;
61; 64; 67; 68; 69; 70; 73; 74; 79; 82;
87; 88; 89; 91; 96; 97; 99; 100; 101;
102; 103; 104; 110; 112; 113; 115; 116;
117; 119; 121; 122; 123; 125; 126; 128;
129; 130; 131; 132; 133; 134; 135; 136;
137; 139; 140; 141; 142; 143; 144; 145;
148; 151; 154; 155; 161; 162; 163; 164;
165; 166; 167; 169; 170; 171; 172; 173;
178; 181; 182; 183; 184; 185; 186; 187;
189; 190; 191; 193; 195; 197; 198; 202;
205; 209; 210; 211; 212; 213; 214; 215;
217; 219; 222; 224; 226; 229; 232; 234;
236; 241; 242; 243; 244; 245; 246; 247;
248; 249; 250; 251; 253; 254; 255; 256;
257; 258; 259; 260; 261; 263; 280; 308;
309; 324; 332; 340; 347
filter vprašanja; 138
kognitivno zahtevna vprašanja; 249;
259
kompleksna vprašanja; 40; 250
odprta vprašanja; 24; 37; 40; 42; 132;
139; 161
stratificirana vprašanja; 40
strukturirana vprašanja; 161; 162

šolska vprašanja; 41
zaprta vprašanja; 37; 139; 141; 161
vzpostavljane pozitivne podobe; 5; 25;
140; 236

Z

zadovoljevanje; 73; 133; 138; 140; 141
zakonodajno obdobje; 26; 155; 262
zanimanje; 22; 35; 49; 51; 52; 55; 62; 64;
66; 69; 80; 88; 96; 99; 100; 101; 102;
107; 119; 123; 135; 137; 174
zanimanje za politiko; 135; 174
zaupanje; 5; 7; 27; 41; 61; 70; 76; 118;
121; 126; 129; 130; 162; 163; 168; 169;
170; 171; 172; 173; 182; 203; 250; 255;
259; 279; 324; 335; 336; 337; 338; 339
zaznano povpraševanje; 124; 125
značilnosti merskega instrumenta; 131
znanje; 22; 23; 25; 28; 31; 32; 33; 36; 37;
38; 39; 40; 41; 47; 49; 51; 52; 53; 54;
56; 57; 59; 60; 61; 63; 65; 66; 68; 69;
75; 76; 78; 80; 82; 83; 84; 86; 88; 91;
92; 93; 94; 95; 96; 97; 99; 101; 102;
104; 105; 106; 108; 109; 110; 111; 112;
114; 115; 117; 119; 121; 122; 123; 126;
128; 129; 131; 138; 140; 141; 145; 154;
161; 166; 174; 177; 181; 182; 215; 245;
248; 259
delno poznavanje; 111; 109
eksperti; 39
enostavna znanja; 40; 48; 106
formalno znanje; 38; 39; 41
globina znanja; 105; 111
kompleksna znanja; 40
novinci; 39
objektivno znanje; 145
obseg znanja; 111
podatkovno znanje; 38; 39; 105; 108;
109; 110; 144
politično strokovno znanje; 108
politično znanje; 5; 7; 17; 27; 28; 29;
31; 32; 36; 37; 39; 41; 42; 52; 55; 62;
63; 67; 70; 71; 77; 81; 82; 83; 84; 86;
88; 90; 91; 95; 96; 97; 99; 100; 101;

102; 103; 104; 105; 106; 107; 108;
109; 110; 111; 112; 114; 115; 116;
117; 118; 119; 120; 122; 123; 124;
126; 127; 128; 138; 141; 144; 145;
152; 155; 161; 174; 177; 178; 181;
182; 188; 211; 213; 215; 241; 242;
247; 249; 251; 253; 254; 260; 261;
262; 263

posebno področje znanja; 109; 111

potrditveno znanje; 109; 111

razumevanje in analiza; 110

relacijsko znanje; 109; 110; 111

seznanjenost; 37; 38; 39; 40; 69; 70; 71;
78; 79; 80; 127

splošno politično znanje; 110; 111

splošno znanje; 35; 39; 80; 109; 111

strukturno znanje; 38; 39; 110; 111

subjektivno znanje; 6; 25

znanje o tematiki; 66; 70; 110; 111; 141

znanje s posameznega področja; 39

znanje, vezano na kampanjo; 109; 111

8 IMENSKO KAZALO

A

Adoni; 275
Almond; 32; 101; 126; 138; 178; 182; 188;
243; 254; 264
Althaus; 25; 263; 264
Anderson; 27; 138; 141; 177; 178; 212;
236; 260; 280
Arh; 275
Atkeson; 21; 96; 142; 177; 188; 211; 264
Atkin; 82; 274
Ayidiya; 138; 264

B

Back; 272; 291
Bajt; 185; 264
Banducci; 113; 264
Banwart; 28; 120; 177; 178; 212; 264
Barabas; 71; 87; 99; 104; 253; 264; 275
Becker; 284
Bennett; 28; 139; 142; 265; 282
Bettinghaus; 283
Bishop; 5; 9; 25; 127; 131; 133; 138; 139;
140; 141; 188; 236; 243; 254; 264; 265
Blais; 280
Blumler; 89; 265
Bogart; 125; 129; 130; 188; 265
Boh; 5; 9; 21; 265
Bolls; 272
Bolsen; 87; 275
Bonfadelli; 4; 8; 24; 41; 44; 47; 55; 76; 90;
248; 252; 265
Borgida; 273
Bradburn; 132; 140; 265
Brady; 101; 113; 265; 269
Brandburn; 289
Breen; 290
Brown; 264; 268
Bullock; 41; 42; 138; 141; 279
Burke; 63; 283
Burns; 290

Busch; 21; 127; 143; 188; 243; 270

C

Campbell; 124; 125; 126; 139; 145; 151;
174; 188; 243; 249; 253; 265; 266
Canache; 162; 165; 265
Celano; 47; 62; 99; 280
Chew; 47; 53; 56; 98; 153; 265
Cho; 94; 96; 101; 266
Citrin; 162; 266
Clarke; 4; 8; 21; 36; 44; 91; 126; 252; 266;
284
Coen; 274
Cole; 282
Converse, J.; 127; 188; 243
Converse, P.; 5; 8; 31; 38; 40; 55; 87; 99;
106; 108; 123; 125; 127; 138; 140; 151;
188; 243; 253; 265; 266; 291
Coombs, C.; 123; 125; 266
Coombs, L.; 123; 125; 266
Cortese; 268
Curran; 274

D

Dahl; 94; 266
Dahlberg; 89; 266
Dalager; 113; 266
De Bruycker; 79; 266
Delli Carpini; 5; 7; 9; 11; 20; 30; 31; 32;
37; 39; 55; 63; 67; 80; 81; 91; 94; 96;
99; 100; 101; 102; 103; 104; 105; 107;
108; 112; 115; 118; 123; 126; 130; 139;
144; 145; 161; 174; 177; 178; 181; 182;
211; 215; 243; 245; 247; 249; 253; 254;
256; 257; 260; 262; 263; 267; 273; 278
Dervin; 4; 8; 33; 44; 46; 52; 53; 57; 58; 64;
248; 251; 267
Deželan; 113; 133; 162; 267; 277
Dimitrova; 91; 267
Divjak; 278

Dolan; 177; 178; 212; 213; 267
Donohue; 4; 8; 20; 22; 27; 33; 35; 44; 46;
66; 68; 69; 70; 72; 73; 74; 75; 80; 86;
87; 93; 98; 149; 154; 174; 175; 248; 252;
268; 281; 284
Dunwoody; 268; 275

E

Elliott; 64; 153; 175; 290
Ettema; 4; 8; 22; 37; 40; 44; 46; 50; 51; 52;
53; 54; 56; 57; 59; 62; 64; 66; 69; 80;
98; 145; 153; 232; 237; 248; 250; 251;
260; 268
Eveland; 5; 9; 27; 29; 31; 44; 51; 70; 73;
84; 85; 86; 87; 92; 96; 97; 100; 102;
104; 110; 111; 116; 117; 118; 149; 150;
152; 154; 177; 212; 241; 248; 252; 268;
278

F

Farr; 273
Faulkenberry; 128; 188; 268
Feldman; 129; 131; 133; 291
Ferber; 4; 8; 21; 24; 27; 31; 122; 126; 139;
142; 177; 188; 211; 215; 243; 253; 268
Ferligoj; 5; 6; 9; 10; 21; 24; 27; 28; 31;
127; 142; 143; 156; 177; 178; 211; 213;
215; 236; 237; 246; 247; 251; 252; 256;
260; 262; 269; 275
Ferrin; 43; 110; 177; 260; 269
Festinger; 130; 269
Filipovič Hrast; 273
Finnegan; 7; 11; 21; 35; 43; 45; 48; 53; 54;
58; 61; 66; 67; 71; 75; 81; 85; 120; 161;
248; 251; 261; 290
Fischer; 97; 269
Fischoff; 130
Fiske; 39; 104; 107; 108; 131; 136; 138;
269; 284
Flere; 278
Flickinger; 28; 282
Fournier; 127; 269

Fraile; 5; 6; 7; 9; 10; 11; 27; 28; 31; 32; 39;
43; 44; 56; 63; 72; 76; 77; 82; 83; 84;
87; 88; 94; 97; 102; 104; 112; 113; 119;
126; 133; 144; 152; 153; 177; 178; 211;
215; 242; 246; 247; 252; 253; 262; 263;
269; 270
Francis; 21; 24; 127; 143; 178; 188; 243;
270; 271
Fredin; 4; 8; 21; 36; 44; 91; 126; 252; 266;
290
Freimuth; 270
Frost; 284
Fu; 82; 274

G

Gandy; 68; 69; 85; 98; 119; 243; 270
Garramone; 25; 114; 127; 270
Gaziano, C.; 4; 5; 6; 8; 9; 10; 20; 21; 22;
23; 24; 26; 27; 33; 34; 35; 36; 38; 40;
41; 43; 44; 45; 46; 47; 49; 50; 51; 52;
53; 54; 55; 56; 57; 58; 59; 60; 61; 62;
63; 64; 65; 67; 68; 69; 70; 71; 72; 74;
75; 77; 79; 80; 82; 83; 85; 86; 88; 92;
93; 94; 95; 96; 97; 98; 99; 101; 117;
118; 120; 121; 127; 128; 149; 150; 153;
154; 161; 174; 175; 209; 248; 251; 261;
271; 272
Gaziano, E.; 4; 6; 8; 21; 22; 23; 24; 26; 27;
33; 34; 38; 44; 45; 46; 47; 49; 50; 51;
52; 53; 54; 55; 57; 58; 59; 60; 64; 65;
70; 72; 75; 76; 77; 79; 80; 85; 92; 93;
97; 120; 248; 251; 261; 271
Genova; 35; 36; 38; 39; 40; 52; 55; 111;
154; 175; 272
Gentry; 282
Gergen; 143; 177; 188; 211; 215; 272
Gidengil; 280
Glenn; 143; 177; 188; 211; 215; 272
Godin; 21; 272
Gould; 289
Grabe; 47; 57; 68; 82; 85; 94; 175; 272
Graber; 133; 272
Grad; 20; 22; 272
Green; 139; 275

Greenberg; 35; 36; 38; 39; 40; 52; 55; 111;
154; 175; 272; 281
Griffin; 65; 68; 80; 98; 154; 175; 272; 275
Grönlund; 95; 100; 102; 104; 112; 272
Groves; 132; 135; 264; 272
Gurevitch; 89; 265
Guthrie; 284

H

Haček; 162; 165; 173; 185; 203; 273; 276
Hafner Fink; 131; 132; 289
Hahn; 274
Haney; 101; 273
Hannan; 290
Hansen; 70; 273
Hawkins; 290
Hayes; 283
Herrnstein; 97; 273
Hesse; 290
Higgins; 135; 273
Hindman; 23; 31; 43; 52; 72; 121; 122;
145; 174; 248; 262; 273
Hippler; 264
Hively; 31; 100; 102; 104; 110; 111; 268
Hlebec; 7; 11; 237; 256; 273
Hodges; 134; 290
Holbrook; 5; 9; 27; 31; 37; 99; 113; 114;
116; 117; 118; 152; 161; 174; 177; 188;
241; 242; 243; 253; 262; 273
Horowitz; 64
Horstmann; 52; 55; 116; 153; 154; 175;
274
Hout; 269
Hrženjak; 6; 11; 28; 177; 219; 257; 274
Hughes; 20; 33; 284
Hyman; 20; 33; 34; 106; 274

I

Imbrasaite; 182; 274
Iyengar; 47; 67; 77; 79; 80; 81; 85; 87; 99;
102; 103; 104; 112; 129; 131; 133; 269;
274

J

Jalušič; 6; 11; 28; 177; 219; 257; 274
Jankowski; 269
Jeffres; 4; 8; 22; 38; 43; 81; 84; 89; 90; 91;
94; 109; 111; 116; 130; 274
Jeong; 21; 23; 34; 35; 37; 64; 92; 93; 95;
149; 150; 175; 261; 274
Jerit; 83; 84; 87; 109; 275
Johnston; 113; 265; 269
Judd; 101; 127; 137; 188; 243; 275

K

Kahlor; 39; 40; 98; 154; 174; 249; 275
Kahneman; 103; 289
Kamhawi; 57; 272
Karp; 113; 264
Katz; 68; 84; 275
Kavčič; 273
Keeter; 5; 7; 9; 11; 20; 30; 31; 32; 37; 39;
55; 63; 67; 80; 81; 91; 94; 96; 99; 100;
101; 102; 103; 104; 105; 107; 108; 112;
115; 118; 123; 126; 130; 139; 145; 161;
174; 177; 178; 181; 182; 211; 215; 243;
245; 247; 249; 253; 254; 256; 257; 260;
262; 263; 267
Kerin; 125; 151; 281
Kerwin; 275
Kim; 30; 44; 90; 91; 114; 119; 126; 153;
163; 177; 250; 252; 269; 275; 282
Kinder; 39; 67; 79; 80; 81; 85; 99; 129;
131; 134; 269; 274; 276
King; 135; 273
Kirbiš; 278
Klanjšek; 278
Kleinnijenhuis; 44; 84; 86; 87; 249; 252;
275
Kline; 4; 8; 22; 37; 44; 46; 50; 51; 52; 53;
54; 56; 57; 59; 62; 64; 66; 69; 80; 145;
232; 237; 248; 250; 251; 260; 268
Kogovšek; 185; 275
Kolson; 139; 275
Komac; 22; 275
Kosicki; 290

Košmelj; 24; 180; 184; 185; 189; 221; 275
Kovačič; 267
Krašovec; 267
Kroger; 282
Kropivnik; 151; 153; 162; 168; 175; 185;
203; 275; 277; 291
Krosnick; 5; 6; 9; 10; 20; 39; 103; 123;
125; 127; 132; 133; 134; 138; 139; 140;
151; 165; 177; 178; 188; 211; 241; 243;
244; 253; 254; 274; 275; 276
Kurdija; 65; 123; 148; 158; 160; 203; 232;
236; 258; 276; 330; 331; 332; 333
Kustec Lipicer; 5; 6; 9; 10; 81; 112; 113;
114; 151; 153; 166; 242; 253; 255; 262;
267; 276; 277; 291
Kwak; 5; 9; 44; 55; 56; 69; 83; 84; 88;
116; 117; 150; 151; 152; 154; 177; 241;
252; 277

L

Lachlan; 63; 283
Lang; 272
Larter; 269
Lau; 103; 269; 278
Lavrič; 27; 175; 278
Lawson; 7; 11; 32; 40; 112; 114; 119; 152;
153; 174; 242; 253; 262; 263; 279
Lee; 4; 8; 90; 95; 98; 154; 177; 278; 283
Leigh; 128; 138; 249; 278
Lemert; 5; 9; 31; 44; 96; 114; 116; 149;
152; 154; 162; 174; 188; 241; 243; 252;
278
Lešek; 278
Lichtenstein; 269
Lindeman; 100; 278
Linzer; 167; 255; 263; 278
Lippman; 99; 129; 133; 278
Liu; 5; 9; 27; 86; 104; 116; 117; 118; 150;
152; 154; 177; 212; 241; 278
Long; 283
Lovrich; 278
Lucas; 269
Luepker; 268; 290
Lund; 274

Lupia; 31; 99; 113; 130; 253; 278
Luskin; 41; 42; 54; 102; 104; 106; 108;
112; 138; 141; 279
Lužar; 164; 279

M

Machlup; 33; 37; 38; 272; 279
Malešič; 125; 279
Malnar; 175; 259; 279
Martin; 128; 138; 249; 269; 278; 290
Mason; 127; 132; 140; 188; 243; 265; 268
Mastin; 38; 93; 99; 153; 174; 279
McCann; 7; 11; 32; 40; 112; 114; 119;
152; 153; 174; 242; 253; 262; 263; 279
McClendon; 138; 264
McLean; 104; 279
McLeod; 94; 96; 101; 115; 174; 266; 279
McMillan; 104; 279
Meissner; 290
Midden; 37; 47; 82; 83; 98; 175; 290
Milburn; 5; 6; 9; 10; 123; 125; 127; 151;
177; 178; 188; 211; 241; 243; 244; 253;
275; 276
Miller; 85; 125; 127; 167; 188; 243; 265;
282
Milner; 95; 100; 102; 104; 112; 272
Miyo; 44; 81; 83; 84; 155; 174; 175; 252;
279
Mondak; 27; 41; 42; 70; 100; 104; 126;
138; 141; 177; 178; 212; 236; 253; 260;
265; 280
Moore, D.; 5; 9; 27; 31; 36; 40; 110; 114;
116; 118; 149; 152; 153; 174; 175; 188;
241; 243
Moore, W.; 37; 93
Moors; 138; 280
Moser; 290
Murray; 97; 273
Musil; 278
Muste; 162; 266

N

Nadeau; 109; 111; 112; 113; 114; 119;
188; 253; 280
Naterer; 278
Neuendorf; 274
Neuman; 47; 61; 62; 99; 188; 280
Nevitte; 280
Nord; 267
Norris; 81; 280
Novak; 127; 142; 143; 155; 167; 177; 188;
203; 211; 213; 215; 232; 241; 243; 246;
249; 258; 263; 280

O

Ojsteršek; 279
Oldenburg; 289
Oldendick; 127; 138; 139; 140; 142; 188;
243; 264; 265
Olien; 4; 8; 20; 22; 27; 33; 35; 46; 66; 71;
80; 85; 86; 88; 149; 248; 268; 281; 284
Omladič; 275

P

Palmer; 47; 53; 56; 98; 153; 265
Park, E.; 290
Park, R.; 33; 38
Parness; 275
Patterson; 112; 289
Pearson; 36; 83; 150; 281
Perlmutter; 89; 92; 93; 96; 282
Perse; 115; 174; 279
Peters; 274
Peterson; 125; 151; 281
Popkin; 100; 129; 281
Presser; 138; 139; 283
Price; 38; 47; 70; 94; 104; 105; 106; 111;
128; 281
Prior; 44; 90; 96; 104; 107; 252; 281

R

Rakowski; 290
Ran; 290
Rapeli; 33; 41; 91; 99; 100; 104; 120; 282

Rapoport; 4; 8; 20; 21; 24; 25; 27; 28; 31;
61; 123; 125; 127; 128; 142; 143; 144;
151; 177; 178; 188; 211; 213; 215; 236;
241; 243; 246; 247; 250; 253; 254; 260;
264; 282
Rasinski; 133; 135; 136; 137; 139; 289
Reavy; 89; 92; 93; 96; 282
Redlawsk; 103; 278
Reese; 85; 127; 167; 188; 243; 282
Reineke; 283
Reinhard; 58; 267
Rener; 142; 246; 251; 256; 269
Rhine; 28; 36; 79; 81; 119; 150; 243; 248;
282
Robinson; 33; 111; 265; 266; 276; 281;
282; 290
Rodenkirchen; 284
Roy; 289
Rubal; 269
Rucinski; 68; 72; 74; 77; 78; 98; 128; 174;
282
Ryan; 34; 282
Rybolt; 284

S

Salmon; 42; 98; 248; 282; 290
Salovaara-Moring; 274
Scheufele; 5; 9; 29; 31; 44; 51; 70; 73; 84;
85; 86; 87; 92; 96; 97; 114; 116; 117;
149; 150; 152; 154; 177; 241; 248; 252;
268; 275; 282
Schoonvelde; 77; 283
Schreiber; 120; 262; 283
Schuman, H.; 123; 127; 138; 139; 141;
188; 243; 283
Schuman, R.; 32; 63; 72; 76; 77; 84; 102;
119; 152; 177; 212; 215; 247; 269
Schwarz; 264; 273
Sears; 113; 283
Seligson; 265
Sever; 162; 267
Shanahan; 275; 282
Sheatsley; 20; 33; 34; 106; 274
Shehata; 267

Shirley; 284
Sicinski; 24; 60; 283
Sigelman; 127; 140; 188; 243; 283
Siltanen; 143; 283
Slater; 98; 151; 175; 283
Sligo; 37; 38; 40; 248; 278
Slovic; 269
Smith, R.; 269
Smith, T.; 40; 127; 139; 243; 249
Snyder; 98; 283
Speight; 89; 90; 91; 283
Spence; 48; 63; 95; 99; 283
Stanworth; 143; 283
Stauffer; 82; 284
Steele; 290
Stillman; 126; 243; 284
Stokes; 100; 125; 265; 284
Strack; 264
Strömbäck; 267
Svetlik; 27; 175; 284
Swidler; 269

Š

Šadl; 50; 284
Štebe; 123; 148; 258; 276
Štiblar; 185; 264

T

Taylor; 131; 136; 271; 284
Tichenor; 4; 8; 20; 22; 23; 33; 34; 35; 36;
38; 42; 44; 46; 47; 48; 49; 64; 65; 66;
68; 69; 70; 71; 72; 73; 74; 75; 79; 80;
82; 86; 92; 93; 94; 120; 122; 149; 150;
153; 154; 156; 174; 188; 243; 248; 251;
257; 261; 268; 281; 284
Toš; 27; 158; 159; 160; 166; 175; 276;
277; 284; 286
Tourangeau; 129; 132; 133; 135; 136; 137;
139; 289
Trbanc; 273
Tuchfarber; 127; 138; 139; 140; 142; 188;
243; 264; 265
Tversky; 103; 269; 289

Twain; 2; 289

U

Uhan; 5; 9; 25; 129; 131; 133; 138; 139;
140; 161; 236; 254; 289
Ule; 142; 246; 251; 256; 269
Urbanc; 275

V

Valentino; 113; 283
Van de Maat; 138; 254; 289
Verba; 32; 96; 101; 104; 138; 177; 182;
212; 254; 264; 290
Vezovnik; 273
Vipavc Brvar; 279
Viswanath; 7; 21; 22; 34; 35; 43; 44; 45;
48; 53; 54; 58; 61; 64; 65; 66; 67; 69;
71; 72; 74; 75; 76; 77; 78; 79; 80; 81;
83; 85; 88; 93; 94; 95; 98; 120; 150;
154; 161; 174; 175; 248; 252; 261; 272;
290
Vitorovic; 272
Vos; 269

W

Walgrave; 79; 266
Wanta; 40; 64; 98; 153; 175; 290
Waylly; 68; 69; 85; 98; 119; 243; 270
Weenig; 37; 47; 82; 83; 98; 175; 290
Weisberg; 162; 290
Wilson; 134; 290
Wooten; 282

Y

Yegiyan; 57; 272
Yoori; 274
Yows; 34; 41; 67; 98; 154; 175; 290

Z

Zajc; 6; 10; 151; 155; 156; 242; 255; 262;
291
Zaller; 5; 6; 9; 10; 32; 37; 38; 39; 47; 70;
96; 100; 101; 102; 104; 106; 107; 108;

109; 111; 113; 121; 126; 127; 129; 131;
133; 135; 137; 167; 243; 253; 255; 281;
291

Zhou; 272

Zumbach; 90; 91; 102; 154; 174; 175; 177;
291

9 PRILOGE

Priloga A: Seznam vprašanj, uporabljenih za oblikovanje sestavljenega indeksa odvisne spremenljivke opredeljenosti na anketna vprašanja v posameznih obdobjih

ZADOVOLJSTVO Z DEMOKRACIJO

1. OBDOBJE

1.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, JANUAR 1996 IN FEBRUAR 1996

Q1) PRVO VPRAŠANJE JE TAKOLE: ČE OCENJUJETE V CELOTI, ALI BI REKLI, DA STE ZADOVOLJNI ALI NEZADOVOLJNI Z RAZVOJEM DEMOKRACIJE V SLOVENIJI?

- 1 ZADOVOLJNI
- 2 NEZADOVOLJNI
- 3 ne vem

1.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, OKTOBER 1996 IN NOVEMBER 1996

Q1) PRVO VPRAŠANJE JE TAKOLE: ČE OCENJUJETE V CELOTI, ALI BI REKLI, DA STE ZADOVOLJNI ALI NEZADOVOLJNI Z RAZVOJEM DEMOKRACIJE V SLOVENIJI?

- 1 ZADOVOLJNI
- 2 NEZADOVOLJNI
- 3 ne vem, b.o.

2. OBDOBJE

2.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 1999 IN OKTOBER 1999

Q1) PRVO VPRAŠANJE JE TAKOLE: ČE OCENJUJETE V CELOTI, ALI BI REKLI, DA STE ZADOVOLJNI ALI NEZADOVOLJNI Z RAZVOJEM DEMOKRACIJE V SLOVENIJI?

- 1 ZADOVOLJNI
- 2 NEZADOVOLJNI
- 3 ne vem, b.o.

2.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2000 IN DECEMBER 2000

Q1) ČE OCENJUJETE V CELOTI, ALI BI REKLI, DA STE ZADOVOLJNI ALI NEZADOVOLJNI Z RAZVOJEM DEMOKRACIJE V SLOVENIJI?

- 1 ZADOVOLJNI
- 2 NEZADOVOLJNI
- 3 ne vem, b.o.

3. OBDOBJE

3.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2003 IN OKTOBER 2003

Q1) ČE OCENJUJETE V CELOTI, ALI BI REKLI, DA STE ZADOVOLJNI ALI NEZADOVOLJNI Z

RAZVOJEM DEMOKRACIJE V SLOVENIJI?

1 ZADOVOLJNI

2 NEZADOVOLJNI

3 ne vem, b.o.

3.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, AVGUST 2004 IN OKTOBER 2004

Q1) ČE OCENJUJETE NA SPLOŠNO, ALI BI REKLI, DA STE ZADOVOLJNI Z RAZVOJEM DEMOKRACIJE V SLOVENIJI, ALI NE?

1 zadovoljen

2 ni zadovoljen

3 ne vem, b.o.

4. IN 5. OBDOBJE

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2005, OKTOBER 2005, JUNIJ 2008, DECEMBER 2008, NOVEMBER 2009, JANUAR 2010, OKTOBER 2011 IN JANUAR 2012

Q1) ČE OCENJUJETE NA SPLOŠNO, ALI BI REKLI, DA STE ZADOVOLJNI Z RAZVOJEM DEMOKRACIJE V SLOVENIJI, ALI NE?

1 zadovoljen

2 ni zadovoljen

3 ne vem, b.o.

NEDELJSKO VPRAŠANJE

Prikazano je tako nedeljsko vprašanje kot predvprašanje o nameri udeležbe na volitve, zaradi vpliva na vprašanje o izbiri stranke, ki nas dejansko zanima.

1. OBDOBJE

1.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, JANUAR 1996 IN FEBRUAR 1996

W) SMO V LETU VOLITEV, ZATO ŠE NEKAJ VPRAŠANJ

DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

1 da

2 ne

3 ne vem

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 LDS - liberalna demokracija slovenije
- 2 SLS - slovenska ljudska stranka
- 3 SNS - slovenska nacionalna stranka
- 4 SDSS - socialdemokratska stranka slovenije
- 5 SKD - slovenski krščanski demokrati
- 6 "ZLSD - združena lista socialnih demokratov
- 7 ZS - zeleni slovenije
- 8 DS - demokratska stranka slovenije
- 9 drugo

1.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, OKTOBER 1996

W) SMO PRED VOLITVAMI, ZATO ŠE NEKAJ VPRAŠANJ

10. NOVEMBRA BODO VOLITVE POSLANCEV V DRŽAVNI ZBOR. ALI BOSTE ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) ALI NAM LAHKO ZAUPATE, ZA KATERO STRANKO BOSTE VERJETNO VOLILI 10. NOVEMBRA?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DS - demokratsko stranko Slovenije
- 2 DESUS - demokratsko stranko upokojencev Slovenije
- 3 LDS - liberalno demokracijo Slovenije
- 4 SLS - slovensko ljudsko stranko
- 5 SNS - slovensko nacionalno stranko
- 6 SDS - socialno demokracijo Slovenije
- 7 SKD - slovenske krščanske demokrate
- 8 ZLSD - združeno listo socialnih demokratov
- 9 ZS - zelene Slovenije
- 10 SND - slovensko nacionalno desnico
- 11 drugo

POLITBAROMETER, NOVEMBER 1996

W) SMO V LETU VOLITEV, ZATO ŠE NEKAJ VPRAŠANJ

DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) ALI NAM LAHKO ZAUPATE, ZA KATERO STRANKO BOSTE VERJETNO VOLILI 10. NOVEMBRA?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DS - demokratsko stranko Slovenije
- 2 DESUS - demokratsko stranko upokojencev Slovenije
- 3 LDS - liberalno demokracijo Slovenije
- 4 SLS - slovensko ljudsko stranko
- 5 SNS - slovensko nacionalno stranko
- 6 SDS - socialno demokracijo Slovenije
- 7 SKD - slovenske krščanske demokrate
- 8 ZLSD - združeno listo socialnih demokratov
- 9 ZS - zelene Slovenije
- 10 SND - slovensko nacionalno desnico
- 11 drugo

2. OBDOBJE

2.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 1999 IN OKTOBER 1999

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o

W2) IN ZA KATERO STRANKO VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DS - demokratsko stranko Slovenije
- 2 DESUS - demokratsko stranko upokojencev Slovenije
- 3 LDS - liberalno demokracijo Slovenije
- 4 SLS - slovensko ljudsko stranko
- 5 SNS - slovensko nacionalno stranko
- 6 SDS - socialno demokracijo Slovenije
- 7 SKD - slovenske krščanske demokrate
- 8 ZLSD - združeno listo socialnih demokratov
- 9 ZS - zelene Slovenije
- 10 SND - slovensko nacionalno desnico
- 10 drugo

2.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2000

BREZ PREDVPRAŠANJA

W2) 15. OKTOBRA BODO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ZA KATERO STRANKO BOSTE TAKRAT VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 1 DS - demokrasko stranko Slovenije
- 2 DESUS - demokrasko stranko upokojencev Slovenije
- 3 LDS - liberalno demokracijo Slovenije
- 5 SNS - slovensko nacionalno stranko
- 6 SDS - socialno demokracijo Slovenije
- 8 ZLSD - združeno listo socialnih demokratov
- 9 ZS - zelene Slovenije
- 10 SLS+SKD - slovenska ljudska stranka
- 13 Nova Slovenija - krscanska ljudska stranka (Bajuk)
- 14 drugo
- 15 ne ve, b.o.
- 16 ne bo šel na volitve

POLITBAROMETER, DECEMBER 2000

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 1 DESUS - demokrasko stranko upokojencev Slovenije
- 2 LDS - liberalno demokracijo Slovenije
- 3 NSI - krscanska ljudska stranka
- 4 SLS+SKD - slovenska ljudska stranka
- 5 SMS - stranka mladih Slovenije
- 6 SNS - slovensko nacionalno stranko
- 7 SDS - socialno demokracijo Slovenije
- 8 ZLSD - združeno listo socialnih demokratov
- 97 drugo
- 98 ne bo šel na volitve
- 99 ne vem, b.o.

3. OBDOBJE

3.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2003

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DESUS – demokratsko stranko upokojencev Slovenije
- 2 LDS – liberalno demokracijo Slovenije
- 3 NSI – krščanska ljudska stranka
- 4 SLS –slovenska ljudska stranka
- 5 SMS – stranka mladih Slovenije
- 6 SNS – slovensko nacionalno stranko
- 7 SDS – socialno demokracijo Slovenije
- 8 ZLSD – združeno listo socialnih demokratov
- 9 drugo

POLITBAROMETER, OKTOBER 2003

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DESUS – demokratsko stranko upokojencev Slovenije
- 2 LDS – liberalno demokracijo Slovenije
- 3 NSI – krščanska ljudska stranka
- 4 SLS –slovenska ljudska stranka
- 5 SMS – stranka mladih Slovenije
- 6 SNS – slovensko nacionalno stranko
- 7 SDS – socialno demokracijo Slovenije
- 8 ZLSD – združeno listo socialnih demokratov
- 9 drugo

3.2 VOLITVE

POLITBAROMETER AVGUST 2004

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI, ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI NAJVERJETNEJE VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DESUS – demokratska stranka upokojencev Slovenije
- 2 LDS – liberalna demokracija Slovenije
- 3 NSI – krščanska ljudska stranka
- 4 SLS – slovenska ljudska stranka
- 5 SMS – stranka mladih Slovenije
- 6 SNS – slovenska nacionalna stranka
- 7 SDS – slovenska demokratska stranka
- 8 ZLSD – združeno listo socialnih demokratov
- 9 drugo

POLITBAROMETER, OKTOBER 2004

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI NAJVERJETNEJE VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DESUS – demokratska stranka upokojencev Slovenije
- 2 LDS – liberalna demokracija Slovenije
- 3 NSI – krščanska ljudska stranka
- 4 SDS – slovenska demokratska stranka
- 5 SLS – slovenska ljudska stranka
- 6 SNS – slovenska nacionalna stranka
- 7 ZLSD – združeno listo socialnih demokratov
- 9 drugo stranko

4. OBDOBJE

4.1. PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2005

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI NAJVERJETNEJE VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DESUS – demokratska stranka upokojencev Slovenije
- 2 LDS – liberalna demokracija Slovenije
- 3 NSI – krščanska ljudska stranka
- 4 SDS – slovenska demokratska stranka
- 5 SLS – slovenska ljudska stranka
- 6 SNS – slovenska nacionalna stranka
- 7 ZLSD – združeno listo socialnih demokratov
- 9 drugo stranko

POLITBAROMETER, OKTOBER 2005

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI NAJVERJETNEJE VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DESUS – demokratska stranka upokojencev Slovenije
- 2 LDS – liberalna demokracija Slovenije
- 3 NSI – krščanska ljudska stranka
- 4 SDS – slovenska demokratska stranka
- 5 SLS – slovenska ljudska stranka
- 6 SNS – slovenska nacionalna stranka
- 7 SD (ZLSD) – socialni demokrati
- 9 drugo stranko

4.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, JUNIJ 2008

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI NAJVERJETNEJE VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DESUS – demokratska stranka upokojencev Slovenije
- 2 LDS – liberalna demokracija Slovenije
- 3 NSI – krščanska ljudska stranka
- 4 SDS – slovenska demokratska stranka
- 5 SLS – slovenska ljudska stranka
- 6 SNS – slovenska nacionalna stranka
- 7 SD (ZLSD) – socialni demokrati
- 8 ZARES – nova stranka
- 9 drugo stranko
- 10 LIPA – stranka

POLITBAROMETER, DECEMBER 2008

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI NAJVERJETNEJE VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DESUS – demokratska stranka upokojencev Slovenije
- 2 LDS – liberalna demokracija Slovenije
- 3 NSI – krščanska ljudska stranka
- 4 SDS – slovenska demokratska stranka
- 5 SLS – slovenska ljudska stranka
- 6 SNS – slovenska nacionalna stranka
- 7 SD – socialni demokrati
- 8 ZARES – nova stranka
- 9 drugo stranko
- 11 LIPA – stranka

5. OBDOBJE

5.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, NOVEMBER 2009

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI NAJVERJETNEJE VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DESUS – demokratska stranka upokojencev Slovenije
- 2 LDS – liberalna demokracija Slovenije
- 3 NSI – krščanska ljudska stranka
- 4 SDS – slovenska demokratska stranka
- 5 SLS – slovenska ljudska stranka
- 6 SNS – slovenska nacionalna stranka
- 7 SD – socialni demokrati
- 8 ZARES – nova stranka
- 9 drugo stranko

POLITBAROMETER, JANUAR 2010

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI NAJVERJETNEJE VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DESUS – demokratska stranka upokojencev Slovenije
- 2 LDS – liberalna demokracija Slovenije
- 3 NSI – krščanska ljudska stranka
- 4 SDS – slovenska demokratska stranka
- 5 SLS – slovenska ljudska stranka
- 6 SNS – slovenska nacionalna stranka
- 7 SD – socialni demokrati
- 8 ZARES – nova stranka
- 9 drugo stranko

5.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, OKTOBER 2011

Wx1) VERJETNO VESTE, DA BODO 4. DECEMBRA PREDČASNE VOLITVE POSLANCEV V DRŽAVNI ZBOR. ALI SE BOSTE TEH VOLITEV UDELEŽILI ALI NE?

- 1 ZAGOTOVO DA
- 2 VERJETNO DA
- 3 VERJETNO NE
- 4 ZAGOTOVO NE
- 5 ne vem, b.o.

Wx2) IN ZA KATERO STRANKO BOSTE NAJVERJETNEJE VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DESUS – demokratska stranka upokojencev Slovenije
- 2 LDS – liberalna demokracija Slovenije
- 3 NSI – krščanska ljudska stranka
- 4 SDS – slovenska demokratska stranka
- 5 SLS – slovenska ljudska stranka
- 6 SNS – slovenska nacionalna stranka
- 7 SD – socialni demokrati
- 8 ZARES – nova stranka
- 9 STR – Stranka za trajnostni razvoj
- 10 lista Zorana Jankovića
- 11 županska lista
- 12 drugo stranko

POLITBAROMETER, JANUAR 2012

W) DENIMO, DA BI BILE NASLEDNJO NEDELJO VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR. ALI BI VI ŠLI ALI NE BI ŠLI NA VOLITVE?

- 1 da
- 2 ne
- 3 ne vem, b.o.

W2) IN ZA KATERO STRANKO BI NAJVERJETNEJE VOLILI?

Anketar: ne beri strank!!!

- 0 ne vem, b.o.
- 1 DESUS - demokratska stranka upokojencev Slovenije
- 2 LDS - liberalna demokracija Slovenije
- 3 NSI - krščanska ljudska stranka
- 4 SDS - slovenska demokratska stranka
- 5 SLS - slovenska ljudska stranka
- 6 SNS - slovenska nacionalna stranka
- 7 SD - socialni demokrati
- 8 ZARES - nova stranka
- 9 TRS - Stranka za trajnostni razvoj
- 10 lista Gregorja Viranta - Državljska lista
- 11 lista Zorana Jankovića - Pozitivna Slovenija
- 12 drugo stranko

VPRAŠANJE OPREDELITVE LEVO–DESNO

1. OBDOBJE

1.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, JANUAR 1996 IN FEBRUAR 1996

LD) MNOGI LJUDJE RAZMIŠLJAJO O POLITIČNIH STALIŠČIH KOT O 'LEVIH' ALI O 'DESNIH'. RADI BI ZVEDELI, ALI BI SE VI SAMI UVRSTILI PREJ LEVO ALI PREJ DESNO?

- 1 prej levo
- 2 v sredino/neodločen
- 3 prej desno¹⁷²

1.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, OKTOBER 1996 IN NOVEMBER 1996

LD) MNOGI LJUDJE RAZMIŠLJAJO O POLITIČNIH STALIŠČIH KOT O 'LEVIH' ALI O 'DESNIH'. RADI BI ZVEDELI, ALI BI SE VI SAMI UVRSTILI PREJ LEVO ALI PREJ DESNO?

- 1 prej levo
- 2 v sredino/neodločen
- 3 prej desno
- 4 b.o.

2., 3., 4. in 5. OBDOBJE

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 1999, OKTOBER 1999, SEPTEMBER 2000, DECEMBER 2000, SEPTEMBER 2003, OKTOBER 2003, AVGUST 2004, OKTOBER 2004, SEPTEMBER 2005, OKTOBER 2005, JUNIJ 2008, DECEMBER 2008, NOVEMBER 2009, JANUAR 2010, OKTOBER 2011 IN JANUAR 2012

LD) MNOGI LJUDJE RAZMIŠLJAJO O POLITIČNIH STALIŠČIH KOT O 'LEVIH' ALI O 'DESNIH'. RADI BI ZVEDELI, ALI BI SE VI SAMI UVRSTILI PREJ LEVO ALI PREJ DESNO?

- 1 prej levo
- 2 v sredino
- 3 prej desno
- 4 b.o.

---

¹⁷² Pri teh dveh merjenjih smo manjkajoče odgovore v baz obravnavali kot odgovore b.o.

ZAUPANJE V VLADO

1. OBDOBJE

1.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, JANUAR 1996 IN FEBRUAR 1996

I1) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE ZOPET Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...: VLADI V CELOTI?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna

1.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, OKTOBER 1996 IN NOVEMBER 1996

I1) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE ZOPET Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...: VLADI V CELOTI?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

2. OBDOBJE

2.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 1999 IN OKTOBER 1999

I1) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE ZOPET Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...: SEDANJI SLOVENSKI VLADI?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

2.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2000 IN DECEMBER 2000

I1) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE ZOPET Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...: SEDANJI VLADI V CELOTI?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

3. OBDOBJE

3.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2003 IN OKTOBER 2003

I1) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE ZOPET Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...: VLADI V CELOTI?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

3.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, AVGUST 2004

I1) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE ZOPET Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...: VLADI V CELOTI?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

POLITBAROMETER, OKTOBER 2004

I1) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE ZOPET Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVNI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...: DOSEDANJI VLADI V CELOTI?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

4. OBDOBJE

4.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2005 IN OKTOBER 2005

I1) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE ZOPET Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVNI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...: VLADI V CELOTI?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

4.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, JUNIJ 2008

I1) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVNI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...: VLADI V CELOTI?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

POLITBAROMETER, DECEMBER 2008

I1) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV IN NJIHOVIH NOSILCEV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...: NOVI VLADI V CELOTI?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

5. OBDOBJE

5.1. PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, NOVEMBER 2009 IN JANUAR 2010

I1) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV IN NJIHOVIH NOSILCEV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVI NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...: NOVI VLADI V CELOTI?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

5.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, OKTOBER 2011

I1) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV IN NJIHOVIH NOSILCEV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...: VLADI V CELOTI?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

POLITBAROMETER, JANUAR 2012

I2) SEDAJ VAM BOMO NAVEDLI NEKAJ USTANOV IN NJIHOVIH NOSILCEV, VI PA POVEJTE, KOLIKO JIM ZAUPATE. OCENITE Z LESTVICO OD 1 DO 5, PRI ČEMER 1 POMENI, DA TEJ USTANOVI NIČ NE ZAUPATE, 5 PA, DA JI ZAUPATE POPOLNOMA. KAKO TOREJ ZAUPATE ...:

NOVOIZVOLJENEMU PREDSEDNIKU VLADE JANEZU JANŠI?¹⁷³

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

ZAUPANJE PREDSEDNIKU VLADE

1. OBDOBJE

1.1 PRED VOLITVAMI

POLITBROMETER, JANUAR 1996 IN FEBRUAR 1996

I2) PREDSEDNIKU VLADE?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna

1.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, OKTOBER 1996 IN NOVEMBER 1996

I2) PREDSEDNIKU VLADE?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

---

¹⁷³ V tej meritvi ni bilo postavljeno vprašanje o zaupanju v vlado. Da ne bi izgubili dodatnega vprašanja za vsa obdobja, smo namesto zaupanja v vlado uporabili spremenljivko zaupanje novemu predsedniku vlade. Pri zaupanju v predsednika vlade pa zaupanje v dosedanjega predsednika vlade.

2. OBDOBJE

2.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 1999 IN OKTOBER 1999

I2) PREDSEDNIKU VLADE?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

2.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2000 IN DECEMBER 2000

I2) PREDSEDNIKU VLADE ANDREJU BAJUKU?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

3. OBDOBJE

3.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2003 IN OKTOBER 2003

I2) PREDSEDNIKU VLADE?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

3.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, AVGUST 2004

I2) PREDSEDNIKU VLADE?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

POLITBAROMETER, OKTOBER 2004

I2) DOSEDANJEMU PREDSEDNIKU VLADE?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

4. OBDOBJE

4.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2005 IN OKTOBER 2005

I2) PREDSEDNIKU VLADE?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

4.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, JUNIJ 2008

I2) PREDSEDNIKU VLADE?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

POLITBAROMETER, DECEMBER 2008

I2) PREDSEDNIKU VLADE BORUTU PAHORJU?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

5. OBDOBJE

5.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, NOVEMBER 2009 IN JANUAR 2010

I2) PREDSEDNIKU VLADE BORUTU PAHORJU?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

5.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, OKTOBER 2011

I2) PREDSEDNIKU VLADE BORUTU PAHORJU?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

POLITBAROMETER, JANUAR 2012

I2) DOSEDANJEMU PREDSEDNIKU VLADE BORUTU PAHORJU?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

ZAUPANJE V DRŽAVNI ZBOR

1. OBDOBJE

1.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, JANUAR 1996 IN FEBRUAR 1996

I3) DRŽAVNEMU ZBORU?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna

1.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, OKTOBER 1996 IN NOVEMBER 1996

I3) DRŽAVNEMU ZBORU?

- 1 najmanj zaupa
- 2 .
- 3 nekaj vmes
- 4 .
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

2., 3. IN 4. OBDOBJE

**POLITBAROMETER, SEPTEMBER 1999, OKTOBER 1999, SEPTEMBER 2000,
DECEMBER 2000, SEPTEMBER 2003, OKTOBER 2003, AVGUST 2004, OKTOBER
2004, SEPTEMBER 2005, OKTOBER 2005, JUNIJ 2008 IN DECEMBER 2008**

I3) DRŽAVNEMU ZBORU?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

5. OBDOBJE

5.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, NOVEMBER 2009 IN JANUAR 2010

I3) DRŽAVNEMU ZBORU?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

5.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, OKTOBER 2011

I3) DRŽAVNEMU ZBORU?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

POLITBAROMETER, JANUAR 2012

I3) NOVEMU DRŽAVNEMU ZBORU?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

ZAUPANJE V PREDSEDNIKA REPUBLIKE

1.OBDOBJE

1.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, JANUAR 1996 IN FEBRUAR 1996

I4) PREDSEDNIKU REPUBLIKE?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna

1.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, OKTOBER 1996 IN NOVEMBER 1996

I4) PREDSEDNIKU REPUBLIKE?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

2. IN 3. OBDOBJE

**POLITBAROMETER, SEPTEMBER 1999, OKTOBER 1999, SEPTEMBER 2000,
DECEMBER 2000, SEPTEMBER 2003, OKTOBER 2003, AVGUST 2004, OKTOBER
2004**

I4) PREDSEDNIKU REPUBLIKE?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

4. OBDOBJE

4.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 2005, OKTOBER 2005

I4) PREDSEDNIKU REPUBLIKE?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

4.2. VOLITVE

POLITBAROMETER, JUNIJ 2008

I4) PREDSEDNIKU REPUBLIKE?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

POLITBAROMETER, DECEMBER 2008

I4) PREDSEDNIKU REPUBLIKE DANILU TÜRKU?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

5. OBDOBJE

POLITBAROMETER, NOVEMBER 2009, JANUAR 2010, OKTOBER 2011 IN JANUAR 2012

I4) PREDSEDNIKU REPUBLIKE DANILU TÜRKU?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

ZAUPANJE V POLITIČNE STRANKE

1. OBDOBJE

1.1 PRED VOLITVAMI

POLITBAROMETER, JANUAR 1996 IN FEBRUAR 1996

I5) POLITIČNIM STRANKAM?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna

1.2 VOLITVE

POLITBAROMETER, OKTOBER 1996 IN NOVEMBER 1996

I5) POLITIČNIM STRANKAM?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

2., 3., 4., IN 5. OBDOBJE

POLITBAROMETER, SEPTEMBER 1999, OKTOBER 1999, SEPTEMBER 2000, DECEMBER 2000, SEPTEMBER 2003, OKTOBER 2003, AVGUST 2004, OKTOBER 2004, SEPTEMBER 2005, OKTOBER 2005, JUNIJ 2008, DECEMBER 2008, NOVEMBER 2009, JANUAR 2010, OKTOBER 2011 IN JANUAR 2012

I5) POLITIČNIM STRANKAM?

- 1 najmanj zaupa
- 2
- 3 nekaj vmes
- 4
- 5 najbolj zaupa
- 6 ne vem/ne pozna/b.o.

Priloga B Frekvenčna razporeditev odgovorov na anketna vprašanja vključena v sestavljen indeks odvisne spremenljivke opredeljenosti na anketna vprašanja v posameznih obdobjih

Priloga B.1 Zadovoljstvo z demokracijo v opazovanih obdobjih

zadovoljstvo z demokracijo v %	zadovoljen	ni zadovoljen	ne vem, b.o.
1. obdobje pred volitvami	33,3	49	17,7
1. obdobje volitev	35,4	48,8	15,8
2. obdobje pred volitvami	35,9	54,8	9,3
2. obdobje volitev	36,1	52,6	11,2
3. obdobje pred volitvami	37,5	54,1	8,4
3. obdobje volitev	42	49,2	8,8
4. obdobje pred volitvami	37,7	54,4	7,9
4. obdobje volitev	36,2	56,6	7,3
5. obdobje pred volitvami	30,3	64,7	5,1
5. obdobje volitev	13,4	80,9	5,7

Vir: CJMMK: PB01/96, PB02/96, PB10/96, PB11/96, PB09/99, PB10/99, PB09/00, PB12/00, PB09/03, PB10/03, PB09/04, PB10/04, PB09/05, PB10/05, PB06/08, PB12/08, PB11/09, PB01/10, PB10/11, PB01/12

Priloga B.2 Za katero stranko bi volili naslednjo nedeljo v opazovanih obdobjih¹⁷⁴

katera stranka na volitvah v %	stranka	ne vem, b.o.	ne bi šel na volitve	ne ve, ali bo šel na volitve
1. obdobje pred volitvami	29,6	37,6	26,5	6,3
1. obdobje volitev	39,2	35,5	17,3	8
2. obdobje pred volitvami	33,3	31,5	29,3	5,9
2. obdobje volitev	42,6	38,6	16	2,8
3. obdobje pred volitvami	35,8	33	26,4	4,8
3. obdobje volitev	45,2	25,8	22,4	6,6
4. obdobje pred volitvami	39,9	26,9	28,9	4,3
4. obdobje volitev	49,9	22,3	24,9	2,9
5. obdobje pred volitvami	44,5	22,2	25,5	7,8
5. obdobje volitev	40,6	30,4	21	8,0

Vir: CJMMK: PB01/96, PB02/96, PB10/96, PB11/96, PB09/99, PB10/99, PB09/00, PB12/00, PB09/03, PB10/03, PB09/04, PB10/04, PB09/05, PB10/05, PB06/08, PB12/08, PB11/09, PB01/10, PB10/11, PB01/12

¹⁷⁴ Ker izbira stranke za našo analizo ni bistvena in ker bi bilo možnih odgovorov za primerjavo 16-letnega obdobja preveč za pregleden prikaz, v tabeli prikazujemo le kumulativen seštevek deleža anketirancev, ki so se opredelili za stranko. Za gibanje strankarskih preferenc v obdobju od januarja 1996 do junija 2013 glej Prilogo C.2.

Priloga B.3 Opredelitev levo-desno v političnih stališčih v opazovanih obdobjih

opredelitev levo-desno v %	prej levo	v sredino	prej desno	b.o.
1. obdobje pred volitvami	20,9	50,9	19,6	8,7
1. obdobje volitev	19	34	22	25
2. obdobje pred volitvami	22,9	16,2	21,1	39,8
2. obdobje volitev	28,7	15,1	19,3	36,9
3. obdobje pred volitvami	25,6	16,4	20,3	37,7
3. obdobje volitev	22,7	14,9	21,4	41
4. obdobje pred volitvami	24,9	17,3	20,9	36,9
4. obdobje volitev	30,9	24,3	19,5	25,3
5. obdobje pred volitvami	30,5	21,7	20	27,7
5. obdobje volitev	27,7	29,3	21,5	21,6

Vir: CJMMK: PB01/96, PB02/96, PB10/96, PB11/96, PB09/99, PB10/99, PB09/00, PB12/00, PB09/03, PB10/03, PB09/04, PB10/04, PB09/05, PB10/05, PB06/08, PB12/08, PB11/09, PB01/10, PB10/11, PB01/12

Priloga B.4 Zaupanje v vlado v opazovanih obdobjih

zaupanje v vlado v %	1 najmanj zaupa	2	3 nekaj vmes	4	5 najbolj zaupa	ne vem, ne pozna, b.o.
1. obdobje pred volitvami	11,7	18,2	43,7	14,5	6,1	5,9
1. obdobje volitev	11,4	14	39,9	18,6	9,2	6,9
2. obdobje pred volitvami	11,8	16,9	41,9	17,5	6,6	5,3
2. obdobje volitev	13,8	19,5	33,8	18,1	7,1	7,6
3. obdobje pred volitvami	9,6	18,8	41,9	19,5	5	5,1
3. obdobje volitev	12,4	20,4	38,8	17,3	6,4	4,7
4. obdobje pred volitvami	9,1	20	40,8	20,2	6,2	3,7
4. obdobje volitev	15,1	19,5	39,1	17,1	6,4	2,7
5. obdobje pred volitvami	18,1	21,8	39,9	15,2	2,7	2,3
5. obdobje volitev	34,5	25	23,5	9,8	5,2	2

Vir: CJMMK: PB01/96, PB02/96, PB10/96, PB11/96, PB09/99, PB10/99, PB09/00, PB12/00, PB09/03, PB10/03, PB09/04, PB10/04, PB09/05, PB10/05, PB06/08, PB12/08, PB11/09, PB01/10, PB10/11, PB01/12

Priloga B.5 Zaupanje v predsednika vlade v opazovanih obdobjih

zaupanje v predsednika vlade	1 najmanj zaupa	2	3 nekaj vmes	4	5 najbolj zaupa	ne vem, ne pozna, b.o.
1. obdobje pred volitvami	7,8	12,6	32,7	25,2	15,2	6,5
1. obdobje volitev	7,1	8,9	26,2	28,9	22	6,8
2. obdobje pred volitvami	7,2	11	26,5	31	19,1	5,2
2. obdobje volitev	14,8	17,2	22,2	20,8	15,6	9,3
3. obdobje pred volitvami	8	16,5	29,5	28	12	6
3. obdobje volitev	12,8	18,1	31	23,1	10,4	4,6
4. obdobje pred volitvami	8,8	15,3	31,3	26,5	14,2	4
4. obdobje volitev	17,7	17,8	28,5	20,8	13,2	2,1
5. obdobje pred volitvami	16,3	21,1	30,8	22,8	6,9	2,2
5. obdobje volitev	21,9	21,3	30	19,9	4,6	2,4

Vir: CJMMK: PB01/96, PB02/96, PB10/96, PB11/96, PB09/99, PB10/99, PB09/00, PB12/00, PB09/03, PB10/03, PB09/04, PB10/04, PB09/05, PB10/05, PB06/08, PB12/08, PB11/09, PB01/10, PB10/11, PB01/12

Priloga B.6 Zaupanje v državni zbor v opazovanih obdobjih

zaupanje v državni zbor v %	1 najmanj zaupa	2	3 nekaj vmes	4	5 najbolj zaupa	ne vem, ne pozna, b.o.
1. obdobje pred volitvami	14,1	24,0	38,8	9,6	4,2	9,4
1. obdobje volitev	14	24,2	37	10,7	3,8	10,3
2. obdobje pred volitvami	10,2	23,4	43,5	12,2	2,8	7,9
2. obdobje volitev	9,4	20,6	40,3	14,1	5,0	10,7
3. obdobje pred volitvami	7,7	20,6	43,7	16,1	5,3	6,7
3. obdobje volitev	7,9	21,3	41,7	16,7	4,6	7,8
4. obdobje pred volitvami	8,2	18,9	43,8	18	5,2	5,9
4. obdobje volitev	12,3	19,7	40,5	18,5	3,5	5,5
5. obdobje pred volitvami	13	24,2	44	11,3	2,4	5,1
5. obdobje volitev	23,6	27,2	31,3	9,5	2,3	6,2

Vir: CJMMK: PB01/96, PB02/96, PB10/96, PB11/96, PB09/99, PB10/99, PB09/00, PB12/00, PB09/03, PB10/03, PB09/04, PB10/04, PB09/05, PB10/05, PB06/08, PB12/08, PB11/09, PB01/10, PB10/11, PB01/12

Priloga B.7 Zaupanje v predsednika republike v opazovanih obdobjih

zaupanje v predsednika republike v %	1 najmanj zaupa	2	3 nekaj vmes	4	5 najbolj zaupa	ne vem, ne pozna, b.o.
1. obdobje pred volitvami	6,2	8,7	21,5	30,3	27,4	6
1. obdobje volitev	5,9	6,9	22	29,5	28,3	7,4
2. obdobje pred volitvami	5,8	5,5	20,1	33,1	30,7	4,8
2. obdobje volitev	6,5	7,1	19,4	30,3	31,8	5
3. obdobje pred volitvami	6,4	10	27,8	32,6	16,9	6,2
3. obdobje volitev	6,6	11,3	28	33	16,4	4,8
4. obdobje pred volitvami	4,3	10	26,6	37,5	17,8	3,9
4. obdobje volitev	8,2	9,1	19,4	31,6	29,4	2,4
5. obdobje pred volitvami	8,4	12,5	26,5	32,1	18,2	2,3
5. obdobje volitev	14,4	14,4	26,2	28,6	14,2	2,2

Vir: CJMMK: PB01/96, PB02/96, PB10/96, PB11/96, PB09/99, PB10/99, PB09/00, PB12/00, PB09/03, PB10/03, PB09/04, PB10/04, PB09/05, PB10/05, PB06/08, PB12/08, PB11/09, PB01/10, PB10/11, PB01/12

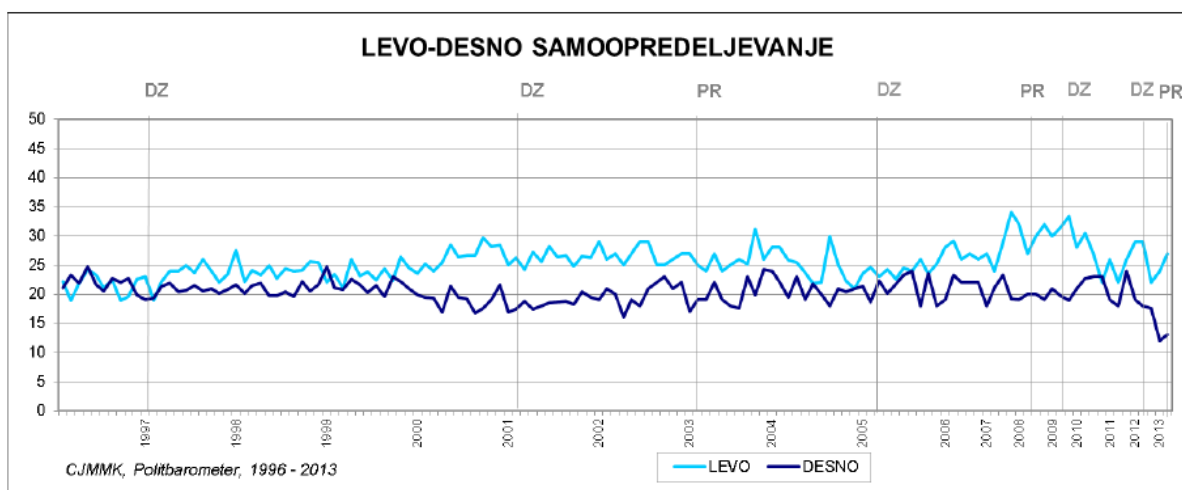
Priloga B.8 Zaupanje v politične stranke v opazovanih obdobjih

zaupanje v politične stranke v %	1 najmanj zaupa	2	3 nekaj vmes	4	5 najbolj zaupa	ne vem, ne pozna, b.o.
1. obdobje pred volitvami	20,4	30,2	29,2	5,2	2,1	12,9
1. obdobje volitev	22	24,7	33,9	4,7	1,4	13,3
2. obdobje pred volitvami	20,1	30,3	32,8	5,5	1,3	10
2. obdobje volitev	15,1	23,3	41	8,1	1,8	10,6
3. obdobje pred volitvami	15,2	26,4	39,2	8,3	1,5	9,4
3. obdobje volitev	14,6	24,7	40,7	6,2	2,0	11,8
4. obdobje pred volitvami	14,9	26,2	39,6	6,8	2,2	10,3
4. obdobje volitev	17,8	28,6	42,3	6,2	1,6	3,6
5. obdobje pred volitvami	16	30,9	41,7	4,5	0,7	6,1
5. obdobje volitev	27,1	32,4	31	3,8	0,3	5,4

Vir: CJMMK: PB01/96, PB02/96, PB10/96, PB11/96, PB09/99, PB10/99, PB09/00, PB12/00, PB09/03, PB10/03, PB09/04, PB10/04, PB09/05, PB10/05, PB06/08, PB12/08, PB11/09, PB01/10, PB10/11, PB01/12

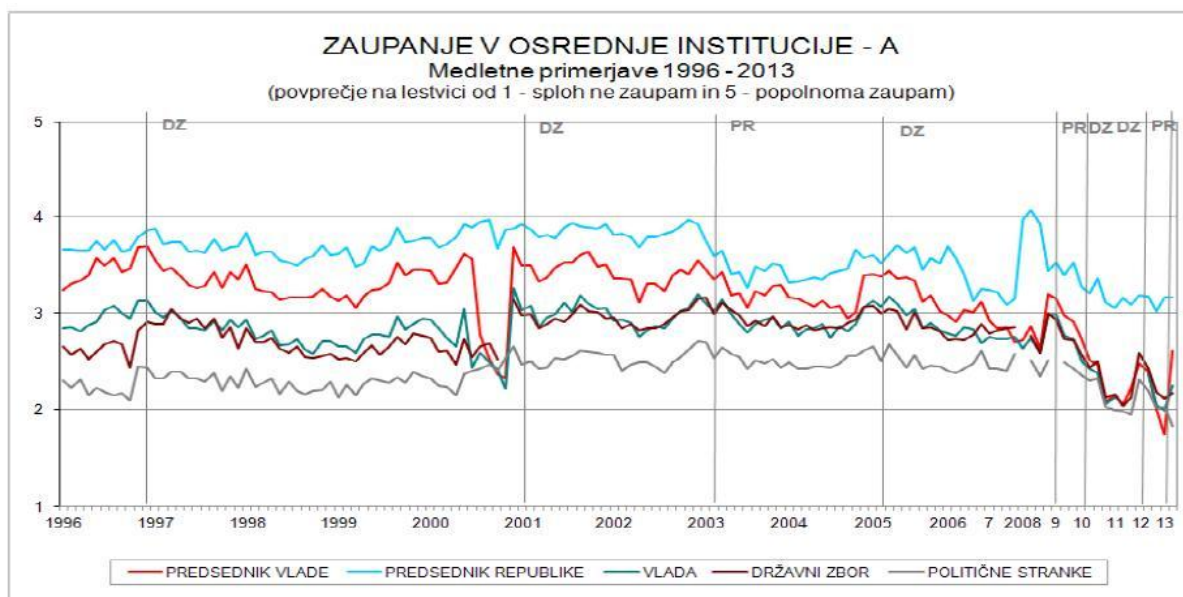

Priloga C.3 Levo-desno samoopredeljevanje od januarja 1996 do junija 2013

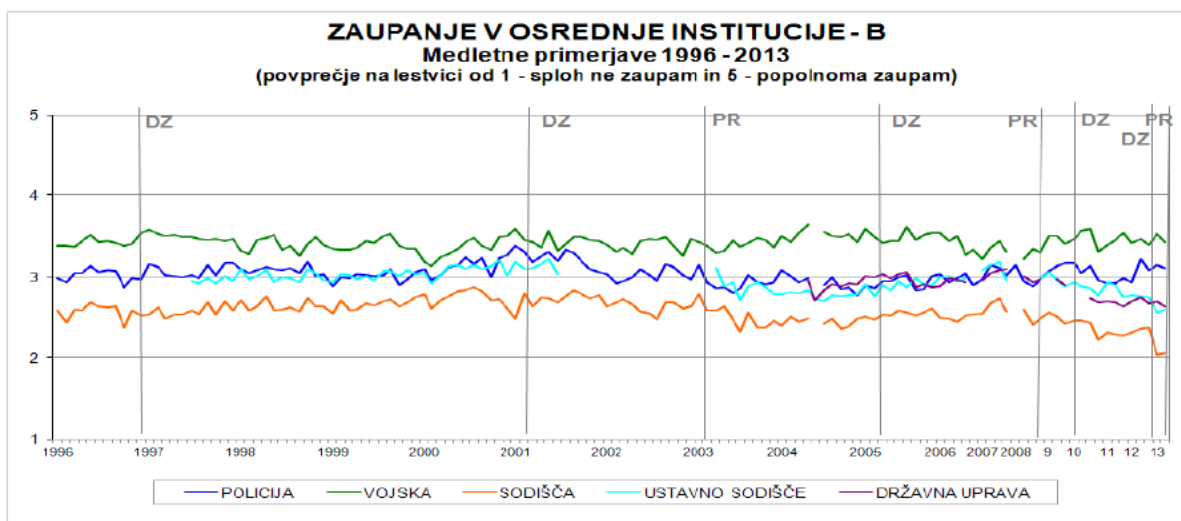
Vir: Kurdija in skupina (2013b, 23)

Priloga C.4 Zaupanje v predsednika vlade, predsednika republike, vladu, državni zbor in politične stranke od januarja 1996 do junija 2013

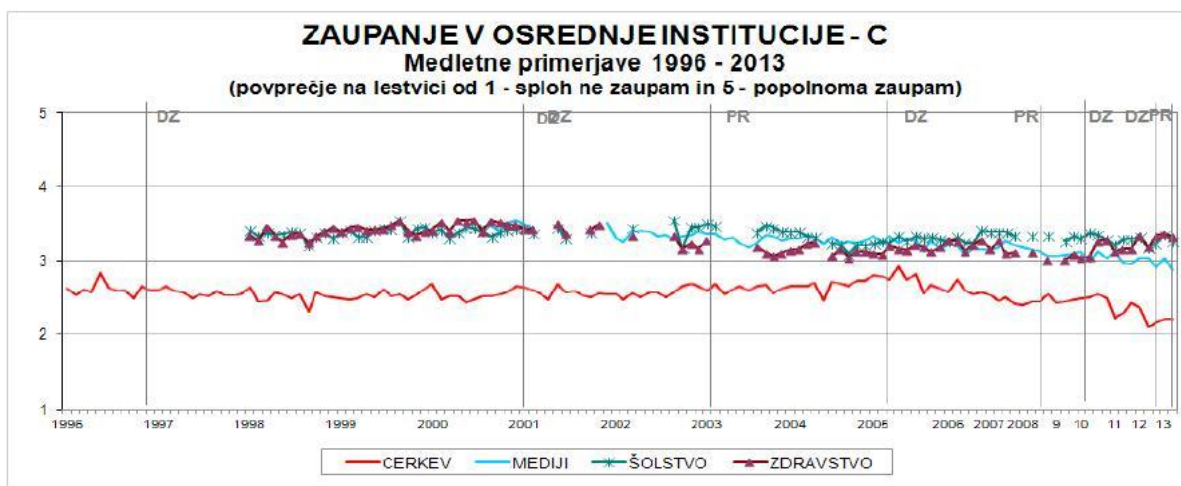
Vir: Kurdija in skupina (2013b, 12)

Priloga B.5 Zaupanje v policijo, vojsko, sodišča, ustavno sodišče in državno upravo od januarja 1996 do junija 2013

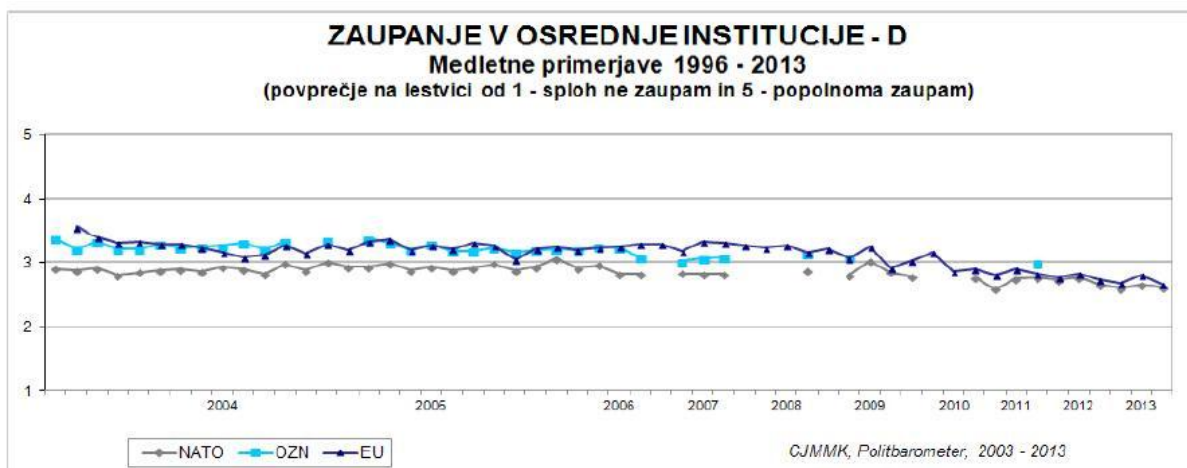
Vir: Kurdija in skupina (2013b, 13)

Priloga C.6 Zaupanje v cerkev, medije, šolstvo in zdravstvo od januarja 1996 do junija 2013

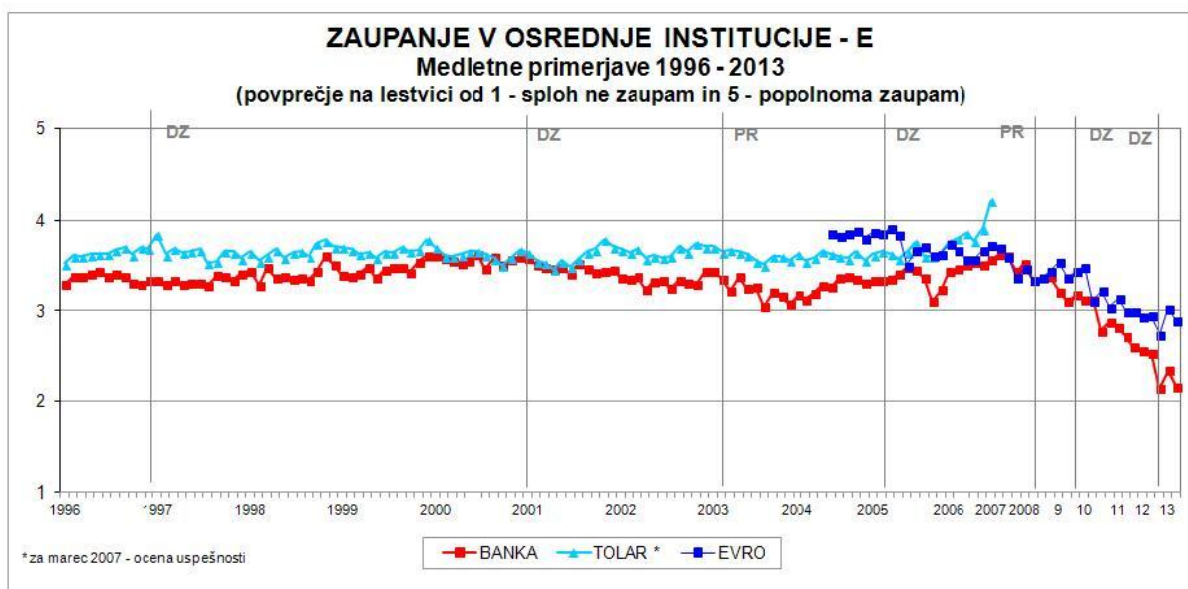
Vir: Kurdija in skupina (2013b, 13)

Priloga C.7 Zaupanje v NATO, OZN in EU od januarja 1996 do junija 2013

Vir: Kurdija in skupina (2013b, 14)

Priloga C.8 Zaupanje v Banko Slovenije, slovenski tolar in evro od januarja 1996 do junija 2013

Vir: Kurdija in skupina (2013b, 15)

Priloga Č Frekvenčna razporeditev odgovorov neodvisnih spremelnjivk

Priloga Č.1 Primerjava deleža posamezne stopnje izobrazbe v raziskavah Politbarometra in po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije v posameznih obdobjih

izobrazba v %	osnovna	končana poklicna	končana srednja	končana višja ali visoka
1. obdobje pred volitvami	34	26,9	27,9	11,2
1. obdobje volitev	33,8	26,9	28	11,2
2. obdobje pred volitvami	33,8	27	28	11,2
2. obdobje volitev	33,8	27	28	11,2
3. obdobje pred volitvami	33,8	27	28	11,2
3. obdobje volitev	33,8	27	28	11,2
4. obdobje pred volitvami	29,6	27,3	28,6	14,5
4. obdobje volitev	27,9	26,9	29,5	15,7
5. obdobje pred volitvami	26,7	26,3	31,2	15,7
5. obdobje volitev	24,4	25,9	32,2	17,5
SURS 2011	25,58	23,61	31,34	19,47

Vir: SURS (2013a); CJMMK: PB01/96, PB02/96, PB10/96, PB11/96, PB09/99, PB10/99, PB09/00, PB12/00, PB09/03, PB10/03, PB09/04, PB10/04, PB09/05, PB10/05, PB06/08, PB12/08, PB11/09, PB01/10, PB10/11, PB01/12

Priloga Č.2 Primerjava deleža moških in žensk v raziskavah Politbarometra in podatkih SURS

spol v %	moški	ženske
1. obdobje pred volitvami	47,5	52,5
1. obdobje volitev	47,2	52,8
2. obdobje pred volitvami	47,3	52,7
2. obdobje volitev	47,3	52,7
3. obdobje pred volitvami	47,3	52,7
3. obdobje volitev	47,4	52,6
4. obdobje pred volitvami	47,7	52,3
4. obdobje volitev	46,2	53,8
5. obdobje pred volitvami	45,9	54,1
5. obdobje volitev	46,9	53,1
SURS 2011	49,09	50,91

Vir: SURS (2013a); CJMMK: PB01/96, PB02/96, PB10/96, PB11/96, PB09/99, PB10/99, PB09/00, PB12/00, PB09/03, PB10/03, PB09/04, PB10/04, PB09/05, PB10/05, PB06/08, PB12/08, PB11/09, PB01/10, PB10/11, PB01/12

Priloga Č.3 Primerjava deleža starostnih skupin v raziskavah Politbarometra in podatkih SURS

starost v %	18 do 29 let	30 do 45 let	46 do 60 let	61 let in več
1. obdobje pred volitvami	21,9	33	22,9	22,2
1. obdobje volitev	22,2	33	23,2	21,6
2. obdobje pred volitvami	22,4	27,8	26,6	23,3
2. obdobje volitev	19,9	28,2	23,8	28,2
3. obdobje pred volitvami	22,6	23,8	27,4	26,2
3. obdobje volitev	16,8	23,3	27,4	32,5
4. obdobje pred volitvami	21,8	27,9	25,6	24,7
4. obdobje volitev	19,9	27,3	26	26,8
5. obdobje pred volitvami	19,3	27	26,8	27
5. obdobje volitev	19,3	26,8	26,7	27,2
SURS 2011	17,36	28,94	26,96	25,53

Vir: SURS (2013a); CJMMK: PB01/96, PB02/96, PB10/96, PB11/96, PB09/99, PB10/99, PB09/00, PB12/00, PB09/03, PB10/03, PB09/04, PB10/04, PB09/05, PB10/05, PB06/08, PB12/08, PB11/09, PB01/10, PB10/11, PB01/12

Priloga Č.4 Populacija polnoletnih Slovence glede na neodvisne spremenljivke po podatkih SURS 2011 in Politbarometer (vrednost v oklepaju) v deležih

spol	starostna skupina	osnovna	končana poklicna	končana srednja	končana višja ali visoka
moški	18 do 30 let	1,99 (0,83)	1,96 (3,17)	4,84 (6,44)	0,90 (1,09)
	31 do 45 let	2,46 (1,09)	4,62 (4,57)	4,86 (4,31)	3,09 (2,91)
	46 do 60 let	3,24 (1,56)	5,04 (4,83)	3,35 (3,43)	2,12 (2,75)
	61 let in več	3,08 (2,96)	3,65 (3,22)	2,23 (1,97)	1,66 (1,87)
ženske	18 do 30 let	1,25 (0,83)	0,82 (1,14)	5,06 (4,47)	1,74 (1,35)
	31 do 45 let	1,87 (1,87)	2,44 (3,17)	4,77 (4,98)	4,83 (3,89)
	46 do 60 let	4,19 (5,40)	2,79 (3,06)	3,71 (3,48)	2,54 (2,28)
	61 let in več	8,60 (9,87)	2,61 (2,70)	2,47 (3,17)	1,22 (1,35)

Vir: SURS (2013a), PB10/11, PB01/12

Priloga D Sestavljen indeks opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja

Priloga D.1 Vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja¹⁷⁵¹⁷⁶

opredeljenost na politična mnenjska vprašanja v %	0	1	2	3	4	5	6	7	8
1. obdobje pred volitvami	0,8	2	1,3	0,9	1	3,3	11,9	34,2	44,6
1. obdobje volitev	1,3	2,2	1,5	1,1	1,8	3,9	15,1	32,3	41
2. obdobje pred volitvami	0,7	1,8	1,4	0,7	0,8	4,3	14	39,5	36,9
2. obdobje volitev	0,8	2,1	1,3	1,0	2,5	5,5	18	34,2	34,7
3. obdobje pred volitvami	1,1	2,2	0,6	1,2	0,9	3,5	14,3	36,2	40,1
3. obdobje volitev	0,5	0,7	1,4	0,8	2,1	4,1	16,6	35,1	38,8
4. obdobje pred volitvami	0,2	1,3	1,2	1,1	0,7	2,5	15	36,4	41,8
4. obdobje volitev	0,1	0,2	0,3	0,6	0,8	2,7	10,5	32,6	52,4
5. obdobje pred volitvami	0,2	0,6	0,4	0,2	1,1	2,2	9,2	34,2	51,8
5. obdobje volitev	0	0,3	0,4	0,9	1	2,9	8,9	36,7	49
skupaj	0,6	1,4	1,0	0,8	1,3	3,5	13,3	35,1	43,1

¹⁷⁵ Za frekvenčno razporeditev odgovorov smo uporabili funkcijo frekvenčne porazdelitve (*Frequencies*) v statističnem programu IBM SPSS.

¹⁷⁶ Vrednost 0 pomeni, da se anketiranec ni opredelil na nobeno opazovano vprašanje, vrednost 8 pa, da se je opredelil do vseh opazovanih vprašanj.

Priloga D.2 Vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja v opazovanih obdobjih

opredeljenost na politična mnenjska vprašanja v %	povprečna vrednost	standardi odklon	število enot
1. obdobje pred volitvami	6,96	1,533	1977
1. obdobje volitev	6,79	1,671	1958
2. obdobje pred volitvami	6,86	1,486	1908
2. obdobje volitev	6,70	1,576	1862
3. obdobje pred volitvami	6,87	1,559	1741
3. obdobje volitev	6,90	1,360	1867
4. obdobje pred volitvami	7,01	1,320	1653
4. obdobje volitev	7,29	0,997	1747
5. obdobje pred volitvami	7,27	1,084	1815
5. obdobje volitev	7,24	1,034	1934
skupaj	6,99	1,400	18462

Priloga D.3 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja med opazovanimi obdobji (Bonferronijev test)¹⁷⁷

	obdobje	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
1. obdobje pred volitvami	1. obdobje volitev	0,166*	0,044	0,008
	2. obdobje pred volitvami	0,093	0,044	1,000
	2. obdobje volitev	0,255*	0,045	0,000
	3. obdobje pred volitvami	0,081	0,046	1,000
	3. obdobje volitev	0,054	0,045	1,000
	4. obdobje pred volitvami	-0,051	0,046	1,000
	4. obdobje volitev	-0,332*	0,046	0,000
	5. obdobje pred volitvami	-0,314*	0,045	0,000
	5. obdobje volitev	-0,286*	0,044	0,000
1. obdobje volitev	1. obdobje pred volitvami	-0,166*	0,044	0,008
	2. obdobje pred volitvami	-0,073	0,045	1,000
	2. obdobje volitev	0,089	0,045	1,000
	3. obdobje pred volitvami	-0,085	0,046	1,000
	3. obdobje volitev	-0,112	0,045	0,547
	4. obdobje pred volitvami	-0,217*	0,046	0,000
	4. obdobje volitev	-0,498*	0,046	0,000
	5. obdobje pred volitvami	-0,480*	0,045	0,000
	5. obdobje volitev	-0,452*	0,044	0,000
2. obdobje pred volitvami	1. obdobje pred volitvami	-0,093	0,044	1,000
	1. obdobje volitev	0,073	0,045	1,000
	2. obdobje volitev	0,162*	0,045	0,015
	3. obdobje pred volitvami	-0,012	0,046	1,000
	3. obdobje volitev	-0,040	0,045	1,000
	4. obdobje pred volitvami	-0,144	0,047	0,087
	4. obdobje volitev	-0,425*	0,046	0,000
	5. obdobje pred volitvami	-0,408*	0,045	0,000
	5. obdobje volitev	-0,379*	0,045	0,000
2. obdobje volitev	1. obdobje volitev	-0,255*	0,045	0,000
	1. obdobje pred volitvami	-0,089	0,045	1,000
	2. obdobje pred volitvami	-0,162*	0,045	0,015
	3. obdobje pred volitvami	-0,174*	0,046	0,007
	3. obdobje volitev	-0,202*	0,045	0,000
	4. obdobje pred volitvami	-0,306*	0,047	0,000
	4. obdobje volitev	-0,587*	0,046	0,000
	5. obdobje pred volitvami	-0,570*	0,046	0,000
	5. obdobje volitev	-0,541*	0,045	0,000

¹⁷⁷ Priloga D.3 se nadaljuje na naslednjih dveh straneh.

	obdobje	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
3. obdobje pred volitvami	1. obdobje pred volitvami	-0,081	0,046	1,000
	1. obdobje volitev	0,085	0,046	1,000
	2. obdobje pred volitvami	0,012	0,046	1,000
	2. obdobje volitev	0,174*	0,046	0,007
	3. obdobje volitev	-0,027	0,046	1,000
	4. obdobje pred volitvami	-0,132	0,048	0,249
	4. obdobje volitev	-0,413*	0,047	0,000
	5. obdobje pred volitvami	-0,395*	0,046	0,000
3. obdobje volitev	5. obdobje volitev	-0,367*	0,046	0,000
	1. obdobje pred volitvami	-0,054	0,045	1,000
	1. obdobje volitev	0,112	0,045	0,547
	2. obdobje pred volitvami	0,040	0,045	1,000
	2. obdobje volitev	0,202*	0,045	0,000
	3. obdobje pred volitvami	0,027	0,046	1,000
	4. obdobje pred volitvami	-0,105	0,047	1,000
	4. obdobje volitev	-0,386*	0,046	0,000
4. obdobje pred volitvami	5. obdobje pred volitvami	-0,368*	0,046	0,000
	5. obdobje volitev	-0,339*	0,045	0,000
	1. obdobje pred volitvami	0,051	0,046	1,000
	1. obdobje volitev	0,217*	0,046	0,000
	2. obdobje pred volitvami	0,144	0,047	0,087
	2. obdobje volitev	0,306*	0,047	0,000
	3. obdobje pred volitvami	0,132	0,048	0,249
	3. obdobje volitev	0,105	0,047	1,000
4. obdobje volitev	4. obdobje volitev	-0,281*	0,048	0,000
	5. obdobje pred volitvami	-0,263*	0,047	0,000
	5. obdobje volitev	-0,235*	0,046	0,000
	1. obdobje pred volitvami	0,332*	0,046	0,000
	1. obdobje volitev	0,498*	0,046	0,000
	2. obdobje pred volitvami	0,425*	0,046	0,000
	2. obdobje volitev	0,587*	0,046	0,000
	3. obdobje pred volitvami	0,413*	0,047	0,000
3. obdobje volitev	0,386*	0,046	0,000	
4. obdobje pred volitvami	4. obdobje pred volitvami	0,281*	0,048	0,000
	5. obdobje pred volitvami	0,018	0,046	1,000
	5. obdobje volitev	0,046	0,046	1,000

	obdobje	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
5. obdobje pred volitvami	1. obdobje pred volitvami	0,314*	0,045	0,000
	1. obdobje volitev	0,480*	0,045	0,000
	2. obdobje pred volitvami	0,408*	0,045	0,000
	2. obdobje volitev	0,570*	0,046	0,000
	3. obdobje pred volitvami	0,395*	0,046	0,000
	3. obdobje volitev	0,368*	0,046	0,000
	4. obdobje pred volitvami	0,263*	0,047	0,000
	4. obdobje volitev	-0,018	0,046	1,000
	5. obdobje volitev	0,028	0,045	1,000
5. obdobje volitev	1. obdobje pred volitvami	0,286*	0,044	0,000
	1. obdobje volitev	0,452*	0,044	0,000
	2. obdobje pred volitvami	0,379*	0,045	0,000
	2. obdobje volitev	0,541*	0,045	0,000
	3. obdobje pred volitvami	0,367*	0,046	0,000
	3. obdobje volitev	0,339*	0,045	0,000
	4. obdobje pred volitvami	0,235*	0,046	0,000
	4. obdobje volitev	-0,046	0,046	1,000
	5. obdobje pred volitvami	-0,028	0,045	1,000

Priloga E Razkorak v izražanju mnenja glede na družbenoekonomski položaj, dodatne preglednice

**Priloga E.1 Povprečne vrednosti sestavljenega indeksa opredeljenost glede na družbenoekonomski položaj
za celoten vzorec**

stopnja izobrazbe:	osnovna šola	poklicna šola	srednja šola	višja ali visoka šola	skupaj
povprečna vrednost	6,63	7,10	7,25	7,36	7,03
število enot	5698	4898	5288	2385	18269
standardni odklon	1,629	1,189	1,045	0,947	1,310

Priloga E.2 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami (Bonferronijev test)

	stopnja izobrazbe	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
osnovna šola	poklicna šola	-0,463*	0,025	0,000
	srednja šola	-0,613*	0,024	0,000
	višja ali visoka šola	-0,726*	0,031	0,000
poklicna šola	osnovna šola	0,463*	0,025	0,000
	srednja šola	-0,151*	0,025	0,000
	višja ali visoka šola	-0,263*	0,032	0,000
srednja šola	osnovna šola	0,613*	0,024	0,000
	poklicna šola	0,151*	0,025	0,000
	višja ali visoka šola	-0,112*	0,032	0,002
višja ali visoka šola	osnovna šola	0,726*	0,031	0,000
	poklicna šola	0,263*	0,032	0,000
	srednja	0,112*	0,032	0,002

Priloga E.3 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v prvem obdobju pred volitvami (Bonferronijev test)

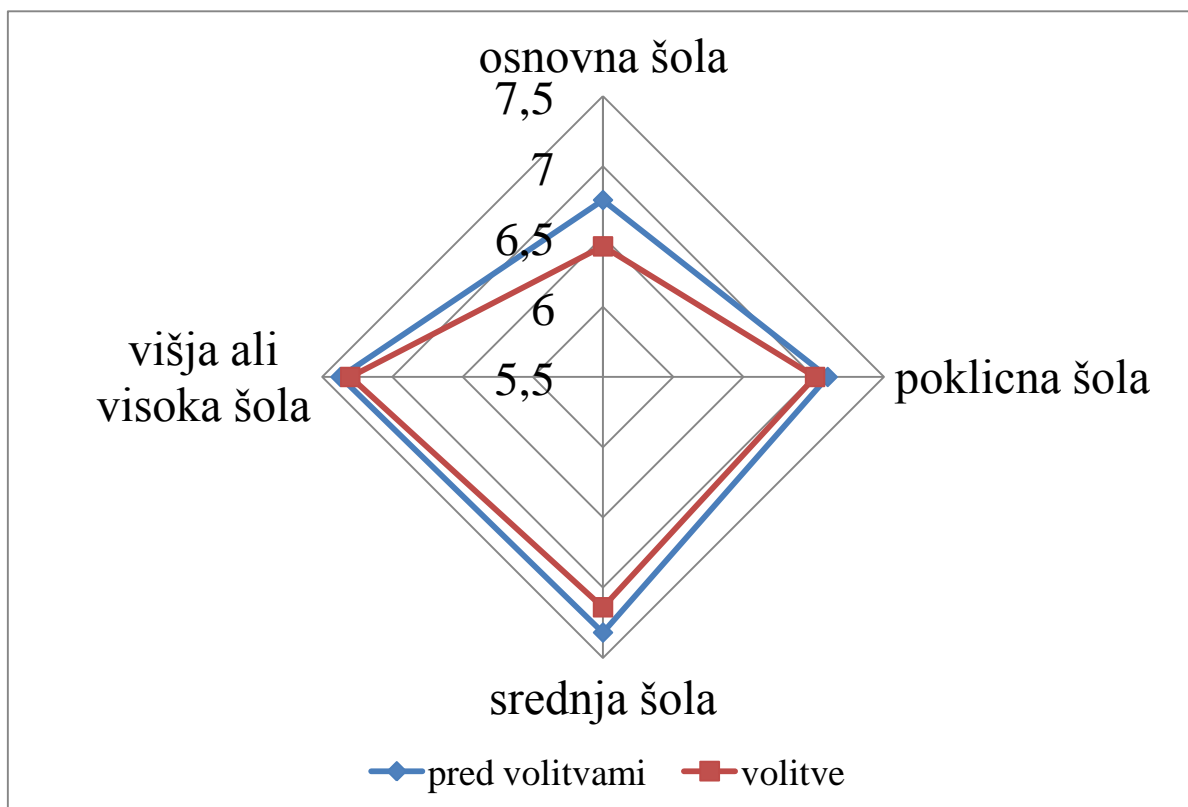
	stopnja izobrazbe	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
osnovna šola	poklicna šola	-0,344*	0,074	0,000
	srednja šola	-0,568*	0,074	0,000
	višja ali visoka šola	-0,616*	0,099	0,000
poklicna šola	osnovna šola	0,344*	0,074	0,000
	srednja šola	-0,224*	0,078	0,025
	višja ali visoka šola	-0,271*	0,102	0,049
srednja šola	osnovna šola	0,568*	0,074	0,000
	poklicna šola	0,224*	0,078	0,025
	višja ali visoka šola	-0,048	0,102	1,000
višja ali visoka šola	osnovna šola	0,616*	0,099	0,000
	poklicna šola	0,271*	0,102	0,049
	srednja	0,048	0,102	1,000

Priloga E.4 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v prvem obdobju volitev (Bonferronijev test)

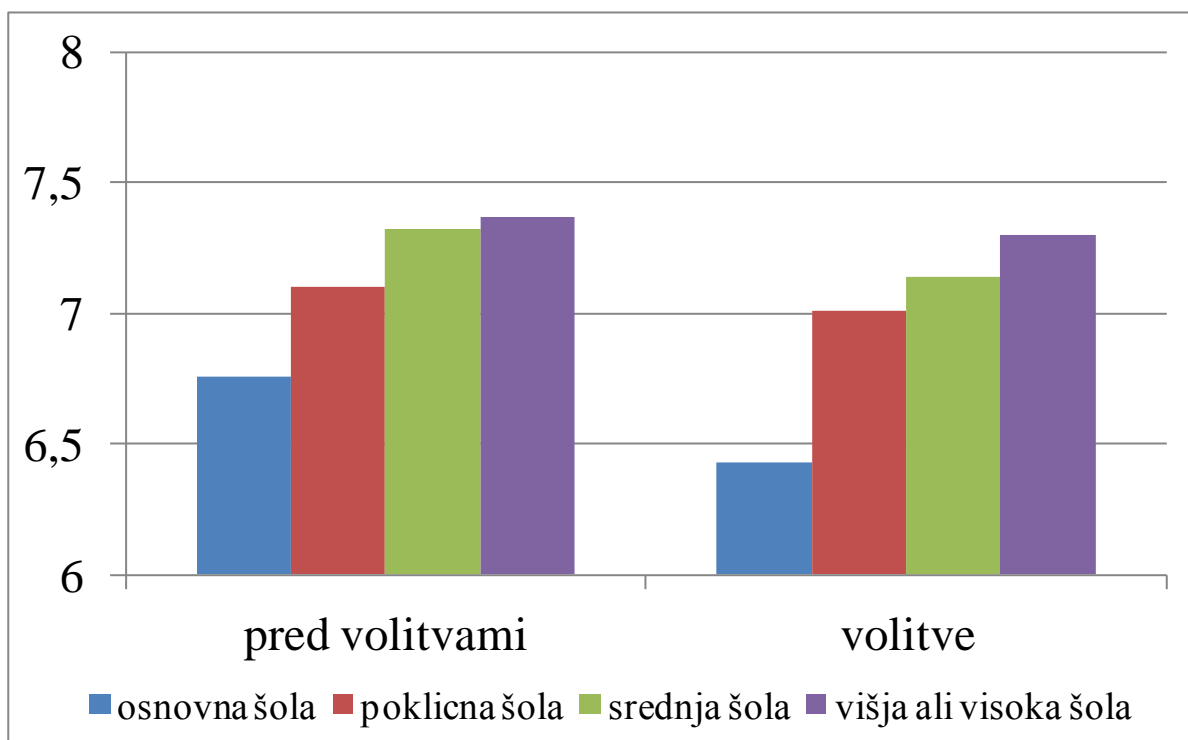
	stopnja izobrazbe	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
osnovna šola	poklicna šola	-0,581*	0,087	0,000
	srednja šola	-0,716*	0,086	0,000
	višja ali visoka šola	-0,878*	0,116	0,000
poklicna šola	osnovna šola	0,581*	0,087	0,000
	srednja šola	-0,134	0,091	0,842
	višja ali visoka šola	-0,296	0,120	0,080
srednja šola	osnovna šola	0,716*	0,086	0,000
	poklicna šola	0,134	0,091	0,842
	višja ali visoka šola	-0,162	0,119	1,000
višja ali visoka šola	osnovna šola	0,878*	0,116	0,000
	poklicna šola	0,296	0,120	0,080
	srednja šola	0,162	0,119	1,000

Priloga E.5 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja pred volitvami in v času volitev v prvem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – mrežni prikaz

Priloga E.6 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti pred volitvami in v času volitev v prvem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – stolpčni prikaz

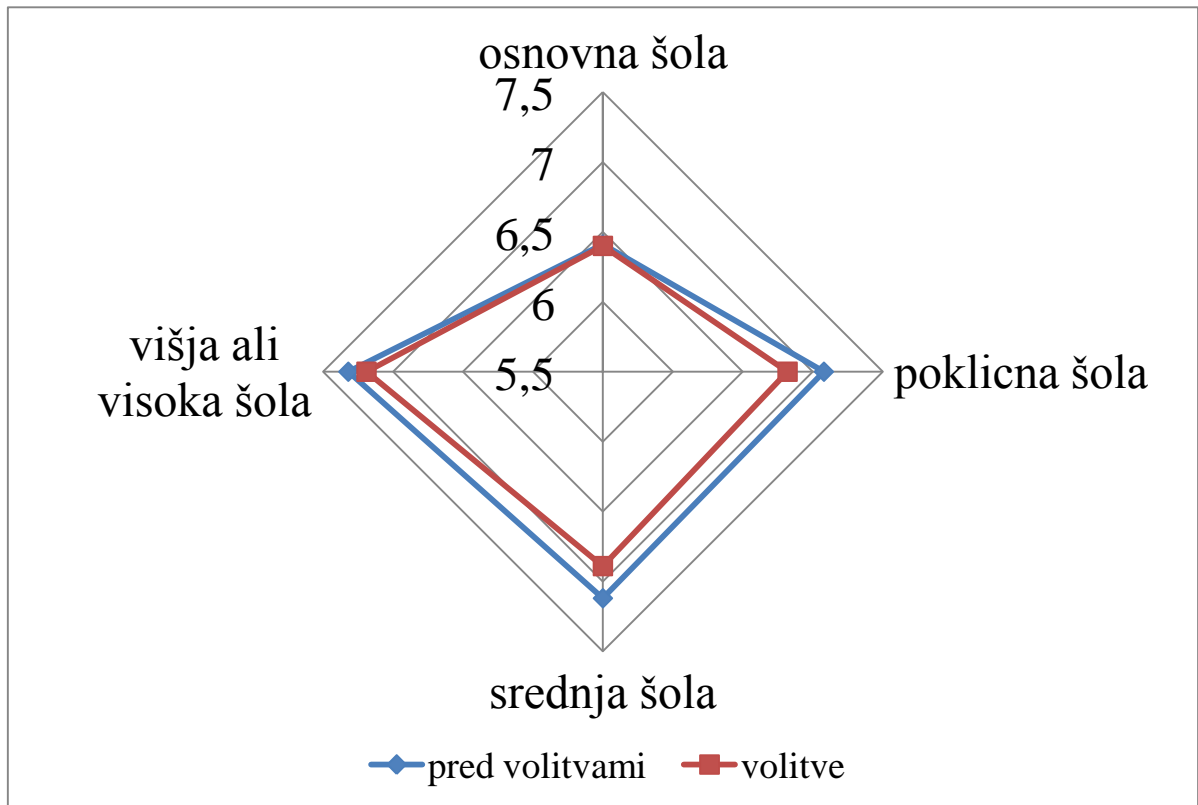
Priloga E.7 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v drugem obdobju pred volitvami (Bonferronijev test)

	stopnja izobrazbe	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
osnovna šola	poklicna šola	-0,662*	0,082	0,000
	srednja šola	-0,708*	0,082	0,000
	višja ali visoka šola	-0,905*	0,110	0,000
poklicna šola	osnovna šola	0,662*	0,082	0,000
	srednja šola	-0,046	0,086	1,000
	višja ali visoka šola	-0,243	0,113	0,195
srednja šola	osnovna šola	0,708*	0,082	0,000
	poklicna šola	0,046	0,086	1,000
	višja ali visoka šola	-0,196	0,113	0,492
višja ali visoka šola	osnovna šola	0,905*	0,110	0,000
	poklicna šola	0,243	0,113	0,195
	srednja	0,196	0,113	0,492

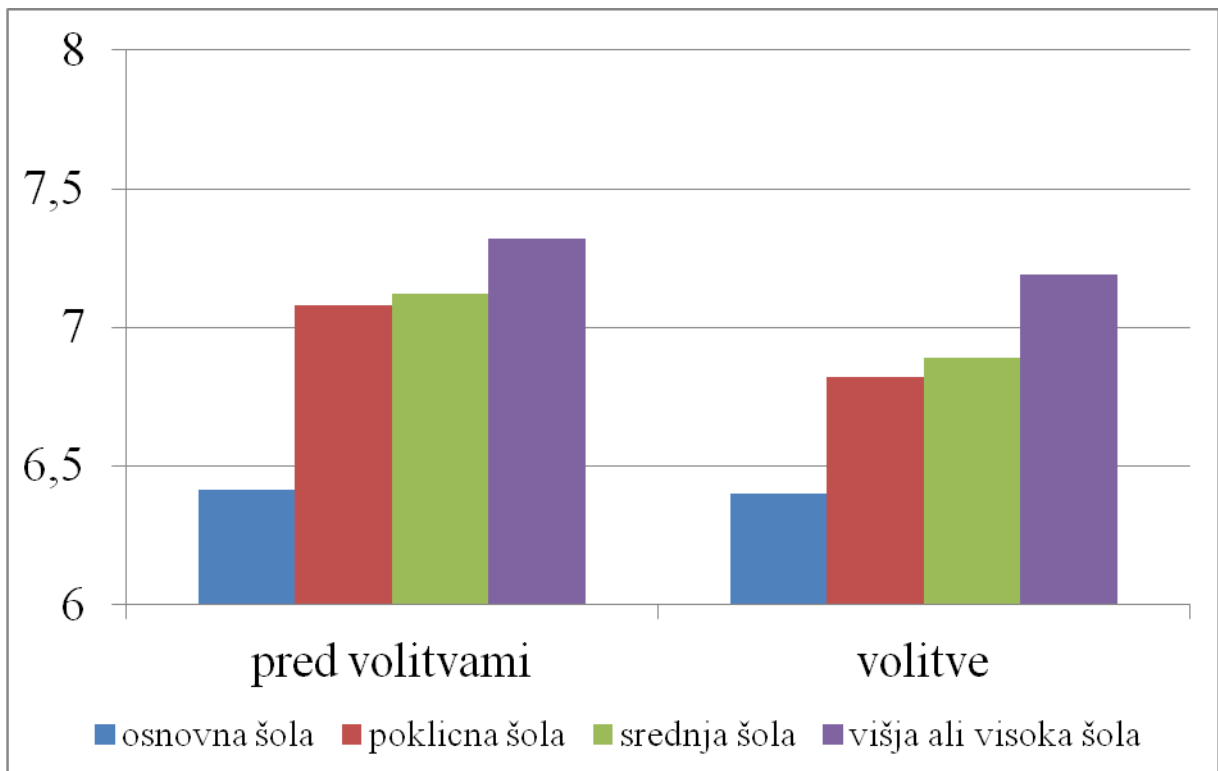
Priloga E.8 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v drugem obdobju volitev (Bonferronijev test)

	stopnja izobrazbe	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
osnovna šola	poklicna šola	-0,428*	0,090	0,000
	srednja šola	-0,491*	0,089	0,000
	višja ali visoka šola	-0,790*	0,120	0,000
poklicna šola	osnovna šola	0,428*	0,090	0,000
	srednja šola	-0,063	0,094	1,000
	višja ali visoka šola	-0,362*	0,124	0,022
srednja šola	osnovna šola	0,491*	0,089	0,000
	poklicna šola	0,063	0,094	1,000
	višja ali visoka šola	-0,299	0,123	0,093
višja ali visoka šola	osnovna šola	0,790*	0,120	0,000
	poklicna šola	0,362*	0,124	0,022
	srednja	0,299	0,123	0,093

Priloga E.9 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja pred volitvami in v času volitev v drugem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – mrežni prikaz

Priloga E.10 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti pred volitvami in v času volitev v drugem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – stolpčni prikaz

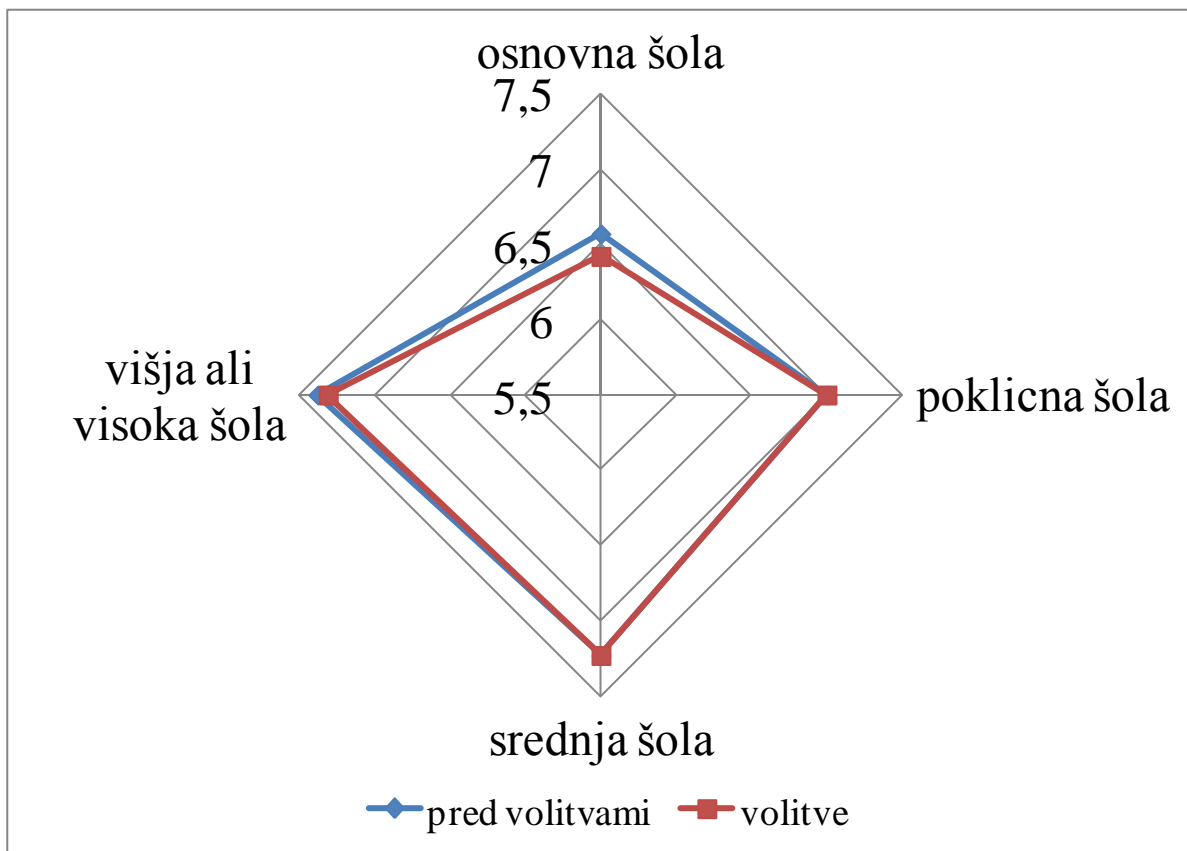
Priloga E.11 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v tretjem obdobju pred volitvami (Bonferronijev test)

	stopnja izobrazbe	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
osnovna šola	poklicna šola	-0,428*	0,085	0,000
	srednja šola	-0,658*	0,084	0,000
	višja ali visoka šola	-0,812*	0,113	0,000
poklicna šola	osnovna šola	0,428*	0,085	0,000
	srednja šola	-0,230	0,089	0,057
	višja ali visoka šola	-0,384*	0,117	0,006
srednja šola	osnovna šola	0,658*	0,084	0,000
	poklicna šola	0,230	0,089	0,057
	višja ali visoka šola	-0,155	0,116	1,000
višja ali visoka šola	osnovna šola	0,812*	0,113	0,000
	poklicna šola	0,384*	0,117	0,006
	srednja	0,155	0,116	1,000

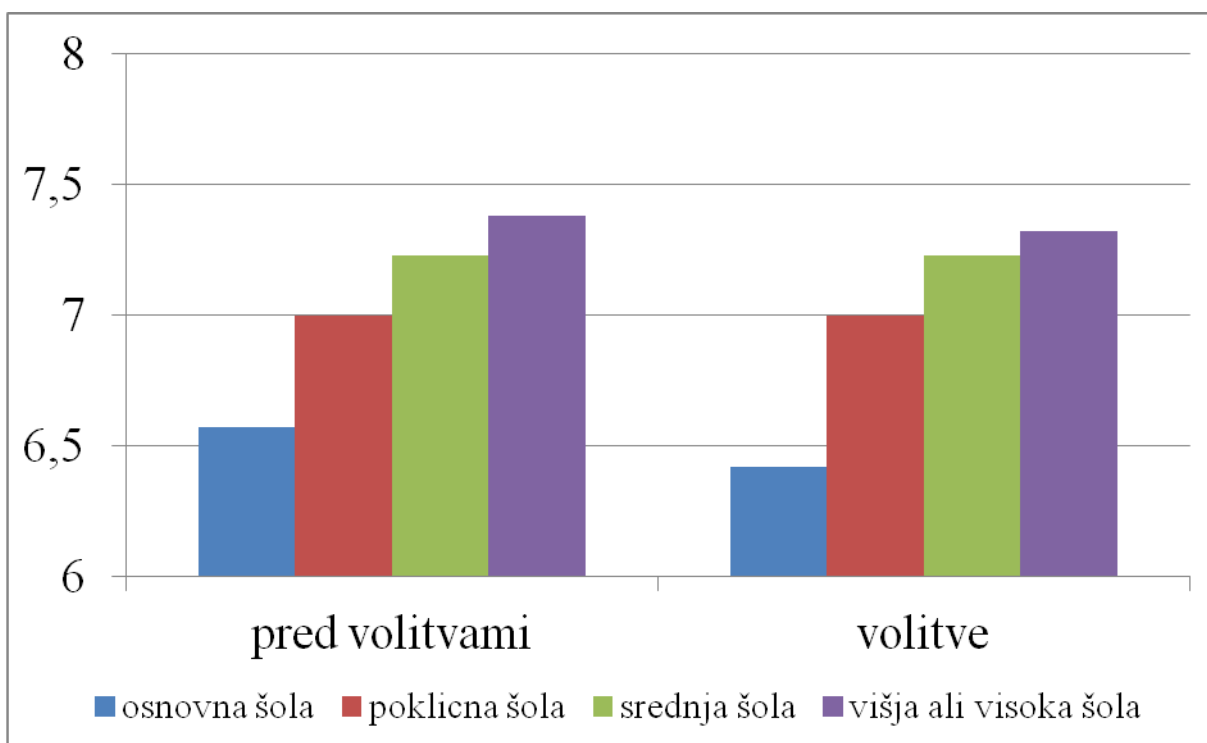
Priloga E.12 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenost na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v tretjem obdobju volitev (Bonferronijev test)

	stopnja izobrazbe	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
osnovna šola	poklicna šola	-0,580*	0,078	0,000
	srednja šola	-0,806*	0,077	0,000
	višja ali visoka šola	-0,889*	0,104	0,000
poklicna šola	osnovna šola	0,580*	0,078	0,000
	srednja šola	-0,225*	0,082	0,035
	višja ali visoka šola	-0,308*	0,108	0,025
srednja šola	osnovna šola	0,806*	0,077	0,000
	poklicna šola	0,225*	0,082	0,035
	višja ali visoka šola	-0,083	0,107	1,000
višja ali visoka šola	osnovna šola	0,889*	0,104	0,000
	poklicna šola	0,308*	0,108	0,025
	srednja	0,083	0,107	1,000

Priloga E.13 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja pred volitvami in v času volitev v tretjem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – mrežni prikaz

Priloga E.14 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti pred volitvami in v času volitev v tretjem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – stolpčni prikaz

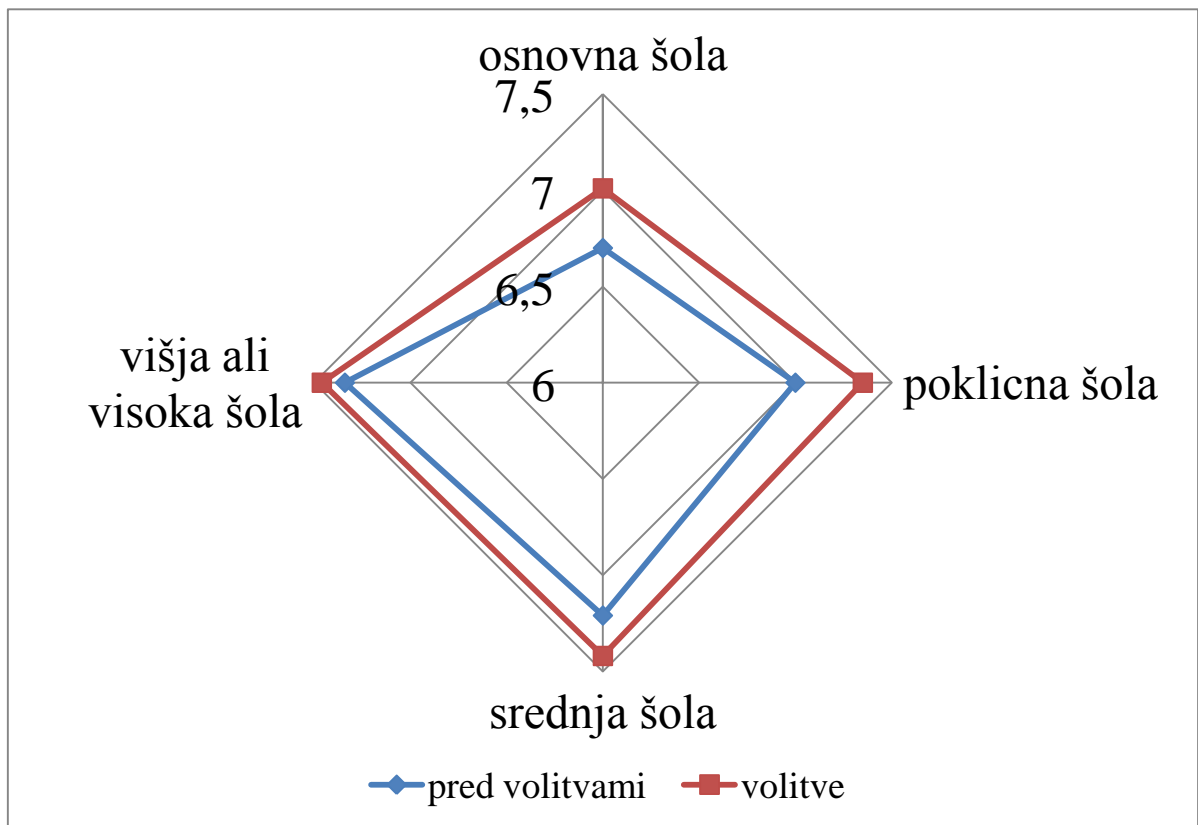
Priloga E.15 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v četrtem obdobju pred volitvami (Bonferronijev test)

	stopnja izobrazbe	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
osnovna šola	poklicna šola	-0,299*	0,083	0,002
	srednja šola	-0,509*	0,082	0,000
	višja ali visoka šola	-0,645*	0,101	0,000
poklicna šola	osnovna šola	0,299*	0,083	0,002
	srednja šola	-0,210	0,084	0,077
	višja ali visoka šola	-0,346*	0,102	0,004
srednja šola	osnovna šola	0,509*	0,082	0,000
	poklicna šola	0,210	0,084	0,077
	višja ali visoka šola	-0,136	0,101	1,000
višja ali visoka šola	osnovna šola	0,645*	0,101	0,000
	poklicna šola	0,346*	0,102	0,004
	srednja	0,136	0,101	1,000

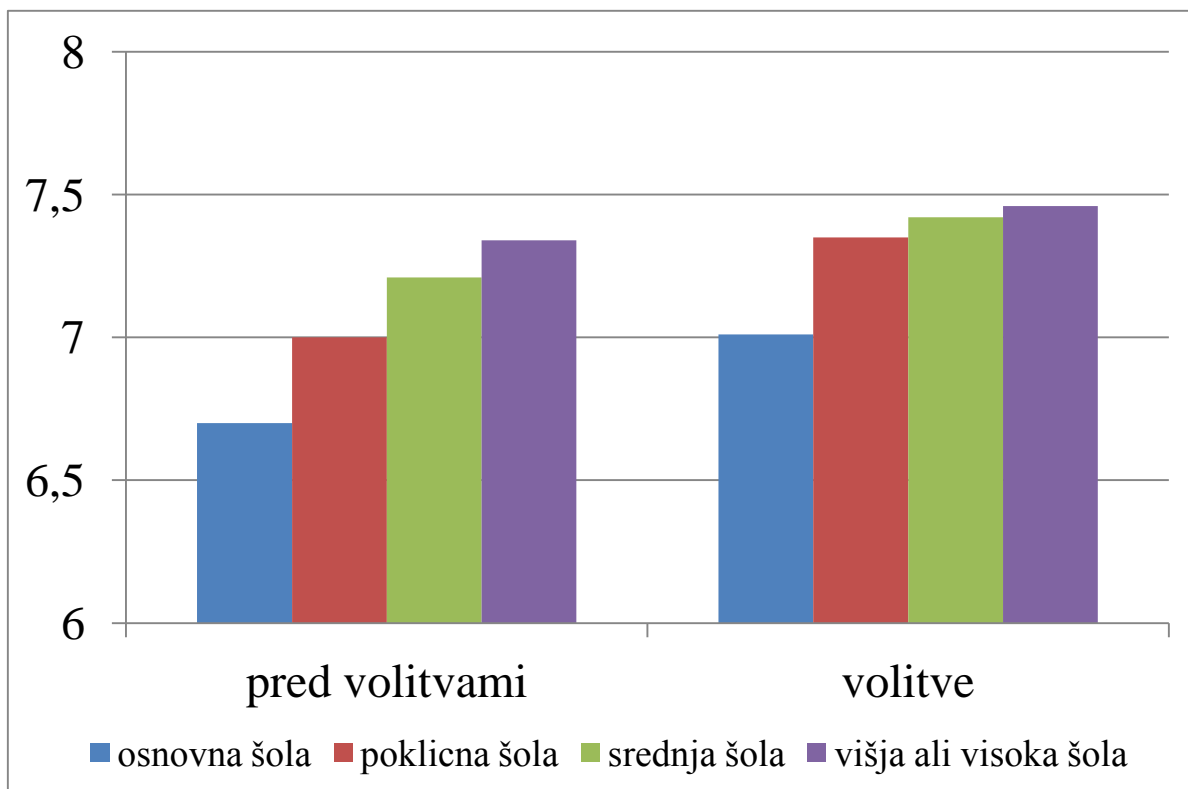
Priloga E.16 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v četrtem obdobju volitev (Bonferronijev test)

	stopnja izobrazbe	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
osnovna šola	poklicna šola	-0,338*	0,063	0,000
	srednja šola	-0,417*	0,061	0,000
	višja ali visoka šola	-0,451*	0,073	0,000
poklicna šola	osnovna šola	0,338*	0,063	0,000
	srednja šola	-0,079	0,062	1,000
	višja ali visoka šola	-0,114	0,074	0,735
srednja šola	osnovna šola	0,417*	0,061	0,000
	poklicna šola	0,079	0,062	1,000
	višja ali visoka šola	-0,034	0,072	1,000
višja ali visoka šola	osnovna šola	0,451*	0,073	0,000
	poklicna šola	0,114	0,074	0,735
	srednja	0,034	0,072	1,000

Priloga E.17 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politično mnenjska vprašanja pred volitvami in v času volitev v četrtem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – mrežni prikaz

Priloga E.18 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti pred volitvami in v času volitev v četrtem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – stolpčni prikaz

Priloga E.19 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v petem obdobju pred volitvami (Bonferronijev test)

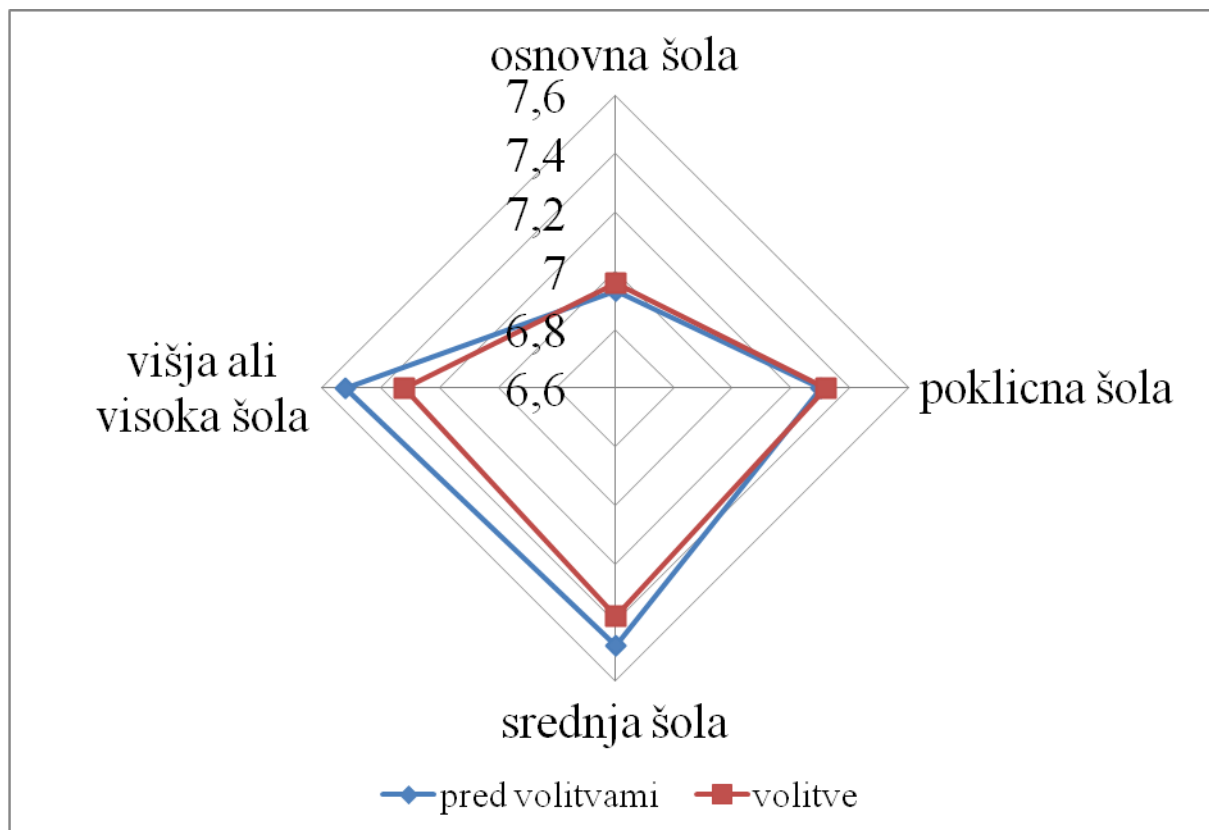
	stopnja izobrazbe	razlika v povprečni vrednosti	standardna napaka	signifikanca
osnovna šola	poklicna šola	-0,368*	0,065	0,000
	srednja šola	-0,549*	0,063	0,000
	višja ali visoka šola	0,594*	0,076	0,000
poklicna šola	osnovna šola	0,368*	0,065	0,000
	srednja šola	-0,182*	0,063	0,024
	višja ali visoka šola	-0,226*	0,076	0,018
srednja šola	osnovna šola	0,549*	0,063	0,000
	poklicna šola	0,182*	0,063	0,024
	višja ali visoka šola	-0,045	0,074	1,000
višja ali visoka šola	osnovna šola	0,594*	0,076	0,000
	poklicna šola	0,226*	0,076	0,018
	srednja šola	0,045	0,074	1,000

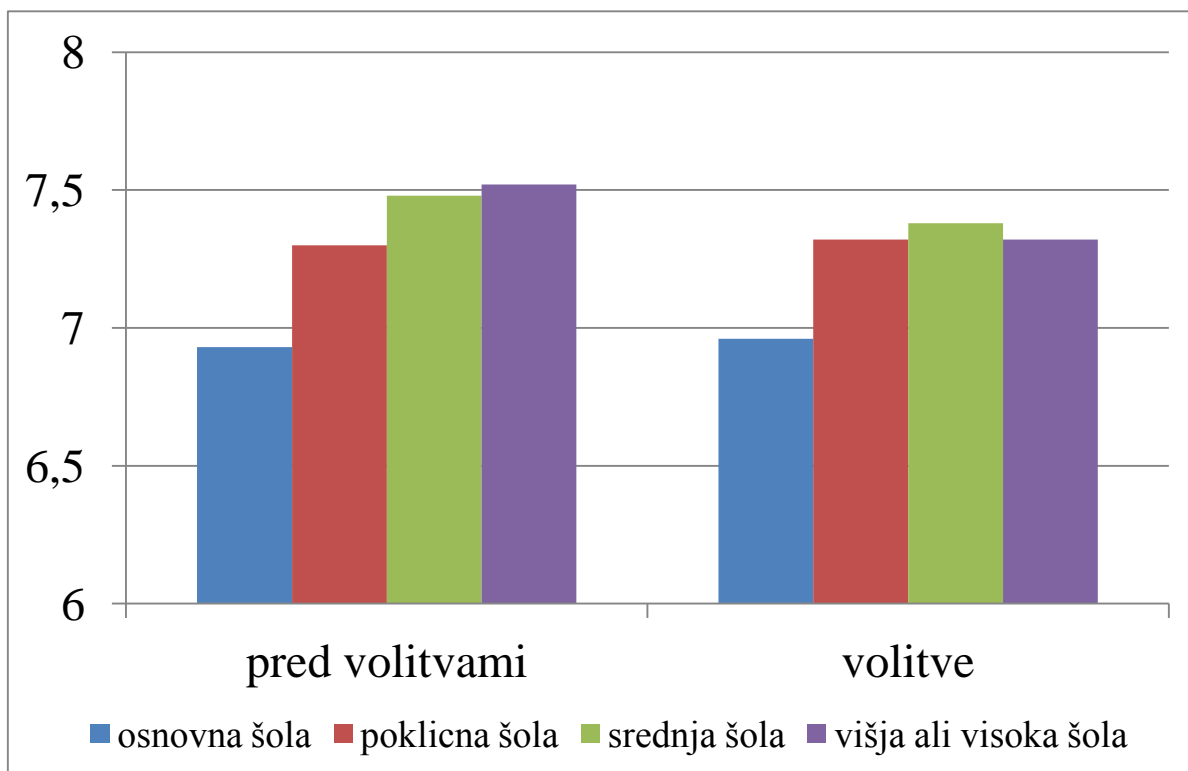
Priloga E.20 Razlika v povprečni vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med družbenoekonomskimi skupinami v petem obdobju volitev (Bonferronijev test)

	stopnja izobrazbe	razlika v povprečne vrednosti	standardna napaka	signifikanca
osnovna šola	poklicna šola	-0,360*	0,064	0,000
	srednja šola	-0,415*	0,061	0,000
	višja ali visoka šola	-0,363*	0,071	0,000
poklicna šola	osnovna šola	0,360*	0,064	0,000
	srednja šola	-0,055	0,060	1,000
	višja ali visoka šola	-0,004	0,070	1,000
srednja šola	osnovna šola	0,415*	0,061	0,000
	poklicna šola	0,055	0,060	1,000
	višja ali visoka šola	0,051	0,068	1,000
višja ali visoka šola	osnovna šola	0,363*	0,071	0,000
	poklicna šola	0,004	0,070	1,000
	srednja šola	-0,051	0,068	1,000

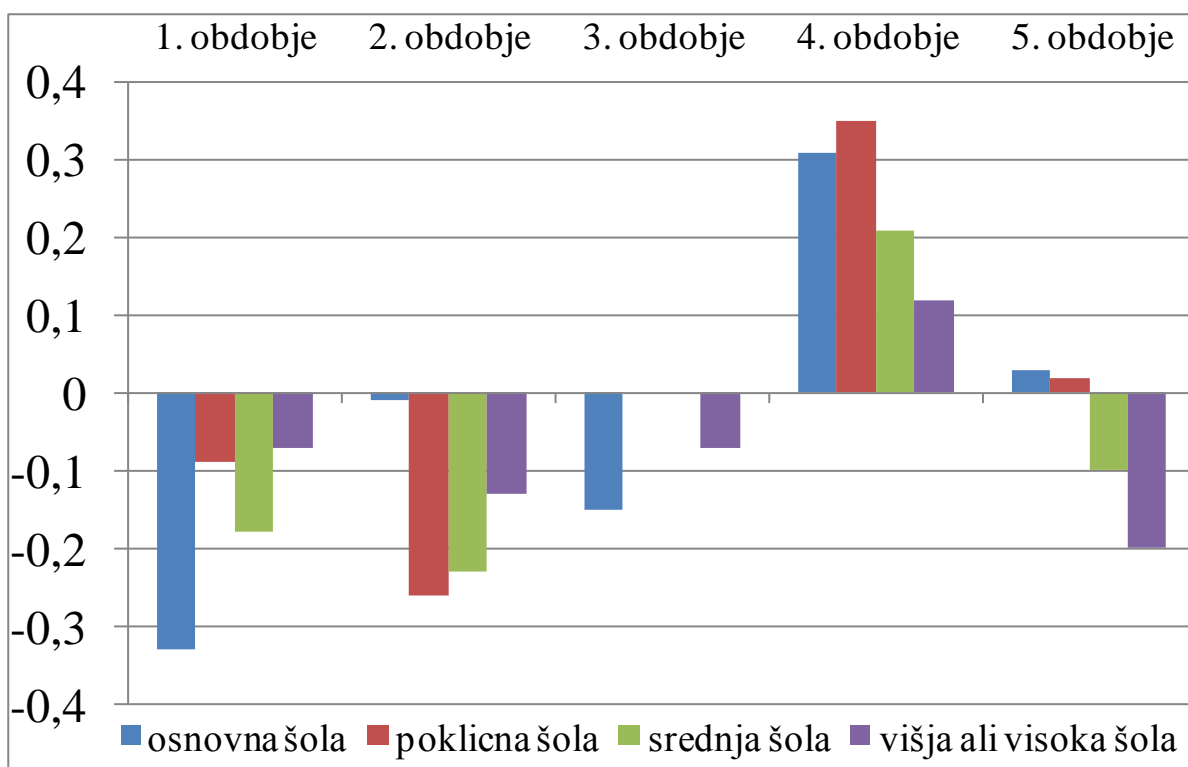
Priloga E.21 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja pred volitvami in v času volitev v petem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – mrežni prikaz

Priloga E.22 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti pred volitvami in v času volitev v petem obdobju glede na družbenoekonomski položaj – stolpčni prikaz

Priloga E.23 Razlika v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posameznih obdobjih glede na družbenoekonomski položaj

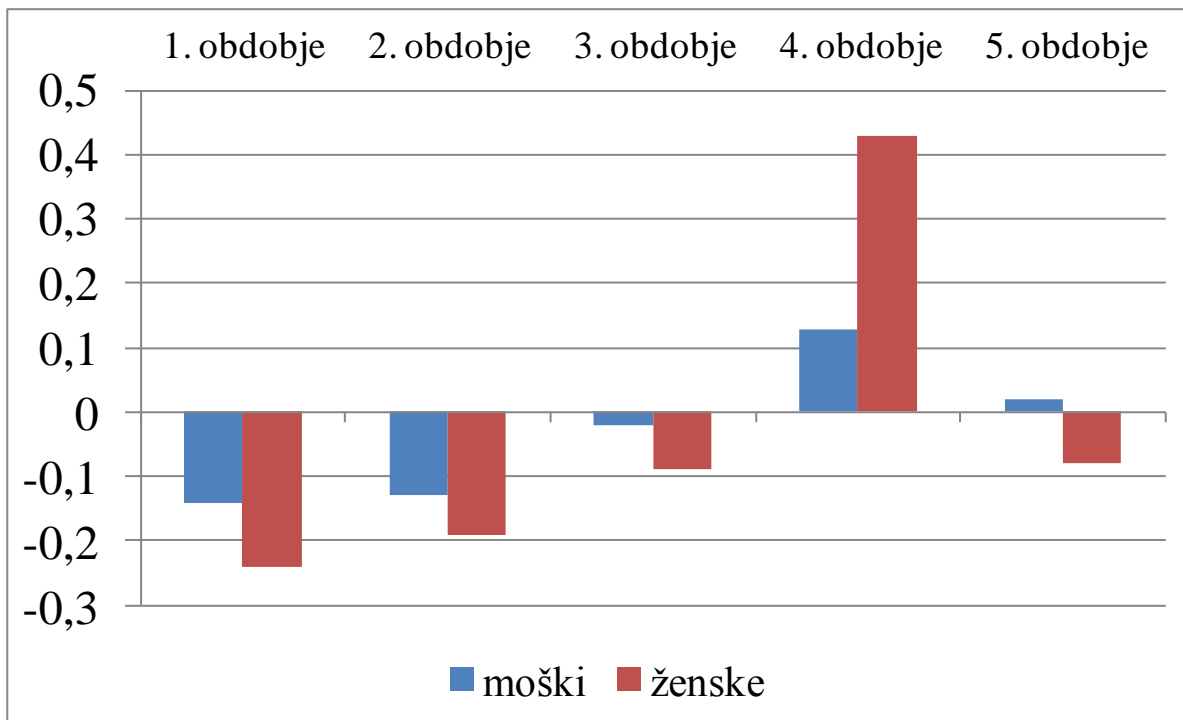

Prilogo E.24 Povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti za skupino s končano osnovno šolo ali manj in skupino s končano višjo ali visoko šolo in več ter razkorak v povprečnih vrednostih med tema skupinama za vsako opazovano časovno točko

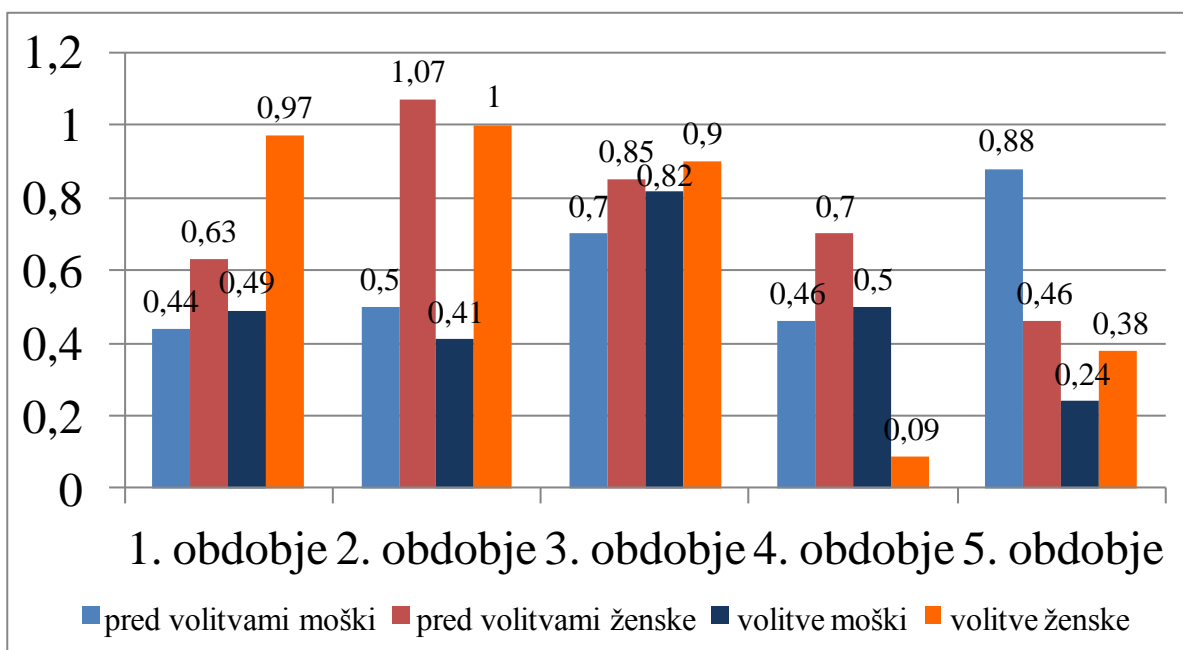
obdobje	osnovna šola	višja ali visoka šola	razkorak
1. obdobje pred volitvami	6,76	7,37	0,61
1. obdobje volitev	6,43	7,3	0,87
2. obdobje pred volitvami	6,41	7,32	0,91
2. obdobje volitev	6,4	7,19	0,79
3. obdobje pred volitvami	6,57	7,38	0,81
3. obdobje volitev	6,42	7,31	0,89
4. obdobje pred volitvami	6,7	7,34	0,64
4. obdobje volitev	7,01	7,46	0,45
5. obdobje pred volitvami	6,93	7,52	0,59
5. obdobje volitev	6,96	7,32	0,36

Priloga F Razkorak v izražanju mnenja glede na izobrazbo, spol in starost dodatne preglednice

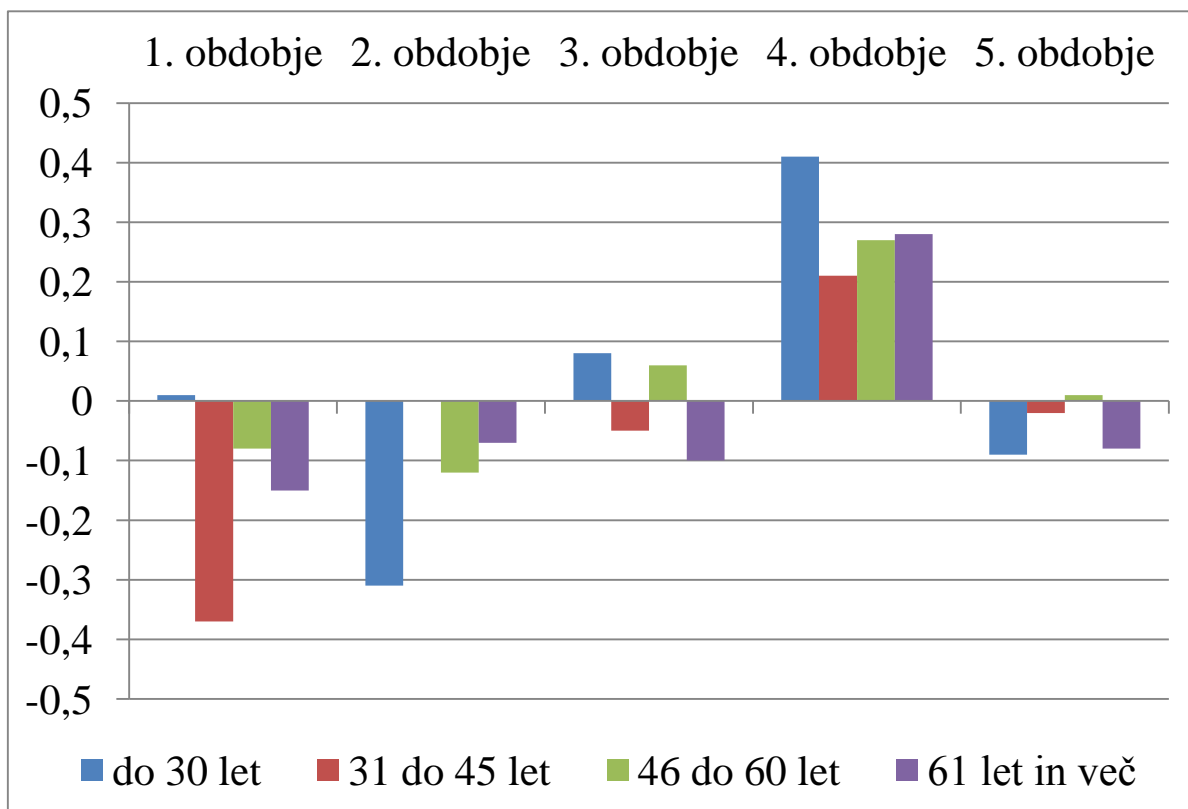
Priloga F.1 Primerjava razkoraka v povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posameznih obdobjih glede na spol

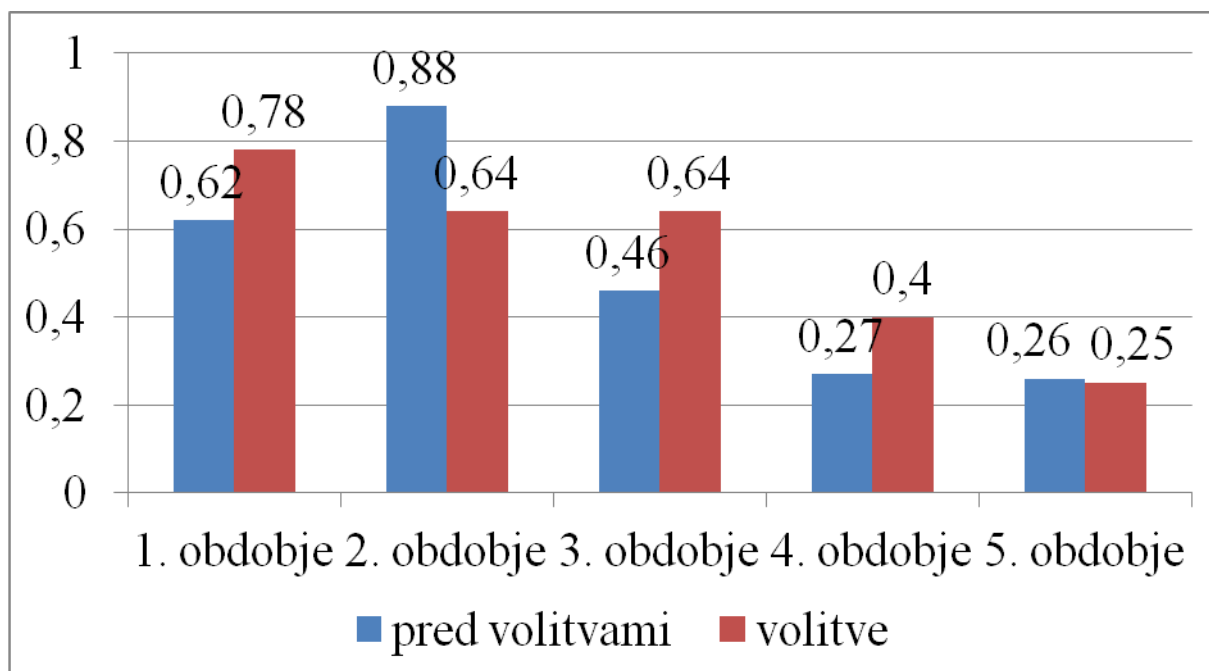
Priloga F.2 Razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med skupino s družbenoekonomsko najvišjim položajem in skupino s družbenoekonomsko najnižjim položajem glede na spol

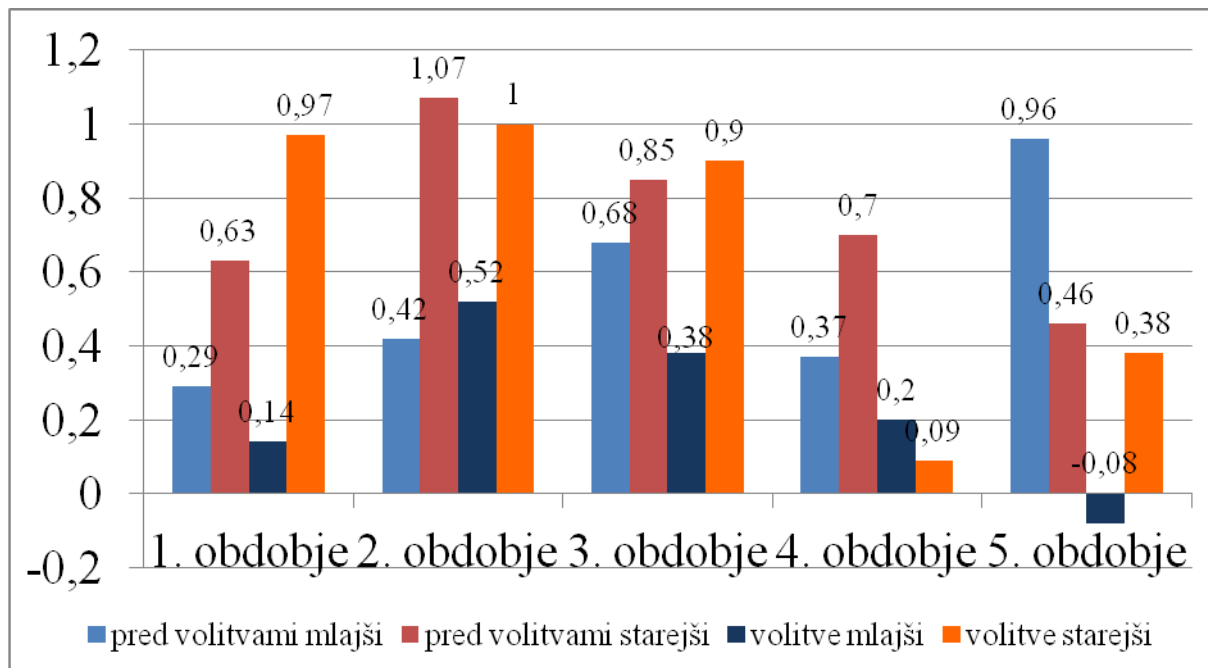
Priloga F.3 Primerjava razkoraka v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja v posameznih obdobjih glede na starost

Priloga F.4 Razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med najstarejšimi in najmlajšimi

Priloga F.5 Razkorak v opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja med skupino z družbenoekonomsko najvišjim položajem in skupino z družbenoekonomsko najnižjim položajem glede na starostno skupino (primerjava glede na najmlajše in najstarejše)

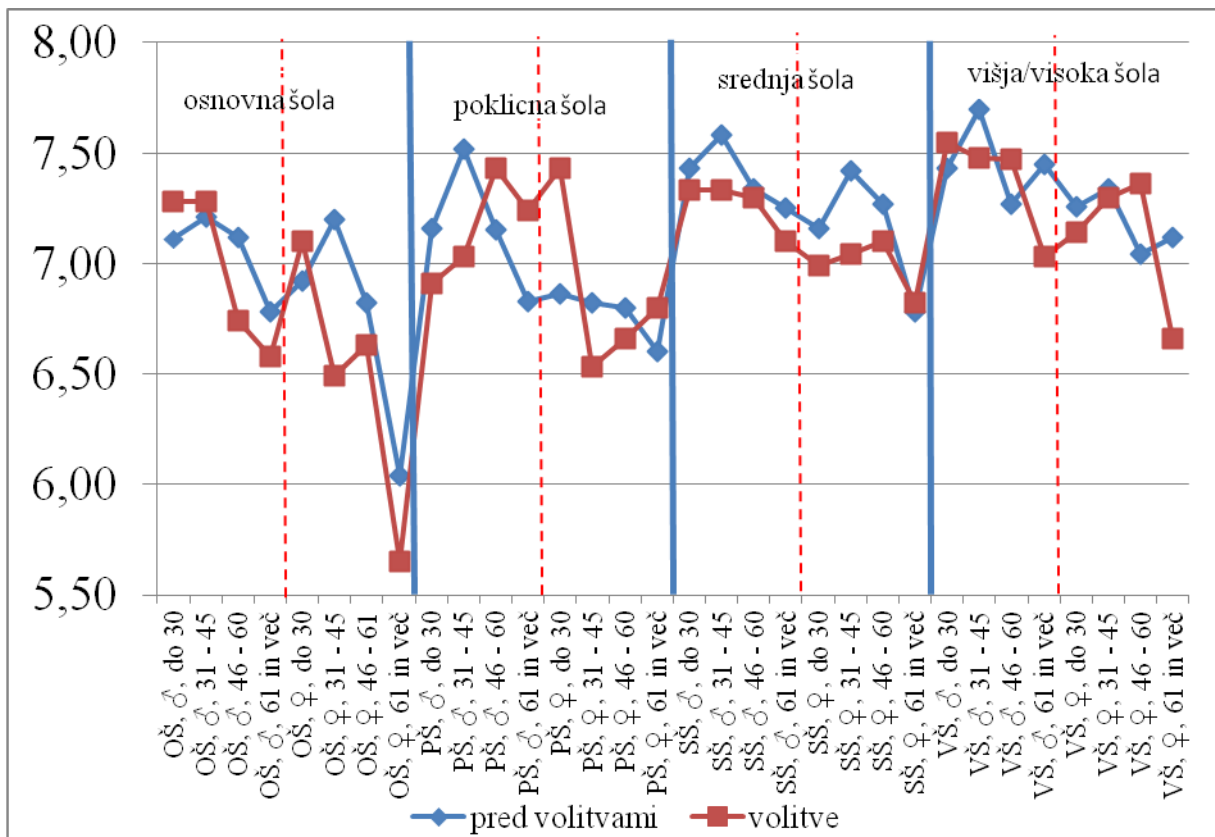

Priloga F.6 Povprečne vrednosti indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na izobrazbo in starostno skupino

izobrazba	starost	1. obdobje pred volitvami	1. obdobje volitev	2. obdobje pred volitvami	2. obdobje volitev	3. obdobje pred volitvami	3. obdobje volitev	4. obdobje pred volitvami	4. obdobje volitev	5. obdobje pred volitvami	5. obdobje volitev
osnovna šola	do 30 let	7.03	7.19	7.13	6.72	6.69	6.97	7.04	7.42	6.61	7.17
	30–45 let	7.2	6.69	6.64	6.67	7.0	6.74	6.9	7.18	7.1	7.3
	46–60 let	6.89	6.59	6.74	6.79	6.7	6.71	6.78	7.21	7.14	7.18
	od 61 let	6.23	5.88	5.72	5.93	6.29	6.09	6.43	6.72	6.81	6.74
poklicna šola	do 30 let	7.05	7.09	7.04	6.86	7.09	7.17	6.79	7.27	7.32	7.14
	30–45 let	7.33	6.87	6.98	7.01	7.06	7.14	6.96	7.31	7.43	7.49
	46–60 let	7.02	7.17	7.23	7.1	6.96	7.03	7.26	7.5	7.28	7.4
	od 61 let	6.73	7.07	7.01	6.23	6.89	6.78	6.86	7.25	7.12	7.14
srednja šola	do 30 let	7.3	7.19	7.19	6.84	7.32	7.27	7.06	7.47	7.45	7.33
	30–45 let	7.5	7.19	7.14	6.99	7.14	7.22	7.29	7.41	7.43	7.4
	46–60 let	7.31	7.19	7.23	6.98	7.29	7.34	7.35	7.46	7.59	7.46
	od 61 let	6.98	6.92	6.8	6.69	7.11	7.07	7.15	7.33	7.47	7.33
višja ali visoka šola	do 30 let	7.32	7.33	7.55	7.24	7.37	7.35	7.41	7.62	7.57	7.09
	30–45 let	7.49	7.37	7.23	7.28	7.34	7.2	7.25	7.33	7.5	7.26
	46–60 let	7.17	7.43	7.34	7.14	7.5	7.48	7.42	7.6	7.58	7.49
	od 61 let	7.36	6.86	7.23	6.98	7.29	7.31	7.36	7.42	7.46	7.37

Vir: lastni izračuni na podlagi podatkov CJMMK: PB01/96, PB02/96, PB10/96, PB11/96, PB09/99, PB10/99, PB09/00, PB12/00, PB09/03, PB10/03, PB09/04, PB10/04, PB09/05, PB10/05, PB06/08, PB12/08, PB11/09, PB01/10, PB10/11, PB01/12

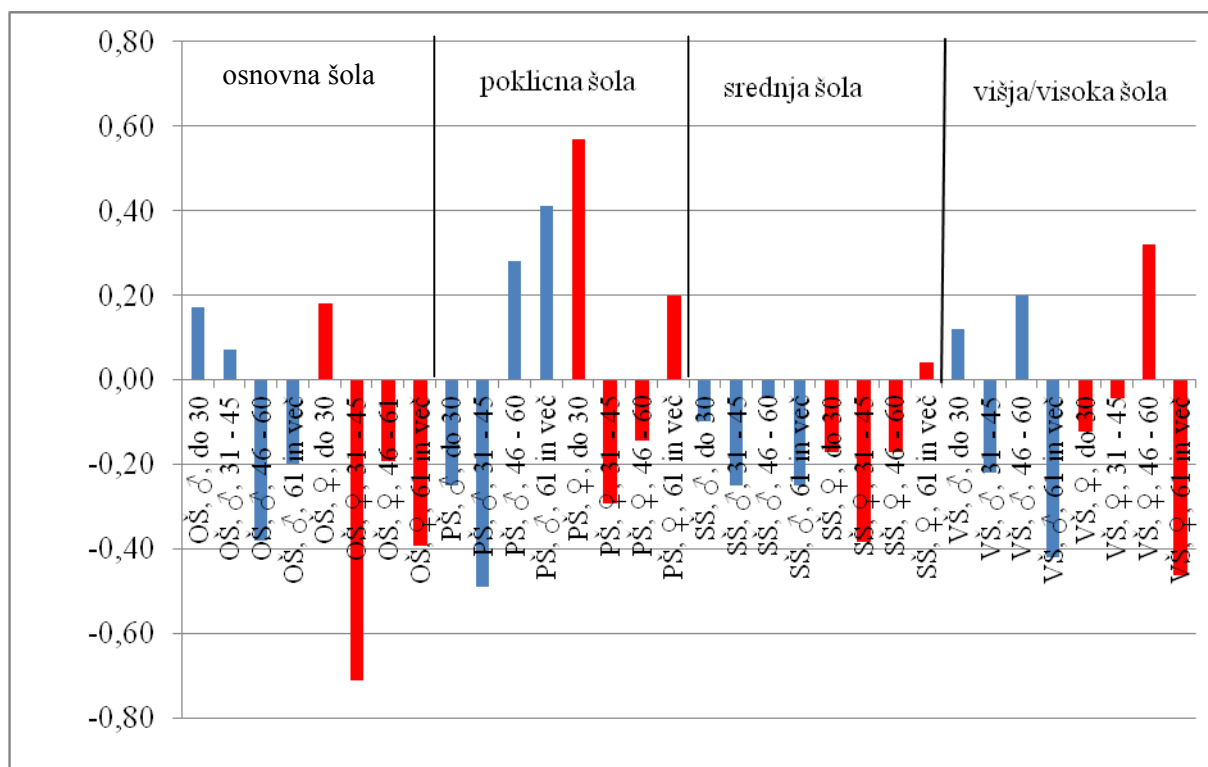
Priloga F.7 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v prvem obdobju pred volitvami in v prvem obdobju volitev¹⁷⁸

¹⁷⁸ Oznake posameznih skupin v Prilogi F.7 smo okrajšali na naslednji način: OŠ - osnovna šola, PŠ - poklicna šola, SŠ - srednja šola, VŠ - višja ali visoka šola, ♂- moški, ♀- ženske. Modra navpična črta na sliki loči posamezne stopnje izobrazbe. Rdeča prekinjena navpična črta na grafu loči ženske povprečne vrednosti od moških v posamezni družbenoekonomski skupini.

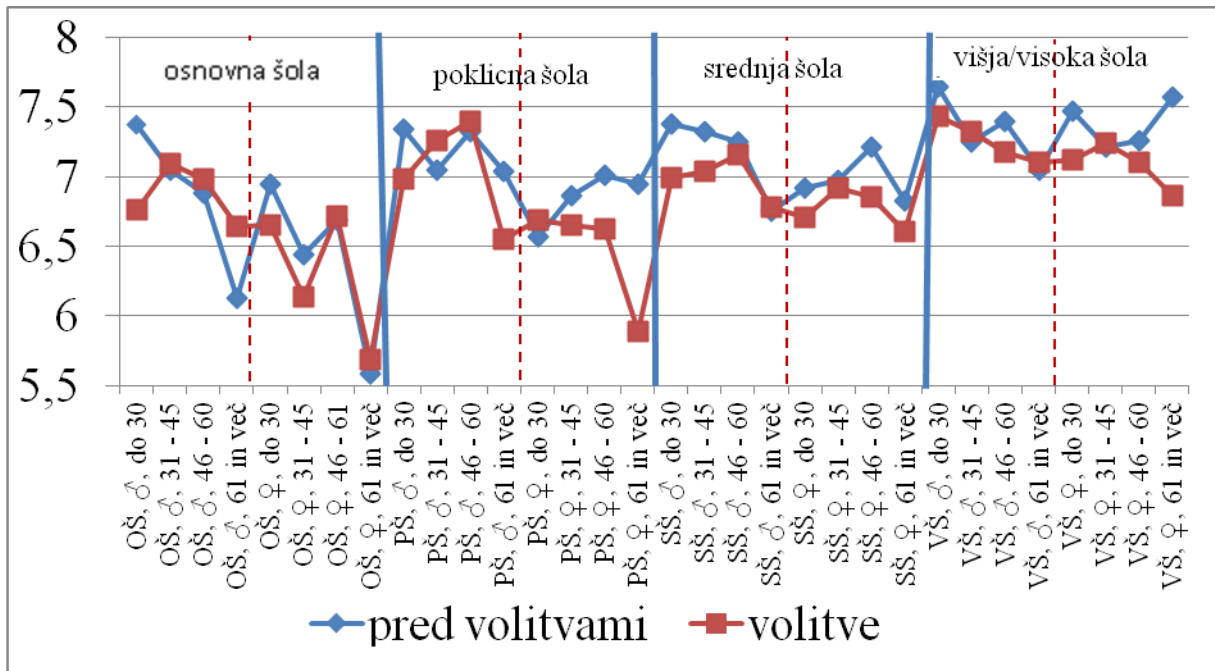

Priloga F.8 Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost med časom volitev in časom pred volitvami v prvem obdobju¹⁷⁹

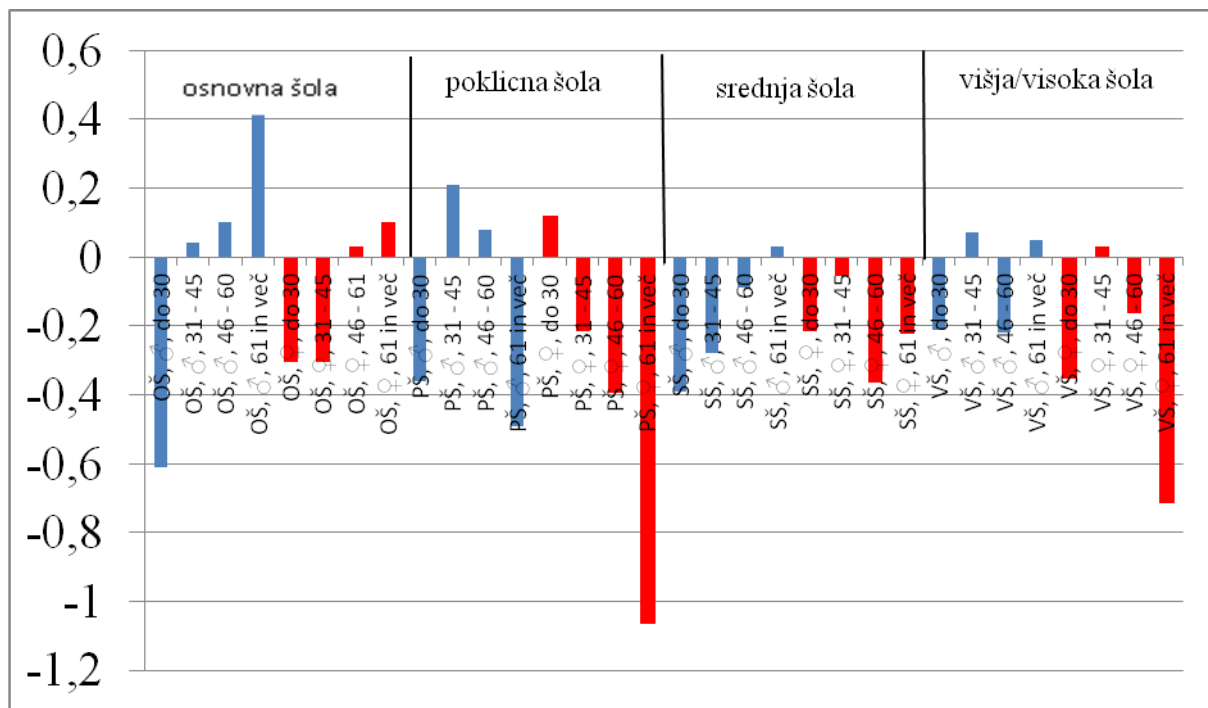
¹⁷⁹ Oznake posameznih skupin v Prilogi F.8 smo okrajšali na naslednji način: OŠ - osnovna šola, PŠ - poklicna šola, SŠ - srednja šola, VŠ - višja ali visoka šola, ♂ - moški, ♀ - ženske. Navpična črta na sliki loči posamezne stopnje izobrazbe. Modri stolpci označujejo razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti za moške, rdeči stolpci pa prikazujejo razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti za ženske.

Priloga F.9 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v drugem obdobju pred volitvami in v drugem obdobju volitev¹⁸⁰

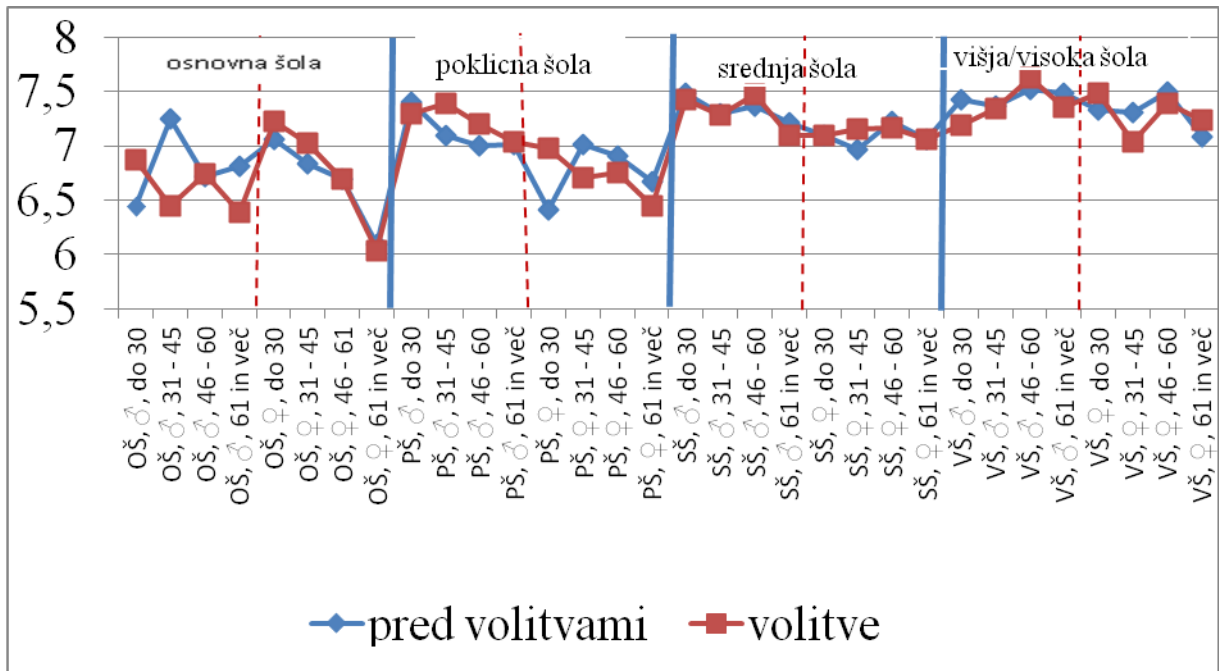
¹⁸⁰ Oznake posameznih skupin v Prilogi F.9 smo okrajšali na naslednji način: OŠ - osnovna šola, PŠ - poklicna šola, SŠ - srednja šola, VŠ - višja ali visoka šola, ♂- moški, ♀- ženske. Modra navpična črta na sliki loči posamezne stopnje izobrazbe. Rdeča prekinjena navpična črta na grafu loči ženske povprečne vrednosti od moških v posamezni družbenoekonomski skupini.

Priloga F.10 Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost med časom volitev in časom pred volitvami v drugem obdobju¹⁸¹

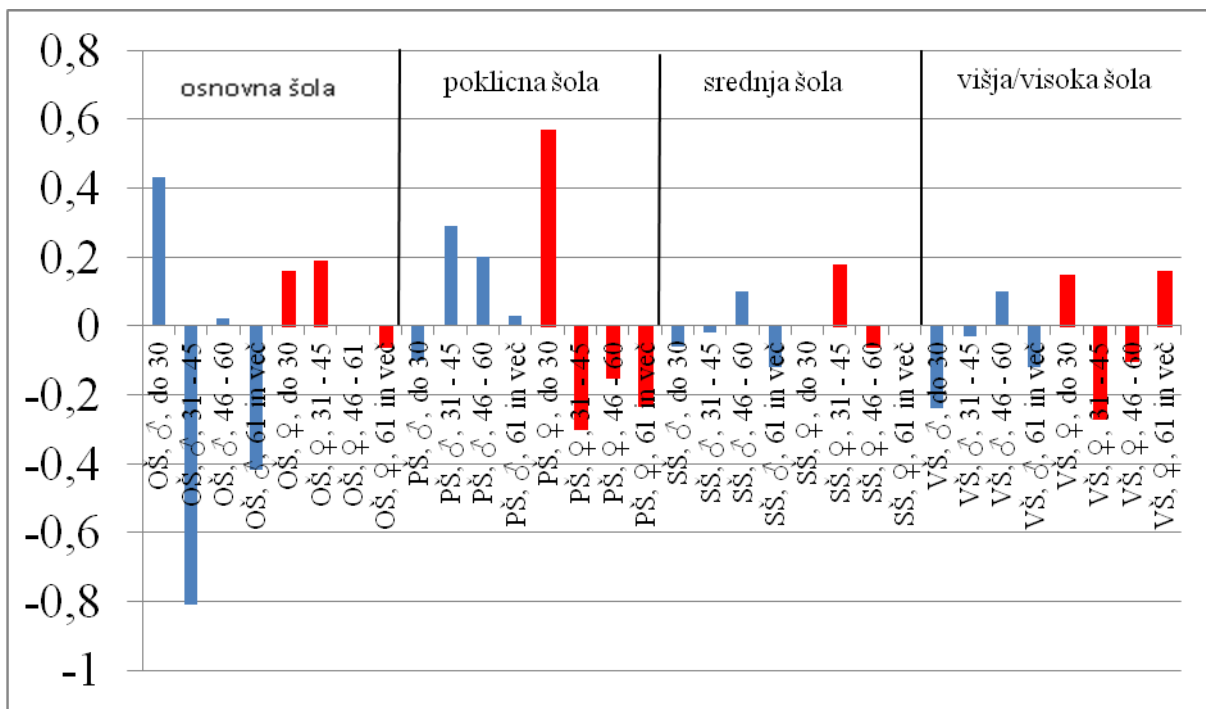
¹⁸¹ Oznake posameznih skupin v Prilogi F.10 smo okrajšali takole: OŠ - osnovna šola, PŠ - poklicna šola, SŠ - srednja šola, VŠ - višja ali visoka šola, ♂ - moški, ♀ - ženske. Navpična črta na sliki loči posamezne stopnje izobrazbe. Modri stolpci označujejo razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti za moške, rdeči stolpci pa prikazujejo razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti za ženske.

Priloga F.11 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v tretjem obdobju pred volitvami in v tretjem obdobju volitev¹⁸²

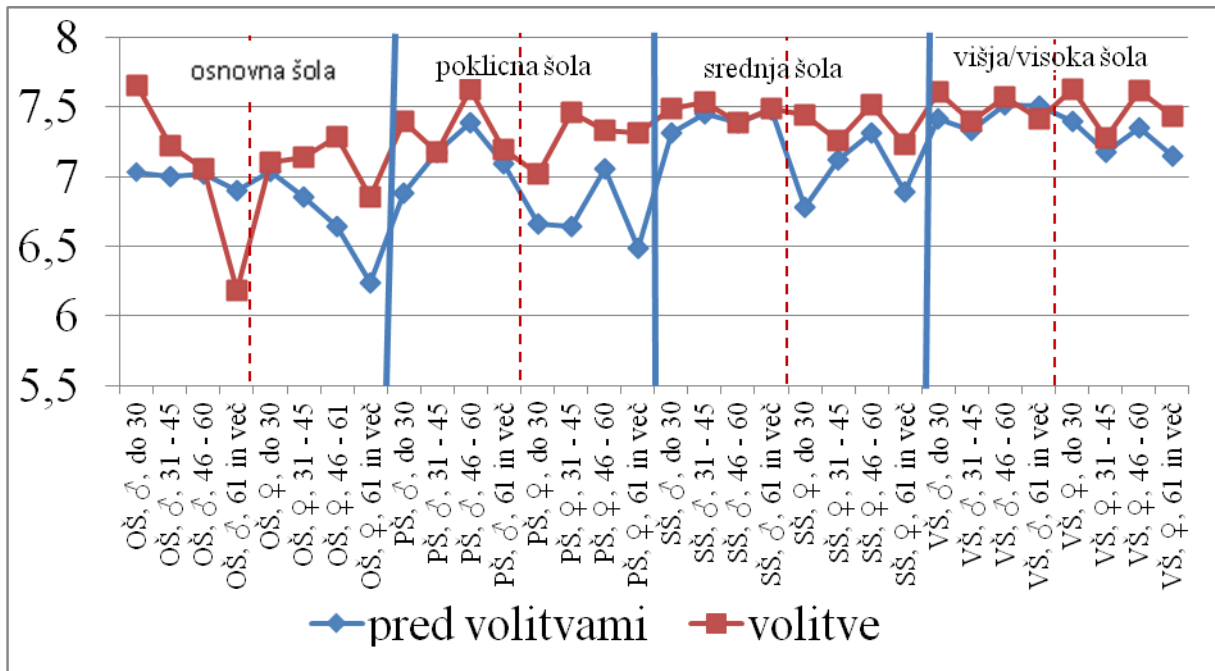
¹⁸² Oznake posameznih skupin v Prilogi F.11 smo okrajšali na naslednji način: OŠ- osnovna šola, PŠ- poklicna šola, SŠ- srednja šola, VŠ- višja ali visoka šola, ♂- moški, ♀- ženske. Modra vertikalna črta v sliki loči posamezne stopnje izobrazbe. Rdeča prekinjena navpična črta na grafu loči ženske povprečne vrednosti od moških v posamezni družbenoekonomski skupini.

Prilogo F.12 Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost med časom volitev in časom pred volitvami v tretjem obdobju¹⁸³

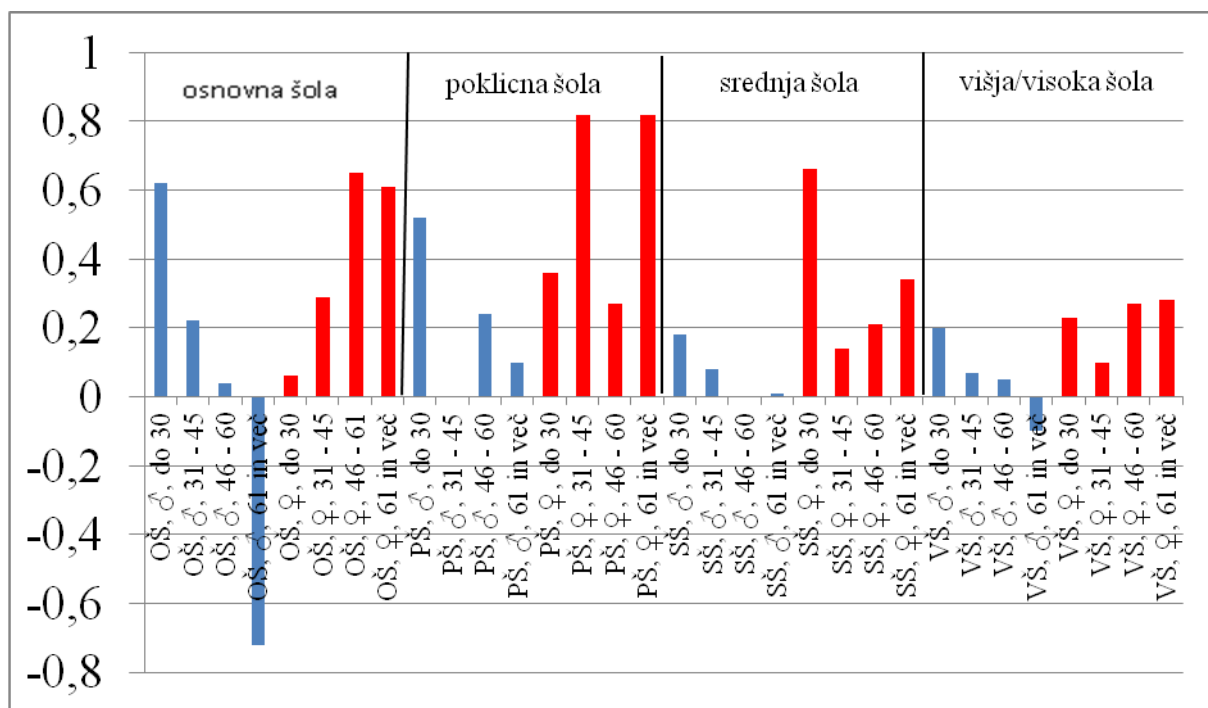
¹⁸³ Oznake posameznih skupin v Prilogi F.12 smo okrajšali na naslednji način: OŠ - osnovna šola, PŠ - poklicna šola, SŠ - srednja šola, VŠ - višja ali visoka šola, ♂ - moški, ♀ - ženske. Navpična črta na sliki loči posamezne stopnje izobrazbe. Modri stolpci označujejo razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti za moške, rdeči pa prikazujejo razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti za ženske.

Priloga F.13 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v četrtem obdobju pred volitvami in v četrtem obdobju volitev¹⁸⁴

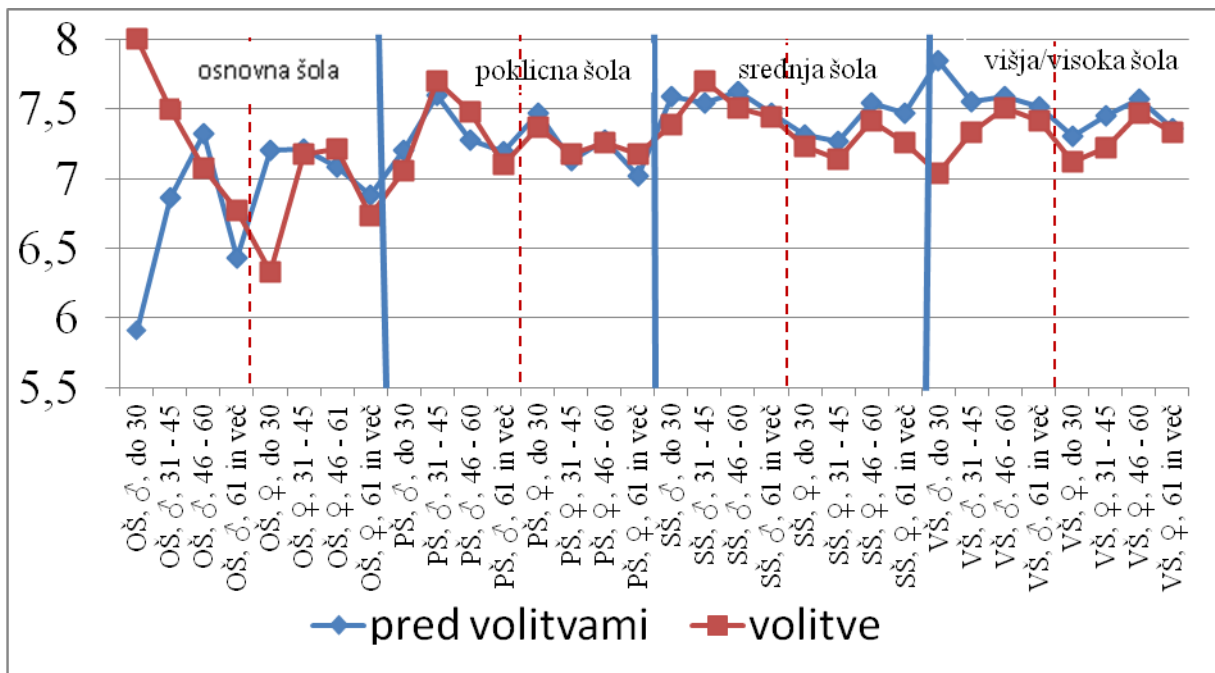
¹⁸⁴ Oznake posameznih skupin v Prilogi F.13 smo okrajšali na naslednji način: OŠ - osnovna šola, PŠ - poklicna šola, SŠ - srednja šola, VŠ - višja ali visoka šola, ♂ - moški, ♀ - ženske. Modra navpična črta na sliki loči posamezne stopnje izobrazbe. Rdeča prekinjena navpična črta na grafu loči ženske povprečne vrednosti od moških v posamezni družbenoekonomski skupini.

Priloga F.14 Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost med časom volitev in časom pred volitvami v četrtem obdobju¹⁸⁵

¹⁸⁵ Oznake posameznih skupin v Prilogi F.14 smo okrajšali takole: OŠ - osnovna šola, PŠ - poklicna šola, SŠ - srednja šola, VŠ - višja ali visoka šola, ♂ - moški, ♀ - ženske. Navpična črta na sliki loči posamezne stopnje izobrazbe. Modri stolpci označujejo razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti za moške, rdeči stolpci pa prikazujejo razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti za ženske.

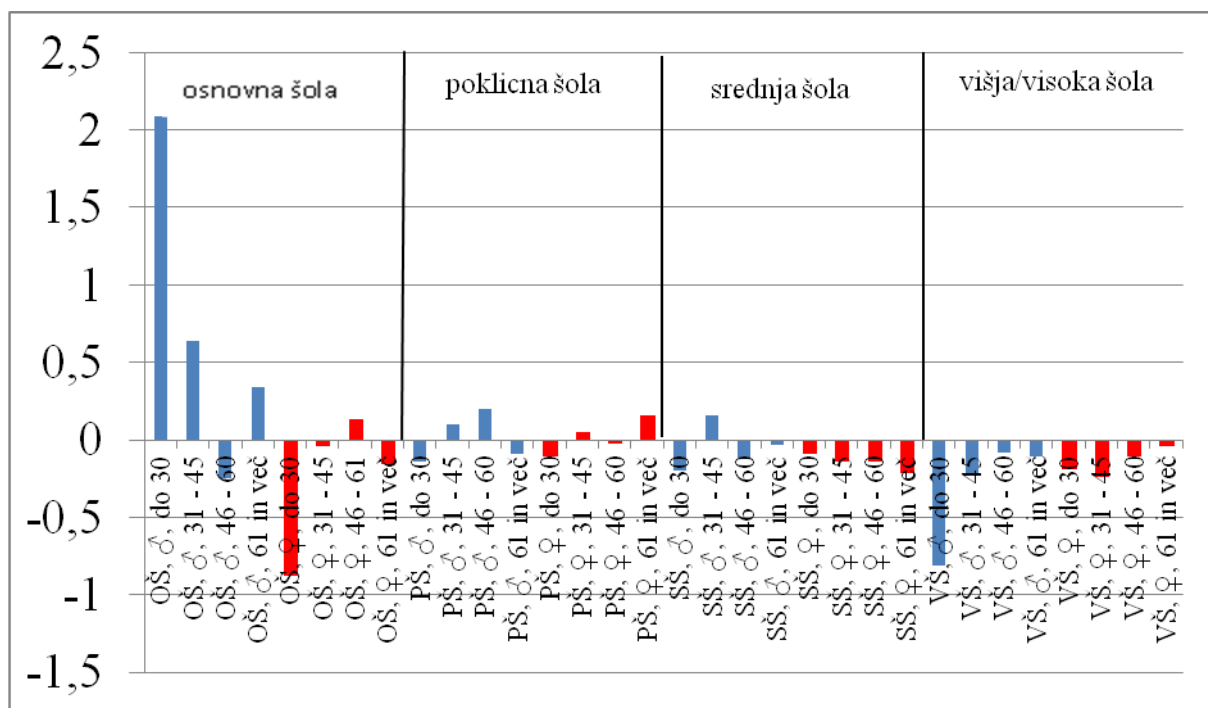
Priloga F.15 Primerjava povprečnih vrednosti indeksa opredeljenosti glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost v petem obdobju pred volitvami in v petem obdobju volitev¹⁸⁶

¹⁸⁶ Oznake posameznih skupin v Prilogi F.15 smo okrajšali takole: OŠ - osnovna šola, PŠ - poklicna šola, SŠ - srednja šola, VŠ - višja ali visoka šola, ♂- moški, ♀- ženske. Modra navpična črta na sliki loči posamezne stopnje izobrazbe. Rdeča prekinjena navpična črta na grafu loči ženske povprečne vrednosti od moških v posamezni družbenoekonomski skupini.

Priloga F.16 Razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti na politična mnenjska vprašanja glede na družbenoekonomski položaj, spol in starost med časom volitev in časom pred volitvami v petem obdobju¹⁸⁷

¹⁸⁷ Oznake posameznih skupin v Prilogi F.16 smo okrajšali takole: OŠ - osnovna šola, PŠ - poklicna šola, SŠ - srednja šola, VŠ - višja ali visoka šola, ♂ - moški, ♀ - ženske. Navpična črta na sliki loči posamezne stopnje izobrazbe. Modri stolpci označujejo razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti za moške, rdeči pa prikazujejo razkorak v povprečnih vrednostih indeksa opredeljenosti za ženske.